IDEA
PRINCIPIS
CHRISTIANO-POLITICI

CENTUM SYMBOLIS
Expressa
A
DIDACO SAAVEDRA
Faxardo, Equite, &c.

Editio novissima, à mendis accuratè expurgata.

Ex dono fr. Joannis Alberti Mirialis anno 1681

COLONIAE
apud JOANNEM CAROLUM MÜNICH.
Cum Gratia & Privilegio S. C. M. *Generali ad decennium.*
Anno M. DC. LXIX.

AD SERENISSIMUM

HISPANIARVM PRINCIPEM,

Clementissimum Dominum Nostrum.

SERENISSIME PRINCEPS.

Offero *Serenitati Vestræ* Ideam Principis Politico-Christiani cælo elaboratam & calamo, eo fine, ut visu pariter & auditu (quos duos sensus sciendi instrumenta appellat Philosophus) *Serenitatis Vestræ* animus gubernandi peritiam hauriat, & figuræ istæ pro artificiali memoria eidem deserviant. Quia verò in rebus ejusmodi politicis facilè fallitur humana mens, nisi ab experientia robur illi accedat; nec quicquam aliud reperiri potest efficacius ad rectè formandum Successorem, quàm Majorum exempla, his ipsis in præsenti quoque hoc opere mihi potissimùm utendum duxi. Qua proinde in re blandiri nemini cupio, dissimulando defectus, si qui fortè à nonnullis commissi sunt: nam si id facere esset animus, haud assequerer finem mihi propositum, quem alium non esse profi-

teor liberè, quàm ut ab iis, quos in regimine & imperio *Serenitas Vestra* Antecessores habuit, benè laudabilitérque gubernandi scientiam perdiscat. Quare nemo me accuset, quasi in eorundem honorem injurius sim: nulla enim libertas aut Regibus, aut regnis utilior est, quàm quæ sincerè absque malitia & omni pravo affectu eventus observat præteritos, ut corrigat deinde, & moderetur præsentes juxta ac futuros. Habet unum hoc commodum Princeps malus, quòd ejus postea cadaver per anatomiam quasi introspicere prudentiæ liceat, & Reipublicæ malè administratæ rimari morbos & causas, atque iis parare remedia. Ita pictores sculptorésque in suis ipsi officinis picturas varias, & statuarum fragmenta sibi proponunt ante oculos, ut quid scitè elaboratum, quid secùs, curiosè observent. Atque ex hoc eodem fonte illa Historiæ in scribendo libertas nascitur; *ne* * scilicet *virtutes sileantur, útque pravis dictis, factísque ex posteritate & infamia metus sit.* Idem ego nunc specto, adeòque actiones Progenitorum *Serenitatis Vestræ* quasi ite-

* Tacit. lib. 3. Annal.

iterum produco in scenam, ut quæ cum laude gesta sunt ab iis, ad æmulationem gloriosam *Serenitatis Vestræ* inflamment animum; quæ contrà minùs rectè, inhonestum ruborem dent: illa, ut amplectatur & imitetur; hæc, ut detestetur & fugiat. Singularem sanè postulat industriam illa bene prudentérque gubernandi ars, quam ego maximè periculosam reor atq; difficilem, ex hoc præcipuè capite, quod ex unius solius regimine & omnium salute dependeat. Eum in finem multa præstantissima ingenia elaborârunt, ut certa quædam statuerent imperandi præcepta, in quibus Princeps velut in chartis hydrographicis scopulos omnes ac salebras prospiceret, iisque devitatis navem Reipublicæ salvam in portu collocare posset. Sed quia non æquè omnes Cynosuram illam cælestem ac divinam, æternam atque immotam habuerunt ante oculos, accidit nonnunquam, ut in vias deducerent periculi plenas, quæ Principes bene multos in syrtes deinde & exitium traxêre. Acus nauticæ si impietate, si fraudibus, si malitiâ fuerint illitæ, viam absque errore designare non possunt. Pietate

itaque, ratione, & justitiâ eos tingat *Serenitas Vestra*, uti à gloriosissimis ejusdem Majoribus factum est, & constantiâ quâdam ac fortitudine regiâ firmet animum adversùs grandiores regiminis futuri tempestates, quando post multos, eósque felicissimos annos hujus præsentis Deo Opt. Max. *Serenitatem Vestram* in emolumentum totius Reipublicæ Catholicæ ad illud evehere placuerit. Datum Viennæ 10 Julii, Anno partæ salutis 1649.

DIDACUS SAAVEDRA FAXARDO.

AD

AD BENEVOLUM
LECTOREM.

IN difficili & laborioso otio tot susceptarum à me per Germaniam, aliásque complures Provincias peregrinationum, nec non & Regiæ legationis per triennium in Germania, centum isthæc concinnavi Symbola, quibus IDEAM PRINCIPIS POLITICO-CHRISTIANI exhibeo, scribendo per intervalla quietis tempore, quæ per viam in itineribus cum animo fueram meditatus, quoties assidua illa cum Rege nostro Catholico, ejúsque Ministris per literas communicatio & negotia alia publica, quæ mihi incumbebant, otii aliquid & spatii concesserant. Crevit sen-

fim hoc opus; & tametsi satis viderem multa ei ad perfectionem deesse, propterea quòd eâ animi quiete & continuatâ ingenii contentione elaboratum non sit, quantâ opus foret, ut partes illius omnes aptæ inter se, & numeris suis expletæ essent; licèt etiam nec illud me lateret, † *praecipere, qualis debeat esse Princeps, pulchrum quidem, sed onerosum, ac propè superbum*: debui tamen hoc Amicorum precibus (quæ plurimum semper valent apud me) ut illud tandem in lucem emitterem. Quanquam & amorem illum à natura insitum diffiteri omnino non debeo, quo plerique omnes comparati sic sumus, ut non ingenii minùs, quàm Naturæ partus, quoad fieri potest, fovere & vindicare ab interitu cupiamus. Non ego hæc scribo, ut errores excusem: quomodo enim satis id potero? sed ut faciliùs apud alios veniam merear, qui non nisi bono inductus zelo inter tot & tantas occupationes, labores & pericula hanc qualemcunque percolui scriptionem, ut si quis fortè ex ea enasci posset fructus, is Principi ac Domino meo cederet; & ne unà mecum emorerentur tot longo rerum usu à me partæ experientiæ, per annos quatuor & triginta, quos post exacta quinquennalia in Universitate Salmanticensi studia in præcipuis Europæ aulis transegi, publicis semper negotiis occupatus: nam binæ Pontificum electioni Romæ astiti; interfui Ratisbonæ Electorali conventui, quando Ferdinandus III. Augustissimus nunc Imperator, Rex Romanorum creatus est; octo deinde Conventibus in Helvetia; rursum Ratisbonæ Comitiis Imperialibus Serenissimæ Domûs & Circuli Burgundici cum plena potestate Legatus. Quam ob rem si vel unum ex libri hujus monitis & documentis politicis ei quoquo modo profuerit, quem regendo utrique orbi natum gaudeo, facilè credo, huic meæ libertati dabitur venia.

Nec cuipiam peregrinum videri debet, quòd figu-

† Plin. Jun. lib. 3. ep. 18.

ris & Symbolis usus sim : nam hæc Deum ipsum au-ctorem habent. Serpens æneus †, Rubus ardens *, Vellus Gedeonis †, Leo Samsonis *, Vestimenta Sacerdotis †, Sponsi blandi Amores *, ecquid aliud, quàm Symbola sunt?

Illud imprimis conatus sum, ut nova esset inventio, num assecutus omnino fuerim, nescio: multa enim sunt ingenia, quæ elaborârunt ea in re, & facile est, ut in cogitationes easdem etiam inscii conspirent plures, quod mihi in hoc opere non raro accidit, dum ea Symbola, quæ à me primùm inventa existimabam, apud alios postea reperi, adeòque prorsus omittenda duxi, licèt non absque aliquo finis mihi propositi dispendio: nam qui scripserunt ante nos, optimis quibúsque figuris & sententiis usi sunt, quas dum cavere nunc volumus, in alias fortè minùs commodas necesse est nos incidere.

Idem quoque observatum à me circa monita quædam, & præcepta politica, quæ licèt proprii mei ingenii, quoad inventionem saltèm, essent partus, alios tamen postea eorundem longè antiquiores deprehendi Auctores, quorum nomina idcirco adscripsi in margine, ut suus etiam antiquitati honos haberetur. Fuit hæc ingeniorum, quæ prioribus sæculis floruerunt, felicitas, ut præripere possent Successoribus earum rerum gloriam, quas ipsi suopte Marte & industriâ erant aliquando inventuri. Sed & illud operæ pretium arbitrabar, si telæ huic fila quædam è Cornelio Tacito intertexerem, optimo sanè Principum Magistro, quo accuratiùs de eorundem Naturis, de aularum & palatiorum moribus, de bono item & malo regimine nemo disserit. Hujus tanti viri documentis atque sententiis quasi manu duco Principem, quem hisce Symbolis formare est animus, ut pede inoffenso

† Num. 21. * Exod. 3. † Jud. 6. * Jud. 14. † Exod. 28. * Cant. Cant.

legere ei liceat flores ex alieno huc transplantatos viridario, & expurgatos à veneno & spinis, quæ aut nativum solum iis confert interdum, aut horum temporum admiscet malitia. Porrò præcipuas Statûs regulas in hac secunda editione Scripturæ sacræ etiam illustro testimoniis: quæ enim Politica in illius fornace excoquitur, ea demum verè dici potest, Davide teste: [†] *Argentum examinatum, probatum terræ, purgatum septuplum.* Cui enim bono Magister aut profanus aut impius, ubi Spiritus sanctus Doctoris officio fungitur?

In explicandis ipsis Emblematum figuris longus non sum, ut jucundiùs Lectori accidat, si eas per se ipse intelligat. Et si quid fortè in discursu inspergam eruditionis, id non est ad ostentandam doctrinam, sed ad illustrandum Principis animum, atque ut institutio aliquantò suavior sit.

Opus totum non nisi sententiis constat, & Regulis Statûs: ex ipsæ enim lapides sunt, è quibus politica construi oportet ædificia. Non eas tamen sic nudè & sparsim propono, sed discursui insero, & certis applico casibus, ut pericula devitem, quæ ex præceptis generalioribus creari solent.

Dedi præterea operam, ut stylus esset cultior, absq; tamen affectatione, brevis item & concisus, sed sine obscuritate; id quod perdifficile olim judicabat [a] Horatius, & cujus ego exemplum hactenus non vidi in idiomate nostro Castellano. Feci tamen ejus rei periculum, quia quod Principibus scribitur, in eo nec clausulis otiosis, nec verbis superfluis est locus. In pretio illis tempus est, ut proinde haud paullum in bonum peccet publicum, qui inani & futili discursu eos à curis gravioribus avocat.

In institutione & regimine Principum non ita me occupo, quin etiam ad Respublicas descendam, ad earundem incrementa conservationem & ruinas, ad for-

[†] Ps. 11. 7. [a] *Dum brevis esse laboro, obscurus fio.* Horat. Art. poët.

formandum Ministrum Status & prudentem aulicum.

Si in aliquorum interdum me effundo laudes, id æmulationis accendendæ fit gratia, non adulandi; à quo longissimè abesse me fateor: grande enim piaculum foret, adulationes in æs etiam incisas toti orbi proponere, aut illius ipsius me facere reum, quod tantopere reprehendo & vitupero in aliis.

Si veritatem liberiùs proloquar, dominationi id tribuendum, cujus ambitio ita penitùs insedit in hominum animis, ut aliter, quàm ferro & igne, curari haud possit. Doctrina generalis est, si qui tamen reperientur,[†] *qui ob similitudinem morum aliena malefacta sibi objectari putent*, quive existiment, culpari in se, quod in aliis commendatur, non mea culpa id accidet.

Si quando Principum actiones improbo, aut de Tyrannis loquor, aut solùm de ipsa Principatûs Natura: nihil enim novum aut insolens, Principem minimè malum non optimè agere, quia aut celatur de veritate, aut à malis Consiliariis regitur.

Atque illud ipsum de Rebuspub. velim intelligi, si qua in re reprehendi à me videantur: nam aut documenta trado de eo, quod plerumque in communitatibus fieri assolet, aut certè non loquor de Rebuspublicis illis coronatis, aut bene constitutis, quæ bonorum Regum ac Principum gubernandi normam æmulantur.

Exemplis usus sum tam antiquioribus, quàm recentibus: illis quidem propter auctoritatem; his verò, partim quia ad persuadendum efficaciora sunt; partim etiam, quia ob temporis propinquitatem minùs est immutatus rerum status, & minori cum periculo imitari ea possumus, aut majori cum securitate judicium de iis formare politicum & prudens, quæ prima & præcipua ferè est Historiæ utilitas. Accedit illud

[†] Tac. lib. 4. Ann.

illud etiam, †*non adeò virtutum*, rerúmque præclarè gestarum *sterile* esse hoc *sæculum, ut non & bona* nobis & posteris *exempla prodiderit*. Et profectò invidiæ labes esset, * *si vetera extolleremus, recentium incuriosi*.

Sat scio, Lector benevole, libros ejusmodi, qui de ratione Statûs tractant, truncis aut statuis (Hispanis *Estafermos*) esse similes, quas in hastiludiis omnes lanceis impetunt, omnes feriunt. Sat scio, ei qui in lucem meditatur aliquid, atram fuliginem & prælum obtrectationis esse subeunda (id quod præsenti Symbolo declarare volui) sed & illud non ignoro, quòd quantò fuligo illa, quâ typi imbuuntur, obscurior est, & prælum, quo premuntur, arctiùs, tantò clariores deinde splendidioresque in lucem prodeunt.

† Tacit. lib. 4. Hist. * Idem ibid.

* *
*

ERYCI PVTEANI,
Consiliarii ac Historiographi Regii
AD
GUILIEL. DE BLITTERSWYCK,
Excabinum Bruxellensem, Regi deinceps à supremis Geldriæ & Zutphaniæ Consiliis.

De Idea Principis Politici-Christiani

EPISTOLA.

IDEAM Principis Politici-Christiani, amœnissimis Symbolis, doctissimisq; Dissertationibus ornatam accepi; dubius, postquam inspicere cœpi, ab Opere Auctorem, an magis ab Auctore Opus admirarer. Hoc singulare & eximium planè est, omnisque prudentiæ, ac doctrinæ facundissimum simulacrum. Ille omni laude major, humani modum ingenii excedit. Minus est; quod vel Nobilitas, vel Dignitas, vel Fortuna dedit. His tamen singulis summum SAAVEDRAM esse, mille & mille jam linguis fama loquitur. Et quis aptior Paci tractandæ erat? Rex noster tali Viro potens est; quia tota, ut sic dicam, Pallade armatus. Etiam in verbis arma esse, hæc SYMBOLA prorsus divina ostendunt. Eæ igitur deliciæ meæ erunt; & vel ipsas curas mitigabunt. Sic etiam tantum Virum compellare meis audebo Litteris, ac cæleste ingenium ejus familiariùs incipiam venerari. Aliúdne jam scribam? Satis ista, ut epistolam faciant. Vale, & me amare perge. Lovanii, in Arce, v. Non. Octobris, ∞. IↃC. XLIII.

RIUS-

EJUSDEM

AD AVCTOREM IDEÆ PRINCIPIS POLITICI-CHRISTIANI.

Illustrissime ac Excellentissime Domine,

Palladis Decus, Spes, & Fiducia Pacis;

SCribendi libertatem ab ingenio tuo planè divino, & ab humanitate, blandissimè virtutum omnium ornamento sumo. Ingenium quidem cælesti quodam lumine in SYMBOLIS POLITICIS *resplendens, ita pectus penetravit meum, ut inflammatus sim, Amorisque delicias ab hoc igni derivem. Humanitas accedit, illa sapientiæ aura, Eruditionis anima, & Amorem ad familiaritatem impellit. Video, video, quicquid Sapientiæ est, quicquid Eruditionis, in his imaginibus, in his Dissertationibus; nec minùs doceor, quàm oblector. Cedant picturæ aliæ: hic nobis Apelles est, qui ingenio & lineas, & colores omnes vincit. Cedant libri: hic nobis Scriptor est, qui eloquio totam complexus Sophiam, unus perfectam* PRINCIPIS POLITICI-CHRISTIANI IDEAM *efformat. Nihil amœnius, nihil utilius: ubi flores, simul fructus sunt: in horto horreum, in horreo hortus. Inveniunt oculi delicias suas, divitias animus, & expleri potest. Quàm nihil igitur* PARADINUS, *qui Symbola scripsit Heroica, passimque æstimatur, in medium protulit: quàm multa etiam malè. Reliqui constituere hanc amœnitatem conati sunt, vix ausi usurpare. Nimirum summo hic ingenio opus, quod Natura* TIBI

dedit;

dedit; summâ eruditione, quàm industria, rerum, & studiorum usus. Tua hac gloria est, ô Virorum Phœnix, qui uno volumine, centúmque Symbolis comprehendere potuisti, quod aliorum mille libri non exhibeant. Hic est, quicquid ubique est, quicquid vetusta & nostra tempora habent, sacra & profana. Exempla velut lumina sunt, sententia velut gemma. Opus totum nonnisi aurum, in omni doctrina censu & ab omnibus, etiam posteris, æstimandum. Prodeat igitur, ut publicum sit; ut Principes omnes doceat, quomodo verè Principes sint: se, aliósque regant: felices sint, felices verò alios suo non minùs exemplo, quàm Imperio faciant. Hoc meum nunc votum est; sed tuum beneficium, quod tuo ingenio, tuaque Eruditioni & Principes, & Populi acceptum ferent. Ita vale, EXCELLENTISSIME DOMINE, *& ut Amorem Cultúmque Æternitati tuæ dedicem hoc ingenii mei munusculum, velut pignus, admitte. Lovanii, in Arce Regia, Prid. Nonas Octobr.* ∞. IↃC. XLIII.

AUCTO-

AUCTORIS
RESPONSUM.

Amplissime & clarissime vir,

Musarum unica Gemma.

HÆc perlustrantis Orbem pulcherrima merces, ut quemadmodum in nova fulgentia sydera, ita in celebres, & illustres viros incidat, prout mihi jam contigit. Etsi enim divinum tui animi vultum doctissima opera depinxerant (calamus enim genii & ingenii penicillus est) cultum tamen & familiaritatem invida longinquitas averterat; sed cùm in has Provincias perveni, propiúsque ad te accessi, hæc à benigna humanitate tua merui, & jam amicum experior, tuâque doctissimâ & amabili epistolâ decoratus sum, eâ elegantiâ, ac venusto styli cultu exaratâ, ut si ab ea laudes in Symbola mea Politica collatas amovere liceret, millies legerem: sed prohibet pudor. Laudari à laudato, magnæ existimationis est; sed à te laudato & eruditissimo Viro maximæ quidem, velut gloriosum & ære perennius monumentum: quidquid enim profers, avidè *Typi Plantiniani* excipiunt, & æternitati vovent, & consecrant. Sed licèt impares laudes potiùs oneri quàm honori sint, has tamen velut ardentis benevolentiæ & amicitiæ indices veneror. Abundas laudibus, & tibi & aliis, & non absque fœnore & usurâ famæ eas impertiri potes; quia cùm reliquos laudas, ipsomet singulari laudandi stylo & facundiâ te omnibus laudandum præbes.

Unà

Unà cum epiſtola tua accepi Libellum DE BISSEXTO, munus quidem cæleſte, mihi gratiſſimum. In eo Arbiter cælorum & temporum vias Solis metiris, annúmque componis, & licèt ſuper nis illius Orbis fabrica magìs opinioni quàm ſcientiæ ſubjaceat, ita compoſitam crediderim: ſin minùs, divinæ ſapientiæ æmulus, quomodo poſſet aliter conſtrui, oſtendis edocésque. Nec minùs mihi gratus alter libellus ſimul compactus, cujus titulus UNUS & OMNIS. Symbolum enim eſt tui divini ingenii, in quo uno omnia ſunt: ſcilicet quidquid doctrinæ & ſcientiarum ſinguli docti Viri hucuſque labore, ſtudio, & ingenio imbibeiunt, in te collectum ſuſpicimus & miramur. Vive igitur feliciter, diúque, ô hujus ævi, & futurorum gloria, & Patriæ decus, ut à te uno omnes doceamur, & me ama. Bruxellæ XIII. Octobr. M. DC. XLIII.

OR-

ORDO
TOTIVS OPERIS,
SIVE
SYMBOLORUM IN EO CONtentorum
ELENCHUS.

Principis Educatio.

SYMBOL.

Quomodo in actionibus suis Princeps sese gerere debeat.

XXXIX.

Quo pacto Princeps erga Ministros se gerere debeat.

Qualem se Princeps in regimine Regnorum & Statuum suorum exhibere debeat.

LX. Il-

Quomodo in malis tum internis, tum externis Princeps se gerere debeat.

LXXIX.

Quid agendum Principi in Victoriis & Conventibus Pacis.

Quid agendum Principi in Senectute.

DIDA.

DIDACI SAAVEDRÆ
SYMBOLA POLITICA.
SYMBOLVM I.

NASCITUR animus fortis, non arte paratur aut industria. Interior animæ dos est robur illud, atque adeò cum ipsa anima pectori inditum, mox sese exserit. Ambobus fratribus Jacobo & Esau uterus ipse maternus arena fuit. *a* Inter gemellos Thamaris filios alter naturâ animosior, cùm fratrem prævertere nascendo non posset, ruptis tamen secundis, brachium prior in lucem extulit, tanquam

A qui

a *Sed collidebantur in utero parvuli.* Gen. c. 25. 22.

qui fratri primogenituram vellet præripere. *b* Nec in cunis præstanti animo deesse potest gloriæ & laudis seges. Quid? suas nónne Hercules elisis anguibus illustres reddidit? Ex eo sanè die invidiæ telis sese objicere, & Fortunam virtuti suæ faventem experiri visus est. Generosi pectoris indoles, vel in ipso naturæ & actionum suarum primordio, si quid occurrerit arduum, emicat. Conflictum ad Nordlingam priùs fermè, quàm ipsa vidit castra Sereniss. Hispaniarum Infans Serenitatis Vestræ Patruus, gloriosissimæ memoriæ, & jam tum nôrat prudenter mandata dare, & agere fortiter:

† L' et à precorse, e la speranza, e presti
Pareano i fior, quando n' usciro, i frutti.

Cyrus admodum puer, & à coætaneis electus in Regem, in ea ætatula & imperio puerili tam præclara edidit facinora, ut latentem magnitudinem animi & indolem regiam satis ostenderet. Egregii scilicet naturæ partus, ipsi sese suopte nutu produnt. E rudi etiam & nondum expurgata metallorum massa scintillat adamas, & resplendet aurum. Leunculus simul ac lucem aspicit, suos explorat ungues, & regium velut ostentans animum, adhucdum humentes colli jubas concutit, & præludit pugnæ. Lusus Principum pueriles, ad quos naturæ feruntur impetu, actionum maturiorum signa sunt, & prognostica. Natura nunquam absque omni negotio est, ne ad momentum quidem; quin ab ipso prolis exortu solertem adhibet operam, ut corpus unà atque animus formentur probè. Eâ re amorem illum tam vehementem parentibus indidit, qui curam acuat liberos rectè honestéq; educandi; ne verò ipsi, quod fieri nonnunquam solet, simul cum nutricis alienæ lacte vitia etiam & mores improbos imbiberent, matres ipsas eadem provida dispensatrix natura duplici quasi instruxit fonte candidio-

b *Instante autem partu apparuerunt gemini in utero; atque in ipsa effusione infantium unus protulit manum.* Gen. c. 38. 27. † Torquat. Tass. Gofr.

didioris sanguinis, unde alimenta suppeterent fœtui. At inertia, aut formæ amittendæ metus non raro in caussa est, cur matres non absque insigni Reipublicæ detrimento suo fungi nolint officio, & prolis lactationem committant aliis. Qui abusus cùm ita facilè corrigi nequeat, danda minimùm est opera, ut magnus ea in re habeatur delectus. *Esto es* (verba sunt sapientissimi Regis Alphonsi, qui terræ cœlóque præscripsit leges) *en darles Amas sanas y bien acostumbradas, e de buen linaje, ca bien asi como el ninno se govierna, e se cria en el cuerpo de la madre, fasta que nace, otro si se govierna, e se cria del Ama, desde que le da la teta, fasta que gela tuelle, e porque el tiempo de la crianza, es mas luengo, que el de la Madre, por ende non puede ser, que non reciba mucho de l contenente, e de las costumbres del Ama.*

§ Altera parentum obligatio est institutio liberorum, & disciplina. *c* Vix ullum est reperire animal, quod fœtum suum antè destituat, quàm satis instructus ille sit. Nec minoris momenti est, quod ab educatione proficiscitur, quàm quod naturâ ab initio contulit; præterquam quòd documenta & correptiones parentum faciliùs, quàm aliorum admittant filii. *d* Ii cumprimis, qui illustribus orti natalibus ab inferioribus dirigi plerumque renuunt. In prima sui procreatione nil quidem præter corpus à patre accepit filius; anima namque solum Deum authorem habet, quàm nisi deinde magis magisque excolat erudiendo pater, *e* veri absolutique patris nomen vix merebitur. Nec in scriptura novum, magistrum appellari patrem. Jubal exemplo sit, qui primus Musicam edocuit. *f* Et quis, obsecro, meliùs ipso Principe erudierit filium, quomodo conci-

 cilia-

c *Filii tui sunt? erudi illos.* Eccl. 7. 25. d *Educati siquidem rectè à parentibus, per sanctos & justos mores meritò boni evadent.* Arist. OEcon. l. 2. e *Sapientia filiis suis vitam inspirat* Eccl. 4. 12. f *Pater canentium cithara & organo.* Gen. 4. 21.

ciliare oporteat majestatem, quomodo decorum servare in omnibus, tueri auctoritatem, & regere subditos? *g* Qui ipsemet sedit ad Reipublicæ gubernacula, usu atque experientiâ isthæc omnia condidicit, quæ alii ex parte solùm, & speculando assequi potuerunt. Nec immeritò Salomon Rex multa sese è disciplina patris hausisse gloriabatur. *h* Attamen quia parentes ipsi nonnunquam ab iis instructi satis non sunt, quæ ad honestam liberorum educationem requiruntur: aut certè curæ isti vacare non possunt,† *quærendi sunt liberis magistri, quorum inculpata sit vita & mores* : eruditionis item, & experientiæ laude insignes, quales in suis legibus describit Alphonsus Rex, dum ait:* *Onde por todas estas rasones deben los Reyes querer bien guardar sus Fijos, e escoger tales Ayos, que sean de buen linaje, e bien acostumbrados, e sin mala sanna, e sanos, e de buen seso, e sobre todo, que sean leales, derechamente amando el pro del Rey, e del Reyno.* Addo fortes eos etiam & magnanimos esse oportere, domi militiæque in rebus tam belli quàm pacis optimè versatos, qui Principem Reipub præesse rectè docere noverint. Seneca talis fuit, quem ideo Agrippina Neroni instructorem dedit.† *Ut domitii pueritia tali magistro adolesceret, & consiliis ejusdem ad spem dominationis uteretur.* Non potest, mihi crede, qui abjecto & humili est animo, cogitationes sublimiores imprimere Principi. Si aquilam instrueret noctua, non oculos doceret in solem intendere, non altas cedros volatu transcendere; in tenebris, intra depressiores arborum ramos disciplina tota consisteret. Imago magistri discipulus est, & in hoc aliquam sui effigiem ille exhibet. Nec alia de caussa Josephum * *constituit* Pharao *Dominum & Principem omnis possessionis suæ*, quàm *ut erudiret Principes ejus sicut semetipsum.*

§. Qui

g *Præbe fili cor tuum mihi, & oculi tui vias meas custodiant*, Prov. 23.26. h *Nam & ego filius fui patris mei tenellus, & unigenitus coram matre mea, & docebat me.* Prov. 4. 3. † Plutarch. de educ. * Lib. 4. tit. 7. part. 2. † Tac. lib. 12. Ann. * Ps. 104. 21. & 22.

§. Qui filiis Principum magistri & rectores præsunt, à tenera ætate curare illos sic debent, ut hortulani teneriores plantulas, quas antè etiam, quàm è terra protuberent, muniunt sepimentis, ne pede cujusquã aut manu offendi possint. E delineatione prima ultima picturæ pendet perfectio; haud secùs bona educatio ab iis, quæ tenerior hauserit ætas, priùs quàm affectus vires sumant, & rationis detrectent imperium. *i* E minutissimo semine ingens arbor enascitur, sed sub initium non nisi tenella virgula est, quæ in omnem se flecti partem facilè patitur; post ubi induerit corticem, & in ramos sese effuderit, nulli robori cedit. Affectus in pueritia veneno haud multò sunt absimiles, quod ubi semel ad cordis interiora pervaserit, nullum postea pallori relicto superest remedium. Virtutes quæ cum ipsa ætate incrementa capiunt, non aliis præstant solùm, sed quod mireris, etiam seipsis. *k* E quatuor animantibus alatis, quas vidit Ezechiel, aquila ex hoc ipso numero una, omnibus iis quatuor ferebatur sublimior; *l* nam quia ipsa ex primo suo statim ortu alas habere occœperat: aliæ verò non nisi longè pòst; non supra has solùm, sed se ipsam etiam eminebat. Id quia non æquè omnes, ac par est, expendunt; hinc fieri reor, quòd filios suos bene multi mox ab incunabilis muliercularum curæ committere soleant, quæ inani umbrarum metu pro genio sui sexûs parvulorum deinde effœminant animos, aliásq; muliebres iis imprimunt affectiones, quæ altas cum tempore radices agunt. *m* Optimus olim Regum Persarum mos, ut† *nutriretur puer non à nutrice mu-*

i *Curva cervicem ejus in juventute, & tunde latera ejus, cùm infans est, ne fortè induret, & non credat tibi, & erit tibi dolor animæ.* Eccl. 30. 12. k *Bonum est viro cùm portaverit jugum ab adolescentia sua; sedebit solitarius, & tacebit, quia levavit super se.* Thren. 3. 27. & 28. l *Et facies aquilæ desuper ipsorum quatuor.* Ezech. 1. 10. m *Adolescens juxta viam suam, etiam cùm senuerit, non recedet ab ea.* Prov. 22. 6. † Plut. primo Alcib.

ce muliere parum honorifica; verùm ab Eunuchis, qui reliquorum circa Regem optimi viderentur. -

Potissimùm verò jam inde à primula ætate ad parvulorum naturam animum oportet advertere, absque cujus notitia educatio rectè institui non potest; sed nulla ad eam rem aptior infantia, quando natura omnis adhuc doli aut simulationis expers n sincerè se ipsam detegit, atque in fronte, in oculis, in risu, in manibus, aliisque corporis motibus suos sine fuco prodit affectus & inclinationes. † Bearnæ Legati facultate sibi facta ab Illustriss. Domino Guilielmo de Moncada, ut alterutrum è duobus ipsius filiis legerent Principem, cùm unius manus in pugnum clausas, alterius contra explicatas in palmam observassent, hunc præ illo elegerunt, quòd liberalitatis & munificentiæ signum id interpretarentur, nec vano omine, ut eventus docuit. Si infans generoso & excelsiori sit animo, ad suas laudes frontem exporrigit, serenat oculos, subridet ore; contra, si qua in re vituperetur, tristitiam præ se fert, suffunditur rubore, & oculos demittit. Si animo infracto, obfirmat vultum, non umbris terretur, aut minis. Si liberalis, munuscula respuit, aut promptè largitur iterum aliis. Si appetens vindictæ, fovet iras, nec lacrymis facilè ponit modum, donec sibi satisfiat. Si biliosus, exardescit levi de caussa, deprimit supercilia, limis contuetur, minitatur pugno. Si benignus, suaviter arridendo, & blandientibus ocellulis sibi conciliat animos. Si melancholicus, fugit consortia, amat loca sola, multus est in ejulatu & lacrymis, in risu parcus, fronte ut plurimùm tristiore. Si hilaris, nunc frontem explicat, & grato oculorum obtutu lucem amœnam spargit, nunc eosdem blandè inflectendo, & palpebris suaviter connictantibus animi serenitatem prodit. Pari modo cæteras quoque virtutes & vitia in exteriori corporis motu & vul-

n *Iuvenes non sunt maligni moris, propterea quòd nondū viderunt nequitias.* Arist. † Pont. Heut. in Gen. Com. Bear.

& vultu cor exhibet, donec cautior ætas ea contegere noverit. In ipsis cunis, inter nutricum adhuc brachia jam tum elucebat in Serenitate Vestra cum aulæ totius admiratione innata quædam amœnitas simul & decora majestas, qua manus oscula admittebat; & verò supra ætatem erat illa morum gravitas & præsentia animi, quam eadem Vestra Serenitas id temporis præ se ferebat, cùm duo regna Castellæ & Legionis obedientiæ juramento sese illi adstringerent.

§. Hæc tamen ego dici sic velim, ut ista de ætate infantuli judicia non rata semper habeantur & certa: etenim recedit quandoque à communi lege naturæ, & fallit animum curiosiùs ista perquirentem. Sunt, qui à prima statim infantia ab honesto deflectant; ast ubi adoleverint, redeunt ad frugem, & mentem à vitiis sevocant; quod ideò fortassis accidit, quia generosus & excelsior animus, dum debilior est ad resistendum recta ratio, educationem defugit, adeòque naturæ succumbit affectibus, quoad ipsa ratio facta robustior suos deprehendat errores, & efficaciter corrigat. Quapropter crudelis fuit & barbarus Brachmanum mos, qui post alterum à partu mensem proles suas, si quæ deterioris naturæ in iis sese proderent indicia, aut necabant, aut exponebant in sylvis. Nec ferendi Lacedæmonii, qui easdem in profluentem Taygetem abjiciebant. Qui omnes nihil educationi, nihil rectæ rationi & liberæ voluntati, quæ naturæ affectus corrigere solet tribuere visi sunt. Illud etiam monstro simile censeri potest, dum interdum Natura eximias aliquas virtutes cum enormibus vitiis in homine eodem perinde sic sociat, ac ramis duobus inseri solent duo diversi surculi, qui de eadem viventes stirpe diversos planè, imò contrarios, amaros nimirum & dulces proferunt fructus. In Alcibiade id videre licuit, de quo meritò dubitaveris, magisne vitiis, an virtutibus fuerit insignis. Et hæc quidem

naturæ ſunt opera, priuſquam ſeſe ipſa nôſſe cœperit; ſed ratio poſtea & induſtria ea emendant, expoliunt, perficiunt.

§. Denique cùm propoſitum mihi ſit, per iſthæc Symbola à cunabulis ad tumulum uſque rectè formare Principem, operæ pretium erit, doctrinam & ſtylum ad ſingulas ipſius ætates accommodare, quemadmodum etiam Plato & Ariſtoteles fecêre. Nunc illa ſummatim moneo, curetur inprimis, ut frequentiore exercitatione agilitatem aliquam brachiorum & tibiarium ſibi comparet. Quòd ſi fortè membra ob teneritudinem intorqueantur, artificioſis quibuſdam inſtrumentis in rectum poterunt porrigi. ● Res aſpectu horribiles, quæ vim imaginatricem queant offendere, ne ei proponantur ante oculos; néve ſinatur obliquis oculis tranſverſum aliquid contueri. Ad inclementiam aëris pedetentim aſſuefiat. Nec deſint moduli ſymphoniaci, ad excitandum ſubinde ſpiritum. Luſitatiunculæ ipſius ſint libri & arma, ut iis ſenſim capiatur animus; quicquid enim novum occurrit pueris, hoc admirantur, & firmiùs phantaſiæ imprimunt.

● *Cæterùm ne propter teneritatem membrorum torqueantur, Nationes nonnullæ artificioſis inſtrumentis utebantur.* Ariſt. l. 7. c. 17.

SYM-

SYMBOLUM II.

Coloribus & penicillo ars ſcitè omnia exprimit. Ea de cauſa ſi ars pictoria Natura non eſt, ad eam certè tam propè accedit, ut in ſuis ſæpe operibus fallat oculos, atque adeò manus ipſæ in judicium adhibendæ ſint. Animam corporibus impertiri non poteſt; at venuſtatem, motus atque affectus ipſius animæ non rarò iiſdem tribuit. Tametſi verò corpora ipſa materiæ defectu plenè effingere nequeat, artificè tamen penicillo ita venuſtè ea delineat in tabula, ut præter ipſam vitam non ſit, quod porrò deſideres. Æmularetur, credo, arti Natura, ſi

quo modo id posset. Nunc verò adeò benigna ea est, ut artis etiam operâ in multis uti consueverit: quæcunque enim hujus beneficio & industria possunt perfici, iis supremam manum Natura ipsa non imponit. Sic hominem nasci videmus omnis omnino idiomatis & cognitionis expertem, ut in ejusdem animo deinde, velut in rasa quadam tabula, institutio ac doctrina optimarum artium & scientiarum depingat imagines, & morum documenta inscribat educatio; non absque insigni humanæ societatis emolumento: ita enim fit, ut dum alter alterius eget opera, mutuo amoris & gratitudinis nexu magis invicem mortales copulentur. †*Omnibus Natura fundamenta dedit seménque virtutum; omnes ad ista omnia nati sumus, cùm irritator accessit, tunc illa animi bona velut sopita excitantur.* Sed statim à teneris id fiat oportet, dum animus ad omnem formationem magis idoneus est, atque ad disciplinas capiendas ita facilis, ut magis reminiscendo eas recolere videatur, quàm primùm addiscere; quo argumento animæ immortalitatem divinus Plato adstruebat.* Quòd si ea cura in ætate prima negligatur, affectus sensim vires sumunt, & inclinationes suas pravas adeò firmiter imprimunt voluntati, ut nullâ post educatione valeant corrigi. Ursa mox ab ipso partu informem fœtum, dum mollis adhuc est, circumlambendo perficit, & effingit membra, omnem aliàs perditura operam, si indurescere sineret. Sapientissimè meo quidem judicio Persarum Reges iis præceptoribus & magistris filios suos ab incunabilis committebant, quibus primo ætatis septennio efformandi corporis, altero dein ejusdem porrò corroborandi armorum & pugillationis exercitio cura incumberet: tum demum quatuor alios viros selectiores iis adjungebant; qui eos effecturi quàm optimos crederentur. Et primus quidem, eruditionis laude insignis literas tradebat. Secundus, vir moderatus ac prudens regere

† Seneca Ep. 10. * Plato de Ani.

regere docebat, & frænare appetitus. Tertius, æqui rectique amans justitiæ administrandæ normam inculcabat. Quartus denique, egregiè fortis, & rerum bellicarum apprimè peritus in disciplinis militaribus instruebat, maximè verò imbellem metum & formidinem, additis etiam ad gloriam stimulis, eorundem animis studebat adimere.

§. Est verò hæc bona educatio in principibus cumprimis necessaria, quippe qui instrumenta sunt felicitatis politicæ, & publicæ salutis. In aliis neglectæ bonæ educationis dispendium officit singulis, aut certè nonnisi ad oppidò paucos pertinet; in Principe verò non solius ipsius tantùm, sed commune omnium malum est, dum is aliis facto nocet, exemplo aliis. † *Homo rectam nactus institutionem, divinissimum, mansuetissimúmque animal effici solet: si verò, vel non sufficienter, vel non bene educetur, eorum quæ terra progenuit, ferocissimum.* Quid, obsecro, de Principe à teneris malè educato, & suprema jam potestate armato tibi polliceri ausis? Alia Reip. damna longùm durare haud solent, hoc non nisi cum ipsa Principis vita terminatur. Quanti ad virtutem intersit, benè honestèque educari, probè perspectum habuit * Philippus Macedonum Rex, hinc cùm Alexandrum filium suscepisset, datis ad Aristotelem literis, multum Diis se debere testabatur; non tam quòd natus sibi is esset, quàm quòd eo potissimùm tempore, quo tali uti magistro liceret. Et sanè nunquam expedit naturam aliàs bonam sibi relinquere, & sinere, ut per se ipsa operetur, quando ea etiam, quæ melior haberi solet, imperfecta est, & industria aliena opus habet excoli, uti pleraque omnia homini ad bene vivendum necessaria. Ita absque labore & sudore nihil ferè ei obvenit, quæ pœna est ex prima protoparentum noxa etiamnum debita. Ab arbore fructus dulciores qui speres, nisi aut eâ transplantes, aut insitionibus in stirpes magis cultas, & generosiores

† Plato lib. 3. de leg. * Gell. lib. 9. noct. Att. c. 3.

flores sylvestrem naturam corrigas?† *Educatio & institutio commoda bonas naturas inducit, & rursum bonas naturas, si talem institutionem consequantur, meliores adhuc & præstantiores evadere scimus.* Hæc caussa fuit, cur Trajanus Imperator tam in gubernando evaserit insignis, quia scilicet ad indolem non malam industria accesserat, & bona directio Plutarchi præceptoris. Nec unquam immanitatem illam induisset Petrus Rex cognomento Crudelis si Joannes Alphonsus Albuquercius, quem moderatorem habuit, ferocem ejus animum dextrè mitigare scivisset, & frangere. Eadem scilicet ingeniorum differentia est, quæ metallorum, quorum alia igni resistunt, alia cedunt, & in eo colliquescunt; scalpro tamen & malleo omnia domari possunt, & in tenuissimas duci laminas. Ita nullum prorsus ingenium est adeò durum, in quo cura & correctio non promoveant aliquid. Tametsi fateor, solâ institutionē ad inserendas virtutes non semper sufficere, eò quòd sub purpura tanquam inter vepres & sylvas nonnunquam pullulent in excelsioribus animis quædam vitiorum monstra, quæ corrigi se deinde non sinunt. Et quæso te, quid proclive magis, quàm corrumpi juventutem deliciis, libertate & adulationibus in Principum aulis, in quibus plerunque subnasci solent multi affectus pravi & vitiosi; haud secùs atque in agris malè cultis succrescunt spinæ, & herbæ noxiæ atque inutiles. Quæ proinde aulæ, si bene formatæ & institutæ non sint, cura bonæ educationis perparum proficiet: ipsæ namque formis fusoriis videntur similes, adeòque sic formant Principem, prout benè vel malè affectæ ipsæ fuerint, & virtutes ac vitia, quæ semel in ipsis cœperunt invalescere, per ministros ad successores transmittunt. Vix rationi vel discursui locus est in Principe, quando aut adulando nimiam parentum & majorum in agendo libertatem deprædicant aulici, aut res ab iisdem præclarè & cum laude gestas, ac familiæ quasi propias

† Plato Dial. 4. de leg.

prias illi proponunt ante oculos. Quinimmo ex hoc fieri amat, ut in familiis nonnullis certi quidam mores & affectus è parentibus in filios successione continua propagentur, non tam innati sanguinis vi, cùm nec diuturnitas temporis, nec matrimoniorum commixtio immutare eos soleat, quàm quia in ipsis aulis vigent, ubi infantia eos imbibit, & quasi convertit in Naturam. Hoc modo apud Romanos olim Claudii habebantur superbi, bellicosi Scipiones, ambitiosi Appii; uti nunc in Hispania Gusmanii putantur boni, Mendozæ humani, Mantiquesii formidabiles, Toletani severi & graves. Idem in artificibus videre licet, ubi aliqui in familia semel excellere cœperint, facilè id postea transfundunt in posteros, quos artis suæ habent spectatores, quibúsq; opera sua & laborum monumenta post se derelinquunt. Accedit ad hæc, quòd adulatio errori mixta sub specie virtutis quandoq; commendet in puero, quæ virtutis nomen haudquaquam merentur, uti sunt nequitia, ostentatio, insolentia, ira, vindicta & alia istiusmodi generis vitia; dum falsò sibi nonnulli persuadent, magni Principis ea esse indices; quo etiam fit, ut porrò iis insistat ardentiùs, & veras virtutes negligat, perinde ac puella interdum, si ab animositate laudetur, aut agendi libertate, magis sese ad ista dat, quàm ad modestiam & honestatem, præcipuas sexûs istius dotes. Etsi verò ab omni omnino vitio juventutem arceri deceat, ab iis tamen vel maximè, † *quæ vel turpitudinem habent, vel odium pariunt*, eò quòd ista faciliùs sese in animos penetrent. Cavendum itaque, ne turpe quid, aut lascivum Princeps inaudiat, multò minùs permittendum, ut loquatur ipse: nam * *facilè turpia loquendo efficitur, ut homines his proxima faciant.*

Quare huic malo vitando solebant Romani matronam aliquam è sua familia annis & moribus gravem deligere, quæ filiis præesset moderatrix, & bonæ eorum educationi omni curâ intenderet, † *coram qua ne-*

A 7 *que*

† Arist. Pol. 7. c 17. * Ib. † Quintil. dial. de Orat.

que dicere fas erat, quod turpe dictu; neque facere, quod inhonestum factu videretur. Qua disciplina ac severitas eo pertinebat, ut sincera & integra, & nullis pravitatibus detorta uniuscujusque natura toto statim pectore arriperet artes honestas. Atque hanc educandi curam suo jam tempore negligi cœpisse; liberos verò inter servos educari solitos, quorum vitia discerent imitari graviter idem ille auctor conqueritur. † *Nec quuquam,* inquit, *in tota domo pensi habet, quid coram infante domino, aut dicat, aut faciat: quando etiam ipsi parentes, nec probitati, neque modestiæ parvulos assuefaciunt, sed lascivia & libertati.* Id quod hodiedum in plerisque Principum aulis usu venit: Nec aliud isti malo remedium est, quàm ut submoveantur aulici tales vitiis dediti, & in eorum locum surrogentur alii probatæ virtutis, qui Principis animum ad honestiora, & ea, quæ veram pariunt gloriam, inflammare possint. * *Neque enim auribus jucunda convenit dicere, sed ex quo aliquis gloriosus fiat.* Ubi aula à virtute semel defecerit, mutari ipsa solet, non corrigi, nec principem meliorem desiderat. † Ita *Neronis aula* ut Taciti verbis utar, *in Othonem prona erat, ut similem.* Quòd si tamen illud Principi facere non licuerit, fugiendum potiùs ab ista aula censeo, uti fecisse meminimus Jacobum.* primum Aragonum Regem: cùm iniquè se opprimi cerneret ab iis, qui ipsum educabant, & constrictum quasi tenebant in carcere Neq; aliter aulas istas appellaverim, ubi in eo potissimùm elaboratur, ut voluntas & arbitrium Principis in turpem redigatur servitutem, neque in ullam sese ultrò partem, & pro libitu iis flectere sinitur; sed vel invitus trahitur, quò volunt aulici: ad eum ferme modum, quo aqua per occultos canales solo usu & agri beneficio ducitur. Quid proderit, amabo, bona indoles & educatio, si Principi videre, audire, scire alia non licet: quàm quæ cupiunt ii, qui latera ipsius stipant? Quid miri † Regem Henricum, ejus

† Quintil. ib. * Eurip. in Hippol. † Tac. lib, 1. hist. * Mar, hist, Hisp, lib, 12, c. 5. † Ib. l. 12, c. 15.

ejus nominis quartum, Castellæ Regem tam evasisse socordem, tam in aliis omnibus Joanni secundo Patri suo Regi similem, posteaquam inter eosdem adulatores enutritus fuit, qui eidem ipsius Patri Regni malè administrati caussa extitère? mihi hoc crede, tam ἀδύνατον est, in aula malè instituta Principem formari bonum. quàm rectam duci lineam ad distortam regulam. Nullus ibi est paries; quem manus lasciva obscœnitatibus suis non denigret. Nullus angulus, qui perditam vivendi licentiam per modum echûs non resonet. Quotquot aulam frequentant, totidem magistri, & velut ideæ sunt Principis: longo enim usu & conversatione singuli in eo imprimunt aliquid, quod aut prodesse possit, aut nocere; & quantò natura in ipso magis est docilis, tantò faciliùs citiúsque mores domesticos imbibit. Ausim pænè dicere, tum Principem fore bonum, cùm bonos habuerit ministros; malum, cùm malos Galba Imperator testis est: † *Amicorum, libertorúmque, ubi in bonos incidisset, sine reprehensione patiens: si mali forent, usque ad culpam ignarus.*

§. Nec satis erit sic in aula reformasse figuras vivas atque animatas, ad inanimas quoque veniendum, hoc est, ad statuas & picturas: quamvis enim cælum aut penicillus non nisi mutæ sint linguæ, experientia tamen docuit ad persuadendum multò esse facundissimas. Quàm ad gloriæ cupiditatem extimulat Alexandri Magni statua! Quàm inflammant ad libidinem impuri Jovis amores depicti, in tabula! Quin immo in ejusmodi plerisque rebus magis, quàm in honestis naturæ nostræ corruptæ vitio triumphat ars, & primùm quidem excellentia artificii opera ista æstimari facit, pòst verò lascivia ad oculos etiam oblectandos iisdem parietes vestire gestit. * *Cùm autem, ne quis talia loquatur, prohibetur. satis intelligitur vetari, ne turpes vel picturas, vel fabulas spectet.* Heroica majorum facinora

† Tac. lib. 1. hist. * Arist. 7. polit. c. 17.

nora referant tabulæ, æra, marmora; illa inſpiciat horis omnibus Princeps, illa legat; ejuſmodi enim ſtatuæ & picturæ ſunt fragmenta quaſi hiſtoriarum ſemper ante oculos obverſantia.

§. Poſtquam igitur aulæ vitia (quantum fieri potuit) correcta ſic fuerint, & indoles atque inclinationes Principis probè cognitæ, enitantur magiſtri & præceptores eas ſic moderari, ut ad ea, quæ magis heroica & generoſiora ſunt, ferri incipiant, ſpargendo in ejus animo tam occulta virtutis & gloriæ ſemina, ut eùm excreverint, dijudicari ſatis non poſſit, à naturáne, an ab arte profecta fuerint. Virtutem honoribus acuant, vitia infamiâ notent & ignominiâ, æmulationem exemplo accendant. Multa iſta poſſunt in omni indole, etſi plus in una, quàm in alia. In iis, qui generoſioris ſunt animi, potentior gloria eſt; in melancholicis, ignominia; in bilioſis, æmulatio; in inconſtantibus, metus; in prudentibus, exemplum, quod apud omnes ſemper efficaciſſimum eſt, præſertim ſi à majoribus ſit: nam ſæpe quod ſanguis non potuit, æmulatio obtinet. Nempe liberis accidit, quod novellis arbuſculis recèns natis, quibus ramum ab ipſo patre reciſum oportet inſerere, ut ad perfectionẽ perveniant. Surculi hi inſititii exempla ſunt inſigniora, quæ majorum virtutes transfundunt in poſteros, & admirandos edunt fructus. In hoc ergo inſtructorum deſudet induſtria, ut illa per omnes quaſi ſenſus immiſſa in animum, altas ibi agant radices; adeòque non in cohortationibus ſolùm & reprehenſionibus ordinariis, ſed in omnibus etiam, quæ incurrunt in ſenſus, Principi proponenda ſunt. Nunc hiſtoria in memoriam illi revocet res à progenitoribus laudabiliter geſtas, & ad imitationem calcar addat tanta gloria à Scriptoribus æternitati conſecrata. Nunc harmonia muſica (ſuavis & mira affectuum moderatrix) trophæa & triumphos eorundem concinendo ſpiritum excitet. Nunc de majorum vita & moribus panegyros audiat, quæ ipſum ad virtutum æmulationem

co-

cohortentur & incitent, quin easdem subinde etiam ipse recitet, aut cum Ephebis suis eximia eorum facinora quasi in scena exhibeat, ad inflammandum animum: vis enim actionis istius atque efficacia sensim sic illi imprimitur, ut ipsissimus esse videatur, cujus personam repræsentat. Præ se ferat denique cum iisdem Regem se agere, petentibus aures concedere, mandata dare, punire, præmiari, imperare exercitui, oppugnare urbes, struere aciem, signa cum hoste conferre. In ejusmodi experimentis Cyrus à pauxillo puero educatus, insignis postea belli Imperator extitit.

§. Quòd si in ætate prima aliquæ emicuerint inclinationes, quæ Principem minùs decent, iis associandus erit, qui virtutibus pollent oppositis, ut istos naturæ deterioris defectus corrigant, quomodo obliquitatem tenerioris arbusculæ oblongâ perticâ, cui ea alligatur, emendari cernimus. Quare si Princeps avarus sit, aliquis naturâ liberalior comes lateri hæreat; meticuloso jungatur animosior; imbelli audentior; socordi & ignavo, gnavus ac diligens: habet enim hoc ætas illa, ut non ea solùm, quæ videt & audit, sed & sociorum mores facilè imitetur.

§. Abstinendum denique in Principum educatione à monitionibus & correptionibus nimis asperis, quia contemptûs genus quoddam istud est. Rigor nimius dejicit animos, nec decet, ut serviliter sese subjiciat alteri, qui præesse aliis debet. Rectè Alphonsus Rex: † *Los que de buen lugar vienen, mejor se castigan por palabras, que por feridas: e mas aman porende aquellos, que asi lo fazen, e mas gelo agradessen, quando an entendimiento.* Juventus pullo equino similis est, qui pastomide duriori læditur, molliori fræno facilè regitur. Accedit, quòd animos generosiores plerumque comitetur tacitus quidam horror eorum, quæ per metum addidicerunt; contrà verò desiderium quoddam, & cupiditas experiendi vitia, quæ in pueritia illis

† Lib. 2, tit. 7. p. 7.

illis fuère prohibita. Affectus nimis compressi violenter (præsertim quos Natura Principi indidit) in desperationes tandem abeunt, uti exhalationes intra nubes constrictæ in fulgura. Qui sine prudenti moderatione propensionibus naturalibus portas omnes obstruit, in caussa est, cur per fenestras tentent aditum. Aliquid dandum humanæ imbecillitati, honestis quibusdam oblectamentis eam ad virtutem suaviter erigendo, quâ potissimùm arte usi sunt ii, quibus Neronis educandi cura commissa fuerat; eo scilicet fine, † *Quò faciliùs lubricam Principis ætatem, si virtutem aspernaretur, voluptatibus concessis retinerent.* Principem moderator privatim, non in publico corripiat; aliàs enim magis obstinabit animum, ubi vitia sua innotuisse animadvertit. Aptissimè versibus duobus comprehendit Homerus, quâ ratione Princeps & instrui & parêre debeat:

** At tu recta ei dato consilia; & admone,*
Et ei impera: ille autem parebit, saltèm in bonum.

† Tac. lib. 13. hist. * Hom. Iliad. 11.

SYM-

SYMBOLUM III.

INdustria solertis, & impigræ manûs, nunc irrigantis, nunc cæli ventorúmque arcentis injurias, succrescit rosa; & gemmâ hiante folicula sua in orbem explicat: flos mirè elegans, sed quæ solis blanditur oculis, rótque est obnoxia casibus, ut in hac tanta sua teneritudine maximo in periculo sit. Idem ipse Sol, qui nascentem eam vidit, videt & morientem, nec alio quidem fructu, quàm quòd suam orbi venustatem ostenderit, cæterùm tot mensium ludit operam, quin ipsam persæpe cruentat manum, à qua est consita, nec fieri potuit aliter, quàm ut cultura tam lasciva acutas

acutas unà ſpinas produceret. Corallii (marini fruticis) diſpar eſt ratio: illud enim natum ſub aquis, & continuâ fluctuum, tempeſtatum, ventorum vi agitatum, magis magiſque indureſcit, & pulchriùs enitet; immotum primùm poſt tot elementorum expertas vires ad illuſtriores hominum uſus aptiùs deſervit. Tam oppoſiti inter ſe oriuntur effectus è diverſo naſcendi, & creſcendi genere fruticis hujus, & illius floris, quod ad teneritudinem & duritiem attinet: id quod in educatione Principum pariter accidit: nam qui ſic molliter, & velut in capſula, quod ajunt educantur, ut nec ſol, nec ventulus, nec alia ad illos aura præterquam odoramentorum poſſit pertingere, delicatuli fiunt, & ad gubernandum minùs idonei; contrà qui laboribus ſolidis exercent corpus, robuſti & habiles. † *Eſt etiam utile, ſtatim ab ineunte ætate frigoribus aſſueſcere: hoc enim tum ad valetudinem, tum ad munera militaria commodiſſimum eſt.* Iis exercitationibus prorogatur vita; voluptatibus & deliciis imminuitur. Vas vitreum oris flatu formatum, flatu frangitur; aureum contrà malleo fabrè factum, malleo reſiſtit. Qui privatus & in otio vitam degit, parum intereſt, ſi delicatus ſit; at qui regnum humeris, ut Atlas cælum, ſuſtinere debet, fortis ac robuſtus ſit oportet. Ad ſolum ſpectaculum non opus habet Reſpublica Principe, ſed in pulvere etiam, & inter arma. *a* Et ſanè Rex effœminatus, Scripturâ teſte, pœnæ divinæ genus quoddam eſt.

Diſparis hujus educationis emolumentum aut incommodum in Regibus * Joanne ſecundo, & Ferdinando Catholico videre fuit. Quorum ille in aula, hîc in caſtris; ille in gynæcéo, hic inter milites enutritus fuit. Ille ad Reipub. clavum admotus, mare ſibi incognitum ingreſſus videbatur, & gubernaculum deſerens miniſtris ſuis id committebat; hîc gubernandi non ignarus erat aut inſolens, ſed in alieno etiam

† Ariſt. polit. l. 7. c. 17. a *Et effœminati dominabantur eis*. Iſai. c. 3. 4. * Mar. hiſt. Hiſp. lib. 20. c. 11.

etiam dominari regno, & subditos ad officium cogere optimè noverat. Ille despectui omnibus; hic in pretio & honore fuit. Ille regnum pessundedit; hic evexit in Monarchiam. Quæ perpendens cum animo suo † Rex Ferdinandus, cognomento sanctus, Alphonsum & Ferdinandum filios inter arma educari voluit. Et quænam alia res Carolum Imperatorem re pariter ac nomine verè Magnum reddidit? an non peregrinationes continuæ, & indefessi labores? Nec alia *Tiberio mens, qui quatuor potissimùm de caussis, ambos filios suos Germanicum & Drusum in castris inter arma adolescere, consultum putabat: ut nimirum militiæ assuescerent; ut exercitûs studia pararent; ut procul aulæ deliciis educarentur; & denique ut filio utroque legiones obtinente tutior ipse, & securior viveret.

Qui in castris ætatem traducit, multa experiundo, temporis lucrum facit; qui in aula, luxu, cæremoniis & inanibus oblectamentis illud malè perdit. In palatio magis comendo corpori, quàm animo excolendo Princeps invigilat. Et tametsi hoc postremum curandum potiùs sit, corporis tamen cultus & oris decor omnino negligi non debet: nam cultus ille oculos; hic oris decor, & oculos rapit, & animum. Spiritus sancti de Saüle Rege oraculum est: † *Stetitque in medio populi, & altior fuit universo populo ab humero & sursum. Et ait Samuel ad populum: Certè videtis, quem elegit Dominus, quoniam non sit similis illi in omni populo.* Æthiopes, & nonnulli Indiæ populi eos in Regem eligunt, quos formæ dignitas potissimùm commendat; uti & apiculæ eam, quæ ex omni numero grandior est, & coloris splendore præcellit aliis. * *Ipsa ætas Galbæ, & irrisui & fastidio erat assuetis juventa Neronis, & Imperatores forma ac decore corporis (ut est mos vulgi) comparantibus.* † Titi Vespasiani *augebat famam ipsius decor oris cum quadam majestate.* Enimverò pulchritudo aptâ membrorum

† Mar. hist. Hisp. lib. 11. c. 1. *Tac. l. 2. Ann. † 1. Reg. 10. 23. & 24. * Tac. l. 1. hist. † Idem l. 2. hist.

brorum compositione,&coloris suavitate velut blandis quibusdam jaculis ferit oculos, quæ in animum demissa profundiùs, studia hominis & voluntates occupant. Eximium naturæ privilegium, ea est, suavis affectuum domina,atque animi optimè dispositi indicium. Et quamvis sacrarum literarum monitum sit: † *Non laudes virum in specie sua, neque spernas hominem in visu suo: brevis in volatilibus est apis, & initium dulcoris fructus illius*; illud tamen diffiteri non possumus, quòd augustiorem animum semper ferè augusta quoque corporis species comitetur. Plato dicebat, sicut circulus absque centro esse non potest, ita neque exteriorem corporis pulchritudinem absque interiori virtute facilè posse consistere. Rectè idcircò Alphonsus Rex Principi uxorem formosam dari voluit: * *Porq; los fijos, que della uviere, seran mas fermosos, e mas apuestros; lo que conviene mucho a los fijos de los Reyes, que sean tales, que parezcan bien entre los otros omes.* Multârunt Lacedæmonii Regem suum Archiadinum, quòd uxorem duxisset parvulam, quantumvis non illepidè excusaret, è malis duobus minus se elegisse. † *Species corporis simulacrum est mentis, figuráque probitatis.* Accidit tamen nonnunquam, ut natura exterioribus intenta perfectionibus, interiorum, quæ potiores sunt, obliviscatur. Petro Crudeli sic usu venit, cujus ingenium ferox & asperum sub grata oris & corporis conformatione eadem Natura abdiderat. Superbia & formæ jactantia facilè virtutum nervos elidunt, adeòque cavendum Principi sedulò, ne venustatem muliebrem & affectatam, alienæ lasciviæ incitamentum, consectetur; sed eam, quæ veras animi virtutes comitari solet: neque enim ornatus animæ à corporis pulchritudine; sed contrà hujus decor ab illius ornamentis proficisci debet, * *omnis gloria ejus ab intus in fimbriis aureis* Interior animæ perfectio, non exterior spectanda in Principe, ut bene Reipub. præsit; licèt magno ornamento futurum sit, si illâ utrâque polleat:

†Ecc.11.2. *Lib.1.tit.6.p.2. †D.Amb.2.de vir. *Ps.44.14

polleat: Sic Palmæ singularis laus est, tum stirpis & frondium elegantia; tum suavitas fructuum, & aliæ ejus qualitates eximiæ: tantas enim arbor illa ad communes hominum usus affert utilitates, ut Plutarcho teste, Babylonii trecentas & sexaginta ejusdem virtutes enumerent. Eas, credo; innuit blandum cælestis Sponsi alloquium: † *Statura tua assimilata est palmæ.* Iis enim verbis non solam corporis formam in sponsa collaudare voluit, sed & animæ dotes per palmam significatas, quippe quæ justitiæ & fortitudinis est Symbolum; iustitiæ quidem propter frondium æquilibrium; fortitudinis verò propter admirabile ramorum robur, qui quò magis gravantur ponderibus, eò validiùs in sublime nituntur; addo & victoriæ esse hieroglyphicum, quòd ex ea arbore solerent coronari, qui in antiquorum ludis & certaminibus victores essent. Similis honor cupresso nunquam habitus fuit, quantumvis amœnum semper vireat, & obelisci instar procera in cælum assurgat; inanis enim illa species est absque singulari virtute, quæ in ea insit, quin immo admodum lentè succrescit, fructus habet inutiles, folia amara, odorem gravem, umbram noxiam. Quid, rogo, proderit, Principem forma & corpore esse eleganti, si oculis solùm faciat satis, non muneri, quod gerit? Sufficit apta membrorum & lineamentorum conformatio, quæ animi generosi & bene dispositi sit indicium, & cui ars deinde atque industria motum vigorémque tribuant, sine quibus languet omnis actio Principis, & risum potiùs ac contemptum, quàm auctoritatem apud subditos conciliat. Sed interdum ne hæ quidē eximiæ animi dotes amari facient Principem, ut si fortè Reipublicæ status perturbatus sit, & in mutationem dominatus inclinet, quemadmodum Ferdinandus Rex Neapolitanus quondam expertus fuit. Quandoque etiam virtus ipsa infelix, & Princeps minimè malus odio esse solet. Quid? quod & vitia in illo nonnunquam placeant: certè * *studia exercitus rarò cui-*

† Cant. c. 7. 7. * Tac. lib. 3, hist.

cuiquam bonis artibus quæsita perinde adfuere, quàm Vitellio *per ignaviam.* Cæterùm voluntas humana plerumq; amplectitur id, quod perfectius est, adeòque Princeps tam in exercitiis privatis, quàm publicis multum ponere debet operæ, ut iis naturæ dona aut suppleat, aut magis perficiat, vires ab ineunte ætate corroboret, spiritus generosiores in animo suo suscitet, & in omnibus populo fiat gratior: nam † *persona Principis non solùm animis, sed etiam oculis servire debet civium*, qui ei plerumq; parere malunt ut Domino, in quo majora naturæ & virtutum ornamenta conspiciunt. Quantam Catholicissimo nostro Regi Serenitatis Vestræ Parenti apud omnes gratiam peperit fortis ille in venatu labor, & solutus à curis animus: illa in exercitiis militaribus fortitudo & dexteritas: illa in actionibus publicis gratia singularis & vivacitas! Quàm amati fuêre à subditis, æstimati ab exteris * Ferdinandus sanctus, Henricus secundus, Ferdinandus Catholicus, Reges, Carolus V. Imperator; in quibus formæ decor & bona corporis dispositio cum industria, cum virtute, cum excelso & forti animo conjuncta erant!

§. Verùm exercitia ista meliùs in societate & contubernio addiscuntur, ubi æmulatio incendit animũ, & industriam excitat. Quamobrem Reges Gothi Nobiliorem Hispaniæ filios in suis educabant aulis, non eò solùm, ut familias ipsas arctiùs sibi obstringerent, sed etiam ut unà cum iisdem proprii ipsorum filii formarentur, & honestiores artes addiscerent. Idem Macedonum Reges factitare consueverant, apud quos † *hæc cohors velut seminarium Ducum, Præfectorúmque fuit.* Qui laudabilis mos aut in oblivionem abiit, aut certè in pretio hactenus non fuit in aula Hispanica, cùm aptissimum aliàs sit medium devinciendi sibi exterorum Principum animos, istiusmodi instituere seminaria, ad quæ evocati exterorũm Principum filii, in artibus & exercitiis viro principe dignis instruantur.

† Cic. Phil. 8. * Mar. hist. Hisp. l. 13. c. 8. † Curtius.

tur. Ex quo illud etiam oriretur commodi, quòd Regum filii sensim sine sensu, moribus & genio nationum assuescerent, haberéntque ex iis non paucos, qui singulari cum affectu, & in gratiam tam bonæ institutionis vicissim præstarent obsequium.

§. Ad eum finem Rex Alphonsus dictus sapiens in optimis suis legibus longam prætexit seriem earum artium & functionum, in quibus Regum filios exerceri maximè convenit. Verba ipsa subjicio: [†] *Aprender debe el Rey otras maneras sin las que diximos en las leyes antes desta, que conviene mucho. Estas son en dos maneras las unas, que tanen en fecho de armas para ayudarse dellas quando menester fuere: e las otras para aver sabor, e placer, con que pueda mejor sofrir los trabajos, e los pesares, quando los oviere. Ca en fecho de cavallerias conviene, que sea sabidor, para poder mejor amparar lo suyo, e conquerir lo de los enemigos. E porende debe saber cavalcar bien, e apuestemente, e usar toda manera de armas, tambien de aquellas, que a de vestir para guardar su cuerpo, como de las otras, con que se a de ayudar. E aquellas que son para guarda, a las de traer, e usar, para poderlas meyor sofrir, quando fuere menester, de manera, que por agravamiento dellas no caya en peligro, ni en verguenza, e de las que son para lidiar, asi como la lanza, e espada, e porra, e las otras, con que los Omes lidian amanteniente, a de ser muy mannoso para ferir con ellas. E todas estas armas, que dicho avemos, tambien de las que a de vestir, como de las otras, a menester, que las tenga tales, que el se apodere dellas, e no ellas del. E aun antiguamente mostravan a los Reyes à tirar de arco, e de ballesta, e de subir ayna en cavallo, e saber nadar, e de todas las otras cosas, que tocasen à ligereza, e valentia. E esto fazian por dos razones. La una, porque ellos se sopiesen bien ayudar dellas, quando les fuese menester. La otra, porque les Omes tomasen ende buen exemplo, para querer lo fazer, e usar: onde si el Rey, asi como dicho avemos, no usase de las armas, sin el danno que ende le vernia, porque sus gentes desusarian dellas por razon del, podria el mismo venir à tal peligro, porque perderia el cuerpo, e caeria en gran verguenza.*

[†] Lib. 3. tit. 5. p. 2.

Ad omnia ista exercitia nihil æquè habilem reddit p inc pem atque venationis studium. In illa siquidem juventus sese exserit, vires & agilitatem comparat; illa occasionem dat exercendi artes militares, despiciendi terrena, discernendi tempus, quando sperare, aggredi, ferire oporteat; illa variorum casuum docet eventum, & usum commonstrat stratagematum. Ibi profusus sanguis, & trementes ferarum morientium artus oculis usurpata expurgant affectus, firmant animum, generosiores sufficiunt spiritus, qui metum contemnant & pericula.† *Nam & sylva solitudo, ipsúmque illud silentium, quod venationi datur, magna cogitationis incitamenta sunt. Y ayuda mucho la caza* (ùt dixit Alphonsus Rex) *à menguar los pensamientos, e la sanna, que es mas menester al Rey, que a otro Home. E sin todo aquesto da salud, ca el trabajo, que se toma, se es con mesura, faze comer, e dormir bien, que es la mayor cosa de la vida del home.* Duo solùm adverte: *Que no deve meter tanta costa, que mengue en lo, que ha de complir, nin use tanto della, que le embargue los otros fechos.*

§. Denique omnia ista exercitia cum eo moderamine usurpanda sunt, ne omnino efferatum aut torpentem reddant animum, neque enim minùs labore nimio is indurescit, & quasi obducto callo stupefit, quam ipsum corpus. *Nam simul mentem & corpus laboribus fatigare non convenit, quoniam hi labores contrariarum rerum efficientes sunt. Labor enim corporis menti est impedimento, mentis autem corpori.*

† Plin. lib. 1. Ep. ad Cornel. Tac. 22. Lib. tit. 5. pag. 2.

SYMBOLUM IV.

AD imperandum scientia opus est, ad parendum prudentia sufficit naturalis, immo sola interdum ignorantia. In ædificii Idea ingenium occupatur, in ipsa fabrica laborat manus. Imperium à cognitione manat, & perspicax est, obedientia rudis ut plurimùm, & cæca. Hinc ex Philosophi mente,* *Dominus natura est, qui*

* Arist. l. 1. Pol. c. 1.

qui valet intelligẽtia prævidere. Alii aut ſucceſſione, aut electione aut vi, in quibus caſui locus eſt potiùs, quā rationi. Quare inter politica regnandi inſtrumẽta, ſci-

entiæ quoq; recenſendæ. Juſtiniano ſic viſū: * *Imperatoriam Majeſtatem*, inquit, *non ſolùm armis decoratam, ſed etiam legibus oportet eſſe armatam, ut utrumque tempus & bellorum & pacis rectè poſsit gubernari.*

Hoc nimirum præſens Emblema exhibet ſub figura tormenti ænei ad quadrantem directi, ut collineet certiùs, qui quadrans legum & juſtitiæ Symbolum eſt; hæc enim tam pacem, quàm bellum moderari ſic debet, ut juſtum ſemper ante oculos ſit, atque ad rationis ſcopum per ſapientiæ & prudentiæ medium omnia

 colli-

* In prooem. Inſtit.

collimant. Rogatus idcirco Alphonsus Neapolis & Aragoniæ Rex, utri plus deberet, armis, an literis, respondisse fertur: [†] *Ex libris se arma, & armorum jura didicisse.*

Sed fortè existimet aliquis, hæc literarum ornamenta ipsi Reip. corpori, quod Majestatis nomine videtur intelligi, convenire magis, quàm principi, qui publicis distentus curis literis operam navare non potest; & satis fore ad hoc, ut scientiæ efflorescant, si ingenia magna ipse foveat & afficiat præmiis: quod eundem Justinianum Imperatorem fecisse meminimus, qui omni destitutus eruditione insignem Imperii gloriam consecutus est, doctissimorum virorum opera, quorum familiaritate est usus. Ego verò tametsi facilè concesserim, eos etiam, qui literis exculti non sunt, bene quandoq; administrare Rempublicam; uti experientia magistra in Rege Ferdinando Catholico, & aliis compluribus didicimus: hoc tamen in iis solùm ingeniis locum habet, quæ longus rerum usus erudiit, aut certè à natura ipsa tanto pollent judicii acumine, ut de unaquaque re facilè ipsa possint absque erroris periculo discernere. * Cæterùm, *etsi prudentia quosdam impetus à natura sumat, tamen perficienda doctrina est*; ut enim bona deligere, & rejicere contraria rectè quis noverit, plurimarum rerum requiritur cognitio, & diuturna exemplorum tam præteritorum quàm præsentium observatio, quæ absque labore & studio perfectè obtineri haud possunt. Nihil itaque tam necessarium principi, quàm lux & ornamentum bonarum artium. [†] *Ca por la mengua de non saber estas cosas* (inquit Alphonsus Rex) *avria por fuerza à meter otro consigo, que lo sopiese. E poderle ya avenir, lo que dixo el Rey Salomon, que el que mete su poridad en poder de otro, fazese su siervo, e quien la sabe guardar, es senuor de su corazon, lo que conviene mucho al Rey.* Regis scilicet officium ingenium perspicax, & literis egregiè perpolitum postulat. *Ca sin duda* (addit porrò in eadem lege idem Alphonsus Rex) * *tan gran fecho,*

[†] Panorm. l. 4. * Quintil. l. 12 c. 12. [†] Lib. 16. tt. 5. p. 2. * Ibid.

fecho, como este, non lo podria ningun ome cumplir, menos de buen entendemiento, e de gran sabiduria: onde el Rey que despreciase de aprender los saberes, despreciaria à Dios, de quien vienen todos. Scientias alias in multis infusas divinitus vidimus, Politicam in solo Salomone.

Pro colendis agris regulas certas præscribit agricultura; suas item habet leges ars dominandi feras: †*Omni tamen animali faciliùs imperabis, quàm homini, ideo sapientissimum esse oportet, qui homines regere velit.* Morum atque ingeniorum in subditis diversitas absque grandi solertia, studio, & experientia discerni non potest; adeòque * *nullus est, cui sapientia magis conveniat, quàm Principi, cujus doctrina omnibus debet prodesse subditis.* Illa est, quæ Regem fortunatum reddit, quæ principem coli facit ab omnibus, & metui. Id quod Salomon tunc potissimùm consecutus est, cùm admiranda ipsius sapientia orbi innotuit. Nec errem, si dixero, scientiam in Principibus magis quàm potentiam formidari †*Rex Sapiens* SpirituS. teste, *stabilimentum populi est*, *Rex verò *insipiens perdet populum suum.* E quibus rectè conficitur, barbaram omnino fuisse Licinii Imperatoris sententiam, qui scientias pestem publicam, Philosophos verò & Oratores Reip. venenum vocitabat. Nec absurdi minùs Gothi, qui Regis Athalarici Matri dabant vitio, quòd filium literis faceret imbui, perinde quasi eâ ratione ad negotia publica minùs redderetur idoneus. Longè de sapientiæ disciplinis censuit aliter Æneas Sylvius, cùm dixit, *eas in hominibus plebejis argentum esse, in viris nobilibus aurum, in principibus verò gemmas pretiosas.* Audiens aliquando Alphonsus Neapolitanus Regem nescio quem dixisse, literas haudquaquam decere principem, illicò subjecit: †*Ista vox bovis fuit, non hominis.* Rectè idcirco Alphonsus Rex: * *Acucioso debe el Rey ser en aprender los saberes: ca por ellos entender à las cosas de Reyes, y sabrà mejor obrar en ellas.* De Julio Cæsare memoriæ proditū est, sic eum formari & fingi voluisse

†Xenoph. * Veget. † Sap. 6. 26. * Eccli. 10. 3. † Panorm. lib. 4. * Lib. 16. tit. 5. p. 2.

à statuariis: globo insistebat terrestri, atque unâ manu gladium, alterâ librum tenebat, hoc insuper adjecto lemmate: *Ex utroque Cæsar*; ut significaret nimirum, tam eruditionem, quàm ad acquirendum & conservandum Imperium, magno sibi fuisse adjumento. Tanti literarum studia non fecit Ludovicus XI. Galliæ Rex; hic enim permittere noluit, ut filius Carolus VIII. ad ea se daret, propterea quòd in semetipso comperisset, animum per ista sic obstinatum fieri & pertinacem, ut aliorum deinde consilia penitùs respuat. Quæ caussa fuit, cur Carolus Rex ad gubernandum postea minùs esset idoneus, atque ab omnibus regi se pateretur, non absq; insigni honoris sui jactura, & regni totius detrimento. Extrema itaq; ea in re, uti in omni alia cavenda censeo. Supina ignorantia contemptum parit & risum, multis item erroribus est exposita; contrà, nimia ad studia applicatio abripit animum, & à gubernandi curâ sevocat. Jucunda est admodum & amica illa cum Musis conversatio, quam ægrè quis commutet cum molestiis iis & laboribus, qui in danda audientia, in consultationibus instituendis suscipiendi sunt.[†] Correxit Alphonsus sapiens motum trepidationis in cælo, at regnum suum emendare non potuit. Orbes cælestes ingenio suo penetravit; at oblatum sibi Imperium & coronam hæreditate partam tueri non noverat. Sultanus Ægyptius fama illius permotus, legatos ad ipsum misit cum amplissimis muneribus; interim in proprio ipsius regno omnes propè Castellæ civitates ab obedientiæ officio descivêre. Nempe sic fieri assolet, ut Principes sapientiæ studiis plùs æquo dediti, existimationem apud exteros sibi concilient, perdant apud subditos. Illis admirationi est principum eruditio; his subinde etiam damno, quippe.[*] *Hebetiores quàm acutiores, ut plurimùm meliùs Rempublicā administrant.* Animus contemplationi scientiarum nimiopere intentus, in rebus agendis tardior esse solet, atque in decernendo timidior: necesse enim est huic tali multæ occurrant ratio-

[†] Mar. hist. Hisp. lib. 14. c. 5. * Thucyd. l. 13.

rationes, pugnantes inter se & differentes, quæ judicandi libertatem aut adimunt penitùs, aut impediunt. Si quæ objecta intueatur oculus ad lucis solaris reflexionẽ, jam probè & distinctè videt, qualia ea sint; at si in radios ipsos solares directè velit intendere, nimiâ luce sic perstringitur, ut colores rerum & figuras haudquaquam possit discernere. Ita prorsus ingeniis accidit quæ sapientiæ & doctrinæ studiis impensiùs etiã, quàm par est, sese dedunt, ad negotia publica pertractanda minùs fiunt idonea. Meliùs tum judicat recta ratio, cùm à disputationibus & subtilitatibus scholasticis libera est, & expedita. *a* Nec immeritò sapientissimus Salomon occupationem illam vocat pessimam, quam expertus ipsemet fuerat. * *Sunt enim quadam ex liberalibus scientiis, quas usque ad aliquid discere honestiùs sit, penitùs verò sese illis tradere, atque usque ad extremum persequi velle, valde noxium.* Quare omnino convenit, ut prudentia illum sciendi appetitum, qui in præstantioribus ingeniis esse consuevit vehementior, aliquantum moderetur; quomodo † Agricolæ matrem fecisse legimus, *b* quæ incensum & flagrantem filii animum coercuit; quando in prima juventa Philosophiæ studium acriùs, ultrà quàm concessum Romano ac Senatori haurire videbatur. * *Quemadmodum omnium rerum, sic literarum quoque intemperantia laboramus.* Tam hæc animo officit, quam nimia omnia aliis in rebus nimium corpori exhibent negotium. Sufficiet itaque Principi, artes & scientias degustasse obiter, plus verò eidem proderit cognitio aliqua rerum practica earum cumprimis, quæ faciunt ad curanda tum pacis, tum belli negotia, adeòque ex scientiis seligat, quantum satis est ad collustrandum animum, & judi-

a *Et proposui in animo meo quærere, & investigare sapienter de omnibus quæ fiunt sub sole. Hanc occupationem pessimã dedit Deus filiis hominum, ut occuparentur in ea.* Eccles. 1. 13. * Arist. lib. 8 Pol. † Tac. in vita Agric b *Retinuitque (quod est difficillimum) ex sapientia modum.* Ibid. * Sen. Ep. 107.

cium formandum, relicta aliis se inferioribus in iis excellendi gloria. *c* Otium duntaxat fallat isthoc tam laudabili exercitio, uti Helvidium Priscum olim factitasse memorat Tacitus.

§ His ita positis, non semper optimi principum Magistri censendi sunt ii, qui scientiæ & eruditionis laude magis florent; hi námque ut plurimùm successûs, atque otii literarii amantiores sunt, ab hominum conversatione alieni, cunctantes, & ad negotia graviora minùs apti; sed ii potiùs, qui rerum politicarum cognitione atque experientiá præstent cæteris, quique una cum scientiis artem etiam bene gubernandi principem edocere valeant.

§ Primus omnium verò instillandus à teneris principi *Timor Domini, initium sapientiæ.* Qui adhæret Deo, omnium scientiarum fonti proximus est. Scire humanum ignorantia est potiùs, malitiæ filia, quâ principes & Respublicæ pessum eunt.

§. Secundo loco necessaria est principi eloquentia, illa blanda affectuum domina, quæ voluntates hominum suaviter attrahit, ut Imperio sese lubentes & sponte subjiciant. *d* Sciebat magnus ille Propheta Moyses, quanti id referret, ideòque cùm in Ægyptum mitteretur, ut populo Israëlitico Dux præesset, impeditiorem & tardiorem suam linguam Deo excusavit. Et verò accepit hanc caussam Deus, atque ut animum adderet, adpromisit, quòd assistere vellet labiis ejus, & in ore ejus ponere, quæ effari apud Regem Pharaonem ipse deberet. Quid de sua eloquentia sibi non pollicebatur sapientissimus Salomon? *f In conspectu potentium admirabilis ero, & facies principum mirabuntur me; tacentem me sustinebunt, & loquentem me respicient, & sermocinante*

c *Ingenium illustre altioribus studiis juvenis admodum dedit, non ut plerique, ut nomine magnifico otium velaret, sed quo firmior adversùs fortuita Rempublicam capesseret.* Tac. l. 4 hist. d *Obsecro Domine, non sum eloquens ab heri & nudiustertius, & ex quo locutus es ad servum tuum, impeditioris & tardioris linguæ sum.* Exod. 4. 10. f Sap. 8. 11.

nante me plura, manus ori suo imponent. Et sanè, si eloquentiæ solius tanta vis est, ut per se ipsa audientium animos mirè capiat, quid fiet demum, si armetur potentia regia, aut purpura vestiatur? Princeps, qui alterius eget opera, ut quæ secum ipse reputat, eloquatur, statua elinguis est potiùs, quàm principis dignus nomine; *e* quod vitium in Nerone primo omnium animadversum.

§. Historia *f* magistra est veritatis politicæ, & qua meliùs nemo quisquam principem instruere poterit, quomodo oporteat regere subditos. In illa siquidem tanquam in lucidissimo speculo elucet experientia gubernationis retrò præteritæ, prudentia antecessorum, * *hominúmque multorum mens in unum collecta.* Historia fidissimi Consiliarii est instar, qui nunquam non præstò, & ad manum est.

E Jurisprudentia eam solùm partem attingat princeps, quæ ad gubernandum pertinet, evolvendo scilicet leges ac constitutiones sui regni, quas & prudens dictavit ratio, & longus usus approbavit.

In Theologico studio ne multum ponat operæ; quàm enim periculi plenum sit multa scire, atque unà potentem esse, in Jacobo Rege, magno suo malo experta est Anglia. Satis erit principi, si in fide constans ipse sit, & aliàs viros sanctos juxtà ac eruditos penes se habeat, qui illam tueri noverint.

§. Astrologiâ denique judiciariâ multi principes pereunt; est enim cupiditas illa noscendi futura in omnibus vehemens, & multò maximè in viris Principibus; quia namq; magnam sibi ex eo pollicentur auctoritatem, si Diis pares habeantur, & quædam supra communem hominum sortem possint efficere, consectantur artes superstitiosas, & populo invisas; quin immo eò nonnunquam dementiæ procedunt, ut solis caussis

 secun-

e Primùm ex iis, qui rerum potiti essent, Neronem aliena facundia eguisse. Tac. l. 13. Ann *f Verissimam disci linam, exercitationémque ad politicas actiones, historiam esse.* Polyb. l. 1. † S. Gregor. Naz. ad Nic.

secundis asscribant omnia, & providentiam divinam prorsus tollant è medio, in auspicia & sortilegia cuncta referentes. Quo demum fit, ut plus casui & fortunæ, quàm prudentiæ & industriæ humanæ tribuentes, in decernendo & agendo remissiores sint; atque Astrologos sæpiùs, quàm Consiliarios in deliberationem adhibeant.

SYMBOLUM V.

RAdices *artium amaræ, fructus verò dulces*: eapropter defugit eas initio Natura nostra, nec ullus ei labor accidit gravior, quàm quem in prima elementa impendi necesse est: magnis enim molestiis, & multo sudore ea res juventuti constat. Isthac igitur de caussa, & quia studia assiduam deposcunt operam, quod valetudo

& au-

divinam- & aulæ negotia, atque oblectamenta non sinunt, oportet ut Magistri compenset industria, varia excogitando media, quibus molestias institutionis lusuum puerilium suavitate sic condiat, ut sensim sine sensu, quæ addiscenda sunt, principis animus imbibat. Exempli caussa; ut legere is discat, hoc artificio utatur licet. Fiant taxilli omnino quatuor & viginti, quibus insculpantur totidem alphabeti literæ, tum colludant aliqui inter se, & qui jactu uno plures expresserit syllabas, aut verbum formaverit integrum, victor præmium auferat; quo victoriolæ & oblectationis genere ille discendi labor longè fiet facilior: plus enim difficultatis habet chartarum lusus, quem tamen mox capiunt pueri. Nunc ut scribere etiam eodem compendio condiscat princeps, suaserim literas in tenui incidi lamina quâ deinde chartæ superimpositâ ductos illos characterum, quasi sulcos quosdam, manu sequatur & calamo; præcipuè verò in iis literis pingendis sese exerceat, è quibus formantur reliquæ; ita fiet, ut dum laminæ artificium suo tribuit ingenio, ac industriæ paulatim laboribus istis magis incipiat affici.

:gia cun- & fortu- ruentes, e Astro- tionem

§. Nec minùs necessaria principi linguarum peritia: nam interprete semper uti velle, aut non nisi in aliam linguam translata legere, res est deceptioni obnoxia, aut certè in caussa, quòd de vi sua & energia multum deperdat veritas; ut sileam non posse non esse peracerbum subdito, si ab eo intelligi nequeat, à quo rebus suis afflictis solatium, levamen miseriis, obsequiis remunerationem sperare debet. Movet ea res Josephum a Patriarchã, ut cùm Ægypto præficeretur, ante omnia iis linguis addiscendis, quarum isthic loci vigebat usus, & quas ipse ignorabat, operam impenderet. Quàm hoc nomine Augustissimum Imperatorem Romanum Ferdinandum III. amant omnes & suspiciunt, quòd linguarum iam gnarus sit, ut cuique proprio, & nativo suo idiomate responsa dare noverit! Verùm notitia illa non viâ præceptorum comparanda est principi,

a *Linguam quam non noverat, audivit.* Ps. 80. 6.

nam illa memoriam confundunt; sed adsciscendi in ejus familiam illustrium virorum filii ab exteris exciti nationibus, quibuscum familiariter conversando absque magno labore, & quasi aliud agens, paucorum mensium spatio tantum proficiet, ut linguis singulorum loqui assuescat.

Porrò ut Geographiæ & Cosmographiæ (sine quibus cœca est quodammodo scientia politica) usum quoq; aliquem acquirat, operæ pretium erit, vestiri palatii conclavia ejusmodi aulæis & peristromatis, quæ textorio opere variè elaborata generalem quandam orbis delineationem, hoc est, quatuor mundi partes, & potiores provincias, unà cum celebrioribus fluviis, montibus, urbibus, aliisque insignioribus locis spectanda exhibeant. Pari artificio lacus etiam disponi poterunt; ut si fortè navicula oberrare placuerit, in iis velut in chartis quibusdam nauticis, maris totius situm, portus, insulas videre se existimet. In globis & sphæris mathematicis contempletur ambitum utriusque hemisphærii, motus cæli, accessum discessúmque solis, vicissitudines dierum ac noctium; suaviter tamen, & ad motum narratiunculæ duntaxat, aut recreationis, subtili ratiocinandi genere Mathematicorum scholis relicto. E geometricis satis fuerit assecutus, si locorum intervalla, altitudines, & profunditates instrumentis metiri noverit. Discat item, quomodo loca munire oporteat, adeòque animi caussa ex argilla, aliáve simili materia construat propugnacula, cum suis fossis tam interioribus, quàm exterioribus, cum aggeribus, vallis, semilunis, aliisque ad ea tuenda necessariis; sic constructa deinde machinulis bellicis oppugnet rursus & impetat: ut verò istæ munimentorum figura & dispositiones firmiùs in memoria infigantur, similes aliquas in hortis è myrto aliisve herbis artificiosè dispositis efformari juverit, prout in Emblemate præsenti licet cernere.

Sed nec illud ignorare decet principem, quomodo acies instruenda sit; in eũ finem milites habeat omnis

gene-

generis, tā equites, quàm pedites è metallo fusos, è quibus exercitum per legiones, cohortes, centurias, vexillationes, turmas ordinet, ad imitationem aciei in tabula aliqua vel libro polemico descriptæ. [a] *Itaque ludi magna ex parte imitationes esse debent earum rerum, quæ seriò postea sunt obeunda.* Atque eâ ratione sensim, & absque molestia, artibus iis affici incipiet, & postea quam aliqua menti lux oborta fuerit, citiùs deinde easdem capiet consuetudine cum viris eruditis, qui caussas singularum & effectus exponent, *b* atque iis præsertim, qui in rebus tam pacis, quàm belli haud mediocriter versati sunt & exercitati: istarum *c* enim rerum notitia hoc præsenti tempore magis utilis est, addiscitur faciliùs, & minùs animum fatigat.

§. Nec inutiles cuipiam videri debent istiusmodi exercitationes ad rectè educandos Regum ac Principum filios: nam experientia optima rerum omnium magistra satis docet, multa suapte sponte condiscere pueros, quæ magistri institutione non nisi difficulter fuissent assecuti. Multò verò minùs existimet aliquis media isthæc tam varia educationi officere potiùs, quàm prodesse. Si ad domandum & corrigendum equū, nunc fræno, nunc habena, nunc pastomide, iisq; variis, multis item ad eam rem præceptis est opus, quantam putabimus requiri curam & solertiam ad rectè formandum principem, qui non imperitæ solùm plebeculæ, sed ipsis etiam scientiarum Magistris imperare debet? Non naturæ donum est. * *Videtur ars artium & scientia scientiarum hominem regere, animal tàm varium & multiplex.* Nec ullus unquam supremum artis illius fastigium attingere poterit.

§. Sat scio, Princeps Serenissime, Virum illum, quo Serenitas Vestra Magistro nunc utitur, ab omnibus iis

 arti-

[a] Arist. Pol. 7. c. 17. b *Audiens sapiens, sapientior erit: & intelligens, gubernacula possidebit.* Prov. 1. 5. c *Sapientiam omnium antiquorum exquiret sapiens, & narrationem virorum nominatorum conservabit.* Eccli. 39. 1. & 2. * S. Greg. Nazianz. in Apol.

artibus & scientiis (quæ Monarchiæ hujus nostræ est felicitas) tam probè instructum esse, ut Serenitatem Vestram ad magnam in iisdem perfectionem facili cõpendio perducturus sit; ista tamen documenta omnino præterire non potui, eò quòd propositum mihi sit, non Vestræ solùm Serenitati, sed aliis etiam principibus, qui sunt, aut erunt deinceps, hâc meâ qualicunque scriptione, si quo modo possim, prodesse.

SYMBOLUM VI.

EMblematis hujus artificio cælestis Sponsus usus est in sacro epithalamio, ut ornamenta virtutum sponsæ suæ exprimeret. **Venter tuus*, inquit, *sicut acervus tritici, vallatus liliis*. Et videntur eodem alludere lilia, quæ corona-

* Cant. c. 2. v. 7.

coronabant columnas *a* templi Salomonici, ne qua iis deesset perfectio, illa item, quæ septiramum *b* Tabernaculi candelabrum exornabant. Eadem mihi quoque nunc fuit occasio, ut in præsenti Symbolo sub tritici specie scientias, liliorum verò artes atque literas humaniores, quibus illæ condecorandæ sunt, adumbratas vellem. Nec absque autore & fundamento: nam per *c* spicas iam pridem discipulos intellexit Procopius per *d* lilia verò eloquentiam ipse Sponsus. Et quæso, quid politiores literæ aliud sunt, quàm quædam scientiarum corona? Diadema *e* Principum eas Cassiodorus appellat. Et quasdam etiam Hebræi sertis floreis solebant redimere. Illud, credo, significabant Poëtarum lauri, spiræ & cingula (* Hispani *Roscas de las vecas* vocant) flores item serici diversicolores, laureæ Doctoralis apud eosdem insignia. Animi centrum & meditullium scientiæ occupent, circumferentiæ tamen loco mansuetiores literæ sint. Unius notitia absque ornamento aliarum, ignorantiæ quædam species est: scientiæ enim nexis velut invicem manibus, haud aliter cōficiunt circulum, *f* ac novem Musæ solent, cùm choros ducunt. Quantum creat fastidium sapientia, si morosa nimiùm sit, & humaniorum literarum atque artium suavitate non aliquantum condiatur? Necessariæ ergo istæ sunt principi, ut imperandi severitatem temperent, utpote quæ à sua, qua pollent, amœnitate humaniores dici consueverunt. Commune aliquid cum cæte-

a *Et super capita columnarum opus in modum lilii posuit, perfectúmque est opus columnarum.* 3. Reg. 7. 22. b *Ac lilia ex ipso procedentia.* Exo. 25. 31. c *Spica nomine, ut ego quidem sentio, discipulorum cœtum intellexit.* Procop. in c. 17. Isa. d *Labia ejus lilia distillantia myrrham primam.* Cant. 5. 13. e *Diadema eximium impretiabilis notitia literarum, per quam dum veterum providentia discitur, regalis dignitas augetur.* Cass. 12. var. 1. * Aloys. Nov. Sch. proph. c. 5. f *Omnes artes, quæ ad humanitatem pertinent, habent quoddam commune vinculum, & quasi cognatione quâdam inter se continentur.* Cicero pro Arch.

artibus & scientiis (quæ Monarchiæ hujus nostræ est felicitas) tam probè instructum esse, ut Serenitatem Vestram ad magnam in iisdem perfectionem facili cõpendio perducturus sit; ista tamen documenta omnino præterire non potui, eò quòd propositum mihi sit, non Vestræ solùm Serenitati, sed aliis etiam principibus, qui sunt, aut erunt deinceps, hâc meâ qualicunque scriptione, si quo modo possim, prodesse.

SYMBOLUM VI.

EMblematis hujus artificio cælestis Sponsus usus est in sacro epithalamio, ut ornamenta virtutum sponsæ suæ exprimeret. * *Venter tuus*, inquit, *sicut acervus tritici, vallatus liliis* Et videntur eodem alludere lilia, quæ corona-

* Cant. c. 2. v. 7.

coronabant columnas *a* templi Salomonici, ne qua iis deesset perfectio, illa item, quæ septiramum *b* Tabernaculi candelabrum exornabant. Eadem mihi quoque nunc fuit occasio, ut in præsenti Symbolo sub tritici specie scientias, liliorum verò artes atque literas humaniores, quibus illæ condecorandæ sunt, adumbratas vellem. Nec absque autore & fundamento: nam per *c* spicas iam pridem discipulos intellexit Procopius per *d* lilia verò eloquentiam ipse Sponsus. Et quæso, quid politiores literæ aliud sunt, quàm quædam scientiarum corona? Diadema *e* Principum eas Cassiodorus appellat. Et quasdam etiam Hebræi sertis floreis solebant redimere. Illud, credo, significabant Poëtarum lauri, spiræ & cingula (* Hispani *Roscas de las vecas* vocant) flores item serici diversicolores, laureæ Doctoralis apud eosdem insignia. Animi centrum & meditullium scientiæ occupent, circumferentiæ tamen loco mansuetiores literæ sint. Unius notitia absque ornamento aliarum, ignorantiæ quædam species est: scientiæ enim nexis velut invicem manibus, haud aliter cõficiunt circulum, *f* ac novem Musæ solent, cùm choros ducunt. Quantum creat fastidium sapientia, si morosa nimium sit, & humaniorum literarum atque artium suavitate non aliquantum condiatur? Necessariæ ergo istæ sunt principi, ut imperandi severitatem temperent, utpote quæ à sua, qua pollent, amœnitate humaniores dici consueverunt. Commune aliquid cum cæte-

a *Et super capita columnarum opus in modum lilii posuit, perfectúmque est opus columnarum.* 3. Reg. 7. 22. b *Ac lilia ex ipso procedentia.* Exo. 25. 31. c *Spica nomine, ut ego quidem sentio, discipulorum cœtum intellexit.* Procop. in c. 17. Isa. d *Labia ejus lilia distillantia myrrham primam.* Cant. 5. 13. e *Diadema eximium impretiabilis notitia literarum, per quam dum veterum providentia discitur, regalis dignitas augetur.* Cass. 12. var. 1. * Aloys. Nov. Sch. proph. c. 5. f *Omnes artes, quæ ad humanitatem pertinent, habent quoddam commune vinculum, & quasi cognatione quadam inter se continentur.* Cicero pro Arch.

cæteris princeps præ se ferre debet,& discurrendo de studiis variis comem se præbere & effabilem; neque enim regia dignitas est, quæ præcellit animos,sed gravitas nimia &imprudens,quemadmodum oculos non lux solis offendit, sed nimia ejusdem siccitas. Oportet itaque ut liberalioribus artibus scientia politica temperata atque ornata sit. Neque enim illæ resplendent minùs, quàm rubini in corona aliqua, aut adamantes in annulo; atque adeò haud dedecent Majestatem regiam artes istæ, quæ ingenium pariter & manum desiderant: neque quicquam *g* auctoritati derogare poterit, aut curis obesse publicis, si temporis aliquid per vices,& animi caussa iisdem princeps impertiat. Sic Marcus Antonius Imperator pingendi artem; Maximilianus secundus sculptoriam; Theobaldus Navarræ Rex Poësin&Musicam adamabant, quâ postremâ etiã Philippus quartus modernus Hispaniarum Rex, Serenitatis VestræParens,oblectare animum solet,quoties à curis gravioribus utriusque orbis quies conceditur. In eadem & Spartani juventutem suam exercebant. Quin Plato etiam & Aristoteles exercitia ista collaudont, ut Reip. perquam utilia. Et licèt non semper in iisdem conquiescat animus, assumere tamen illa aliquando etiam ratio status suadebit; eò quòd populo mirè placeat, si videat principem interdum à curis gravioribus sevocare animum, & non semper in subditorum servitio cogitatione defixum esse. Quo nomine *h* Drusi deliciæ populo Romano quondam acceptæ fuerunt.

§. Duo solùm in ejusmodi artium exercitio & usu advertenda sunt. Unum est, ut ne palàm id fiat, sed intra privatos parietes, ut facere solebat Alexander Severus

g *Nec cuiquam judici grave, aures studiis honestis & voluptatibus concessas impartire.* Tac. l. 14. Ann. h *Nec luxus in juvene adeò displicebat: hoc potiùs intenderet, diem ædificationibus, noctem conviviis traheret; quàm solus, & nullis voluptatibus avocatus, mæstas violentias & malas curas exerceret.* Tac. l. 3. Ann.

verus Imperator, tametsi de canendi peritia, seu voce id fieret, seu instrumentis musicis, nemini quicquam concederet. Facilè plerique contemnimus, si cui sceptrum & Imperium in manus tradita fuêre, eum plectro aut penicillo occupatum videamus. Quod majori etiam dignum notâ censemus, si ætate provectiore jam sit, in qua negotia illi publica magis curæ esse debent, quàm privatæ istiusmodi oblectationes; præsertim cùm ita naturâ comparati simus, ut minimè incusemus principem temporis malè perditi, si nihil omnino agat, aut otiosus sit; demus tamen ei vitio, si istiusmodi artibus sese dedat. Alterum est, ut ne multum temporis aut operæ in iis ponat princeps, aut præstare aliis cupiat, aliàs in vana illa excellentia magis, quàm in Republica bene administrata aucupabitur gloriam. Quod Neronem aliquando fecisse meminimus, qui dimissis Imperii habenis currum auriga malebat regere, aut mimus in theatro personam agere, quàm in orbe Imperatorem. Prudenter sanè malo isti ivit obviam Alphonsus Rex in præclaris legum suarum institutis, quando de ejusmodi Principum delectamentis discurrens sic loquitur : † *E porende el Rey, que no supiese de estas cosas bien usar, segun desuso diximos, sin el pecado, e la mal estanza, que le ende vernia, seguirle ya, aun de ello gran danno, que en vilesceria su fecho, dexando las cosas mayores, y buenas, por las viles.* Eundem abusum, quo fit interdum, quòd Principes majori in pretio artes habeant, quàm scientiam bene laudabilitérque gubernandi, Mantuanus etiam Poëta eleganter his carpit versibus:

* *Excudent alii spirantia molliùs æra,*
Credo equidem vivos ducent de marmore vultus,
Orabunt caussas meliùs: Cælique meatus
Describent radio, & surgentia sidera dicent.
Tu regere Imperio populos Romane memento,
Hæ tibi erunt artes, pacique imponere morem,
Parcere subjectis; & debellare superbos.

§. Et tametsi Poësis pars sit Musicæ : quod enim in hac

† Lib. 21. tt. 5. p. 2. * Virg. 6. Æneid.

hæc præſtat tonus gravis & acutus,hoc in illa efficiunt accentus ſyllabarum,& conſonantes:éſtq; exercitium hoc præ illo longè nobilius,illud quippe manuum eſt; hoc ſolius ingenii,illud ad delectandum,hoc delectando ad inſtruendum. Ut tamen ita ſit,non videtur omnino convenire principi, propterea quòd mira ejus dulcedo nobiliores animi actiones valde impediat: nam ubi ſemel conceptuum ejuſmodi humana mens,velut philomela cantûs ſui ſuavitate, capta fuerit,ab iis deinde avelli ſeſe non ſinit,atq;ita acuit ſe ſubtilitatibus poëticis, ut poſtea hebeſcat penitùs,& obcæcatur moleſtiarum duritie & aſperitate, quas in regimine ſubire neceſſe eſt. † *Vile autem exercitium putandum eſt,& ars, & diſciplina, quæcunq; corpus,aut animam,aut mentem liberi hominis ad uſum,& opera virtutis inutilem reddant.* Unde porrò fit,ut ſi in gubernando non eam animi voluptatem, quàm in pangendis verſibus princeps reperiat curam iſtam præcipuam in poſtremis habeat,& fugiat omnino aut committat aliis,quomodo fecit Joannes ſecundus Aragoniæ Rex, qui tempus poëtices ſtudio inutiliter traducebat, evocando ad ſe è remotiſſimis provinciis,qui in eo excellerent;uſq;dum ſubditi muneris neglecti impatientes, concitato contra eum tumultu, otioſo iſti ipſius oblectamento modum ponerent. Nihilominus cùm Poëſis hoc tempore in aulis & palatiis frequens admodum ſit, & valde manſuefaciat atque excolat animos,videtur ignorantiæ alicujus notam princeps omninò effugere non poſſe, niſi leviter tinctus ea ſit,aut aliquam ejus notitiam uſúmve habeat. Quare aliquid ſtudii ea in re concedi illi poterit; quantum videlicet ad excitandum animum, & ingenium acuendum ſatis fore putabitur. Quo in genere multa etiam præclara poemata videmus profecta ab iis, qui aut orbis,aut Eccleſiæ gubernacula tenuerunt, idque non ſine univerſali nationum omnium applauſu & approbatione.

§. Sunt præterea inter principes non pauci,qui artem diſtil-

† Ariſt. lib. 8. Pol. c. 2.

distillatoriam factitent; quod exercitiũ etsi perhonestum sit, utpote in quo multi admirandi naturæ effectus,& secreta sese prodant: præstat tamen ab ea abstinere prorsus principes, eò quòd *i* curiositas facili negotio inde ad Alchimiam adjiciat animum,aut saltèm sub illius colore cupiditas deinde periculum faciat consolidandi argenti vivi,& auri atque argenti conficiendi. Qua in re tempus omnium pretiosissimum malè & inutiliter perditur, & consumuntur thesauri præsentes pro incertis & indubiis. Mera dementia est, & quæ non nisi morte curari potest, unum ex alio experimentum sumere,nec advertere tamen, meliorem lapidem philosophicum inveniri non posse, quàm bonã & prudentem œconomiam. De hac nimirum & utili negotiatione, non de scientia chimica intelligi debet illud Salomonicum: † *Quid sapientiâ locupletius,quæ operatur omnia ? Si autem sensus operatur: quis horum, quæ sunt, magis quàm illa est artifex?* Hujusmodi commerciis cum incolis regionum Tharsis & Ophir Rex ipse Salomõ ingentes congessit thesauros, ad quos advehendos nunquam sanè instruxisset tot & tantas classes, tot ac tantis expositas in mari periculis, si in catenis easdem parare potuisset. Cùm verò de rebus omnibus copiosè ipse *k* disputaverit, habueritque scientiam à Deo infusam & inditam, absque dubio illud etiam secretum,si quo modo potuisset fieri,fuisset assecutus, & ipsa usurpasset. Nec verò credibile est Deum id unquam permissurum : desinerent enim omnia gentium commercia, ad quæ conservanda nihil æquè conducit, ac moneta aliqua communis omnibus, è pretioso & raro metallo conflata.

SYM-

i *In supervacuis rebus noli scrutari multipliciter.* Eccli. 3.24. † Sap. c. 8.5. & 6. k *Et disputavit super lignis à cedro,quæ est in Libano,usque ad hyssopum, quæ egreditur de pariete.* 3. Reg. 4. 33.

SYMBOLUM VII.

NAscuntur unà nobiscum affectus; ratio verò non nisi multis post annis subsequitur, quando illi jam Imperium habent in voluntatem, & hæc iis paret ut dominis, specie boni inaniter delusâ, donec ratio, instauratis temporis successu & experientiâ viribus, suum agnoscat dominandi jus, quod illi à natura concessum, & affectuum tyrannidi obsistere incipiat. Et solet hoc lumen in Principibus ferè exoriri tardiùs, eò quòd affectus in iis ob consuetas aulæ delitias potentiores sint: cúmque ii, qui principum adhærent lateribus, gratiam quoque eorundem plerumque aucupentur, eâq; voluntatis beneficio potiùs, quàm rationis potiri se posse sciant. Hinc omnes adulandi utuntur artificio, atque

atque illam quidem sibi reddere benevolam, huic verò caliginem offundere satagunt. Habeat igitur Princeps perspectas artes istas, atq; armet se in affectus suos proprios non solùm, sed & in eos omnes, qui iisdem ad occupandum ipsius animum abuti voluerint.

§ Magna hîc passim incuria in componendis Principum animis. Herbas inutiles & infrugiferas, quæ frugibus immiscentur, radicitus cum tempore evellimus; & succrescere sinimus affectus pravos ac passiones quæ rationi bella movent. Curando principum corpori Galeni complures præstò sunt, animo sæpe vix unus Epictetus; neque tamen minores pati infirmitates is solet, quàm corpus, quin tantò graviores, quantò hoc ille præstantior. Si vultus illi esset aspectabilis oculis, in quo malarum affectionum intemperies sese posset prodere, multorum sanè doleremus vices, quos febrilis ille appetituum æstus sic miserè depascitur; interim quia aspectum fugiunt, felices eos arbitramur. † *Neque frustra præstantissimus sapientiæ firmare solitus est; si recludantur tyrannorum mentes, posse aspici laniatus & ictus; quando, ut corpora verberibus, ita sævitiâ, libidine, malis consultis animus dilaceretur.* Pro! quantis non ejusmodi animus jactatur perturbationum tempestatibus! lux omnis, mens & ratio illi eripitur, ut longè aliter, ac revera sunt in se, appareant omnia. Hinc tanta judiciorum & opinionum varietas; hinc oppidò pauci suis rectè momentis ponderant singula, sed pro luminis accessu vel recessu diversimodè æstimant. Nempe cum affectibus perinde se res habet, ac cum tubis opticis, qui una ex parte objectorum augent magnitudinem, ex altera minuunt. Eædem planè crystalli sunt, res visæ omnino eædem: hoc tamen discrimen est, quòd incidentes in unam partem species, & radii visuales à centro ad circumferentiam deriventur, unde magis sese diffundunt & multiplicant; ex altera contrà è circumferentia colliguntur ad centrum, ac proinde res visas haud paullò minores offerunt,

† Tac. l. 6. Ann.

runt. Tantum inter utrumque videndi modum interest. †Eodē prorsus tempore (tametsi in regnis diversis) in coronā regiam & successionem paternam convertebant oculos, Infans Jacobus Jacobi secundi Aragoniæ Regis filius, & Infans Alphonsus filius Dionysii Regis Lusitaniæ. Sed ecce, quàm dispari ratione ac modo: prior ille, invito etiam patre, ultro oblatam respuit; alter contra pietatis jura, vi & armis eam patri de capite detrahere aggressus est. Unus curas ingentes, & regnādi pericula secum expendens, mundo valere jusso, vitam monasticam, tranquillam magis & feliciorem, præ aulica elegit; alter vitam absq; Imperio acerbam duxit atque inutilem, & dominandi libidinem naturæ juri antetulit. Unus in coronæ circumferentiam, quæ aspectu jucunda in flores desinit, intendebat oculos; alter punctum potiùs considerabat, & centrum, è quo laborum & curarum ducuntur lineæ.

*§ *Omnia* quidem *ejus, quod speciem boni præfert, gratia omnes agunt*; at quia in ejus agnitione fallimur, hinc error. Omnis nostra potentia, quantumvis magna, nobis videtur exigua; aliena contrà, grandis admodum & ampla. Nostra non agnoscimus vitia; aliorum facilè cernimus. Defectus alieni gigantum videntur similes; nostri vix pumilionum instar nobis apparent. Quin vitia ipsa virtutum colore dextrè regimus: ambitio est, & animi excelsitatem interpretamur; crudelitatem, justitiam; profusionem, liberalitatem; temeritatē, fortitudinem esse volumus. †*Pauci* scilicet *prudentia honesta à deterioribus, utilia ab noxiis discernunt.* Ita fallimur, si per illam tubi partem, ubi affectus & passiones obstant, res contueamur. Sola beneficia duplici illo modo, qui auget pariter & minuit, consideranda sunt. Ea, quæ accipimus, grandia nobis semper videri debent; quæ in alios conferimus, exigua.* Ita Rex Henricus quartus consueverat; immo beneficiorū collatorū in alios ne meminisse quidē solebat; contià, quæ ipse accepisset, è me-

† Mar. hist. Hisp. lib. 15. c. 16. * Arist lib. 1. Pol. c. 1. †Tac. lib. 4. Ann. * Mar. hist. Hisp. l. 22. c. 15.

memoria effluere nunquam sinebat, in id unicè intentus, ut gratiam, quasi debitum esset, quamprimum exsolveret. Ne sibi imaginetur princeps beneficium, quod largitur, mancipii velut notam esse in eo, qui illud accipit. Non ego eam munificentiam dixerim, sed tyrannidem potiùs, & quendam quasi mercatum, quo voluntates, haud secùs ac mancipia servilia in Guineæ littoribus, gratiarum pretio princeps mercaretur. Qui dat beneficium, existimare non debet, obligationem se imponere. Is, qui accipit, obstrictum se credat. Princeps Deum potiùs imitetur, [†] *qui dat omnibus affluenter & non improperat.*

§. In suscipiendis, gerendisq; bellis; in pace concilianda & conservanda; in injuriis tam illatis, quàm acceptis; iisdem semper rectæ rationis utatur perspiciliis, per quæ æqualiter, sine fuco & fallaciis singula videat. Neminem illa in rerum æstimatione indifferentia & justitia magis decet ac principem, qui in regno suo præstare id debet, quod examen in trutina, proindéq; de rebus omnibus rectè sinceréq; judicet, oportet; ut in regno constet æquitas, cujus bilances nunquam in æquilibrio consistent, si affectui aut passionibus locus sit, aut ad rectæ rationis trutinam non omnia pondetur. Eam ob rem singularis Magistrorũ cura requiritur atque industria, qui principis mentem probè instruant, istos voluntatum errores, & persuasionũ vanitatē detegendo, ut à passionibus liber & expeditus sincerum de quaq; re judicium ferre valeat. Etenim si cũ animis nostris consideraverimus tot Imperia collapsa, tot status immutatos, tot Reges ac principes de vita pariter ac regno exturbatos, primam ferè originem fuisse deprehendemus, quòd affectus obedientiam abjecerint, & rationi, cui lege naturæ subjecti sunt, parêre noluerint. Nec ulla Reipublicæ capitalior pestis est, quàm appetitus indomiti, aut fines isti particulares, quos sibi quisque pro libitu statuit.

§. Non illud ego nunc contendo, ut affectus illi tollan-

† Jac. 1. 5.

lantur penitùs aut exſcindantur in Principe : abſque illis enim ad omnes actiones generoſiores prorſus eſſet inidoneus, cùm natura non fruſtra amorem, iram, ſpem, metum, aliáſque paſſiones ſimiles nobis indiderit, quæ etſi virtutes non ſint, ſunt tamen illarum comites & media, ſine quibus illæ nec acquiri rectè, nec exerceri poſſunt. Abuſum ſolùm earundem & inordinationem improbo; iſthæc corrigenda ſunt, ut princeps in actionibus ſuis non affectibus ducatur, ſed è prudenti politica omnia moderetur, † *Regum eſt ita vivere, ut non modò homini, ſed ne cupiditati quidem ſervias.* Carolus V. ſi quando iræ & indignationi indulgere aliquid vellet, privatim, & ab hominum remotus arbitrio id faciebat, non in publico, quando perſonam & majeſtatem Imperatoris ſuſtinebat. Nempe tunc princeps ideam Gubernatoris agit potiùs, quàm hominem: Gubernatoris, inquam, aliorum magis quàm ſui ipſius. Nihil tunc ex affectu ſtatuendum; ſed ad rationis regulam & normam expendenda omnia. Non ex ingenio proprio, ſed arte. Mores principis politici magis ſint oportet, quàm naturales. Ejus conſilio è corde Reipublicæ potiùs proficiſci debent, quam ſuo ipſius proprio. Homines privati commodis & utilitatibus ſuis omnia metiri ſolent; principes bonum publicum præ oculis habere neceſſe eſt. In privato, ſi paſſiones diſſimulet, minùs candidi & aperti pectoris putatur indicium; in principibus etiam ratio ſtatûs id quandoque exigit. Nullius affectus ſigna tum dedit Tiberius, cùm Piſo poſt ſublatum è vivis ejus juſſu Germanicum, ſeſe illi prætulit. Id quod deinde Piſonem ſolicitum habuit: * *Nullo enim magis exterritus eſt, quàm quòd Tiberium ſine miſeratione, ſine ira obſtinatum, clauſúmque vidit, ne quo affectu perrumperetur.* Qui pluribus imperat, cum pluribus variare affectus debet; aut quantum fieri poteſt, immunem ſeſe ab iis oſtendere. a Illud denique conetur princeps, ut

† M. Tull. in orat. pro Syll. * Tac l. 3. Ann. a *Iſtuc eſt ſapere, qui, ubicunque opus ſit, animum poſſis flectere.* Terent.

[illegible] eadémq; hora, pro occasionum varietate, severum & benignum; justum & clementem; liberalem & parcum se exhibeat: † *Nam tempori aptari decet* Qua in re Tiberius excellens fuit, cujus mentem haud facilè quisquam despicere potuit, * *adeò vertit & miscuit iræ & clementiæ signa.* Bonus Princeps sibi dominatur, & servit populo. Quòd si naturales animi impetus aut frangere, aut dissimulare neglexerit, eundem semper teneb[illegible] in agendo modum; quo fiet, ut facilè quivis visu[illegible] sit, quò consiliis suis collimet, contra præcipuam politicæ regulam, quæ vel ideo suadet variare agendi rationem, ut ne mens principis omnibus innotescat. Nec sanè periculo vacat, si naturam & affectus Principis alii penetrent: nulla enim via facilior ad occupandum ipsius animum, quem expedit liberum servare semper & clausum aliis, si quidem rectè Imperio præesse desideret. Ubi Ministri principis inclinationem semel perspexerint, mox eidem adulari, & eosdem præ se ferre affectus incipiunt. Si qua in re princeps obstinet animum, idem etiam ipsi faciunt, ut jam non nisi per eos obstinatos Imperium sit. Quòd si aliquando è re fore videbitur, ut princeps populi affectum plausúmve captet, ita se potiùs gerat, ut ea, quæ populus fugit & amplectitur, naturali instinctu ipse fugere & amplecti videatur.

§ Porrò inter affectus & passiones Aristoteles etiam Verecundiam numerat, quam negat virtutibus moralibus accensendam, eò quòd sit infamiæ metus, adeóque videatur cadere non posse in virum bonum & constantem, qui cùm ex præscripto rectæ rationis agere omnia soleat, non est quòd de ulla re verecundetur. S. Ambrosio tamen *b* virtus est, quæ actionibus modum ponit. Quod intelligendum puto de Verecundia illa ingenua & liberali, quæ animo honestiori

C frœni

† Sen. in Med. * Tac. l. 3. Ann. b *Pulchra virtus est verecundia, & suavis gratia, quæ non solùm in factis, sed etiam in ipsis spectatur sermonibus, ne modum prætergrediaris loquendi, ne quid indecorum sermo resonet tuus.* S. Ambr.

fræni instar est,ne quid turpe aut indecorum admit-
estq; optimæ indolis indiciũ,& argumentũ haud l
superesse adhuc in ejusmodi animo quædam virtut.
semina, etsi nondum satis altè radicata. Aristote
verò loqui crediderim de Erubescentia alia vitie
immoderata, quæ virtutibus noxia est: haud sec
ros lenior segetes fovet ac recreat; ast ubi prui
modum cadit, adurit easdem ac destruit. Nulla v
exerceri liberè potest,ubi hæc passio invaluerit,nc
ulla res principibus magis perniciosa est,eò vel m
mè,quod virtutis gerat speciem, perinde quasi ca
dioris sit animi (cùm fracti & abjecti potiùs esse vi
tur) si negare, contradicere, reprehendere, casti
Princeps erubescat. Nimiùm in sua amplitudine h
les se constringunt, umbras quodammodo metu
& quod caput est,aliorum sese reddunt mancipia,
dominari debuerant. Illud verò quàm indecoru
quòd frontem ipsorum verecundiæ color occupet,q
adulatores,mendaces,facinorosos suffundi oportere
quódque sui ipsorum obliti ab aliis regi se sinant ac
decipi! Quicquid alii petunt, offerunt ultro & largiun-
tur,nihil pensi habentes, quid exigant merita, solis
victi precibus. In sententias aliorum & consilia,etsi mi
nimè probata,lubentes abeunt,hoc solo nomine,quò
contradicere ipsi non audeant, malintq; victi videri
quàm vicisse alios. Id quod gravissimorum malorur
in Rep. seminarium est. † Nam *quorundam parum idon
est verecundia rebus civilibus, quæ firmam frontem desi
rant.* Principibus itaq; omni ope enitendũ,ut hanc
recundiæ passionem,& pudorem naturalem mode
tur fortitudine & constantiâ, firmando non anir
solùm,sed ipsum etiam exteriorem vultum contr
ulationes,mendacia,fraudes & malitiam;ut ea cor
re & emendare,integritatem verò regiam in dictis
ctis sartam tectam tueri valeant. Quod quia Jo
secundus,& Henricus quartus ambo Reges,facere
termiserunt;quid mirum,tam authoritatem,quàı
ronam

† Seneca.

nam ipsorum in tantum adducta fuisse discrimen?
erũ in passione hac curanda, singulari cautione opus
st: etsi enim alia vitia veluti spinæ radicitùs extirpan-
a sint, hoc tamen amputandum est potiùs, ut id rese-
etur solùm, quod superfluum est; relinquatur verò illa
erecundiæ pars, quæ virtutum est custos, moresq; &
ctiones hominum componit: nam absque hoc fræno
domitus planè erit principis animus, & nisi ad inde-
entiam atque infamiam subinde advertat oculos, pas-
onum suarum sequetur impetum, accedente præser-
m potentiâ, & præceps ruet. † *Si vix artibus honestis re-
netur pudor*, quid fiet, si illum omnino exuerimus? Ti-
erius certè * *postremò in scelera simul ac dedecora prorupit,
ostquam remoto pudore & metu, suo tantùm ingenio utebatur.*
Hac de caussa Plato dixit, Jovem aliquando, cùm ge-
eris humani ruinam metueret, Mercurium ablegasse
i terras, ut Justitiam & Verecundiam inter homines
artiretur, quibus sese ab interitu vindicarent.
§. Atq; huic passioni, de qua nunc agimus, haud mul-
um absimilis est, nec minùs exitiosus principibus af-
ectus ille, quem commiserationis vulgò solemus di-
ere: Exitiosus, inquam, qui ubi in animo prævaluerit,
ec ratio, nec justitia rectè suum faciunt officium; dum
nim plus æquo verentur, ne cui aut reprehendendo,
ut castigando ægrè faciant, subditorũ delictis medici-
am adhibere negligunt, & multa impunè abire sinunt.
Obsurdescunt ad populi clamores, nec eos movent da-
nna publica, integrim tanguntur misericordiâ trium
ut quatuor hominum, à quibus ista proficiscuntur. In
elictis alienis confusos se sentiunt, atque adeò, ut ne
bi aliorum caussa sit malè; connivere malunt potiùs,
ut impunitatem concedere, quàm in illa animadver-
ere. Judicii imbecillitas hæc est, & prudentiæ defectus
um tempore corrigendus; eâdem tamen moderatione
dhibita, qua de verecundia antè dictum est: ut scilicet
a solùm commiserationis pars resecetur, quæ sic lan-
uere facit animum, & ita effœminat, ut fortiter &
C 2 con-

† Tac. lib. 14. Ann. * Id. lib. 6. Ann.

constanter agere nequeat; retento tamen misericordiæ affectu principum proprio, c ubi recta ratio absque jactura tranquillitatis publicæ ita suaserit. Uterq; iste ti Verecundiæ, quàm Commiserationis affectus domari possunt ac corrigi actibus quibusdam contrariis, qui nimiam illam cordis teneritudinem, mentisq; imbecillitatem paulatim tollant, atque ad fortiora corroborent animum, serviles istiusmodi metus ei eximendo. Quòd si subinde princeps conabitur (etsi in rebus minimis) animum firmum & constantem retinere, suæ item dignitatis & officii habere rationem, facilè idem postea in rebus majoribus præstare poterit. Plurimùm sanè refert, si vel semel generosè ea in re vincat sese ipse, & timeri se atque suspici ab aliis faciat.

§. Restant duæ aliæ passiones, juventuti nimiùm quantùm noxiæ; Metus & Obstinatio animi. Metum dico, quando princeps omnia pertimescit, & sibi ipse in omnibus diffidens, nec loqui audet quicquam, nec agere. Nihil unquam rectè à se agi putat, veretur prodire in publicum, & secessum magis amat ac solitudinem. Isthuc plerumque ex educatione muliebri, quæ à consortio hominum solet esse alienior, uti & ex defectu experientiæ nascitur, cujus etiam solius beneficio malum illud curari potest, si assuefiat nimirũ princeps ad audientiam præstandam tam subditis quàm exteris, si sæpe foras in publicum, & in lucẽ producatur ut homines & alia nôsse discat, qualia ipsa in se sunt, non quomodo ea aut imaginatio depinxit, aut is, quo magistro & moderatore utitur. Ad principis conclave liber semper pateat accessus Viris illustribus ac nobilibus, qui Patri ejus à cubiculis sunt; aliis item aulicis fortitudinis, ingenii & experientiæ laude præstantibus. Qui mos in Hispania observatus fuit usque ad tempora Philippi secundi Regis; qui molitionibus Caroli filii factus cautior, illam aliorum communicationem & accessum liberum restrinxit omnino ac sustulit; atq; ita dum unum declinare voluit incommodũ, in

c *Principatus enim est proprium misereri.* S. Chrys.

in aliud incidit æquè Principibus noxium, quale est, nimium sese ab hominum alloquio abstrahere: hoc enim dũ faciunt principes, facilè postmodũ fit, ut certæ alicui personæ affectu peculiari & favore ipsi adhærescant.

§. Obstinatio deniq; partim ex metu, partim ex ignavia quadam naturali nascitur; quando nimirum princeps nihil omnino agere vult, sed contra institutionem præfractè obfirmat animum. Curari verò debet illa mentis segnities flammis & stimulis gloriæ; quemadmodum calcaribus equorum vitia solent corrigi: paulatim itaq; ducendus in viam princeps, & laudandi progressus, quos fecerit, tametsi sub initium laudes istæ supra meritum etiam sint, & ad solam speciem.

SYMBOLUM VIII.

IN Monocerote mirè solers fuit natura ac provida. Inter ipsos oculos Iræ arma defixit. Prorsus necessum est, ut oculum utrumq; intentum habeas in eam passionem, quæ tam imperiosè actionibus & motibus animi dominatur. Eadẽ flamma, quâ succenditur, lumen illi eripit. Ab insania & furore non nisi temporis brevitate differt. Nec homo iratus idem est, qui antea; per iram enim quasi extra se ponitur. † *Non desiderat fortitudo advocatam iram.* * *Quid* enim *stultius est, quàm hanc ab iracundia petere præsidium, rem stabilem ab incerta, fidelem ab infida, sanam ab ægra?* Ad triumphandos hostes nihil opus levitate iracundiæ. Nec fortitudo est, quæ absq; ratione commoveri se sinit. Verbo, nullum vitium magis Principem dedecet, quàm istud: irasci enim contemptum supponit, aut acceptam injuriam. Nullum item muneri & officio ejus sic adversatur: nihil enim æquè tenebras offundit judicio, quod clarissimum semper esse debet in eo, qui aliis imperat. Princeps qui irâ & stomacho leviter exardescit, cordis sui potestatem tradit irritanti, & arbitrio illius se subjicit. Si absque offensione ne plica quidem in pallio regio disturbari posset à quopiam; quid erit denique, si animum illius quis conturbet?

§. Enimvero ira tinea quædã est, quam parit, & nutrit ipsa purpura. Pompa superbiam gignit, superbia iram. Et potentiæ quasi propriũ est, nolle pati. Nimis quàm delicatus est principum sensus. Speculum, quod facillimè maculam contrahit. Cælum, quòd vapore tenui citò obnubilatur, & jacit fulmina. Vitiũ quod animos magnos plerumq; generosos & impatientes occupat; perinde ac mare, quantumvis vastum sit & potens, levissimo tamen ventorum flatu gravissimos patitur motus ac tempestates. Illud solùm interest, quòd hæ in animis Principum longè diuturniores sint, quàm in ipso mari; præsertim ubi honor læsus fuerit, quem existimant absque vindicta recuperari non posse. Deus bone! quantillum erat; † Sanctium Navarræ Regem, pugnâ

† Cicero. * Seneca. † Mar. hist. Hisp. lib. 11. c. 16.

pugnâ ad Alarcum habitâ,non salutato priùs Rege Alphonso hujus nominis tertio, domum repetere? hic tamen eâ re offensus sic fuit,ut inurbanitatis istius oblivisci nunquam potuerit,nec conquiescere,donec regno illum exuisset. Principum ira pulveri tormentario similis est, qui simul atque ignem concipit,mox vires suas exserit. Nuntiam mortis a eam appellat Spiritus sanctus, ut vel hoc nomine eam frænare & cohibere par sit. Turpe est eum,qui aliis mandata dat,huic passioni succumbere. Meminerint principes, ideo sceptri loco nihil sibi in manus tradi, quo lædere quenquam possint: quòd si aliquando gladius strictus Regibus præferri solet, id justitiæ, non vindictæ insigne est, & alienâ tunc quidem portatur manu, ut noverint iram inter & executionem mandatum debere intercedere. Et principibus pendet salus publica,quæ facilè in discrimen veniet, si Consiliario tam præcipiti, qualis est ira, usi fuerint. Ecquis manus ejus effugiet? nam fulminis instar est,quando suprema potestas eam impellit. † *E porque la ira del Rey* (ùt ait in suis legibus Alphonsus Rex) *es mas fuerte, e mas dannosa, que la de los otros Omes, porque la puede mas ayna complir, porende debe ser mas apercebido, quando la oviere en saberla sofrir.* Si Principes irâ nonnunquam inflammati sese ipsi contuerentur oculis, speciem utique cernerent indignam tantâ Majestate; cujus tranquillitas,&suavis tam verborum, quàm actionum concentus, allicere magis debet, quàm terrere;amorem conciliare potiùs,quàm formidinem.

§. Cohibeat itaque Princeps iræ impetum; quòd si id non possit, sustineat saltèm furorem, & executionem ad tempus differat: nam uti dixit*idem Alphonsus Rex, *Debe el Rey sofrirse en la sanna, fasta que sea pasada, è quando lo fiziere seguirsele à gran prò, ca podra escoger la verdad, e fazer con derecho, lo que fiziere.* Theodosius Imperator in semetipso expertus id fuit; quare

C 4 lege

a *Indignatio Regis, nuntii mortis.* Prov. 16. 14. † Lib. 10. tt. 5. p. 2. * Idem ibid.

lege etiam cavit, ut sententiæ capitales antè, quàm triginta dies abiissent, executioni ne mandarentur. Quod decretum priùs *b* Tiberius fecerat, sed ad solos decem dies, etsi Senatui nollet facere potestatem, sententiam semel latam revocandi. Rectè illud quidem, si ideo factum fuisset, ut gratiæ locus esset, aut de caussa cognosci denuò posset; verùm *c* Tiberius homo crudelis & ferox, tantum indulgere non voluit. Augusto item Cæsari suasit Athenodorus, ne quid iratus decerneret priùs, quàm viginti quatuor Alphabeti Græci literas ex ordine recensuisset.

§. Cùm itaque ira furor brevis sit, maturitati deliberationis directè oppositus, nullum illi aptius remedium est, quàm prudens consultatio animi; ne scilicet cum executione præcipitet Princeps, donec consilio rem omnem expenderit. Non immeritò contemptum se putabat *d* Assuerus Rex, quando Regina Vasthi ab ipso vocata venire renuit; & tametsi id graviter acceperit, ulcisci tamen noluit, antequam regni sui proceres in consilium adhibuisset.

§. De accepta injuria multùm cum aliis colloqui, iram magis succendit; unde & Pythagoræ fuit monitum: *Ignem gladio ne fodito*; agitatio enim flammam magis suscitat: neque efficacius pro ira remedium est, quàm silentium & solitudo; seipsa sensim consumitur & interit. Quin immo blandissima sæpe verba frigidæ instar sunt, quam fabri ferrarii fornacibus affundunt, ira magis magisque inflammant.

§. Hæc porrò in auribus sedem habet, aut certè per eas quasi foras advigilat; *e* has ergo muniat princeps, ne

b *Idque vitæ spatium damnatis prorogaretur, sed non Senatui libertas ad pœnitendum erat.* Tac. l. 5. Ann. c *Neque Tiberius interjectu temporis mitigabatur.* Tac l. 3. Ann. d *Quæ renuit & ad Regis imperium, quod per Eunuchos mandaverat, venire contempsit. Unde iratus Rex, & nimio furore succensus, interrogavit sapientes qui ex more regio semper ei aderant.* Esth c. 1. 12. e *Sit omnis homo velox ad audiendum: tardus autem ad loquendum, & tardus ad iram.* Jac. 1. 19.

ne finistros rumores facilè hauriant, qui animum irritare possint. Hinc factum reor, quòd statua Jovis Cretensis auribus careret; nam iis, qui cum Imperio sunt, damni plus adferunt sæpe, quàm emolumenti. Ego necessarias eas judico principibus, si circumspectæ sint, & cum prudentia consilium capiant, neque ad primos quosque rumusculos commoveri se sinant. Tunc ira laudabilis est, quando eam ratio suscitat, & lenit prudentia. Ubi hæc ira *f* non est, justitia esse non potest. Tolerantia nimia peccandi licentiam dat, & obedientiam audacem facit. Omnia tolerare æquo animo & pati, aut ignorantia est, aut servitus, hominis de se parum sentientis. Iram fovere, ut offensioni fiat satis, aut exemplum statuatur de injuria in auctoritatem regiam admissa, non vitii, sed virtutis est, idque lenitati & mansuetudini nil quicquam derogat. Ecquis magis mitis & mansuetus, quàm *g* David, vir secundùm *h* cor Dei, tam lenis in vindicando, tam in ira moderatus; ut cùm Saulem infensissimum sibi hostem in sua teneret potestate, satis habuerit oram *i* chlamydis illi præcidere; cujus facti adhuc illum pœnituit postea. Et tamen quantâ severitate injuriam ultus est, quâ Rex Hanon legatos ejus affecerat? Miserat eos David ad consolandum Regem de obitu Patris sui: ille verò sinistrè suspicatus, ad explorandum regni statum potiùs venisse, barbis semirasis, & vestibus indecorè decurtatis eos abs se dimisit. Non tulit hanc injuriam David, homo cætera mitissimus; sed bello illum adorsus, omnes regni civitates, quas occupavit, funditùs evertit; incolas verò earundem (ut cum Scriptura hoc dicam) † *adducens serravit, & circumegit super*

C eos

f *Nunc irasci convenit justitia caussa.* Stob. ser. 20. g *Memento Domine David, & omnis mansuetudinis ejus.* Ps. 131. 1. h *Inveni David filium Iesse, virum secundùm cor meum* Act. 13. 22. i *Surrexit ergo David, & pracidit oram chlamydis Saul silenter Post hac percussit cor suum David, eò quòd abscidisset oram chlamydis Saul.* 1. Reg. 24. 5. & 6. 1. Paral. 19. † 2. Reg. 12. 31.

ens ferrata carpenta: divisitque cultris, & traduxit in typo laterum. Immanitas quædam, atq; iræ immoderatio cuipiam ista videri possent, qui fortè nesciret, injuriarum vulnera interdum curanda sic esse, ut ne cicatrices quidem maneant reliquæ. Ferro & igni interminatus est civitatibus & provinciis quibusdam k Artaxerxes, ni cuidam suo decreto essent obsequentes, daturus aliàs tam hominibus, quàm animantibus brutis puniri contemptûs & inobedientiæ severissimum exemplum. Justissimus Deus isthanc politicam nos docuit, quando extremo cũ rigore, salva tamẽ misericordia; à Syriorum l exercitu pœnas sumpsit, eò quòd se Deum montium blasphemè vocitâssent. Suprema principum authoritas & potestas pars est Reipublicæ, adeòque offensas & injurias acceptas dissimulare semper non possunt.

§. Illa porrò ira in principibus laudabilis est, & Reipub. perutilis, quam suadet ratio, quæq; gloriæ stimulis incitata, ad ardua & sublimiora impellit animum; etenim sine illa nihil egregium, nihil magnum moliri quis potest, nedum ad exitum perducere. Illa; illa est, quæ generosioribus spiritibus cor pascit, & supra se erigit ad contemnendas & spernendas difficultates. Cotem virtutis eam appellavere Academici, & virtutum comitem Plutarchus vocat.

§. Maximè verò sub principatûs initium irã deponere debet princeps, & oblivisci injuriarum antea illatarum;† uti fecit Rex Sanctius, cognomento Fortis, cùm per successionem Castellæ regnum adeptus esset. Cum Imperio Naturam velut immutat princeps; quidni ergò immutet affectus etiam & passiones? Abuteretur sanè dominatu, qui vindictam de eo sumeret, qui jam subditum se agnoscit. Illud offenso sit satis, quòd in eum

k *Ut non solùm hominibus, sed etiam bestiis invia sit in sempiternum, pro exemplo contemptus & inobedientiæ.* Esth. 16. 24. l *Quia dixerunt Syri, Deus montium est Dominus, & non est Deus vallium: dabo omnem hanc multitudinem grandem in manu tua, & scietis, quia ego sum Dominus.* 3. Reg. 20. 28. † Mar. hist. Hisp. lib. 14. c. 10.

cum nactus sit Imperium, qui priùs læserat. Nobiliorem vindicandi rationem Fortuna largiri non potest. Ita secum reputabat Ludovicus XII. Galliæ Rex, quare suadentibus nonnullis, ut ultum iret injurias, quas id temporis accepisset, cùm Ducis Aurelianensis solùm titulo gauderet, respondisse fertur: *Regem Franciæ non decet ulcisci injurias Aurelianensis Ducis.*

§. Offensas privatas in personam, non dignitatem admissas extremâ suâ potentiâ ne vindicet Princeps: etsi enim una ab alia videatur secerni non posse, expedit tamen nō rarò illas distinguere, ne Majestas exosa fiat, aut nimiū formidabilis. Eò tendebat *m* Tiberii responsum, cùm diceret: Si Piso nihil peccâsset aliud, quàm quòd de morte Germanici, & suo luctu lætatus esset, privatas inimicitias ulcisci se velle, non Principis. E cōtrario vindicare non debet, ut privatus, injurias, quæ aut muneri ejus, aut statui publico irrogātur: ita ut passione abreptus, de sua existimatione aut honore actum putet, nisi confestim ultionem paret; præsertim quando in aliud differre tempus magis expedit; etenim ira principū non motus animi esse debet, sed utilitatis publicæ. Hanc præ oculis habuit [t] Rex Ferdinandus Catholicus, cū Rex Granatæ tributū nollet pendere, contrà ac ejus majores fuerant soliti; atq; una insolentiùs renuntiaret, jā pridem eos decessisse, in suis autem officinis monetariis non aurū aut argentum elaborari, sed enses fabricari & lanceas. Dissimulavit tamen ad tempus libertatem istam & arrogantiam Ferdinandus Rex, & inducias cum illo pactus est, differendo vindictam, usque dum in statu quietiori res essent; qua in re bono publico *n* magis quàm affectui suo consuluit.

m *Nam si legatus officii terminos, obsequium erga Imperatorem exuit, ejusdémque morte, & luctu meo lætatus est, odero; seponámque à domo mea, & privatas inimicitias, non Principis, ulciscar.* Tac. lib. 3. Ann. [t] Mar. hist. Hisp. l. 24. c. 6. Anton. Nibriss. Dec. lib. 7. c. 9. n *Fatuus statim indicat iram suam; qui autem dissimulat injuriam, callidus est.* Prov. 12. 16.

§. Nec minoris prudentiæ est iram tunc dissimulasse, cùm præsumi meritò potest, fore aliquando tempus, quando nocebit eam ostendisse. Ea de caussa Rex Catholicus Ferdinandus, tametsi Primoribus regni graviter offensus esset, quando tamen abdicato Castellæ regno, se recepit in Aragoniam, prudenter admodum istam animi indignationem, & acceptas injurias taciturnitate celavit, atque adeò amicum & benevolum omnibus sese in suo discessu exhibuit, tanquam jam tunc præsentiret, denuò se regno isti aliquando præficiendum, uti revera postea accidit.

§. Generosa mens injurias vultu tegit, neque iracundiæ impetu abolere eas satagit, sed egregiis facinoribus potiùs, optimo sanè, & verè heroico vindicandi genere.† Cùm Rex Ferdinandus, cognomento Sanctus, Hispalim obsideret, Vir quidam nobili loco natus exprobabat Garsiæ Peresio de Vargas, quod scuto undulato, contra ac familiæ isti liceret, uteretur. Dissimulavit ille tum quidem hoc dictum, donec Triana vi tentanda esset. Ibi inter primos adeò strenuè dimicavit; ut scutum infixis missilibus telis undique coopertum è pugna referret. Quare ad suum reversus æmulum, qui loco tum sibi caverat, & scutum ostentans sic eum allocutus est: *Non absque caussa tu quidem hoc scutum nostra abjudicasti familiæ, qui illud tantù objicimus periculu; tibi verò præ aliis deberi, quis neget, qui tanto studio illæsum illud servas?* Solent plerumque calumniarum magis esse patientes ii, qui ab isto maledicendi genere alieniores sunt; neque minor virtus est, istam triumphare passionem, quàm hostem.

§. Iram Principis accendere, haud minùs periculosæ plenum opus est aleæ, quàm ignem cuniculis, aut tormento portis insititio (petardam vulgò dicunt) subjicere; & licèt in favorem proprium id fiat, prudentiæ tamen est illam moderari, præsertim si contra potentiores ea sit: ejusmodi enim iræ redundant plerumque in caput illius, qui primus autor & incentor exti-

† Mar. hist. Hisp. l. 13. c. 7.

extitit.† Hæc caussa fuit, cur Mauri Toletani tantopere laborarint, ut placarent iratum Regis Alphonsi sexti animum, contra Archiepiscopum Toletanum & Reginam; propterea quod hi absque illius mandato Mosqueam iis eripuissent. Ex quo duo eruo documenta: Unum est, debere Ministros, quando officii ratio sic postulat, quàm blandissimè fieri potest, ea proponere principi, quæ ei aut fastidium creare possunt, aut bilem commovere: o facilè enim accidit, ut animus furore correptus in eum deinde desæviat, qui rem enarrando exposuit, quantumvis omni culpa is vacet, aut optimo zelo id fecerit. Alterum est, ut dextrè conentur non moderari solùm principum iram, sed regere etiam & occultare. Seraphini isti (amoris Ministri) quos coram Deo assistere viderat Isaias, * *duabus alis velabant faciem ejus, & duabus velabant pedes ejus*; ne videlicet noxæ alicujus rei ira ex oculis emicante, sic perterrefierent, ut montibus mallent opprimi, quàm iratum Dei vindicis p vultum intueri.

Ubi verò iracundiæ calor deferbuit, jam dolent etiam Principes, & indignantur, si quos aut iræ suæ testes, aut executionis habuêre spectatores: utrumque enim istud à regia dignitate alienum est. Et propter hoc Deus ipse uxorem Lothi q in statuam salis convertit.

† Mar. hist Hisp. lib. 9. c. 17. o *Cuncta tamen ad Imperatorem in melius relata.* Corn. Tac. lib. 14. Ann. * Isa. c. 6. 2. p *Cadite super nos, & abscondite nos à facie sedentis super thronum, & ab ira Agni.* Apoc. 6. 16. q *Respiciénsque uxor ejus post se, versa est in statuam salis.* Gen. 19. 26.

SYMBOLUM IX.

CUm proprio ſuo damno trophæis & gloriæ Herculis ſeſe opponit invidia. Si præacutam ejus clavam morſibus impetat, quid efficit aliud, quàm ut proprias cruentet fauces? Nimirum ſuiipſius vindex eſt. Ferro mihi videtur ſimilis, quod à ſanguine, quem fundit, rubiginē trahit, & ab eadem poſt exeditur. Alia omnia vitia, ab aliquâ boni ſpecie, aut delectatione ortum habent; hoc contra ex dolore interiori, & boni alieni odio naſcitur. Vitia alia pœna ultrix à tergo ſequitur; huic etiā præire ea ſolet. Invidia priùs in propria ſævit *a* viſcera, quàm in honorem proximi. Umbra virtutis eſt; hujus lucem fugiat neceſſe eſt, quiſquis illam evitare volue-

a *Putredo oſſium, invidia.* Prov. 14.30.

voluerit. Quòd noctua Solis radios suis captet oculis, illud est, quod aliarum avium odium suscitat & invidiam: si intra noctis tenebras, & sua se abderet latibula, nullum illi à reliquis esset periculum. Inter æquales æmulationi haud facilè locus: fortunâ unius assurgente, alterius crescit invidia. † *Insita mortalibus natura, recentem aliorum felicitatem ægris oculis introspicere, modúmq; fortunæ à nullis magis exigere, quam quos in æquo videre.* Infelici *b* lolio invidia similis est, quòd tum primum prehendit segetem, quando ea altior est, & in fructus maturuit. Famam itaque dignitates, & officia honoratiora defugiat, quisquis invidiæ tela experiri non vult. * *Ex mediocritate fortunæ pauciora pericula sunt.* Regulus in tanta Neronis sævitia agebat securus, † *quia novâ generis claritudine, neq; invidiosis opibus erat:* Attamen indignus esset hic metus generoso pectore. Quod asii nobis invideāt, excellentiæ nostræ præ iis signū. At nullos sentire æmulos, non optima nota. Melius sanè est, invidiā pati, quàm æquis animis tolerari ab omnibus. Invidia virtutis stimulus est, perinde enim ut rosa spinā conservat sic virtutem invidia. Facilè illa negligeretur, si obtrectatores deessent & lividi. Multos æmulatio evexit supra alios, multos invidia fortunatos reddidit. Æmulatio Carthaginis Romanā auxit gloriā, uti & famā Caroli V. Imperatoris, illa Francisci Galliarum Regis. Ecclesiæ Romanæ, immo & universæ Sixtum quintū invidia peperit, prima fortunæ ejusdē origo. Nihil hic melius, quā ista flocci pēdere, & conniti semper altiùs; donec invidum oculi deficiant, ut aspectu ultra sequi nō possit. Terræ umbra ad imum usq; è cælestibus orbem, elemētis citimū pertinet, & lunæ splendorē inficit; altioribus Planetis nihil officit. Vis solis, si vehementior sit, nebulas dispellit & dissipat. Æmulatio locum nō habet, ubi magna est inæqualitas, atq; adeò hoc unicum illi remedium est. Quò citiùs quis conscenderit altiùs, eò

† Tac. lib. 2. hist. b *Cùm autem crevisset herba, & fructum fecisset, tunc apparuerunt & zizania,* Matt. c. 13. 26.
* Tac. lib. 14. Ann. † Idem ibid.

eò minùs invidiæ erit expositus. Fumum non efficit ignis, qui inceenditur subitò. Interea, dum colluctantur quasi inter se merita, nascitur invidia, & contra eum arma sumit, qui supra cæteros extollitur. Superbia & aliorum præ se contemptus, illa sunt, quia in successu prospero invidiam conciliant, & miscent odia. Modestia contra illam reprimit: Nemo enim ei invidet ùt felici, qui seipsum pro tali non æstimat.† Hac de caussa Saul, postquam in Regem unctus fuit, mox in domum suam se recepit; atque ut palàm faceret, non efferri se dignitate regia, sceptro tantisper seposito, aratro admovit manum.

§. Aliud item remedium est, non domi Fortunam suam ampliorem facere, sed foris apud exteros: nam qui alium humili loco natum antè novit, nunc autem in altiori dignitatis gradu collocari videt, facilè hanc illi felicitatem invidet. Per oculos c magis, quàm per aures malum istud sese in animum insinuat. Multi clarissimi Viri, ut aliorum fugerent invidiam, sublimiores honorum gradus maluerunt effugere. Tarquinius Consul, ut invidiæ sese subduceret oculis, ultro voluntarium elegit exilium. Valerius Publius tectis propriis flammam injecit, quorum amplitudo invidiam illi pepererat. Fabius d Consulatu se abdicavit, sic inquiens: *Iam spero, Fabiorum gentem invidia infestare desinet.* Hos tamen ego deceptos existimo, propterea quòd illud ipsum sit vindictam concedere potiùs, aut ulteriorem ansam præbere invidiæ; quæ ubi semel persequi aliquem institerit, antè non desinit, quàm eum ad extremam detruserit miseriam. Sol umbras non jacit, quàm diu in supremo cæli consistit vertice; at quando declinat, & nobis propior fit, tum crescunt illæ, & porriguntur longiùs. Sic prorsus invidia eum majori impellit impetu, qui in ruinam pro-

† 1. Reg. 10. & 11. c *Ut effugiamus nomen invidiæ, quod verbum ductum est, à nimis intuendo fortunam alterius.* Cic. in Tusc. d *Non enim poterimus ulla esse in invidia spoliati opibus, & illa Senatoria potestate.* Cic. ad Att.

pronus jam eſt, aut labi incipit: & quoniam illa plerumque non niſi puſillanimes occupat, ſemper in metu eſt, ne rurſum in pedes ſeſe is erigat. Etiam poſtquam leonibus objectus fuiſſet Daniel, nondum tamen ſatis tutus videbatur Dario Regi ab iis, qui favorem ei regium invidebant; adeòque hominum invidiam metuens magis, quàm belluarum immanitatem, lapidem, quo lacum leonum obſtruxerat, † *obſignavit annulo ſuo, & annulo optimatum ſuorum, ne quid fieret contra Danielem.*

Interdum ad declinandam invidiam, ejúſque incommoda, conſultum erit in eandem Fortunæ navim eos admittere; quorum timeri poterat æmulatio. Ita *e* remora, quæ deforis navi adhæreſcens, curſum ejus ſiſtit; recepta intrò, vires perdit.

§ Invidia non ſemper proceras arrodit cedros: nonnunquam in humilibus ſpinis, quas natura ipſa odiſſe quodammodo videtur, ſuos fatigat dentes, & cruentat labra; uſque adeò ut miſerias etiam aliorum & calamitates abſque livore & indignatione intueri nequeat: ſive hoc eò accidat, quòd ejus malitia amens prorſus ſit; ſive quia ferre non ſuſtinet animi robur & conſtantiam illius, qui iſta patitur, aut illuſtrem famam, quæ ex fortunæ injuriis naſci ſolet. Habet præſentis libri Autor quamplurima, ob quæ vicem ejus meritò aliquis doleat; nihil verò, aut pauca certè, cur in invidia eſſe poſſit apud alios: eſt tamen, qui has illi curas, labores & fatigationes aſſiduas, non æſtimatas ſatis, aut remuneratas invideat. Et ſanè videtur fatalis hæc adverſus eum æmulatio: A ſe ipſa oritur abſque culpa, & ſæpe ea etiam illi affingit, quæ auditione priùs ipſe ab aliis accipit, quàm vel imaginari ſibi potuiſſet. Sed tamen tantùm abeſt, ut animus ejus tam candidus ſuæque obligationis memor turbari iſtis ſe ſinat, ut invidiam illam & indignationem amet potiùs; quippe quibus ſe veluti ſtimulis quibuſdam incitari,

† Dan. 6. 17. e *Peculiariter miratum, quomodo adhærens tenuiſſet, nec idem polleret in navigiũ receptus.* Plin. l. 32. c. 1.

tari ; & ad ulteriora impelli quotidie sentiat.

§. Principes itaq;,qui gradu& dignitate tanto sublimiores sunt aliis, hoc agant potissimùm, ut spernant invidiā. Cui tantum non fuerit animi,quomodo animi habebit satis, ut princeps sit? Velle autem aut beneficiis, aut rigore illam vincere, hominis esset planè imprudentis. Monstra omnia domuit Hercules, contra hoc nec robur profuit,nec beneficium. Nullius certè gratiá plebs obtrectare desinit: quicquid enim præstiteris,debitum credit;quin majora semper sibi pollicetur,quàm accipiat. Obtrectationes extinguere non debent in principe gloriæ studium: nec ulla res in susceptis negotiis ejus terrere animū. Canes lunā allatrant; sed hæc latratus illos facilè despicit,& institutum iter insistit. † *Ars prima regni est, posse invidiam pati.*

§. Nec valde nociva est Monarchiis invidia: enimvero virtutē plerumq; magis accendit, & illustriorem reddit;præsertim si princeps justus sit & constans, nec facilè calumniis fidem adhibeat. In Rebuspublicis tamen,ubi singuli partis rationē obtinent, & passionum suarū desideria opitulantibus consanguineis &amicis possunt exequi,perquam periculosa est:concitat enim discordias,&clandestinas conspirationes; unde postea bella nascuntur civilia,ex his verò dominiorū immutationes. Illa est,quæ superioribus sæculis Hannibalē, aliósque illustres heroës profligavit; hoc nostro verò in dubium etiam vocare potuit insignem fidelitatem Angeli Baduerii Clarissimi Veneti, quem meritò gloriam & ornamentum Reipublicæ istius dixeris. Vir fuit profectò boni publici tam amans & studiosus, ut ejectus etiam in exilium, & injustâ æmulorum persecutione oppressus, in omnibus tamen conservationi & saluti patriæ mirè studuerit.

§. Optimum invidiæ remedium in Rebuspublicis est communis omnium æqualitas, ut scilicet omnis pōpa &ostentatio prohibeatur:nihil enim sic æmulationem excitat ac divitiarum splendor & amplitudo. Ea de caussa tantam adhibuit operam Respublica Romana, ut

† Seneca.

ut superfluis conviviorum sumptibus modum poneret; agros item, aliásque possessiones sic divideret, ut vires & facultates civium æquales essent.

§. Invidia haudquaquam decet principes, tantò cæteris sublimiores, tum quia inferioris vitiũ est adversus majores; tum etiã, quia exigua gloria sit oportet, quæ inclarescere aliter non potest, nisi obscuret alias. Pyramides in Ægypto inter septem *f* orbis miracula censebantur, eò quòd incidentẽ lucẽ ab omni latere sic exciperent, ut nullã in corpora vicina umbrã jacerent. Imbecillitatis signũ est, illius laborare penuriâ, quod aliis invidemus. Sed nihil magis indignũ principe, quàm si ipse præstantiæ & prudentiæ suorum Ministrorũ invideat: hi enim ejus quodammodo partes sunt ac membra; neque verò caput pedibus invidet, quòd robore polleant ad sustentandum corpus; aut brachiis, quòd laborent; in eo gloriantur potiùs, quòd ab instrumentis talibus instructũ sit. Amor tamen proprius interdum in caussa est, ut sicut Principes potestate præstant aliis, ita etiam donis tam animi, quàm corporis iisdẽ cupiant excellere. Etiam fama carminum *g* Lucani Neronem affligebat inter tot ac tantos honores, quibus fruebatur. Quare caveant sedulò, qui cum principibus agunt, ne cum iisdem de scientiæ aut ingenii laude videantur velle contendere; quòd si casus aliquando ita tulerit, cedant potiùs & palmam iisdem ultro deferant. Utrumque non prudentia solùm est, sed reverentia etiam principibus debita. In illo Dei palatio, quod vidit Ezechiel, coram astabant *h* Cherubini (scientiæ & sapientiæ spiritus) insigni cum modestia manus alis suis cooperientes. Illud ego optarem, ut princeps invideret cultui & venerationi, quam quidam nimis etiam

f *Pyramides in Ægypto, quarum in suo statu se umbra consumens, ultra constructionis spatia nullâ parte respicitur.* Cassiodor. l. 6. var. Epist. 16. g *Lucanum propria caussa accendebant, quòd famam carminum ejus premebat Nero.* Tac. l. 15. Ann. h *Apparuit in Cherubin similitudo manus hominis subtus pennas eorum.* Ezech. 10. 8.

etiam ambitiosè depofcunt, hoc nomine, quòd apud eum gratiâ plus valeant,& illi chariores fint,atque adeò ut hos fuos favores nimios aliquantum moderetur. Verùm nefcio quo pacto gratiæ illa & favor fafcinent animum principis, & invidiam exoculent. Saul i non rectis oculis afpiciebat Davidem, cùm præclara ipfius facinora, etiam in obfequium fuum gefta, præ fuis tamen celebrari confpiceret. Contra Affuerus k Rex facilè ferre poterat Amanum, quem fingulari affectu profequebatur, ùt Regem coli ab omnibus & fufpici.

§. Nulla invidia plus habet periculi, quàm quæ eft inter viros Nobiles; curandum itaque, ut honores & munera non videantur familiis certis effe hæreditaria, fed ab una transferantur ad alias,ita quidem, ut locupletiores occupentur in officiis,quæ pompam aliquam & fumptus poftulant; pauperiores verò in iis,per quæ ad lautiorem redire fortunam,&nobilitatis fuæ fplendorem tueri valeant.

§. Æmulatio aliqua gloriofa, illa nimirum,quæ non virtuti, aut alienæ invidet excellentiæ,fed ea deftitui fe dolet, & egregiis experimentis qua fortitudinis, qua ingenii ad eam afpirare contendit, illa, inquam, meretur laudem : neque enim vitium cenferi debet, fed fcintilla quædam virtutis, quæ ex animo nobili & generofo eminet. Gloria, quàm Miltiadi victoria contra Perfas peperit, ita accendit Themiftoclis animum, ut quicquid in eo effet vitii, flammæ illæ illicò abfumerent;ipfe verò in alium mutatus hominem,&quafi extra fe pofitus, Athenas perambularet, ac diceret : l Nec *Miltiadis trophæis fe è fomno excitari*. Quamdiu Vitellius habuit æmulos, à vitiis fefe abftinuit ; at fimul ac illi defuère; *tum ipfe exercitúsque fævitia, libidine, raptu in extremos mores proruperunt*. Talis eft æmulatio, quam

i *Non rectis ergo oculis Saul afpiciebat David à die illa*, 1. Reg 18. 9. k *Cunctique fervi Regis, qui in foribus palatii verfabantur, flectebant genua, & adorabant Aman*, Efth. c 3. 2. l Tac. lib. 2, hift.

quam Respublicæ fovere debent propositis præmiis, erectis trophæis ac statuis: anima enim est & spiritus, quibus illæ conservantur, & magis indies efflorescunt. Atque hanc caussam esse puto, cur Respublica Helveta tam parum laboret suos fines ulteriùs extendere, & cur ex eadem tam rari viri illustriores prodeant, tametsi aliàs Natura virtutem & animi robur iis minimè denegarit: nam præcipuum eorum institutum est; servare inter omnes & in omnibus æqualitatem; quo casu cessat omnis æmulatio, atque adeò virtutes egregiæ & militares veluti ardentes prunæ sub cineribus sopiuntur.

§. Verùm quamvis illa inter Ministros æmulatio utilis videatur, non omni tamen vacat periculo: *Populus* enim, † *qui neminem sine æmulo sinit*, variè affectus est; unde dum isti uni, illi alteri plausum dant, contentio inter utrosq; oritur, & partium studio concitantur tumultus ac seditiones. Accedit, quòd ambitionis ardor, & cupiditas efferendi se supra alios ad fraudes, artésq; illicitas impellere soleat, & quæ honesta primùm erat æmulatio, in odium tandem atque invidiam degeneret. Offensus olim Metellus, quòd in Hispania citeriore Pompejo successor nominaretur, & gloriæ Pompejanæ invidia stimulatus, milites exautoravit, robur exercitus imminuit, & provisionem omnem incuriosus neglexit. Quod & Pompejus postea fecit, cùm rescisceret Marcum Popilium Consulem sibi succenturiandum, & ne fortè triumphatis Numantinis gloriam is adipisceretur, antequam abiret officio, pacem cum iis fecit, Romano nomini admodùm probrosam. Hoc nostro tempore Grolla in hostis potestatem concessit, non alia de caussa, quàm quòd inter Tribunos militares, qui subsidio mittebantur, de prærogativa esset contentio. Nihil æquè perniciosum principibus, nihil magis remedio indiget. Neque hic ullo modo dissimulandum, sed puniendus non is solùm, qui culpæ plus habet, sed & qui innocentior videri potest. Ille, quia caussam dedit;

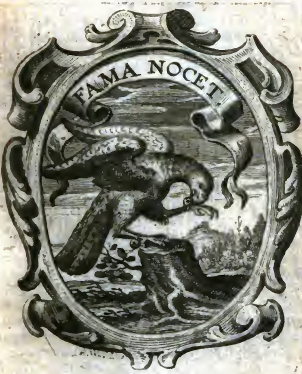
† Tac. lib. 14. Ann.

dit; hic verò, quia non cessit juri suo, & occasionem rei bene gerendæ elabi passus est. Qui rigor, si cui videatur nimius, utilitate boni publici, & exempli facilè excusari poterit. Nulla magna resolutio absque aliqua permixtione injuriæ. Prius ad obsequium principis oculos reflectere debet subditus, quàm ad existimationem propriam; postea satisfactionem postulet pro accepta injuria, & obsequium putet principi præstitum, quòd illam tantisper tolerârit. Insignis animi fortitudo est, in tali casu patientem esse: debet enim generosus animus Regis obsequium suis anteferre passionibus, & † *privata odia publicis utilitatibus remittere.* Aristides & Themistocles capitali dissidebant odio, cùm tamen ambo mitterentur unà legati, & urbis portam attigissent, dixisse fertur Aristides: *Vis Themistocles, tantisper hic seponamus privatas nostras simultates, repetituri eas postea, ubi egressi iterum fuerimus?* * Idem fecit Henricus Gusmanius Dux Assidoniæ, qui etsi aliàs Roderico Pontio Marchioni Gaditano ex privatis contentionibus infensus esset, boni tamen publici amore eidem opitulatum ivit, cùm Alhamæ à Mauris obsidione premeretur. Sed quia haud paullò facilius est, ea prævertere incommoda, quàm corrigere postea, cavendum erit principi, ne duos pari autoritate eidem muneri Ministros præficiat, nam † *arduum eodem loci potentiam & concordiam esse.* Tiberius sanè, cùm alium destinare deberet in Asiam æqualis cum illo dignitatis, qui tum provinciam illam administrabat, periculosum id fore ratus, M. Aletum *delegit è prætoriis, ne consulari obtinente Asiam, æmulatio inter pares, & ex eo impedimentum oriretur.*

SYM-

† Tac. lib. 1. Ann. * Mar. hist. Hisp. lib. 25. c. 1.
† Tac. lib. 4. Ann.

SYMBOLUM X.

FAlco è vinculis emiſſus, nolas è pedibus appenſas roſtro diſſolvere conatur, quippe libertati ſuæ noxias; ſiquidē tinnitus ille & clangor vocis inſtar eſt, quæ vel leviſſimo excitata motu Venatorem protinus advocat, atque adeò in cauſſa eſt, ut miſer retrahatur in vincula, tametſi in penitiſſimas ſeſe ſylvas abdiderit. Heu! quàm multis malo fuit, virtutum & rerum cū laude geſtarum rumor! quàm multos fama in invidiam adduxit, & duriſſimam iterum ſervire fecit ſervitutem! † *Nec minus periculum ex magna* ſeu bona *fama, quàm ex mala*. Nunquam Miltiades vitam infelix amiſiſſet in carcere, ſi fortis illius animus in tenebris dilituiſſet in-

† Tac. in vita Agric.

incognitus, aut si spiritus suos altiores moderatus sufficere sibi putasset aliorum Atheniensium civium æquare fortunam. Crevit victoriarum plausus, cúmq; invidiæ oculi tam splendentes famæ radios ferre haud possent, à Republica illa in suspicionem vocari cœpit, quod æstimationem & gratiam mereri debuerat. Veriti nimirum sunt, ne suis tandem cervicibus jugum cogerentur admittere, quod ille hostibus imponebat, plúsq; futurum & incertum infidelitatis periculum formidarunt à Miltiade, quàm præsens illud & longè gravius, quod imminebat ab iis, qui apertè & palàm civitatis ruinam ac perniciem moliebantur. Suspicio rationem in consilium non adhibet, nec sinit istiusmodi metus res suis ponderare momentis, aut se à gratitudine debita corrigi. Maluit Respublica illa unius civis, licèt de se optimè meriti, carceres & infamiam, quàm alios omnes in continuis suspicionibus vivere. † Carthaginenses Sapphoni Hispaniæ administrationem abrogarunt, specie quidem Reipublicæ in patria procurandæ; re tamen verâ, quia potentiam ejus, auctoritatémq; ampliùs ferre non sustinebant. Pari modo & Hanonem, ejus in provincia successorem, tot tantisq; navigationibus celebrem mulctarunt exilio; nulla justiore de caussa, quàm quòd ingenio & industria plus valeret, ac liberæ civitati tutum putarent. Viderant eū inter homines primum manu leonem tractare, & cicurare, & metuere cœperunt, ne & ipsos tandem subjugaret, qui ferarum immanitatem domuisset. Ita videlicet obsequia & egregia facinora remunerari solent Respublicæ. Nemo civium suum reputat honorem aut beneficium, quod in universam confertur communitatem, offensam tamen ejusdem & suspicionem omnes ad se arbitrantur pertinere. Si præmio afficiendus aliquis, vix pauculi suffragantur; contra ut reum faciant, nemo non satagit. Qui inter alios eminet is jam in periculo est: nam zelus, quem habet, boni publici, aliorum accusat inertiam; prudentia aliorum insci

† Mar. hist. Hisp. l. 2. c. 1.

inſcitiam detegit. Hinc iſta in obſequio Principum à parendi ſtudio pericula; hinc virtus & induſtria, perinde ac vitia odio ſunt. Saluſtius Criſpus, † *cui vigor animi ingentibus negotiis par ſuberat, eò magis ut invidiam amoliretur, ſomnium & inertiam oſtentabat.* Sed illud peſſimum, offendi quandoque Principem, ſi à vigilante Miniſtro excitetur, quem ſomno ſecum indulgere ipſe potiùs cuperet. Eapropter uti hypocriſis quædam eſt, quæ virtutes fingit, & diſſimulat vitia; ita alia nunc opus, quæ robur ac celſitudinem animi diſſimulet, & famam compeſcat. Agricola certè invidiæ metu ſuam tantopere occultare ſtuduit, ut qui tantam in illo animi demiſſionem & modeſtiam cernerent, niſi aliunde de fama ejus inaudiiſſent, eam ex primo viri aſpectu nequaquam potuiſſent *a* augurari. Senſit cum tẽpore incommodum hoc Germanicus; ſed ferre maluit, quàm corrigere, quando Nationibus multis debellatis, trophæum erexit quidem, nomen tamen ſuum ob famæ periculum eidem *b* inſcribere noluit. Sanctus item Joannes tacito ſuo nomine refert inſignem illũ favorem ſibi à Chriſto Servatore in ſuprema cœna exhibitum, quæ ſi humana politica non fuit, prudentem tamen fuiſſe *c* modeſtiam non negarim. Sola etiam ſomnia de eminentia propria invidiam inter fratres ſuſcitant Capitis diſcrimen propè Joſephus adiit, dum ingenuè magis, quàm prudenter percenſuit ſomnium de ſpicatum manipulis, qui ſuo inter alios erecto ſe inclinaverant : nam vel excellentiæ umbra, immo ſolùm poſſe excellere, invidiam habet ſollicitam. Gloria tam ob virtutes proprias, quàm alio-

D rum

† Tac. lib. 5. Ann. a *Viſo, aſpectúque Agricola quærerent famam, pauci interpretarentur.* Tac. in vita Agric. b *Debellatis inter Rhenum, Albimque nationibus exercitum Tiberii Cæſaris ea monimenta Marti, & Iovi, & Auguſto ſacravìſſe, de ſe nihil addidit metu invidiæ, an ratus conſcientiam facti ſatis eſſe.* Tac lib. 2. Ann. c *Erat ergo recumbens unus ex diſcipulis ejus in ſinu Ieſu, quem diligebat Ieſus.* Joann. 13. 23.

rum d vitia in periculo est. Vitium non æquè in hominibus timetur, quia servos eos reddit; ac virtus, qui dominos efficit; Dominium quippe habet ab ipsa Natura sibi concessum in alios; quod tamen nolunt Respublicæ penes unum solum esse, sed æqualiter inter omnes dispertitum malunt.

Enimvero virtus, velut voluntaris quædam animorum tyrannis, non minus in eos habet virium, quàm vis ipsa & coactio: & quidem ad accendendam Reipublicæ æmulationem, perinde omnino est, sive ad obediendum uni alicui impellat ratio, sive vis adigat: quin prior illa tyrannis quò justior, eò periculosior est, & minùs illi resistitur. Atque hæc ipsa res Ostracismo, seu exilio tessulato, ùt Latini vocant, caussam dedit, quo Aristides inter alios mulctatus fuit; cui vitio datum, quòd vir bonus & justus communi omnium suffragio haberetur. Amicus virtuti maximè periculosus est populi favor; illius quippe plausus atq; admurmuratio haud secùs, ac delictum castigari solet, uti in e Galeriano videre licuit. † *Breves* itaque *& infaustos* semper fuisse *populi Romani amores*, etiam Germanicus experimento didicit. Nec Principes, nec Respublicæ valde cupiunt, ut Ministros habeant admodum excellentes, sed ut tractandis negotiis ii pares sint. Et hanc fuisse caussam ait Tacitus, cur Poppæus Sabinus annos quatuor & viginti provinciarum præcipuarum procurationem obtinuerit, * *nullam* scilicet *ob eximiam artem, sed quod par negotiis, neque supra erat.* Magna ergo prudentia est, nôsse suam occultare famam, atque adeò omnem ingenii, fortitudinis aut excellentiæ cavere ostentationem, & altiores cogitationes quasi sub cineribus abdere; tametsi fateor animo generoso difficile sit, intra pectoris angustias flam-

d *Agricola simul suis virtutibus, simul vitiis aliorum in ipsam gloriam præceps agebatur.* Tac. in vita Agric. e *Nihil ausus, sed nomen insigne & decora ipsi juventa, rumore vulgi celebrabantur.* Tac. lib. 4. hist. † Tac. lib. 2. Ann. * Tac. lib. 6. Ann.

flammam cohibere, quæ undique emicat, & novam indies appetit materiam, quò magis accendatur, & luceat. Sed persuadere id nobis possunt Illustrium Heroum exempla, qui à Dictatura ad Stivam aliquando reversi sunt, uti & eorum, quos portæ Romanæ capere haud potuêre; sed ingressi sunt triumphantes per dejecta urbis mœnia, trophæis inclyti, quique post devictas nationes receperunt sese in viles & humiles casas, ubi subinde revisit ad eos Respublica.

Nec sanè tam citò eos in lucem denuò produxisset, nisi eos vidisset tam gloriæ esse fugitantes: umbræ enim illa similis est, quæ insequentem fugit, sequitur fugientem. Major illius fama est & opinio, qui plus eam celare contendit. Rubellius Plautus mereri imperiũ eo nomine videbatur, quia vivebat *f* occultior. At non ita in Monarchiis, ubi ascenditur altiùs, quia semel ascendi cœptum est. Viros fortes & animosos Princeps in pretio habet; Respublicæ timent potiùs. Ille præmiis & muneribus eos ad majora incitat; hæ suâ ingratitudine eosdẽ deprimunt. Nec timor solùm est, quo suæ metuunt libertati; sed titulus etiã, quem invidiæ prætexunt & æmulationi. Favor omniũ & applausus, si uni soli civi fiant, suspecta haberi solent, & invidiam conciliant. Quod raro in principibus evenit, apud quos subditi gloria non facilè in invidiam adducitur: quin si quid laude dignum ab eo gestum fuerit, illud sibi vendicant, tanquam à suo profectum imperio. Animadversum hoc in Othone Imperatore * *gloriam in se trahente, tanquam & ipse felix bello, & suis ducibus, & suis exercitibus Rempublicam auxisset.* Debent itaque Ministri prudentiores felices rerum successus tribuere principi; facti cautiores exemplo Silii: qui malam propterea à Tiberio iniit gratiam, quòd glo-

D 2

f Omnium ore Rubellius Plautus celebratur, cui nobilitas per matrem ex Iulia familia, ipse placita majorum colebat habitu severo, castâ & secretâ domo, quantòque metu occultior, tantò plus famæ adeptus. Tac. lib. 14. Ann. * Tac. lib. 1. hist.

glorіаretur, se legiones continuisse in officio; adeòq; dictitare soleret, Tiberium nemini alteri, quàm sibi debere imperium: † *Destrui nimirum per hac fortunam suam Cæsar, imparémque tanto merito rebatur.* Nec alia de caussa Vespasiano Antonius primus displicuit, quàm quòd esset * *nimius commemorandis, quæ ipse meruisset.* Prudentior longè Agricola, qui † *nunquam in suam famam gestis exultavit, ad auctorem & ducem, ut Minister fortunam referebat. Ita virtute in obsequendo, verecundia in prædicando, extra invidiam, nec extra gloriam erat.* Illustre ea in re exemplum dedit omnibus belli ducibus Joabus; qui quoties urbem aliquam ad deditionem compulisset, Davidem Regem admonebat antè, ut novas adduceret copias, adeòque ipsius auspiciis tribueretur *g* deditio. Habuerunt hanc præ aliis laudem Germani veteres, apud quos * *Principem suum defendere, tueri, sua quoque fortia facta gloriæ ejus assignare, præcipuum sacramentum erat.*

§. Istis de caussis securior erit de præmio, qui Principi, quàm qui Reipublicæ aliqua præstitit obsequia, & faciliùs illius, quàm hujus demerebitur *h* gratiam. Minus quoque periculi est, si in illum delinquat aliquis, quàm in istam: multitudo enim nec dissimulat, nec veniam largitur, nec misericordiâ commovetur. Æquè ad audendum prompta, sive cum periculo tentandum aliquid sit, sive injustè: quia enim seu metus, seu culpa ad multos pertinet, facilè sibi persuaderent singuli, periculum illud non suo imminere capiti, nec sibi istam inurendam *i* infamiam. Communitas frontem

† Tac. l. 1. Ann * Tac. ibid. † Tac. in vita Agric. g *Nunc igitur congrega reliquam partem populi, & obside civitatem, & cape eam: ne cùm vastata à me fuerit urbs, nomini meo ascribatur victoria* 2. Reg. 12. 28. * Tac lib. de Germ. h *Tarda sunt, quæ in commune expostulantur, privatam gratiam statim mereare, statim recipias.* Tac. lib 1. Ann. i *Ita trepidi & utrinque anxii coeunt; nemo privatim, expedito consilio, inter multos, societate culpæ tutior.* Tac. lib. 2. hist.

tem non habet, quæ possit e. abescere; quemadmodum Princeps, qui sibi cumprimis, tum deinde suæ ac posterorum famæ non immerito metuit. Principi omnes ferè adulari solent, ea illi proponendo ante oculos, quæ ad gloriam faciunt: in Rebuspublicis[1] *paucis decus publicum curæ plures tuta differunt.* Princeps curare hoc debet, ut subditis suis faciat satis; in communitate cessat cura ista & solicitudo: quicquid enim illa molitur aut agit, communi omnium consilio fit, adeòque ad omnes pertinere creditur. Atque hinc fieri arbitror, quòd Respublicæ (non de iis nunc loquor, quæ Regibus pares sunt) in fide pactorum tuenda plerumque haud satis constantes sint & fidæ: nam illud solum pro justo habent, quod ad earundem conservationem, amplitudinem, & libertatem, quam profitentur, videtur conducere; qua in re admodum illæ superstitiosæ sunt. Veram se colere libertatem autumant, & plurima tyrannorũ idola servili submissione venerantur. Nemo non imperare se credit, & omnes obediunt. Contra dominatum unius tanquam venenum aliquod omnes theriaca sese muniunt, & multorum imperium avidè ac securi hauriunt. Tyrannidem exterorum reformidant; illam domi suæ natam non agnoscunt. Multus ubiq; de libertate sermo, & nusquam ea reperitur. Imaginatione omnes, reâpse nemo eam possidet. Instituant nunc comparationem confœderatæ Belgarum Provinciæ inter libertatem, quâ fruiti sunt quondam, & istam præsentem, & expendant diligenter, utra ex his major sit; num item eã olim experti sint servitutem, ea perpessi damna, & tributorum exactiones, quas nunc experiuntur & sentiunt. Cogitent quarumdam Rerum-publicarum Subditi, vel ipsi etiam Magistratus, qui in alios habent imperium, ullúsne Tyrannus esse potuerit, qui duriori eos servitute opprimeret, quam iidem illi, quos sibi ipsi tuendæ libertatis constituerunt Patronos, cùm nullus omnino sit, qui eâ sincerè fruatur, aut cui in actionibus suis liberè esse liceat.

[1] Tac. l. 12. Ann.

Omnes suspicionum suarum miserrima mancipia sunt. Sui ipsius Tyrannus est ejusmodi Magistratus, & verè de iis dici potest, quòd [i] *magis sine Domino* vivant, *quàm in libertate*, quantò enim magis è servitutis vinculis sese conantur eximere, tantò magis iisdem sese [k] illaqueant.

[i] Tac. lib. 2. Ann. k *Sed dum veritati consulitur, libertas corrumpebatur*. Tac. lib. 1. Ann.

SYMBOLUM XI.

LIngua instrumentum est, quo sensa sua mens exprimit. Nam aut illius beneficio sese explicat, aut calami, qui velut lingua quædam muta alterius vicem subit, interdum, & verba efformat in charta, quæ voce oporteret eloqui. Ex utraque porrò animi cujusq; do-

dotes & magnitudinem licebit conjicere: † *In lingua enim sapientia dignoscitur, & sensus, & scientia, & doctrina in verbo sensati.* Quamobrem Alphonsus Rex dictus Sapiens, dum suis persequitur legibus, qualem in sermone se gerere, quave moderatione in loquendo Princeps uti debeat; sic ait inter cætera: * *Ca el mucho fablar faze en vilescer las palabras fazele descubrir las poridades, e si el no fuere ome de gran seso, por las sus palabras entenderan los omes la mengua, que a del. Ca bien asi como el cantaro quebrado se conoze por su sueno, otro si el seso del ome es conozido por la palabra.* Et sanè videtur Alphonsus Rex comparationem istam ex his Persii carminibus mutuatus:

† ——— *Sonat vitium percussa maligne*
Respondet viridi non cocta fidelia limo.

* *Oratio vultus animi est, si circumtonsa est, si fucata & manufacta, ostendit illum non esse sincerum, & habere aliquid fracti.* Ad quod declarandum alio nobiliori, magisque accommodato Emblemate uti placuit, Campanâ scilicet, quæ Principis Symbolum est; illa siquidem suspensa ex editiori urbis loco, omnes civium actiones gubernat ac dirigit; & si vel metallum probatum non sit, vel aliud lateat vitium, è sono a illicò dignosci potest. Ad eundem ferè modũ Princeps universale quoddam suorum subditorum horologium est, tanquam qui è motu verborum ipsius magnam partem dependeant; per ista aut existimationem sibi apud illos conciliat, aut deperdit: nemo enim quisquam est, quin è Principis sermone de ejusdem natura, ingenio, & affectibus augurari velit. Nullum est verbum, quod non studiosissimè captent audientes. Manent altâ mente repostâ singula, quæ narrata dein aliis multorum subjacent examini, & à variis variè explicari solent. Addo illa etiam, quæ in secessu & non cogitanti forsan excidunt, profunda censeri, & mysteriorum plena; nec casu

D 4 solùm

† Eccl. 4. 29. * Lib. 5. tt. 2. p. 2. † Pers. * Seneca Epist. 115. a *Vas fictile ictu & sono, homo sermone probatur.* Meliss. serm. 48. tom. 5. bibl.

solùm dicta, aut fortuitò. Eapropter decet omnino, ne mentem illa præveniant, sed b ut præmeditata sint, & non nisi prævia temporis, loci, personarum consideratione proferantur. Nam

——— *Nescit vox missa reverti*,

† Ut ait Horatius; cui suffragatur Alphonsus Rex: * *E porende todo Ome, e mayormente el Rey se debe mucho guardar en su palabra, de manera, que sea acatada, e pensada, ante que la diga: ca despues, que sale de la boca, ne puede Ome fazer, que no sea dicha.* Unde gravissima oriri possunt incommoda: Regum enim c verba præcipua sunt gubernandi instrumenta. *Mors & vita in manu linguæ*: honor & ignorantia: prosperitas & ruina subditorum. Ideo Callisthinem monebat Aristoteles, cùm eum ad Alexandrũ Magnum mitteret, ut pauca cum eo colloqueretur, & non nisi de iis, quæ placere eidem possent; eò quòd res plena esset periculi, cum eo agere, qui in lingua sua vitæ necisque circumferret potestatem. Nullum ex ore principis exit verbum, quod non singularem habeat emphasin. Si de negotiis loquatur, mandata sunt; si de delictis, sententiæ decretoriæ: si de promissis, obligationes. Per istiusmodi verba aut rectâ incedit viâ, aut ab eadem deflectit obedientia. Videant itaque Principes, quomodo utantur hoc linguæ instrumento, quàm Natura non mero utiq; casu dentibus ceu firmo quodam muro seclusit & circumsepsit. Neque minùs ad domandam linguam, quàm ad equum coercendum fræno d opus est. Modicum quidem corporis membrum est; sed gubernaculo simile, in cujus motu totius navigii salus aut interitus vertitur. Lingua in lubrico sita est, facillimè labitur, nisi firmet prudentia. Hinc illa Davidis Prophetæ petitio: † *Pone Domine custodiam ori meo, & ostium circumstantiæ labiis meis.*

§. Quòd

b *A facie verbi parturit fatuus, tanquam gemitus partus infantis* Eccli. 19. 11. † Horat. * Lib. 1. tt. 4. p. 2. c *Et sermo illius potestate plenus est*. Eccle. 8. 4. d *Aurum tuum & argentum confla, & verbis tuis facito stateram, & frænos ori tuo rectos*. Eccli. 28. 29. † Ps. 140. 3.

§. Quòd si eò etiam sese demittat Princeps, ut cum quovis familiariùs colloquatur, id existimationem ejus, atque auctoritatem prorsus prostituit, aliáque accersit incommoda; nisi tamen fortè notitiæ alicujus capiendæ caussa id fieret. Quisquis enim negotia pertractanda habet, principem aliquem cuperet apprimè prudentem, & de rebus suis instructum quàm optimè: quod ferè est impossibile, eò quòd † Princeps suâ scientiâ cuncta complecti nequeat, & si forsan minùs aptè ad propositum responderit, negotiorum minùs capax judicabitur, aut incuriosus. Præterquam quòd nunquam ferè dotes ac talenta principis tanta esse deprehendantur, quanta est existimatio, quæ de iis à plerisque solet concipi. Et propter ejusmodi pericula malebant olim Romani Imperatores per codicillos secum agi, atque ipsi postea in scripto responsa dabant; tum ut tempus maturè deliberandi suppeteret, tum etiam, quia calamus minus periculi conjunctum habet, quàm lingua. Hæc siquidem responsum diu differre commode non potest, potest autem calamus. Sejanus, quantumvis *e* Tiberio gratiosus, scripto tamen eum adibat. Quædam nihilominus sunt negotia, quæ oretenus tractare præstat, quàm scriptione, tunc præsertim, quando haud satis videtur tutum in aliorum relinquere manibus scripturam, quæ perpetuum quoddam est testimonium, & pluribus obnoxium explicationibus, quàm verba ore prolata; quæ sicuti celerrimè transeunt, nec tenaciter hærent in memoria, ita ad dandam actionem certam minùs idonea sunt. Cæterùm sive hoc, sive isto modo respondeat Princeps, illud semper tenendum, * *multum brevi sermoni inesse prudentiæ*, & vel hoc nomine eum Principis decere majestatem; unde & † *Imperatoriam brevitatem* vocat Tacitus. Enimvero linguâ utendum, ùt gladio, hoc est, ita ut ne apertum pectus ferienti ex-

D 5 po-

† Tac. l.3. Ann. e *Componit ad Cæsarem codicillos: moris quippe tum erat, quamquam præsentem, scripto adire.* Tac. lib. 4. Ann. * Sophocl. † Tac. l. 1. hist.

ponas; qui totum aperit animum, periculo sese objicit. Discursus breviores efficaciores sunt, & multa in recessu habent animo ponderanda. Nihil æquè regii muneris est, ac pauca loqui, & multa audire. Nec minùs convenit nôsse tacere, quàm nôsse loqui. In hoc homines habemus Magistros; in illo ipsum Deum, qui semper silentium nos docet in suis mysteriis. Ad divinitatem accedit propiùs, qui tacere didicit. † *Stultus quoq; si tacuerit, sapiens reputabitur, & si compresserit labia sua, intelligens.* * *In ore fatuorum cor illorum: & in corde sapientium os illorum.* Illud prudentiæ est, neutra ex parte transgredi limites, utrumque enim periculosum.

— *Ut diversa sibi, vicináque culpa est,*
† *Multa loquens, & cuncta silens.*

Tunc loqui convenit, cùm silentium aut Principi aut veritati præjudicat. Majestas solo etiam nutu sese abunde explicat. Silentium mutum opportuno tempore magna in Principibus facundia est, & significantiùs animi sensa solet exprimere sola morum gravitas & modestia, quàm ipsa verba: quòd si his aliquando utendum, sincera sint oportet, cum regia quadam in sentiendo libertate.

* *Liberi sensi in simplici parole.*

Etenim cum exaggerationibus nimiis, cum juramentis & testimoniis non necessariis fidem aut amittunt omnino aut certè suspectam faciunt. Gravia ergo sint absque fastidio, gratiosa absq; sollicitudine, constantia sine asperitate, communia denique absque vulgaritate. Quin & apud Deum plus ponderis ac momenti habere videntur *f* verba aptè composita.

§. Verùm tamen nulla alia in re prudentiori linguæ & calami moderatione opus est, atque in promissis, in quibus principes aut ex innata quadam animi generositate, aut ad intentos fines faciliùs assequendos, aut ad evitanda pericula, consueverunt esse liberaliores; sed dum fidem liberare postea nequeunt, perit autoritas

†Prov. c. 17. *Eccli. 21. 29. †Auson. *Tasso. *f Non parcam ei, & verbis potentibus & ad deprecandū compositis.* Job. 41. 3.

ritas, & aliorum sibi accersunt inimicitias, adeò ut satiùs *g* fuisset nunquam ita largiter polliceri. E promissis non fideliter exsolutis plura exorta sunt bella quàm ex illatis injuriis: in his siquidem non æquè semper locum habet utilitas, atque in illis, & Principes plerumque magis proprio moventur commodo, quàm acceptis injuriis. Polliceri prolixè, & promissa non solvere, superior contumeliam interpretatur; inter æquales injustitiæ; apud inferiorem tyrannis censetur. Ne ergo præceps sit lingua ad pollicendum, antequam certò constet *h* præstari posse quod promittitur.

§. Sed & in comminationibus lingua limites facilè transilit; nam iracundiæ calor celerrimè illam commovet: cùm verò vindicta deinde passioni animi par esse non possit, necesse est prudentiæ, immo & potestatis supremæ auctoritatem haud parum imminui. Consultiùs ergo fuerit, dissimulare tantisper offensas ut satisfactionis effectus antè expendi queant, quàm illam Princeps comminetur. Qui minis utitur priùs, quàm manibus, iis solis ulcisci se cogitat, aut hostem commonefacere. Nulla comminatio gravior, quàm mutum silentium. Ignes cuniculis subjectos, sed jam displosos, nemo ampliùs metuit, qui autem sub aggeribus adhuc abditi delitescunt, semper magis formidabiles sunt: nam effectus imaginationis longè solent esse majores, quàm sensuum.

§. Obmurmuratio plurimum invidiæ & jactantiæ propriæ admixtum habet, & solius fermè Inferioris est adversus Superiorem, atque adeò indigna omnino Principe, à cujus labiis nullius cujuspiam honori periculum creari debet. Si vitia grassari videat, ea puniat oportet; si defectus alios leviores, aut corripiat, aut dissimulet.

§. Laus virtutis, rerum bene gestarum & obsequio-

g *Multò melius est, non vovere, quàm post votum promissa non reddere.* Eccle. c. 5. 4. h *Noli citatus esse in lingua tua; & inutilis, & remissus in operibus tuis.* Eccli. c. 4.

rum, pars quædam est præmii, & ad ulteriorem sui ipsius æmulationem laudatum exstimulat; quin & aliis quoque calcar admovet. Collaudare tamen promiscuè subditos, periculo non caret: cùm enim judicium illorum varium sit atque incertum, illa verò laus sententia quædam quasi definitiva, deprehendi cum tempore poterit, temere prorsus hanc illis datam fuisse laudem; interim honoris tuendi gratiâ Princeps id, quod semel approbavit, revocare facilè non audebit. Magnâ igitur prudentiâ, tum hac ipsa de caussa, tum ut ne invidiæ occasionem det aliis, in personis laudandis opus habet; quod & S. Spiritûs est oraculum: * *Ante mortem ne laudes hominem quenquam.* Propria fuit Stoicorum præceptio, neminem temere ornandum laudibus, eò quòd nulla penè res omnino certò affirmari possit, & nos quoque in iis, quæ laude videntur digna, falsâ sæpe opinione deludamur.

* Eccli. 11. 30.

* *
*

SYM-

SYMBOLUM XII.

COr humanum ſapiens architectrix Natura in intimum pectus abdidit; ne tamen propterea fortè, quòd occultum & ſine teſtibus ſit, contra rationis *præſcriptum* quippiam ageret, unà homini indidit nativum illum colorem, aut flammam ſanguineam, quâ Verecundia frontem ſuccenderet, & reum cor faceret, ſi qua in re abiret ab honeſto, ſentiretur aliter, ac lingua loqueretur, cujus utriuſque idem ſemper deberet eſſe motus, & mutua in omnibus conſenſio. At ſignum illud, quod à prima ſtatim pueritia ſeſe prodit, ſenſim obducit malitia. Quam ob rem, cùm minimè ignorarent Romani, quanti momenti eſſet veritas, ad ſtabiliendas in Republica hominum ſocie-

tates&commercia mutua,adeòque nihil magis cuperent,quàm utVerecundia ab ea desciscendi inter mortales sarta tecta servaretur, suspendebant è parvulorum collo cor aureum (quodBullam dicebant) hieroglyphicum,Ausonio teste,àPythagora inventum,ad significandam ingenuitatem,quam in sermone profiteri debent homines,& sinceritatem veritatis,gestando in pectore detectum quasi & apertum cor, genuinum veritatis illius Symbolum. Atque hoc ipsum est, quod communiter indicare volumus, cùm de homine verace dicimus,eum cor suum in manibus gerere. Idem& sacerdotes Ægyptii per Sapphirum innuebant, quem locabant in pectore Principum ad eandem veritatem symbolicè repræsentandam: quemadmodum & Ministri justitiæ aliquam ejusdem effigiem gestare consueverant. Neque tamen ideo cuipiam videri debet,si Princeps tam simplex & apertus fuerit veritatis cultor, deceptionibus fortè & fraudibus per hoc ansam dari: nam contrà potiùs nihil illa efficacius ad dolos istos cavendos,&procul arcendum mendacium,quod in veritatis frontem liberis intueri oculis nunquam audet. Eodem, opinor, & Pythagoræ pertinebat monitum,ut ne aversus à Sole quis loqueretur; quo quidem significare voluit,nihil dicendum unquam,quod à vero alienum sit: nam qui sibi non temperat à mendacio, ferre non sustinet lucidissimos veritatis radios, duplici nomine per Solem adumbratæ; tum quòd solus & unicus ille sit, tum quòd tenebras dissipet, & fuget umbras, restituendo rebus omnibus veram lucem, & nativos suos colores, uti Emblema præsens exhibet; in quo simul ac supra Horizontem fax ista ascendit, mox noctis diffugiunt tenebræ, & obscura sylvarum latibula repetunt nocturnæ aves, quæ aliàs eâ absente, & noctis —— *per amica silentia* suas tantisper captabant prædas, dum volucres aliæ quieti indulgerent, & somno. Quàm confunditur noctua, si casu aliquo in Solis conspectum veniat! In clarissima ejus luce hic illic offendit, & sese implicat; excæcat

eam

eam omnino ſplendor iſte, omnéſque illius eludit artes. Ullúſne eſſe poteſt ingenio tam verſuto aut vafro, quem in præſentia ingenui Principis, & cui ſincera veritas maximè cordi eſt, non illicò fraus omnis atque aſtutia deſtituat?

——— † *Magni præſentia veri,*

ait ille. Nulla tam potens vis eſt, quæ candidioris animi conſilia penetret, ſi candori iſti prudentiæ quidam quaſi receſſus non defuerint. Quicquamne mundi hujus oculis magis patens atque apertum, quicquamne lucidius, magiſve umbris ac tenebris oppoſitum, quàm Sol? Et tamen, ſi quis in ejuſdem radios aciem velit intendere, abyſſos quaſi deprehendet, neſcio quas & lucis obſcuritates, quæ ſic obfuſcant, & hebetant oculos, ut quid viderint, edicere ipſi nequeant. Haud aliter ad candorem veritatis occæcatur malitia, & ſuis evertitur fundamentis, nec jam viam aut modum reperit, quo artibus ſuis porrò fallat. Digniſſima Principe victoria, fraudes & technas ingenuitate, veritate mendacium triumphare. Mentiri ſervorum eſt; atque adeò generoſum Principis animum a haudquaquam decet; cui vel maximè danda opera, ut Deo, qui ipſa eſt Veritas, quàm ſimillimus ſit. * *Onde los Reyes* (ait de illa Alphonſus, Rex ſæpe laudatus) *que tienen ſu lugar en la tierra, à quien perteneze de la guardar mucho, deben parar mientes, que no ſean contra ella diziendo palabras mentiroſas.* Et paullò infra in eadem lege aliam ejus rei adfert rationem. † *E de mas, quando el mintieſſe en ſus palabras, no le creerian los Omes, que lo oyeſen, maguer dixeſſe verdad, e tomarian ende carrera para mentir.* Expertus hoc fuit * Tiberius, *qui ad vana, & toties irriſa revolutus, de reddenda Republica, útque Conſules, ſeu quis alius regimen ſuſciperet, vero quoque & honeſto fidem demiſit.*

§. Quantò Monarchiæ ſunt grandiores, tantò vanita-

† Virgilius. a *Non decent ſtultum verba compoſita, nec Principem labium mendax.* Prov. 17. 7. * Lib. 3. tt. 4. p. 2. † Id. ibid. * Tac. lib. 4. Ann.

nitati & mendaciis *b* magis expositæ sunt. Fortunæ benignioris radii obtrectationum contra se nebulas facilè attrahunt. In magnis Imperiis omnia in sinistram trahuntur partem, & calumniis sunt obnoxia. Quod vis aperta nequit efficere, sæpe calumnia molitur, aut cuniculis occultis, aut insertis etiam cuneis, qua in re forti animò opus habet, qui aliis imperat; ut ne cursum suum immutet, aut importunis calumniantium vocibus ab eodem retardari se sinat. Nunquam non eminuit constantia ista, & firmitas animi in Hispaniæ Regibus, quibus quasi propriùm semper fuit, invidiam & æmulorùm obtrectationes despicere; quo uno propè artificio plurimæ istiusmodi dispulsæ sunt nebulæ, quas sicut Imperii Majestas excitat, ita easdem vi veritatis vicissim discutit, haud secùs ac vapores Solis calor attenuat. Quàm infames libellos, quàm manifesta mendacia, quæ figmenta, quas calumnias contra Hispaniæ Monarchiam sparserunt sæpe malevoli; Neque tamen æmulatio ista ullam aspergere potuit maculam administrationi tam justæ regnorum, quæ in Europa possidet, quòd palàm illa sit, & in oculis omnium. Inter alia ut novis artibus, & confictis mendaciis dominatio ejus magis invisa redderetur, adèoque provinciæ rebelles ad reconciliationem minùs adjicerent animos, autor nescio quis, nomine Chapensis cujusdam Episcopi librum divulgavit, in quo multis persequitur, quàm inhumaniter & malè ab Hispana gente tractati fuerint Indiarum populi. Atq; ut ea mendacia faciliùs fidem invenirent, primùm in ipsa Hispania sparsus fuit liber iste, tanquam Hispali typis editus, & in alias deinde linguas translatus est. Ingeniosa sanè inventio, & acuta malitia, magisq; noxia, quàm fortè credi possit: quippe quæ in sinceris quibusdam animis plurimùm operata est mali, etsi prudentiores plerique mox fraudem agnoverint, siquidem ista omnia satis confutat insignis Religionis zelus & justitia, quam Hispana Natio ubivis terrarum con-

b *Cuncta magnis imperiis objectari solita.* Tac. l. 4. Ann.

cònstantissimè semper exercet ac tuetur, nec sibi ipsa in solis Indiis dissimilis est. Illud tamen non diffiteor, sub primam Americæ invasionem quædam non omnino probanda accidisse; sed eorum duntaxat vitio, qui cùm orbem hunc cognitum animi sui amplitudini nimis etiam angustum crederent, ausi fuère permissu magis sui Regis, quàm jussu, aut electione, suam alibi experiri fortunam, & novas hactenus incognitas inquirere regiones, ubi populos offendêre barbaros, idolorum cultui superstitiosè deditos, ipsis etiam feris immaniores, qui ferino more humanâ carne vitam propagabant, quorum inhumanitas, præterquam vi & extremo rigore domari non potuit. Attamen mox incommodis istis provisum de remedio à Regibus Catholicis; hi namque eas in oras certos cum potestate ablegârunt commissarios, qui in eos, quos deliquisse deprehenderent, severè animadverterent, & justitiæ apud Indos integritatem tuerentur; multa deinde paternè ordinârunt, quæ pro eorundem facerent conservatione: inter quæ illud non in postremis numerandum, quòd eos à gravissimis eximi voluerint laboribus, quibus tum in metalli fodinis, tum aliis in rebus exercebantur quotidie, antequam regiones istæ detegerentur. Miserunt præterea viros Apostolicos, qui fidei Christianæ mysteria eos studio maximo edocerent; quin & propriis suis ac regiis sumptibus fundârunt Episcopatus, erexerunt templa, & sustentârunt religiosas familias, in Ecclesiæ istius recens plantatæ utilitatem & gratiam; ita quidem, ut ab eo tempore, quo provinciæ tam vastæ in Hispanorum concessere potestatem, etiam in novorum Dominorum absentia, nihil tamen eorum, quæ regii sunt muneris, desiderari ipsi passi sint. Quo in genere imperii hujus procuratio, & Ministrorum vigilantia, ipsius etiam Solis, Lunæ, stellarúmq; in hæc inferiora dominium & operationes superare quodam modo videri possunt: quoties enim vel per solas pauculas horas, ut quotidie accidit, Solis hujus præsentia uni

sub-

subtrahitur Hemisphærio, perturbatur & confunditur alterum, dum Malitia nocturnis sese vestit & contegit tenebris, ac sub caliginis istius velut larva homicidia, furta, adulteria, aliáque nefaria admittit flagitia; quibus omnibus incommodis providentia Solis cavere satis non potest; esto, supra mundi horizontẽ nocturno etiam tempore crepusculi spargat aliquid, aut muneris sui partes Lunæ tanquam Vice-Reginæ, ac Stellis veluti Ministris suis interim deferat, iisq; radiorum suorum auctoritatem communiçet. Ex hoc itaque nostro orbe moderantur pariter alterum. Hispaniæ Reges in Justitia, in Pace, in Religione, cum eadem omnino felicitate politicâ, quâ Castellæ regna fruuntur & gaudent. Ne tamen his suis artibus triumphent æmuli, & hostes Monarchiæ Hispanicæ; atque ut omnes istius libri calumniæ penitùs elidantur, faciamus omnia ista mala, quæ confinxit malitia, Indos perpessos esse, & componamus cum iis, quæ hac nostra memoria in bellis variis tam contra Genuam, quàm in Germania, Burgundia, & Lotharingia ieipsa experti sumus, & luce clariùs apparebit, mendacium illud ad horum veritatem neutiquam accedere. Quæ unquam crudelia tormenta contra Innocentiam à Tyrannis fuêre excogitata, quæ his nostris temporibus usurpari non vidimus, non jam adversus gentes inhumanas ac barbaras, sed Nationes cultas, civiles ac fideles; nec hostiles eas semper, sed contra seipsas etiam; nullâ habitâ ratione aut propinqui sanguinis, aut pietatis in patriam. Quoties vidimus ipsas auxiliares copias in eum, à quo submissæ fuerant, arma sua convertere? Magis cruenta defensio fuit, quàm aperta læsio. Nihil inter protectionem intererat & spoliationem; nihil inter amicitiam, & hostilitatem. Non illustribus ædificiis, non locis sacris à ferro & flammis parcitum. Intra breve tempus pagos innumeros, castella, urbes suis vidimus sepeliri cineribus, & provincias undique refertas incolis in desertissimas verti solitudines. Nec tamen illa humani sanguinis sitis expleri aut satiari potuit.

Nihil

Nihil tunc novum, in hominum pectoribus, perinde ac arborum truncis sclopetorum atque ensium vim experiri, non in ipso pugnæ ardore solùm, sed postea etiam, quàm primus Martis furor desævisset. Jucundissimum oculis erat spectaculum, deformes morientium vultus, & trementes artus contueri. Quoties dissecti hominum ventres præsepiorum fuêre loco? Nonnunquam (horrendum dictu!) intra ipsa Matrum viscera latentes adhuc, & permisti cum avena & paleis tenelli fœtus equis cesserunt in pabulum. Cùm vitæ ipsius jactura experimentum sumebatur, quantum aquæ humanum caperet corpus, aut quamdiu absque alimento vitam producere quis possit. Virgines Deo dicatæ fuerunt violatæ; constupratæ honestiores filiæ; Matronarum pudicitiæ illata vis, in ipso parentum & maritorum conspectu. Mulieres, æquè ac aliæ prædæ & spolia, aut pretio veniebant, aut vaccis cõmutabantur & equis, ad usus minùs honestos atque illicitos. Agricolæ juncti curribus, equorum instar vehere cogebantur onera, atque ut reconditas opes proderent, è pedibus, imo & verendis (sine pudore loqui) pendulos in ardentes fornaces sic demittebant. Ante parentum oculos miserè trucidabant liberos, ut paternus amor in alieno charissimorum pignorum operaretur dolore, quod non poterat propriis. In nemoribus & sylvis, quæ latibula feris præbent, hominibus locus nõ dabatur, quo sese tutò abstruderent; nam canibus venaticis eos pervestigabant, & vestigiorum indicio producebant in lucem. Non profundi lacus à tam ingeniosa cupiditate & rapina securi erant; uncis & retibus inde extracta sæpe sunt utensilia. Nec demortuorum ossibus quietis manere licuit, tumuli eversi, & marmora, ut scrutarentur, quid sub iis lateret abditum. Nulla ars magica est aut diabolica, quâ usi non fuerint, ut aurum atque argentum è latebis eruerent. Sævitiâ & cupiditate multæ hominum myriades periêre, non animi vilitate; quemadmodum Indi,

quo-

quorum extirpationem divina permisit Justitia, & quòd tot sæculis contra conditorem suum rebelles extitissent. Non ego isthæc recenseo, ut ullam incusem Nationem, scio enim plerasque ferè omnes in barbara isthac atque inhumana tragœdia suas egisse partes: sed solùm, ut à calumnia gentem Hispanam vindicem. Mitissimus etiam animus, & formatus optimè, aliquando in periculo est, ne extra limites abeat. Imbecillæ naturæ nostræ vitium est, quòd nulla actio tam bruta sit, quà se contaminare non possit, si Religionis aut justitiæ fræno careat.

SYMBOLUM XIII.

ABsentiam Solis supplet Luna, dum nocti præsidet. E variis illius motibus, augmento & decremen-

mento rerum harumce inferiorum vigor & conservatio dependet, & tametsi tantò pulchrior illa sit, quantò hæ obscuræ magis, & de se imbecilliores, utpote quæ esse suum ab illius luce hauriant; nemo tamen est, qui vel ea de caussa, vel propter alia innumera ejus beneficia magnopere ad eam advertat, ne tum quidem, cùm lumine plenam sese exhibet. Quòd si verò interdum terræ interjectu Eclipsin patiatur, & corporis sui non jam illustrati à Sole, ut paullò antè spectantibus sese offerebat, sed opaci & obscuri, pandat defectus, omnium illicò notatur & observatur oculis; quin longè etiam antè, quàm eveniat, prævertit curiositas, & omnes illius passus gradatim & minutatim in numerato habet. Quid Principes aliud sunt, quàm Planetæ quidam terrestres & Lunæ, in quas divinus ille justitiæ Sol suos diffundit radios pro terreno regimine: †nam si astra illa rebus dominantur; hi animis imperant. Hanc caussam fuisse reor, cur Persarum Reges ementitis quibusdam radiis Solis & Lunæ formam imitarentur, ut nimirum astris haberentur suppares. Inter eosdem Rex Sapor *a* ad Constantium Imperatorem scribens, Solis & Lunæ fratrem sese nuncupabat. Splendescit inter reliquos homines Principum dignitas, tanquam qui in sublimioribus potentiæ & imperii orbibus constituti, adeòque omnium censuris sunt expositi. Colossi sunt, qui à decoro deflectere nequeunt, quia mox in aliorum id incurrat oculos. Videant itaque diligenter, quid agant: eos enim universus hic mundus attentus observat; & licèt, quæ facta ab iis bene, non notet interdum, ad errores tamen advertere animum nullo unquam tempore desinet.

Centum oculis, & auribus longè pluribus advigilat curiositas, ut in secretissima principum cogitata penetret. Lapidis illius apud Zachariam *b* videntur similes,

†Chrys. serm. 120. a *Rex Regum Sapor particeps siderum & frater Solis & Lunæ, Constantio fratri meo salutē.* Amm. Marcell. l. 7. b *Super lapidē unū septem oculi sunt.* Zach. 3. 9

miles, supra quem septem erant oculi. Nempe *qui magno imperio præditi, in excelso ætatem agunt, eorúmque facta cuncti mortales novère: ita maximâ fortunâ, minima licentia est.* Manus principis mensura est concentus illius musici, quem bona & prudens gubernatio efficit; qua in mensura si casu aliquo æquabilitatem non servet, vocum oritur confusio, & turbatur harmonia in aliis: omnes enim illius sequuntur motum. Unde porrò fit, quod status plerumque principibus suis cupiant esse consimiles, flagitiosis tamen citiùs, quàm probis: cùm enim vitia illorum perquam sollicitè attendere soleant subditi, infixa hærent animis, & facilè ea postea æmulatur adulatio. † *Vitiosi* quippe *Principes non solùm vitia concipiunt ipsi, sed ea infundunt in civitatem, plúsque exemplo, quàm peccato nocent.* Et experientia ipsa docet, malos mores plus communiter adferre nocumenti, quàm prosint etiam optimi: nam ea est naturæ nostræ perversa inclinatio, ut vitia potiùs, quàm virtutes imitari studeat. Quantæ, & quàm eximiæ erant illæ, quæ in Alexandro magno eminebant! Imperator tamen Caracalla nihil ad se, suósque mores transferre conatus est, præter hoc unicum, quod caput in latus sinistrum inflecteret. Tametsi verò quædam Principis vitia soli ipsi, alia etiam Reipublicæ mala sint, quemadmodum in Vitellio & Othone observatum à Tacito; quorum * prior *ventre & gula sibi ipsi hostis; Otho luxu, sævitiâ, audaciâ Reipublicæ exitiosior ducebatur*: nullum tamen est, quod propter exemplum non gravissimè noceat subditis. † *Flexibiles quamcunque in partem ducimur à Principibus, atque ut ita dicam, sequaces sumus.* Haud multùm absimiles rotis illis in visione c Ezechielis prophetica, quæ Cherubinorum mo-

† Cic. de Leg. * Tac. lib. 2. hist. † Plin. in Paneg. c *Cùm ambularent Cherubim, ibant pariter & rotæ juxta ea, & cùm elevarent Cherubim alas suas, ut exaltarentur de terra, non residebant rotæ, sed & ipsæ juxta erant.* Ezech 10, 16.

motum examussim, & in omnibus sequebantur. *Ea conditio Principum, ut quicquid faciant, præcipere videantur.* † Existimant ferè subditi, gratum se obsequium præstare principi, si flagitia illius imitentur, cúmque ea voluntati dominentur, facilè sibi persuadet adulatio, hâc demum viâ sese illâ potituram. Ita *validior in dies Tigellinus, & malas artes, quibus pollebat, gratiores ratus si principem* (Neronem) * *societate scelerum obstringeret.* Quâ ratione ordo perturbatur Reipublicæ, & virtus confunditur.

Talem igitur Princeps ducat vitam; tales sint ipsius mores, ut ad virtutem, ad honestatem exemplo omnes provocent; quod documentum Rex Alphonsus cognomento Sapiens, principibus dedit: † *E otro si para mantener bien su pueblo, dandole buenos exemplos de si mismos, mostrandoles los errores, para que fagan bien: ca no podria el conoscer à Dios, nin lo sabria temer, nin amar, nin otro, si bien guardar su corazon, nin sus palabras, nin sus obras (segun diximos de suso en las otras leyes,) nia bien mantener su pueblo, si el costumbres, e maneras buenas non oviesse.* Nam si vitia virtutis lucernam extinguant in Principe, qui facem prælucere omnibus debet, & securiores commonstrare navigationis vias, in saxa & scopulos Reipublicæ navim impellet; neque enim fieri potest, ut gubernatio succedat rectè, ubi princeps in flagitia sese pronum effuderit. *Ca el vicio* (verba sunt ejusdem Alphonsi Regis) * *ha en si tal natura, que quanto el Ome mas lo usa, tanto mas lo ama, e desto le vienen grandes males, e mengua el seso, e la fortaleza del corazon, e por fuerza a de dexar los fechos, quel convienen de fazer por sabor de los otros, en que halla el vicio.* Facilè leges contemnit àc despicit populus, si videat non observari ab eo, qui earundem est anima. Quare sicut eclipses Lunæ terræ obsunt, ita peccata Principis pos-

† Quintil. * Tac. lib. 14. Ann. † Lib. 6. tit. 5. p. 2.
* Lib. 5. tit. 3. p. 2.

pessundant regnum: illorum enim pœnas à Deo immissas plerumque luere debent etiam subditi, quia exemplum secuti eorundem sese scelerum faciunt quoque participes; uti sub Jeroboamo *d* Rege à populo Israëlitico factum Scriptura memorat.

Una sola umbra impurioris delicti, quæ Regis Roderici famam obscuravit, multis sæculis Hispaniæ libertatem tenebris oppressam tenuit. Quamobrem excusari aliquo modo poterit barbatus ille † Mexicanorum mos, qui quoties Regem aliquem novum inaugurarent, jusjurandum ab illo postulabant, quòd justitiam esset administraturus; non oppressurus subditos; futurus in bello fortis ac strenuus; curaturus denique, ut Sol cursum suum ac splendorem retineret, nubes largirentur pluvias, fluvii manarent aquis, & terra ubertim suos proferret fructus. Etenim Regi sancto Sol ipse obedientiam præstat; ut Josue quondam expertus est, in præmium virtutis, & tellus fœcundiores edit partus, ut grata quodammodo sit pro administrata in populum justitia. Illud ipsum est, quod Homerus his versibus indicat:

** Sicut percelebris Regis, qui numina curat,*
In multísque probisque viris jura æqua ministrat,
Ipsa illi tellus nigricans, prompta atque benigna
Fert fruges, segetésque, & pomis arbor onusta est,
Proveniunt pecudes, & suppeditat mare pisces;
Ob rectum imperium populi sors tota beata est.

§. † *Annus bonus non tam de bonis fructibus, quàm de justè regnantibus existimandus.* Estque ea ut plurimum vulgi opinio, malorum suorum & prosperitatum caussam esse eos, qui cum imperio sunt; quin fortuita ipsa sæpe ad culpam trahit Principis, uti populus Romanus ea Tiberio tribuebat.

§ * Ne in animum suum inducat Princeps, tum demum vitia sua minùs notatum iri, si ea impunè permit-

d *Propter peccata Ieroboam, qui peccavit, & peccare fecit Israël.* 3. Reg. 14. 16. † Pop. Gamar. * Hom. Ulyſ. † Boëtius. * Tac. lib. 4. Ann.

mittat aliis, aut cum populo communia faciat; id quod de Witiza memoriæ proditum est: etsi enim vitæ licentiam ament subditi, at non autorem; quæ caussa fuit, cur tactum morte fuerit postea, homo ob deterrimos suos mores omnibus invisus. Quod in aliis vix turpe ac vitiosum notare plerumque solemus, hoc in nobis ferè commune ac proprium ipsi non agnoscimus. In nobis ipsis facilè quemcunque dissimulamus defectum, in speculo tamen, in quo vultum nostrum contuemur, ne atomum quidem ferre possumus. Ejusmodi speculum princeps est, in quo sese contemplantur subditi, nec quicquam iis molestius, quàm si vitiis deturpatum videant. Nihilo propterea minùs infamis erat Nero, quòd † *ratus dedecus amoliri, si plures fœdasset.*

§. Non securos se arbitrentur Principes, si in secreto rei bene prudentérque gestæ conscii sibi sint: quoties enim plebs ipsa actiones eorundem non omnino assequitur, discutere eas curiosè incipit, & in deteriorem semper partem interpretatur: quare non sufficit, quòd ipsi perperam non agant, sed opus est etiam, ut ne media, quibus utuntur, speciem mali habeant. Et quomodo rem ullam secretam habebit is, qui suam ipsius Majestatem, & comitatum aulicum à se abdicare non potest, nec solus quicquam agere; cujus libertas tot compedes secum trahit, & catenas aureas, quarum strepitum nemo non percipit? Hoc summo Sacerdoti significabant tintinnabula illa aurea, quæ ex ima ejus veste circùm dependebant, ut nimirum fieret memor, omnes suos gressus auribus *e* omnium esse expositos. Quotquot custodes sunt sive domi, sive foris extra palatium, quotquot Principi intra secretiora assistunt conclavia, totidem exploratores sunt eorum, quæ facit, aut dicit; immo & quæ animo cogitat, attenti ad omnes illius gestus, ad oris vultúsque

E con-

† Tac. lib. 14. Annal. e *Et cinxit illum tintinnabulis aureis plurimis in gyro, dare sonitum in incessu suo.* Eccli. 45. 10.

conformationem & motum, quibus cor sese prodit: ita semper oculos suos *f* in ejus manibus defixos habent. Quòd si vitium aliquod notent in principe, tametsi dissimulare illud se fingant, prodere tamen gestiunt, ut aut prudentiores & intimi, aut zelosi etiam habeantur. Hîc unus alium intuetur, & palàm eloqui non ausi, nihil loquendo, loquuntur maximè. Ebullit atque æstuat secretum intra præcordia præ ferventi manifestandi desiderio, donec tandem superefluat, Linguas ipsas per aures volitare diceres. Hic accepto silentii sacramento revelat illi, iste vicissim alicui alteri; quo fit, ut dum nemo illud ignorat, sciant omnes: adeò quasi in momento obtrectatio è cubiculis secretioribus migrat in culinas, inde in plateas, & compita publica. Quid porrò mirum, si hoc inter domesticos accidat, cùm à seipsis etiam satis securi Principes non sint, quantumvis vitia sua & tyrannides secreta habere cupiant: nam vel conscientia propria reos eos agit, uti Tiberio contigit, quem *non fortuna, non solitudines protegebant, quin tormenta pectoris, suásque ipse pœnas fateretur.*

§. Veruntamen ne animo cadant Principes, si fortè industriâ suâ ac diligentiâ non videantur satisfacere omnibus; pares enim omnibus esse non possunt, neq; unquam continget, ut passio, invidia, & multiplex populi judicium in ejus laudibus ritè consentiant, multò minùs, ut natura hæc nostra tam imbecilla absque defectu & erroribus in omnibus operetur. Ecquis magis solers ac sollicitus in Mundo hoc illustrando, quis perfectus magis, ac ille mundi oculus, & Princeps lucis, Sol inquam, qui ipsum esse, colorem & pulchritudinem rebus universis tribuit? Et tamen nescio quas in eo maculas & obscuritates deprehendit curiositas, nil obstantibus lucidissimis ejus radiis.

§. Atque ista principis sollicitudo, ut vitæ suæ ratio-

f *Oculi servorum in manibus dominorum suorum.* Ps. 122. 2.

tiones justè laudabiliterque instituat, ad vitam etiam actionésque Ministrorum, qui personam ejus sustinent, extendi debet; siquidem ad has non minus, quàm ad illas ritè moderandas Deus hominé que eum obligatum censent. Non Lunæ defectus est is, quem in Eclipsi illa patitur, sed terræ, quæ illam inter & Solem umbram suam interjicit; nihilo tamen minùs, nemo quisquam est, qui defectionem illam Lunæ non tribuat; eáque unica sufficit ad offuscandos ejus radios, & creanda rebus hisce inferioribus damna tot, atque incommoda. Principis vitia in pravam ejus voluntatem referimus; at Ministris scelerum impunitatem concedere, animi quædam censetur vilitas. Peccata propria aliquam merentur excusationem, ob affectuum & passionum vehementiam: sed si per indulgentiam permittantur in aliis, nullus excusationi est locus. Nil prohibet Principi vitioso bonos esse Ministros: si tamen connivere cum iis incipiat, & hi, & ille flagitiosi erunt. Hinc nonnunquam accidit, quòd Principis minimè boni bona tamen sit gubernatio, dummodo ipse caveat, ne alii suum sequantur exemplum: rigor enim ille non sinit, ut adulatio factum imitari audeat, neque locum dat naturali illi voluntatis inclinationi, quâ quisque Principibus similium actionum studio se conformare desiderat. Esto pro se ipse sit malus, pro Republica tamen bonus erit. Omnem Ministris indulgere libertatem, est imperii abjicere habenas, sine quibus nullus etiam equus rectè securèque incedit.

§ Mali Principes æquè sunt curatu difficiles, ac pulmones affecti malè; ex eo capite, quòd remedia iis applicari nequeant: hæc namque in audiendo consistunt, at ipsi audire renuunt; consistunt in videndo, at ipsi videre non sustinent, neque ut audiant g vel videant alii, aut certè illud ipsum non sinunt domestici

g *Qui dicunt videntibus, Nolite vid. re: & aspicientibus, Nolite aspicere nobis ea quæ recta sunt: loquimini nobis placentia.* Isai. 30. 10.

proprii ac Ministri, qui principum vitiis applaudunt potiùs:&quemadmodum antiqui olim ære&cymbalis omnia personabant, dum luna *h* laboraret; ita isti animum Principis modulis musicis, aliisq; oblectamentis demulcere satagunt, in eo præcipuè elaborantes, ut aures semper habeat occupatas, ne aut murmur obtrectationis, aut veritatis voces, quæ dolos detegunt, ad eas penetrare possint;& demum, ut eà ratione, dum Princeps juxta ac illi iisdem se immergunt vitiis, nemo reperiatur, qui eos reprehendat & corrigat.

h *Igitur æris sono, tubarum, cornuúmque concentu strepere: prout splendidior, obscuriórve, lætari aut mærere.* Tac lib. 6. Ann.

SYMBOLUM XIV.

Nullum propè instrumentum est, quod artis opera se solo cum omni perfectione elaboret. Quod præstare non potuit malleus, lima perficit. Textrinæ defectus tonsoriæ corrigunt forfices (icon præsentis Emblematis) & panno nitorem addunt ac elegantiam. Aliena censura proprios componit mores, Maculis pleni essent, nisi eas detonderet lingua. Quos lex ipsa in officio continere aut emendare nequit, solus sæpe coercet obtrectationis metus, quæ stimulus quidam est virtutis, & frænum ne à recto tramite ea deviet. Obtrectationes in auribus obsequentibus prudentis principis inaures *a* sunt aureæ, &fulgentissimi quidam uniones (ùt dixit Salomon) qui mirè exornant illum & perficiunt. Nullus capitalior vitii hostis est, quàm censura Longè hæc efficacior, quàm cohortatio & doctrina: cohortatio enim famam&gloriam in futurum proponit; censura, quod turpe est&indecorum, mox accusat, & castigat illicò infamiæ divulgatione. Illa incitat, ut agamus rectè; hæc, ut ne operemur malè, & faciliùs sese abstinet animus ab eo, quod ignominiam adjunctam

a *Inauris aurea, & margaritum fulgens, qui arguit sapientem, & aurem obedientem.* Prov. 25, 12.

ſtam habet, quàm ſuſcipiat id, quod arduum eſt & honeſtum. Meritò itaq; conſtitutus eſt honor in opinione aliena, ut ſcilicet in metu ſimus, cúmque actiones

noſtræ ab aliorum dependeant judicio, omnibus ſatisfacere ſtudeamus. Tametſi verò obtrectatio in ſe mala ſit, bona tamen eſt pro Republica, quia nulla alia ſupra Magiſtratum aut Principem major poteſtas & vis eſt. Quid potentia non auderet, ſi obtrectatio non obſiſteret? in quos illa non laberetur errores, ſi hæc non deeſſet? Conſiliarii optimi ſunt obtrectationes, ſiquidem è damnorum experientia naſci ſolent. Eas ſi audirent principes, multa dubio procul ſuccederent rectiùs. Satyras, & libellos probare omnino non auſim: cùm plerumque aut veritatis excedunt limites, aut ſcandala, tumultus ac ſeditiones concitant; aliquid tamen

men indulgeri ea in re ob effectus tam bonos fortè expedit. Libertatis in Republica signum est obtrectatio; in ea enim, quam tyrannis oppressam jam tenet, neutiquam permittitur † *Rara temporum felicitas, ubi sentire, quæ velis, & quæ sentias, dicere licet.* Iniquum prorsus esset, si qui imperat, subditorum labiis claustra vellet injicere & prohibere, ne querantur unquam, aut murmurent, sub duro servitutis jugo. Sine eos murmurare, sine obloqui, dum præcipere nos sinunt, ajebat Sixtus V. Pontifex, cùm non nemo ad ipsum referret, quòd malè de eo nonnulli per urbem loquerentur. Obtrectationibus omnino non tangi, non moveri, hoc demum esset omnem honoris existimationem abjecisse, quo nihil pejus in principe, si quidem eò venerit, ut jam infamia voluptati illi sit: veruntamen sic iis afficiatur, ut discat inde aliquid, non ut eas ulciscatur. Qui isthæc leviora dissimulare *b* nescierit, quomodo majora poterit? Non minoris virtutis fuit in forti illo Heroë Consalvo de Corduba queremonias tolerare exercitûs, & oblocutiones ad Lirim fluvium, quàm in periculo tam evidenti intrepidum consistere. Quis licentiam populi, libertatémque reprimat? Frustra sunt Principes * *qui præsenti potentia credunt extingui posse etiam sequentis ævi memoriam,* quive existimant tantam esse suam majestatem, ut actiones etiam malas ea honestare queat. † *Non ope humanâ, non largitionibus, aut Deûm placamentis,* Neronis *decedebat infamia, quin jussum incendium crederetur.* Illud adulatio cavere potest, ne ad Principis aures penetret obtrectatio; ut verò nemo omnino sit, qui obtrectet, nunquam efficiet. Princeps, qui omnem de actionibus suis sermonem prohibet, suspectas eas facit; cùmque prona semper sit in deterius vulgi persuasio, palàm pro malis haberi solent. Minùs exaggerantur

† Tac. lib. 1. hist. b *Magnarum rerum curas non dissimulaturos, qui animum etiam levissimis adverterent.* Tac. lib. 3. Ann. * Idem lib. 4. Ann. † Idem lib. 13 Ann.

tur ea, quæ non curantur magnopere. Prohibuerat Vitellius, ne quis de rebus male à se gestis per urbem loqueretur, hinc † *plures, si liceret*, aliàs *narraturi, quia vetabantur, atrociora vulgabant.* Per laudes atque obtrectationes ita transeundum Principi, ut illis non titilletur, non succumbat istis Si laudibus capiatur, iisq; aures det, omnes eidem adulando animi occupandi periculum facient. Quòd si obtrectationibus conturbetur, absistet à rebus arduis & gloriosis, & in gubernando socors fiet. Suis inaniter extolli laudibus, judicii levitas est: quaecunque etiam re offendi hominum est privatorum; multa dissimulare, Principum; nihil ignoscere, tyrannorum. Nôrant hoc optimè magni illi Imperatores Theodosius, Arcadius & Honorius, quando Ruffino Præfecto Prætorio dabant in mandatis, ne populi contra se obtrectationes illicò pœnis castigarent; * *quoniam*, ajebant, *si id ex levitate processerit, contemnendum est: si ex insania, miseratione dignissimum: si ab injuria, remittendum.* Cùm Carolo V. Imperatori aliquando Barcinone versanti accusatio adversus nonnullos, qui sinistrè de ejus actionibus locuti fuerant, offerretur in scripto, ut de sententia ferenda cum illo deliberaretur, porrigenti indignatus, mox chartam in vicinum focum, cui tum fortè astabat, injecit, & flammis tradidit. Ad officium principis pertinet, intelligere omnia; velle tamen verba c singula vocare ad examen, indignum est magnanimo pectore. In Republica Romana sola † *facta arguebantur, dicta impunè erant.* * *Vana à scelestis, dicta à maleficis differunt.* Spinosa nimis corona esset, si re quâcunque lædi se crederet. Aut omnino non offendit, aut leviter certè ea injuria, quàm is, contra quem fieri putatur, pro injuria non agnoscit. Nimia est in principe facilitas, & exigua sui æstimatio, ad quosvis commoveri rumores.

† Tac. lib. 3. hist. * L. unica, C. si quis imperat, maledix. c *Omnia scire, non omnia exequi*, Tac. in vita Agr. † Idem l. 1. Ann. * Idem l. 3. Ann.

Conscientia mala stimulare solet animum ad sumendas de eo pœnas, qui obtrectat; pura atque integra mens, contemnit ista. Si verum est, quod in principe carpitur, emendatione eluat; si falsum, seipso evanescet. † *Namque spreta exolescunt; si irascare, agnita videntur*. Exuri jusserat Senatus Romanus Cremucii annales; sed quia eos ipse occulerat, accensa magis est, & vulgata legendi cupiditas: quomodo & libellis infamatoriis Vejenti accidit; * *conquisitis, lectitatisque, donec cum periculo parabantur, mox licentia habendi, oblivionem attulit*. Curiositas judicibus non paret, nec pœnas metuit. Quod vetatur maximè, in id maximè connititur. Prohibitione augescit Satyricorum æstimatio operum, & ‡ *punitis judiciis gliscit autoritas* * *Neque aliud externi Reges, aut qui eadem sævitia usi sunt, nisi dedecus sibi, atq; illis gloriam peperêre*. Nunc sicut perutile est Principi, scire quid alii loquantur malè; ita haud parum nocet, faciles obtrectatoribus præbere aures: quia namque lubentes credimus, quod accusatur in aliis; proclive est fieri, ut Princeps aut decipiatur, aut iniquè aliquid statuat, aut erret in ferendo judicio. Est ea res periculi plenissima in aulis præsertim, ubi invidia, & præmiorum, favoris ac gratiæ Principum prensatio calumniam acuunt, & solent aulici locustis illis in Apocalypsi esse similes, habentes facies hominis, dentes autem leonis, quibus honoris spicas *d* corrodunt & depascunt. Gladio *e* acuto linguas eorum Spiritus sanctus comparat, uti & *f* sagittis, quæ in occulto feriunt innocentes. David *g* eos ut hostes persequebatur. Nulla aula quieta esse potest, ubi isti tolerantur. Nec minùs occupabunt Principem eorum susurrationes, quàm negotia pu-

† Tac. lib. 4. Ann. * Idem lib. 14. Ann. ‡ Idem l. 4. Ann. * Tac. 16. d *Dentes earum, sicut dentes leonum erant*. Apoc. 9. 8. e *Et lingua eorum, gladius acutus*. Psl. 56. 5. f *Paraverunt sagittas suas in pharetra, ut sagittent in obscuro rectu corde*. Psl. 10. 2. g *Detrahentem secretò proximo suo, hunc persequebar*. Psl. 100. 5.

IDEA
Principis Christiano-Politici
100 Symbolis expressa
A. DIDACO SAAVEDRA Faxardo,
Equite &c.
COLONIÆ
Apud Ioannem Carolum Munich A°. 1669.

publica. Remedium est, nolle eos audire, duos ponendo aurium janitores, rationem scilicet & judicium, ut absque gravi caussa eas non pandant. Sanè pro auribus non minùs custodiâ opus est, quàm pro aulæ & palatii foribus; & de his tamen admodum solliciti sunt Principes, pro illis parum aut nihil curant. Qui obtrectantibus facilè aures præbet, in caussa est, cur obtrectare ii audeant. Nemo de aliis loquitur malè, nisi apud eum, qui lubens id audit. Expediet etiam ejusmodi blaterones cum eo, quem accusant, coràm committere, publicando id, quod ipsi referunt, ut diffidiorum esse autores eos postea pudeat. Hoc, nî fallor, Spiritus sanctus intendebat, cùm diceret: † *Sepi aures tuas spinis*: ut nimirum sese ipse læderet, atque adeò pœnas daret, qui cum malevolis obtrectationibus os suum aliorum auribus admovere tentaverit. Suspectus debet esse principi, qui palàm veretur dicere, quod in aurem *h* loquitur. Et tametsi ista quoque diligentia cavere poterit, ut veritates tam variæ ad principem non deferantur: multa quippe sunt domestica, quæ ignorare satiùs est sæpe, quàm scire; & verò longè præstat, calumnias ex aulis universim proscribere. Quando tamen accusationes non ex malitia fiunt, sed ex zelo quodam erga obsequium Principis; omnino audire eas decet, & examinare sedulò, nec putare aliter, quàm eas ipsas admonitionem quandam esse planè necessariam, ad bene gubernandum non solùm, sed & ad securitatem propriam. Hinc Constantinus Imperator lege peculiari etiam præmium iis statuit, qui Ministros ipsius & domesticos criminis alicujus veraciter accusare possent. * *Si quis*, inquit, *est cujuscunque loci, ordinis, dignitatis; qui se in quemcunque Iudicum, Comitum, Amicorum, & Palatinorum meorum aliquid veraciter, & manifestè probare posse confidit, quod*

E 5 non

† Eccli. 28. 28. h *Et hanc velim generalem tibi constituas regulam, ut omnem, qui palàm veretur dicere, suspectum habeas.* S. Bern. lib. 4. de cons. ad Eug. c. 6. * Lib. 4. C. de accus.

non integrè atque justè gessisse videatur, intrepidus atq; securus audeat, interpellet me, ipse audiam omnia, ipse cognoscam, & si fuerit comprobatum, ipse me vindicabo. Prorsus hoc necessarium est, ut principem nihil lateat eorum, quæ geruntur in ejus aula, in consiliis, in tribunalibus, ubi timor ora obstruit, & gratiæ ac beneficia principis per Ministros collata in alios interdum elingues eos reddunt, ut Ministrorum defectus & errores non audeant prodere; perinde quasi hoc demũ sit beneficii esse memorem, & gratũ se exhibere, quæ infidelitas potiùs, & proditio censeri deberet: ea enim obligatio, quâ obstricti illi sunt ad commonendum Principem, quem decipi à suis, aut cui non rectè ministrari animadverterint, fidelitatis est obligatio naturalis, multóque arctior quàm ulla alia. Gravissimum hoc damnum est, si princeps gratias suas & favores per eorum dispertiat manus, quos eximiè & singulariter habet caros; sic enim isti gratiarum beneficio quasi pretio quodam mercantur alios, qui neglecti ab iis officii sese participes faciunt, aut certè approbant illud, ac defendunt; atque ita, principe miserè decepto, in caussa sunt, cur iis affectu amoréque singulari porrò adhæreat.

Antiquiores Respublicæ non nesciæ omnino, quantùm conducerent Satyræ ad arcenda infamiæ metu vitia: in theatris publicis illas permiserunt, sed paullatim à communi morum reprehensione ad obtrectationes particulares ventum est, non sine gravi honoris quorundam læsione; unde exortæ factiones, & ex iis seditiones populares: quia *i* Spiritu S. teste, lingua maledica turbat pacem, & familias integras, ac civitates evertit. Ea de caussa, ne morum correctio ex malitia linguæ penderet, aut calami, Censorum munus institutum fuit, qui auctoritate publicâ singulorum notarent mores, atque corrigerent. Perquam utile tunc fuit istud offici-

i *Susurro & bilinguis maledictus: multos enim turbavit pacem habentes. Lingua tertia multos commovit, & dispersit illos de gente in gentem. Civitates muratas divitum destruxit, & domos Magnatorum effodit,* Eccli. 28. 15.

officium,& diu multúmq; viguit; quia verecundia & animorum modestia ejus tuebantur jurisdictionem; hoc nostro tamen tempore effectui dari non posset: superbia enim & morum licentia mox sese modis omnibus illi opponerent, sicut nunc ipsi resistunt Magistratui, quantumvis optimis legibus & autoritate publicâ armato, adeòque risui & ludibrio forent Censores, non absque insigni regiminis periculo: nihil enim nocentius, nihil quod vitia magis insolescere faciat, quàm si talia adhibeantur remedia, quæ delinquentes despiciunt ac rident.

§. Sicut autem censura morum corrigendorum caussa introducta fuit, ita & propter civium facultates, ut scilicet opes ac fortunas singulorum referret in tabulas, & personarum certum iniret numerum; & quamvis magno Reipublicæ bono, cùm apud Græcos, tum apud Latinos diu ista consuetudo floruerit, hodie tamen id valde esset odiosum, & grandia pareret incommoda; quia scire tam accuratè subditorum numerum, & facultatum conditionem, ad nihil deservit aliud, quàm ut tributis & exactionibus ii magis onerentur. Tanquam peccatum gravissimum vindicavit Deus illam populi Israëlitici per capita recensionem, quam k David instituerat: † *Quid enim tam durum, támque inhumanum est, quàm publicatione, pompáque rerum familiarium, & paupertatis detegi utilitatem, & invidiæ exponere divitias*, cupiditati & rapinæ eas objiciendo. Quod si in illis Rebuspublicis Censura sine his incommodis exerceri olim potuit, ideo factum est, quia in primæva sua institutione recepta fuit ab omnibus, aut quia animi minùs elati tunc erant, minúsque contra rationem rebelles, quàm his nostris temporibus.

E 6 SYM-

k *Percussit autem cor David eum, postquam numeratus est populus, & dixit David ad Dominum: Peccavi valdè in hoc facto.* 2. Reg. 24. 10. † l. 1, C. quand. & quib. quart. pars.

SYMBOLUM XV.

QUùm vellem præsentis Emblematis symbolum legere mihi liceret in pectoribus omnium principum, atque ut quemadmodum ignes missiles per aërem volitantes astrorum imitantur splendorem, lucéntque mox atque emittuntur è manu, donec in cineres abeant: ita in illis quoque (nam Spiritus sanctus *igni effulgenti a* eos comparat) nunquam non arderet famæ desiderium, &

——————— † *fax mentis honesta*

Gloria;

nec quicquam pensi haberent, quòd pastu flamma ista indigeat, quódve id, quod ardet vehementiùs, citiùs

a. *Quasi ignis effulgens*, Eccli. 50, 9. † Sil.

tiùs etiam consumatur. Nam tametsi communis sit homini cum animantibus omnibus cupiditas illa prorogandi vitam; harum tamen finis alius non est, quàm sui conservatio, hominis verò rectè agere. Non felicitas est vivere, sed nôsse vivere. Nec plus vivit, qui vivit diu, sed qui meliùs vivit. Etenim vitam, non tempus metitur, sed usus. Illa quæ † *quasi Stella matutina, in medio nebulæ, & quasi Luna plena* radiis beneficentiæ *lucet* aliis *in diebus suis*, longa est semper; uti contrà brevis ea, quæ in seipsa consumitur, licèt diutissimè duret. Beneficia & incrementa, quæ à principe proficiscuntur in Rempublicam, illa dies *b* vitæ ejus numerant. Qui sine illis transeunt, eos de summa deducit *c* oblivio. Titus Vespasianus Imperator * *recordatus aliquandò super cœnam, quòd nihil cuiquam illo die præstitisset, memorabilem illam, & meritò laudatam vocem edidit: Amice, diem perdidi.* Et Petrum Lusitanum Regem dicere solitum accepimus: † *Non meretur esse Rex, qui non gratiæ aliquid, aut beneficii in dies singulos confert in Rempublicam.* Nulla tam brevis vita est, cui ad agendum fortiter non sat temporis suppetat. Unico momento facinus heroicum decernit generosa mens nec multò pluribus opus, ut effectum illud det. Quid refert cum illo ipso vitam definere, si in aliam æternam commutetur, memoriæ post se relictæ beneficio? Quæ intra famæ continetur limites, sola vita nominari potest; non ea, quæ in corpore consistit, & vitali calore, quæ simul ac oritur, mori incipit. * *Mors omnibus ex natura æqualis, oblivione apud posteros, vel gloria distinguitur.* Qui moriendo famam pro vita substituit, esse desinit; vivit tamen. Mira virtutis vis, quæ vel repugnante naturâ, quod caducum est, reddit immortaliter gloriosum. Non videbatur Tacito pa-

† Eccli. 50. 6. b *Bona vitæ numerus dierum; bonum autem nomen permanebit in ævum.* Eccli. 41. 16. c *Et numerus annorum in certus est tyrannidis ejus.* Job. 15. 20. * Sueton. † Mar. hist. Hisp. * Tac. lib. 1. hist.

rum vixisse Agricola, † *quanquam medio in spatio integræ ætatis ereptus: nam quantum ad gloriam, longissimum ævum peregerat.*

§ Nemo famam posthumam, ut vanam, spernat aut negligat: eo ipso enim, quòd eam appetat animus, agnoscit, posse se aliquando ista frui. Falluntur verò, qui satis esse putant, si in statuis, aut posteris eam post se derelinquant: nam in illis caduca ea est, in his etiam aliena; illa sola est propria, quæ ex factis oritur. Hæc si mediocria solùm sint, laudem non habebunt: famam enim admiratio parit. Nasci aliquem, ut numerus sit, vulgaris plebeculæ est; ut inter alios singulariter emineat, principum. Illud ergo tenendum, * *cæteris mortalibus in eo stare consilia, quid sibi conducere putent: Principum diversam esse sortem, quibus præcipua rerum ad famam dirigenda.* † *Argentum quidem, & pecunia est communis omnium possessio; at honestum, & ex eo laus & gloria, Deorum est, aut eorum, qui à Diis proximi censentur.*

> * *Igneus est nostris vigor, & cælestis origo Principibus.*

Generosa indoles ad extrema semper contendit, aut Cæsar esse vult, aut nihil; aut stella, aut favilla. Non minùs hæc lucebit obeliscis imposita, si gloriosè consumpta fuerit, ac illa. Neque enim magnus est spiritus qui salis nitri instar optimè præparati, & incensi non illicò disrumpit corpus, cui includitur. Flagranti animo angustus nimis campus pectus est. Garsias Sanctius Navarræ Rex prælium initurus, omnibus artubus tremebat; in ipsa tamen pugna fortem se gerebat ac strenuum. Horrebat nimirum corpus confertam hostium turbam, in quam animus parabat irruere. Vitam itaque gloriosam consectetur Princeps, ut Lux d sit in hoc Mundo. † *Cætera Principi statim adsunt;* unum

† Tac. in vita Agric. * Idem lib. 4. Ann. † Polyb. * Virgil. d *Sic luceat lux vestra coram hominibus; ut videant opera vestra bona*, Matth. 5. 16. † Tac. lib. 4. Ann.

num insatiabiliter parandum, prospera sui memoria, & fama. Quod si sub regiminis initium bonam existimationem perdiderit, ægrè eam postea recuperabit: quod enim semel de eo conceperit populus, semper deinde hærebit animo: in hanc curam incumbat unicè, ut gloriam sibi pariat, etiamsi capitis discrimen adeundum sit. Qui cupidè nimis amat vitam, labores fugit ac pericula, sine quibus duobus Fama obtineri non potest. Observavit hoc Tacitus in Rege Marabodo, qui regno exutus, segnis & turpiter otiosus in Italia [f]*consenuit multùm immutata claritate, ob nimiam vivendi cupidinem.* Ita principi navigandum, seu mare tranquillum habeat, seu tempestatibus inquietum, ut lucidissimam gloriæ pharum nunquam dimittat ex oculis; illud identidem animo volvens (ut ne quid persona sua indignum admittat aut cogitet) de illa, déque ejus actionibus & operibus, sæculis omnibus, & omnibus Nationibus locuturam Historiam. Principes alios superiores non habent, nisi Deum & Famam: ii soli, pœnæ & infamiæ metu ad honestè operandum eos obligant; quo fit, ut ab Historicis sæpe magis, quàm à suis sibi metuant hostibus, magisque calamum formident, quàm gladium. Solos digitos calamo armatos Rex Balthasar [e] viderat, & licèt nondum sciret, quid scripturi essent, ita tamen conturbatus fuit, ut toto corpore contremisceret, & compages renum ejus solverentur. Verùm, si & Deum & Famam susque deque habeant, nihil ab iis rectè geri poterit: nam absque Deo quicquid est, ignorantia est; & qui famam negligit, virtutes negligit. Honesta gloriæ cupiditas omnem à vitio aut injustitia cavet maculam. Nec ulla immanior bellua illo principe, quem nec conscientia stimulat, nec incitat gloria.

§. Attamen etiam existimationi & statui à gloria periculum

[f] Tac. lib. 2. Ann. [e] *Facies Regis commutata est, & cogitationes ejus conturbabant eum: & compages renum ejus solvebantur, & genua ejus ad se invicem collidebantur.* Dan. 5. 6.

riculum est: hujus enim splendor excœcare solet principes, & in temeritatem dare præcipites. Quod honestum iis videtur & gloriosum, vanitas est, aut stultitia, interdum superbia, aut invidia, ambitio sæpe & mera tyrannis. Grandia agitant animo, Ministrorum persuasi adulationibus, qui multa sæpe sub specie gloriæ iis præponunt ante oculos; quàm injusta verò, & quàm incommoda sint media, dissimulant interim: unde abrepti longiùs principes illusos se posteà & perditos sentiunt. Rectè idcirco monuit Alphònsus Rex, quòd [a] *Sobejanas honras, e sin pro, non debe el Rey cobdiciar en su corazon; ante se debe mucho guardar dellas, porque lo que es ademas, non puede durar, e perdiendose, e menguando, torna en deshonra. E la honra, que es desta guisa, siempre proviene daño della al que la sigue, nasciendole ende trabajos, e costas grandes, e sin razon, menos cabando lo que tiene por lo, al que cobdicia aver.* Illa gloria secura est, quæ à generosa nascitur indole, atque intra rationis & potentiæ limites sese continet.

Quare cùm fama honesta pariter atque infamia fortissimi sint ad bene agendum stimuli, utraque autem historiæ beneficio æterna fit, utile foret, Historicos propositis etiam præmiis ad scribendum allicere; & favoribus prosequi Typographiam, vera gloriæ æraria, ubi rectè factorum præmia in futura etiam sæcula quasi manent deposita.

[a] Lib. 3. tit. 5. p. 2.

* *

*

SYM-

SYMBOLUM XVI.

VEtus verbum eſt: *Purpura juxta purpuram dijudicanda.* Iſthoc ſignificabant antiqui, tunc meliùs cognoſci rès poſſe, quando una confertur cum alia; præſertim ſi eiuſmodi eæ ſint, quæ ſeipſis ita facilè diſcerni nequeunt. Mercatorum hic mos eſt, qui purpuram componunt cum purpura, ut hujus præ illa excellentia magis emineat, & certior de utraque fiat æſtimatio. Erat in templo Jovis Capitolini pallium (Regis alicujus è Perſia munus) è lana coccinea tam præſtanti, ut collatæ cum illa Matronarum Romanarum, immo & ipſius Imperatoris Aureliani purpuræ, cinereum vix colorem viderentur attingere. Si explorare & nôſſe voluerit Serenitas Veſtra, ad

re-

regnum aliquando evecta, valorem virtutémque regiæ suæ purpuræ, ne eam exponat ad lucem adulantium, & assentatorum: hæc enim luminibus officiet potiùs, ne verum in ea colorem cernere liceat. Ne item amori credat proprio Serenitas Vestra: is enim oculis similis est, qui cùm alia videant omnia, seipsos tamen videre non possunt. Necessum igitur foret, ut quemadmodum ii per species suas, & quasi imagines in speculo crystallino repræsentatas cognoscuntur; ita Serenitas Vestra gloriosissimorum Parentum & Avorum suorum purpuris opponat suam, attendátque deinde sedulò, num qua in re à purpura virtutum, quæ in majoribus extitère, ea deficiat, contemplando se in illîs, tanquam in *a* speculo. Comparet, inquam, Serenitas Vestra actiones suas cum Progenitorum suorum gestis & factis, & videbit facilè, quantum inter hæc & illas intersit, ut aut suarum quoque actionum colorem magis perficiat, aut certè virtute suâ propriâ tanquam præmio gaudeat, si qua in re Majoribus suis præstare contigerit. Illud itaque perpendat Serenitas Vestra, num generoso suo Patri par sit animi fortitudine; num pietate adæquet Avum; prudentia Philippum secundum; magnanimitate Carolum quintum; comitate Philippum primum; scientia politica Ferdinandum Catholicum; liberalitate Alphonsum illum, qui ideo à manibus pertusis nomen invenit; justitia Regem Alphonsum undecimum; religione denique Regem Ferdinandum sanctum, & generosa quadam æmulatione ad honestam imitandi cupidinem sese porrò Serenitas Vestra exstimulet. Quintus Maximus, & Publius Scipio, si quando Majorum suorum imagines intuerentur, inflammari animos suos ajebant, & ad virtutem incitari; non quòd cera illa aut effigie moverentur, sed quia facta propria ad aliorum comparantes, antè conquiescere non poterant, donec

a *Tanquam in speculo ornare, & componere vitam tuam ad alienas virtutes.* Pluth. Thim.

donec rerum à se gestarum fama & gloria eos omnino exæquarent. Elogia, quæ tumulis inscribuntur, non illi loquuntur, qui vivere desiit; sed iis potiùs, qui etiamnum supersunt inter vivos. Summaria quædam sunt, quæ memoriæ juvandæ caussa Antecessoris virtus derelinquit Successori. Illorum recordatione futurum ajebat Malachias, ut filii sui gloriam in hoc mundo, & famam immortalem *b* colligerent. Ea quoq; de caussa summi Sacerdotes (qui Principes erant populi) duodecim Patriarcharum Antecessorum *c* suorum virtutes, totidem insculptas lapidibus, gestabant in pectore. Cum Majoribus suis nimirum æmulatione gloriosa concertare decet principem, non cum aliis se inferioribus; hos enim si superet, redditur odiosus; si contrà ab iisdem superetur, ipse injuriam accipit. Tiberius certè Imperator omnia † *facta dictaque* Augusti Cæsaris *vice legis observabat.*

§. Instituat præterea Serenitas Vestra interdum comparationem purpuræ suæ præsentis cum præterita: nam cupimus ferè oblivisci, quales antè fuerimus, ne incusemus nosmetipsos de eo, quod nunc sumus. Expendat secum Serenitas Vestra, defeceritne, an profecerit potiùs: plerumque enim fieri videmus, ut principes sub regiminis initium animum egregiè attentum ad munus suum adferant, postea verò negligentiores sint. Plerique omnes magnis excelsisque animis gubernationem ordiri solent; sensim tamen & cum tempore, aut nimia negotiorum moles eos deprimit, aut perturbant deliciæ, quibus leviter capi se sinunt, immemores obligationis, qua partam semel gloriam tueri ac conservare tenebantur. Animadvertit hoc ipsum in Tiberio Imperatore Tacitus, quòd tandem *post longam rerum experientiam vi de-*

b *Mementote operum Patrum, quæ fecerunt in generationibus suis; & accipietis gloriam magnam, & nomen æternum.* Mach. lib. 1. c. 2. 51. c *Et parentum magnalia in quatuor ordinibus lapidum erant sculpta*, Sap. 18. 24. † Tac. lib. 4. Ann.

vi dominationis convulsus & mutatus fuerit. † Imperium diuturnum superbiam gignit, superbia verò odium parit apud subditos, quemadmodum idem autor observavit in Rege Vannio, qui **prima Imperii ætate clarus, acceptúsque popularibus: mox diuturnitatem in superbiam mutans, & odio accolarum, simul domesticis discordiis circumventus fuit.* Multi cum insigni modestiæ & justitiæ laude regimen auspicantur, sed perseverant pauci, quia Ministros circa se habent adulatores, à quibus docentur audaciùs quædam & injustè agere; uti Vespasiano accidit, †*inter initia Imperii ad obtinendas iniquitates haud perinde obstinato: donec indulgentia fortunæ, & pravis magistris didicit, ausúsque est.*

§. Atque hanc collationem non de suis tantùm virtutibus & actionibus faciat Serenitas Vestra, sed actiones etiam suorum Antecessorum conferat inter se, opponendo invicem quorundam purpuras vitiis defœdatas, alias item aliorum egregiis facinoribus resplendentes: nunquam enim magis exempla movent, quàm si contraria juxtà ponantur à latere. Comparet Serenitas Vestra Regis Hermenegildi paludamentum regium, cum paludamento Petri secundi Regis Aragoniæ: illud stellis coruscum, & purpuratum sanguine, quem in bello adversus Regem Leuvigildum Patrem suum, Arrianâ infectum hæresi, gloriosè profuderat: hoc verò equorum protritum calcibus in pugna ad Garumnam, cùm is Albigensibus sectariis in Gallia tulisset suppetias. Convertat, obsecro, Serenitas Vestra, oculos ad sæcula retrò præterita, & videbit Hispaniam afflictam & perditam, ob vitam licentiùs actam à Regibus * Witizâ & Roderico: erectam verò rursus, & restitutam pietate & fortitudine Pelagii. Videbit vita pariter exutum ac regno Regem Petrum, ob nimiam animi feritatem: contrà ad

† Tac lib. 6. Ann. * Idem lib. 12. Ann. † Idem lib. 2. Hist. Mar. hist. Hisp. lib. 5. c. 12. * Idem lib. 6. c. 19. & 21.

ad gubernacula evectum Hermannum ejus fratrem, ob singularem, quæ in eo inerat, mansuetudinem. Videbit gloriosum Infantem Ferdinandum, & multis de cælo auctum coronis, quòd suam Regi Joanni II. Nepoti suo salvam esse & servare voluerit, tametsi essent, qui hanc illi ultrò offerrent; contra Infantem Sanctium à suomet Parente de inobedientia & ingratitudine postulatum coram Martino quarto Pontifice, quòd ipso vivente regnum appetiisset. Isthæc collatio magistri erit instar, quem Serenitas Vestra, ut fidum ducem, in gubernando sequi tutò poterit: licèt enim Serenitas Vestra etiam discurrendo facinorum heroicorum splendorem ac lucem, uti & actionum malarum turpitudinem agnoscere satis valeat; ea tamen omnia in se considerata non ita movent, atque in iis, quos aut gloriosos in hoc mundo, aut inglorios effecêre.

* *
*

SYM-

SYMBOLUM XVII.

ARbor trophæis onusta non ideo truncus esse desinit, qui fuit. Quæ honori fuerunt aliis, ipsi non nisi oneri sunt. Ita prorsus egregia Antecessorum facinora ignominiæ & dedecori sunt Successori, nisi eadem imitetur. Nec in illis hæres fit gloriæ, sed actionis solùm, quâ eandem obtineat æmulandi studio. Perinde ac lux in adamantem incidens reflectitur, quia fundum reperit; vitrum verò, quod pellucidum est, celerrimè pertransit: ita si Successor vir fortis sit ac strenuus, lucem illi adferet, ac splendorem Antecessorum gloria; si contrà vile ac tenue sit vitrum, fulgorem istum sustinere non poterit; quin hic ipse vilem abjectúmque ejus animum prodet magis ac deteget. Quæ aliis

aliis exemplo sunt, hunc etiam legis instar videntur obstringere. His porrò fundamentis tota Nobilitatis æstimatio nititur ac privilegium: omnes quippe existimamus, Nepotes Avorum suorum actiones æmulaturos. Qui has superbè jactat, nec imitatur tamen, satis ostendit, quantum inter ipsum & illos discriminis sit. Nemo vitio vertit alteri, quòd virtutem illius, cui sanguine junctus non est, adæquare non studeat. Idcirco apud Nobiles Romanos olim fumosæ illustrium virorum imagines & statuæ antiquæ locabantur in vestibulis ædium, ut suas Successoribus obligationes continuò in memoriam reducerent. Boleslaüs quartus Poloniæ Rex, Patris sui effigiem, in numismate aureo, è collo suspensam circumferebat; & quoties majoris momenti negotium aliquod decernendum occurreret, ori illam admovebat, & venerabundè deosculans solebat dicere: *Avertat benignissimus Deus ne quid ego indignum regio tuo nomine statuam.* O quot ejusmodi numismata heroicorum Patrum & Avorum suppetunt Serenitati Vestræ, quæ nunquam sinent, ut indignum regio eorum sanguine committat aliquid; quin immo animos ei addent potiùs, & stimulos, ut ad ea, quæ magis gloriosa sunt, omni contentione enitatur.

§. Quòd si in omnibus nobilioribus Viris incensa flagraret illa Majorum æmulatio, primas sanè in Republica seu domi seu militiæ mererentur partes: utique enim † *par est meliores esse eos, qui ex melioribus*, in quorum etiam favorem præsumptio est atque experientia: nam

* *Fortes creantur fortibus, & bonis.*
Est in juvencis, est in equis patrum
Virtus, nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Et plerumq; magnos in animo suscitat spiritus æstimatio propria, & infamiæ metus. Fateor tamen, fallere non-

† Arist. * Horat.

nonnunquam hanc regulam, aut quia *a* Natura, quod voluit efficere non potuit; aut propter malam educationem & delitiarum mollitiem; aut quia ipsæ etiam hominum animæ non æquè nobiles omnes sunt ac generosæ, sed pro affectione corporis, in quod quasi demerguntur, aliter atque aliter operari solent; & sunt nonnulli, ad quos sola trophæorum, non unà virtutis Majorum transisse videtur hæreditas, ita cælo toto ab iis differunt. Exemplum in iisdem aquilis est; quæ licèt communiter non nisi aquilas procreent; sunt tamen, qui putent. Struthiones quandam esse earundem speciem, sed planè degenerem, in qua proinde non ampliùs inest illa cordis generositas, robur illud unguium, & alarum levitas, quæ in aquilis cernitur, cùm volucris tam pernix, támque elegans in animal fœdum ac turpe jam transmutata sit. Credi vix potest, quantum bono publico noceat electio ad Reipublicæ munera, si absque discrimine & meritorum examine Nobilitas sola præ oculis sit, perinde quasi unà cum sanguine Avorum quoque experientia & virtûs ad omnes semper posteros descenderet. Languescet industria, otiosa erit virtus, si solâ nixa Nobilitate debita sibi, & quasi certa reputaverit præmia, neque illam ad rectè agendum acuant, aut isthæc amittendi metus, aut spes obtinendi; quibus ipsis argumentis Senatui persuasit Tiberius, ut ne sublevarent inopiam familiæ M. Hortali, quæ cùm esset *b* nobilissima, paupertate pessum ibat. Anteferri rectè poterunt aliis Viri sanguine illustriores, quod ad suprema pacis officia attinet, in quibus plurimum momenti habet familiæ splendor atque auctoritas: aliud est in officiis militaribus, quæ exercitium aliquod, & robur tum corporis tum

a *Nam ut ex homine hominem, ex belluis belluam, sic ex bonis bonum generari putant. At hoc quidem Natura sæpe efficere vult, non tamen potest.* Arist. l. 1. Pol. c. 4. b *Languescet alioqui industria, intendetur socordia, si nullus ex se metus, aut spes, & securi omnes aliena subsidia expectabunt, sibi ignavi, nobis graves.* Tac. l. 2. Ann.

tum animi postulant. Quòd si hæc in illis etiam reperirentur, etsi non ea fortè cum perfectione, atque in aliis facilè reliquum compensabit Nobilitas, aut Antecessorum meritis, aut communi hominum æstimatione; omnem tamen defectum supplere illa nequaquam poterit. Atque eam ob rem meritò risit Tacitus electionem Vitellii, cùm ad gubernandas Germaniæ inferioris legiones mitteretur, nullâ habitâ ratione, quòd ad id muneris minùs esset idoneus; nam † *quod censoris Vitellii ac ter Consulis filius, id satis videbatur.* Non ita Tiberius sub prima Imperii sui initia, sed * *mandabat honores, nobilitatem Majorum, claritudinem militiæ, illustres domi artes spectando, ut satis constaret, non alios potiores fuisse.*

§. Multùm fateor, in bello potest auctoritas sanguinis; non illa tamen hostem fundit; sed fortitudo atque industria. Germani olim † *Reges ex Nobilitate, Duces ex virtute sumebant.* Tunc arma efflorescunt, cùm virtus & animi robur præ aliis omnibus in pretio sunt, & honoratiora in bello occupant munera, quibus Nobilitatem aut adipisci primùm, aut jam adeptam augere porrò, magisque illustrare valeant. Spes illa magnos orbi heroas dedit, & insignes duces præteritis sæculis; ubi verò ea defuerit, contemnitur militia: sola enim munerum militarium gloria belli incommoda & pericula solari potest. Nec illud certum omnino, quod quidam autumant, illustriorem scilicet sanguinem majori in veneratione esse, aut eidem obediri promptius: nisi enim virtutis accedant ornamenta, prudentiæ præsertim & fortitudinis omnis submissio exhibita sanguini, exterior solùm cultus erit, non ab interiori profectus animo. Virtutem & excelsitatem mentis, quæ sibi ipsæ fortunam fabricantur, illas suspicit animus & admiratur. Oceano Magno Columbus leges posuit, & Orbi novo Hermannus Cortesius, qui licèt illustribus natalibus

† Tac. lib. 1. hist. * Idem lib. 4. Ann. † Idem de mor. Germ.

orti non fuerint, suis tamen successoribus Nobilitatem pepererunt, ut maximis Viris pares esse possent. Celebriores fluvii à tenuioribus ferè rivulis originem ducunt atque initium, haud longo tamen pòst intervallo à suomet alveo nomen sortiuntur & gloriam.

§. Equidem in bello, ubi virtus & fortitudo magis æstimantur, expediet ad altiores honorum gradus evehere eos, qui rebus præclarè gestis id fuerint promeriti, etsi fortè splendor Nobilitatis defuerit; pacis tamen tempore, † *si Rempublicam gnaris, & non magni pretii hominibus committat* Princeps, *statim & Nobilium, ac strenuorum iram in se provocabit, ob contemptam eorum fidem, & maximis in rebus damna patietur.* Quod tum potissimùm accidit, cùm Subditus rarioribus à natura donis instructus est, non verò cùm inclaruit jam apud populum, & ore omnium celebratur, adeòque ipsa Natalium obscuritas à præstantia & dotibus animi satis illustrata est. Multos videmus, qui * *ex se videntur nati*; uti de Curtio Rufo dicere solebat Tiberius. In hos tales optimè convenit illa laus bonæ electionis Ministrorum apud Claudianum:

——— *Lectos ex omnibus oris*
Evehit, & meritum nunquam cunabula quærit,
Et qualis, non unde satus.

§. Quòd si Nobilitas aut otio aut deliciis corrupta fuerit, suadendum potiùs, ut exercitio & præmiis illa instauretur, quàm alia condatur planè nova. Argentum & aurum facillimè expurgantur; ex argento tamen aurum conficere, immensi laboris est, & in quo frustra desudet Alchimistarum ars atque industria. Quare pessimum fuit consilium, quod Regi Henrico quarto aliquando à nonnullis datum fuit, ut opprimeret scilicet potentiores regni sui proceres, alíósq; è mediocri fortuna ad altiorem eveheret. Etsi libertas & inobedientia Nobiliorum exigere interdum videntur, ut aliquantum deprimantur: magna enim præ aliis eminentia superbiam gignit, neque Superio-
rem

† Dion. Cass. * Tac. lib. 11. Ann.

rem ferre sustinet.† *Nobilitas, cui in pare durius servitium est.* * *Imbecilliores semper aequum & justum quaerunt, potentioribus autem id nihil est curae;* & tunc quietiores ferè sunt subditi, cùm deest potentia, quae eos tueatur & novitates c eorum foveat. Ea de caussa non permittunt Castellae leges, ut duae amplae & potentes d familiae coalescant in unam; tum ideo etiam, ut bona magis divisa maneant, nec apud alios zelum & invidiam excitent. Artes certè non deessent, quae sub specie honoris aut gratiae singularis moderari possent divitiarum copiam, quaerendo opportunitatem eas in obsequium Principis & boni publici impendendi. Attamen sumptuum vanitas eò progressa jam est, ut iis artificiis opus non sit: potentissimi enim quique maximis onerantur debitis, & necessitatibus premuntur, ut media ampliùs non suppetant, quibus tam sublimia cogitata exequi possint, aut molitiones novas machinari. Dum quidem plus esse cupiunt, quàm possunt, minùs etiam, quàm sunt, fieri incipiunt † Certè *dites familiae Nobilium, aut claritudine insignes, studio magnificentiae prolabi* solent. Caeterùm etsi divitiae nimiae periculosae sint, idem tamen in extrema etiam inopia locum habet: nam * *cùm ex primariis aliqui bona dissipàrunt, hi res novas moliuntur.*

F 2 SYM-

† Tac. lib. 11. Ann. * Arist. lib. 6. Pol. c. 2. c *Nihil ausuram plebem Principibus amotis.* Tac. lib. 1. Ann. d *Commodum est etiam, ut haereditates non donatione, sed jure agnationis tradantur, útque ad eundem una, non plures haereditates proveniant.* Arist. lib. 5. Pol. c. 8. † Tac. l. 3. Ann. * Arist. l. 6. Pol. c. 12.

SYMBOLUM XVIII.

MUltis Imperium virtus contulit, paucis malitia in his sceptrum usurpatio fuit violenta, & plena periculi, in illis titulus justus, & constans possessio. Occultâ quâdam pulchritudinis suæ vi ad sui amorem & cultum virtus allicit. Elementa cælorum parent Imperio, ob perfectionem eorundem & præstantiam; homines quoque non nisi eum qui justitiâ cæterisq; virtutibus præstat aliis, supremâ potestate & dominatu dignum reputant. Ea de caussa Cyrus † *non censebat convenire cuiquam Imperium, qui non melior esset iis, quibus imperaret.* Subditi magis observant, & reverentur principem, in quo insigniores animi dotes inesse conspiciunt

† Xenoph. l. 8. Pædag.

ant. Quantò hæ fuerint majores, tantò major auctoritas erit atq; æstimatio: omnes enim existimant, Deum principi tali magis esse propitium, & curâ peculiari adesse in omnibus, ejúsq; gubernationem dirigere. Hoc ipsum est, quod toto orbe Josue nomen *a* fecit inclarescere. Boni Principis actiones omnes & consilia cum plausu accipit populus, & pia quadam cum fiducia prosperos eorum successus sibi pollicetur; quòd si evenerit aliter, planè sibi persuadet, ob fines quosdam altiores & incognitos ita magis conducere. Eandem ob caussam apud Nationes quasdam Reges *b* summi Sacerdotes erant, ut dum populus cæremonias sacras, & cultum divinum ab iis acciperet, agnosceret iniisdem naturam quandam sublimiorem, magisque propinquam ac familiarem ipsi Deo, qua tanquam mediatrice in precibus suis uti posset, & contra quam nihil temere attentare *c* præsumeret. Corona Aaronis super mitram *d* attollebat oculos, & desideria omnium. Jacob venerabatur Josephi *e* sceptrum, cujus apicem Ciconia insidebat, pietatis & religionis Symbolum.

§. Nemo existimet, malè perdi tempus illud, quod princeps in virtutum ponit exercitio, immo Deus interim vel maximè rerum eventus moderatur ac dirigit. Sanctissimo sacrificio piè intererat Ferdinandus Antolinesius, dum ad Durium amnem Comes Garsias Fernandesius cum Mauris decerneret prælio, & ecce Angelus aliquis os habitúque illi similis, vicem ejus tantisper in pugna obiit, quo factum, ut infamiam ipse non effugeret solùm, sed & potissimam

 victo-

a *Fuit ergo Dominus cum Iosue, & nomen ejus divulgatum est in omni terra.* Jos. 6. 21. b *Rex enim Dux erat in bello, & judex, & in iis, quæ ad cultum Deorum pertinerent, summam potestatem habebat* Arist. l. 3. Pol. c 11. c *Minúsq; insidiantur eis, qui Deos auxiliares habent.* Arist. Pol. d *Corona aurea super mitram ejus, expressa signo sanctitatis, & gloria honoris, & opus virtutis & desideria oculorum ornata.* Eccli. 45. 14. e *Et adoravit fastigium virgæ ejus.* Paul. Ep. ad Heb. c. 11. 21.

victoriæ laudem & gloriam adipisceretur. Simile quippiam refertur de gloriosissimo Archistratego Comite Tillio, Josue verè Christiano, non minùs sancto, quàm forti ac bellicoso, ab alio aliquo personam ejus referente, instructam fuisse aciem, dum ipse Sacerdoti ad aram facienti pro more dabat operam. Ferdinando secundo Imperatori sub ipsis officiis divinis plura oblata fuêre vexilla, victoriæ insignia & monimenta, quam multi ex Antecessoribus hosti eripuerint. Otiosus stabat Israëliticus *f* populus, & mira Deus in favorem illius factitabat. Æternùm lucebit Corona, quæ sicut illa *g* Ariadnæ fulgentissimis virtutum stellis radiaverit Septimius Imperator filiis suis dixit moriens, *firmum sese iis derelinquere Imperium, si boni essent; lapsurum brevi, si mali.* Ferdinandus Rex, qui à virtutibus suis magnis Magni cognomentum invenit, mirè iisdem regni sui gloriam auxit, & Successoribus stabilivit. Tantâ is erat pietate, ut cùm corpus S. Isidori Hispali legionem transferretur, ipse & filii ejus suos oneri subjicerent humeros, & sacras reliquias à fluvio Durio usque ad ipsum urbis templum † D. Joanni sacrum nudis pedibus prosequerentur. Etenim cùm Deus sit, * *per quem Reges regnant*, & à quo omnis eorum potestas & felicitas dependet, falli nunquam poterunt, si ad ipsum suos identidem reflectant oculos. Lunam Solis radii non destituunt; ea siquidem minimè ignara omnem sese à Sole lucem accipere, continuò eum respicit, ut ab eodem illuminetur: quod principibus sic imitandum, ut oculos semper fixos habeant in æterno illo luminari, quod lucem & motum impertit orbibus, & à quo augmenta sua & decrementa sumunt Impe-

f *Nolite timere: state, & videte magnalia Domini, quæ facturus est hodie.* Exodi 14. 13. *Dominus enim Deus Israël pugnavit pro eo.* Jos. 10. 42. g *Neque declinet in partem dexteram, vel sinistram, ut longo tempore regnet ipse, & filii ejus.* Deut. 17. 20. † Mar. hist. Hisp. * Prov. 8. 15.

Imperia, prout in Emblemate præsenti per sceptrum innuitur, in cujus vertice Luna visitur respectans Solem, proprium Dei Symbolum; tum quia nulla alia res ad ejusdem omnipotentiam accedit proprius, tum etiam quia solus ille lucem & vigorem rebus omnibus tribuit:

[f] *Quem, quia respicit omnia solus,*
Verum possis dicere Solem.

Non est enim potestas, nisi à Deo, [*] Priùs in æterna ejus mente, quàm hic in terris, Reges Coronis redimiri solent. Qui cælestes orbes primo mobili circumdedit, idem illud regnis etiam & Rebuspublicis impertit. Qui Regem constituit apibus, non solius fortunæ reliquit arbitrio, aut electioni humanæ has caussas inferiores principum, qui in regimine hoc terrestri vicem ejus sustinent, aut illi quàm simillimi *h* sunt, adumbrati in Apocalypsi per septem illos Planetas, quos Deus *i* in manu sua habebat. In illos vibrat divinos suos radios, qui reflexi deinde supremum jus atque auctoritatem in subditos iis tribuunt. Sine splendore illo ac luce cœca quodammodo est potestas omnis, quantumvis ampla. Si princeps, spretâ illâ luce, in aliam apparentem boni fortè alicujus, quod commoditas illi propria, non recta ratio offert, intenderit oculos, mox potentiæ suæ orbem deficere videbit, & obscurari. Quicquid Solem præsentem fugit; tenebris involvatur necesse est. Luna etsi subinde luce se videat destitui, nō tamen ideo sese à Sole avertit, quin potiùs longè jam alacrior, graciliorq; continuò eundem respicit, donec luce illius denuò compleatur. Fixum ergo firmúmque sceptrum suum princeps teneat, oculos semper conjiciendo in virtutem, in omni fortuna, seu prospera, seu adversa: nam idem ille divinus Sol, qui aut ad castigandum, aut ad cumulanda merita, aliquod ejus de-

[f] Boëtius. [*] Rom, 13. 1. h *Principes quidem instar Deorum esse.* Tac. lib. 3. Ann. i *Et habebat in dextera sua stellas septem.* Apoc. 1. 16.

crementum permisit, in constantiæ præmium non omnem suam lucem subtrahet, sed amplitudinem ejus augebit iterum, & crescere faciet. Ita Ferdinando II. Imperatori usuvenit: quippe qui non raro Fortunam tam adversam habuit, ut de Imperio pariter & vitâ desperare posse videretur. Verùm, qua erat animi constantia, nunquam spem omnem abs se abjecit, neque avertit oculos suos à Sole illo increato rerum omnium effectore ac moderatore, cujus providentia divina periculis eum eripuit, & longè etiam altiùs supra omnes suos hostes extulit. Virga Moysis, quæ sceptri erat Symbolum, miros edebat effectus, quoad illam cælum versus erectam manu suâ tenebat; at simul ac illam abjiciebat in terram, in venenatos serpentes, ipsimet k Moysi formidandos conversa fuit. Dum sceptrum instar scalæ Jacobeæ summitate cælum tangit, sustentat illud Deus, & Angeli descendunt l subsidio. Nec Ægyptiis ignotum hoc fuit, qui ideo in supremo sceptrorum apice caput ciconiæ, avis religiosæ, ac piæ in parentes, solebant effingere; in inferiori verò parte pedem Hippopotami, animalis impii & ingrati erga suum patrem, cujus vitæ struit insidias, ut tantò liberiùs propriæ suæ matris frui possit amoribus: quo hieroglyphico nihil illi innuere volebant aliud, quàm quòd principes pietatem semper impietati anteferre debeant. Atque hoc eodem Symbolo Machiavellus suum quoque principem instructum vellet, sed alio planè fine: in uno enim sceptri extremo pietatem, in altero Impietatem collocatam cuperet, ut pro libitu illud vertere posset, eàmque partem sursum erigere, quæ ad conservationem & incrementum Statuum magis conduceret. In quem finem putat ille, virtutes principi necessarias non esse,

k *Projecit & versa est in colubrum, ita ut fugeret Moyses.* Exodi 4. 3. l *Vidit in somnis scalam stantem super terram, & cacumen illius tangens cælum: Angelos quoque Dei ascendentes & descendentes per eam: & Dominum innixum scalæ.* Gen. 28. 12.

esse, sed sufficere, si eas habere se simulet: etenim si veræ illæ essent ac solidæ, & si ex præscripto earundem agere is semper vellet, ait pernitiosas illi fore; contrà verò profuturas quàm plurimùm, si putetur saltèm, quòd iis præditus sit: hâc enim ratione ita eum fore dispositum, ut pro re nata immutare eas sciat & possit, adeòque sic in rebus omnibus agere, prout expedire judicaverit, & tulerit occasio. Atque hoc ipsum cumprimis necessarium esse ait in iis principibus qui noviter ad Reipublicæ gubernacula accesserunt, quos paratos semper & expeditos esse oportet ad utendum velis, prout Fortunæ venti spiraverint, & postulârit necessitas. Impium prorsus, & imprudens consilium, quod virtutes suadet non genuinas, sed confictas solùm & putatitias. Quomodo enim fieri poterit, ut idem umbra præstet, quod veritas? quænam ars, quæve industria crystalli naturam sic perficiet, ut claritate suâ ac luce adamantem exæquet? ecquis non illicò, ad primum aspectum & explorationem, rei agnoscet vanitatem, & ridere incipiet? [l] *Vera gloria radices agit, atque etiam propagatur: ficta omnia celeriter tanquam flosculi decidunt, neque simulatum quicquam potest esse diuturnum.* Nulla tanta est astutia, quæ naturam aliquam malam vestire sic possit, ut usquequaque bona appareat. Nam si in ipsis veris virtutibus, tam naturæ nostræ & inclinationi, accedente præsertim habitu, conformibus tam facilè deficimus, quid in fictis & putatitiis fiet? quomodo Subditi, si artes & fraudes istas perspexerint, ferre poterunt fœtorem illum, è discooperto jam vitiorum sepulchro, tam detestabili, absq; omni virtutum ornamento? quomodo ab interno illo vulnere avertere poterunt oculos, si detracto jam [m] velo, sub quo delitescebat, palàm sese illud conspectui offerat? unde porrò fiet, ut princeps suis domi contemptui futurus sit, & ludibrio; extraneis verò suspectus in omni-

[l] Cic. lib. 2. de Off.] [m] *Quasi pannus menstruatæ universæ Iustitiæ nostræ.* Is. 64, 6.

omnibus. Utrisque certè odio erit, nemini enim ab illo licebit securo vivere. Nulla alia res magis formidandam reddit principis tyrannidem, quàm si virtutes ipse fingat: ex eo enim deinde majora plerumque pullulant vitia; quomodo multi *n* Othonem metuebant, cùm ambiret Imperium. Malam principis naturam, si cognita sit, declinare facilè quis potest; virtutes falsas & simulatas non item. In apertis vitiis fragilitati locus est; fictis virtutibus dolus & fraus commisceri solent; neque hoc fortuitò solùm & casu; sed ad malos plerumque fines, atque adeò magis noxiæ illæ sunt, quàm ipsa vitia, quemadmodum in *o* Sejano notavit Tacitus. * *Extrema est perversitas, cùm prorsus justitia vacet, ad id niti, ut vir bonus esse videaris.* Labi in apertum scelus, imbecillitas quædam est; virtutes simulare, mera malitia. Vitia alia faciliùs ferunt homines; at hypocrisin abominantur omnes: nam illis nosmetipsos solùm decipimus, hac verò etiam alios. Quid? quòd actiones etiam bonæ contemni solent, si ab arte, non à virtute ortum ducant. Multa faciebat Vitellius, ut gratiam favorémque populi aucuparetur, sed † *quæ grata sanè fuissent & popularia, si à virtutibus proficiscerentur, memoriâ vitæ prioris*, & quia nemo non videbat, ficta ea esse, *indecora & vilia accipiebantur.* Et quæso, cui bono virtutem fingere, si eadem solertia atque industria ad eam rem opus est, atque ad virtutes veras & solidas? si hæ ipsæ ob morum pravitatem vix roboris habent satis ac virium, qui fictæ subsistent & umbratiles? Non Deo coronam, ejúsque conservationem acceptam refert, nec præmia eum, aut supplicia credit decer-

n *Otho interim, contra spem omnium, non deliciis, neque desidiâ torpescere, dilatæ voluptates, dissimulata luxuria, & cuncta ad decorem Imperii composita. Eòque plus formidinis afferebant falsæ virtutes, & vitia reditura.* Tac. l. 1. hist. o *Haud minùs noxia, quoties parando regno finguntur.* Idem lib. 4. Ann. * Platon. † Tac. lib. 2. hist.

cernere, quisquis his artibus potiùs, quàm divinæ confidit providentiæ. Si vitia principis ab imbecillitate, non ab affectatione essent, faciliùs secreta ea haberi pateret, ne malo exemplo sint: nam ideo ea occultare, hypocrisis censeri non debet, aut malitia ad fallendos aliorum animos; sed prudentia potiùs naturalis, & honor virtuti debitus. Nullum fœnum illi restat potentiæ, quæ tyrannides suas non velo aliquo obtegit. Nunquam Senatores p Tiberium timuerunt magis, quàm cùm absque dissimulatione eum conspicerent. Et tametsi de Pisone scribat Tacitus, quòd * *claro apud vulgum rumore erat, per virtutem, aut species virtutibus similes:* hoc tamen non sic intelligendum, quasi perinde sit in principe, seu veris virtutibus polleat, seu eas simulet; sed quia populus nonnunquam judicio fallitur, & hypocrisin pro virtute habet. Quantò igitur firmior constantiórque Pisonis fama, si virtuti sinceræ & solidæ ea fuisset innixa.

§. Eadem nascentur incommoda, si princeps veras virtutis habeat quidem; sed quas ipse pro temporis & occasionum varietate facilè mutet: virtus enim esse nequit, quæ non est habitus firmus & constans, aut in eo inest animo, cui religio non est, in vitium illam convertere, aut ad improborum sese partes adjungere, modò aliqua utilitatis spes inde affulserit. Et amabo te, quomodo istud unquam principi expediet? † *Ca el Rey contra los malos, quanto en su maldad estovieren* (verba sunt Alphonsi Regis in ejusdem legibus) *siempre les debe haver mala voluntad, porque si de esta guisa non lo fiziesse, non podria fazer cumplidamente justicia, nin tener su tierra en paz, nin monstrarse por bueno.* Et quis casus exigere illud poterit

F 6 his

p *Penetrabat pavor & admiratio, callidum olim, & tegendis sceleribus obscurum huc confidentiæ venisse, ut tanquam dimotis parietibus ostenderet Nepotem sub verbero Centurionis, inter servorum ictus, extrema vitæ alimenta frustra orantem,* Tac. lib. 6. Ann. * Id. lib. 15. † Lib. 5. tit. 5. p. 2.

his nostris præsertim sæculis, cùm dominatus & Imperia certis constituta sunt legibus, neque jam ampliùs dependent (uti Romanorum Imperatorum fiebat temporibus) ab electione & insolentia militari? Nullum unquam tantùm potest esse periculum, quod virtus prudens cavere non queat, absque eo quòd princeps à sceleribus sibi paret subsidium. Si quando princeps aliquis virtutibus illustris pessum iit, non eò accidit, quòd bonus esset, sed quòd bonus esse haud satis didicerit. Non tenetur princeps justitiæ amans confestim & imprudenter sese sceleribus opponere, ubi nullum pollicetur fructum, aut certè evidenter periculosa videtur isthæc diligentia: quin immo magnæ prudentiæ est q permittere, quod contrà nitendo impedire non potes. Dissimulet vitiorum notitiam, quoad cum tempore remedium parari possit; bonos interim præmiis erigat, coerceat pœnis malos, aliisque utatur mediis, quæ prudentia suggerit. Quòd si ea non sufficiant. Successori illud relinquat; uti fecit Tiberius, cùm perspiceret r temporis sui mores corrigi à se, & emendari non posse Etenim si princeps metu aliquo ad improborum mores & vitam malè agendo sese vellet conformare, nec hos reduceret in viam, atque unà bonos perderet, adeòque in utrisque malitiæ fieret accessio. Virtus in principe nihil creare solet periculi; creat tamen zelus & rigor, si absque prudentia sint. Non abominantur Principem scelerati, quòd probus & frugi sit, sed quia per nimiam ejus severitatem improbis iis esse non licet. Nemo non principem justum desiderat. Quin mali etiam hoc tali opus habent, ut justitiæ locus sit, quâ non ab aliis solùm, sed & à se invicem securi degant. Seneca eò intendebat, cùm, ut Neronem ab incestuosa cum Matre

q *Permittimus; quod nolentes indulgemus, quia pravam hominum voluntatem ad plenum cohibere non possumus.* S. Chrysost. r *Non id tempus censura, nec si quid in moribus labaret, de futurum corrigendi auctorem.* Tac. lib. 2. Ann.

Matre consuetudine abduceret, eidem comminaretur, † *pervulgatum esse incestum gloriante matre, nec toleraturos milites profani Principis Imperium.* Adeò necessariæ Principi virtutes sunt, ut sine quibusdam ne vitia quidem possint subsistere. * *Nec aliis artibus Sejanus Tiberium devinxit,* quàm quòd virtutes insigniores improbis facinoribus conjungeret. † *Corpus illi laborum tolerans, animus audax, sui obtegens, in alios criminatr, juxta adulatio, & superbia, palàm compositus pudor, intus summa adipiscendi libido, ejusque caussa, modò largitio & luxus, sæpius industria, ac vigilantia.* Similem virtutum & vitiorum commixtionem in Lucinio Muciano videre licuit. Eadem quoque de caussa *ambigua de Vespasiano fama erat:* nam & vitia notari in eo, & collaudari virtutes poterant. Illud certum, multò securiorem futuram fuisse Sejani apud Tiberium gratiam; Vespasianum item & Mucianum in longè perfectiores evasuros fuisse principes, si ʃ demptis eorum vitiis, solæ virtutes remansissent. Si vitia prosint Principi ad dignoscendos à bonis improbos, satis erit, quòd notitiam eorum aliquam, non verò usum aut consuetudinem habeat. Polleat itaq; virtutibus, sed juxta circumspectus sit, ac prudens, ut nulla fraus esse possit aut dolus, qui eum fugiat, nulla malitia, quam ipse non penitùs perspiciat, singulorum hominum mores, agendique modum ita penetrando, ut absque deceptionis periculo iis imperet. Atque in hoc sensu admitti posset eorum sententia, * qui *eo munitiores Reges censent, quò illis, quibus imperitant, nequiores fuère.* Ista enim nequitia, quod ad cognitionem malitiæ attinet, valde expedit, ut castigare scelera, & simul etiam humanæ fragilitatis aliquam habere rationem rectè quis noverit. Dura nimiùm est, & periculosa pro regimine

† Tac. lib. 14. Ann. * Idem lib. 4. † Idem lib. 1. hist. ʃ *Egregium Principatus temperamentum, si demptis utriusque vitiis, solæ virtutes miscerentur.* Idem lib. 2. hist. * Salust.

severa virtus absq; ista notitia. Ex quo porrò fit, ut magis conveniant Principi virtutes heroicæ Imperii propriæ, non illæ monasticæ & solitariæ, quæ meticulosum illum reddunt, tardum ac difficilem in statuendo, ab humana conversatione alienum, magisque attentum ad perfectionem suam privatam & propriam quàm ad gubernationem communem & publicam. Maxima virtutis perfectio in eo posita est, ut satisfaciat obligationibus principis, quibus à Deo obstrictus fuit.

§. Nec voluit solùm Machiavellus, ut Princeps temporibus certis virtutes fingeret; sed politicam etiam ipsi malitiæ superstruere conatus est, commonstrando quomodo hujus beneficio ad supremum gradum illa posset evehi, & disertè asserendo, ideo pessum ire homines, quòd mali esse nescirent, perinde quasi certa ea de re haberi posset scientia. Doctrina hæc non paucos Principes Tyrannos effecit, & egit præcipites. Non ita est, non ideo pereunt homines, quòd mali esse ignorent; sed quia flagitia ipsa tueri sese in longum nequeunt: nulla enim tam astuta, & prudens est malitia, quæ satis cavere sibi possit, quin suismet artibus tandem irretiatur. Quæ scientia erudire satis poterit, ut judicium in delictis servet integrum & incorruptum, quem suorummet maleficiorum conscientia stimulat, quæ etsi in nobis sit, sine nobis tamen operatur, impulsa vi quâdam interiore divinâ; cùm arbitra sit, & carnifex actionum nostrarũ, cujus tyrannidem Nero quondam expertus fuit, postquam Matrem tolli jussisset è medio: nam † *sceleris demum intellectâ magnitudine, reliquo noctis, modò per silentium defixus, sæpiùs pavore exurgens, & mentis inops lucem operiebatur, tanquam exitium allaturam*. Hæret nonnunquam animus maximè generosus, & consilio destituitur ad scelerum conspectum. Ita Sejano evenit, cùm Tiberii familiam cogitaret extinguere: nam * *magnitudo facinoris metum, prolationes, diversa interdum consilia adferebat*. † *Apprehendit* nimirum

Deus

† Tac. lib. 4. Ann. * Idem ib. † Job. 5. 13.

Deus *sapientes in astutia eorum, & consilium pravorum dissipat.* Vitium ignorantia est, prudentiæ opposita; violentia est, quæ suam ipsius ruinam molitur assiduè. Periculosa fabrica est, quæ mox in illius cervicem corruit, à quo constructa fuit. Nullum tantum est judicium, quod sufficiat ad tyrannides minores aliis majoribus corrigendas: & quousque moles ista assurget, ut homines ferendo sint? Illud ipsum exemplum Joannis Pagoli Tyranni Perusiæ, quo Machiavellus utitur ad stabiliendam suam doctrinam, abunde satis edocere potuisset, quàm periculi plenum sit, per istiusmodi incedere præcipitia, cùm elusa tandem ejus malitia, procuratâ etiam morte Julii secundi Pontificis, ad exitum perduci nequaquam potuerit. Idem quoque Duci Valentino accidit, quem velut Ideam aliis proponit principibus: is enim, ut ab obitu Papæ Alexandri sexti rebus suis securiùs prospiceret, Cardinalibus factionis contrariæ venenum propinavit; sed permutatis per errorem lagenis, ipse & Alexander venenum hauserunt, quo Pontifex extinctus est subitò; Valentinus verò ita correptus, ut ob corporis imbecillitatem electioni interesse non potuerit (quem casum tanta illius astutia non præverterat) quo porrò factum, ut quem ipse vellet, Pontifex minimè fieret, atque unà perderet ferè omnia, quæ in Romania violenter occuparat. Non sinit utique providentia divina, ut Tyrannorum artes suis multùm prosint † auctoribus. Habet hoc sola virtus, ut Deum cœptis nostris propitium reddat, non malitia. Siquando Tyrannus aliquis in usurpatione violenta diutiùs perstitit, id à magna aliqua profectum fuit virtute, aut excellentia naturali, quæ vitia occuluit, & voluntatum studia ei paravit apud subditos; malitia tamen istud tyrannicis adscribit artificiis, & ex istiusmodi exemplis impias quasdam & erroneas maximas Statûs eruit, quibus

† *Qui dissipat cogitationes malignorum, ne possint implere manus eorum, quod caperant.* Job. 5, 12.

quibus præcipitant principes, & ruunt Imperia. Præterquam; quòd non omnes imperent, qui sceptrum in manu gestant, aut coronam in capite, eò quòd justitia divina, relicto iis regno, Imperium tamen iisdem eripiat, permittendo, ut è Dominis mancipia fiant passionum suarum ac Ministrorum, atque ab eventibus minùs prosperis, & seditionibus opprimantur. Quòmodo in Saule completum fuit, quod Samuel illi dixerat; non mansurum scilicet eum Regem, in pœnam, quod Deo fuisset v inobediens: tametsi enim Rex viveret, & moreretur, ex eo tamen tempore regnum ipsius mera fuit servitus.

v *Pro eo, quod abjecisti sermonem Domini, abjecit te Dominus, ne sis Rex*, 1. Reg. 15. 23.

SYMBOLUM XIX.

IN Ludis Vulcani & Promethei diversi certis constituti locis in hunc sese modum exercebant: prodibat primus accensam facem manu præferens, quam deinde porrigebat secundo, tum iste tertio, & sic deinceps de manu in manum. Unde natum proverbium: *Cursu lampada trado*; de iis dici solitum, quæ tanquam per successionem ab uno ad alios transeunt, quo sensu Lucretius cecinit:

Et quasi cursores vitai lampada tradu.

Quod à Platone mutuatus, cùm suadendo hominibus naturæ propagationem, eam necessariam esse ait, [r] *ut vitam, quam ipsi à majoribus accepissent, vicissim quasi tædam ardentem, posteris tradant.* Ecquid aliud sceptrum regium, quàm ejusmodi facula quæ ab uno Successore transit ad alium? Quid ergo Majestas sibi sumit in hac sua eminentia tam brevi, & ad solum usum concessa? Multa principi cum hominibus aliis communia sunt, una sola res eáque accidentalis eundem differre facit. Et propter illa quidem animum non demittit; ob hoc tamen solum & unicum superbè sese effert supra alios. Meminerit, hominem esse se, & hominibus imperare. Perpendat diligenter, se amplissimum hoc Mundi thea-

r Plato.

trum

trum ſubire, ut principis perſonam ſuſtineat, decedenti verò de vita alium deinde cum eadem ſucceſſurum purpura, quam ipſe depoſuerit; de utroque demum

ſolam hanc ſuperfuturam memoriam, quod fuerint. Illud denique ſciat, ne hanc quidem purpuram, qua amicitur, ſuam eſſe, ſed Reipublicæ, quæ non niſi uſum ei indulget, ut capitis tantiſper fungatur officio, & boni publici conſervationi, incremento & proſperitati conſulat, ut alibi expendimus.

§. Ubi igitur in vitæ hujus ſtadio decurrere ſemel Princeps cœperit, tæda ardente ſui Status inſtructus, non id ſolùm agat, ut curſum iſtum producat longiùs: jam enim terminum præfinitum habet, quem tranſgredi non licebit; & quis novit, num fortè ab eo jam

jam absit proximè, cùm illa cuique etiam levissimo vento sit exposita. † Tegula una eam Regi Henrico I. extorsit è manibus, nondum nato annos quatuordecim: unus item ex equo lapsus, inter ipsa nuptiarum tripudia, Principem Joannem Regem Catholicorum filium prohibuit, quò minùs eam prehendere potuerit.

§. Ponderet præterea Princeps habilitatem suæ manûs: occasionem & jus, ne plures temere faces suscipere audeat, quàm aut successio aut electio legitima illi concesserint. Si considerasset istud cum animo suo Fridericus Comes Palatinus, nunquam Electorali dignitate, nunquam provinciis suis ac honoribus tam infeliciter excidisset, propter ambitionem Coronæ Bohemicæ. Et sanè longè meliùs suum confecisset curriculum Rex Carolus Neapolitanus, si Regni sui contentus face, non in Hungariam etiam manum adjicere attentasset, ubi idcirco veneno interiit.

§. Nemini alteri eam facilè committat princeps, neque sinat, ut quis alius manum ei admoveat, cum autoritate nimia. Imperium enim societatem non patitur; * suo etiam patri Regi Alphonso Sapienti tædam hanc è manibus eripere conatus est Infans Sanctius, eâ potestate & dominatione, quam ab ipso acceperat. Nec Infanti Lusitano defuère rationes apparentes, cur idem contra Parentem Regem Dionysium moliretur.

§. Istæ Regnorum faces malis artibus accensæ citò plerumque extinguuntur: † *nam nulla quæsita scelere potentia est diuturna.* * Garsias Rex Patrem suum Alphonsum Magnum coegit, ut Regno se abdicaret, sed ultra triennium Coronâ sic partâ ei frui non licuit. Froila secundus non nisi menses quatuordecim regnum obtinuit, quod vi magis, quàm electione fuerat adeptus. Consilia violenta non semper optatum sortiuntur exitum. † Navarræ coronam certò jam ad se

† Mar. hist. Hisp. lib. 11. c. 6. * Idem lib. 14. c. 5. † Curtius. * Mar. hist. Hisp. lib. 7. c. 20. † Idem lib. 7. c. 2.

se perventuram hæreditate sperabat Ramon, si fratrem suum Sanctium tolleret de medio; at Respublica sceptrum ei committere noluit, qui facinus tam atrox animo concepisset, adeòque Sanctio Regi Aragoniæ ejus patrueli illud obtulit.

§. Ne temere facem isthanc è manibus dimittat Princeps, quoad vivit, ne si facti illum pœnituerit postea, ei fortè accidat,† quod Regi Alphonso hujus nominis quarto; qui posteaquam Regnum in fratrem suum Ramirum semel resignasset, recuperare deinde nunquam potuit, quantumvis vellet. Ambitio, dum in possessione est, justitiæ non paret: semper enim rationes in promptu habet, & caussas, quibus se tueatur. Et quem non moveat discrimen, quod inter imperandum, & obediendum interest?

§ Tametsi verò istæ regnorum faces communiter à parentibus ad liberos transeant, illud tamen Reges semper meminerint, à Deo se accepisse, eidémque suo tempore restituere debere, ut nôrint, cui acceptas eas referre debeant, & quam stricta de iis reddenda sit ratio. Ita fecit Rex Ferdinandus, cognomento Magnus, qui sub extremum vitæ spiritum, sic Deum fertur allocutus: * *Tua, Domine, est potestas, tuum est Imperium. Tu supremus es Dominus super omnes Reges, & omnia tua subsunt providentiæ. Regnum, quod de manu tua accepi, tibi restituo.* Totidem pene verbis, in eodem mortis articulo, usus est alius Rex Ferdinandus, quem Sanctum cognominamus.

§. Illustre sanè, sed laboris plenum vitæ curriculum cælum ipsum descripsit Serenitati Vestræ, conficiendum non cum una solùm, sed pluribus variorum regnorum facibus, quæ Soli per omnia similes (hoc uno excepto, quòd hic sese per intervalla subducat oculis) ab oriente usque in occidentem suam longè lateque diffundunt lucem. Sævissimi turbines erumpentes undique eas moliuntur extinguere: verùm

† Mar. hist. Hisp. lib. 8. c. 5. * Idem l. 9. c. 6.

verùm cùm Deus (sic Isaias *a* videtur vaticinatus) easdem eo fine incenderit, ut anteeant vexillum crucis, & gentilitatem illuminent in sacris Ecclesiæ altaribus, sperati meritò poterit, quòd hujus ad instar etiam illæ lucebunt; præsertim, si magis magisque eas inflammaverit Serenitatis Vestræ religiosa fides, & pius zelus, rectà sursum erectus semper tenendo, ut flamma tantò clarior puriórque ad cælum, quò natura sua nititur, possit contendere: nam qui obliquè eas inflexerit, in caussa erit, cur illæ ipsæ flammæ eas sensim depascent; quòd si cælo ita obverterit, ut terram solùm spectent, mox extinguentur penitùs: eadem enim materia, quæ pastum aliàs datura erat, interitum iis adferet. Enitatur itaque sedulò Serenitas Vestra, ut cum his facibus vitæ suæ curriculum gloriosè decurrat, eásque adhucdum lucentes suo aliquando Successori porrigat, nec solùm quales eas accepit primùm, sed potiùs novis auctas & collustratas radiis: solet enim Deus regna Regémque, cùm primùm Reipublicæ suscipiunt gubernacula, velut ad trutinam expendere, ut tantò accuratiorem ab iis rationem postea repetat, quomodo *b* Regi Balthasari factum. Et si Otho *c* obstrictum se credidit, ut Imperium, sicut à Majoribus acceperat, sic posteris traderet, profectò non minorem etiam obligationem à gloriosis suis Antecessoribus ad se derivatam Serenitas Vestra agnoscat necesse est. Ita illas tradidit Carolus V. Imperator, dum eas adhuc superstes Philippo II. Filio suo detulit. Et tametsi nonnullorum acciderit malitia, quòd finem curriculi sui expectare noluerit, ne fortè venti contrarii, quos jam tum adversa-

a *Ecce, dedi te in lucem Gentium, ut sis salus mea usque ad extremum terræ.* Is. 49. 6. b *Appensus es in statera, & inventus es minus habens.* Dan. 5. 27. c *Urbis nostræ institutum, & à Regibus usque ad Principes continuum, & immortale, sicut à Majoribus accepimus, sic posteris tradamus.* Tac. l. 1. hist.

versa fortuna concitârat, eas aut omnino extinguerent aut saltèm obscurarent; uti fecisse memorant Alphonsum II. Regem Neapolitanum, qui cùm Regi Franciæ Carolo VIII. resistendo non esset,[†] Coronam in filium suum Ferdinandum Calabriæ Ducem transtulit: illud tamen certum, voluisse ipsum tempori eam Deo restituere, seséque ad aliam disponere coronam, non temporariam, sed æternam, quâ semel obtentâ frui licet securo ab omni metu, ne ad alia capita transeat.

[†] Mar. hist. Hisp. lib. 26. c. 8.

SYMBOLUM XX.

INter solennes nuptiarum ritus apud Athenienses puerulus aliquis Sponsum anteibat, spinosis redimitus foliis, & panem in canistro manu præferens:

Sym-

Symbolum, quo innuebant, opinor, matrimonium non solius voluptatis gratiâ, sed ad curas etiam & ad labores à natura institutum esse. Eodem (si in Emblematibus figuris humanis esse locus) eum quoque possemus adumbrare, qui nascitur, ut aliis imperet. Nam quibus curarum spinis non circumdatur, qui status suos in justitia, in pace, in rerum ubertate tueri satagit? quas non experitur a difficultates, quibus non sese periculis objicit, qui Imperium tenet in alios? Illius labores, populi quies sint oportet; pericula illius, hujus securitas; illius vigiliæ, hujus somnus. Veruntamen idem illud oculis hic subjicere placuit sub specie elegantis coronæ quidem & aspectu jucundæ, sed spinis refertæ, cum adjecto lemmate è versibus Senecæ Poëtæ Tragici:

——— † *O fallax bonum!*

Quantum malum fronte, quàm blandâ tegis!

Ecquis intendens oculos in uniones illos, & coronæ adamantes, in tam bellos flores, qui undique eam ambiunt, non illicò sibi persuaserit, pulchrius longè & amœnius fore, quod intùs latet abditum; & tamen merissimæ spinæ sunt, quæ assiduè tempora, pectúsque lancinant. Nullus est in corona unio, qui sudor non sit. Rubinus nullus, qui non sit sanguis. Nullus Adamas, qui non sit quodammodo terebra. Tota denique nihil aliud est, quàm circumferentia absque quietis centro, Symbolum perpetui curarum motus. * Atque hæc caussa fuit, cur antiquiores quidam Reges corona navis speciem referente, uti fuerint soliti, ad repræsentandam scilicet illius inconstantiam, inquietudines & pericula. Probè hoc ille perspectum habuit, qui ultrò sibi, à nescio quo, oblatam coronam humi deposuit, his usus verbis: † *Tollat, qui te non noverit.* Coronarum loco primùm fasciis b utebantur, non in signum Majestatis, sed ut caput firmarent. Usque adeò graves sunt capi-

a *Quàm arduum, quàm subjectum fortuna regendi onus!* Tac. 1. Ann. † Seneca. * Strab. † Valer. Max. b *Ponite cidarim mundam super caput ejus.* Zach. 3. 5.

capitis coronati curæ, ut anticipato etiam munimine opus habeat: nec enim regnare aliud esse dixero, quàm tria perpetua suspiria, conservandi nimirum, acquirendi, & amittendi. Idcirco & Marcus Antonius Imperator ajebat: *Regnum grandissimam esse molestiam*. Ad labores nati sunt principes, æquum igitur, ut ad istos se parent. Apud Persiæ Reges in more erat positum, ut cubicularius, qui eos manè excitaret è somno, altùm eis sic inclamaret: [†] *Rex surge, ad tractanda Regni negotia*. Non ferrent hoc nostro tempore quidam principes excitatorem tam molestum: *multi enim hac principatûs præmia putant, quorum libido ac voluptas penes ipsos sit; rubor ac dedecus penes alios.* Quòd Principes nonnulli à suo turpiter desciscant officio, ideo ferè accidit, quòd (ùt alibi dicemus) regnum pro hæreditate & possessione habeant proprietaria, quâ pro libitu iis uti liceat, existiméntque suam præ aliis excellentiam & supremam potestatem nullis subjectam esse legibus, sed liberam omnino, quantum ad voluntatis appetitiones attinet, cúmque adulatio optimè nôrit, quò illâ inclinatione propendeat, facilè eis deinde persuadet, absque libertate ista & vivendi licentia principatum non nisi durissimam fore servitutem, magisque infelicem, quàm infimam etiam subditorum conditionem: quo fit, ut dum deliciis & voluptatibus sese totos dedunt, flaccescant vires & ingenium, ipsique ad gubernationem prorsus fiant inidonei.

§. Hinc esse reor, quòd ex tanto principum numero oppidò pauci boni evadant Reipub. moderatores. Non quòd à naturæ donis instructi non sint: nam in his excellere solent potiùs præ aliis, utpote qui è sanguine meliùs enutrito descendunt; sed quia in otio, & delitiis, quibus circumfluunt, illa neque exercent, neque id permittunt aulici, qui faciliùs suam fabricantur fortunam apud Principem rerum suarum negligentem, quàm attentum ad omnia. Remedium adversus isthæc incommoda in duobus potissimùm con-

† Tac. lib. 1. hist.

consistit. Primum est, ut princeps à primis pueritiæ annis, simul ac rationis usus aliquis in eo emicuerit, negotiis tractandis sensim assuescat, etiam ante prædecessoris obitum; uti Deus fecit cum Josue; & si fortè in iis, quæ gratiæ sunt, istud fieri minùs expediat, ob rationes infrà in Emblemate penultimo à me commemorandas, in aliis tamen fit, ut oculos priùs ad gubernationem, quàm ad vitia aperiat; quæ caussa quondam fuit Senatui Romano, cur & juventutem consultationibus suis interesse vellent. Hujus exercitii beneficio, tametsi multi Pontificum nepotes admodum juvenes ad gubernationem pontificiam admoveantur, intra paucos tamen annos plurimum usu proficiunt. Alterum est, ut qui circa principem sunt inanes quasdam persuasiones ei ex animo eximant, eùmq; sic instruant, ut sciat, communem omnium consensionem esse, quæ coronæ auctoritatem & potestatem sceptro tribuat; natura enim Reges non fecit. Norit item, purpuram regiam sanguinis esse Symbolum, quem pro populi salute, si opus foret, fundere c oporteret; non ideo concessam, ut ea scelerum tineis nutrimentum præbeat. Doceant, inquam, principem, * *generari & nasci à principibus, fortuitum* esse: *solam virtutem proprium hominis bonum.* Rectorem eum esse, non dominatorem; subditos cives, non mancipia. Quod documentum Claudius *d* Imperator Persarum Regi Meherdati dedit. Persuadeant principi, sic illi agendum cum iis, quibus imperat, ac ipse secum agi cuperet, si subditus foret; quomodo Galba *e* Pisonem instruxit, cùm ipsum adoptaret in filium. Nemo in principem electus fuit, ut

c *Consulares fasces, prætextam, curulémque sellam nihil aliud, quàm pompam funeris putent: claris insignibus velut infulis velatos ad mortem destinari.* Liv. lib. 2. hist. * Tac. lib. 1. hist. Id. lib. 1. 4. hist. d *Ut non dominatorem, & servos, sed rectorem & cives cogitaret.* Idem lib. 12. Ann. e *Cogitare, quid aut nolueris sub alio Principe, aut volueris.* Idem lib. 1. hist.

ut caput aliorum esset duntaxat, sed ut pro tali agnitus omnium commodis inserviret. Perpendens illud cum animo suo Rex Antigonus filium suum monuit, ne abuteretur potestate, néve sese nimiùm efferret, aut subditos tractaret malè, sic eum affatus: *Anignorai, fili mi, nostrum Regnum nobilem esse servitutem?* Eodem pertinet, quod mulier illa Rudolpho Imperatori excusanti sese aliquando, quòd nunc aures ei vacuas dare non posset, respondit. *Quin ergo*, inquiens, *imperare desinis?* Subditi non propter Regem nati sunt, sed Rex subditorum gratia. Nimis etiam iis acerbum foret, omnem suam Regi libertatem vendidisse, nisi vicissim de eodem justitiam & tutelam sibi polliceri possent, quæ caussa iis fuit, cur imperio ejus sese ultro subjicerent. Propriis suis coronati clypeis in circuli formam elaboratis Romani triumphabant unde introducta diademata Sanctorum, qui contra communem humani generis hostem insigni victoria *f* potiti essent. Non meretur coronam Princeps, nisi pariter subditorum illa clypeus sit, qui Fortunæ sævientis impetus excipiat. Regnare officium est potiùs, quàm dignitas, Imperium quoddam *g* paternum in filios; quòd si subditi affectum illum paternum & sollicitudinem non experiantur in principe, nec amorem, nec obedientiam filialem ei deferent. Rex Ferdinandus, cognomento Sanctus, imperium non aliter atque officium habuit, quod positum esset in subditis tuendis, in administranda justitia, in vitiis castigandis, & remunerandis virtutibus, in procurando denique regni sui incremento; ita ut pro majori ejus bono nulli parcendum labori existimaret; nec aliter reipsa fecit. Principes montium consimiles sunt (ut alibi dicimus) non tam, quòd cæli favoribus propiores sint, quàm quòd

G omnes

f Domine, ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos. Ps 5. 13. g *Ut enim gubernatio patrisfamilias est regia quædam potestas domi: ita regia potestas est civitatis & gentis unius, aut plurium quasi domestica quædam gubernatio.* Arist. lib. 3. Pol. c. 11.

omnes temporum injurias ipsi excipiant: veluti depositarii quidam pruinæ & nivium, quæ colliquefactæ deinde defluant ab iisdem ad moderandam æstivo tempore agrorum sitim, & valles irrigandas; atque ut evecti altiùs corporibus suis umbram faciant aliis, & à solis ardoribus *h* eos tueantur. Ideo sacræ paginæ Principes Gigantes *i* vocant: grandiori enim statura opus habent, quos natura in lucem edidit, ut gubernandi onus humeris suis sustineant. Gigantes sunt, ut labores ferant, & gemant (quemadmodum Jobus *k* loquitur) sub aquis, quibus *l* populi & gentes significari solent; anguli denique *m* sunt, quibus Reip. ædificium innititur. Princeps, qui natum se non credit, ut idem præstet subditis, neque se parat ad tolerandas pro eorum commodo temporum injurias, montis dignitatem exuat, & vallem potiùs præoptet agere; si tamen ad otium privatum aspirare ei liceat, quem cælum ipsum ad aliorum gubernationem jam semel destinavit. Wambæ electo in Regem, & coronam recusanti è Gothis Proceribus Dux quidam gladio districto, ni moram gereret, minitari cœpit: † *An unus,* inquiens, *totius gentis voluntati repugnes, tuaque tranquillitati communem omnium salutem posthabeas?* Eadem de caussa nec Regi Joanni secundo in Parlamento Caracensi permissum fuit, ut regnum Filio Henrico transcriberet: quia nimirum hic admodum erat juvenis; ille verò ea adhuc corporis constitutione, ut præesse porrò cum laude posset. E quibus liquidò apparet, Principes esse partem Reipublicæ, & cer-

h *Quia factus est fortitudo pauperi, fortitudo egeno in tribulatione sua, spes à turbine, umbraculum ab æstu.* Is. 25. 4. i *Gigantes autem erant super terram in diebus illis. Isti sunt potentes à sæculo, viri famosi.* Gen. 6. 4. k *Ecce gigantes gemunt sub aquis.* Job. 26. 5. l *Aquæ, quas vidisti, ubi meretrix sedet, populi sunt, & gentes, & linguæ.* Apoc. 17. 15. m *Applicate huc universos angulos populi.* 1. Reg. 14. 38. † Mar. hist. Hisp. lib. 6. c. 12.

& certo quodam modo ei ſubordinari, tanquam inſtrumenta ad ejus conſervationem neceſſaria, ita ut bona maláq; eorundem ad Rempublicam pertineant; quemadmodum Tiberius *n* ad filios ſuos ajebat Qui Davidem poſcebant Regem, ſic illi acclamabant: † *Ecce nos os tuum, & caro tua ſumus*; ut ſignificarent, ipſum eſſe, qui viribus ſuis ſuſtentare eos debeat, omnéſque eorum dolores ac labores in ſemetipſo quodammodo experiri.

§. Porrò principem à puero ſic informare oportet, ut dominationis equum, dum tener eſt, domare diſcat ac regere : nam ſi ad ſolius arbitrii libitum enutrire eum voluerit, unà cum ipſo præceps ruet. Rationis fræno hic opus eſt, habenis ſcientiæ politicæ, virga juſtitiæ, & calcaribus fortis generoſique animi; opus, inquam, ut princeps prudentiæ ſtapedibus firmus ſemper inſiſtat. Non quicquid ei in mentem venerit, faciendum eſt illicò, ſed quod honeſtum eſt ſolùm, ne fortè pietatem lædat, aut exiſtimationem, aut verecundiam, aut contra bonos mores *o* committat aliquid. Ne exiſtiment Principes, poteſtatem ſuam omnino abſolutam eſſe, ſed obſtrictam bono publico, & communi Statûs utilitati : non immenſam, ſed certis arctatam finibus, & multis caſibus expoſitam. Inſignem apparatum navalem Regis Philippi ſecundi adverſus Angliam unicus ventus diſſipavit.

§. Nôrit præterea princeps autoritatem ſuam ita ſupremam non eſſe, quin aliquid illius in ipſis remanſerit ſubditis, quod aut ab initio ii ſibi reſervârunt, aut iiſdem conceſſit poſtea ratio ipſa naturalis, ad defenſionem & conſervationem propriam contra Principem palàm injuſtum, aut tyrannum. Principibus

 bonis

n *Ita nati eſtis, ut bona maláque veſtra ad Rempublicam pertineant.* Tac. lib. 4. Ann. † 2. Reg 5. 1. o *Facta, quæ lædunt pietatem, exiſtimationem, verecundiam noſtram, & ut generaliter dixerim, contra bonos mores fiunt, nec facere nos credendum eſt.* lib. 15. ff. de condit. inſt.

bonis nõ omnino displicet libertas aliqua in subditis. Tyrannorum *p* est absolutè dominari velle. A moderata subditorum libertate salus imperii & conservatio dependet. Non magis securus est Princeps ille, qui potentior, sed qui majori cum ratione potentior est. Nec minùs supremã obtinet potestatẽ, qui subditorum jura tuetur ac privilegia, quæ justo titulo possident. Prudentiæ potiùs est sinere, ut iis frui & gaudere possint liberè: nunquam enim ea Principis auctoritati derogant, nisi aut honorẽ suum iis lædi putet, aut ea omnino tollere cogitet. Satis illi sit Coronã suã eâdem tueri potestate, quâ Majores ipsius fecerant. Hoc ipsum fortè Deus per Ezechielem Principes monere voluit (tametsi in alio sensu) cùm ei dixit: † *Corona tua circumligata sit tibi*; si quis eam laxet nimiùm, ei de capite facilè decidet.

p *Quomodo pessimis Imperatoribus sine fine dominationem, ita quamvis egregiis modum libertatis placere.* Tac. L. 4. Ann. † Ezech. 24. 17.

* *
*

SYM-

SYMBOLUM XXI.

E Justitiæ centro Coronæ circũferentia ducitur. Neutiquam hâc opus foret, si absq; illa vivere liceret.

Hâc unâ Reges olim sunt fine creati,
Dicere jus populis, injustáque tollere facta.

* *Vetustissimi mortalium, nulla adhuc mala libidine, sine probro, scelere, eóque sine pœna & coercitionibus agebant; neq; præmiis opus erat, cùm honesta suopte ingenio peterentur, & ubi nihil contra morem cuperent, nihil per metum vetabantur.* Attamen crevit paulatim cum mundi ætate Malitia, & cautiorẽ virtutẽ reddidit, quæ sincera alias, & ab omni sollicitudine libera in terris morabatur. *Postquã nimirũ exui æqualitas & pro modestia ac pudore, ambitio & vis incedebat,*

 bat,

* Tac. l. 3. Ann.

bat, proveněre dominationes. Nam prudentia urgente necessitate, & naturali suadente lumine homines in civilem coegit societatem, ubi & virtutes exercerent, ad quas ipsa impellit ratio, & uterentur voce articulatâ quam natura iis largita fuerat, ut sensa mentis & consilia invicem verbis explicando, alter alterum a instrueret, juvaret, defenderet.

Constituta itaque civili istâ Societate, simul communi & tacita omnium consensione, in tota illa naturæ lumine illustrata exorta est Potestas quædam altior ad partium conservationem necessaria, quæ nimirum sua sceleribus supplicia, & virtutibus præmia decernendo in justitia, & pace omnes tueretur: quia tamen Potestas ista per universum corpus diffusa esse non potuit, ne aliàs summa in statuendo & exequendo nasceretur confusio; quia item necesse erat, ut alius imperaret, obediret alius, ultrò sese ipsi ea abdicârunt, in unum aliquem, aut paucos, aut etiam plures eam transferentes, quæ sunt tria illa Reipublicæ genera, Monarchia, Aristocratia, & Democratia. Et prima omnium quidem fuit Monarchia: nam initiò in suis quique familiis; deinde apud universum aliquem populum eum sibi homines præficiebant, qui aliis in virtute & probitate excelleret, cujus dextram (crescente paulatim auctoritate) sceptro honorarunt, & frontem diademate, in signum eminentiæ, & supremæ in alios potestatis, quam in ipsum contulerant, quæque in justitia potissimùm consisteret, qua mediante populum sibi subjectum in pace tueretur, ac conservaret. † *Ubi* enim *leges non tenent imperium, nulla est Respublica,* & cessat omne Regis officium, quemadmodum in * Castellana provincia accidit, quæ propter injustitias Ordonii & Froilæ exactis Regibus, per Judices deinde gubernata fuit.

§. Justi-

a *Sermo verò datus est homini ad utile, & inutile, ac proinde justum & injustum declarandum.* Arist. l. 1. Pol. c. 2.
† Idem Polit. l. 4. c. 4. * Mar. hist. Hisp. lib. 8. c. 3.

§. Justitia isthæc sola lege Naturali, absque insigni Reipublicæ periculo, rectè administrari non posset: cùm enim illa sit *constans & perpetua voluntas suum cuiq;* b *jus tribuendi*, multis exposita foret periculis, si ab opinione & judicio principis dependeret, & scripta non esset. Neque sola ratio naturalis (quantumvis ab affectibus & passionibus libera) sufficeret ad rectè semper judicandum in tanta casuum varietate, qui passim incidunt; atque adeò necessum fuit, ut longo rerum usu atque experientia certis quibusdam legibus tam pœnalibus, quàm distributivis sese armarent Respublicæ. Illis quidem ad castiganda delicta; his verò ad suum cuique tribuendum. Pœnales leges adumbrantur per gladium, justitiæ Symbolum, id quod Trajanus significare voluit, cùm strictum aliquando ensem Præfecto Prætorio in conspectu omnium porrigeret, diceretque † *Accipe ferrum hoc, & si quidem rectè imperium gessero, pro me; sin aliter, contra me hoc utere.* Æqualis illi utrinq; acies est tam pro divite, quàm egeno. Non ex una parte obtusus, acutus ex altera, ut uni parcat, & lædat alterū. Leges verò distributivæ denotantur per regulam seu amussim, quæ promiscuè actiones omnium & jura c dimetitur. Ad hanc justitiæ regulam res omnes dirigere oportet, non contra regulam rebus accommodare, quemadmodum regula Lesbia, quòd è plumbo esset, inflexa facilè omnibus lapidum figuris sese aptabat. Utrisque legibus spiritum atque vigorem Princeps tribuere debet. Rex Alphonsus Sapiens dicere solebat, Regem cor & animam esse Reipublicæ: * *Ca asi como yaze el alma en el corazon del Ome, e por ella bive el cuerpo, e se mantiene; asi en el Rey yaze la justicia, que es vida e mantenimiento del pueblo, i de su Sennorio.* † Et alibi ait, Regem idem

b *Iustitia enim perpetua est, & immortalis.* Sap 1. 15. † Nicep. Call. l. 3. Eccl. hist. c. 21. c *Legem scimus justi, injustique regulam esse.* Seneca. * Lib. 5. tt. 1. p. 2. † Lib. 6. tit. 1. p. 2.

idem esse ac Regulam, cujus hanc adfert rationem: *Ca asi como por ella se conozen todas las torturas, e se end rezan, asi por el Rey son conocidos los yerros, e emendados.* Rex & Lex non nisi unica discrepant litera. Et quid aliud Rex, quàm Lex *d* loquens? quid Lex aliud, quàm mutus Rex? Et ita quidem Rex, ut sola esset dominatura, si ipsa sese explicare posset. Prudentia politica divisit quodammodo principum potestatem, & tametsi in personis ipsis maneat integra, ex parte tamen eam subtiliter in chartam transtulit, & scriptam reliquit, atque oculis omnium expositam Majestatem, pro justitiæ exercitio, ut anticipatis hâc ratione per leges, ante ipsos etiam casus, æquitate & castigatione, sententiæ non adscriberentur arbitrio, aut passioni & commodo principis, neve is in odium offensionémque subditorum incurreret. Lex rigoris excusatio est, elevatio gratiæ, invisibile principis brachium, quo Reipublicæ habenas moderatur. Nec alia via melior ad conciliandam auctoritatem, & subditos ad officium cogendos. Quare à legum præscripto non recedendum, *e neque utendum imperio, ubi legibus agi possit.* Quòd si via *e* facti procedat princeps, vim suam ac robur perdunt leges. Culpa *f* pro innocentia habetur, & justitia *g* pro tyrannide; immo principis potestas haud parum imminuitur: plus enim semper cum lege, quàm absque illa efficere poterit; Lex principem constituit, tuetur, armat ac roborat. Nisi lex esset, nihil inter dominationem & subjectionem discriminis intercederet. Legibus, tanquam fundamentali petræ, non soli arbitrio vera innititur politica. Regulæ sunt bona gubernationis, & viæ regiæ rationis Status, per eas,

d *Verè dici potest Magistratum esse legem loquentem, legem autem mutum Magistratum.* Cic. de leg. † Tac. l.3. Ann. e *Mitui jura, quoties gliscat potestas.* Ibid. f *Inauditi, atque indefensi tanquam innocentes perierant.* Ibid. lib. 1. hist. g *Opus justitiæ pax, & cultus justitiæ silentium & securitas usque in sempiternum.* Is. 32. 17.

eas, tanquam per certas quasdam lineas, Reip. navis secura navigat. Muri sunt Magistratûs: oculi & anima civitatis, vinculum populi, ac frænum (figura præsentis Emblematis) quod eum regit *h* ac corrigit. Quin ipsa etiam tyrannis absque iis subsistere non potest.

Instabilitati voluntatis, quæ tot affectibus & passionibus est obnoxia, immo per se cœca, rectè committi haud potuit justitiæ judiciũ; sed necessum fuit, ut certis quibusdam decretis & fixis statutis à ratione & prudentia profectis, quæ perinde omnes, & absque discrimine obligarent, illa in officio contineretur. Tales sunt leges, quas pro casibus futuris præteritorũ dictavit experientia; cúmq; ipsæ semet explicare nequeant, sed nuda corpora sint duntaxat, quæ vitam & intelligentiam mutuari debent à judicibus, quorum linguis loquuntur, aut calamis declarantur, & certis applicantur casibus (nam omnes universim comprehendere possibile non fuit) advertant sedulò principes, quibusnam hominibus eas exponendas committant: neque enim hoc aliud est, quàm vitam suam, & præcipua gubernandi instrumenta iis concredere; facta autem semel electione, prout oportet, exercitium & cursum justitiæ ordinarium ne impediant, sed Magistratui totum permittant. Etenim si Principes interpretari leges voluerint ultra id, quod aut Clementia finit, aut Epikia, totum ædificium politicum corruet, & quæ firmare illud & sustentare debuerant, ruinam accersent potiùs. Neque enim tyrannis aliud est, quàm quædam legum oblivio & despicientia, dum principes auctoritatem illarum sibi temere arrogant. Hoc Roma olim deplorabat, tanquam potissimam servitutis suæ caussam, quòd nimirum *i* Augu-

G 5 stus

h *Facta sunt autẽ leges, ut earum metu humana coerceatur audacia, tutáque sit inter improbos innocentia; & in ipsis improbis reformidato supplicio, refrænetur audacia, & nocendi facultas* Isid. l. 2. etymol. L. legibus, C de leg. i *Insurgere paulatim, munia Senatûs, Magistratuum, legum in se trahere*, Tac. l. 1. Ann.

ctus legum munia ad se traxisset, ut Imperium tyrannide premeret:

† *Postquam jura ferox in se communia Cæsar*
Transtulit, elapsi mores, desuetáque priscis
Actibus, in gremium pacis servile recessi.

Dum legibus Princeps os obstruit, malitiæ & vitiis illud laxat, ut Claudii k Imperatoris temporibus accidit.

§. Tametsi verò leges salus sint Rerumpublicarum, utpote quibus hæ fundari solent & conservari; grande tamen nonnunquam iis creant periculum, quando illæ aut à pietate & ratione deflectunt, aut iustum excedunt numerum: nam dum nimiùm multiplicantur, pariunt confusionem, & oblivioni traduntur, aut certè si servari omnes nequeunt, abeunt in contemptum. * *Corruptissima Respublica, plurimæ leges.* Aliæ aliis adversantur, atque ansam præbent interpretationibus malitiosis, & opinionibus variis, unde lites oriuntur & dissensiones. Maior populi pars in tribunalibus distinetur. Desunt homines pro colendis agris, pro officiis, pro militia. Pauculi probi multos improbos suis sustentant sumptibus, & mali quàm plurimi bonis dominantur. Fora sinus sunt piratarum, & tribunalia latronum nemora l. ipsi, qui custodes iuris esse debuerant, durissima catena l servitutis sunt populo. Neque minùs gravantur Respublicæ nimia legum m copiâ, quàm ipsis vitiis. Qui multas condit leges, multos spargit murices, in quos omnes offendant. Ita Caligula, qui innocentiæ struebat insidias, varia sanciebat edicta, minuto scripta charactere, ut difficulter legi possent: & † Claudius die uno viginti publicabat, quibus populum sic obruebat, ut plus laboris

† Claud. k *Nam cuncta legum & Magistratuum munia in se trahens, materiam prædandi patefecerat.* *Tac. l. 11. Ann. l *Deditque jura, queis pace & principe uteremur: arctiora ex eo vincula, inditi custodes.* Id. l. 3. Ann. m *Utq; antehac flagitiis, ita nunc legibus laborabatur,* Ibidem. † Tranch. in Claud.

boris esset ea memoria comprehendere, quam reipsa dare effectui. Idcirco Aristoteles dicebat paucas leges sufficere, pro gravioribus casibus, reliquos judicio naturali relinquendos. Nullum damnum intestinum Reip. gravius, quàm nimia Legum multitudo Hinc in gravissimorum delictorum pœnam Deus olim minitabatur *n* Israëli, quòd multiplices iis leges daturus esset. Cui bono ita facilè novas antiquis adjicere, si nullus sit casus, qui non evenerit aliàs, nec ullum incommodum, quod ante non expenderit, aut cui non paraverit remedium observatio diuturna, atque experientia? † *Super omnibus negotiis meliùs atque rectiùs olim provisum.* Quæcunque nunc remedia in Hispania arbitrium pro recèns inventis habet, omnia in antiquis regni legibus reperientur. Harum custodia gratior erit populo, & minùs odii conciliabit Principi, quàm aliarum novarum promulgatio. In illis conquiescit judicium; in his vacillat & fluctuat. In illis elucet cura; per has in discrimen venit existimatio. Illæ cum securitate innovantur; hæ sine periculo induci non possunt. Nova experiri remedia, est salutem, & vitam in discrimen adducere. Multæ herbæ, antequam sciretur, quomodo præparandæ essent ad usum, venenum fuêre. Meliùs gubernatur Respublica, quæ statas habet leges, etsi imperfectas, quàm illa, quæ frequenter easdem immutat. Ut significarent antiqui *o* Leges debere esse perpetuas, tabulis æreis eas consignabant, & Deus insculpsit in *p* lapide æterno digito suo exaratas. Has ob caussas etiam Augustus sic

n *Quia multiplicavit Ephraim altaria ad peccandum: facta sunt ei aræ in delictum; scribam ei multiplices leges meas.* Os. 8. 11. † Tac. l.b. 14. Ann. o *Usus æris ad perpetuitatem monumentorum jam pridem translatus est tabulis æreis, in quibus constitutiones publicæ inciduntur.* Plin. lib. 34. c. 1. p *Deditque Dominus Moysi, completis hujuscemodi sermonibus, in monte Sinai, duas tabulas testimonii lapideas, scriptas digito Dei,* Exod. 31, 13.

Senatum hortatus eſt: † *Poſitas ſemel leges conſtanter ſervate, nec ullã earum immutate. Nã quæ in ſuo ſtatu, eadémq; manent, etſi deteriora ſint, tamen utiliora ſunt Reipublicæ his, quæ per innovationem, vel meliora inducuntur.* Nullum eſt regnum, quod legibus ſufficientibus inſtructum non ſit: illud ſolùm cavendum, ne interpretationum varietas eas magis dubias reddat & obſcuras, ac lites ſuſcitet; cui rei ante omnia parandum remedium: id quod facilè fieret in Hiſpania, ſi Rex aliquis, non minùs hoc nomine illius reparator, quàm Pelagius, controverſias omnes ad breves contraheret terminos, & relicto jure civili Legibus patriis uteretur non minùs prudentibus & doctis, quàm juſtis. Illud eſt, quod Rex Receſvinthus intendebat, cùm diceret in quadam lege ſui libri, quem *Fuerojuzgo* inſcribit: * *E nin queremos, que de aqui adelãte ſean uſadas las leyes Romanas, nin las eſtrannas.* Rex quoque Alphonſus Sapiens Judicibus ſeriò præcepit: † *que los pleitos ante ellos los libren bien, e lealmente lo mas aina, e mejor q; ſupieren, e por las leyes deſte libro, e non por otras.* Idem poſtea confirmarunt Rex Ferdinandus & Joanna, * uti & Rex Alaricus, qui graves intentavit pœnas judicibus, ſi allegationes Legum Romanarum admitterent. Neque ſupremæ juriſdictioni parum derogat, alienis gubernari legibus. Video duo contrà dici poſſe: unum eſt, cùm Leges iſtæ lingua Caſtellana conſcriptæ ſint, fore ut Latina peſſum iret, ſi Juris prudentiæ profeſſores in illis ſolis perdiſcendis & explicandis omne ponerent ſtudium. Præterquam quòd abſque notitia juris civilis, unde iſtæ trahunt originem, rectè intelligi nequeant. Alterum eſt, cùm in omnibus pene Europa Nationibus commune ſit jus civile, ſecundùm quod cauſſæ decidi ſolent, & dijudicari in Parlamentis & Curiis exteris jura & controverſiæ principum, plurimùm proinde referre, ſi viros habeant in dicto jure probè multúmq; exercitatos. Verùm iſtis in-

com-

† Dion. l. 52. * l. [illegible] & c. tt. [illegible] 2. For. † Lib. 6. tit. 4. P. 3. * l. 3. tt. 1. lib. 2. Recop.

commodis facilè occurri poterit aliter, si nimirum aliquas juris civilis cathedras in universitatibus dotent & erigant, quemadmodum in hoc ipso genere fecit (tametsi aliis de caussis) Rex Ferdinandus Catholicus, sic inquiens: *Empero bien queremos, i suffrimos, que los libros de los derechos, que los sabios antiguos hizieron, que se lean en los estodios generales de nuestro Sennorio, porque ai en ellos mucha sabiduria; i queremos dar lugar, que los nuestros Naturales sean sabidores, e sean porende mas honrados.* Quòd si tamen illud omnino fieri nequeat, duo memorati abusus corrigi sic poterunt: Primus quidem, hoc est, nimia illa librorum multitudo, qui in Hispaniam asportantur, simpliciter illud vetando: magis quippe est ad loculos emungendos, quàm ad doctrinam comparandam, neque Typographia aliud hodie sunt, ac nundinationes & mercaturæ. Varietate illâ confunduntur ingenia, intricatur judicium, & hæret dubium. Minus damni metuendum foret, si deficientibus Legibus scriptis pro controversia aliqua decidenda, Ratio ipsa naturalis tanquam lex viva præ oculis esset, quàm rimari justitiam in tam obscura nocte tot opinionum diversa sentientium, pro utraque parte; unde fit, ut res planè arbitraria fiat, & corruptelis ac passioni locus sit. Alter abusus est litium prolatio, quas contrahere oportet; quomodo Mediolani fieri cupiebat Rex Philippus II. quando ea super re cum Senatu deliberationem instituit. Quo in negotio non communi solùm subditorum utilitati consulere voluit, sed etiam, ut in statu illo, qui quasi propugnaculum est Monarchiæ totius, & theatrum Martis, pauciores togati essent, quàm qui saga sumerent. Idem conati sunt Imperatores Titus & Vespasianus, Carolus V. Reges Catholici, Rex Petrus Lusitanus, & Rex Aragoniæ Jacobus primus, & Rex Franciæ Ludovicus XI. Nullus tamen hoc institutum ad effectum omnino perducere potuit, nec sperare licet, ut fiat ab aliquo alio, eò quòd ad corrigenda tribunalia opus sit in consilium vocare ipsos judices, quorum

intereſt ſempèr, lites proferri longiùs, non ſecùs ac militum, ut bella diutiſſimè durent. Sola neceſſitas Sereniſſimam Reginam Iſabellam, † dum Hiſpali moraretur, impulit, ut ex arbitrio proprio iſto remedio uteretur: longas enim moras pertæſa, lites omnes coram opitulantibus doctiſſimis & expertis Viris, componebat, abſque forenſi ſtrepitu, abſque proceſſuum & informationum accumulatione; feliciter ſanè, ùt experientia docuit. Magna cum prudentia Cantones Helveti Remp. ſuam moderantur, quia nulli inter eos Jureconſulti. Oretenus in conſilio cauſſæ proponuntur: audiuntur teſtes, & abſque ullius rei ſcriptione, præterquam ſententiæ, mox deciduntur. Magis litiganti expedit cita condemnatio, quàm ſententia etiam propitia, poſt longam multorum annorum contentionem. Qui hodie ſerit litem, palmam ferit; quæ cùm fert fructum, pro alio fert. * *Non fuerint concordes unquam, aut inter amantes cives, ubi mutua multæ lites judiciales ſunt, ſed ubi ea breviſſimæ & pauciſſimæ.* Minimùm ergo pauci ſint Jureconſulti, Procuratores, & Notarii. Quomodo quieta eſſe poterit Reſpublica, in qua multi, ut vitam ſuſtentent, lites excitant? Quam reſtitutionem ſperare ſpoliatus poterit, ſi tam multi eum ante expolient? Et licèt omnes viri probi eſſent, non tamen ideo inter multos ſincerior erit Juſtitia, ſicut nec ſemper unam infirmitatem feliciùs curant plures Medici. Nec è re boni publici eſt, ut cum jactura tranquillitatis communis, & Fortunarum civium, nimia cum diligentia jura cujuſque vocentur in examen, mediocris ſufficit & moralis.

§. Nec minùs detrimenti adfert multitudo ſanctionum pragmaticarum, ad moderandum luxum veſtium, & ſumptus ſuperfluos: nam plerumque ejuſmodi edicta cum contemptu excipiuntur; & vix unquam executioni mandari poſſunt. Luna eadem, quæ ea ſancit, viciſſim abolet. Sibillarum reſponſa ſunt in foliis arborum, ventis tradita. Inobedientia, ſi ſemel ob-
ti-

† Anton. Nebriſſ. dec. 1. lib. 7. c. 6. * Plato.

tinuerit, magis *q* insolentem & securiorem luxum faciet. De Principis existimatione agitur, quando remedia, quæ ipse præscripsit, aut effectum non habent, aut non adhibentur. Edicta Margaritæ Austriacæ Ducis Parmensis, quia executio defuit, plurimùm de auctoritate ejus detraxêre in provinciis Belgicis. Quare dubitari meritò posset, num tolerabilius malum sit luxus *r* moderatus, quàm prohibitio, cui nemo paret, aut num satiùs sit dissimulare † *potiùs prævalida & antiqua, quàm hoc assequi, ut palàm fiat, quibus flagitiis impares sint* Principes *Si prohibita impunè transcenderis, neque metus ultrà, neque pudor est* Si leges hasce & pragmaticas circa mores corrigendos in semetipso exprimeret princeps, fieri fortasse posset, ut adulatio, aut inclinatio naturalis, qua minor majorem, subditus principem facilè æmulatur, plus efficeret, quàm ipse legum rigor, sine auctoritatis periculo Parsimoniam, quam introducere non potuerunt leges Sumptuariæ, solo suo exemplo introduxit Vespasianus *ſ* Imperator Principem imitari servitus est, quam suaviorem reddit adulatio. Faciliùs naturam in suis errare operibus, ajebat Theodoricus Gothorum Rex, quàm Rempublicam à moribus sui principis desciscere. In hoc tanquam in speculo actiones suas componit populus:

—————— —— Componitur orbis
Regis ad exemplum, nec sic inflectere sensus *
Humanos edicta valent, quàm vita Regentum.

§ Con-

q *Tot à Majoribus reperta, tot quas Divus Augustus tulit, illa oblivione, hæ (quod flagitiosius est) contemptu abolita securiorem luxum fecère.* Tac. lib. 3. Ann. *r* *Num coercitio plus damni in Remp ferret: quam indecorum attrectare, quod non obtineretur, vel retentum ignominiam & infamiam virorum illustrium posceret* Idem lib. 3. Ann. †Ibid. *ſ* *Sed præcipuus adstricti moris autor Vespasianus fuit, antiquo ipse cultu, victúque obsequium inde in Principem, & æmulandi amor validior, quàm pœna ex legibus, & metus.* Ibid. * Claud.

§. Consuetudines leges sunt,† non in charta scriptæ, sed in animo,& memoria omnium, & tantò gratiores, quantò minùs mandata sunt aliorum, sed arbitrium potiùs spontaneum,&certa quædam libertatis species: atque adeò eadem communis consensio, quæ eas in Rempublicam introduxit primùm, & quasi usu ipso præscripsit, ut loquuntur, earundem est tenacissima; neq;ullo modo cedit hic populus, quantumvis malæ sint,& ideo immutari eas deceat; eò quòd plus ea in se communis valeat opinio, quê, postquam ab Antecessoribus approbatæ semel fuerint, certò sibi persuadet, justas eas esse,& rationi consentaneas; quàm alia quæcunque argumenta, immo quàm illa ipsa incommoda, quæ in illis deprehendit. Quamobrem majoris prudentiæ est tolerare eas, quàm penitùs tollere. Ii principum ***tutissimè agunt, qui præsentibus moribus, legibúsq; etiamsi deteriores sint, minimùm variantes Rempublicam administrant.* Si tamen aut virtuti, aut Religioni adversantur, magna cum dexteritate corrigere eas oportet, & sensim disponere populum, ut rationis capax evadat. Rex Froila in grave multorum incurrit odium, quòd consuetudinem, qua Clericis matrimonia permittebantur, abrogasset jam ante introductam à Witiza & Græcorum exemplo roboratam.

§. Si Respublica bene constituta non sit, neque dociles aut disciplinæ capaces animi, parum leges *t* proficient. Quo, credo, innuit Solon, quando rogatus, ecquænam Leges essent meliores, respondit: *Illa, quibus utitur populus.* Medicinæ morbis incurabilibus adhibitæ, nihil quicquam prosunt.

§. Vanæ denique erunt leges, quas princeps, qui promulgat, non etiam exemplo suo & vita firmet ac roboret. † *Digna vox est Majestate Regnantis, legibus alligatum se profiteri.* Suavis populo videtur lex illa, cui Legislator ipse obedit.

In commune jubes si quid, censésve tenendum;

Pri-

† Claud. * Thucyd. t *Quid leges sine moribus vana proficient?* S. Aug. † l. 4. C. de leg.

Primus jussa subi, tunc observantior æqui
Fit populus, nec ferre vetat, cùm viderit ipsum
Autorem parere sibi. †

Leges, quas tulit Servius Tullius non pro populo erant solùm,* sed *queis etiam Reges obtemperarent:* per illas controversiæ principem inter & Subditos dijudicari debent, uti de Tiberio *v* refert Tacitus. * *Tametsi legibus soluti sumus, tamen* (dicebant Severus & Antonius Imperatores) *secundùm illas vivimus.* Non obligat Principem vis legis præcisè, sed ratio, cui innititur, quando ista naturalis est, & communis omnibus, non peculiaris subditis, ad bonam earundem gubernationem; quia in tali casu legum custodia ad hos solos pertinet; quanquam, si res permiserit, valde conveniat etiam principem iis se conformem gerere, ut aliis tantò suaviores sint. In isto positum videtur mysterium mandati illius, quo Deus quondam præcepit Ezechieli, ut volumen *x* comederet, ut nimirum videntibus aliis, quòd ipse primus leges degustasset, & instar mellis dulces expertus esset, omnes tantò faciliùs istud imitarentur. Adeò subjecti sunt Legibus Reges Hispaniæ, ut Fiscus in caussis patrimonii regii eandem aleam subire debeat, quàm quivis alius subditus, & in casu dubio pro condemnato habeatur. Ita statuit Philippus II. & cùm aliquando ejusdem Nepos Philippus IV. Seren. Vestræ Pater coràm præsens adesset, & in Consilio regio singulorum exquirerentur suffragia in caussa aliqua ad Cameram pertinente, neq; in Judicibus integritas defuit, aut constantia ad illum condemnandum; neq; in ipsius Majestate rectitudo animi, ad audiendum illos benigne & absque omni indignatione. Felix Respublica in qua caussæ *y* principis deterioris conditionis sunt.

SYM-

† Claud. * Tac. l. 3. Ann. *v Si quandò cum privatis disceptaret forum & jus.* Idem l. 1. Ann. * l. 3. C. de test. *x Fili hominis comede volumen istud. Et comedi illud; & factum est in ore meo sicut mel dulce.* Ezech. 3. 1. & 3. *y Quæ gloria tua est præcipua, sæpe vincitur Fiscus, cujus mala caussa nunquam est, nisi sub bono principe.* Plin. in Pan.

SYMBOLUM XXII.

TAmetsi populi consensus justitiæ potestatem contulerit in Principes; immediatiùs tamen illam à Deo recipiunt, tanquam ejus in temporalibus Vicarii, Aquilæ regiæ sunt. Jovis Ministri, qui fulmina ejus administrant, & vicem sustinent, ad decernenda vitiis *a* supplicia, & justitiam exercendam: qua in re tribus præcipuis Aquilæ dotibus opus habent. Acie oculorum ad delicta cognoscenda: alatum levitate, pro executione: robore unguium, ne in illa deficiant.† In recessu Galæciæ penitùs abstruso & abdito effugere non potuit acutissimos oculos Regis Alphonsi

a *Dei enim Minister est: vindex in iram, ei qui malum agit.* Rom. 13. 4. † Mar. hist. Hisp. lib. 10. c. 2.

phonsi septimi, cognomento Imperatoris, injuria illa quam agricolæ cuidam intulerat nonnemo ex Hispaniæ Nobilibus; quin incognitus abiit è vestigio sumpturus ab illo pœnas, celeritate tantâ, ut priùs homini manus injiceret, quàm ille de adventu ejus quicquam rescíscere potuerit. O vivam & ardentem legis animam! seipsum judicem & executorem constituere, ut vindicetur injuria homini pauperculo illata, & in potentis tyrannidem tam acerbè animadvertere. *Idem fecit Rex Ferdinandus Catholicus, qui cùm aliquando Medinæ campi degeret, clàm Salmanticam profectus comprehendit Rodericum Maldonatum, qui in castro Monleon immanes tyrannides exercebat. Quis leges transgredi auderet, si semper in metu esset, ne simile quid sibi accideret? Unus istiusmodi casus regnum integrum erudire potest, & ritè componere. Attamen non semper expedit Majestatem regiam ejusmodi imitari exempla. Quando status Regni bene dispositus est; quando sedent pro tribunalibus causarum cognitores; quando viget adhuc legum metus, in eo casu sufficit. Principem elaborare in eo, ut ministrorum adminiculo justitiæ ratio habeatur. At verò, ubi turbata sunt omnia, quando jacet & spernitur Regis auctoritas, quando vacillat obedientia, uti illis fiebat temporibus; non obesset similis aliqua subita & gravis animadversio, ut subditi potentem Regis manum formidare incipiant, intelligántque, perinde atque in corpore humano, ita in regno animam Majestatis esse totam in toto, & totam in qualibet parte. Admodum tamen expediet moderari rigorem, quando Respublica malè affecta est, & vitia consuetudine roborata: nam si virtus nimis etiam acerbè errata ferat, & uno quasi impetu corrigere velit omnia, crudelitas videbitur potiùs, quàm justitia. Cum tempore curandum, quod cum tempore debilitari cœpit. Præcipitare cum medicina, periculosa res est, & quæ facit interdum, ut furorem concitatæ

*Mar. hist. Hisp.

ratæ multitudinis Princeps experiri cogatur. Plus dissimulatione & dexteritate efficitur, qua in re mirè excelluit Rex Ferdinandus Catholicus; & in eo deceptus fortè fuit Rex Petrus, quòd viam severitatis solùm insisteret, unde Crudelis nomen adeptus est. Tametsi verò una simplex virtus sit justitia, pro temporum tamen varietate, varios operatur effectus. Nonnunquam populus illam omnino respuit, immo per illam magis magisque insolescit: alias idem agnoscit nimiæ suæ licentiæ damna, & quoad potest, collaborat cum principe, ut medelam adferat, quin ipsemet asperrima quandoque suggerit media contra suam libertatem, quo modo absque ullo periculo princeps Severi nomen adipiscitur.

§. Nunquam impunita dimittat princeps paucorum scelera in Rempublicam commissa; si multorum sint, condonet faciliùs. Agrippa Tiberii jussu è vivis sublato in Insula Planasia (in quam fuerat relegatus) servus quidam cineres ejus clandestinè sustulit, & Agrippam se finxit, cui forma erat simillimus. Fidem habuit Romanus populus, & fama per Imperium vulgata, tumultus exortus est cum præsentissimo motuum civilium periculo. Sed Tiberius mox servum comprehendi jussit, & clàm omnibus extremo supplicio affici. [1] *Et quanquam multi ex ejus domo equites ac Senatores sustentasse opibus, juvisse consiliis dicerentur*, noluit tamen, ut ea de re quisquam loqueretur. Triumphavit crudelitatem Prudentia; & silentio ac dissimulatione tumultum omnem sedavit.

§. Minoribus delictis Princeps veniam det, grandiora pœnis coerceat. Pœnitudine interdum contentus sit, id quod Tacitus *b* in Agricola collaudavit. Non imperat meliùs, qui acriùs castigat; sed qui excusat cum prudentia, eâque moderatione, ut ne plectendi ansam porrò præbeat; prorsus sicut chirurgo ne-

[1] Tac lib. 2. Ann. b *Parvis peccatis veniam, magnis severitatem commendare; nec pœna semper, sed sæpiùs pœnitentia contentus esse*, Ibid. in vita Agric.

nemo honori tribuit, si multa brachia & tibias resecet. Nemini odio est princeps, qui castigat, si cum animi dolore, & invitus id faciat; sed quem puniendi delectat occasio, quive illam studiosè captat, & prensat. Castigare ad exemplum & correctionem, est misericordiæ; culpam verò inquirere ex passione, & ad Fiscum ditandum, tyrannis est.

§. Non permittat princeps, ut ullus tam potentem ac legibus solutum se existimet, ut opponere sese audeat iis, qui Ministri sunt justitiæ, & potestatem ejus ac munus repræsentant; aliàs diu firma non consistet columna c Reipublicæ. Ubi semel audacia illa invaluerit, paulatim corrodet eam contemptus, & diruet. Præcipuum Monarchiæ Hispanicæ fundamentum, & quod eam tantopere evexit, ac etiamnum tuetur, est inviolata illa Justitiæ custodia, & rigor, quo Reges sanctissimè semper curarunt, ut in honore & pretio ab omnibus haberetur. Nulla illius violatio toleratur impunè, quantumvis magna sit delinquentis dignitas vel auctoritas. Cordubæ Judex quidam aulicus ex mandato Regis Ferdinandi Catholici in delictum aliquod inquirebat, quem cùm deinde Marchio de Puego conjecisset in vincula, † tantopere offensus fuit Rex, ut tot insignia obsequia totius familiæ istius de Corduba, impedire non potuerint, quin acriter & severè in eum animadverteret, postquam se totum manibus ejus regiis permisisset, hortatu Magni Ducis, qui probè perspectam habens delicti gravitatem, quæ veniam non mereretur, & Regis constantiam in tuenda auctoritate & existimatione justitiæ, & Ministrorum illius, eidem auctor fuerat, ut ad Regis pedes se supplex advolveret: quod si faceret, promittebat fore, ut delictum eâ ratione expiaret; sin minùs, sciret certò, sibi pereundum.

§. Nec solùm punire debet Princeps offensas contra personam suam propriam, aut supremam Majestatem

c *Hanc P.C. curam sustinet Princeps, hâc omissa funditus Remp. trahet*, Tac. l. 3. Ann. † Mar. hist. Hisp. l. 29. c. 13.

jestatem ipso gubernante, factas; sed eas etiam, quæ sub regimine præterito commissæ fuere, tametsi id sub hostium potestate tum fuerit: exempla enim inobedientiæ aut contemptûs dissimulata, aut etiam coronata præmiis, periculosa sunt etiam Successoribus. Dignitas semper eadem est, sponsa semper illius, à quo possidetur; quare caussam suam facit, quisquis pro honore ejus sollicitus est, tametsi is antè læsus fuerit. Nullam princeps post se derelinquere debet memoriam ullius, qui audaciam istam sese opponendi Magistratui impunè tulerit. Nam si semel sibi persuaserint subditi, posse sese suam stabilire fortunam, aut passioni suæ facere satis morte aut offensa principis, nemini securo vivere licebit. Punitio audaciæ adversus Antecessorem commissæ, Successoris est securitas, & cautio omnibus, ne idem tentare audeant. His rationibus permotus Vitellius interfici jussit, quotquot libellos supplices illi obtulerant, quibus mercedem flagitabant præstitæ operæ in occisione *d* Galbæ. Ut quisquis alios habet, sic vicissim haberi solet. Dum Julius Cæsar præciperet, ut Pompei statuæ erigerentur, firmavit suas. Nisi conspirent principes contra contemptum & infidelitatem, & auctoritas periclitabitur, & fidelitas.

§. Quando in casibus delicti par est omnium conditione, conniveant Reges cum aliis, alios *e* puniant: nihil enim eos magis reddet invisos, quàm ista æqualitas. Unde Ægyptii paritatem, quæ servanda est in justitia, per pennas Struthionis significabant ex utraq; parte æquales.

§. Magna principis prudentia est, eo uti castigationis genere, ut cum minori delinquentis damno expietur culpa, & offensa facta Reipublicæ. Turbabant

d *Non honore Galbæ, sed tradito Principibus more, munimentum ad præsens, in posterum ultionem.* Tac. l. 1. hist. e *Cavendum est, ne iidem de caussa alii plectantur, alii ne appellentur quidem.* Cic. de offic.

bant Galæciam Viri quidam Nobiles, & tametsi capitis rei essent, accersivit eos ad se Rex Ferdinandus IV. † & in muneribus militaribus occupavit; quo factum, ut nonnullos castigaret hostis, alios belli asperitas, & labores, atque ita provincia illa quieti pristinæ restitueretur.

§. Quemadmodum Pacis tempore prosunt quàm plurimùm Justitia & Clementia, ita in bello præmium & pœna: quia grandia ibi pericula, quæ sine spe magna superari non solent, nec solo metu licentia morum & dissolutio coerceri possunt. * *E sin todo esto* (ajebat Rex Alphonsus Sapiens) *son mas dannosos los yerros, que los Omes fazen en la guerra, ca assaz abonda à los, que en ella andan de averse de guardar del danno de los nenemigos, quanto mas dél, que les viene por culpa de los suyos mesmos.* Ea propter Romani diversis pœnarum & infamiæ generibus afficiebant milites, qui officio suo deessent, aut in periculis, aut in disciplina militari; quo fiebat, ut punitionem magis, quàm hostem metuerent, malléntque in prælio gloriosam mortem oppetere, quàm honoris postea aut vitæ facere jacturam cum ignominia perpetua. Nemo istis temporibus signa sua turpi fuga audebat deserere, quia nusquam in Imperio securus degere poterat. Hoc nostro tempore milites fugitivi non solùm non puniuntur ad patrios reversi Lares; sed pugnæ etiam se subducentes. Milano Neapolim abeunt, & tanquam sub alio principe hactenus metuissent stipendia, cum insigni damno tam obsequiorum suæ Majestatis quàm factorum sumptuum, in Regis militiam denuò adscribuntur. Qua in re Vice-Regibus, vellem, ante oculos propositum esset exemplum Romani Senatûs, qui tametsi post prælium Cannense vel maximè egeret copiis, induci tamen nunquam potuit, ut sex illa Romanorum millia, quæ Hannibal offerebat, redimeret, parum iis tribuendum ratus, qui si gloriosam mortem voluissent occumbere, non cum infamia capi se permisissent.

§. Er-

† Mar. hist. Hisp. l. 15. c. 9. * In Proh. tt. 28. p. 2.

§. Errata Ducum per ignorantiam commissa dissimulanda sunt potiùs, quàm punienda, ne pœnæ aut reprehensionis metus eos reddat timidiores. Accedit, quòd insignis etiam prudentia in casibus bellicis falli quandoque soleat; unde misericordia digni sunt magis, quàm castigatione. Varro ad Cannas victus fuerat prælio, & Romam redeunti Senatus obviam processit, gratias acturus, quod in tanta clade non penitus rem omnem desperasset.

§ Si quando dissimulare non licet, sed omnino exercenda justitia, animo prompto id fiat & forti. Qui in occulto eam exequitur, Sicario similior est, quàm principi. Qui suam ipse auctoritatem, quam habet à Corona, arctat & constringit, aut de potestate sua, aut suis meritis dubitat. E diffidentia, quâ princeps sibi ipse in agendo diffidit, contemptio nascitur apud populum, cujus talis ferè est opinio (ut alibi diximus) qualem Princeps de se ipse concipit. Perdidit existimationem suam apud subditos Rex Alphonsus Sapiens, † quando justitiam secretò exercere visus est. Tunc expediret fortasse, cùm ea est perturbatio temporum, ut majora timeantur pericula, nisi punitos antè videat populus, quàm comprehensos seditionis auctores. *Ita *Tiberius pœnam* servi *illius*, qui Agrippam se finxerat, *palàm non ausus, in secreta palatii parte interfici jussit, corpúsq; clàm auferri.* In aliis casibus fortiter princeps suo fungatur officio, quod Dei & populi nomine sustinet. Justitia namq; fuit, quæ sceptrum illi in manus dedit, & porrò conservatura est. Illa mens est Dei: harmonia Reipub. & Majestatis præsidium. Meminerint tamen principes in locum patrumfamilias se successisse, immo revera tales esse adhuc ratione subditorũ, proindéq; Justitiam Clementia temperent. Oportet, ut bibant peccata populi, quod Deus S. Petro significavit per vas illud animalium immundorum cælitus demissum,

è quo

† Mar. hist. Hisp. lib. 22. c. 6. * Tac. lib. 2. Ann.

è quo comedere f illum jussit. Struthionis stomachum Princeps habeat oportet, tam misericordiâ calidum, ut ferrum digerat; & simul Aquila sit cum justitiæ fulmine, quæ feriendo unum, multis minitetur. Si omnes, qui delinquunt, puniendi forent, nemo superesset, cui Princeps imperaret: † *vix enim quisquam adeò mali expers, ut non aliquam mortem mereatur.* * *Ca como quier* (verba sunt Alphonsi Regis) *que la Iusticia es muy buena cosa en si, e de que debe el Rey siempre usar: con todo se fazese muy cruel, quando a las vegadas no es templada con Misericordia.* Non minùs periculi est Coronæ, vitæ & statibus à justitia, si extrema illa sit, quàm ab injustitia, Rex Joannes II. exemplo sit, qui quòd plus æquo severus esset, valde se populo invisum reddidit: & Rex Petrus Crudelis regno pariter, & vitâ propterea exutus fuit. Nexis semper manibus incedant Justitia & Clementia, copulatæ inter se, quasi partes sint unius ejusdémque corporis, nec unquam unâ istarum aliter uti liceat, quàm ut ne offendatur altera. Hàc reor de caussa non dedit Deus gladium igneum (quo paradisus custoditur) in manus Seraphino alicui, qui totus amor est, & misericordia: sed Cherubino, spiritui scientiæ, qui meliùs nôsset Justitiam cum Clementia g temperare. Nihil pernitiosius Principe, ultrà quàm par est, clemente. Nervæ temporibus dici solebat, pejus esse Principi subjici, qui omnia, quàm qui nihil permitteret. Quare haud minùs crudelis est, qui omnibus veniam dat, quàm qui nemini. Nec minùs noxia est Populo clementia nimia, quàm h crudelitas, & graviùs interdum impunitate & indulgentiâ peccatur, quàm ipso delicto. Nimiam etiam audaciam sumit

H Mali-

f *In quo erant omnia quadrupedia, & serpentia terræ, & volatilia cæli: & facta est vox ad eum: Surge Petre, occide & manduca.* Act. 10. 12. † Tac. lib. 2. Ann. * Lib. 2. tt. 10. p. 2. g *Collocavit ante Paradisum voluptati Cherubim, & flammeum gladium.* Gen. 3. 24. h *Feliciores enim sunt improbi, supplicia luentes, quàm si eos nulla justitia pœna coërceat,* Boët. l. 4. Phil.

Malitia, cùm veniam sibi pollicetur. Æquè cruentum fuit Regis Henrici quarti imperium ob nimiam ejus Clementiam (nisi tamen omissio dicenda sit potiùs) quàm illud Regis Petri, cognomento Crudelis, ob ejusdem immanitatem. Clementia, & Severitas, illa effusa; hæc moderata, amari i faciunt Principem. Qui ita dextrè & prudenter virtutes istas miscere noverit, in gubernatione errare non poterit, immo tota illa suavis quidam concentus erit,& harmonia, sicut quæ ex sonis acuto & gravi inter se contemperatis k conficitur. Cælum fruges procreat roris sui benignitate, & rigore pruinæ ac nivium tutatur eas, & altioribus defigit radicibus. Si Deus clemens non esset, vereretur illum quidem timor, at non observaret cultus. Utraq; virtus & timeri eum facit,& amari. Ideo Rex Alphonsus Aragonius dicere solebat: *Iustitiâ beneficio probos mihi devincio; Clementiâ improbos.* Una ad timorem impellit; altera ad amorem obligat. Confidentia veniæ audaces facit Subditos, & Clementia nimia parit contemptum, gignit irreverentiam, & pessundat Respublicas.

i *Mirúmque amorem assecutus erat effusa clementia, modicus severitate.* Tac. lib. 6. Ann. k *Misericordiam & judicium cantabo tibi Domine.*

SYMBOLUM XXIII.

NUlli Alchimistæ majores, quàm Principes, qui rebus pretium ponunt, quod de se non habent, hoc ipso, quòd eas in virtutis a præmium proponant aliis. Invenerunt Romani Coronas varias, Murales, Civiles & Navales, ut rerum fortiter & cum laude gestarũ gloriosa essent insignia: & licuit hæc ex ipsius naturæ sinu & thesauro depromere, quæ gramen, palmas & lauros affatim suppeditabat, unde sine sumptu coro-

a *Imperator aliquando torquibus, murali, & civicâ donat: quid habet per se corona pretiosum, quid prætexta, quid fasces, quid tribunal, quid currus? nihil horum honor est, sed honoris insigne.* Sen. l. 1. de ben.

coronas illas contexerent. Non suffecissent æraria ad remuneranda obsequia, nisi excogitatū fuisset politicum illud coronatum inventum, quæ præmii loco do-

natæ in publicum fortitudinis testimonium, pluris etiam, quàm ipsum aurum argentúmq; æstimabantur: nā ultro sese milites ad labores & pericula offerebāt, ut iis potiundi daretur occasio. Eodem planè consilio Hispaniæ Reges fundârunt religiones militares, quarum insignia non solius Nobilitatis, sed virtutis etiam essent indicium. Atque adeò ante omnia danda est opera, ut ejusmodi præmia porrò habeantur in pretio; quod fiet, si magnâ habitâ ratione meritorum conferantur. Enimverò in tantum æstimari solent, in quantum notæ sunt Nobilitatis & fortitudinis. Quòd

si absque delectu & discrimine ea instituetur distributio, vilescent paulatim & contemnentur, & poterit Arminius jure merito ridere fratrem suum Flavium (qui Romanam sequebatur factionem) quòd cùm oculum perdidisset in prœlio, † *torquem, coronam, aliáq; militaria dona memoraret, vilia servitii præmia.* Probè intelligebant Romani; quanti ad commune bonum interesset, æstimationem præmiorum istorum in hominum animis conservari; ideo de dotibus, quibus instructum esse oporteret militem, ut coronam è quercu commereri posset, cum Tiberio Imperatore consultatum fuit. In insignibus S. Jacobi (præsentis Emblematis icone) multæ exprimuntur dotes, quas antè considerare oportet, quàm præmii loco tribuantur. Nam imprimis supra conchã efformantur, quæ à mari procreatur, nata inter fluctus, & ad labores facta, in cujus candido sinu resplendet unio, ob puritatem suam, & quia de rore cæli concipitur, Virtutis ac Nobilitatis Symbolum. Si insignia ista infantibus in cunis conferentur, aut iis, qui nondum præstiterunt obsequia, gratia erunt, non præmium. Quis obsequiis ea promereri conabitur, si diligentia obtinere possit? Pro militia instituta fuêre, non pro pace; adeòq; inter solos eos distribui oporteret, qui in armis suam probassent industriam, aut quatuor minimùm annis sic meruissent stipendia, ut digni essent centuriis *b* præfici: quod si fieret, plures dubio procul è Nobilitate ad militiam appellerent animum magisque artes militares efflorescerent. *E porende* (dixit Alphonsus Rex) *antiguamente los Nobles de Espanna, que supieron mucho de guerra, como bivieron siempre en ella, pusieron senrialados gualardones à los, que bien fiziessen.* Hoc quia facere neglexerunt Athenienses, omnibus fortunis & di-

† Tac. lib. 2. Ann. b *Honoris augmentum non ambitione, sed labore ad unumquemque convenit pervenire.* l. contra publicam C. re milit. * Lib. 2. tt. 27. p. 2.

& dignitate expolitati fuère à c Macedonibus. Alexander Severus Imperator, cùm probè nôsset referre quàm plurimùm, ut remunerentur milites, immo fundamentum & securitatem imperii in eo penè consistere, † *aurum & argentum rarò cuiquam nisi militi divisit, nefas esse dicens, ut dispensator publicus in delectationes suas & suorum converteret, id quod provinciales dedissent.*

Reliqua præmia communia sint omnibus, qui seu domi, seu militiæ florent. In hunc finem opibus, honoribus & muneribus sceptrum dotatum fuit; nec negata tamen etiam Justitiæ auctoritas, ut hâc nimirum Princeps delicta puniat, illis verò virtutem & animi excelsitatem remuneret. Etenim (uti dixit* Alphonsus Rex) *Bien por bien, e mal por mal recibiendo los Omes segun su merecimiento, es Iusticia, que faze mantener las cosas en buen estado.* Rationem infrà dat: *Ca dar gualardon à los, que bien fazen, es cosa, que conviene mucho à todos los Omes, en que ha bondad, e mayormente à los grandes Sennores, que han poder de lo fazer Porque en gualardonar los buenos fechos muestra se por conscido el que lo faze, e otro si por justiciero. Ca la Iusticia no es tan solamente en escarmentar los males, mas auun en dar gualardon por los bienes, E demas desto nasce ende otra pro, ca da voluntad à los buenos, para ser toda via mejores, e à los malos para emendarse.* Ubi pœna & præmium & deficiunt, ordo Reip. deficit, quia spiritus sunt, qui eam conservat, alit ac fovet. Sine neutro illorum diu salva non posset consistere: nam spes præmii ad cultum obligat; metus autem pœnæ ad obedientiam, vel invitâ etiam naturali libertate servituti, oppositâ. Hinc antiqui Imperium Symbolicos per flagellum significabant, ut in Monetis quibusdam Consularibus videre est, & dominationis

c *Tunc vectigal publicum, quo antea milites, & remiges alebantur, cum urbano populo dividi cœptum, quibus rebus effectum est, ut inter otia Græcorum, sordidum & obscurum antea Macedonum nomen emergeret.* Trog. lib. 6. † Lamp. in vita Alex. * Lib. 2. tt. 27. p. 2.

Augusti prognosticon fuit, cùm Cicero per quietem vidisset flagellum ei à Jove porrigi, interpretatus hoc omine Romanum ei portendi Imperium, quod pœnæ & præmii beneficio crevisset hactenus, & stetisset. Quis à vitiis se abstineret, si pœna non esset? Quis caput suum periculis objiceret, si præmium sperare non liceret? Solon Rempublicam duabus rebus contineri dixit, Præmio & pœnâ. Binos in mundo Deos esse, dicebat Democritus, Pœnam & Beneficium, persuasus nempe, absque his eum gubernari non posse. Hi duo poli sunt orbium Magistratûs: duo Reip. luminaria, quæ si deficerent, obscuris illa immergeretur tenebris Duo ista solium d Principum sustentant. Ideo mandabat Ezechiel Regi, ut Coronam, aliáque insignia Regia deponeret, quòd iis indignus videretur, qui præmia cum e justitia non distribueret. Dum Princeps agnoscit merita, præmium agnoscit: referuntur enim ad se invicem, & nisi illud largiatur, injustus est. Hanc præmii pœnæque utilitatem non bene expenderunt Legumlatores & Jurisconsulti, qui toti foêre in solis pœnis & suppliciis statuendis, Præmiorum verò vix uspiam meminerunt. Majorem eius rei rationem habuit sapientissimus Legislator in libro suarum legum, quem Hispano idiomate *Partidas* inscribit: ut enim utrumque conjungeret, peculiarem posuit titulum de præmiis.

§. Cùm ergo tam necessaria sint Principi pœna & præmium, ut sine hoc æquilibrio per gubernationis funem securè incedere nequeat, magnâ utique consideratione est opus, ut iis rectè utatur. Ea de caussa colligati erant Lictorum fasces; coronæ verò, cùm è viridibus foliis fierent, quæ citò marcescunt, post obtentã victoriã primùm texebantur; ut interim, dum dissolverentur illi, & hæ necterentur, inter delinquendum & puniendum, merendum & præmiandum temporis

d *Iustitiâ firmatur solium.* Prov. 16. 12. e *Aufer cidarim, tolle coronam: Nónne hæc est, quæ humilem sublevavit, & sublimem humiliavit?* Ezech. 21. 26.

poris aliquid intercederet, & merita atq; delicta ritè expendi possent: Præmia inconsideratè collata gratiarum actionem vix merentur. Citò facti eum pœnitet, qui temerè largitur aliis, nec virtus secura est ab eo, qui tam in pœnis est præceps. Si in his procedatur ultra limites, excusat populus delictum in Severitatis odium. Si idem præmium virtuti tribuatur & vitio, illa injuriam, hoc verò robur accipit. Si uni (ubi paria sunt merita) majus præmium detur, quàm alteri, invidiâ hic stimulabitur, & ingratum se præbebit: invidia enim & gratitudo circa unam eandémque rem in una simul sede morari non possunt. Attamen illud etiam considerandum, quomodo præmium, & pœnam dispensare oporteat: differri tam diu non debent, ut præmia tanquam desperata vilescant, aut pœnæ deberi desinant, temporis diuturnitate jam compensatæ, aut quia nunc ad aliorum exemplum utiles non sunt; eò quòd nulla ampliùs delicti supersit memoria. Rex Alphonsus sapiens è Seren. Vestræ Progenitoribus magno cum judicio Posteros suos admonuit, quomodò in præmiis & pœnis gerere se deberent, cùm dixit: *Que era menester temperamiento, asi como fazer bien do conviene, e como, e quando, e otro si en saber refrenar el mal, e tollerlo, e escarmentarlo en los tiempos, e en las sazones, que es menester, catando los fechos, quales son, e quien los faze, e de que manera, e en quales lugares. E con estas dos cosas se endereza el mundo, faziendo bien à los, que bien fazen, è dando pena, e escarmiento à los, que los merezen.*

§. Expediet nonnunquam differre præmiorum distributionem, ne ex justitia deberi videantur, & ut interim, qui ea expectant, spe ista erecti majori cum studio præstent obsequia; nec ullam mercem pretio meliori emi crediderim, quàm quæ præmiorum expectatione emitur. Et certè magis ad serviendum allicit spes futuri, quàm præmii accepti memoria. Atque hinc facilè apparet, quàm noxiæ sint successiones futuræ in muneribus publicis & præmiis; id quod expendebat

L. 5. tt. 1. p. 1.

debat Tiberius, cùm sese Gallo opponeret contendenti, ut quinto quoque anno nominarentur Candidati, qui successuri essent in legationibus legionum, & Præturis: ita enim fore dicebat, ut obsequia & industria aliorum planè *f* desinerent. Qua in re non istud solum damnum ponderavit Tiberius, sed etiam quòd occasionem perderet gratiæ faciendæ, in quo dominatûs sui vires consistere *g* autumabat. *Atque ita favorabili in speciem oratione, vim imperii retinuit.* Qui gratiâ in aulis valent, incerti quàm potentia eorũ futura sit diuturna, animum advertere haud solent ad incommodum istud successionum futurarum, ut ex iis actiones suas moderentur: hoc enim spectant solum, ut Principis potestatem imminuant, & à Candidatorum importunitate sese liberent.

Cùm Princeps veluti cor sit sui statûs (quemadmodum † Rex Alphonsus dicere solebat) per illum utiq; vitales spiritus opum & præmiorum in membra alia dispertiri oportet. Etiam quod longissimè abest, tametsi Principis præsentia destitutum sit, ejus tamen favoribus fruitur. Isthæc consideratio perraro apud Principes locum invenit. Plerique omnes solos eos afficiunt præmiis, quos præsentes vident, victi importunitate petentiũ, aut domesticorum adulatione; aut quia ad negandũ desit animus. Et sicut fluvii non nisi solũ, quod alluunt, madefaciunt: ita illi solos præsentes, quos ante oculos habent, gratiis & beneficiis cumulant, nec cogitant, quòd Ministri absentes innumeris cum laboribus & periculis dignitatem eorum tueantur, & faciant, quod per se ipsi non possunt. Gratiæ omnes in eos conferuntur, qui in Palatio & aula versantur. Illa obsequia æstimantur solùm, quæ moschũ redolent, non ea, quæ pulvere respersa sunt & sanguine

f *Subverti leges, quæ sua spatia, exercendæ Candidatorum industriæ, quærendisque aut potiundis honoribus statuerint.* Tac. l. 2. Ann. g *Haud dubium erat, eam sententiam altiùs penetrare, & arcana imperii tentari* Idem l. 2. Ann. † ib. lib. 3. tt. 1. p. 2.

guine: ea, quæ oculis usurpantur, non quæ hauriuntur auribus: tum quia assentatio faciliùs oculos capit, quàm aures; tum etiã, quia mox animum titillat inanis gloria ex submissione præsenti, & gratitudinis indiciis. Eam ob rem in aulis servire, lucrum est potiùs, quàm meritum: ambitio potiùs, quàm zelus: magis commoditas, quàm molestia aut labor. Splendor, qui sibi ipsi satisfacit. Qui absens obsequia præstat, approbationes & plausus promereri poterit, non gratias & beneficia. Vivet spe & inanibus promissis lactatus, morietur verò cũ desperatione inglorius. Illud remedium est, ut hi tales per intervalla ad aulam revisant: nullæ enim literæ aut libelli supplices, tã ad persuadendũ efficaces sunt, quàm præsentia Spe. Sola & expectatione haustra & canales non implentur, nisi in ipsas etiam aulæ aquas demergantur. Præsentia Principum fœcunda est, sicut & Solis. Præsente hoc florent, absente marcescunt & exarescunt omnia. Ei, qui sub arbore consistit, fructus in manus decidunt. Hinc est, quòd bene multi ad aulas aspirent, & absentia detrectent munera; ubi tamen vel maximè Princeps Ministris suis indiget. Occurri huic malo poterit, si illicium præmiorum projiciatur longiùs, ut nimirum ibi dispensentur, ubi præcessêre merita, non ubi petuntur præmia, absque eo, quòd aut libellis supplicibus, aut importunitate præsentiæ opus sit. Theodoricus *h* Italiæ Rex absentes solabatur, dicendo se ex aula sua eorum intueri obsequia, & discernere merita; & Plinius de Trajano testabatur: † *faciliùs esse, ut oculis ejus vultus absentis, quàm animo charitas*, quâ in illum ferretur, *excideret*.

§. Isthoc tamen consilium, ut scilicet Ministri absentes interdum ad aulas accedant, in effectum deduci sic poterit, non missionem ab officiis flagitando, sed iis retentis, addúcendo varias rationes, quibus facultatem

h *Abunde cognoscetur, quisquis famâ teste laudatur: quapropter longissimè constitutũ mentis nostræ oculus serenus inspexit, & vidit meritum.* Cassiod. l. 9. c. 22. † Plin. in Pan.

tatem impetrent ad tempus aliquod Principi suo coram se sistendi. Ibi enim curare poterunt meliùs, quod sperant, retinendo tantisper, quod Princeps in alium conferre possit. Multi aut suo malè contenti officio, aut majoris alicujus ambitiosè cupidi, illo se abdicarunt, quos facti pœnituit postea, cùm spes suas & cogitationes viderent cadere irritas: Principes enim illud pro contemptu habent, & quasi violentiam interpretantur. Nemo quisquam sibi aut ingenii sui viribus tantum tribuat, ut existimet, Principem sine ipso vivere non posse: nunquã enim instrumenta desunt pro obsequiis Principum, & spreti semel sæpe etiam Ministrorum præcipuorum oblivisci solent. Atque hæc omnia iis solùm dico, qui publica ambiunt munera; non iis, qui cognitâ vanitate, ad vitam solitariam & & privatam adspirant. Hoc tamen iis considerandum relinquo, magnos animos à Natura ad imperandum factos, non semper in solitudine & secessu eam reperire quietem, quam sibi pollicebantur, & postquam eò usque processisse se vident, ut mutare ampliùs non liceat, vivunt, moriuntúrque infelices.

§. In Gratiis & præmiis captandis plurimum Modestia potest, & prudentia cum quadam dexteritate, ut id fieri potiùs videatur ad præstanda meliora obsequia, quàm ad exhauriendam Principis liberalitatem; illud quippe eundem magis adhuc obligat, ùt in Deo videre fuit, quando Salomon nil ab eo petebat aliud, quàm cor docile: neq; enim hoc solùm largitus est, sed divitias i etiam & gloriam. Ad hæc peti non debent, quasi ex Justitia: nam virtus sibi ipsa pulcherrimum & amplissimum præmium est; & quamvis meritò illi deferatur aliquid, hoc tamen ex gratia Principis dependet, malúntque omnes, sibi acceptum referri potiùs, quàm quasi ex merito esset. Unde porrò fit, ut Principes promptiores ferè sint, ad larga & libe-

i *Sed & hæc, quæ non postulasti, dedi tibi, divitias scilicet, & gloriam, ut nemo fuerit similis tui in Regibus cunctis retro diebus.* 3. Reg. 3. 13.

beraliter remuneranda obsequia exigua; majora verò parciùs, quia plus gratitudinis ab illis sibi pollicentur, quā istis. Quare qui multas gratias à Principe abstulit, majores indies sperare poterit: nā largitas semel exhibita ad ulteriora provocat beneficia, præterquam quòd mavelit Princeps alium agnoscere debitorem, quàm sese talem fateri: hoc enim ipsi minùs honorificum est. Ludovicus XI. Galliæ Rex dixisse fertur, magis se erga eum affici, qui pro obsequiis exiguis magna accepisset beneficia, quàm erga aliquos alios, qui cùm longè majora præstitissent, perparum tamen remunerationis fuissent consecuti. Theodoricus Imperator, ex ambitione oriri ajebat, quòd gratiæ alicui exhibitæ mox germinarent, absque eo, quòd conferenti crearent fastidium; immo eum provocarent ad majora ei largienda, cui jam semel favorem suum cœpisset k impendere. Exemplum est in iis, qui Principi præ cæteris chari sunt: erga hos enim gratia & liberalitas Principis penè obstinationis quædam species est.

k *Amamus nostra beneficia germinare, nec semel præstat largitas collata fastidium, magisque nos provocant ad frequens præmium, qui initia nostra gratia suscipere meruerunt: novis enim judicium impenditur, favor autem semel placitis exhibetur.* Cas. l. 2. ep. 2.

SYMBOLVM XXIV.

TAmetsi (ùt ostensum est hactenus) Justitia Legibus armata, præmium item ac pœna, columnæ sint Reipublicæ molem sustentantes; columnæ tamen erunt in aëre, nisi basi religionis, quæ Legum est vinculum, innitantur. Enimverò Justitiæ jurisdictio solos externos actus complectitur legitimè probatos; occulti verò & interni ad forum illius non pertinent. In sola corpora auctoritatem habet, non in animos; adeòq; non magnopère pœnam pertimesceret Malitia, si occultè injurias, adulteria, & rapinas exercendo cupiditati suæ indulgere posset; immo

illuderet Legibus, si Lex alia invisibilis non esset, quæ intùs, & in animo malè agenti minas intentaret. Tam necessarius est in Republica timor iste, ut multis im-

piis Religio non nisi inventum videatur politicū. Quis absque eo egestate suâ & sorte contentus viveret? quæ in pactis & conventis foret fides? quæ in administrandis bonis integritas? quæ fidelitas in muneribus atque officiis? quæ securitas vitæ? Paucos Præmium alliceret, si mediis occultis illud assequi contingeret, nulla habita injustitiæ ratione. Pauci eximiæ virtutis specie caperentur, nisi immarcessibilem sperantes Coronā potiùs, quàm illam temporariam, strictis continentiæ legibus sese sinerent obligari. Mox ordinem Reipublicæ turbarent vitia, sublato jam fine prin-

principali felicitatis, quæ in virtute consistit, & fundamento illo ac propugnaculo Religionis, quæ sustentat Magistratum ac tuetur, nisi in animum suum inducerent cives, aliud supremum esse tribunal pro solis mentis cogitatis, quæ vel suppliciis æternis puniet, vel bonis immortalibus munerabit. Spes isthæc & metus à Natura cuivis, quantumvis impio ac barbaro, indita, componunt hominum actiones. Cajus Caligula Deos irridebat; dum tamen cælum tonaret, aliam agnoscebat potentiorem manum, à qua castigari posset. Nemo est, qui eam ignoret; neque ullum cor humanum, quod divino illo Magnete tactum se non sentiat: & sicut acus nautica ex cognatione quadam Naturæ & consensu, quam συμπάθειαν Græci vocant, in perpetuo motu est, donec sese firmet ad lucem stellæ illius polaris, circa quam volvuntur cælestes orbes: ita nobis quietis vivere non licet, donec agnoscamus & veneremur increatum illud Sidus, in quo vera est requies, & unde rerum omnium motus proficiscitur. Ecquis magis eo intendere debet oculos, quàm Princeps, qui Navarchi instar Rempublicam moderatur, ut salvam in portu sistat? neque sufficit, quod respicere illud se simulet, si astra alia vana & nebulosa contueatur; sic enim deerrabit à via, Reipublicæ navim in Syrtes & scopulos allidet, & naufragium faciet. Populus in opiniones dispares primùm, deinde in diversa trahetur voluntatum studia, unde seditiones orientur & conspirationes, ex his denique mutationes Rerumpublicarum & dominatuum. † Plures Principes dissensionibus in religione periisse vidimus, quàm armis. * Eam ob rem Concilium Toletanum VI. sapientissimè ordinavit, ut nemini Coronæ possessionem adire liceret, nisi priùs dato jurejurando adpromitteret, nullum sese in regno suo toleraturum, qui veræ & orthodoxæ fidei mysteriis ritè imbutus non esset. Hispania quieta esse non

† Mar. hist. Hisp. lib. 6. c. 6. * Conc. Tolet. c. 3.

potuit, donec errores Arii deponeret, & omnes religionem Catholicam amplecterentur. A quo tempore tam bene fuit universo populo, ut cùm postea Rex Wetericus eandem sectam postliminio conaretur denuò introducere, intra ipsum palatium miserrimè fuerit trucidatus. Verùm non obstantibus quàm plurimis exemplis similibus & experientiis, fuit nonnemo, qui impiè docere ausus est Principem, posse eum pro libitu religionem aut dissimulare, aut fingere. Qui eam fingit, nullam omnino credit. Et si ejusmodi fictio artificium quoddam est politicum, ad copulandos animos, & tuendam Rempublicam, multò id præstabit meliùs vera religio, quàm falsa: hæc enim caduca est; illa æterna, & immortalis.

Multa Imperia fundata in religionibus falsis, sed ab ignorantia profectis, longo tempore Deus conservavit, remunerando isthac ratione virtutes quasdam eorum morales, aut cultum cœcum, & victimas barbaras, quibus ipsum inquirebant; non quòd hæ illi gratæ essent, sed ob religiosam simplicitatem, quâ eas interdum offerebant. Nunquam tamen ea Imperia diu fovit, quæ magis ex malitia, aut arte, quàm ex ignorantia, religionem dissimularent. S. Isidorus moriens vaticinatus est Nationi Hispanicæ, fore ut, si à vera religione ipsa descisceret, opprimeretur ab hostibus; sin in ea constans persisteret, contrà supra omnes Nationes alias evectum iri: id quod reipsâ evenit in durissimo Arrianorum jugo, † quo opprimi cœpit Hispania, ex quo Rex Witiza summo Pontifici obedientiam præstare recusavit; ex eo enim tempore libertas cultûs, & vitiorum licentia quietem publicam perturbârunt, & periit militare robur: quæ res illi ipsi Regi, ejúsque filiis, ac regno graves calamitates attulit; donec domita tandem & castigata * Hispania errores suos agnosceret, & Numen cæleste experiretur iterum propitium in exigua illa Christianorum manu, cum

† Mar. hist. Hisp. lib. 6. c. 19. * Idem hist. Hisp. lib. 7. c. 2.

cum qua in Aufenæ montis ſpeluncam, cui nomen de Covalonga, Pelagius ſeſe receperat, ubi ſagittæ & lapides miſſi à Mauris inſigni miraculo reflecti in ipſos jacientes viſi ſunt, eósq; magno numero vulnerare & ſternere. Atque ex eo tempore paulatim ſeſe rurſum erigere cœpit Monarchia illa, & aſſurrexit (quanquam poſt longam annorum ſeriem) ad eam amplitudinem, quâ etiamnum hodie fruitur in præmium conſtantiæ ſuæ in religione Catholica.

§. Cùm itaque religio ſit anima Rerumpublicarum, omni ſtudio ad eam conſervandam incumbere debet Princeps. Primævus ſpiritus, quem illis inſtillârunt Romulus, Numa, Lycurgus, & alii, qui eas inſtituerunt, & erexerunt, religio *a* fuit: hæc enim magis, quàm ipſa neceſſitas copulat animos. Imperii Romani moderatores Tiberius & Adrianus, proſcriptis religionibus peregrinis, dederunt operam unicè, ut propriam ſartam tectam conſervarent, quomodo & fecére Theodoſius, & Conſtantinus, ſancitis edictis & pœnis contra eos, qui à fide Catholica deficerent. Reges Ferdinandus & Iſabella nunquam aliud religionis exercitium tolerârunt; qua in re laudabilis fuit conſtantia Philippi ſecundi, ejúſque Succeſſorum, qui nunquam induci ſe paſſi ſunt, ut ad componendas ſeditiones in provinciis Belgicis, conſcientiæ libertatem concederent, tametſi hâc ratione dominia illa integra conſervare potuiſſent, & tot parcere ſumptibus, quos in bellum impendere opus fuit. Pluris ſcilicet Dei honorem & gloriam æſtimarunt, quàm felicitatem ſuam propriam, ſecuti exemplum Jovi Flaviani, qui cùm ab exercitu Imperator acclamaretur, Imperium acceptare noluit, dicens, Chriſtianum ſe eſſe, nec decere, ut Imperator ſit eorum, qui Chriſtiani non eſſent: qua in ſententia ita perſtitit, ut donec milites omnes promitterent, Chriſti fidem ſe amplexuros, Coro-

a *Omnium primum, rem ad multitudinem imperitam efficacisſimam, Deorum metum injiciendum ratus.* Liv.

Coronam non admitteret. Quanquam hanc tam constantem pietatem etiam à suis Majoribus hæreditare potuerit, cùm idem illud de Rege Recesvintho *b* Concilium Toletanum octavum memoret. Ea in re insigne pietatis exemplum Serenitati vestræ Filio suo præbuit Parens gloriosissimus Philippus quartus: cùm enim post suscepta regni gubernacula in consilio ageretur de continuandis cum Batavis induciis, quò Consiliarii quidam vehementer propendebant, è ratione status esse arbitrati, ne aut bellum susciperet, aut in principio susceptæ gubernationis quicquam immutaret, mox sese illis opposuit, dicendo: *Nolle se hanc nomini suo notam inurere, ut vel horam unam pacem servaret cum iis, qui Deo & Coronæ suæ rebelles essent*; atque inducias rupit illicò.

§. Propter ardentissimum hunc zelum, & constantiam in Religione Catholica promeruère Reges Hispaniæ titulum Catholicorum, qui primùm Recaredo datus fuit; uti & Christianissimorum (longè etiam antè, quàm Regibus Franciæ) † in Concilio Toletano tertio, & Barcinonensi, quem titulum conservarunt Reges Sisebutus, & Ervigius, licèt posteri eorum eundem deseruerint, donec Catholici titulum assumpserit denuò Rex Alphonsus primus, ut sese ab Hæreticis & Schismaticis secerneret.

§. Etsi verò ad Regum officium spectat, tueri in regnis suis Religionem, & verum Dei cultum promovere, tanquam qui Vicarii ejus sint in temporalibus, ut gubernationem ad majorem ipsius gloriam, & subditorum incolumitatem dirigant; illud tamen sciant oportet, non posse sese de cultu & controversiis Religionis decidere: hæc enim cura ad Caput Ecclesiæ spiritnale directè pertinet, cui soli hanc pote-

testa-

b *Ob hoc regni sui apicem à Deo solidari præoptaret, si Catholicæ fidei pereuntium turmas acquireret, indignum reputans Catholicæ fidei Principem sacrilegis imperare.* Conc. Tolet. VIII. c. 11. † Conc. Tolet. II, Joann. Biel in chron. Roder. Tol. l. 2.

testatem concessit Christus: Regibus sola executio, custodia, & defensio committitur eorum, quæ ab ipso decreta & ordinata fuerint. Oziam *c* Regem graviter increpabant Sacerdotes, & severè castigabat Deus, quòd incensum adolevisset cultum divinum in toto orbe Christiano uniformem esse, & unam eandémque in omnibus partibus Sponsam illud est, quod ejus puritatem conservat. Brevi nos deficiet veritas, si unicuique Principum eam rationibus suis ac finibus accommodare liceat. In iis Provinciis ac Regnis, ubi attentatum hoc fuit, vix hodie Religionis vestigium superest, ita ut populus miserandum in modum confusus planè nesciat, quænam vera sit Religio. Distinctæ inter se jurisdictiones sunt, Spiritualis & Temporalis. Hæc illius auctoritate ornatur; illa verò hujus se tuetur potestate. Obedientia heroica est, quæ ultro sese submittit Vicario illius, qui sceptra largitur, & adimit. Glorientur in eo licèt Reges, quòd Statutis patriæ subjecti non sint, aut legibus alienis; attamen decretis Apostolicis parêre eos oportet. Quin teneri se sciant, ut robur iis dent, & sanctè in Regnis suis servari faciant: præsertim, quando non solùm ad bonum spirituale, sed etiam temporale ita expedit, ut quod sacra concilia decrevêre, mandetur executioni; neque permittant, ut ob fines quosdam particulares, decreta eorum violet aliquis, aut perturbet in damnum & præjudicium subditorum, & ipsiusmet Religionis.

c *Non est tui officii Ozia, ut adoleas incensum Domino, sed sacerdotum.* 2. Par. c. 26.

SYM-

SYMBOLVM XXV.

Supra turrim templi nidum suum Ciconia construit, & loci sanctitate successionem suam reddit securiorem. Princeps, qui triangulari Ecclesiæ lapidi Monarchiæ suæ ædificium superstruit, firmabit illud, & stabiliet. Oraculum Delphicum consultum aliquando ab Atheniensibus, quâ ratione se contra Xerxem tueri possent, qui cum ingenti classe mille ducentarum triremium illis imminebat, respondisse fertur: tum eos victores fore, si civitatem suam muro ligneo circumdarent. Interpretatus hoc responsum Themistocles, dixit, velle Apollinem, ut cives omnes naves conscenderent; quod ubi factum evasêre superiores, & victoriâ contra classem tam ingentem potiti

potiti sunt. Idem usu veniet Principi, qui Majestatem suam navi Ecclesiæ commiserit: nam si hæc, teste alio oraculo, non incerto & fabuloso, sed divino & infallibili, submergi non potest, nec ille unquam poterit, qui eâ vectus fuerit. Hæc caussa fuit, cur gloriosissimi Majores Serenitatis Vestræ partem spoliorum, quæ hostibus in bello eripuerant, Deo dicare fuerint soliti, tanquam victoriarum Domino, quo in pugnis utebantur propitio, offerendo ad ipsius cultum amplissimos reditus & possessiones, unde ortum habuêre innumeræ penè Ecclesiarum † dotationes & fundationes ædium Cathedralium & Cœnobiorum, ita ut in Hispania, plus quàm septuaginta Templorum millia illi erexerint, inter quos solus Jacobus primus Aragonius Rex construxit mille, Immaculatæ Virginis Deiparæ honori consecrata; cujus suæ munificentiæ amplissimam tulit remunerationem tot insignibus provinciis, quas in suam redegit potestatem, tot victoriis, quas reportavit, nam triginta tribus vicibus prœlio cum hoste congressus, totidem pariter vicibus felicissimè eundem triumphavit. Pia ista opera religiosæ fuerunt Coloniæ, non minùs potentes armis suis spiritualibus, quàm militares: neque enim tormenta bellica tantùm per mœnia patefaciunt aditum, quàm ipsa Oratio. Ad septem dierum preces, quibus Populus Israëliticus Dei opem implorabat, muri Jerichuntini *a* concidêre. Meliùs itaque in Templis, quàm in ærariis, divitiæ deponuntur: non pro extrema necessitate solùm, verùm etiam, ut efflorescente per illas religione, Imperium unà efflorescat. Athenienses thesauros suos asservabant in templo Delphico, cujus custodiæ eos aliæ etiam Nationes committebant. Quæ custodia melior, quàm illius, qui Regnorũ arbiter est? Minimùm in templis cor nostrum erit, si in iis

† Mar. hist. Hisp lib. 14. c. 2. a *Igitur omni populo vociferante, & clangentibus tubis, postquam in aures multitudinis vox sonitúsque increpuit, muri illico corruerunt.* Jos. 6. 20.

iis thesauri b nostri fuerint. Quare non impium minùs, quàm imprudens consilium est, sub levissimo necessitatis publicæ prætextu expilare Ecclesias. Providentiâ divinâ dignus non est, quisquis potentiæ Dei diffisus, in omni casu mox ad suppellectilem domûs ipsius adjicit oculos. Regi Ferdinando † sancto Hispalim obsidenti pecunia deerat ad continuandam obsidionem, cúmque suaderent alii, ut ærarii tenuitatem & inopiam Ecclesiarum thesauris tantisper sublevaret, respondit ille: *Plus ego mihi de precibus & sacrificiis Sacerdotum, quàm divitiis eorundem polliceor.* Quam pietatem & fiduciam die proximè sequenti deditione urbis cumulatissimè Deus compensavit.* Reges alii, qui secùs fecerunt, graves sacrilegæ suæ audaciæ dedêre pœnas. Gundericum Vandalorum Regem S. Vincentii templum spoliare parantem, in ipso templi limine mors repentina oppressit. Graves illas calamitates, quibus Rex Alphonsus Aragonius conflictatus fuit. Numinis vindictam plerique interpretabantur, quòd ædes sacras diripuisset. Serenissima Regina Uraca ad ipsas portas templi S. Isidori, quod est Legione, & in cujus thesauros temere involarat, diem supremum obiit. Rex Sanctius Aragonius, quòd bonorum Ecclesiæ invasione manus non semel temerasset, in obsidione quadam, sagitta ex muro emissâ sub axilla confixus interiit. Et tametsi ipse aliquot annis antè Rotæ in S. Victoriani, ad aram S. Vincentii, humillimo corporis habitu, cum gemitu & lacrymis publicè veniam precatus fuisset, omnia, quæ ablata fuerant, integra fide restituendo, voluit tamen Deus, ut delicti gravitas magis adhuc ex istâ pœnâ innotesceret ad exemplum aliorum. Rex Joannes primus in prœlio ad Aliubarrotam, cæsus fugatúsque fuit cum suo exercitu, propter invasos, ut credebatur, templi Guadalupéi thesauros. Postquam Fridericus Rex Neapolitanus, Cajetam ad deditionem

nem

b *Ubi enim est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum.* Matth. c.6.21. † Mar. hist. Hisp. * idem hist. Hisp. l. 5. c. 3.

nem compulerat, ingressi inde Galli † binas naves templorum spoliis oneraverant; sed ambæ (quod pro miraculo habitum) periêre.

§. Atque in his omnibus casibus necessitas extrema locum non habuit: in illa siquidem recta ratio licitum facit Principibus, ut pro sui conservatione uti possint iis opibus, quas pia liberalitate in locis sacris deposuerunt; eâ tamen lege, ut tantundem suo tempore, meliore Fortuna aspirante, restituere parati sint; * uti fecêre Reges Catholici Ferdinandus & Isabella, obtenta in Parlamento, quod Medinæ Campi coactum fuit, facultate, ut aurum argentúmque Ecclesiarum in necessarios belli usus tantisper impenderent. Qua in re sacri Canones, & Concilia certos definiverunt casus, necessitatem item & pericula, in quibus Ecclesiastici teneantur subsidiis suis Rempublicam sublevare. Et sanè grandis esset avaritia, quæ excusari non posset, si necessitates communes nollent agnoscere. Quid enim? Ipsi nobilissima & præcipua pars sunt Reipublicæ, & si pro hac & Religione vitam exponere obstricti sunt, cur non & suas fortunas? Si eos sustentat & alit Respublica, æquum omnino est, ut mutuum vicissim ab illis sperare possit subsidium pro sua conservatione & defensione. Durum erit Populo, decimas semper persolvere, & pia facere opera, si in communi necessitate non sit, qui in oneribus extraordinariis eundem sublevet. Propriam suam pietatem execrabitur, & refrigescet zelus illius & devotio, ne porrò novas oblationes, donationes, & legata Ecclesiis faciat. Valde itaque rationi consentaneum est, ut Clerus in ejusmodi casibus reditibus suis impensas publicas adjuvet, non eò solùm, quòd periculum aut beneficium commune omnibus sit; sed etiam, ne Sæcularium bona & possessiones ita graventur ut agriculturæ defectu, decimæ quoque, & alia pia opera desinant. Majores opes videntur tem-

† Mar. hist. Hisp. lib. 22. c. 14. * Idem hist. Hisp. lib. 24. c. 8.

tempore necessitatis extremæ aurum & argentum Ecclesiarum ductum in laminas in domo monetaria, quàm in vasa aut supellectilem sacram in templis.

§. Atque hæc obligatio status Ecclesiastici major est, in necessitatibus gravioribus Regum Hispaniæ, cùm enim ab horum pia liberalitate omnes ferè fundationes & dotationes Ecclesiarum profectæ sint, tenentur eæ vicissim ex justitia, Patronis suis in necessitate venire subsidio, & sic eosdem obstringere, ut munifici esse pergant aliàs, ubi tempus & occasio tulerint. Hæ & plures aliæ rationes sacram Sedem Apostolicam impulerunt, ut adeò liberalem sese erga Reges Hispaniæ sæpe præstiterit, concedendo iis usum bonorum Ecclesiæ ad fovenda bella contra Infideles. Gregorius VII. Sanctii Romani Aragoniæ Regis arbitrio permisit decimas & reditus Ecclesiarum, quæ aut recèns extructæ fuissent, aut recuperatæ à Mauris, ut de iis pro libitu posset disponere † Quam licentiam etiam fecit Petro I. Aragoniæ Regi, ejúsque Successoribus & Primoribus Regni Urbanus Papa, exceptis tamen Ecclesiis Residentiæ. Innocentius tertius Bullam Cruciatam concessit pro bello Hispaniæ, quod Sacrum vocabant; quam gratiam deinde temporibus Regis Henrici quarti ad vivos pariter, & vitâ functos extendit Papa Calixtus. Gregorius decimus Regi Alphonso sapienti permisit tertiam decimarum partem, quæ fabricæ destinata erat; quod deinde perpetuum esse cœpit temporibus Regis Joannis secundi, & extendit illud Alexander sextus etiam ad Regnum Granatense. Joannes XXII. decimas redituum Ecclesiasticorum, & Cruciatam indulsit Regi Alphonso undecimo. Urbanus V. Regi Petro Crudeli tertiam partem decimarum ex beneficiis Ecclesiasticis Castellæ. Pontifici Sixto quarto placuit, ut Clerus unâ vice centies mille Ducatos pro bello Granatensi contribueret, & Cruciatam impertiit; quam gratiam deinde plures alii Pontifices prorogârunt. Julius secundus Regi Emanueli Lusita-

no

† Mar. hist. Hisp. lib. 10. c. 2.

no concessit tertiam fructuum partem, quæ ad Ecclesiæ fabricam pertinebat, & ut eidem ex reliquis Ecclesiarum reditibus decima eorum pars cederet.

§. Hæc tamen subsidia in necessitatibus, & usus publicos, quibus destinata fuerint, impendi debent; qua in re tam religiosa fuit Regina Isabella,† ut cùm collectos videret è bulla cruciata nonaginta milliones, jusserit illico in eos converti usus, quos Bullæ Apostolicæ præscriberent. Magis elucescent gratiæ istæ, & majores ex iis nascentur fructus, si sic impensæ fuerint. Necessitas tamen, & periculum confundere solent omnia, & facilè interpretari mentem Pontificum, si aliter fieri contingat præsertim quando sumptus, qui aliunde in istum finem fiunt, majores sunt, cùm perinde sit, ex hisne pecuniis sumantur, an ex aliis.

† Mar. hist. Hisp.

SYMBOLUM XXVI.

IMpia fuit eorum opinio, qui asserere ausi sunt, majori fortitudine Gentiles excelluisse, quàm Christianos, eò quòd illorum superstitio magis corroboraret animum, & ferociorem redderet tetro illo spectaculo tot cruentarum victimarum, quas Diis offerebant in sacrificiis; eósque solos pro viris fortibus & magnanimis haberet, qui robore magis virium, quàm ratione aliis Nationibus dominarentur: contrà verò nostræ religionis institutum incusaret hoc nomine, quòd demissionem commendaret, & mansuetudinem, quæ duæ virtutes animos facere solent abjectiores. Impia prorsus opinio, & à veritate nimium quantum aliena! Sanguis profusus animũ barbarum magis, & crudelem reddere potest, fortiorem ac magis strenuum non potest. Fortitudo & excelsitas animi mox cum ipso pectore nascitur, non oculis hauritur. Nec generosiores sunt, qui magis sanguine & cæde animantium capiuntur; uti nec illi, qui humana carne victitant. Magnanimitatem non spernit nostra religio;

Religio; quin ad illam acuit potiùs. Non præmia proponit nobis temporaria & caduca, uti facit superstitio ethnica; sed æterna, nullis unquam sæculis

finienda. Quòd si tunc Corona a aliqua è lauro, quæ simul atque à trunco avellitur, marcescere incipit, tantopere incendit animos : quid non faciet nunc sempiterna illa stellarum, & immortalis ? An fortasse majoribus sese objecerunt periculis Gentiles, quàm Christiani? Si quando illi urbem aliquam aut castrum armis impeterent, clypeis & testudinibus muniti id factitabant. Nunc verò Christianis per densos gladium imbres, per fulmina pulveris pyrii tentandus est

a *Illi quidem, ut corruptibilem Coronam accipiant; nos autem incorruptam.* 1. Cor. 9. 25.

est aditus. Non adversantur fortitudini demissio animi & mansuetudo; quin ita junctæ sunt inter se, ut absq; his exerceri illa nequeat: neq; fortitudini locus est, ubi non sunt mansuetudo, tolerantia & reliquæ virtutes. Namque is solùm vir fortis est, qui ab affectibus vinci se non patitur, & à perturbationibus animi liber est, in quo genere plurimùm elaborarunt Stoici, & majori postea cum perfectione Christiani. Perparum ex sua parte facit, qui iracundia aut superbia se sinit abripi: illud heroicum, proprias suas passiones & cupiditates frangere. Inter difficiliores arenas animus est, ubi ista vigent certamina. Qui eò usque sese demittere didicit, ut alteri inflectat genua, facilè in occasione contemnet periculum, & cervice constanti securim excipiet. Tulerit sanè religio ethnica Magnos Duces, quales fuêre Cæsares, Scipiones, & alii complures; at certè haud minores nobis dedit Catholica in Alphonsis & Ferdinandis Castellæ, uti & in aliis Aragoniæ, Navarræ, & Lusitaniæ Regibus. Quæ tanta animi fortitudo esse potuit, atque illa, quæ in Carolo V. Imp eminuit? Quem unquam magnum Ducem celebravit antiquitas, cui pares, aut etiam superiores non fuerint Gonsalvus Ferdinandus de Corduba, Ferdinandus Cortesius, Antonius de Lieva, Ferdinandus Davalus Piscariæ Marchio, Alphonsus Davalus Vasti Marchio, Alexander Farnesius Dux Parmensis, Andreas de Oria, Alphonsus Albuquercius, Ferdinandus Alvarus de Toleto Dux Albanus, Marchiones de sancta Cruce, Comes Fontanus, Marchio Spinola, Ludovicus Fajardo, & alii propè innumeri tam Hispaniæ, quàm aliarum Nationum, nunquam laudati satis à fama. De quibus meritò dici poterit id, quod Apostolus Paulus de magnis illis Ducibus, Gedeone, Barac, Samsone, Jephte, Davide, & Samuele commemorat: † *Per fidem devicerunt Regna. Fortes facti sunt in bello, castra verterunt exterorum.* Si Gentiliū victorias conferre placuerit cum iis, quas reportârunt Christiani, longè has fuisse majores videbimus. In

I præ-

† Heb. 11. 33. & 34.

prælio ad Navas ducenta Maurorum millia cecidêre è nostris non nisi homines viginti quinque.† Hastæ & sagittæ hostium tantâ multitudine repertæ, ut duobus diebus, quibus victor exercitûs iisdem in locis hæsit, lignorum usum exhibuerint excitandis ignibus ac ne combusti quidem potuerint, etsi studium adhibebatur. Altero tantò plures in pugna Saladana occubuére, desideratis Christianis solùm viginti: & in illustri illa victoria navali ad Naupactum (Lepanthum hodie) quam Joannes Austriacus contra Turcas obtinuit, centum & octoginta triremes partim demersæ fuerunt, partim captæ. Quas victorias non sibi tribuit Christianum pectus, sed vero Domino exercituum quem veneratur & colit.

* *Que em caos tao estranhos claramente,*
Mais Peleja o favor de Deos, que a gente.

Gloriosus animi triumphus. Non minùs hostem confundit cor in Deo confidens, quàm manus ense armata, uti Judas Machabæus *b* experimento didicit. Deus est; qui corda regit, ipse animum & vires *c* sufficit ipse tribuit, & negat victorias. Impostoris notam incurreret, atque à malitia & fraude excusari non posset, si ei adesset potiùs auxilio, qui falsum colit Numen, & impiis sacrificiis sibi propitium reddere satagit. Quòd si etiam interdũ iis largiatur victorias, id nõ invocationi, sed caussis aliis occultis providentiæ divinæ asscribendum. In siti illa, quâ exercitus Romanus laborabat in bello Marcomannico, placari haud potuit Deus sacrificiis & precibus Legionum Gentilium, donec tandem Legio Christianorum decima ejus imploraret auxilium: tunc enim copiosissimum iis imbrem impertivit, & fulmina in hostium direxit aciem.

† Mar. hist. Hisp. l. 11. c. 24. * Camoës Lus. Can. 5.
b *Manu quidem pugnantes, sed Dominum cordibus orantes prostraverunt non minùs triginta quinque millia.* 2. Mach. 15. 27. c *Ne diceres in corde tuo, fortitudo mea, & robur manus meæ, hæc mihi omnia præstiterunt. Sed recorderis Domini Dei tui, quòd ipse tibi vires præbuerit.* Deut. 8. 17. & 18.

niem, ut facili nega...
po illa posset. Enim...
set fiducia illis ac...
effectus; at enim, ...
lios occultos ...
tur etiam ii, qui ...
sit, non triumph...
vincuntur, ...
cipum maximus vexillum ...
gnificatum ...
Machabaeo ...
item Religionis ...
aeternum ...
Symbolum alterum ...
Sol accipit. Haec ...
quoties prouinci...
quod Labarum Constantini ...
Cùm enim Crux ...
formata cum ...
im illi coram ...
formâ fieri praecepit ...
Deo, supernè cum ...
Christi, & literis ...
Symbolum ...
o istiboc ...
pora Iuliani ...
omnibus ...
emmate. ...
de & Heretic...
rucis Constantini ...
uod in templis ...
lacuit, ...
tate, ad impium ...

d Accipe ...
lversarios. ...
S. Ambr. ...
Mar. hist. ...

ar-
tu-
nae-
lrae-
ntra
uit,
op-
din-
, ut
em,
iam
in-

SYMBOLVM XXV.

SUpra turrim templi nidum suum Ciconia construit, & loci sanctitate successionem suam reddit securiorem. Princeps, qui triangulari Ecclesiæ lapidi Monarchiæ suæ ædificium superstruit, firmabit illud, & stabiliet. Oraculum Delphicum consultum aliquando ab Atheniensibus, quâ ratione se contra Xerxem tueri possent, qui cum ingenti classe mille ducentarum triremium illis imminebat, respondisse fertur: tum eos victores fore, si civitatem suam muro ligneo circumdarent. Interpretatus hoc responsum Themistocles, dixit, velle Apollinem, ut cives omnes naves conscenderent; quod ubi factum evasêre superiores, & victoriâ contra classem tam ingentem potiri

potiti sunt. Idem usu veniet Principi, qui Majestatem suam navi Ecclesiæ commiserit: nam si hæc, teste alio oraculo, non incerto & fabuloso, sed divino & infallibili, submergi non potest, nec ille unquam poterit, qui eâ vectus fuerit. Hæc caussa fuit, cur gloriosissimi Majores Serenitatis Vestræ partem spoliorum, quæ hostibus in bello eripuerant, Deo dicare fuerint soliti, tanquam victoriarum Domino, quo in pugnis utebantur propitio, offerendo ad ipsius cultum amplissimos reditus & possessiones, unde ortum habuêre innumeræ penè Ecclesiarum † dotationes & fundationes ædium Cathedralium & Cœnobiorum, ita ut in Hispania, plus quàm septuaginta Templorum millia illi erexerint: inter quos solus Jacobus primus Aragonius Rex construxit mille, Immaculatæ Virginis Deiparæ honori consecrata; cujus suæ munificentiæ amplissimam tulit remunerationem tot insignibus provinciis, quas in suam redegit potestatem, tot victoriis, quas reportavit, nam triginta tribus vicibus prœlio cum hoste congressus, totidem pariter vicibus felicissimè eundem triumphavit. Pia ista opera religiosæ fuerunt Coloniæ, non minùs potentes armis suis spiritualibus, quàm militares: neque enim tormenta bellica tantùm per mœnia patefaciunt aditum, quàm ipsa Oratio. Ad septem dierum preces, quibus Populus Israëliticus Dei opem implorabat, muri Jerichuntini *a* concidêre. Meliùs itaque in Templis, quàm in ærariis, divitiæ deponuntur: non prò extrema necessitate solùm, verùm etiam, ut efflorescente per illas religione, Imperium unà efflorescat. Athenienses thesauros suos asservabant in templo Delphico, cujus custodiæ eos aliæ etiam Nationes committebant. Quæ custodia melior, quàm illius, qui Regnorū arbiter est? Minimùm in templis cor nostrum erit, si in iis

† Mar. hist. Hisp lib. 14. c. 2. a *Igitur omni populo vociferante, & clangentibus tubis, postquam in aures multitudinis vox sonitúsque increpuit, muri illico corruerunt*, Jos. 6, 20.

iis thesauri *b* nostri fuerint. Quare non impium minùs, quàm imprudens consilium est, sub levissimo necessitatis publicæ prætextu expilare Ecclesias. Providentiâ divinâ dignus non est, quisquis potentiæ Dei diffisus, in omni casu mox ad suppellectilem domûs ipsius adjicit oculos. Regi Ferdinando † sancto Hispalim obsidenti pecunia deerat ad continuandam obsidionem, cúmque suaderent alii, ut ærarii tenuitatem & inopiam Ecclesiarum thesauris tantisper sublevaret, respondit ille: *Plus ego mihi de precibus & sacrificiis Sacerdotum, quàm divitiis eorundem polliceor.* Quam pietatem & fiduciam die proximè sequenti deditione urbis cumulatissimè Deus compensavit.* Reges alii, qui secùs fecerunt, graves sacrilegæ suæ audaciæ dedêre pœnas. Gundericum Vandalorum Regem S. Vincentii templum spoliare parantem, in ipso templi limine mors repentina oppressit. Graves illas calamitates, quibus Rex Alphonsus Aragonius conflictatus fuit. Numinis vindictam plerique interpretabantur, quòd ædes sacras diripuisset. Serenissima Regina Uraca ad ipsas portas templi S. Isidori, quod est Legione, & in cujus thesauros temere involarat, diem supremum obiit. Rex Sanctius Aragonius, quòd bonorum Ecclesiæ invasione manus non semel temerasset, in obsidione quadam, sagitta ex muro emissâ sub axilla confixus interiit. Et tametsi ipse aliquot annis antè Rotæ in S. Victoriani, ad aram S. Vincentii, humillimo corporis habitu, cum gemitu & lacrymis publicè veniam precatus fuisset, omnia, quæ ablata fuerant, integra fide restituendo, voluit tamen Deus, ut delicti gravitas magis adhuc ex istâ pœnâ innotesceret ad exemplum aliorum. Rex Joannes primus in prœlio ad Aliubarrotam, cæsus fugatúsque fuit cum suo exercitu, propter invasos, ut credebatur, templi Guadalupéi thesauros. Postquam Fridericus Rex Neapolitanus, Cajetam ad deditionem

b *Ubi enim est thesaurus tuus, ibi est & cor tuum.* Matth. c.6.21. † Mar. hist. Hisp. * idem hist. Hisp. l.5. c.3.

nem compulerat, ingressi inde Galli † binas naves templorum spoliis oneraverant; sed ambæ (quod pro miraculo habitum) periêre.

§. Atque in his omnibus casibus necessitas extrema locum non habuit: in illa siquidem recta ratio licitum facit Principibus, ut pro sui conservatione uti possint iis opibus, quas piâ liberalitate in locis sacris deposuerunt; eâ tamen lege, ut tantundem suo tempore, meliore Fortuna aspirante, restituere parati sint; * uti fecêre Reges Catholici Ferdinandus & Isabella, obtenta in Parlâmento, quod Medinæ Campi coactum fuit, facultate, ut aurum argentúmque Ecclesiarum in necessarios belli usus tantisper impenderent. Qua in re sacri Canones, & Concilia certos definiverunt casus, necessitatem item & pericula, in quibus Ecclesiastici teneantur subsidiis suis Rempublicam sublevare. Et sanè grandis esset avaritia, quæ excusari non posset, si necessitates communes nollent agnoscere. Quid enim? Ipsi nobilissima & præcipua pars sunt Reipublicæ, & si pro hac & Religione vitam exponere obstricti sunt, cur non & suas fortunas? Si eos sustentat & alit Respublica, æquum omnino est, ut mutuum vicissim ab illis sperare possit subsidium pro sua conservatione & defensione. Durum erit Populo, decimas semper persolvere, & pia facere opera, si in communi necessitate non sit, qui in oneribus extraordinariis eundem sublevet. Propriam suam pietatem execrabitur, & refrigescet zelus illius & devotio, ne porrò novas oblationes, donationes, & legata Ecclesiis faciat. Valde itaque rationi consentaneum est, ut Clerus in ejusmodi casibus reditibus suis impensas publicas adjuvet, non eò solùm, quòd periculum aut beneficium commune omnibus sit; sed etiam, ne Sæcularium bona & possessiones ita graventur ut agriculturæ defectu, decimæ quoque, & alia pia opera desinant. Majores opes videntur tem-

† Mar. hist. Hisp. lib. 22. c. 14. * Idem hist. Hisp. lib. 24. c. 8.

tempore necessitatis extremæ aurum & argentum Ecclesiarum ductum in laminas in domo monetaria, quàm in vasa aut suppellectilem sacram in templis.

§. Atque hæc obligatio status Ecclesiastici major est, in necessitatibus gravioribus Regum Hispaniæ, cùm enim ab horum pia liberalitate omnes ferè fundationes & dotationes Ecclesiarum profectæ sint, tenentur eæ vicissim ex justitia. Patronis suis in necessitate venire subsidio, & sic eosdem obstringere, ut munifici esse pergant aliàs, ubi tempus & occasio tulerint. Hæ & plures aliæ rationes sacram Sedem Apostolicam impulerunt, ut adeò liberalem sese erga Reges Hispaniæ sæpe præstiterit, concedendo iis usum bonorum Ecclesiæ ad fovenda bella contra Infideles. Gregorius VII. Sanctii Romani Aragoniæ Regis arbitrio permisit decimas & reditus Ecclesiarum, quæ aut recèns extructæ fuissent, aut recuperatæ à Mauris, ut de iis pro libitu posset disponere † Quam licentiam etiam fecit Petro I. Aragoniæ Regi, ejúsque Successoribus & Primoribus Regni Urbanus Papa, exceptis tamen Ecclesiis Residentiæ. Innocentius tertius Bullam Cruciatam concessit pro bello Hispaniæ, quod Sacrum vocabant; quam gratiam deinde temporibus Regis Henrici quarti ad vivos pariter, & vitâ functos extendit Papa Calixtus. Gregorius decimus Regi Alphonso sapienti permisit tertiam decimarum partem, quæ fabricæ destinata erat; quod deinde perpetuum esse cœpit temporibus Regis Joannis secundi, & extendit illud Alexander sextus etiam ad Regnum Granatense. Joannes XXII. decimas redituum Ecclesiasticorum, & Cruciatam indulsit Regi Alphonso undecimo. Urbanus V. Regi Petro Crudeli tertiam partem decimarum ex beneficiis Ecclesiasticis Castellæ. Pontifici Sixto quarto placuit, ut Clerus unâ vice centies mille Ducatos pro bello Granatensi contribueret, & Cruciatam impertiit; quam gratiam deinde plures alii Pontifices prorogârunt. Julius secundus Regi Emanueli Lusitano

† Mar. hist. Hisp. lib. 10. c 8.

no concessit tertiam fructuum partem, quæ ad Ecclesiæ fabricam pertinebat, & ut eidem ex reliquis Ecclesiarum reditibus decima eorum pars cederet.

§. Hæc tamen subsidia in necessitatibus, & usus publicos, quibus destinata fuerint, impendi debent; qua in re tam religiosa fuit Regina Isabella,† ut cùm collectos videret è bulla cruciata nonaginta milliones, jusserit illico in eos converti usus, quos Bullæ Apostolicæ præscriberent. Magis elucescent gratiæ istæ, & majores ex iis nascentur fructus, si sic impensæ fuerint. Necessitas tamen, & periculum confundere solent omnia, & facilè interpretari mentem Pontificum, si aliter fieri contingat præsertim quando sumptus, qui aliunde in istum finem fiunt, majores sunt, cùm perinde sit, ex hisne pecuniis sumantur, an ex aliis.

† Mar. hist. Hisp.

SYMBOLUM XXVI.

IMpia fuit eorum opinio, qui asserere ausi sunt, majori fortitudine Gentiles excelluisse, quàm Christianos, eò quòd illorum superstitio magis corroboraret animum, & ferociorem redderet tetro illo spectaculo tot cruentarum victimarum, quas Diis offerebant in sacrificiis; eósque solos pro viris fortibus & magnanimis haberet, qui robore magis virium, quàm ratione aliis Nationibus dominarentur: contrà verò nostræ religionis institutum incusaret hoc nomine, quòd demissionem commendaret, & mansuetudinem, quæ duæ virtutes animos facere solent abjectiores. Impia prorsus opinio, & à veritate nimium quantum aliena! Sanguis profusus animũ barbarum magis, & crudelem reddere potest, fortiorem ac magis strenuum non potest. Fortitudo & excelsitas animi mox cum ipso pectore nascitur, non oculis hauritur. Nec generosiores sunt, qui magis sanguine & cæde animantium capiuntur; uti nec illi, qui humana carne victitant. Magnanimitatem non spernit nostra religio;

Religio; quin ad illam acuit potiùs. Non præmia proponit nobis temporaria & caduca, uti facit superstitio ethnica; sed æterna, nullis unquam sæculis

finienda. Quòd si tunc Corona a aliqua è lauro, quæ simul atque à trunco avellitur, marcescere incipit, tantopere incendit animos: quid non faciet nunc sempiterna illa stellarum, & immortalis? An fortasse majoribus sese objecerunt periculis Gentiles, quàm Christiani? Si quando illi urbem aliquam aut castrum armis impeterent, clypeis & testudinibus muniti id factitabant. Nunc verò Christianis per densos glandium imbres, per fulmina pulveris pyrii tentandus est

a *Illi quidem, ut corruptibilem Coronam accipiant; nos autem incorruptam.* I. Cor. 9. 25.

est aditus. Non adversantur fortitudini demissio animi & mansuetudo; quin ita junctæ sunt inter se, ut absq; his exerceri illa nequeat: neq; fortitudini locus est, ubi non sunt mansuetudo, tolerantia & reliquæ virtutes. Namque is solùm vir fortis est, qui ab affectibus vinci se non patitur, & à perturbationibus animi liber est, in quo genere plurimùm elaborarunt Stoici, & majori postea cum perfectione Christiani. Perparum ex sua parte facit, qui iracundia aut superbia se sinit abripi: illud heroicum, proprias suas passiones & cupiditates frangere. Inter difficiliores arenas animus est, ubi ista vigent certamina. Qui eò usque sese demittere didicit, ut alteri inflectat genua, facilè in occasione contemnet periculum, & cervice constanti securim excipiet. Tulerit sanè religio ethnica Magnos Duces, quales fuêre Cæsares, Scipiones, & alii complures; at certè haud minores nobis dedit Catholica in Alphonsis & Ferdinandis Castellæ, uti & in aliis Aragoniæ, Navarræ, & Lusitaniæ Regibus. Quæ tanta animi fortitudo esse potuit, atque illa, quæ in Carolo V. Imp eminuit? Quem unquam magnum Ducem celebravit antiquitas, cui pares, aut etiam superiores non fuerint Gonsalvus Ferdinandus de Corduba, Ferdinandus Cortesius, Antonius de Lieva, Ferdinandus Davalus Piscariæ Marchio, Alphonsus Davalus Vasti Marchio, Alexander Farnesius Dux Parmensis, Andreas de Oria, Alphonsus Albuquercius, Ferdinandus Alvarus de Toleto Dux Albanus, Marchiones de sancta Cruce, Comes Fontanus, Marchio Spinola, Ludovicus Fajardo, & alii propè innumeri tam Hispaniæ, quàm aliarum Nationum, nunquam laudati satis à fama. De quibus meritò dici poterit id, quod Apostolus Paulus de magnis illis Ducibus, Gedeone, Barac, Samsone, Jephte, Davide, & Samuele commemorat:[1] *Per fidem devicerunt Regna. Fortes facti sunt in bello, castra verterunt exterorum.* Si Gentiliũ victorias conferre placuerit cum iis, quas reportârunt Christiani, longè has fuisse majores videbimus. In

I præ-

[1] Heb. 11. 33. & 34.

prælio ad Navas ducenta Maurorum millia cecidêre, è nostris non nisi homines viginti quinque.[†] Hastæ & sagittæ hostium tantâ multitudine repertæ, ut duobus diebus, quibus victor exercitûs iisdem in locis hæsit, lignorum usum exhibuerint excitandis ignibus, ac ne combusti quidem potuerint, etsi studium adhibebatur. Altero tantò plures in pugna Saladana occubuére, desideratis Christianis solùm viginti: & in illustri illa victoria navali ad Naupactum (Lepanthum hodie) quam Joannes Austriacus contra Turcas obtinuit, centum & octoginta triremes partim demersæ fuerunt, partim captæ. Quas victorias non sibi tribuit Christianum pectus, sed vero Domino exercituum, quem veneratur & colit.

[*] *Que em caos tao estranhos claramente,*
Mais Peleja o favor de Deos, que a gente.

Gloriosus animi triumphus. Non minùs hostem confundit cor in Deo confidens, quàm manus ense armata, uti Judas Machabæus [b] experimento didicit. Deus est; qui corda regit, ipse animum & vires [c] sufficit, ipse tribuit, & negat victorias. Impostoris notam incurreret, atque à malitia & fraude excusari non posset, si ei adesset potiùs auxilio, qui falsum colit Numen, & impiis sacrificiis sibi propitium reddere satagit. Quòd si etiam interdũ iis largiatur victorias, id nõ invocationi, sed caussis aliis occultis providentiæ divinæ asscribendum. In siti illa, quâ exercitus Romanus laborabat in bello Marcomannico, placari haud potuit Deus sacrificiis & precibus Legionum Gentilium, donec tandem Legio Christianorum decima ejus imploraret auxilium: tunc enim copiosissimum iis imbrem impertivit, & fulmina in hostium direxit aciem,

† Mar. hist. Hisp. l. 11. c. 24. * Camoës Lus. Can. 3.
b *Manu quidem pugnantes, sed Dominum cordibus orantes, prostraverunt non minùs triginta quinque millia.* 2. Mach. 15. 27. c *Ne diceres in corde tuo, fortitudo mea, & robur manus mea, hac mihi omnia præstiterunt. Sed recorderis Domini Dei tui, quòd ipse tibi vires præbuerit.* Deut. 8. 17. & 18.

aciem, ut facili negotio victores evaderent; unde Legio illa postea Fulminatrix dicta est. Si viva semper esset fiducia illa ac fides, eosdem etiamnum operaretur effectus; at enim, quia aut ista desunt, aut propter alios occultos fines permittit Deus, ut bello subigantur etiam ii, qui verum ei cultum deferunt; quod dum fit, non triumphantium præmium est, sed eorum, qui vincuntur, castigatio ac pœna. Semper itaque in principum manibus vexillum Crucis sublime volitet; significatum per ensem illum, quem Jeremias Judæ Machabæo *d* porrexit, ut hostes suos fugaret: sumant item Religionis scutum, & sibi ponant ante oculos æternum illum ignem, qui Persarum Reges anteibat, Symbolum alterius incircumscripti, à quo radios suos Sol accipit. Hæc vera religio est, quā milites adorabāt, quoties provoluti in genua venerabantur vexillum, quod Labarum Constantini Imperatoris vocabatur. Cùm enim Crux quædam lucis splendore in cælo efformata cum inscriptione, *In hoc signo vinces*, victoriam illi contra Maxentium promitteret, vexillum istâ formâ fieri præcepit, quam præsenti Emblemate exhibeo, supernè cum literis † X & P. charactere nominis Christi, & literis Græcis Alpha & Omega, quæ Dei sunt Symbolum,* principii & finis rerum omnium. † Vexillo isthoc usi sunt deinceps Imperatores usque ad tempora Juliani Apostatæ. Joannes quoque Austriacus in omnibus suis signis Crucem efformari jussit cum isto lemmate:* *Hu armis vici Turcas, iisdem victurum me confido & Hæreticos.* Rex Alphonsus magnus eadem verba Crucis Constantinianæ in alio quodam posuit vexillo quod in templo Overano postea obtulit: & iis ipsis uti placuit, sicut & labaro Constantini pro præsenti Emblemate, ad imprimendā Principū animis fiduciam illam,

d *Accipe sanctum gladium munus à Deo, in quo dejicies adversarios.* 2. Mach. c. 15. 16. † Euseb. l. 9. hist. c. 9. S. Ambr. epist. 29. † Genebr. l. 4. Chron. anno 15.. Mar. hist. Hisp. l. 7. c. 16.

quà vexillum Religionis contra hostes suos plantare eos oportet. † In prælio ad Navas Canonicus quidam Toletanus, Decanus postea, Paschasius nomine, Crucem quam Roderico Archi-Præsuli de more præferebat, per hostium cuneos semel atque iterum circumtulit, & evasit incolumis, tametsi omnium telis peteretur, multæque Maurorum sagittæ hastili infixæ hærerent. Latera vexilli istius spiritus cælestes stipare solent. Gemini Angeli equis candidis vecti in prima acie pugnare visi sunt, * quando ad Septimancas Rex Ramirus secundus Mauros devicit. In alio item prælio ad Clavigitim temporibus Regis Ramiri primi, uti & in alio ad Meridam temporibus Regis Alphonsi noni divinum illud fulmen, filius tonitru sanctus Jacobus Patronus Hispaniæ, in equo albo vexillum præferre visus est, quod rubræ Crucis figurâ distinctum erat. † *Nullus vobis resistere poterit* (dicebat Josue ad principes Israël, jam jam è vita discessurus) si in Deo spem & fiduciam collocaveritis. * *Unde è vobis persequetur hostium mille viros: Quia Dominus Deus vester pro vobis ipse pugnabit.* Plenæ sunt sacræ paginæ istiusmodi divinis subsidiis. Contra Chananæos stellas e ipsas Deus in acie disposuit; contra Amorrhæos Elementa farmavit, & & lapides è cælo depluit. Nec opus fuit alio creaturarum ministerio in fidelium favorem adversus Madianitas, † *Immisit Dominus gladium in omnibus castris, & mutuâ se cæde truncabant.* In semetipsum ultionem provocat, quisquis Dei inimicus est.

†|Mar. hist. Hisp. lib. 11. c. 24. * Idem l. 8. c. 4. † Jos. c. 23. 10. * Jos. ibid. e *De cælo dimicatum est contra eos: stellæ manentes in ordine suo, adversus Sisaram pugnaverunt.* Jud. c. 5. 20. f *Dominus misit super eos lapides magnos.* Jos. c. 10. 11. † Jud. c. 7. 22.

SYMBOLUM XXVII.

QUod neque vis, neque diuturna multorum annorum oppugnatio adversus Trojam efficere potuit,

tuit, dolus tandem obtinuit sub specie religionis, inferentibus in urbem Græcis arma sua intra alvum equi lignei abdita, tanquam si voti, ~~quod~~ Deæ Palladi

fecissent, rei essent. Mirum dictu! neque interior armorum concussio & sonitus; neque advertentia prudentiorum civium; neq; quod opus foret, dirutis mœnibus eum in urbem inducere, mox posteaquam Græcorum naves solvissent è littore; neque quod intra mœnia commorari deberet, populo sufficere potuit, ut fraudes agnosceret: tanta Religionis vis est. Eâ opportunè usi sunt Scipio Africanus, Lucius Sylla, Quintus Sertorius, Minos, Pisistratus, Lycurgus, & alii, ut actionibus suis & legibus conciliarent auctoritatem, & populo imponerent. Phœnices in Hispaniam

ingressi, eo loco, ubi nunc Medina Sidonia cernitur, templum arcis formâ construxerunt, Herculi dedicatum ajentes, per quietem sic jussos se esse. Crediderunt Hispani, divinum esse cultum, quod stratagema erat; esse pietatem, qui dolus fuit: atque ita Phœnices sub Religionis prætextu, quo nihil ad speciem fallacius, oppressos deinde loci istius incolas bonis omnibus & fortunis spoliârunt. Alterius item templi beneficio in promontorio Dianéo (ubi nunc est Denia) incolæ Insulæ Zacynthi machinationes suas clàm habuerunt, cùm Hispaniam sibi subjicere molirentur. Rex Sisenandus Suinthilam regno expulerat, atque ut dominationem suam magis stabiliret, Concilium Provinciale septuaginta circiter Præsulum convocavit, sub specie quidem ecclesiasticæ disciplinæ, quæ vitio temporum collapsa erat, novis legibus astringendæ; sed revera præcipua ejus cura erat, ut condemnato Patrum sententiis Suinthilâ, sibi deinde corona adjudicaretur, & populus in concordiam rediret: quo eodem artificio etiam Ervigius electionem suam & abdicationem Regis Wambæ confirmare studuit. Non ignorat Malitia, quantùm apud hominum animos valeat Religio, quare hâc potissimùm utitur ad exercendas suas technas, quibus simplicem populum facillimè decipit, qui cùm fines illius omnes penetrare nequeat, sibi persuadet ista solùm tendere ad Deum reddendum propitium; ut bona fortunet temporalia, & æterna postea præmia conferat. Et quæso, in quas non impulit fraudes Nationes plurimas Religionis species, dum se se superstitiosis cultibus miserè dederent? Quàm serviles & truculentos mores ii non introduxerunt, cum libertatis, fortunarum & vitæ dispendio? Advigilent sedulò Principes & Respublicæ, hoc præsertim tempore, quando Politica larvam pietatis induit, neque facilè admittant illos Religionis equos, qui non civitates solùm, sed integras etiam provincias, & regna funditus devastârunt. Quòd si sub illius titulo ambitio irrepat, & cupiditas, & oneretur

gra-

graviter populus, suave Dei jugum fastidiet, ob damna & detrimenta rerum temporalium, quæ patitur, & sensim in animum suum inducet, legem naturalem ac divinam Religionis ad rationem status pertinere; Principes verò sub specie illius sua contegere artificia, quibus subditos contineant in officio, & fortunis suis expolient. Perpendant itaq; apud se principes cum omni diligentia, num quod de novo introducitur, religionis caussa sit, an prætextus solùm, in auctoritatis & potestatis illius præjudicium, aut injuriam subditorum, aut contra tranquillitatem publicam: id quod ex fine, quem sibi novitas ista propositum habet, perspicere poterunt, examinando quò spectent tales innovationes, an ad emolumentum proprium, aut ambitionem; an ad bonum spirituale conducant, necne; aut num hoc ipsum non mediis aliis, quæ minus adferant præjudicii, procurari queat. In istiusmodi casibus, minori cum periculo damnum præcavetur, quàm eidē postea paretur remedium, non dando locū ejusmodi prætextibus & abusibus. Si tamen introducti jam fuerint, magna cum suavitate corrigi eos oportet, non via facti, nec cum violentia & scandalo, nec jure extremo potestatis, præsertim si sub principis jurisdictionem casus isti non cadant; sed singulari cum solertia, & habita personarum ratione, per manum illius, ad cujus forum *a* pertinent, edocendo illum sincerè de rei veritate, deq; damnis & incommodis. Etenim si princeps sæcularis id facere vi attentaverit, & abusus isti apud Plebem inveteraverint, hæc illud impietati tribuet, & sacerdotibus obtemperabit potiùs, quàm principi: contrà verò, si populum inter & Sacerdotes non omnino optimè convenerit, & ille viderit, auctoritatem ecclesiasticam & sæcularem inter se dissidere, obedientiam abjiciet, & contra ipsam insurget Religionem, declarata principis voluntate jam factus audacier,

I 4.

a *Labia enim Sacerdotis custodient scientiam, & legem requirent ex ore ejus.* Malach. c. 2. 7.

cios, & paulatim in eam veniet opinionem, damna ejusmodi contentionum ad substantiam Religionis pertinere; quo fiet, ut facili negotio animum pariter, & illam immutet. Atque eâ ratione, si princeps litibus & controversiis cum Magistratu Ecclesiastico; Populus verò novitate opinionum implicatus fuerit, nullus porrò rebus sacris habebitur honos, & graves oborientur errores, confusâ illâ divinâ luce, quæ collustrabat animos, & uniebat: unde multorum principum interitus, & Statuum *b* immutationes nasci vidimus: Magnâ prudentiâ opus est, ad ritè gubernandam in talibus materiis multitudinem, nam pari facilitate, aut eas spernit, & impia est; aut leviter credit, & superstitiosa est; quod postremum frequentiùs accidit: ipsa enim tanquam imperitior specie religiosi cultûs & opinionum novitate continuò capitur, antè etiam quàm secta ratio ista omnia ad examen vocet. Quare plurimùm refert, omnem illi paulatim ruinæ occasionem præcidere, eas cumprimis, quæ oriri solent ex inanibus disceptatiunculis de materiis quibusdum subtilioribus, quæve ad religionem nihil omnino aut parum faciunt, non permittendo, ut aut defendantur, aut typis imprimantur: aliàs enim multitudo in diversa trahetur studia, & opinionem suam, tanquam de fide esset, tuebitur mordicùs. Quæ res non minores turbas ciêre posset, quàm ipsa religionum diversitas, aut iis ansam dare. Eodem periculo territus Tiberius concedere noluit, ut libris Sibyllini *c* inspicerentur, quorum vaticinia tumultus concitare poterant: & in actis *d* Apostolorum legimus, libros igni fuisse traditos, qui vanas curiositates continerent.

§. Solet populus sub specie pietatis miserè decipi, & cœco

b *Nulla res multitudinem efficaciùs regit, quàm superstitio.* Curtius. c *Censuit Asinius Gallus, ut libri Sibyllini adirentur; renuit Tiberius perinde humana, divináque obtegens.* Tac. l. I. Ann. d *Multi autem ex iis, qui fuerant curiosa sectati, contulerunt libros, & combusserunt coram omnibus.* In Act. Apost. c. 19. 19.

cœco quodam impetu sese dedere cultibus quibusdam superstitiosis cum submissione prorsus muliebri, quæ hominem melancholicum reddunt & timidum, & imaginationum suarum velle mancipium, quæ animum simul & spiritum opprimunt, faciúntque eum otiosum sodalitia obire, & vacare peregrinationibus, ubi multi sæpe abusus committuntur, & vitia. Imperitæ plebeculæ infirmitas illa est, neque parum periculosa veritati religionis, & saluti publicæ, & nisi principiis quis obstet, gravissima creat incommoda & pericula: nam stultitiæ genus est, quæ sub specie boni temere præcipitat, & novas consectatur religionis opiniones, & artes diabolicas. Religiosa quædam subjectio utilis est, sed sine superstitione abjectâ & humilitatis scilicet, quæ virtutem in pretio habeat, & perhorrescat vitium, quæ statuat laborem & obedientiam majoris esse apud Deum & principem meriti, quàm societates & peregrinationes, quando ejusmodi pietatem convivia, choreæ & lusus comitantur, quomodo populus Israëliticus in dedicatione vituli e factitabat.

§. Quòd si fortè cœperit multitudo in rebus ad religionem pertinentibus, nimiùm suæ tribuere opinioni, & novitates in illam voluerit introducere, extemplo parandum est remedium, & mala sementis radicitùs evellenda, priusquam crescat, & serpat longiùs, ut coalescat in corpus potentius ipso principe, contra quem deinde, si ejus se opinioni accommodare noluerit, perniciosam regiminis mutationem machinari f audeat. Tametsi verò intelligendi vis

e *Sedit populus manducare, & bibere, & surrexerunt ludere.* Exod. 32. 6. f *Eos verò qui in divinis aliquid innovant odio habe, & coerce, non Deorum solùm causâ (quos tamen qui contemnit, nec aliud sanè magni fecerit) sed quia nova quædam numina hi tales introducentes, multos impellunt ad mutationem rerum, unde conjurationes, seditiones, conciliabula existunt, res profectò minimè conducibiles Principatui.* Dion.

in eo genere libera sit, & salvâ suâ libertate, ad credendum cogi nequeat, adeòque Dei solius esse videatur, eum corrigere, qui secùs de ipso g sentit, ac oportet; gravissima tamen inde nascerentur incommoda, si decisio de altissimis fidei mysteriis cœcæ & imperitæ plebeculæ committeretur: atque ideo valde convenit obligare subditos, ut quemadmodum veteres Germani solebant, sanctius ac reverentiùs ducant, credere res h divinas, quàm scire. Quis error tam insanus aut fœdus, in quem non incidat regnum aliquod, si de rebus religionis illi dijudicare liceat? Hinc tanta cura caverunt olim Romani, *ne qui nisi Romani Dei, nec quo alio more, quàm patrio colerentur.* Et Claudius graviter cum Senatu conquestus fuit, quòd externæ superstitiones i introducerentur. Attamen si jam Malitia pedem fixerit, neque correctio adversus multitudinem vim ac robur habere potuerit, prudentia operetur necesse est, quod aliàs ferrum & flamma debuissent efficere: nam augescit interdum delictorum pertinacia, si remedia adhibeantur intempestiva, & plus æquo violenta; neque semper vi cedit ratio. Reccaredus Rex magna cum solertia, tempori tantisper cedendum ratus, nunc dissimulando, nunc blandiendo, sensim effecit, ut subditi ejus omnes Arriana perfidia abdicata ad Ecclesiæ Catholicæ castra commigrarent.

§. Magni heroës olim usi sunt superstitione (ùt diximus) ut legibus suis auctoritatem parerent, atque animos adderent populo, magisque eum in submissione & officio continerent: in hunc finem somnia fingebant divinitus sibi immissa, conversationes secretas & familiaritates cum Diis; & licèt hæ artes apud simplicem plebeculam plurimùm valeant, utpote cujus ingenium superstitiosum rebus ejusmodi, quæ

g *Deorum injurias Diis cura.* Tac. lib. 1. Ann. h *Sanctius ac reverentius visum de actis Deorum credere, quàm scire.* Tac. de more Germ. i *Quia externæ superstitiones valescant.* Tac. lib. 11. Ann.

quæ supra naturam esse videntur, facilè capitur; non est tamen principibus licitum, eam ementiris miraculis, & falsa Religionis specie deludere. Ad quid umbra, ubi luce ipsa frui possumus? Ad quid prodigia illa de cælo fictitia, si tot ac tanta iis suppetant, ùt vidimus, qui firma cum fiducia ea præstolantur à providentia divina? Quomodo justissimus Deus ejusmodi artibus successum bonum largiri poterit, quæ curam ipsius ac sollicitudinem in rerum harumce inferiorum gubernatione incusant, quæ ipsius potentiam falsò confingunt, quæque illi tribuunt, cujus ipse auctor non est? Quam certitudinem in Religione sibi pollicebitur populus, si eam ad fines principum particulares detorqueri videat, eò quòd tegumentum tantummodo sit, quo suas cooperiant fraudes, & veritatem mendacii arguant? Non est secura politica, quæ dolis sese vestit, nec firma ratio status, quæ technis nititur.

SYMBOLUM XXVIII.

Regula & mensura virtutum prudentia est, absque hac illæ in vitia degenerant. Eam ob rem in mente sedem suam habet, sicut virtutes reliquæ in appetitu: illinc enim omnibus præsidet. Magnam Deitatem illam vocat Agatho. Hæc virtus est, quæ tres Reipublicæ formas constituit, Monarchiam, Aristocratiam, & Democratiam; iisque singulis suas tribuit partes naturæ subditorum convenientes, intentos semper habens oculos in conservationem eorundem, & finem principalem felicitatis politicæ. Anchora statuum prudentia est; acus nautica principis. Deficiente hác virtute, anima gubernationis deficit. † *Ca esta* (verba sunt Alphonsi Regis) *faze ver las cosas e juzgarlas ciertamente segun son e pueden ser, e obrar en ellas como deve, e non rebatosamente.* Virtus est principum *a* propria, & quæ maximè facit excellere hominem,

 minem,

† Lib. 8. tt. 5. p. 2. a *Nam rectè disponere, rectéque judicare qui potest, is est princeps, & Imperator.* Menand.

minem,adeòque parcè eam Natura dispensat. Multis magna dedit ingenia, magnam prudentiam oppidò paucis.Absque illa,quò quique cæteris dignitate ma-

gis eminent, eò majori cum periculo præsunt aliis: facilè enim rationis transiliunt limites, & pessum eunt;& in eo,qui aliis imperat, judicio claro opus est, quod res omnes,prout sunt in se dispiciat, & singula suis ritè ponderare momentis noverit. Examen hoc magni in principibus momenti est, & multum in eo potest Natura, plus tamen ipse rerum usus atque experientia.

§. Ea prudentiæ virtus multis constat partibus,quæ ad tria capita reduci possunt; memoriâ scilicet præteriti, intelligentiâ præsentis, & providentiâ futuri. Omnes

Omnes istas temporis differentias in Emblemate præsenti Serpens repræsentat, prudentiæ Symbolum, supra clepsydram arenariam, quæ præsentis currentisque temporis est hieroglyphicũ; sceptrum spiris suis ambiens, & contemplans sese in duplici speculo præteriti temporis & futuri; pro lemmate verò ponitur illud Homeri carmen à Virgilio traductum, quod omnia tria complectitur tempora: †

Quæ sint, quæ fuerint, quæ mox ventura trahantur.

In quæ intuens Providentia suas moderatur actiones.

Tria ista tempora speculum sunt gubernationis, in quo maculas, & errores præteritos pariter, ac præsentes observando, sese ornat & expolit, adjuta experientia propria, & ipso rerum usu comparata. De propria ago alibi: Quæ comparatur, aut communicatione cum aliis, aut ex Historiis acquiritur. Communicatio cum aliis perquã utilis est, etsi restrictior; nam faciliùs comprehenditur, & abundè magis satisfacit dubiis omnibus ac quæstionibus, unde principem meliùs instruit. Historia omnes quasi mundi ætates subjicit oculis, illiusq; beneficio memoria vitam Majorum vivit. Errata eorum, qui fuerunt aliquando, eos, qui nunc sunt, erudiunt. Quare necessum est, ut princeps amicos fideles & veraces conquirat, qui sincerè illum de veritate edoceant in omnibus tam præteritis, quàm præsentibus; & quoniam isti, ùt solebant dicere Alphonsus Neapolis & Aragoniæ Rex, libri quasi sunt historici, qui neq; adulantur, neq; celant aut dissimulant veritatem, eos potissimùm in consilium adhibeat, observando negligentias & culpas Antecessorum; fraudes, quibus circumventi fuerunt; artes aulicas; intestina & externa regnorum mala, & circumspiciat diligenter, num sibi quoque ab iisdem aliquod periculum sit. Optimus principum Magister, tempus est. Sæcula præterita veluti Nosocomia quædam sunt, ubi cadavera Rerumpublicarum, & Monarchiarum, quæ aliquando floruerunt, incidendo inspiciunt & timantur.

† Virgil.

Anatomici, ut præsentes tantò curent meliùs. Chartæ nauticæ sunt, in quibus cum alienis tempestatibus, & navigationibus secundis investigantur littora, bolide explorantur maria, brevia deteguntur, deprehenduntur scopuli, & regnandi lineæ designantur. Hinc Alexander Severus Imperator * *præficiebat rebus literatos, & maximè, qui historiam nôrant, requirens quid in talibus caussis, quales in disceptatione versabantur, veteres Imperatores fecissent.* Verùm non omnes omnino libri boni consiliarii sunt: nonnulli enim malitiam suadent & fraudes, quæ quia magis in usu sunt, quàm veritas, bene multi eos *b* consulunt. Illi maximè securi, quos sapientia divina dictavit. In his reperire licebit principi pro casibus omnibus politiam quandam perfectam, & documenta certa, quibus se *c* & alios ritè gubernet. Ea de caussa Regibus Israël in mandatis dederat, ut Deuteronomii librum semper penes se haberent, & ex eo quotidie legerent *d* aliquid. Deum audimus, à Deo discimus, quoties divina illa oracula evolvimus.

§ Cum hoc historico studio securè sese poterit Serenitas Vestra gubernationis mari committere, dummodo pro nauclero sit rerum præteritarum experientia ad præsentium directionem, quas Serenitatem Vestram ita moderari oportebit, ut oculos suos semper in futuro defigat, ipsúmque antè prævideat, ad pericula declinanda, aut saltèm, ut præventa *e* minus mali

* Lamp. b *Qui exquirunt prudentiam, quæ de terra est, negotiatores Merrhæ, & Theman, & fabulatores, & exquisitores prudentiæ & intelligentiæ; viam autem sapientiæ nescierunt.* Baruch. 3. 23. c *Omnis scriptura divinitus inspirata utilis est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia, ut perfectus sit homo Dei; ad omne opus bonum instructus.* 2. Tim. 3. 16. & 17. d *Leget illud omnibus diebus vitæ suæ* Deut. 17. 19. e *Scit præterita, & de futuris æstimat.* Sap. c. 8. 8.

mali adferant. Juxta has temporum affectiones judicare debet, & æstimare de futuris prudentia Serenitatis Vestræ, non illas Planetarum, qui cum admodum pauci sint, & staros suos habeant motus, non possunt (quantumvis aliqua in illis inesset virtus) tantam eventuum portendere varietatem, quos aut casus invehit, aut liberum disponit arbitrium. Neque speculatio & experientia sufficiunt, ut certam aliquam & securam scientiam, de caussis tam remotis constituant. Conjiciat itaque oculos suos Seren. Vestra in tempora retro præterita, jam inde à Rege Ferdinando Catholico usque ad Philippum II. & collatis cum iis, quæ ab eo tempore in hanc nostram ætatem usque effluxerunt, expendat Serenitas vestra, num Hispania tam sit incolis referta, tam opulenta, & rebus omnibus abundans, atque illis prioribus sæculis. Num tantopere artes & arma floreant; num tam frequentes sint nundinationes, & agrorum culturæ; & si in hisce rebus quasdam defecisse animadverterit, incisionem corporis hujus instituat, exploret arterias ejus omnes, ac partes, quæ sanæ ac integræ sint, quæ non; è quibus item fontibus infirmitates istæ suam trahant originem. Consideret apud animum suum Seren. Vestra, num fortè ex uno aliquo eorum nascantur, qui ferè ordinarii sunt. Ex deductione subditorum in terras exteras; ex defectu propagationis; ex multiplicitate Religiosorum ordinum; ex nimia festorum dierum frequentia; ex multitudine Universitatum, & studiorum; ex detectione Indiarum; ex pace non œconomica, ex bello leviter suscepto, aut segniter administrato; ex abrogatione Magisteriorum ordinum militarium; ex raritate præmiorum; ex oneribus cambiorum, & usurarum; ex pecuniarum translatione in alienas provincias: ex disparitate monetarum; aut aliis similibus caussis. Si viderit Serenitas Vestra, quænam ex istis mali fons sit & origo, difficile non erit parare remedium; & cognitis probè duobus temporibus, præterito & præ-

sente,

sente, unà etiam Seren. Vestra de futuro æstimabit: † *Nihil enim sub Sole novum. Quid est, quod fuit? ipsum quod futurum est. Quid est, quod factum est? ipsum quod faciendum est.* Personæ mutantur, non scenæ. Iidem semper mores & modi sunt.

§. Post illam librorum evolutionem plurimum quoque lucis dabit Viris Principibus communicatio cum tot ac tantis ingeniis, quæ cum iis agunt quotidie, atque ad audientiam verba & rationes multùm ac diu cogitatas adferunt. Ideo Joannes secundus Lusitaniæ Rex dicere solebat, regnum aut invenire principem prudentem, aut facere. Amplissima est imperandi schola, in qua Ministri summis ingeniis præditi, & experientia insignes, aut domestici, aut exteri, negotia cum principe conferunt. Hic semper in assidua versatur exercitatione, cum speciali notitia omnium propè, quæ in mundo geruntur. Quæ schola cùm maximè conveniat principi, decet omnino, ut si non ex obligatione, discendi saltèm studio, negotiis sese impendat, studeátque ea plenè capere & penetrare; nec satis esse credat, si Consiliariis suis ea committat, & ab illis decisionem expectet: nam si negotiis prorsus se abstineat, sylvescit paulatim ingenium, & odisse ea incipit, tanquam onera quædam intolerabilia, & viribus majora, adeòq; aliorum mavult curæ relinquere, & industriæ. Quòd si deinde ad ipsum referatur, quid aliis ea superre visum fuerit, inscius & imperitus pendet animi, recténe judicatum fuerit, an secùs; qua in confusione, necesse est eum suimet pudeat, pigeátque, dum videt se muto simulacro haud multò esse absimilem, cui exterior fit reverentia, alius verò pro ipso responsa dat. Nec alia de caussa Zacharias Propheta eum principem, qui similis pastori, gregem suum deserenti, obligationis suæ est immemor, idolum *f* vocitat: Statua enim est, quæ repræsentat, non exercet Majestatem. Os habet, & non loquitur: oculos

†Eccle. 1. 9. & 10. *f* *O Pastor, & idolum, derelinquens gregem.* Zach. c. 11. 17.

culos habet, & aures, & neque videt, neque *g* audit; cùmque passim pro idolo cultûs solùm habeatur, non quòd efficere quicquam possit, tanquam telluris inutile pondus, ab omnibus *h* despicitur; neque hoc damnum facilè sarciet: negotia enim, è quibus usu atque exercitatione experientiam aliquam haurire poterat, præterlabuntur sicut aquæ, quæ nûnquam revertuntur; quare cùm ipse ignoret, unde negotiorum tela inchoata sit, rectè eam pertexere nunquam poterit.

§. Adhæc itaque & alia damna evitanda, expedit omnino, ut Princeps simul atque Rempublicam capessit, animum suum ad negotia publica applicet, ut usu paulatim artem benè gubernandi condiscat: etsi enim illa initiò mole suâ absterreant principem; ambitio tamen, & gloria, quæ inde sperari potest, faciunt postea, ut appetantur etiam, & amentur. Non illum arceat errandi metus, quia nulla tanta est prudentia, quæ non quandoque falli possit. Ex erroribus experientia nascitur; ex hac verò optimi imperandi regulæ. Et si fortè eum errare contigerit, illud solatio sit, minùs interdum esse periculi, ipsum falli principem, quàm si rem optimæ gerat per alium. Hoc namque calumniis obnoxium; illud verò faciliùs tolerat populus. Obligatio principis in eo solùm consistit, ut quàm rectissimè velit agere omnia, atq; in id omnem suam conferat operam, instructionem admittendo, & consilium, sine arrogantia & fiducia sui nimia: hæc enim ignorantiæ & errorum mater est. Potentia unà cum principibus nascitur, non sapientia. Si audire voluerint, rectè gubernare scient. Cùm Salomon suam agnosceret infantiam pro gubernando Dei populo, petiit à Deo cor *i* docile: hoc enim solum sufficere putabat, ut rectè suo fungeretur officio. Principem zelosum,

g *Os enim habent, & non loquentur; oculos habent, & non videbunt: aures habent, & non audient.* Ps. 113. 5. h *Nihil est idolum in mundo.* 1. Cor. 8. 4. i *Dabis ergo servo tuo cor docile, ut populum tuum judicare possit, & discernere inter malum & bonum.* 3. Reg. 3. 9.

ſum, & qui honeſtum ſemper præ oculis habet, Deus quaſi manu ducit, ne uſpiam in ſtatuum ſuorum gubernatione offendat.

SYMBOLUM XXIX.

PIſcatores in Inſula Chio, cùm jactis aliquando in mare retibus piſces ſe capturos crederent, tripodem extraxêre, quod vas quoddam erat ſacrificiis deſtinatum, aut (ùt volunt alii) menſa tripes rotunda, opus admirandum, magniq; pretii, non tam ob materiam, quamvis ex auro eſſet, ſed ob Vulcanum artificem. Crevit in iiſdem, & aliis ejuſdem Inſulæ Piſcatoribus cupiditas, & ſpe vanâ inaniter deluſi iteratis ſæpe vicibus retia ſua in profundum demisêre. O quoties proſperi principis unius ſucceſſus eidem ipſi & aliis fraudi fuerunt, dum

dum mediis iisdem similem aliquam nancisci Fortunam conati sunt! Non est ita facile, alienos sequi passus, aut relegere proprios, ut eadem semper examussim premas vestigia. Exiguum temporis spacium tot eventuum varietate priora obducit, & quæ de novo imprimuntur, diversa sunt, adeòq; non eundem habent exitum. Multos æmulos atque imitatores habebat Alexander magnus, qui licèt virtute tum corporis tum animi nihil illi cederent, nunquam tamen tam cumulatam gloriã&felicitatem potuerunt adipisci, aut certè tantum plausum non tulerunt. In nostra est potestate, bonos esse; non item, tales videri aliis. Etiam in rebus Famæ Fortuna ludit, neque semper eadem eidem respondet facinori. † Quod Sagunto accidit, Estepæ quoque evenit, & hujus tamen vix aliqua superest memoria; tenuior nimirum civitas gloriam istam non obtinuit: nam in Majoribus laudari sæpe solet, quod in aliis minoribus nemo æstimat. Idem prorsus in virtutibus usu venit; propter easdem princeps unus bene audiet, alius malè: temporum hoc vitium est, & subditorum. Si Nobilitas excusso fræno solutior sit, & populus licentior, mali principis notam non effugiet, si illos in rationis gyrum reducere voluerit. Unumquodq; regnum principem cuperet suis conformē moribus; unde fit, ut tametsi unus aliquis princeps iisdem bonis artibus Rempublicam moderetur, quibus alius gloriosissimè eandem moderatus est, æquè tamen acceptus futurus non sit, nec parem habiturus laudem, nisi subditorum utriusque quoque Naturas æquè probas esse contigerit.

Hinc periculo non caret, si Princeps ad aliorum exempla solùm se velit dirigere: est enim perdifficile, ne dicam omnino impossibile, ut in uno aliquo casu conditiones eædem ac rationes omnes concurrant, quæ in alio. Hæ caussæ secundæ cælestium orbium semper volvuntur, novósque siderum & astrorum formant aspectus, quibus suos producunt effectus, & rerum

† Mar. hist. Hisp. lib. 2. c. 23.

rerum mutationes efficiunt: & sicut accessus recessúsque stellarum semel facti non iterum eodem modo facilè eveniunt, ita neque easdem in hæc inferiora habent operationes, & variatis quibusdam conditionibus, variantur ipsi successus, in quibus casus ferè plus potest, quàm prudentia. Equidem non minus Principibus fraudi fuisse existimo, aliorum sequi exempla, quàm planè nulla. Quare considerandum diligenter, quid evenerit aliis, ut politica prudens evadat; non ut sua omnia ad aliorum normam dirigat, exponendo se dubiis & incertis casibus. Aliorum eventa documento a sint, non præcepto aut legi. Ea sola exempla securè imitari quis potest, quæ à caussis & rationibus intrinsecè bonis, & Juri naturali ac gentium communibus profecta fuerunt. Illæ enim omnibus temporibus eædem sunt. Uti & sequi exempla eorum principum, qui cum Religione, Justitia & Clementia, aliisque virtutibus & actionibus moralibus se suáque conservarunt. Verùm etiam in his casibus attentione opus est: mutari enim solent mores, & æstimatio virtutum, nec novum aut insolens, Principem aliquem per easdem, quarum beneficio uno tempore feliciter floruit, alio periisse. Oportet igitur, ut hæc omnia expendat prudentia, neque ipsa sibi nimiùm fidat; sed varios consulat casus, qui quotidie incidunt, neque futura pro certis habeat, quantumvis prudens judicium & diligentia iis satis cavisse videantur: non semper enim eventa respondent meritis, neque dependent ab ordinaria caussarum connexione, in qua consiliis humanis aliquis solet esse locus; sed ab alia caussa superiore, quæ cæteras dirigit; ex quo fit, ut incertæ sint cogitationes nostræ, & spes in illis fundata facilè fallat. Nemo opinione omnium longiùs ab Imperio aberat, quàm Claudius, & cælum jam illum destinarat, ut in Tiberii lo-

a *Plures aliorum eventis docentur.* Tacit. lib. 4. Ann.

locum *b* sufficeretur. Frequentius istud est in electione Pontificum, in qua humana industria in suis consiliis sæpe deluditur. Non semper providentia divina naturalibus mediis utitur, aut si utatur, diversos cum iisdem operatur effectus, & lineas rectas ducit ad obliquam regulam, cùm non rarò damno sit principi, quod commodo illi esse debuerat. Eadem columna ignea in deserto lucem præbebat populo Dei, & hostium castra opplebat caligine. Maxima etiam prudentia humana quandoque palpat in tenebris. Unde salutem quis sperat, inde exitium sibi accersit interdum, uti Viriato accidit, quem proditum ab iis Legatis & neci traditum historiæ referunt, quos ad Consulem Servilium miserat. Damnum, quod semel accepimus, non facilè credimus passuros nos denuò; at contrà res secundas, aut duraturas nobiscum, aut certè redituras, illicò nobis persuademus. Multis isthæc confidentia perniciem attulit, quippe quæ prudentiam armis suis exuit. Ingens quoddam eventuum mare est hic Mundus, variis & incognitis caussis quasi ventis quibusdam agitatum. Ne animo efferamur, si retia fortè votis referta educamus in littus; nec contrà dejiciamur, si fuerint vacua. Eadem animi æqualitate jacere ea oportet, & eventum expectare. Quiete frui non potest, qui felicem rei exitum certò sibi pollicitus, secùs evenire videt, & remedium in promptu non habet. Qui deteriora animo concepit, ei adversi casus inopinanti obtingere non possunt, neque ob frustrata desideria facilè ludibrio fit aliis, quemadmodum Persis factum in bello adversus Athenienses; illi námque longè etiam antè ex Insula Paro compararant marmora, quibus victoriam inscriberent, quam jam pridem spe devoraverant; sed cùm postea ipsimet prælio vincerentur, iisdem marmoribus Athenienses usi sunt, ad erigen-

b *Quippe famâ, spe, veneratione potiùs omnes destinabantur Imperio, quàm quem futurum Principem fortuna in occulto tenebat.* Tac. lib. 3. Ann.

gendam Vindictæ statuam, perenne stultitiæ Persicæ monumentum. Præsumptio sciendi futura, rebellio quædam est contra Deum, & concertatio stolida cum Sapientia divina, quæ permisit quidem, ut prudentiæ humanæ de rebus ejusmodi conjicere liceret, non tamen divinare, ut nimirum in hac casuum incertitudine tantò se Deo conditori suo magis subjectam agnosceret. Ea etiam de caussa tam cauta ac provida est in statuendo politica, quippe quæ probè perspectum habet, quàm parum de futuris prævideat Sapientia humana, & quàm facilè fallant judicia, quæ opinioni præsumptæ innituntur. Si principes eventus futuros antè prospicerent, non toties malè consilia caderent. Atque hinc factum reor, ut simul ac Saul in Regem electus fuit, Deus ei spiritum prophetiæ *c* infuderit.

Nunc ex iis, quæ hactenus diximus, illud conficitur. Tametsi antiquitas veneranda meritò sit, & viæ planè regiæ, quas illa posteritati aperuit, ut per eas securo passu experientia incederet; cum tempore tamen multa videmus immutari, ut iis porrò insistere non liceat, adeòque non ita sibi ipse diffidere debet Princeps, aut tam anxiè Majorum legere vestigia, ut non etiam alicubi ubi præsens occasio tulerit sua ponere audeat. Novitates non semper periculosæ sunt; expedit interdum eas introducere. Mundus nisi innovaretur, perfectior non evaderet. Quò ætate procedit longiùs, eò sapientior est.† *Quæ nunc vetustissima creduntur, nova fuère. Quod hodie exemplis tuemur, inter exempla erit.* Quod nunc per experientiam sequimur, absque illa aliquando initium habuit.* *Nostra quoque ætas multa laudis & artium imitanda posteris ferre potest; Nec omnia apud priores meliora* : sicut neque quæ nunc facimus, omnia posteritati placebunt. A Majoribus abusus multi ad

c *Et insiliet in te spiritus Domini, & prophetabis cum eis.* 1. Reg. 10, 6. † Tac. lib. 11. Ann. * Idem lib. 3. Ann.

ad nos usque *d* manârunt: multos item veterum mores severos ac rudiores mitigavit tempus, & in melius *e* commutavit.

d *Vetusta autem pleraque rudiora sunt nobis*, Arist. l. 2. pol. c. 8. e *Multa duritie veterum meliùs & latiùs mutata*, Tac. lib. 3. Ann.

SYMBOLUM XXX.

INgeniosa Roma, ut Virtuti & fortitudini trophæa statueret, in gloriam & præmium Victoris, æmulationem posterorum, & aliorum civium exemplum, columnas rostratas adinvenit, è quibus suspensæ navium triumphantium proræ post longas navigationes & obtentas victorias sempiternam navalium præliorum conservabant memoriam, quale monumen-

mentum Consuli Duillio pro insigni victoria, qua Carthaginenses triumpharat, pro alia item Marco Æmilio positum fuit. Trophæum istud præsenti Emblemati occasionem dedit, in quo columnæ robur ac firmitas sapientiam repræsentat; proræ verò navium per tot rerum discrimina Oceanum pervagatæ Experientiam Prudentiæ matrem, qua fulcitur sapientia. Habet hæc pro objecto res universales, ac perpetuas; illa verò actiones singulares. Una speculatione & studio comparatur: altera (quæ mentis est habitus) partim rerum bonarum, malarúmque cogitatione; partim exercitatione & usu. Ambæ simul junctæ perfectum Reipublicæ moderatorem efficiunt, una sola non sufficit. E quo facilè apparet, quàm periculosum sit, si ii rerum potiantur, qui soli scientiarum contemplationi & vitæ solitariæ sunt dediti: ordinariè enim hi tales usu & praxi rerum carent, adeòque actionibus suis, quia aut temerariæ sunt, aut viles & abjectæ, nihil promoverent; præsertim si aut metus, aut zelus nimius eos transversos egerit. Familiaritas eorum, & scripta (in quibus plus ingenium speculativum valet, quàm practicum) prodesse poterunt principi, ut animum ejus excitent, & disserendi suppeditent mateam, si ea unà cum tempore & experientia in consilium adhibeat. Ars media remedica præscribit morbis, ea tamen Medicus non applicat, nisi infirmitatis conditiones, naturam ægri, & constitutionem antè consideret. Quòd si isthac ratione arrogantiam suam barbaram temperasset Hannibal, non pro insano derisisset Phormionem, quòd armorum inexpertus militandi artem traderet. Quamvis enim speculatio sola ejus praxin neutiquam assequatur, quomodo Poëta ille Lusitanus cecinit:

[t] *A disciplina militar prestante*
Não se apprende senhor na phantasia
Sonhando, imaginando, ou estudando,
Se não vendo, trattando, e peleiando.

Pet

[t] Cam. Lus. cant. 10.

Perquã enim difficile est, ut manus accuratè imitetur, quod delineavit ingenium, aut satisfaciat oculis, quod idea proposuit; præsertim cùm à casibus tam variis bellum dependeat, ut ne ipsa quidem experientia in iis interdum sciat, quid facto sit opus. Nihilominus tamen posset Phormio ea dare præcepta Hannibali (quantumvis magno & experto Duci) ut errores caveret ingenii sui fallacis ac subdoli, immanitatis in devictos, & superbiæ erga eos, qui ejus se tutelæ & præsidio commiserant. Rectiùs uti novisset Cannensi victoria, fugere delicias Capuæ & conciliare Antiochum. Rex Ferdinandus Catholicus Religiosorũ opera usus interdum fuit; sed nescio, an ad ipsam negotiorum tractationem, an ad introductionem solùm; aut num ideo fortè ad negotia publica eos adhibuerit, ut parceret legationum sumptibus, aut occurreret incommodis, quæ ex contentione de jure præcedenti inter Magnates oriri solent. Per illos tamen secretorum securitati haud satis consulitur; magis enim ab obedientia suorum Superiorum, quàm principum dependent; & si fortè cedant è vita, literæ occultæ, & chartæ omnes in eorum devenient manus. Si officio suo desint, puniri nequeunt; exemplo eorum perturbatur religiosa quies, & candida eorum simplicitas artibus politicis inficitur. Meliores medici sunt pro spiritualibus, quàm temporalibus. Sphæra quælibet suam habet activitatem sibi propriam. Illud interim non inficior, reperiri nonnunquam inter illos ingenia scientiarum disciplinis, & rerum usu sic exculta, enutrita in aulis, absque ea animi contractione, quæ vitam monasticam, & ab hominum consortio remotam plerumque comitari solet, ut majoris etiam momenti negotia rectè iis committi queant, ea præsertim, quæ ad quietem publicam, & bonum Ecclesiæ Christianæ pertinent: nam modestia in conversando; moderatio virtutum; gravitas & existimatio religiosæ vestis, plurimum per se commendationis secum adferunt in aulis principum, ad audientiam

faciliùs obtinendam, & disponendos animos.

§. Experientiæ è damnis & periculis alienis felices sunt; attamen non tam ad persuadendum efficaces, ac propriæ: illas videmus, aut audimus tantùm; has etiam sentimus: In imo quasi incisæ pectore, diu hærent. Naufragia conspecta è littore movent animum; non ita audita solùm ex aliis. Quem semel ex illis evadere contigerit, in memoriam rei sempiternam, clavum in experientiæ templo suspendit. Eam ob rem, etsi experientiis utrisque principis juvetur animus, magis tamen ad proprias debet advertere, illud diligenter observando, si ex culpa fiant, amorem proprium solere eas excusare; & veritatem serò, aut nunquam ad aures ejus pertingere, ut fraudes detegat; quoniam aut malitia eam in foribus palatii sistit, aut velat adulatio; & tunc virtus larvam ei detrahere non audet, ne ipsa in discrimen veniat; quia aut ad illam non pertinet, aut certè nil effecturam se videt. Atque ita ignari principes, ubi suo defuerint muneri, aut quid & ubi in consiliis & actionibus peccatum sit, errata emendare non possunt, neque experientia cautiores fieri, & prudentiores. Nullum delictum, nullum damnum in Republica accidere oporteret, cujus notitia non illicò fideliter & sincerè ad principem permanet. Nullus sensus aut dolor est in quacunque corporis parte, qui non in momento, ad cor usque penetret, tanquam vitæ principem, ubi anima potissimam sedem suam habet, & tanquam cujus plurimùm interest, alia membra integra & illæsa conservari. O si Reges probè nôssent, quibus potissimùm malis regna sua laborarent, non utique videremus ea tantopere inveterâsse. Nunc verò conantur oblectamentis quibusdā musicis principis auditum in aulis avertere, ne percipiat subditorum gemitus, nec cum Saule dicere possit; [†] *Quid habet populus, quòd plorat?* Quo fit, ut aut necessitates ejus & calamitates ignoret, aut certè tardiùs intelligere incipiat. Recentissimus erat casus Jonæ, quem vivum

† 1. Reg. 11. 5.

vivum balæna ejecerat, & publicis ejus clamoribus in tota urbe Ninive, cui post dies quadraginta interitum comminabatur, personabant omnia; nec tamen fieri potuit, quin Rex ultimus omnium ista rescisceret, cùm jam cives omnes à maximo usque ad minimum saccis induti in luctu *a* versarentur. Et quis rei veritatem proponere audeat principi, aut detegere damna & ærumnas, quæ illi impendent? Universus Bethuliæ exercitus ingenti cum clamore & impetu lucente jam sole, imminebat Holofernis tentorio, & qui ei à cubiculis erant, verebantur eum è somno suscitare; sed pedum strepitu signum dabant, ne altiùs illum *b* inclamarent; postquam verò periculum urgens eos introire coegir, jam caput à reliquo avulsum corpore hostis è mœnibus *c* suspenderat. Ita plerumque accidit, ut tunc primùm princeps suos agnoscat errores, quando aut nullum iis superest remedium, aut certè difficulter adhiberi potest. Ministri ei persuadent, omnia bene felicitérque evenire, unde omnem abjicit curam, nullam comparat experientiam, & disciplinam necessitatis negligit, quæ optima est prudentiæ magistra. Nam etsi è prudentia felicitas nascatur; non tamen è felicitate prudentia.

6. Præcipuum Prudentiæ munus in principibus, aut aliis, qui cum iis egerint, illud est, ut per experientiam nosse condiscant hominum singulorum naturas, quas ex amictu, & aspectu, ex actionum, oculorúmque motu, ex verbis denique licebit *d* perspicere: quod indicium tam humanæ conversationi

a *Et crediderunt viri Ninivitæ in Deum, & prædicaverunt jejunium, & vestiti sunt saccis à majore usque ad minorem. Et pervenit verbum ad Regem Ninive.* Jon. c. 3. 5. b *Nullus enim audebat cubiculum virtutis Assyriorum pulsando aut intrando aperire.* Judith. c. 14. 10. c *Mox autem ut ortus est dies, suspenderunt super muros caput Holofernis.* Judith. 14. 7. d *Amictus corporis & risus dentium, & ingressus hominis enuntiant de illo.* Eccli. 19. 27.

conveniens duxit ipse Deus, ut illud in singulorum inscriptum frontibus palàm intuentium oculis exponeret. Absque eo, nec princeps rectè imperare noverit, nec qui negotia curat, fine suo potiri. Hominum animi æquè varii sunt, ac vultus; e & licèt ratio in se una & eadem sit, diversæ tamen sunt viæ, per quas ratiocinatio eam investigat: & solent illusiones vis imaginatricis tam esse grandes, ut homines nonnulli bruti prorsus & rationis expertes videantur. Quare uno & eodem modo cum omnibus agi non potest, sed variare eum oportet, pro diversitate naturæ illius, quicum negotia tractanda sunt, non secùs ac oreas in frænis pro varietate oris equini mutare convenit. Ingenia quædam generosa sunt, & ad magna connituntur: apud ista valent plurimùm media honoris & gloriæ. Alia humilia & abjecta, quæ utilitatibus solùm & commodis propriis capi se sinunt. Quædam superba sunt, & ad audendum projecta: cum his sic agendum, ut à præcipitio abducantur suaviter. Alia ignava ac timida, & hæc ad negotia ita manuducere oportet, ut periculi vanitatem agnoscant. Quædam servilis conditionis sunt: & apud ista plus virium habent minæ & pœnarum metus, quàm preces. Alia arrogantia: atque hæc auctoritate in viam reduci possunt; submissione omnino pessum eunt. Nonnulla ignea sunt, & in agendo tam expedita, ut eadem celeritate, qua negotium aliquod peragunt, eosdem facti mox pœniteat: & his consilium dare difficile est. Alia tardiora sunt, & quasi semper in ancipiti hærent: hæc suismet damnis, cum tempore erudiri debent; nam ista si urgeant, paulatim sese demittunt. Aliqua rudia sunt & stupida: hæc convincenda non argumentis subtilibus, sed quæ manibus tangi possint. Alia in disceptationem vocant omnia, & acumine nimio extra limites abeunt: hæc sibi relinquenda, ut instar

e *Ex visu cognoscitur vir, & ab occursu faciei cognoscitur sensatus.* Eccli. 19, 26.

instar falconum, ita sublimè ferantur, donec defatigentur, postea demum ad tintinnabulum rationis revocanda sunt, & ad negotium, quod præ manibus est. Quædam omne aliorum judicium respuunt, & suo proprio dumtaxat innixa sese dirigunt: his consilium dare non expedit, sed solùm quasi digito in illa intendere, latè iis rem omnem exponendo, ut ultrò iis occurrant, & tunc tanquam fœtus suos proprios, & approbent, & exequantur. Aliæ nec agere quicquam sciunt, nec sine consilio alieno certi aliquid statuere: apud ejusmodi homines frustra est omnis persuasio, adeòque quod cum iis tractandum fuerat, meliùs per eorum Consiliarios, aliósve, quos ipsi præ reliquis caros habent, accurari poterit.

Eadem varietas, quæ in ingeniis cernitur, pariter in negotiis reperitur. Quædam initiò facilia sunt; postea verò fluviorum instar incrementum sumunt, variorum incommodorum & difficultatum, quasi rivulorum accessu: hæc celeritate superantur; ut ne tempus iis crescere non liceat. Alia contrà ventis sunt similia, qui nascuntur cum impetu, & leniter desinunt: in iis tolerantia constantiáque opus est. Alia non nisi cum incertitudine & periculo tentantur; quia ubi minimè putes, difficultatum fundus sese aperit: in his cautè procedendum & fortiter, semper cum conto in manu, & animo adversus quemcunque casum munito. In aliquibus secretum expedit: hic cuniculis clandestinis agendum, ut successus felicior erumpat antè, quàm adverti possit. Alia obtineri nequeunt, nisi certâ temporis opportunitate: in his media omnia ad manum habere oportet & disposita, ut simulatque secundiores venti flare cœperint, mox pandantur vela. Nonnulla sensim radices agunt, & cum tempore ad maturitatem perveniunt: in iis diligentiæ spargenda sunt semina, expectando donec germinent, & fructum faciant. Alia si confestim bonum sortiantur exitum, nunquam attiuntur postea: atque hæc facto impetu pertentanda,

tanda, uno tempore omnia simul applicando media. Quædam tam delicata sunt & fragilia, ut phialæ vitreæ ad instar flatu unico & efformentur, & rursum diffringantur: pro iis leni admodum manu opus est. Alia sunt, quæ si nimiùm cupiantur & desiderentur, redduntur difficiliora: in iis artes amantium usui erunt, qui spernendo & fugiendo amoris faces magis etiam succendunt. Negotia pauca rectè curantur cum impetu: in aliquibus vis valet: in multis tolerantia: & in omnibus ferè ratio & utilitas. Importunitas negotia multa evertit, multa etiam obtinuit; quemadmodum de muliere Chananæa dixit S. Hieronymus: † *Quod precibus non potuit, tædio impetravit.* Tam homines petitis abnuendo fessi fiunt, quàm annuendo. Commoda temporis opportunitas, illa est, quæ ad negotia rectè gerenda plurimum momenti adfert, vix unquam non ritè & ex animi sententia ea conficit, qui uti illa tempestivè noverit: agricola qui naturam soli, & seminandi tempus probè cognita habet, bonam aliquando messem sperare potest. Tempus est, quando omnia conceduntur; tempus item, quando denegantur omnia, prout dispositus fuerit animus, in quo negotiorum incrementa & decrementa facilè licet dignoscere; quin amputata non secùs ac arbores, luna propitia, succrescunt *f* feliciùs. Industria quædam in modo proponendi, & persuadendi ab honesto, utili, facili: prudentia in seligendis mediis, & aliæ plures dotes naturales ad negotia ritè expedienda plurimùm faciunt; præsertim, si ista naturæ munera prudens quædam comitetur urbanitas, & gratia naturalis, animos sibi blandè devinciens: vultus enim quidam sunt, & modi agendi tam insuaves & asperi, ut petita etiam negare doceant. Tametsi verò ista media cum bono judicio & industria perquam efficacia sint ad negotia ex voto transigenda, in iis tamen nec nimiùm confidere opor-

† S. Hieron. *f* *Omni negotio tempus est, & opportunitas.* Eccles. 8. 6.

oportet, nec etiam desperare. Levissima quandoque negotia grandes pariunt difficultates, & contrà gravissima in caussis levissimis sæpe diu hærent. Maxima etiam prudentia in re clarissima cœcutit, & ludit in humanis negotiis providentia divina, quæ æterno suo decreto, quid de re quaque futurum sit, jam antè disposuit.

§. Atque ex ista ingeniorum & negotiorum diversitate videre nunc licet, quantum intersit, Principem tales legere Ministros, qui ad ea tractanda idonei sint. Neque enim omnes ad quævis negotia apti sunt & habiles, quemadmodum nec omnia instrumenta pro qualibet re inserviunt. Ingenia violenta, meticulosa & diffidentia, dura & tetrica in conversatione, quæ nec inservire nôrunt tempori, nec sese ad naturas aliorum accommodare & mores, citiùs negotia dissipant, quàm componant; faciliùs hostes pariunt, quàm pacem concilient; meliùs accusatorum funguntur munere, quàm negotiorum possint esse curatores. Variis naturæ dotibus pro negotiis opus est. Ille Minister pro iis aptissimus erit, qui in vultu & verbis animum veracem & candidum præ se tulerit qui se ipso ad sui amorem alliciat: in quo suspicio & astutia ab arte sint, non à natura: qui tacita ea servet in imo pectore, quamdiu publicare non expedit: qui cum suavitate proponat, cum tolerantia audiat, cum energia obsistat, cum solertia dissimulet, cum attentione urgeat; qui liberalitate obliget, argumentis persuadeat, experientiis convincat; qui denique cum prudentia decernat, & cum efficacia exequatur. Cum istiusmodi Ministris potuit Rex Ferdinandus Catholicus feliciter conficere negotia, quæ in votis habuit. Non minoris momenti est bona horum electio, quàm conservatio & incrementum totius alicujus status: ex eo enim, quòd singuli suo probè fungantur munere, omnia dependent. Plura regna per Ministrorum ignorantiam pessum iêre, quàm principum. In hanc itaque curam incumbat sedulò Serenitas Vestra, exami-

nec diligenter, quibus naturæ bonis instructi sint subditi, & postquam iis munera quædam commiserit, identidem ad actiones eorundem suos reflectat oculos, neque confestim capi aut inescari se sinat eâ delineatione, quam ipsi de curatis à se negotiis transmittunt: perpauci enim sunt Ministri, qui se ipsos ad vivum in iis depingant: & quis tam candidus erit, aut ab amore proprio alienus, qui illicò fateatur, quid aut facere, aut prævertere fortè prætermiserit. Multum erit, si illud sincerè referat; quod reipsa fecit: sunt enim, qui perscribant ad principem, non quæ fecerint, aut dixerint; sed quæ facere, aut dicere debuissent. Omnia mente & animo præconceperunt, omnia designârunt antè, prævidérunt, immo & executi sunt. Mirum dictu! negotia in eorum subintrant secreta conclavia velut informes trunci, sed mox inde prodeunt iterum; tanquam è fictorum officina, scitè & affabrè elaborata. Illic vernice, auro, coloribus illinuntur, ut venustiora appareant, & æstimentur ab aliis. Illic judicia formantur, & variæ excogitantur præventiones, etiam post transacta jam negotia. Illic isti potentiores ipso Deo tempus præteritum faciunt esse præsens, & contrà præsens præteritum, accommodando in literis datum rerum à se gestarum, pro ut magis commodum sibi visum fuerit. Ministri sunt, qui imaginatione solâ curant negotia; vani sectatores applausuum, & præmiorum falsis literis quæsitorum. Unde gravissimi nascuntur errores, & incommoda; nam consiliarii, qui assistunt princiꝑi, secundùm instructiones illas & notitias sua moderantur consilia, & si à vero illæ aberraverint, erroneæ quoque erunt ipsa consulta & responsa, quæ iis innituntur. Sacræ literæ nos docent, quàm Ministri, & nominatim Legati accuratè de negotiis sibi commissis ad principem referre debeant: siquidem Hazaël, qui missus fuerat à Benadado Rege Syriæ, cum mandatis, ut cum Elisæo Propheta de infirmitate Regis deliberaret, nec verbulum datæ sibi com-

commissionis immutavit, nec in tertia persona loqui ausus g fuit.

§. Periculosi interdum sunt Ministri magnâ rerum experientiâ præditi, aut quia Princeps nimium in iis ponit fiduciæ, aut quia ipsi decepti amore proprio, & sibi præfidentes, de negotiis rarò & perfunctoriè cogitant, & tanquam naucleri ad superandas tempestates nati, despiciunt nimbos, procellásque incommodorum & difficultatum, & periculis sese exponunt. Tutiores (in quibusdam casibus) ii sunt, qui navigandi nondum admodum periti, littora solùm remis suis legunt. Ex utrisque autem optimum & tutissimum conflatur consilium: nam illorum experientiæ horum metu & sollicitudine temperantur; quomodo etiam fit, quando ad eandem consultationem concurrunt consiliarii phlegmatici, & cholerici: audaces, & circumspecti: celeres, & tardi: ex ejusmodi enim mistione salubre quoddam consurgit sententiarum temperamentum, non secùs atque in corporibus ex quatuor humorum contrarietate bona temperies oritur.

g *Filius tuus Benadad Rex Syriæ misit me ad te, dicens: si sanari potero de infirmitate mea hac.* 4. Reg. c. 8. 9.

* *
*

K 5 SYM-

SYMBOLUM XXXI.

Columna seipsam sustentat, suo librate pondere. Si in alterutram inclinet partem, mox corruit, idque tantò celeriùs, quò graviori fuerit pondere. Haud aliter suâmet auctoritate & existimatione firmâ subsistunt, & conservantur Imperia. Mox ubi eam perdere cœperint, ipsa labi incipiunt, nec ulla tanta est potentia quæ ea firmet ac sustentet; immo [†] *nihil rerum mortalium tam instabile, ac fluxum est, quàm fama potentiæ suâ vi nixa*. Nemo columnæ ad perpendiculum erectæ nimiùm confidat; ubi paululum inclinaverit, quivis etiam maximè imbecillus ejusdem ruinam promovet: nam

† Tac. l. 13. Ann.

nam illa ipsa inclinatio nescio quomodo ad impellendum inviter; labentem autem nullum robur, quantumvis firmum, sustinuerit. Una sola actio omnem interdum existimationem humi sternit; & ne multi quidem eam denuò possunt erigere: nulla enim ferè macula ita planè eluitur, quin vestigium aliquod maneat, neque ulla in hominum mentibus est opinio, quæ integrè & stirpitùs evelli possit. Infamiam cures licèt, cicatrices tamen in vultu derelinquit. Quare si corona fixa & firma non steterit supra perpendicularem existimationis columnam, brevi in terram decidet. Alphonsus V. † Aragoniæ Rex famæ auctoritate regnum suum conservavit non solùm, sed & Neapolitano potitus est. Eodem tempore Rex Castellæ Joannes secundus, quia humili & abjecto erat animo, spernebatur à subditis, usque adeò, ut leges etiam ab iis acciperet, quas ipsi vellent. Provinciæ, quæ temporibus Julii Cæsaris, & Augusti, Principum magnæ existimationis, constantes fuerant ac fideles, hostiles spiritus induerunt sub Galba, homine ignavo, & contempto ab a omnibus. Sanguis regius, & statuum amplitudo ad tuendam existimationem nequaquam sufficit, si desit Virtus & magnitudo animi propria; perinde ut speculum non limbi exteriores æstimari faciunt, sed intrinseca ejus præstantia. In regia Majestate non plus inest virium quàm in existimatione, quæ ex admiratione & metu nasci solet; ex utroque verò obedientia & subjectio, quæ si defuerint, non sese diu tuebitur principis dignitas in aliena opinione fundata; & purpura regia irrisionis potiùs signum videbitur, quàm eminentiæ præ aliis & Majestatis, uti in Rege Henrico quarto cernere licuit. Spiritus & nativus calor corpus humanum in pedes erectum sustinent: sola tibiarum basis non sufficeret. Et quid aliud est existimatio, quàm

† Mar. hist. Hisp. l. 20. c. 1. a *Melius Divo Iulio, Divoque Augusto notos eorum animos, Galbam & infracta tributa, hostiles spiritus induisse.* Tac. l. 4. hist.

quàm spiritus quidam tenuis, in opinione omnium accensus, qui sceptrum rectà sursum erigit, & sustentat? Curet itaque princeps, quoad fieri potest, ut omnes actiones suæ, & operationes tales sint, quæ spiritus istos foveant, ac nutriant. In existimatione fundabant Parthi petitionem suam, cùm rogarent Tiberium, ut iis sponte suâ Phrahaten Phrahatis Regis filium Româ *b* mitteret.

§. Isthæc existimatio & auctoritas majores etiam in militia effectus operari solet, ubi plus metus potest, quàm gladius, & efficacior est opinio, quàm ipsum aut animi aut corporis robur, adeòque non minùs de illa laborandum, quàm de armorum viribus. Eam ob rem prudentissimè suadebat Othoni Suetonius Paulinus, ut Senatum Romanum in suam semper trahere partem conaretur, quippe †cujus *nunquam obscura possint esse nomina, etsi aliquando obumbrentur*. Quæ etiam caussa fuit, cur provinciæ non paucæ in ipso spem suam & fiduciam c collocarent. In dissidiis illis magnorum Ducum, Cæsaris & Pompei præcipuum utriusque studium erat, ut alter alterius auctoritatem vinceret potiùs, quàm arma: satis enim noverant animos, & proinde vires, famæ clamorem sequi magis, quàm sonitum tympani. Rex Philippus secundus eximius planè fuit in hac arte tuendæ existimationis: siquidem hujus beneficio è privato cubiculo Mundi utriusque habenas sic moderatus est, ut obsequentissimas eas semper habuerit.

§. Quin tum etiam, cùm ruina statuum præ oculis est, præstat eorum permittere interitum, quàm existimationis jacturam facere: sine hac enim illi in integrum restitui nunquam possunt. Quapropter in gravissima illa tempestate conspirationis Cameracensis, etsi Respublica Veneta perditam se videret; prudentissimus tamen

b *Nomine tantùm, & autore opus, ut sponte Cæsaris, ut genus Arsacis, ripam apud Euphratis cerneretur*. Tac. lib. 6. Ann. † Tac. l. 2. hist. c *Erat grande momentum in nomine urbis & prætextu Senatûs*. Idem l. 1. hist.

tamen ille & fortissimus Senatus satiùs esse duxit constantem ea in re se præbere, quàm aliquam prodere ignaviam, mediis utendo illicitis. Dominandi libido serviles reddit Principes. Id quia expendere omittebat Otho, passim **protendens manus adorare vulgum videbatur, jacere oscula, & omnia serviliter pro dominatione* gerere; hoc ipso nimirum, quò ambiebat Imperiū, quàm eò indignus esset, palàm omnibus faciens. Ne in inopia quidem & indigentia expedit mediis uti violentis, & minùs decoris, aut subsidia ab extraneis petere; utrumque enim periculosum, & neutrum ad egestatem sublevandam sufficit. Quid? quòd tenuitati istä existimatione consulitur meliùs. Tam quis opinione locuples est, ac alius multis reconditis & occultis opibus. Ita Romani sibi olim persuadebant; quare etsi in diversis occasionibus afflictæ fortunæ iis offerrent provinciæ pecuniaria & frumentaria subsidia, gratiis tamen actis, ea noluerunt admittere. Perierant aliquando in mari duæ legiones; *† cæterum ad supplenda exercitûs damna certavère Galliæ, Hispaniæ, Italiæ: quod cuique promptum aurum, equos, arma offerentes; quorum laudato studio, Germanicus armis modò, & equis ad bellum sumptis, propriâ pecuniâ militem juvit.* Binis item aliis temporibus, cùm in maxima rerum calamitate & penuria Senatui Romano pateræ quædam aureæ magni pretii offerrentur, *una vice *legatis gratia acta pro magnificentia, curáque; pateræ, quæ ponderis minimi fuit, accepta*; † & aliâ vice, rursum *gratia acta, aurum non acceptum.*

6. Auctoritas & existimatio principis variis ex caussis nascitur. Aliæ ad personam ipsius pertinent, aliæ ad ejus statum. Quæ ad personam pertinent, aut corporis sunt, aut animi: Corporis, si aptè conformatum illud sit, & dispositum, ut Majestatem sustinere valeat; etsi naturæ defectus animi virtutes interdum supplere soleant. Erant illi sanè non exigui in Carolo Emmanuele Sabaudiæ Duce; excelsitas tamen animi & magnitudo, ingenii vivacitas, aptissimi pro aula

* Tac. l. 1. hist. † Id. lib. 2. Ann. * Liv. l. 22. † Ibid.

aulæ mores, & urbanitas, suspici eum faciebant. Motus aliquis severus & gravis in caussa est, ut pro principe habeatur is, qui absque eo spretus fuisset ab omnibus; cui tamen sic miscere oportet humanitatem, ut servetur auctoritas, non ut incurratur in odium, aut arrogantiæ nota contrahatur, quo nomine à Tacito collaudatur * *Germanicus, qui visu & auditu juxta venerabilis, cùm magnitudinem & gravitatem summæ fortunæ retineret, arrogantium & invidiam effugerat*. Ad hæc pretium quoque & splendor vestium admirationem pariunt apud alios & auctoritatem conciliant: plebs enim his exterioribus capitur, & cor humanum oculos non minùs, quàm intelligentiam in consilium adhibet; † quare optimè dixit Rex Alphonsus Sapiens, *que las vestiduras fazen mucho conozer à los Homes por nobles, o por viles. E los Sabios antiguos est ablecieron, que los Reyes vistiessen pannos de seda con oro, e con piedras preciosas, porque los Homes los puedan conoscer luego, que los viesen à menos de preguntar por ellos*. Rex Assuerus petentibus aures dabat, *indutus vestibus regiis, auróque fulgens, & pretiosis lapidibus*. Ideo Deus præcepit Moysi: *Faciésque vestem sanctam Aaron fratri tuo in gloriam, & decorem*. Et fecit eam ex purpura auro intertexta, aliisque maximi pretii rebus d exornata, quâ usi sunt postea successores, uti & etiamnum faciunt summi Pontifices, etsi majori cum modestia minorique sumptu. Quòd si Pontifex Dei brachium e est in terris, si tonitrui instar censuras fulminat, æquum omnino est (quicquid cavilletur Impietas) ut sicut Deus ornatur splendore f lucis (vestimento cæli) ita ipse quoque terrenâ vestiatur pompâ, & sublimis in sede à succollantibus g deportetur.

* Tac. lib. 2. Ann. † L. 5. tt. 5. p. 2. d *Ipsa quoque textura & cuncta operis varietas erit ex auro, & Hyacintho, & purpura*. Exodi 17. 8. Esth. c. 15. 9. Exodi 28. 2. e *Si habes brachium sicut Deus, & si voce simili tonas*. Job c. 40. 4. f *Decorem induisti: amictus lumine sicut vestimento*. Ps. 103. 2. g *Circumda tibi decorem, & in sublime erige, & esto gloriosus, & speciosis induere vestibus*, Job. 40. 5.

tur. Eadem ratio in principibus locum habet, qui Dei vicem in temporalibus *h* obeunt.

Ampla item & sumptuosa Palatia, magnifico ornatu *i* instructa: nobilitas & claritas *k* familiæ: custodiæ Nationum, quarum fidelitas exploratior *l* est: splendor & amplitudo aulæ, aliæque ostentationes publicæ, existimationem pariunt potentiæ principis, & Majestatem addunt. Ejusdem excellentiam indicant illustriores tituli statuum aut industria, aut hæreditate acquisitorum, qui eidem solent tribui. Sic Isaias supremi rerum omnium effectoris ac principis Majestatem variis nominibus ac titulis *m* explicat. Hisce itaq; studeat Seren. Vestra personam suam regiam illustriorem reddere: modò tamen non ex levitate deferantur aut adulatione; sed ex universali omnium applausu, fundato in virtute & verâ animi fortitudine, quales fuêre, quibus honorati sunt olim Serenitatis Vestræ Antecessores, Rex Ferdinandus Sanctus, Alphonsus Magnus, Sanctius Fortis, Jacobus Pugnator, Alphonsus Magnanimus, & alii.

5. Præstantia virtutum; aliæque naturæ perfectiones, quæ in bono Gubernatore requiruntur, existimationem & auctoritatem conciliant principi. Una sola, quæ reluxerit in illo, seu ad militiam pertineat, seu ad pacem aliarum defectus abundè supplere solet, ut si seipsum impendat negotiis, tametsi non omnino satisfaciat: nam omnia ad Ministros remittendo, valde vis Majestatis imminuitur, quare & † *Sallustius Crispus Liviam monuit; ne Tiberius vim Principatus resolveret, cuncta ad Senatum revocando.* Una aliqua res sapienter laudabiliterque statuta à Principe opportuno tempore sine consultatione aliena: una indignatio, & po-

h *Ego dixi, Dii estis, & filii excelsi omnes.* Psalm. 8. 1. 6.
i *Magnificavi opera mea, ædificavi mihi domos.* Eccles. 2. 4.
k *Nec erit ante ignobiles.* Prov. 22. 29. l *Potestas & terror apud eum.* Job. 25. 2. m *Et vocabitur nomen ejus, Admirabilis, Consiliarius, Deus, fortis, Pater futuri sæculi, Princeps pacis.* Is. c. 9. 6. † Tac. l. 1. Ann.

potentiæ suæ vires vel leviter ostendisse, timeri eum faciunt & suspici. Animi item constantia in utraq; fortuna: existimat enim vulgus supra communem esse naturam, secundis rebus non attolli, adversis non dejici; immo divinum aliquid in tali inesse principe.

§. Æquabilitas in operando magnam insuper existimationem principi comparat: judicii enim compositi & prudentis indicium est. Si favores suos intempestivè impertiverit aliis, aut offensas leviter ulcisci voluerit, timebitur quidem; sed non æstimabitur, quomodo † *Vitellium subitis offensis, aut intempestivis blanditiis mutabilem contemnebant, metuebántque.*

§. Ad tuendam præterea existimationem etiam prudentia conducit, ne videlicet conetur princeps, quod potentiâ obtinere non potest. Immensa ea sit oportet, si princeps bellum suscipiat, in quo nulla victoriæ spes, aut plus à subditis deposcat, quàm liceat, & fieri possit, nec tamen occasionem iis det obedientiæ abjiciendæ. Attentare illud, nec posse ad effectum perducere, in principe indecorum est, temerarium in subditis.

§. Tanti fiunt principes, quanti semetipsi faciunt: etsi enim honos in existimatione aliena positus sit, hæc tamen ex præjudicata opinione ferè de unoquoque formari solet, quæ major est, aut minor (si prudens saltèm sit) prout animus ipse aut spiritus sumit à fortitudine, quam in semetipso experitur, aut eosdem perdit, si meritis careat. * *Optimi quippe mortalium altissima cupiunt*; ignavi verò nihil audent, & indignos se omni honore judicant. In his non semper demissio virtus est, & modestia, sed vilitas quædam animi; unde jure merito spernuntur ab aliis, dum dicunt ideo se altiora non appetere, quòd sciant, se ea non promereri. Parum aberat, quin Blæsus Imperio indignus videretur, eò quòd rogatus illud suscipere n contemneret. Infelix status, cujus caput aut principis titulo indignum se reputat, aut

† Tac. lib. 2. hist. * Id. l. 4. Ann. n *Adeò non principatus appetens, ut parum effugeret, ne dignus crederetur.* Id. l. 3. hist.

aut plus etiam quàm principem æstimat. Primum illud abjectio animi est, hoc alterū pro tyrannide habetur.

§. In istis animi dotibus etiam casus locū habet; contingit enim cum iis ipsis vilipendi principem, quando prudentia minùs felix est, aut eventus non sat respondent consiliis. Gubernatio in se bona est, sed ita infausta, ut omnia minùs rectè sub manus succedant. Quod non semper providentiæ humanæ vitio accidit; sed divina potiùs sic disponit & ordinat, dum fines hi particulares hujusce inferioris regiminis, cum iis, quos gubernatio illa suprema & universalis sibi habet propositos, non omnino consentiunt.

§. Addo illud etiam, non sufficere omnes animi & corporis dotes, ad tuendam principis existimationem, si ipsa ejus familia dissoluta sit. Ab illa tota ejus dependet auctoritas, neque ulla res difficilior, quàm domum propriam habere bene compositam. Sanè minùs arduum plerisq;. videri solet integram gubernare provinciam, quàm unam domum, eò quòd princeps curam istam in posttemis habeat, animo ad majora attento, aut quia obstat amor proprius, aut deest animi robur ad id necessarium, aut est naturalis quædam ignavia, aut illi certè, qui circa principem sunt, insolentias domesticas & famulorum delicta sic nôrunt regere, ut remedium iis adhibere non possit. Non minima Agricolæ laus fuit, *domum suam primam coercuisse*, nunquam permittendo, ut aut liberti, aut servi o publicis rebus se immiscerent. Multi principes Status suos regere sciunt, pauci suas domos. Galba Imperator erat minimè malus, suo tamen palatio non optimè præfuit: neque enim in isto minora dominabantur vitia, quàm in Neronis p aula. Laudi datum Tiberio Imperatori non exiguæ, quòd *modesta* illi essent *servitia*. Nulla gubernatio

o *Primam domum suam coercuit, quod plerisque haud minùs arduum est, quàm provinciam regere: nihil per libertos, servósq; publicæ rei.* Tac. in vita Agric. p *Iam afferebant cuncta venalia præpotentes liberti, servorum manus subitis avidæ, tanquam apud senem festinantes.* Idem l. 1. hist.

tio rectè laudabiliterque institui poterit, † ubi domestici simul imperant, & prædas agunt, aut superbia sua aliisque vitiis auctoritatem ejus prostituunt. Si boni illi sunt, Principem quoque bonum efficiunt; si improbi, tametsi bonus sit princeps, improbus tamen videbitur. Ab illis actiones principis suum mutuantur pretium, & bona ejusdem fama dependet pariter, & mala; siquidem aliorum virtutes & vitia ipsi solent tribui. Si prudentes sint domestici, errata ejus dissimulant, immo quoad fieri potest, omnes ejus actiones ab errore vindicant, & deprædicando magis illustres reddunt. Relatæ ab illis cum quadam gratia, admirationem pariunt. Quicquid de principe manat in publicum, id magnum judicatur à populo. Intra palatia principes aliorum hominum consimiles sunt; existimatio tamen majores eos fingit, & recessus ille atq; à communi aliorum consortio segregatio, segnitiem eorum & inertiā contegit: quòd si famuli minùs prudentes sint, & secreti haud satis tenaces, per eos tanquam per rimas quasdam illam indagat populus, & reverentiam exuit, qua eos antea suspiciebat & venerabatur.

§. Denique ex ipso etiam statu augescit existimatio principis, si nimirum leges optimè constitutas habeat, & Magistratus; si in eo Justitia vigeat; si unam tueatur Religionem; si Majestati supremæ honorem & obedientiam deferat; si annonæ & ubertatis curam habeat; si artes & arma floreant, & eluceat in rebus omnibus ordo quidam constans, & æqualis harmonia à manu principis profecta; immo etiam si felicitas statuum ab ipsomet dependeat principe: nam si absque hoc illa potiri possint, facilè eum despiciunt. * *Aratores in Ægypto cælum non suspiciunt*; cùm enim Nilus inundatione sua omnes latè agros irriget, fœcundétque, nubibus haudquaquam indigent.

† Tac. l. 4. hist. * Plin.

SYM-

SYMBOLUM XXXII.

Concha de rore cæli concipit, & in candidissimo ejus sinu nascitur, & sese prodit pulcherrimus ille margaritæ partus. Nemo tamtam ejus elegantiam ab exteriori forma tam rudi & impolita conjiceret. Haud aliter sensus falli solent in actionum exteriorum examine, si secundùm extimam rerum faciem judicent solùm, nec ad interiora penetrent. Veritas ab opinione non pendet. Aspernetur eam princeps, si è rationis præscripto egisse se sciat. Nihil magnopere arduum aut eximium audebit aggredi, si ad sensum vulgi cum metu suo velit in deliberationem descendere. In semetipso se quærat; non in aliis. Regnandi ars ob tenues istas existimationis umbras conturbari

turbari se non finit. In illo Rege hæc major est, qui pacis, belliq; artes ritè moderari noverit. Subditorum honos è quacunque re nævum contrahit; ille autem Regis cum beneficio publico conjunctus est: durante hoc crescit; imminuto interit. Nimium etiam haberet periculi gubernatio, fundata in legibus existimationis à levi vulgo institutis. Earum despicientia, animi magnitudo, & constantia est in principe, cui pro suprema lege salus populi est. Gloriabatur olim in Senatu Tiberius, † quòd *offensionum pro utilitate publica non pavidum* se exhiberet. Animus erectus & alacer incertos vulgi rumores, & famam popularem nil metuit. Qui inanem spernit gloriam, verâ solidâque fruetur. Non ignorabat id Fabius Maximus, cùm salutem publicam rumoribus, & querelis vulgi anteponeret, qui tarditatem ejus incusabat; uti & magnus ille Dux in captivitate Ducis * Valentini, qui etsi sese illius commisisset potestati, fidémq; securitatis publicam ab eo accepisset; propter occultas tamen molitiones, quas denuò illum adversus Regem Catholicum suscepisse Magnus Dux rescierat, in custodiis eum detinuit, ratus nimirum incommodorum potiùs, quæ ex libertate illius oriri possent, habendam esse rationem, quàm sermonum contra se, & querimoniarum, quasi datam fidem violasset; qua de re ut se purgaret ‡ tunc palàm, nullo modo expedire videbatur. Rex Sanctius, cognomento Fortis, gloriosus fuit, & bellicosus; surdus tamen ad obtrectationes suorum subditorū, prælium ad Cæsarianum (sic urbem vocant; quæ vulgò Xeres dicitur) detrectavit. Satius est principem ùt prudentem timeri ab hostibus, quàm ùt præcipitem aut temerarium.

§. Hi discursus non eò spectant, ut principem abjectum & vile Reipublicæ mancipium esse velim, adeò ut quacunque de caussa, aut utilitatis specie fallat datam fidem, aut pactis conventisque contraveniat: talis enim fidei violatio nec ipsi aut ejus Statui ullum

† Tac. lib. 4. Ann. * Mar. hist. Hisp. l. 28. c. 8. ‡ Idem hist. Hisp. l. 24. c. 9.

ullum accerset commodum, sed ruinam potiùs; & publicum pariet detrimentum: neque diu securum esse potest, quod honestum non est; uti in Aragoniæ regno videre fuit, turbato toties, tótque sæpe calamitatum, ac imminentium subditis miseriarum procellis agitato, eò quòd Rex Petrus quartus tam pacis quàm belli tempore ad commodum magis, quàm ad existimationem & famam cuncta referebat. Utilitas & honestas junctæ, & pari passu ambulent, oportet. Nec in eam me adduci patior sententiam, † *nihil gloriosum, nisi tutum, & omnia retinendæ Dominationis honesta*; neque enim, quod indecens est, bonum medium esse potest ad illam tuendam; neque si fuerit, ideo honestum erit, aut excusandum. Illud solùm contendo, ut principis animum opinionibus vulgaribus superiorem faciam, & constantem adversus vanas populi obtrectationes. Ut sciat cedere tempori, & dissimulare offensas: depónere gravitatem regiam: aspernari inanem famam, oculis in vera illa & solida defixis: in arena denique, ùt ajunt, ac necessitate consilium capere, si ita expedire visum fuerit ad statûs sui conservationem; nec decipi se sinat vanis quibusdam gloriolæ umbris, pluris scilicet eam æstimando, quàm utilitatem publicam; id quod Regi Henrico quarto vitio datum fuit, nolenti eorum sequi consilium, qui suasores illi fuerant, ut Joannem * Paciechum Villenæ Marchionem comprehenderet, tumultuum & commotionis inter regni Proceres auctorem & incentorem; excusando se, quòd fidem illi publicam dedisset Madritū veniendi, contra quam agere sibi non liceret. Frivola excusatio, inane fidei & clementiæ specimen vitæ suæ & saluti publicæ anteferre, ergá eum præsertim, qui concessa sibi securitate abuteretur ad perniciem ipsi personæ regiæ machinandam, unde gravissima ad ipsum Regem, & universum ejus regnum manârant damna ac detrimenta.

Nil Tiberius Cæsar morabatur, vitio sibi verti à nonnullis, quòd tanto tempore in insula Capreis cunctaretur,

† Salust. * Mar. hist. Hisp. l. 23. c. 7.

retur, in solos calumniatores intentos habens oculos, neque Galliæ laboranti succurreret, cujus bona pars jam tum perierat, neque legiones in Germania componeret. Hæc, inquam, nihil ille morabatur, quin *tantò impensiùs in securitatem compositus, neque loco neque vultu mutatus, † sed ut solitum, per dies illos egit*. Constantia prudens audit, non curat magnopere judicia & sensus imperitæ multitudinis, sciens rebus bene gestis, obtrectationem postea in majorem cedere gloriam, & seipsa sensim evanescere. Diffidebat exercitus electioni Saulis in Regem, eúmque aspernando dicebat:* *Num salvare nos poterit iste?* Dissimulavit tamen verba ista Saul, & surdis accepit auribus (neque enim principes audire omnia convenit) & milites suum postea damnantes errorem palinodiam cecinerunt, immo & in obtrectationis auctorem inquisiverunt, infami mulctandum morte, si *a* deprehenderetur. Non fuisset factum prudens, electionem suam in discrimen objicere, præ se ferendo notitiam sinistri illius popularis judicii. Nimia viatoris esset levitas, si ab importuno locustarum stridore moras sibi in itinere injici pateretur. Ex rumore vulgi statuere vecordia *b* est. Timere illum, & quæ statuta sunt semel, revocare, prorsus indignum. Vix unquam firmum esset ullum consilium, si à vulgo dependeret, qui caussas, quæ impulerint Principem, omnes penetrare non potest, neque eas publicare expedit: hoc enim esset sceptri auctoritatem illi tribuere. In principe tota populi potestas sita est, Principis est agere, populi jussa exequi bona interim fide sibi persuadendo, rectè ac justè ita præcipi. † *Si, ubi jubeantur, quærere singulis liceat, pereunte obsequio, etiam Imperium intercidit.* Tam hæc ignorare oportet eum, qui paret, quàm scire *c* alia. Principibus *summum rerum judi-*

† Tac. lib. 3. Ann. * 1. Reg. 10 27. a *Quis est iste, qui dixit: Saul num regnabit super nos? Date viros, & interficiemus eos.* 1. Reg. 11. 12. b *Non ex rumore statuendum.* Tac. lib. 3. Ann. † Idem lib. 1. hist. c *Tam nescire militem, quàm scire oportet.* Tac. l. 1. hist.

judicium Deus dedit, subditis *obsequii gloria relicta* d *est.* Illud solùm postulatur à principe, ut obligationi suæ in statuendo & decernendo faciat satis; quòd si postea non omnia è voto succedant, animo ne cadat: satis enim est, nihil imprudenter egisse. Quod optimum etiam videtur consilium, infirmum est, & casibus variis obnoxium. Quò Monarchia est amplior eò magis exposita est eventibus minùs prosperis, quos aut casus secum trahit, aut judicium humanum prævacere satis haud potest. Grandia corpora grandes infirmitates pati solent. Nisi princeps fortiter constantérque negotiis insisteret, quicquid obtrectent alii, infelicissimam vitam viveret. Si errare eum contingat, animo opus est, ne metu percellatur, aut in statuendo deinceps fiat anceps & tardior. Princeps qui leviter suspicatur, omnia, quæ egerit, improbatum iri ab aliis, nimis etiam potentiæ suæ coarctat limites, multisq; inanibus Phantasiæ terroribus sese objicit; id quod à persuasione quadam propria superstitiosa, aut Melancholici humoris abundantia plerumque nascitur. Isthæc incommoda David agnovisse videtur, cùm Deum precaretur, ut tolleret à se opprobria, quæ ipse sibi *e* imaginabatur. Constantia itaq; sese armet Princeps adversus quoscunque eventus, & vulgi opiniones, & fortem se præstet, in tuenda vera & solida existimatione personæ suæ, & armorum, quando illa amissa aut violata, unà secum Imperium in discrimen adducit. Optimè hanc rem intellexit Rex Ferdinandus † Catholicus, quando monitus à suo Patre Rege Joanne secundo Aragonio, ut tempori, necessitatiq; cederet, & coronam suam collocaret in tuto, conciliando sibi animos Marchionis Villenæ, & Archi-præsulis Toletani Alphonsi Carrilii, honestissimis quidem mediis illud effectum dare

d *Tibi summum rerum judicium Dii dedêre, nobis obsequii gloria relicta est.* Idem l. 6. Ann. e *Amputa opprobrium meum, quod suspicatus sum.* Ps. 118. 39. † Mar. hist. Hisp. l. 29. c. 9.

ræ studuit; induci tamen nunquam potuit, ut aucto-ritatem suam regiam Subditorum furori ac violentiæ minùs decenter aut indecorè inclinaret, in hoc enim plus inesse periculi augurabatur, quàm beneficii in eo, quòd voluntatum studia sibi pararet apud alios. Tempus, optimus artium magister est, & tale esse poterit, ut actiones humiles heroicas efficiat, & ipsas etiam submissiones ac deditiones in alterius potestatem fortitudini tribuat. Finis honestus ac licitus est, qui eas nobilitat. Vitellio [f] Tacitus exprobret, quòd *sectari cantantem* Neronem fuerit *solitus, non necessitate, quâ honestissimus quisque, sed luxu & sagina mancipatus, emptúsque.* Non minus constanti animo opus est, ad parendum necessitati, quàm ad illam superandam, & quod abjectio interdum putatur, & vilitas, honoris est studium, quando nimirum ad hunc non amittendum aut certè ad conservandum, dissimulantur ad tempus offensæ. Qui illicò ultionem parat, magis passione duci se sinit, quàm honore. Iracundiæ quidem fit satis; at divulgatur ampliùs, & publicatur infamia. O quoties profusus sanguis rubrica fuit, quâ conscriberentur injuriæ! quoties in ipso offendentis vultu vulneribus conciso legere licuit cicatricibus quasi literis quibusdam exaratam offensi infamiam! Sæpiùs vindicta, quàm dissimulatione deperditus fuit honos: hæc oblivionem inducit, illa memoriam: magisque in eum conjicimus oculos, qui injuriam accepit, quàm qui ultionem sustinuit. Qui prudens honoris sui æstimator est, in bilance eum pendit, ac librat cum vindicta, cui ille, adjecto quocunque sacomate notitiæ publicæ, multùm præponderat.

Etsi verò principi suaserim, ut famam popularem insuper habeat; hoc tamen in casibus solùm allatis velim intelligi, si nimirum jacturam illius bonum publicum compenset, aut aliter impediret negotia magni momenti, quæ populus aut non capit, aut certè non rectè intelligit: nam postea successus iste felicior & rei hone-

[f] Tac. l. 2. hist.

honestas, amissam famam cum usura etiam existimationis&honoris restituunt. Interim prudenter fecerit Princeps, si quoad fieri potest, semper actiones suas, ad popularem auram accommodare studeat: eosdem enim ferè effectus, ac vera illa gloria operari solet. Utraque in hominum imaginatione est posita, & vox popularis nonnunquam, licèt falsa sit, tantam meretur fidem, ut nullo unquam postea tempore, aut actione contrariâ obliterari valeat.

SYMBOLUM XXXIII.

Quod speculum integrum repræsentat, idem etiam confractum in qualibet sua particula exhibet; sic Leo in utroque speculi fragmento præsentis Emblematis se contuetur, fortitudinis, & generosæ constan-

tiæ Symbolum, quam in omni casu princeps conservare debet. Speculum nempe publicum est, in quo mundus se contemplatur; ut rectè dixit Rex Alphonsus Sapiens, agens de actionibus Regum & expendens, quales eas esse deceat. † *Porque los Omes tomen exemplo dellos, de lo que les ven fazer, e sobre esto dijeron por ellos, que son como espejo, en que los Omes ven su semejanza de apostura, ò de enatieza.* Eam ob rem, sive eum fortuna secunda servet integrum, sive frangat adversa, idem semper in eo vultus appareat oportet. Quod quidem in secunda difficilius, quia affectus de se facilè emicant, & ratio cum gloria evanescit. Attamen magnanimum pectus à summa etiã felicitate efferri se non finit; uti in Vespasiano videre licuit: nam etsi communi omnium consensione Imperator consalutaretur, * *nihil* tamen *in ipso tumidũ, arrogans, aut in rebus novis novum fuit.* Quisquis una cum fortuna animum mutat, fatetur etiam se non promeruisse;

† *Frons privata manet, non se meruisse fatetur,*
Qui crevisse putat.

Hæc constans modestia etiam in Pisone enituit: nam adoptatus à Galba, * *nullum turbati aut exultantis animi motum prodidit: sermo erga patrem Imperatorémque reverens: de se moderatus: nihil in vultu, habitúq; mutatus: quasi imperare posset magis, quàm vellet.* Sed & à casibus adversis Fortitudini solet esse periculum: illi enim homines plerumque nec opinantes obruunt; cùm nemo quisquam ferè sit, qui calamitates omnes, quæ accidere sibi possunt, seriò cogitet. Quæ caussa est, cur plerosq; incautos, & ex improviso eæ opprimant, & cur tantopere tunc conturbetur animus, aut propter nimium felicitatum amorem, quas amittit, aut ob periculum vitæ, cujus prorogandæ desiderium omnibus à natura est inditum. In aliis locũ habeant licèt passiones istæ, non in principe, cujus est regere alios tam in adversa fortuna, quàm prospera, & placidum semper ac compositum præ se ferre vultum, & verba intrepida; qualis Otho fuit, etiam Imperio exutus, † *placidus ore, intrepidus verbis,*

† L 4. tit. p. 2. * Tac. l. 2. hist. † Claud. * Tac. l. 2. hist. * Ib

verbis, intempestivas suorum lacrymas coercens. In cruento llo prælio ad Navas Tolosæ Rex Alphonsus nonus :odem semper animi, vultúsque serenitate inter arma erseveravit. Nullus unquam casus Regis Ferdinandi Catholici affectum, aut passionem detegere potuit. Læsus aliquando graviter à furioso quodam Barcinoe, nihil ideo commoveri visus fuit, illud solùm præcepit, ut invasorem coercerent. Carolus quintus Imperator, cùm Ingolstadium obsideret, nec vultum immutavit, nec locum, quantumvis hostes continua tormentorum explosione tentorium ejus dilacerassent, & nonnulli juxta à latere interfecti cecidissent. Non minori cum constantia Rex Hungariæ (Augustissimus nunc mperator) & Serenissimus Infans Ferdinandus (ambo ortitudinis & facinorum Caroli V. gloriosi æmuli) pariter intrepidi in prælio Nordlingano, nil quicquam etriti Chiliarchæ cujusdam morte, qui proximè illos ormenti majoris ictu interierat. Nec omittendum hoc oco exemplum Maximiliani Bavariæ Ducis, & sacri Romani Imperii Electoris, qui tot Victoriis celebris, quas, dum exercitui Unionis Catholicæ summa cum auctoritate præesset, reportaverat; non ideo superbia elatus fuit, neq; postea fortuna adversa animum suum heroicum frangi passus est, tametsi status suos videret perditos, & in Monacensi suo palatio (digna fabrica anto principe) hospitantes Regem Sueciæ, & Comitem Palatinum Fridericum, ipsúmque Fridlandiæ Ducem non minùs sibi infensum & hostem, quàm duos illos experiretur.

Dividat sanè instabilitas temporum atque invidia, & in diversas distrahat partes Speculum statuum, in qualibet tamen illarum, quantulacunque etiam sit, Majestas semper integra perseveret. Quisquis ad Sceptrum natus est, mutari non debet ad quemcunq; eventum & casum. Nec ullum tam gravem aut acerbum ducat, ut ideo à se ipso desciscat, aut personam, quam sustinet, dissimulet. † Rex Petrus, etiam

† Mar. hist. Hisp. l. 17. c. 13.

postquam in manus Regis Henrici fratris sui & capitalis hostis incidisset celare noluit, quis esset; quin potiùs, cùm dubitaretur, num ipsus esset, altâ voce ultro exclamavit; *Ego sum, ego sum.* Quid? quòd hæc ipsa constantia servandi in rebus adversis decorum & majestatem regiam, unicum & ultimum earum interdum remedium sit, uti Poro * Indorum Regi accidit, qui captus aliquando ab Alexandro Magno, & rogatus, quomodo tractari vellet, *Regiè*, inquit. Subjicienti verò Alexandro; Nunquid etiam aliud? Respondit iterum Porus; *Omnia hoc verbum complectitur, Regiè.* Quod heroicum responsum sic affecit Alexandri animum, ut eum non modò in regnum suum restituerit, sed plures etiam illi provincias addiderit. Acerbitatibus & ærumnis cedere, est ad earum quasi partes sese adjungere. Fortitudo in victo etiam Victori placet, aut quia triumphum ejus clariorem efficit, aut propter ipsam virtutis vim. Animus violentiæ non paret, neq; quicquam in eum potest fortuna. Graves minas Carolus quintus Imperator intentabat Joanni Friderico Saxoniæ Duci, quem captivum tenebat, ut ad dedendum sibi Ducatum Wirtenbergicum eum compelleret; ipse verò liberè respondit: *Poterit quidem sua Majestas Cæsarea statuere de me, quicquid libuerit; ut tamen timorem huic incutiat pectori, nunquam efficiet.* Id quod in occasione alia longè difficiliori reipsâ satis ostendit: contigit enim, ut, dum latrunculorum lusui intentus esset, capitis sententiam in se latam intelligeret; quo nuntio neutiquam ille turbatus, perinde quasi nihil ad se pertineret, Ernestum Ducem Brunsuicensem, quicum ludebat, liberâ voce cohortatus est, ut non obstante illo ludere pergeret. Quod heroicum responsum infamem rebellionis notam detersit aliquantùm, & clarum eum reddidit. Actio unica generosioris animi, etiam cùm vis ipsa ad mortem rapit, vitam illustrem relinquit & celebrem: quemadmodum hâc nostrâ ætate evenisse meminimus Roderico Calde-

* Plutarch. in apoph. Regum & Imp.

Calderonio septem EcclesiarumMarchioni,cujus fortitudo verè Christiana,& heroica constantia toti mundo admirationi fuit, adeò ut æmulationem & odium commune tantæ ipsius fortunæ in laudem & commiserationem verteret. Ignavia & timiditas animi è violentis casibus neminem eripiunt, nec quicquam de periculo turbatio detrahit. Constantia illud aut vincit, aut certè famosum efficit. E vultu principis periculi gravitatem vulgus colligit, haud secùs atque ex naucleri oculis ii, qui in eadem navi sunt, num tempestas grandis sit. Atque ob eam rem valde expedit æqualem semper & serenam exhibere frontem, seu tranquilla sint tempora, seu turbida, ut neque metu princeps concidat, neque superbia efferatur, neque alii de communi rerum statu judicium ferre valeant. Eadem de caussa Tiberius tristissima quæque maximè occultare *a* laborabat. Perturbatio & confusio rerum omnium oritur, quoties è facie principis, tanquam illa cæli, perspicere licet tempestates, quæ impendent Reipublicæ. Mutare colorem ad quamvis Fortunæ auram judicii levitas est,& ignavia animi. Constantia & æquabilitas vultûs subditos erigit, & hostes in admirationem rapit. Omnes in principe suos defigunt oculos, & si metuat, ipsi quoque metuere incipiunt: ita † *Othonis vultum intuebantur*, quotquot cum eo accumbebant in convivio, *útque evenit inclinatis ad suspicionem mentibus, cùm timeret Otho, timebatur*; ubi verò timori & diffidentiæ locus est, ipsa quoque fides facilè *b* deficit. Hoc tamen in iis casibus velim intelligi, quando periculum dissimulare, & celare calamitates expedit: in aliis enim publicæ tristitiæ significatio principem minimè dedecet, ut sic affectum suum palàm faciat subditis, & eorum sibi concilier animos. Carolus quintus Imperator lugubri indutus veste mœrebat ob

L 3 Ro-

a Hæc audita, quanquam abstrusum, & tristissima quæq; maximè occultantem Tiberium perculêre. Tac. lib 2. Ann.
† Idem lib. 1. hist. b *Fides metu infracta*. Tac lib. 3. hist.

Romanæ urbis expilationem. † *Apprehendens David scidit vestimenta sua*, cùm mortem Saulis & Jonathæ intelligeret. Idem fecit Josue propter cladem ab incoli urbis Hai acceptam, & * *pronus cecidit in terram coram arca Domini*. Nec quicquam justius, quàm in communi calamitate sic Deo se submittere; nã rebellionis quoddam genus esset, de manu illius bona solùm velle suscipere, non autem *c* mala. Qui castigationi sese subjicit, Deum ad misericordiam commovet.

§. Controverti hîc potest, an tum saltèm illa animi constantia minùs potenti suadenda sit, cùm potentioris auxilio indiget. Sed ea in re peculiari distinctione opus est. Qui oppressus ab hostibus petit suppetias, non se demittat nimiùm, nec nimis sollicitè alienam imploret opem, aliàs fortunam suam prorsus desperatam faciet. Nullus enim est princeps, qui sola motus misericordia jacenti dexteram porrigat, aut qui tueri velit eum, qui de se ipse rebúsque suis jam sperare desiit. Pompeji caussa haud paullulum in opinione Ptolomæi deperdidit, cùm tantam legatorum ejus submissionem coràm usurparet oculis. Majori animo Rex Cheruscorum fuit, qui posteaquam regno pulsus esset, Tiberii favore sibi utendum ratus, ad eundem dedit literas, † *non ùt profugus, aut supplex, sed ex memoria prioris Fortunæ*. Nec minùs illustre est exemplum Regis Mithridatis, qui victus ab Eunone hoste constantia planè regia sic eum fertur allocutus: * *Mithridates terra marique Romanis per tot annos quæsitus, sponte adsum, utere ùt voles, prole magni Achemenis, quod mihi solùm hostes non abstulerunt*. Quæ res Eunonem permovit, ut ipse deinde pro Rege Mithridate apud Imperatorem Claudium *d* intercederet. Qui principi suo fidelia præstitit obsequia, loquatur liberè, si iniuriam sibi fieri animadvertat. Ita fecère Hermannus Cortesius

Carolo

† 2. Reg. c.1. 11. * Jos. 7. 6. c *Si bona suscepimus de manu Dei, mala quare non suscipiamus?* Job. c. 2. 10. † Tac. l. 2. Ann. * Id. l. 12. Ann. d *Mutatione rerum & prece haud degenere permotus*. Idem l. 12. Ann.

Carolo quinto, & Segestes e Germanico. In casibus aliis Prudentia necessitatem, tempus, & res ipsas expendat, & sequentes diligenter observet maximas: quòd potentior intrepidum inferioris animum pro injuria ferè accipiat, perinde quasi hic sese illi æquare velit, aut eum præ se contemnat. Quòd item inferiorem facilè contemnat, si nimiùm is sese abjiciat & demittat. Ea de caussa Tiberius Senatores nominabat, qui ad serviendum à natura facti essent;& tametsi his talibus opus haberet, illam tamen animorum vilitatem ferre nullo modo f poterat. Nôrunt scilicet principes cujusque alacritatem & animi robur, & facilè in eos sunt injurii, quos sciunt id minimè graviter accepturos. Ex eo fundamento Vitellius Valerio Marino dignitatem consularem, quam Galba in eum contulerat, tanto tempore liberiùs distulit, quòd * *mitem & injuriam segniter laturum* eum crederet. Quamobrem modestia quædam fortis, & fortitudo modesta perquam utilis erit principi, & si omnino pereundum illi est, præstat animo magno & generoso id fiat, quàm abjecto, & humili. Habebat illud præ oculis Marcus Hortalus † *avitæ nobilitatis etiam inter angustias fortunæ retinens*, cùm Tiberius extremæ ejus necessitati remedium adferre nollet.

§. Quando is, qui potentior est, alteri honores debitos denegat (in actibus præsertim publicis) consultiùs est, etiam vi & astu quodam eos præripere aliis, quam ea de re verbis contendere. Qui dubitat, merito suo diffidit. Qui dissimulat, tacitè suam fatetur indignitatem, & Modestia postea pro ridiculo habetur. Qui de facto animo forti, & bona cum gratia primas præ aliis occupat, quæ sibi debentur, nec offeruntur tamen, facili deinde negotio eas servat & retinet.

e *Simul Segestes, ipse ingens visu & memoria bona societatis impavidus: verba ejus in hunc modum fuêre.* Tac. l. 1. Ann. f *Etiam illum, qui libertatem publicam nollet, tam projectæ servientium patientiæ tædebat.* Idem lib. 3. Ann. * Id. lib. 2. hist. † Idem lib. 2. Ann.

tinet. Ita quondam Germaniæ Legatis contigit, quæ cùm in Pompeji Theatro inter Senatores assidere cernerent Legatos Nationum, quæ fortitudine animi, & constanti cum Romanis amicitia alias antecellerent, dixerunt, † *nullos mortalium armis aut fide ante Germanos esse*, & inter eosdem Senatores sessum ceperunt. * *Quod comiter à visentibus exceptum, quasi impetus antiqui, & bonâ æmulatione.*

§. De favoribus & gratiis, quæ à principis dependent arbitrio, tametsi aut meritis, aut virtuti videantur debitæ, Subditus conqueri non debet, quòd in se illæ non conferantur; immo gratiæ potiùs agendæ sub honesto aliquo titulo, quomodo Vitellii tempore fecerunt nonnulli ab officiis suis *g* remoti: nam aulicus prudens omnes suos cum principe sermones gratiarum actione solet concludere. Seneca ista prudentia usus est, postquam cum Nerone collocutus esset de iis, in quibus eum nonnulli *h* accusabant. Qui querelis utitur, fatetur injuriis se affectum; in eo autem, quem offensum credunt, non valde confidunt principes. Omnes ea in re Deo cupiunt esse similes, de quo in miseriis nostris non querimur, immo gratias potiùs pro illis agimus.

§. In deliberationibus & accusationibus constantia plurimum prodest: nã qui confestim iis cedit, reum se constituit. Qui innocens suas negat actiones, sontem se confitetur. Mens rectè conscia, & præsidio virtutis armata de æmulis triumphat. Si torpere incipiat, nec contra casus adversos nitatur fortiter, eorum obruetur fluctibus, non secùs ac fluvius aliquis aquarum impetu sternit arbores minùs radicatas; eas verò, quæ altiores habent radices, movere loco non potest. Omnes Sejani amici, labente ipsius fortuna, ipsi etiam periêre. Unus Marcus Terentius, qui ejus amicitiam

† Tac. lib. 13. Ann. * Ibid. g *Actaque insuper Vitellio gratiæ, consuetudine Servitii.* Idem lib. 2. hist. h *Seneca (qui finis omnium cum dominante sermonum) grates agit.* Idem l. 14. Ann.

sum se ambivisse & æstimasse constanter confessus est, eò quòd illius beneficio gratiam Imperatoris Tiberii promeruisset, in judicio absolutus fuit, multatis exilio aut morte aliis, qui eum *i* accusaverant. Dantur quidam casus, quando adeò constanti securitate opus est, ut nec conscientiæ se excuset, ne timidior videatur, nec cōmemorentur obsequia, ne exprobrari putentur; uti quondam Agrippa, cùm accusaretur quòd Plauto Imperium procurasset, † *nihil pro innocentia, quasi diffideret, nec beneficiis, quasi exprobraret, disseruit.*

§. Nec solùm per se ipsum Subditis suis speculum se princeps exhibeat, sed & per Statum suum, qui quædam illius est idea, atque adeò in eo non minùs, quàm in propria ejus persona eluceant oportet Religio, Justitia, Benignitas, & virtutes aliæ dignæ Imperio. Quia verò partes speculi illius sunt Consilia, Tribunalia, & Cancellariæ, etiam in his eædem virtutes reperiri debent, immo in Ministris singulis, qui speculum illud repræsentant: multum enim de principis decedit existimatione, si ipse quidem benignum se exhibeat gratiam postulanti, & bonâ spe promissisque plenum abs se dimittat; ex alia verò parte colludat cum iis, qui sibi à secretis sunt, aliisque suis Ministris, ut aspero suo agendi genere petentem absterreant. Dolus, qui facilè & brevi tempore deteget artificium, indignum generoso & regio pectore. Minister moneta publica est, Principis signata effigie, & nisi probata illa sit, & hunc ad vivum exprimat, tanquam adultera *k* rejicietur. Si caput, quod præest, aureum sit, manus quoque, quibus utitur, aureæ sint oportet, quales erant illæ Sponsi in divinis *l* literis.

L 5 §. Sunt

i Constantia orationis, & quia repertus erat, qui efferret, quæ omnes animo agitabant, eò usque potuêre, ut accusatores ejus, additis quæ antè deliquerant, auxilio aut morte multarentur. Tac. lib. 6. Ann. † Idem lib. 13. Ann. k *Præfectus, nisi formam tuam referat, mali fati instar subditis efficitur.* Them. orat. 17. l *Caput ejus aurum optimum. Manus illius tornatiles aureæ.* Cant. 5. 11. & 14.

§. Sunt præterea principales hujus speculi partes etiam Legati, qui principis auctoritatem sustinent: & sanè malè consuleretur fidei publicæ, nisi istius verba & veracitas, in illis quoque reperirentur; & sicut si vicem illius obeunt, quantum ad potentiam & animi magnitudinem attinet, ita in omni casu eam præ se ferre sic debent, ac si princeps ipse coràm præsens adesset. Ad hunc modum egit † Antonius Fonseca, qui postquam Regem Carolum octavum nomine Regis Catholici monuisset, ne arma Neapolitanis finibus inferret, donec via Justitiæ, quis potior jure esset, declararetur; nec quicquam se proficere videret, insigni cum animi libertate palàm edixit, Regem suum conscientiæ jam suæ satisfecisse, ut deinde liberatâ fide, viribus & copiis in eam partem se dare posset, quam æquiorem judicaret. Nec ultrà moratus coram Rege, & Proceribus, qui in conventu aderant, initi antea fœderis tabulas laceravit. Sicuti Ministrum principis sui maximis instructum esse decet, ita & Majestate illius, fortitudine, & præstantia animi.

* *
*

† Mar. hist. Hisp. l. 16. c. 7.

SYM-

SYMBOLUM XXXIV.

QUi fruticem rosaceum spinis & sentibus asperum intuetur oculis, is persuadere sibi vix poterit, è tam spinosa matre, adeò bellam venustámque filiam, qualis est Rosa, progenerari posse. Magna utiq; fiducia opus est, ad irrigandum & expectandum, dum viriditatem induat, & protrudat admirabilem illam foliculorum pompam, quæ odore tam delicato nares recreat Longa tamen spe, & tolerantia experiri tandem licet, laborem non fuisse inutilem; nec malè collocatas spinas, quæ florem adeò bellum fragrantisque odoris produxerunt. Spinosi & asperi sunt naturæ nostræ corruptæ primi virtutis rami, sed pòst pulcherrimus illius flos tandem subnascitur. Ne Princi-

pem terreat primus rerum aspectus: per enim paucæ sunt in regimine, quæ primâ fronte jucunda appareant. Omnia spinis referta videntur, & difficultatibus. Sed experiundo multa fuère facilia, quæ segnibus ardua videbantur. Ne itaque animo cadat princeps; nam si iis leviter cedat, à suamet apprehensione vincetur potiùs, quàm rei veritate. Toleret fortiter, speret patienter & constanter, nec tamen interim media dimittat è manibus. Quisquis sperat, fideli & optimo utitur comite, tempore nimirum. Unde Regem Philippum secundum dicere solitum accepimus: † *Ego & tempus contra duos.* Impetus furoris effectus est, è quo grandia nasci solent pericula. Theobaldus Campaniæ comes successionem suam in Navarræ regnum valde reddidit dubiam, eò quòd moræ impatiens in præstolanda morte Regis Sanctii patrui sui, adhuc ipso vivo regni occupandi occultè consilia agitasset cum Proceribus; hinc enim factum, ut Rex Sanctius Jacobum primum Aragoniæ Regem hæredem adoptaret. Patientia multis trophæis inclyta est, & excelluit in ea Scipio, qui etsi in Hispania multas haberet offensionum occasiones, adeò tamen fuit patiens, * *ut nullum ferox verbum* illi *excideret*, quare etiam illud effecit, ut quæ in animo intenderet, feliciter & è voto illi succederent. Qui sperat & sustinet, Fortunæ superat ludibria, & eam sibi obstrictam reddit: quippe quæ ejusmodi spem & fiduciam in tot tantisque suis mutationibus pro blanditiis habet. Incertis Oceani fluctibus non absq; gravi periculo sese Columbus objicit, ut novas inquirat provincias; neque eum terret inscriptio illa Herculis in columnis Caspes & Abyles, *non plus ultrà*; neque aquarum montes, quæ proposito ejus obstare videbantur. Navigatione suâ Solis passus numerat, atque anno dies, horas diebus suffuratur. Acum nauticam polus deficit, chartas marinas æquoris lineæ, & itineris comites patientia. Omnia contra eum conspirant, at ipse forti animo difficultates omnes & obstacula spe & tole-

† Mar. hist. Hisp. l. 12. c. 16. * Tit. Liv.

tolerantiâ superat, donec tandem novus Orbis invictam ejus constantiam præmio coronavit. *Ferendum & sperandum*, Empedoclis fuit dictum, & postea Imperatoribus Macrini Symbolum, unde huic Emblemati lemma sumptum. Pericula quædam sunt, quæ superare faciliùs est, quàm fugere; id quod probè scivit Agathocles, cùm victus, & Syracusis in Sicilia hostilibus armis cinctus, non turpiter sese hosti dedidit, sed relictâ ibidem militum manu, quantum ad defendendam urbem satis esset, cum exercitu adversus Carthaginem profectus est, & is, qui uno in bello victor esse non poterat, artificio isto, è bellis duobus duplicem triumphum reportavit. Periculum temeritate interdum vinci solet, & despicientia illius varias hosti cogitationes injicit. Videns Hannibal Romanos post Cannense prælium auxiliares copias in Hispaniam mittere, potentiam eorum & vires formidare cœpit. Nemo rebus secundis nimiùm confidat, aut desperet in adversis. Inter utrasque versatur Fortuna, tam prompta ad extollendum, quàm deprimendum. Servet itaque Princeps in omni casu animum constantem & robustum, paratum ad omnia, quicquid denique acciderit, nec perturbari se sinat majorum tempestatum minis: nonnunquam enim fluctus, quem exturbant è navi, quæ interitura est, projiciunt in aliam, quæ salva portum tenebit. Animus magnus & generosus cælū ipsum propitium habet. Ne temere desperet princeps ob pericula aliena, aut ea, quæ fortuiti casus secum afferunt. † *Qui observat ventum, non seminat; & qui considerat nubes, nunquam metet.* Non existimet, afflictionibus suis se quemquam obligare. Lamentis & lacrymis sese turpiter dedere, muliebre est: non illis fortuna placari solet. Animus excelsus sibi ipsi satisfacere satagit, aut solari sese actione aliquâ heroica & generosa, uti fecit Agricola, filii sui morte intellecta, * *quem casum, neque ut plerique fortium virorum ambitiosè, neque per lamenta rursus, ac mærorem muliebriter tulit: & in luctu bellum in-*

† Eccles. 11. 4. * Tac. in vita Agric.

ter remedia erat. Nihil omnino commoverit, aut vana gloria esse solet, aut nimia è casu consternatio.

§. In muneribus & honoribus petendis doctrina præsentis Emblematis utilissima est. Qui sustinere & sperare novit, fortunam novit triumphare, & vincere. Qui moræ impatiens auxilia & submissionem animi vilitatem esse putat, contemptus jacebit, & derelictus ab omnibus. Honorem in eo ponere, ut alteri non obtemperes, est nemini imperare velle. Media ex fine metienda. Si in hujus consecutione plus honoris insit, quàm per illa amittatur, omnino iis uti convenit. Nolle sustinere patienter, animi excelsitatem arbitramur, & imprudens superbia est. Obtentis honoribus, mox obducuntur passuum vestigia, quibus ad illos ascensum fuit. Multa ferre & pati, ut postea ad altiores honorum gradus evcharis, non vilis abjectio est, sed eximium animi ad magna connitentis robur. Quædam sunt ingenia, quæ moram ferre nequeunt, exiguo temporis spatio omnia volunt confici. Ita † *Brutidium artibus honestis copiosum, etsi rectum iter pergeret, ad clarissima quaque iturum festinatio stimulabat, dum æquales, dein superiores, postremò suasmet spes anteire parat.* Isto abrepti impetu media securiora aspernantur, quia tarda, & brevioribus, etsi magis periculosis, uti malunt. His evenire solet, quod ædificiis subito & tumultuario opere extructis, antequam tigna & trabes rectè subsidere, & exsiccari potuerint, quæ mox iterum collabuntur.

§. In sperando & sustinendo maxima Imperii præsidia consistunt: iis enim mediis fit, ut omnia agantus cum tempore, sine quo res nulla maturitatem afferi potest. Arbores, quæ mox ad primum calorem flores emittunt, citò eosdem deperdunt, eò quòd non expectaverint, donec hyemis asperitas præteriisset. Negotiorum fructu gaudere non potest, qui ea manibus ad

† Tac. l. 3. Ann. a *Multos etiam bonos pessum dedit, qui spretis quæ tarda cum securitate præmaturâ, vel cum exitio properant,* Tac. lib. 3. Ann.

ad maturitatem perducere contendit. Impatientia abortuum caussa est, & pericula *b* creat; & quia ea patienter ferre non possumus, sed ex iis quamprimum emergere cupimus, majora ea facimus. Eam ob rem in iis tum internis, tum externis Reipublicæ malis, quæ per negligentiam nostram incrementum sumpserunt, consultiùs erit sinere, ut cursum suum teneant, & sensim curentur cum tempore, quàm accelerare remedium, si plus inde periculi sit. Si antè prævidere ea non potuimus, tolerare saltèm discamus postea. Ab oppositione incrementum capiunt: eâ enim ratione fit, ut periculum, quod antea aut occultum erat, aut minùs notabatur, palàm fiat, & majora ei ponat obstacula, quem impedire cogitabat. Timor imprudenter armatus contra superiorem potestatem, magis eam fatigat, & spoliis suis illustriorem reddit. Eo modo Cerialis Trevirensium composuit animos, ne potentiæ Romanæ sese opponerent, dicendo: [†] *Octingentorum annorum Fortunâ, disciplinâque, compages hæc coaluit: quæ convelli sine exitio convellentium non potest.* Multa non æquè caderent irrita, nisi timor noster & impatientia festinantiùs agerent. Metus & suspicio tyrannidis, ubi innotuerint, faciunt, ut jam esse reipsa incipiat, licèt antea tyrannis non fuerit. Unde non minoris fortitudinis est in his talibus casibus nôsse dissimulare, quàm præcipitare cum remedio. Illud prudentiæ effectus proprius est, hoc verò ex metu oriri solet.

SYM-

b *Impatiens operabitur stultitiam.* Prov. 14. 17. † Tac. lib. 4. hist.

SYMBOLUM XXXV.

QUantò spiritus in campestri tuba magis arctatur & comprimitur, tantò majori cum Harmonia & vocum varietate inde egreditur postea; ita prorsus [1] *multorum improbitate depressa* Virtus *emergit, & innocentiæ defensio interclusa respirat.* Flamma generosæ mentis facilè extinguitur, nisi fortunæ adversæ ventus eam exsuscitet. Excitatum ab illa ingenium de mediis circumspicit, quibus eam meliorem reddat. Felicitas tanquam rosa, è spinis & ærumnis nascitur. Victus fuerat in navali prælio contra Genuenses, & captus Alphonsus quintus Aragoniæ Rex, & ecce, quæ res expeditionem ejus adversus regnum Neapolitanum retardatura videba-

[1] Cicero.

debatur, eandem majori cum felicitate, auctoritatéq; maturavit, facto nimirum fœdere cum Philippo Duce Mediolanensi, à quo captivus tenebatur, qui & libertati illum restituit, & vires ad occupandum illud regnum suppeditavit. Necessitas eum impulit ad conciliandum sibi hospitis animum: nam rebus prosperè fluentibus sibi ipsi quis vivit; in adversis tum sibi, tum aliis. Illæ in apertum produnt passiones animi, fuimet aliàs obliti; his verò factus cautior, idem animus *a* virtutibus sese munit, ut mediis ad veram constantémq; felicitatem; ex quo illud etiam fit, ut haud paulò facilius sit ex adversa emergere Fortuna, quàm conservare semet in prospera. In captivitate primùm enituêre insignes animi dotes & ornamenta, quæ in Rege Alphonso eò usque latuerant abdita, & captus illorum amore Dux Mediolanensis amicum eum habere voluit, & sic obstrictum abs se dimisit. Plus victus obtinuit, quàm victor sperare potuisset. Ludit inter extrema Fortuna, & gaudet potentiæ suæ dare specimen, ab uno migrando ad alterum. Nulla virtus est, quæ in casibus adversis non elucescat; haud aliter atque in obscura nocte stellæ coruscant lucidiùs. Pondus suprà injectum tum palmæ ostendit robur, cùm unà cum illo altiùs assurgit. Inter urticas diutiùs foliorum vigorem servat rosa, quàm inter ipsos flores. Nisi virtus etiam in adversis sese exereret, non victorias, non orationes aut triumphos mereretur. [b] *Virtus, dum patitur, vincit.* E quo nemini non liquidò apparet, quàm impius sit error (refutatus à nobis alibi) eorum, qui suadent Principi, ut abdicatâ tantisper virtutum constantia, vitiis sese accommodet, ubi necessitas postulaverit; quo tempore vel maximè in illis constantem persistere oporteret, & majori cum spe successûs melioris; quomodo plerumque eveniebat Ferdinando secundo Imperatori, felicissimæ memoriæ, qui in maximis

a *Secundæ res acrioribus stimulis animum explorant: quia miseriæ tolerantur, felicitate corrumpimur.* Tac. lib. 1. hist. [b] S. Chrys.

mis suis periculis constanter affirmabat, *malle sese Imperio fortunisque omnibus exui, & cum universa sua familia stipem ostiatim colligere, quàm Majestatis tuendæ caussa contra jus fasque admittere aliquid.* Dignissima sanè verba tam sancto principe, cujus pietas singularis ac fides tantopere Deo placuit, ut ipse sceptrum illius moderari, & vicem Imperatoris hîc in terris gerere voluerit, multas non absque insigni miraculo victorias illi largiendo. In periculis & calamitatibus maximis, cùm spes omnis deficeret, atque adeò fortitudo & prudentia humana omnibus destituerentur mediis, felicior semper, & majori cum triumpho eluctatus est. Vivebant olim Romani Imperatores in pacis & deliciarum ubertate, suarummet tamen passionum pressi tyrannide, & variis jactati formidinibus. At sanctus iste Heros quietem & tranquillitatem animi reperit inter ipsos sævientes fluctus, quos contra Imperium, & Augustissimam ejus domum rebellium furor concitârat. Cantat in ærumnis justus, & plorat impius in sceleribus suis. Pueris sanè Babylonicis succensa fornax chori musici instar *b* fuit.

§. Miseriæ & ærumnæ magna secum emolumenta adferunt: nam corrigunt superbiam principis, eúmque in gyrum rationis revocant. Quàm furioso impetu nonnunquam consurgunt venti! Quàm arroganter exæstuat & fremit mare, tumentibus undis quasi montibus quibusdam terræ cælóque minitando! & tamen modica pluvia illud componit iterum, & malaciam reducit. Dum ærumnæ è cælo depluunt, elatio & jactantia principis humi sternitur. Illæ è Tyranno moderatorem æquum efficiunt, ex incurio & rerum suarum negligente solertem ac providum: ipsa enim tum cogit necessitas, ut populi curam suscipiat, habeat in pretio Nobilitatem, honoret Fortitudinem, exerceat Justi-

b *Et non tetigit eos omnino ignis, neque contristavit, nec quicquam molestiæ intulit. Tunc hi tres quasi uno ore laudabant, & glorificabant, & benedicebant Deum.* Dan. 3, 50. & 51.

Justitiam, & Religionem veneretur. Potentia nunquam in majori versatur discrimine, quàm cùm prosperè, & ad nutum fluunt omnia; sepositis enim tunc curis, Consilium & providentiam nimia securitas facilè jugulat. Plures principes otio & quiete perierunt, quàm labore & ærumnâ, idem nimirum illis accidit, quod corporibus, quæ motu aliquo conservantur vegeta, absque eo verò facilè languere incipiunt. Ex quo illud etiam liquet, quàm in judicando de malis & bonis erremus graviter, nunquam ferè ea consectantes, quæ nobis magis sunt proficua. Fortunæ acerbitatem, rigorem & castigationem interpretamur, & nescimus admonitionem esse, & documentum. Munere illo inaurium & oviculæ, quo Jobum quondam donabant cognati ejus & amici, innuere voluisse mihi visi sunt, æquo & patienti animo ferenda omnia, & pretiosa quædam Dei esse monita afflictiones illas, quæ ipsi in aurem c loquerentur. Mera Dei misericordia est, si nos affligat interdum; & contrà dum præmia confert castigatio est: nam præmio rationes debitorum expedit, & satisfaciendo aliquibus nostris meritis manet offensarum creditor; at quando nos affligit, sibi ipse solutionem præstat, & nos ad emendationem exstimulat.

c *Et dederunt ei unusquisque ovem unam, & inaurem auream unam.* Job. c. 42. 11.

SYMBOLUM XXXVI.

NAuta peritus ac solers non semper ad venti arbitrium navigat, quin potiùs illius beneficio navigii sui vela ita novit disponere, ut optatum portum teneat, atque adeò eodem omnino vento ad quamcunque è duabus oppositis placuerit partem, suam appellit navem absque ullo itineris dispendio.

† *Porque sempre por viâ yrà direita,*
Quem do opportuno tempo se approveita.

At quando tranquillũ est cælum, velorum remorúmq; sub-

† Cam. Lus. Cant. I.

subsidio ipsum etiam ventum navigando superat. Non minori cum cura ac diligentia princeps Reipublicæ Navim moderari debet in Imperii sui procelloso mari,

ad omnes tempestates gnaviter advigilando, ut iisdem prudenter juxta ac fortiter suo tempore & loco uti valeat. Naucleri officio fungitur, cujus fidei vita salúsq; omnium commissa est, neque ulla navis periculosior, quàm Corona exposita tot ambitionis procellis, tot scopulis hostium, tot populi tempestatibus. Magna industria Regis Sanctii, cognomento Fortis, opus fuit, ut adversus fortunam armaret sese, & regni sui jus in tuto poneret. In eo tota ferè consistit scientia politica, ut rectè discernere quis norit tempora, & iis uti; interdum enim citiùs in portũ tempestas devehit, quàm mala,

malacia. Qui Fortunæ adversæ impetum novit frangere, prosperam eam facit. Qui cognito periculo, eidem cedit, & tempus indulget, illud superat. Ubi nauta animadverterit, fluctibus obsisti non posse, ab iis jactari se sinit, vela demittens; & quia resistentia vim potiùs vento adderet, exiguo aliquo utitur sinu, ut respiret aliquantulum navis, & sese supra fluctus elevet. Aliquid dare oportet periculis, ut ex iis emergere tandem liceat. Intellexerat Jacobus primus Aragoniæ Rex, Nobilium, populique contra se concitationem & odium; quia tamen nequaquam expediebat, importunè obnitendo novum furori isti robur adjicere, sed tempus potiùs aliquod ei concedere, donec suapte sponte defervesceret; uti rivulis accidit, qui sæviente aliquâ tempestate, subitâ aquarum inundatione altùm intumescunt, falli ultro se passus est, & tanquam in captivitate detineri, usque dum in pristinam quietem & serenitatem restituit omnia, & Regni habenis iterum potitus est. Simili prudenti moderatione usa est Regina Maria, † quando accommodando se Regni Proceribus, & ambitionibus eorum satisfaciendo Castellæ Coronam sartam tectam conservavit, in pupillari ætate filii sui Regis Ferdinandi quarti. Si nauta honori sibi duceret, tempestati non cedere, & contra eam vi & remis navem vellet impellere, actum de eo foret. Constantia non in eo posita est, ut intempestivè quis obluctetur; sed ut speret, atque ita toleret *a* periculum, ut tamen à Fortuna superari se non sinat. Gloria in ejusmodi occasionibus in eo consistit, ut quis evadat incolumis. Quod in illis vilitas animi videbatur, magnanimitas est postea, prospero successu coronata. Videns aliquando Rex Alphonsus *Sapiens Regno se privatum, spe fiduciáq; in Regis Marrocii subsidiis posita, supplex petere non dubitavit ab Alphonso Gusmanio sancti Luciferi Regulo, qui tum in aula Regis illius ob acceptas quasdam inju-

† Mar. hist. Hisp. l. 15. c. 1. *a Majori animo tolerare adversa, quàm relinqui,* Tac. l. 2. hist. * Mar. hist. Hisp. l. 14. c. 5.

injurias morabatur, ut earum oblitus,& veteris amicitiæ suæque avitæ nobilitatis memor, opem rebus afferret, pecuniámque & copias militares sibi in auxilium mittendi, Regi Marrocio auctor existeret. Quæ literæ etiamnum in illustrissima & antiquissima illa Domo asservantur.

§. Veruntamen non debent Reges violentiæ subditorum cedere, nisi fortè in extremæ desperationis casibus: parum enim auctoritati suæ consulit, qui nimiùm sese demittit, & abjicit. Iis de familia Laræ nullam attulerunt quietem conditiones minùs decentes, † quas Rex Ferdinandus sanctus iis posuit, suâ coactus minorennitate. Neque Isabella reducere potuit Alphonsum Carrilinum Archiepiscopum Toletanum, tametsi Alcalam ultro ad eum ipsa inviseret. Solet, fateor, prudentia in extremis periculis omnes tentare conditiones, quas casus reddere potest possibiles. Magna animi fortitudo est & rationis vis, in ejusmodi occasionibus generosæ indolis spiritus cohibere, & necessitatem præsentem periculique magnitudinem cum eo, quod ad statum conservandum magis expedit, ad trutinam expendere. Nemo auctoritatis suæ magis retinens unquam fuit, quàm Tiberius, & dissimulavit tamen Lentuli Germanici audaciam, qui Germanicis Legionibus Præfectus scribere illi ausus fuit, etiam minis additis, ne sibi successorem mitteret, * *firmando velut fœdus, quo Princeps cæterarum rerum potiretur, ipse Provinciam retineret*, & qui antea suorummet filiorum æmulationem ferre non sustinuit, hunc tamen despectum toleravit. Non ignorabat, quanti periculi esset ejusmodi inobedientia, si foret impunita; verùm si se illi opponeret, † *reputabat publicum sibi odium, extremam ætatem, magísque famâ, quàm vi stare res suas.* Perparum subditi fortitudini deberent principis, cujus nutu gubernantur, si in adversa Fortuna necessitati illicò cederet;

† Mar. hist. Hisp. lib. 12. c. 5. * Tac. lib. 6. Ann. † Idem ib.

deret; parum item prudentiæ, si cùm illa superari nequeat, ei tamen se opponeret, Fortitudinem solertia & sagacitas moderari debet. Quod per vires non licet, ars & industria efficiant. Non minor gloria est evitare periculum, quàm illud vincere. Fugere illud, semper ignavia est. Expectare verò, aut ignorantia est, aut timoris confusio; desperare omninò vecordia. † *Fortes & strenui viri etiam contra fortunam insistunt.* Ad officium aut finem principis minimè pertinet de fluctibus apud Rempublicam leviter conqueri; sed illam in portum conservationis, salutisque deducere. Fortis sapientia illa censetur, quæ ex casibus adversis beneficium elicit; illa item, quæ contrà nitendo fines suos assequitur citiùs. * *Reges Domini rerum, temporúmque trahunt consiliis cuncta, non sequuntur.* Nulla est ædificii ruina, quæ fragmentis suis aliisque, quæ industria solet adjicere, non ad majorem fabricam possit assurgere. Nec ullus Status ita ab omni Fortuna desertus, quem conservare & erigere nequeat fortitudo, si prudentiam super eventibus vocet in consilium, iisque rectè uti noverit, aut certè eos in suum vertere commodum. Partiti inter se fuerant Regnum Neapolitanum Rex Ferdinandus † Catholicus, & Rex Franciæ Ludovicus duodecimus; cùmque probè intelligeret Magnus Dux in Coronæ circulo non nisi unum centrum esse posse posse, neque Imperium admittere socios, eam partem quæ ad Regem suum pertinebat, mox acquirere studuit, ut subortis postea offensarum difficultatibus, quas videbat fore inter ambos illos Reges, tantò esset expeditior, iisque deinde uti posset, ad vi ejiciendum (uti reipsa accidit) è divisa jam parte ipsum Regem Galliæ.

§. Vis aliqua inest in casibus; nos tamen hos aut majores facimus, aut minores, pro eo ac in iis nos gerimus. Ignorantia nostra Deitatem, & vim fortunæ tribuit, quia variis ejus mutationibus leviter nos finimus

† Tac. lib. 1. hist. * Livius. † Mar. hist. Hisp. lib. 27. cap. 9.

mus abripi. Si quoties illa temporum mutat vices, nos mores mutaremus, & media, nequaquam tam foret potens, neque nos Imperio ejus subjecti tantopere. Vestium formas immutamus cum tempore; animum autem & mores immutare nolumus. Quo demum vento peritus nauta pro sua navigatione non utitur? ut ille variat, ita hic sua vela, adeòque omnia ad propositum illi finem conducunt & deserviunt. Habitus pravos Naturæ nostræ exuere nolumus, quia aut amor proprius id vetat, aut non finit imprudentia, & postea casus incusamus. Antè desperati cadimus animis, quàm rebus afflictis quæramus remedium, & pertinaces aut incauti à desperatione nos finimus opprimi. Nescimus in ærumnis superbiam, iram, inanem gloriam, maledicentiam, aliáque vitia deponere, quæ prosperitas in nobis aluit; nec ea facilè agnoscimus, quæ in statum illum tam infelicem nos detruserunt. Omni momento, in omni negotio, cum quocunque subditorum egerit princeps, à seipso differre debet, & naturam immutare. Neque ea in re magna scientia opus est: sed solùm dispositione aliqua, ut se casibus accommodet, & prudentia, quæ eos antè prospicere noverit.

§. Uti autem in fortuna improspera naufragium facimus, eò quòd affectuum & passionum vela contrahere nesciamus, & illi ad tempus cedere; ita etiam nobis ipsis & principibus exitium accersimus, dum imprudentes, & obstinati horum commoda, affectus, passionésque commodis nostris, nostráque natura metiri volumus: cùm fieri nequeat, ut Minister ad liberalitatem propensior, generosæ mentis suæ consilia exequi possit, cùm principe avaro & tenaci; aut Minister fortis & animosus, cum Principe ignavo & timido. Agere oportet secundùm activitatem sphæræ Principis: is enim est, cui placere illud debet, quive probare illud habet, aut effectum dare. Peccavit ea in re Corbulo: nam in obsequio

cùm

cùm esset Claudii Principis pusilli & abjecti animi, multâ audebat temere, quibus fieri non poterat aliter, quin prægravis illi esset, & *a* molestus. Zelus imprudens in Ministris quibusdam erroris illius caussa esse solet, in aliis verò (quod frequentiùs evenit) amor proprius, vanitas & cupiditas gloriæ, quà prudentes aliis videri cupiunt, & plurimùm posse, perinde quasi per illos solos rem bene gerat Princeps; erret verò, quoties aut se solo, aut aliorum opera moliatur aliquid: atque adeò zeli specie occultos gubernationis defectus in apertum proferunt, & Principis existimationem violant, artes, quæ plerumque in ipsius Ministri postea redundant caput, dum gratia Principis excidit. Qui rebus suis prospicere voluerit meliùs, & suam stabilire Fortunam, velis remisque fugiat affectationes ejusmodi, Principi & aliis nimiùm quantùm odiosas; plus obsequii præstet, quàm verbis significet; naturæ & conditioni Principis sese accommodet, ad gyrum rationis & officium eum revocando obsequii specie, & animi submissione, quieta cum industria, absque rumore & *b* arrogantia. Ruina fortitudinis & virtutis est, si constantiæ suæ nimiùm tenaces sint, in eáque omnem existimationem collocent; præmia item & dignitates iis præripiunt interim alii, qui ingenio & moribus varii, flectere sese nôrunt, & ad Principis naturam componere. His artibus ait Tassus Poëta Aletum ad maximos Regni honores grassatum fuisse:

† *Mà l' inalzàro à i primi honor del Regno,*
Parlar facundo, e lusinghiero, e scorto,

M *Pieghe*

a *Cur hostem conciret? adversa in Remp. castra: sin prosperè egisset, formidolosum paci virum insignem, & ignavo Principi prægravem.* Tac. lib. 11. Ann. b *Vis consiliorum penes Annium Bassum legionis legatum. Is Silvanum socordem bello, & dies rerum verbis terentem, specie obsequii regebat, ad omniáque, quæ agenda forent, quieta cum industria aderat.* Idem lib. 3. hist. † Tass. can. 1.

Pieghe voli costumi, e vario ingegno
Al finger pronto, all' ingannare accorto.

Verùm id fieri non debet animo fallendi, uti Aletus factitabat; sed ne quis seipsum in aulis imprudenter perdat, aut ut Principi meliora præstare possit obsequia sunt enim nonnulli ita comparati, ut omnino necesse sit, Ministrum naturam illorum induere, & quasi intra illosmet ipsos subingredi, ut moveant sese, & agant aliquid: * *neque* enim *alienis consiliis regi* se sinunt, *neque sua expedire* nôrunt. Atque adeò Principi suaderi non debet id, quod magis expedit, sed quod ratione muneris sui tenetur exequi. Vana fuerunt fortia illa consilia, tametsi optima, quæ dabantur Vitellio: nam cùm ad exequendum deesset animus, surdis auribus ea c solebat accipere. Ministri quasi vela sunt, quibus Princeps navigat, quòd si ampla illa sint, navicula autem Principis exigua, & porrò laxari velint potiùs, quàm contrahi, ejus se capacitati aptando, navem omnino demergent.

*Tac. lib. 3. hist. c *Surda ad fortia consilia Vitellio aures*, Idem lib. 3. hist.

SYMBOLUM XXXVII.

UT Princeps è tempestate emergat instructus de omnibus casibus, in quos illum Fortuna adversa potest conjicere, Emblemate præsenti ante oculos propono electionem damni minoris, quando majora evitari nequeunt. Ita Nauclerus solet, qui ab omni salutis spe derelictus, obluctando tempestati, aut dextrè illâ utendo, explorat litus, & navi terram petit, ubi si illa frangatur, vitam tamen & merces servat integras. Romanis laudi datum fuit, quòd saluti propriæ consulerent, quoties Fortunæ sese opponere a non liceret. Fortitudo Principis non in resistendo solùm consistit, sed in eo etiam, ut expendat pericula,

a *Validam & laudatam antiquitatem, quoties fortuna contrà daret, saluti consuluisse.* Tac. lib. 11. Ann.

cula, & cedat minoribus, si majora superari non possint. Etenim sicuti prudentiæ est prævenire, ita Fortitudinis & Constantiæ æquo animo tolerare

id, quod Prudentia declinare non potuit. Qua in re eximius planè fuit Rex [†] Alphonsus sextus, in rebus secundis modestus, fortis in adversis, ad omnem eventum semper paratus. Inanis est illa gloria Principis, qui majori cum temeritate, quàm constantia animi eligit, mori potiùs in periculo graviori, quàm in minori salvus evadere. Magis famam suam in consilium adhibet, quàm salutem publicam; nisi illud etiam sit, quòd desiat animus ad spernendas opiniones Vulgi, qui temere & absque notitia

M 2 casuum

† Mar. hist. Hisp. lib. 10. c. 7.

casuum, ea quæ prudenter statuta sunt, improbat, & dum in periculo est, nollet effectui dari, quæ tam periculosa sunt, & violenta. Animus fortis videtur interdum, & ignavia est: cùm enim fortitudo desit ad sperandum in periculo, nos in illud ipsum turbatio metûs *b* conjicit. Quando fortitudinē Prudentia comitatur, considerationi locus est, & si in minori periculo satis secura non sit, majus subire non veretur. Metu emori debilitas animi est. Nulla major fortitudo, quàm quæ ab extrema necessitate *c* oritur. Remedium nec sperare, nec desperare, ultimum rebus desperatis solet esse remedium. Sic navis interdum servata fuit: nam cùm litus, quòd arenosum non esset, secura petere non auderet, alto mari sese commisit, & vi fluctuum evasit incolumis. Periculum unum alterius solet esse *d* remedium. Eò spectabant, ni fallor, ii, qui in conjuratione contra Galbam auctores ei erant, ut primo mox furori *e* occurreret. Armis propugnabat Garsius Gomesius castrum Mundanæ Cæsarianæ (cui temporibus Regis Alphonsi Sapientis is præerat Gubernator) & tametsi milites suos omnes aut interfectos cerneret, aut vulneribus saucios; dedere tamen illud noluit, nec accipere conditiones quantumvis honestas ab Africanis sibi oblatas: horum enim fidei non satis fidendum ratus, inter fidelitatis suæ brachia occumbere gloriosè maluit, quàm inter hostiles manus; & quod mortem illi allaturum videbatur, mirè illi conciliavit animos hostium, qui tantam generosæ mentis constantiam & fortitudinem admirati, injecto in castium unco vivum inde extraxerunt, magna illum tractantes cum humanitate, curatis etiam vulneri-

b *Timidos & ignavos ad desperationem formidine properare.* Tac. lib. 2. hist. c *Acerrima necessitas est, quam ultima necessitas extundit.* Sen. d *Imminentium periculorum remedium ipsa pericula ratus.* Tac. lib. 11. Ann. e *Proinde intuta, quæ indecora: vel si cadere necesse sit, occurrendum discrimini.* Idem lib. 1. hist.

neribus, quæ obsidione durante acceperat. Tanta virtutis vis est, ut ipsis etiam hostibus grata sit. Longè pluribus vitam fortitudo dedit, quàm metus. Nescio quis Deus illam comitetur, qui eam è periculis eruat. Eo tempore, quo Rex Ferdinandus sanctus Hispalim armis cinxerat, Garsias Peresius Vargas civis Toletanus, & alius quidam, divulsi à cæteris ripam Bætis fluminis inambulabant, cùm ecce ex improviso septem sibi Mauros equites imminere conspiciunt: monet socius cedendum; Garsias tamen, ne turpi fugâ ignaviæ ignominiam susciperet, diductâ casside, & lanceam manu vibrans, solus adversum progreditur; hostes cognito quis esset, & admirati imperterritum illum animum, transire illum sinunt, & certamine abstinent: saluti nimium fuit heroica illa fortitudo; nam si unà cum socio se dedisset in fugam, insecuti illum fuissent hostes, & captivum abduxissent. Animo soluto ac libero opus est ad examinanda pericula, quoad rumorem primùm, tum quoad eorum gravitatem. Quoad rumorem quidem, nam ob distantiam plerumque æstimantur majora; vulgus ad audita trepidat, & seditiosè cum augmento latiùs ea spargit ac disseminat, exultans gaudio in malis suis propriis ob casuum novitatem, aut quia præsentem gubernationem improbat. Decet igitur, ut Princeps constantem se gerat, & vanas ejusmodi apprehensiones auctoritate suâ dissipet. Exemplo Tiberius docuit: quicquid enim ferret rumor, de trium nobilissimarum Provinciarum Hispaniæ, Galliæ & Germaniæ defectione ipse tamen * *tantò impensiùs in securitatem compositus, neque loco neque vultu mutato, sed, ut solitum, per illos dies egit: altitudine animi, an compererat modica esse, & vulgatis leviora?* Si Princeps semel succumbat formidini, nil deinceps certi statuere poterit; † *quia in metu consilia prudentium, & vulgi rumor juxta audiuntur.*

M 3 Uti

‡ Mar. hist. Hisp. l. 13. c. 7. * Tac. l. 3. hist. † Idem. ibid.

Uti Vitellio accidit in bello civili cum Vespasiano. Pericula imminentia ideo majora videntur, quia metûs horrore quodam ea vestit, & præsentia grandiora efficit; dúmque evitare ea cupimus, in alia incidimus, longè graviora, quæ tametsi longinqua appareant, vicina tamen postea experimur. Fallimur profectò, si putemus interjecto à nobis temporis spatio differri aut arceri ea posse. Multa evanuêre, quia ultro iis itum est obviam; contrà multa sese armârunt fortiùs adversus eos, qui ea fugere cogitabant, & reipsâ periculum esse cœpit, quod antea sola fuerat imaginatio; quemadmodum Syriorum exercitui accidit in obsidione urbis *f* Samariæ. Plures periculi metus sustulit, quàm ipsum periculum. Quid vanus timor possit, ante annos paucos Madriti vidimus, in publico Taurorum certamine, quando subitò exortus rumor, de loci, ubi concurrebant, periculo, percelluit aures civium, & ignoratâ caussâ omnes timebantur. Formidini fuga quorundam vires addidit, & quia rei certitudinem nolebant expectare, ideo multi mortem reperêre in iis ipsis mediis, quibus vitæ suæ consulere cogitabant; & sanè longè majus fuisset damnum, nisi constantia Regis Philippi quarti, in quem omnium conjecti erant oculi, immota ad commotionem popularem, & rumorem periculi, trepidantes subditorum animos erexisset. Nisi Princeps in rebus arduis & periculis vulgi metum coerceat, turbantur consilia, omnes præcipiunt, & nemo *g* exequitur.

§. Nimia etiam periculorum fuga caussa est sæpe, cur

f Dominus sonitum audire fecerat in castris Syriæ, curruum, & equorum, & exercitus plurimi, dixerúntque ad invicem: Ecce mercede conduxit adversum nos Rex Israël, Reges Hethæorum & Ægyptiorum & venerunt super nos. Surrexerunt ergo, & fugerunt in tenebris. 4. Reg. c. 7. 6 & 7.

g Quæ jusserat vetare, quæ vetuerat jubere mox, quod in perditis rebus accidit, omnes præcipere, nemo exequi. Tac. lib. 3. hist.

cur Status funditus pereant. Suis certè, & Electorali dignitate spoliatus non fuisset Fridericus Comes Palatinus, nisi post Pragensem cladem alas ei addidisset timor, ut linqueret omnia; facilè enim aut Pragæ, aut alibi cum residuis copiis pedem figere potuisset, & cum Imperatore redire in gratiam, minus damnum, minúsque periculum eligendo.

§. Sæpenumero metus sub aliena specie ita rectè nos decipit, ut prudentiam existimemus, & constantiam pro temeritate habeamus. Nonnunquam dubii hæremus & ancipites, nec satis statuere possumus, quid agendum, & periculû inter impropius sit. Non timenda sunt omnia, neque semper tam maturâ deliberatione opus est; nam prudentiam inter & temeritatem egregia sæpe facinora designat Fortitudo. Magnus * Dux fluvium Lirim aliquando ingressus cum exercitu, magnâ rerum penuriâ laborare cœpit, adeò ut miles malè contentus dilaberetur; cúmque Centuriones auctores illi essent, ut receptui caneret, sic fertur respondisse: *Ego verò apud hunc animum statui, uno potiùs terra passu potiri, ubi sepeliar, quàm retrogredi, etiamsi annos centum vitæ possem adjicere.* Heroica vox, dignâ fortitudine viri tanti, & prudentiâ. Optimè nôrat, absque temeritate aliqua se in eo casu sperare non posse, sed expendens periculum ad armorum existimationem, quæ sola & unica ejus factionem sustentabat in regno, quod à successu expeditionis illius dependebat, omnia in aleam unius prælii dare maluit, & suam tueri existimationem, quàm absque ea regnum paulatim amittere. O quoties, quia ferrum non cohibetur tempori, in caussa sumus, cur vulnerum carcinoma grassetur longiùs.

§. Quædam pericula seipsis evanescunt; alia tamen augescunt per incuriam, atque adeo lentâ quasi febri conficiuntur regna, & intereunt. Quædam ignota prorsus sunt, & adversus ista satis caveri non potest, quia citiùs ingruunt, quàm parentur remedia.

* Mar. hist. Hisp. lib. 28. c. 5.

Alia nota sunt quidem, sed contemnuntur: & ab his plerumque pati solent negligentia, & confidentia nimia. Nullum periculum, quantumvis parvum aut exiguum, ideo sperni debet: tempus enim, & accidentia alia sæpe majus illud efficiunt, & fortitudo non tam in superandis, quàm in avertendis periculis consistit. Vivere in conspectu periculi, perinde quasi est, ac illud reipsa subire, & experiri. *Nemo mortalium juxta viperam somnos securos capit, quæ etsi non percutiat, certè sollicitat; tutius est perire non posse, quàm juxta periculum non periisse.*

§. Nec minùs fallere nos solet spes & fiducia, quam in aliena Clementia ponimus, quando ad declinandum unum periculum incidimus in aliud gravius, hostis nimirum arbitrio nosmet committendo. Contemplamur in eo generositatem veniæ, non vindictæ, aut ambitionis impetum. Dolore nostro & afflictione illius metimur misericordiam, & facilè nobis persuademus fore, ut ad remedium malis nostris adferendum commoveri possit. Cùm Jacobus tertius Majoricæ Rex viribus par non esset Petro quarto Aragoniæ Regi affini suo, qui nescio quo prætextu sceptrum illi eripere cogitabat, ejus sese commisit arbitrio, existimans hâc suâ demissione obtenturum se, quod armis non poterat; verùm plus in Rege illo dominandi libido potuit, quàm Clementiæ virtus, adeòque regno illum pariter & titulo regio exuit. Ita nos fallunt pericula, & majus esse deprehendimus interdum, quod tanquam minùs aliis elegimus. Nullum consilium securum, quod iis innititur principiis, quæ ab alieno dependent arbitrio. In eo nosmetipsi decipimus, quod putamus, nihil acturos alios, quod aut religioni, aut justitiæ, aut consanguinitati, aut amicitiæ, aut honori eorum proprio, & utilitati adversatur; neque advertimus, non semper ea facere homines, quæ magis è re ipsorum forent, aut quæ deberent; sed secundùm animi passiones potiùs, & prout ipsi intelligunt: atque adeò actiones illo-

rum

rum non ad amussim rationis examinandæ sunt solùm sed etiam ad malitiæ regulam, & experientiam injustitiarum & tyrannidum, quas passim Mundus exercet.

§. Pericula optimi sunt Principis magistri. Præterita docent curare præsentia, & futura prævenire: Aliena erudiunt, sed facilè è memoria excidunt. Propria damnorum signa quædam & cicatrices relinquunt in animo; uti & metum id, quod vim imaginatricem semel offendit. Cavendum igitur, ne ea omnino contemptus eradat aut oblivio, præsertim quando ex uno erepti periculo existimamus nos deinceps ab eodem fore liberos, aut certè si redierit, nobis non nociturum: etsi enim una aliqua circumstantia, quæ non facilè iterum evenit, pericula dissipet; aliæ tamen, quæ sæpe accidunt planè novæ, sic eorum augent gravitatem, ut superari nequeant.

SYMBOLUM XXXVIII.

A Natura manavit hæc universa rerum Respublica, & mixtorum Imperium, cujus supremam potestatem ipsa sibi vendicat; atque ut illud stabiliret firmiùs, & securiùs retineret, tantopere amari ab iis voluit, ut, licèt elementa pugnent inter se, admirabili tamē quodam consensu in conservationem ejusdem conspirarent. Brevi ruerent omnia, & dissolverentur, si odio haberent Naturam rerum principem ac dominam, quæ mutuis benevolentiæ & amoris vinculis, velut arctissimo quodam nexu illa jungit inter sese ac copulat. Amor iste est, qui terram suis libratam ponderibus sustinet, & circum illam cælestes orbes facit circumagi. Discant principes ab ista rerum conditarum Monarchia fundata in primo illarum, esse se, suósq; subditos tueri amoris beneficio, quæ fidissima est *a* custodia, quâ gaudere possunt.

M 5 Non

a Corporis custodiam tutissimam esse putatum, in virtute amicorum, tum in benevolentia civium esse collocatam. Isoc. ad Nic. Claud.

Non sic excubiæ, non circumstantia tela,
Quàm tutatur amor.

Unum inexpugnabile munimentum, amor civium. † Ea

de caussâ apes Regem legunt absque aculeo, quia armis non indiget, qui amari debet à subditis. Nequaquam vult Natura, ut lædere possit is, cujus est moderari Rempublicam, ne odio illi sit, & se perditum eat. *El mayor poderio, e mas cumplide* (ait Rex Alphonsus * in quadam lege) *que el Emperador puede aver de fecho en su senorio, es quando el ama à su gente, e es amado della.* Corpus defendit caput, quia charum hoc habet, ob directionem suam & conservationem: si illud non amaret, non objiceret brachium, ut ictum venientem exci-

† Sen. de clem. l. 1. c. 19. * L. 3. tt. 1. p. 2.

excipiat. Quis sese periculis offerret, nisi suum diligeret Principem? Quis coronam ejus tutaretur ac defenderet? † Totum Castellæ regnum Henrico Trastamaræ Comiti contra Regem Petrum Crudelem auxilio adfuit, quia ille in amore, hic odio erat omnibus. Initium primum eversionis Regnorum, & mutationum in Rebuspublicis odiũ est. Incurrerunt in hoc apud subditos suos Reges Ordonius & Froyla * secundus; unde inviso jam Regum nomine Castella Reipublicæ formam induit, diviso inter duos Judices Imperio, quorum alter paci præesset, alter militiæ. Lusitania nunquam adversus Reges suos arma sumpsit, nec ab eorum descivit obedientia, quia sincero amore eos complectitur; quòd si aliquando unum exclusit, & admisit aliũ, ideo fuit, quia unum charum, alterum ob malam gubernandi rationem habebat odio. Jacobus primus Aragoniæ Rex † Alphonso Sapienti suadebat, amari potiùs optaret, quàm timeri à subditis, & Ecclesiasticorum ac vulgi sibi pararet studia, ut tantò majori cum robore Nobilitati se posset opponere. Quod consilium si fuisset secutus, Coronam non perdidisset. Simul ac Nero amari desiit, conjurationes contra eum fieri cœperunt, id quod in faciem illi exprobravit Subtius Flavius: * *Nec quisquam*, ajebat, *tibi fidelior militum fuit, dum amari meruisti. Odisse cœpi; postquam parricida matris, & uxoris, auriga, histrio, & incendiarius extitisti.* Majestas & potentia Regis non in suamet ipsius persona consistunt, sed in affectu & voluntate Subditorum. Si isti malè affecti sint, quis hostibus se objiciet? Pro sua conservatione populus Rege indiget, sed illam sperare non potest ab eo, qui invisum & odiosum se reddit. Prudenter sanè hoc præviderunt Aragonii, quando evocato ad sceptrum † Petro Arbaresio Domino Borgiæ, à quo descendit Illustrissima & Antiquissima Domus Ducum Gandiæ, pœnitentiâ postea ducti, Regem eum ha-

† Mar. hist. Hisp. * Mar. hist. Hisp. lib. 8. c. 3. † Mar. hist. Hisp. lib. 13. c. 20. * Tac. lib. 15. Ann. † Mar. hist. Hisp. lib. 10. c. 15.

habere noluerunt, eò quòd viderent antè etiam, quàm eligeretur in Regem, se asperiùs & minùs benevolè ab eodem tractari. † Contrà ac fecit Ferdinandus primus Aragoniæ Rex, qui benevolentia & amore omnium sibi in illo Regno devinxit animos, uti & in Castella eo tempore, quo habenas illius moderabatur. Multos Principes periisse vidimus, quòd timerentur, nullum adhuc, quòd amaretur. Curandum itaq; Principi, ut à subditis diligatur, & formidetur ab hostibus: nisi enim id fiat, tametsi victor evadat, illorum tamen manibus tandem morietur; id quod Bardano Persarum Regi *b* accidit. Amor & reverentia sociari possunt, non item amor & servilis metus.

* *Quem metuunt, oderunt,*
Quem quisque odit, periisse expetit.

† *Nec quenquam à multis metuendum esse arbitror, quin ad eum ex multis formido. recidat.* Quæ major infelicitas, quàm imperare iis, qui per metum parent, & corporibus dominari, non animis? Illud inter Principem justum, & tyrannum interest, quòd ille armis utatur ad tuendos in pace Subditos; hic verò, ut suæ adversus illos securitati consulat. Si vires & potentia Principis invisi tenues sint, periculo apud Subditos sunt expositæ; si magnæ, multò etiam ampliùs: quò enim metus est major, eò majori cum sollicitudine saluti suæ prospicere satagunt; tanquam qui verentur, ne unà cum Maiestate augescat ferocitas, quomodo in Bardano Persarum Rege videre fuit, qui *ingens gloriâ, atque eò ferocior, & subjectis intolerantior* extitit. * Attamen si non periculi caussa, ob gratitudinem saltèm cavendum Principi, ne metuendus fit iis, à quibus habet, quod Principis fungatur officio. Quare indignissima fuit illa vox Imperatoris Caligulæ;

† Mar. hist Hisp. l. 20. c. 8. b *Claritudine paucos inter senum Regum, si perinde amorem inter populares, quàm metum apud hostes quæsivisset.* Tac. l. 11. Ann. * Enn. † Salust. * Tac. l. 11. Ann.

gulæ; *Oderint, dum metuant*; perinde atque Imperii securitas in metu consisteret: † immo *nulla vis imperii tanta est, quæ premente metu potest esse diuturna.* Et tametsi dixerit Seneca: * *Odia, qui nimium timet, regnare nescit: Regna custodit metus*; tyrannica tamen vox est, aut certè intelligi debet de timore illo vano, quo laborare solent interdum Principes, etiam cum æqua præcipiunt, ne scilicet fortè offendant alios, quod utique perniciosum est, & auctoritati eorum, ac potentiæ haud parum derogat. Regnare non poterit, qui constans & fortis non fuerit in contemnendo improborum odio, quòd conserventur boni. Nec mitigatur Caligulæ sententia ex eo, quod sustulit & adjecit Imperator Tiberius dicendo: *Oderint, dum probent.* Etenim nulla illius probatur actio, qui aliis odio est. Omnia improbat, & in deteriorem partem interpretatur odium. † *Inviso semel Principe, seu bene, seu malè facta premunt.* Tyranno necessarium videtur, subditos metu continere, quia Imperium ejus violentum est, & sine violentis mediis diu conservari non potest, cùm desint duo illa Naturæ & obsequii vincula, quæ teste Rege Alphonso Sapiente, * *son los mayores debdos, que Ome puede aver con su Senor. Ca la Naturaleza le tiene siempre atado para amarlo en o yr contra el, e el Vasallaje para servirle lealmente.* Et cùm Tyrannus satis sciat sine funiculis istis sincerum inter ipsum & Subditos suos amorem esse non posse, per vim etiam obtinere contendit, ut operetur metus, quod naturalis aliàs affectus deberet efficere, & sicut *semper* † *præsumit sæva perturbata conscientia*, ita eadem exercet quoque in alios. Funesta tamen Tyrannorum omnium exempla abundè docent, quàm medium illud parum diuturnum sit. Tametsi verò per multas ætates solo pœnè metu conservatum vidimus Imperium Turcicum, Moscovitarum, & Tartarorum, in comparationem tamen venire non debent Natio-

† Cicero. * Seneca. † Tac. lib. 1. hist. * L. 13. tit. 15. p. 2. † Sap. 17. 1. 1.

nes istæ immanitate barbaræ,& tam asperis moribus, ut belluinam potiùs præ se ferant naturam,quàm humanam:quippe quæ pœnis magis,quàm ratione duci soleant; quamobrem absq; illis coerceri non possent, sicut nec absque vi aliqua & metu domari possunt belluæ Veruntamen animi generosi ad obedientiam & fidelitatem vi aut fraude cogi se non sinunt,sed sinceritate & ratione induci volunt. *E porque* (ait Rex Alphonsus sapiens) *las nuestras Gentes són leales, e de grandes coraçones: por eso an menester, que la Lealtad se mantenga con Verdad, e la Fortaleza de las voluntades con Derecho, e con Justicia.*

§. Solet principem inter & Subditos esse inclinatio quædam,& consensio naturalis, quæ amabilem illum reddit,absq; eo quòd aliâ diligentiâ opus sit: fit enim nonnunquam, ut ametur etiam princeps, qui odium merebatur,& contra. Et licèt seipsis facilè sui amorem concilient eximiæ tum animi,tum corporis virtutes ac dotes;id tamen non semper præstant, nisi eas comitetur grata quædam benignitas,& suavitas oris exterior, quæ mox per ipsos oculos,velut animi fenestras,præstantiam interiorem foràs exhibeat, & affectum aliorum blandè sibi devinciat. Præterquam quòd facilè accidat,ut aut casus aliquis, quem prævertere non licuit, aut sinistra aliqua apprehensio hoc gratiæ&amoris vinculum inter principem &subditos ita dissolvat, ut iterum coalescere deinde nunquam possit.Multum tamen ea in re poterit artificium &industria ritè gubernandi, cum satisfactione & Vulgi & Nobilitatis, si princeps nimirum omnes caveat occasiones, quæ irritare illum queant,& sic in omnibus agat,ut bona de regimine ipsius nascatur opinio. Quia verò sparsim in hoc libro traduntur media, quibus subditorum benevolentia conciliari potest, illud solum nunc dico, ad illam obtinendam valere plurimùm Religionem, Justitiam & Liberalitatem.

§. Cæterùm, quia sine aliqua timoris specie amor in contemptum facilè verteretur, & hebesceret acies

auctoritatis *c* regiæ. Subditis apprimè convenit metus ille, qui ex reverentia & veneratione nascitur; non is, qui è periculo ob tyrannides, aut injustitias. Principem ideo fieri formidabilem, quia aut nihil tolerat indignum, aut conservat Justitiam, aut vitia detestatur; tantopere expedit, ut absq; isto subditorum metu diu semetipsum tueri nequeat: omnes enim naturâ libertatem appetunt, & pars hominis inferior rationis detrectat imperium, nec aliter quàm metu se sinit corrigi. Debet itaque princeps ita edomare subditos, uti domari solet pullus equinus (figura præsentis Emblematis) cui manus eadem, quæ popismate eum demulcet, & jubas pectit, virga etiam minitatur. In arca tabernaculi Virga simul & Manna asservabantur, ad significandum opinor, in principe severitatem & benignitatem jungi debere. Solatio erant Davidi virga pariter & baculus Dei: si enim illa infligebat verbera, hic eundem *d* sustentabat. Cùm Deus in monte Sinai populo Israëlitico legem Decalogi daret, fulguribus de cælo & tonitruis illum territabat, & musicâ simul ac harmoniâ cælesti *e* deliniebat. Utrumque opus est, ut subditi in cultu & amore constantes persistant. In id ergo incumbat princeps, ut amari se faciat pariter, & timeri: curet, ut se ament tanquam subditorum conservatorem; ut metuant tanquam animam legis, à qua salus omnium & fortunæ dependent: ut se ament, propter præmia; ut se metuant, propter pœnas: ut se ament, quia adulationes in aurem non vult admittere; ut se metuant, quia non tolerat licentiam nimiam: ut se ament, ob suam benignitatem; ut se metuant propter auctoritatem: ut se ament, quia pacem promovet; ut se metuant, quia ad bellum paratus est. Eâ ratione, ut boni

c *Timore Princeps aciem auctoritatis suæ non patitur hebescere.* Cic. 1. Cat. d *Virga tua, & baculus tuus, ipsa me consolata sunt.* Ps. 22. 4. e *Et ecce cœperunt audiri tonitrua, ac micare fulgura, & nubes densissima operire montem: clangórque buccinæ vehementiùs perstrepebat.* Exod. 19. 16.

boni Principem amando habeant, quod metuant in illo: improbi verò eundem metuendo, habeant in eo, quod diligant. Timor iste tam necessarius est ad sceptri conservationem, ac noxius ac periculosus is, qui è superbia, injustitia, & tyrannide Principis nascitur, quia adducit in *f* desperationem. Unus ad libertatem aspirat, etiā cum Principis ruina, confringente Deo *g* virgā eorum, qui nimis asperè dominantur: alter verò cavere studet indignationem ejusdem[*] & pœnam, rationi se conformando. Ita loquitur Rex Alphonsus Sapiens: [h]*Otro si lo deben temer como Vasallos à su Señor, aviendo miedo de fazer tal yerro, que ayan à perder su amor, e caer en pena, que es manera de servidumbre.* Timor iste eodem partu cum amore nascitur: neque enim amor esse potest absque metu perdendi rem amaram, attentus semper, ut in ejus gratia se conservet. Quia tamen non æquè est in potestate Principis, ut ametur, ac ut metuatur, ideò meliùs est securitatem suam in hoc timore fundare, quàm in solo amore, qui utpote voluntatis proles inconstans est & varius, neque ullæ blandiendi artes sufficere possunt ad effectus omnium conciliandos. Illum Principem magnum ego Gubernatorem existimaverim, quem vivum timuerint subditi, amaverint mortuum, quomodo factum Regi Ferdinando Catholico: nam si amatus non fuerit, sufficiet æstimari illum, ac metui.

f *Ita agere in subjectis, ut magis vereantur severitatem, quàm ut sævitiem ejus detestentur.* Colum. g *Contrivit Dominus baculum impiorum, virgam dominantium, cadentem populos in indignatione.* Isa. 14. 5. & 6. [h] l. 15. tt. 13. p. 2.

SYM-

SYMBOLUM XXXIX.

IN numismate quodam antiquo fulgur inscriptum cernitur supra aram, ad significandum, Principis severitatem debere cedere precibus. Symbolum oculis molestum, quia punitionis fulgur sic ad vivum exprimitur; & tam veniæ proximum, ut metus ipsam pœnè spem benignitatis aræ in desperationem adducere posse videatur. Et quamvis deceat interdum, ut vultus Principis, cui reus de genibus supplicat, præ se ferat eodem tempore, & terrorem Justitiæ, & Clementiæ suavitatem; id tamen non semper expedit: esset enim contra Spiritûs S. monitum, qui vult, ut ex ejus facie Vita a & Cle-

a *In hilaritate vultus Regis, vita: & clementia ejus quasi imber serotinus.* PROV. 16. 15.

& Clementia eluceant. Ea propter in præsenti Emblemate fulguris loco Vellus aureum supra aram colloco, quod primus introduxit Philippus Bonus Burgundiæ Dux, non pro insignibus (ut multi existimant) fabulosi velleris Cholchici, sed pellis illius, seu velleris Gedeonis, quod solum, in signum victoriæ, arentibus circum agris rore de cælo *b* madebat. Quo Symbolo mansuetudo exprimitur & benignitas, quemadmodum eandem significat Agnus immaculatæ illius Hostiæ Filii Dei oblati pro mundi salute. Victima est Princeps laboribus & periculis quasi sacrificio destinata pro communi subditorum suorum utilitate. Pretiosum vellus, dives rore, & aliis cæli bonis: in illo habeant oportet quovis tempore, quo siti suæ faciant satis, & remedium rebus suis afflictis inveniant; semper affabilis sit, sincerus semper, & benignus erga illos, quo plus efficiet, quàm severitate. Mox arma posuerunt conjurati, cùm placidum Alexandri vultum intuerentur. Augusti serenitas manus Galli illius cohibuit, qui eum ex Alpibus dare volebat præcipitem † Rex Ordonius primus ita modestus fuit, ac suavibus moribus, ut subditorũ animos mirè sibi devinxerit. Regem Sanctium hujus nominis tertium cognominarunt Desideratum, non tam ob brevem ejus vitam, quàm benignitatem Aragonii ad coronam admisère Infantem Ferdinandum Regis Martini Nepotem, capti suavitate morum, quâ excellebat; * *Comitas & temperantia nulli in visa.* Satis per se ipsam gravis est, & odiosa obedientia; Princeps asperitatem ne addat, hæc enim lima esse solet, quâ libertas naturalis servitutis catenam dissolvit. Si Principes tempore adversæ fortunæ comitate & mansuetudine sibi utendum existimant; ut illam corrigant, quidni etiã utantur in prospera, ut hanc conservent? Vultus principis benignus dulce quoddam in animos est imperium, & dissimu-

b *Ponam hoc vellus lanæ in area; si ros in solo vellere fuerit, & in omni terra siccitas, sciam, quòd per manum meam, sicut locutus es; liberabis Israël* Judic. 6. 37. † Mar. hist. Hisp. l. 7. c. 16. * Tac. l. 1. Ann.

simulatio dominatûs. Funiculi Adam, quibus corda attrahi dixit Oseas *c* Propheta, mores sunt humani & suaves.

§. Benignitatis nomine non hic eam intelligo, quæ ita vulgaris est, ut contemptum pariat; sed quæ gravitate quâdam, & auctoritate ita suaviter condita est, ut amori in subdito locus sit, stipatâ tamen reverentiâ & veneratione: nam si hæc desit, amor facilè in nimiam vertitur familiaritatem, & æqualitatem affectat. Quòd si illud Majestatis *d* augustum non conservetur, nihil inter Principem & subditum intererit discriminis. Oportet igitur, ut & personæ cultus (quemadmodum alibi diximus) & comis gravitas regiam dignitatem sustineant: neque eam ego probare possum, si Princeps ita se familiarem faciat omnibus, ut de illo dici possit, quod de Julio Agricola qui erat [†] *cultu modicus, sermone facilis, adeò ut plerique, quibus magnos viros per ambitionem æstimare mos est, viso aspectóque illo, quærerent famam, pauci interpretarentur.* Nam quod vulgare est & commune, mirari nemo solet; ex admiratione autem reverentia nascitur. Aliqua gravis severitas oportet ut è Principis ore emicet, & extraordinarium aliquid in totâ corporis habitudine, & incessu regio, quæ supremæ potestatis indicium sit; severitate tamen & suavitate ita contemperatis inter se, ut amorem & venerationem, non metum in subditis *e* concilient. Sæpius in Gallia ferrum audaciùs sæviit in Majestatem regiam, ultrà quàm par erat familiarem. Neque affabilitas auctoritatem diminuat, neque amorem *f* severitas; id quod in Agricola admiratus fuit Cornelius Tacitus, & col-

c In funiculis Adam traham eos, in vinculis charitatis. Of. c. 11. 4. *d Comitas facilè faustum omne atterit, & in familiari consuetudine ægrè custodias illud opinionis augustum.* Herod. l. 1. [†] Tac. in vita Agric. *e Et velleri velle non asperum, sed cum gravitate honestum, & talem, ut eum non timeant obvii, sed magis revereantur.* Arist. Pol. l. 5. c. 11. *f Nec illi, quod rarissimum est, aut facilitas auctoritatem, aut severitas amorem diminuit.* Tac. in vita Agric.

& collaudavit hoc nomine Titum Imperatorem, qui *f ut super fortunam crederetur, decorum se promptúmque armis ostentabat, comitate & alloquiis officia provocans, ac plerumque in opere, in agmine gregario militi mixtus, incorrupto Ducis honore.* Eo modo Princeps componat vultum, ut servando auctoritatem is alliciat: ut gravis videatur, non asper nimiùm: ut animos erigat, non ad desperationem adducat, suaviter semper & decorè subridens aliquantulum, cum verbis benignis, & graviter gratiosis. Sunt, qui Principes se non credant, nisi mores quosdam inconditos præ se ferant, & asperitatem in verbis, in fronte, & motu corporis, præter communem aliorum hominum consuetudinem; perinde ac pictores imperiti, qui artificium & perfectionem Colossi in eo existimant consistere, ut maxillas habeat inflatas, labia eminentia, pendentia supercilia, inversos & contortos oculos.

* *Celsa potestatis species non voce feroci,*
Non alto simulata gradu, non improba gestu.

Tam terribili aspectu erat Assuerus Rex, ut ingressa ad ejus alloquium Regina Esther g animo linqueretur: atque ut ad se rediret, necesse fuit, ut spiritu Regis divinitus in mansuetudinem h converso, sceptrum, tangere juberetur, ut videret, non esse nisi truncum deauratum, & hominem i non visionem, qualem sibi fuerat k imaginata. Si istud in Regina efficere potuit Majestas nimiùm severa & incondita, quid non faciet in homine aliquo pauperculo, & afflicto? Sacræ paginæ Principem appellant l Medicum immo

f Tac. lib. 5. hist. * Claud. g *Erátque terribilis aspectu. Cúmque elevasset faciem, & ardentibus oculis furorem pectoris indicasset, Regina corruit.* Esth. 15. 9. & 10. h *Convertítque Deus spiritum Regis in mansuetudinem.* Ibid. vers. 11. i *Accede igitur, & tange sceptrum.* Ibid vers. 14. k *Vidi te Domine quasi Angelum Dei, & conturbatum est cor meum.* Ibid. vers. 16. l *Non sum Medicus; nolite me constituere Principem.* Is. c. 3. 7.

immo *m* Patrem; sed nec ille ægrum curat, nec hic filium gubernat inhumaniter.

§. Quòd si ex occasione interdum conturbata frons Principis nubibus obducetur contra subditum, talibus in reprehensione utatur verbis, ut virtutes ejus collaudet primùm, & deinde turpitudinem delicti ei ponat ob oculos, atque ita generosum illi pudorem incutiat, siquidem ad virtutis lucem vitii umbra apertiùs sese prodit. Cavendum quoque, ne reprehensio tam gravis sit & publica, ut perditâ jam existimatione, subdito ampliùs integrum non sit eandem reparare, néve in delicto obstinet animum. Commisceantur ergo inter se ira & benignitas, pœna & præmium; quomodo in vellere aureo annuli nectuntur silicibus, & inter illos in medio flammæ igneæ, ad significandum cor Principis pyriti vel silici debere esse simile, quod iræ suæ scintillas teneat abditas, ne cui temere noceant; ita tamen dispositum, ut si fortè à quopiam offendatur, aut afficiatur injuria, in vindictæ aut justitiæ flammas exardescat; non tamen ita pronas in executionem, quin rorem velleris unà in promptu habeat ad extinguendas illas, aut saltèm moderandas. Ezechiæ dicebat Deus: † *Ut adamantem, & ut silicem dedi faciem tuam*; per hunc justitiæ constantiam, per illum verò ignem pietatis symbolicè innuens.

§. Quòd si Princeps naturam suam asperam & inhumanam donare nequeat, benignam saltèm alat familiam, quæ vicem illius suppleat, benevolè eos accipiendo, qui negotiorum caussa ad aulam ipsius invisunt. Sæpe amatur Princeps, aut odio habetur ob suos domesticos. Multùm equidem celare possunt & tegere (ùt alibi diximus) asperos Principis sui mores, si prudenter eos mitigare noverint, aut excusare cum gratia.

§. Nationes quædam Majestatem regiam, dum audientiam concedit, post vela & cortinas abdunt, ut nun-

m *In judicando esto pupillis misericors, ut pater.* Eccl. c. 4. 10. † Ezech. 3. 9.

ut nunquam oculis coràm videatur à populo. Mos inhumanus Regibus, crudelis ac barbarus subditis, si quando in manibus non licet, ne in præsentia quidem sui principis solatium invenire possint. Poterit secessus ille magis metuendum reddere principem; magis amabilem efficere nunquam poterit. Per oculos & aures amor sese in cor penetrat. Quod nec visu, nec auditu percipitur, amari non solet. Si Princeps oculis se subducat, & linguæ; necessitatibus subditorum se subtrahit, earúmque remedio. Lingua instrumentum facile est, quia animos omnium conciliare debet. Ne illam duram & intractabilem princeps faciat. Quia lingua breviori fuit, & impeditiori Rex Joannes primus † faventes Lusitanos habere non potuit, cùm coronam illam post obitum Regis Petri deposceret.

§. Non sufficit Principem per libellos supplices expedire negotia, quia in illis animi sensa satis explicari non possunt, cùm illos nec suspiria comitentur, nec actiones aliæ, quæ ad commiserationem animum solent inflectere: lacrymas siccas hominis afflicti exhibent solùm, nec Principem commovent.

§. Ædium sacrarum portæ semper patent, pateant & illæ palatiorum, quia *Principes instar Deorum sunt*, * & tanquam aræ (uti diximus) ad quas precibus suis in afflictione recurrit populus. Turpe sanè videretur, si militi alicui, qui in aula negotium haberet, faciliùs foret hostilem Sarissarum rumpere aciem, quàm penetrare ad audientiam per hastas custodiæ Helvetæ vel Germanicæ, velut armatas Echeneïdes, quæ nec flectuntur precibus, nec ullis benevolentiæ signis moveri solent. *Sinite, ad me accedant homines* (dicere solebat Rudolphus Imper.) *neque enim ideo Imperator sum, ut inclusus in arca delitescam*, Secessus ille ab aspectu hominum ferocem efficit animum. Nam † *etiam fera animalia, si clausa teneas, virtutis obliviscuntur.* Animus ad gubernationem attentus, & communicatio frequens cum

† Mar. hist. Hisp. l. 18. c. 7. * Tac. l. 3. Ann. † Idem l. 4. hist.

cum aliis mansuefaciunt mores, & amabiles reddunt. Quemadmodum falcones, ita cicurantur principes, assiduâ in negotiis vigilantiâ, & conspectu hominum. † Ramirus III.* Legionis Rex regni subditos rebelles expertus est, quòd ipse nimis asperis esset moribus, & petentibus aures ægrè concederet. Rex Ferdinandus sanctus nemini cuipiam illas denegabat, quin promiscuè licebat omnibus usque ad intima penetrare conclavia, & coram, quæ vellent, exponere. Tribus diebus quot hebdomadibus audientiam dabant publicam Reges Alphonsus duodecimus, & Henricus tertius; Reges item Catholici, Ferdinandus & Isabella. Natura oculis & linguæ posuit ostia, aures autem voluit esse apertas, ut omni horâ ad audiendum paterent; quare ne claudat eas princeps, sed benignè audiat. Præmio soletur, aut spe saltèm: hæc enim pars quædã satisfactionis esse solet, quâ fovetur meritum. Non utatur semper formulis ordinariis, & generalibus responsis: hæc enim dantur omnibus, satisfaciunt nemini; nec parum affligit mœrentem animum, si responderi sibi videat, quod nôrat jam antè; quòd ve priùs etiam, quàm proferretur, ad supplicis aures pervenerat. Non semper Princeps audiat, roget *n* interdum: nã qui non sciscitatur, de re plenè cognoscere vix potest. Inquirat igitur, ut statum caussæ penitùs perspiciat. Audientia institutio esse debet, non sola præsentia, ita illam largiti sunt Rex Ferdinandus sanctus, Rex Alphonsus Aragonius, Rex Ferdinandus Catholicus & Imperator Carolus quintus; quos ideo charos & in honore habuerunt subditi, & æstimarunt exteri. Nunc sicuti decet, ut audientia facilis sit, ita & negotiorum expeditio: nemo enim opitulari censetur, qui opem nimiùm differt. Sunt tamen negotia quædam sic comparata, ut meliùs sit, tempus errorem detegere, quàm si Princeps aut ministri id faciant: plerique enim omnes, qui negotiantur in aulis, etiam falsa aliquâ spe ad tempus

lactari

† Mar. hist. Hisp. n *Audi tacens simul & quærens.* Eccl. 32. 12.

lactari malunt, quàm sic dimitti è vestigio, ut nihil porrò obtineri posse o intelligant; id quod in aulis prudenter constitutis industria propria animadverti solet, non dici ab aulicis.

¶ Illud ego non probo, si Princeps in plateis & compitis publicis nimis frequens p compareat: nam primùm quidem admiratur eum populus, deinde curiosiùs observat, demum planè fastidit. Quod rariùs incurrit in oculos, in majori est q veneratione. Despiciunt oculi, quod jam opinio vulgare fecit. Non expedit plebem eò scientiæ progredi, ut discernere valeat, num catena servitutis, quâ tenetur, aurea sit, an ferrea, dijudicando dotes & naturam Principis, † *cui major è longinquo reverentia*. Nationes quædam in vitio ponunt, si Princeps facilè spectandum se aliis præbeat, aut familiaris sit, & humanus. Aliis severitas & secessus ab hominum consortio displicet, malúntque Principes comes esse & affabiles, uti Lusitani, & Franci. Extrema in utroque periculosa sunt, & moderari ea facilè poterit, qui in actionibus suis, & gubernandi ratione meminerit, Principem se esse juxtà ac Hominem.

o *Nulla in audiendo difficultas, nulla in audiendo mora, audiuntur statim, dimittuntur statim.* Plin. in Pan. p *Nam continuus aspectus minùs verendos magnos homines ipsâ societate facit.* Liv. q *Arcebantur conspectu, quo venerationis plus inesset.* Tac. lib. 4. hist. † Tac. lib. 1. Ann.

SYMBOLUM XL.

SAcræ literæ Principes a montium nomine indigitant; alios verò colles appellant, & valles. Isthæc comparatio varias inter jam dicta similitudines

a *Montes Israël audite verbum Domini Dei. Hæc dicit Dominus Deus montibus, & collibus, rupibus, & vallibus.* Ezech. 6. 3.

nes complectitur. Enimvero Montes inprimis sunt terræ Principes, quia cœlo proximi, & superiores reliquis omnibus naturæ operibus; tum etiam propter

liberalitatem, quâ è penitissimis suis visceribus fontes perenniter manantes suppeditant, quibus sitientes agros & valles irrigant, ac viridi vestiunt gramine, & floribus: illa enim virtus Principum est propria; siquidem per hanc propiùs, quàm per ullam aliam Princeps accedit ad Deum, † *qui semper dat omnibus affluenter*. Cum hac obedientia promptior est: nam * *merces ab eo, qui jubere potest, vim necessitatis affert*. Lubens sese alteri subjicit, qui beneficia accipit. Carolus Navarræ Rex, quòd beneficus esset ac liberalis, ab

N omni-

† Jac. 1. 5. * Tac. lib. 14. Ann.

omnibus amari meruit, Nobilis cognomentum adeptus. Potuit Rex Henricus secundus animo suo generoso obliterare sanguinem profusum Regis Petri sui fratris, & jus suum ad coronam ab injuria vindicare. Quid non possit Majestas munifica? ad quæ non obliget sceptrum *b* aureum? Etiam tyrannis dissimulatur & toleratur in Principe, qui largus esse didicit, præsertim si plausum vulgi obtinuerit, succurrendo necessitatibus publicis, & remunerando personas bene meritas. Hæc virtus meo quidem judicio, Tiberio conservavit Imperium, quia solam illam semper † *retinuit, cùm cæteras exueret.* Veruntamen nihil perniciosum magis in eo, qui imperat, quàm * *liberalitas & simplicitas, quæ ni adsit modus, in exitium vertuntur.* ‡ *Mui bien està* (verba sunt Regis Alphonsi Sapientis) *la liberalidat à todo Ome poderoso, e senaladamente al Rey, quando usa della en tiempo, que conviene, e como debe.* Garsias Sanctius, cognomento Tremulus, Navarræ Rex eadem liberalitate subditorum à se abalienavit animos, quâ eos allecturum se speraverat, quia ut esset, unde largiretur, exactionibus & tributis utebatur. Profusio nimia propè à rapina abest, aut tyrannide; ubi enim * *Ærarium ambitione exhauserimus, per scelera supplendum erit.* ‡ *El que dà mas de lo que puede* (ait Rex Alphonsus Sapiens) *no es Franco, mas es gastador, e de mas ar và por fuerza à tomar de lo ageno, quando lo suyo no le compliere, e si de la una parte ganarè Amigos, por lo que les diere, de la otra ser le an Enemigos à quien lo tomare.* * Huic malo cavendo, Regem Henricum quartum de nimia stipendiorum multitudine admonuit Didacus Arias, supremus ærarii Præfectus, addiditque contrahendum videri famulorum numerum, & salaria iis persolvi solita qui aut munera sua non ritè obibant, aut jam ad ea non ampliùs

b *Multi colunt personam potentis, & amici sunt dona tribuentis.* Prov. 19. 6. † Tac. lib. 1. Ann. * Idem l. 3. ‡ lib. 1. tit. 5. p. 2. * Idem l. 2. Ann. ‡ lib. 18. tt. 5. p. 2. * Mar. hist. Hisp. l. 22. c. 19.

pliùs erant idonei. Cui ille sic fertur respondisse: *Et ego, si Arias essem, majorem pecuniæ quàm liberalitatis rationem habendam ducerem: tu statui tuo consentanea loqueris; ego verò faciam, quod Regem decet, nec paupertatem vereor, aut inopiam, nova tributa imponendo. Regis est dare, & dominatum suum metiri, non particulari, sed communi beneficio, qui verus divitiarum fructus est: quibusdam largior, quia boni sunt; aliis, ut ne sint mali.* Dignissima Rege verba, si isthâc consideratione largitus fuisset, non aliter; verùm donationibus extra modum abiit, nullum servando ordinem, nec ad merita cujusquam attendendo; id quod testatus est Ferdinandus ejus affinis, dum in lege quadam disertè dicit, donationes ab illo factas † *por exquisitas, i non debitas maneras. Ca à unas personas las fizo sin su voluntad, i grado, salvo por salir de las necesidades, procuradas por los, que las tales mercedes recibieron, i otras las hizo por pequenos servicios, que no eran dignos de tanta remuneration; i aun algunos destos tenian oficios, i cargos, con cuyas rentas, i salarios se debian tener por bien contentos, i satis fechos; i à otros diò las dichas mercedes por intercesion de algunas personas, queriendo pagar con las rentas Reales los servicios, que algunos dellos avian recibido de los tales.* E quibus verbis haud obscurè colligere licet, quantâ consideratione in donationibus faciendis Princeps uti debeat, ne fortè ansam det aliquibus, ut magis eum dominum agnoscant spe munerum inducti, quàm quòd obediendi animum habeant. Subditus largitor & prodigus seipsum perdit; Princeps verò & se, & suos Status. Æraria non sufficerent, si Princeps prolixè munificus & liberalis esset, nec cogitaret, deposita illa esse pro necessitatibus publicis. Mons malè non utitur nive, è vaporibus agrorum & vallium congregata in supremo ejus vertice; quin in futuram servat æstatem & sensim solutam in rivulos, in eosdem iterum derivat campos, à quibus eam hauserat. Nec unâ vice omnem fonticulo-

N 2 rum

† Lib. 17. tt. 10. lib. 5. Recop.

rum suorum aquam penitùs effundit: sic enim nec suæ satisfaceret obligationi, & ut inutilis sperneretur postea; liberalitas quippe liberalitate consumitur. Non item fontes suos illico grandioribus miscet fluviis, relictis sitientibus agris & vallibus, ut nonnulli Principes facere consueverunt, qui potentioribus largiuntur, quod debetur pauperibus; arenis verò sitientibus & aridis aquam subtrahunt, ut eam communicent plenis lacubus, qui eâ minimè indigent. Grande scelus est, egenorum sumptibus Potentiorum sibi devincire animos, aut si Respublica ingemiscat, ob largitiones inutiles & vanas, utpote cujus ruina est fastus paucorum & pompa. Nec absque justa indignatione videt populus potentiæ vires tam inutiliter prodigi, quibus defendi ipse debebat, & foveri Dignitas Principis. Munera hominis profusi in pretio non sunt, quia communia, atq; à prodigentiæ vitio, non à virtute liberalitatis proficiscuntur; dúmque pauculis largitur omnia, offendit multos, & quod in illos effundit, deest omnibus. Qui temere donat, & absq; delectu, ditat quidem, præmium tamen non confert. Ut his dare possis, qui merentur, necessum est, ut in alios parcus sis. Magna igitur cum prudentia attendere debet Princeps ad justam *d* præmiorum distributionē: nam si hæc ritè collata fuerint, etsi non nisi ad paucos pertineant, multorum tamen extimulant animos. Divina Scripturæ sacræ lex fuit, ut *e* oblationes omnes admixtione salis, quod idem est, ac prudentiæ, à prodigalitate & avaritia immunes essent. Attamen verò, quia Principem in omnes beneficum esse oportet, Auroram sibi proponat imitandam, quæ terram obeundo semper illi impertit aliquid; sed rore, & flore, immo solâ etiam amœnitate eidem satisfacit. Ita ille det omnibus, eâ tamen moderatione, ut facultatem sibi non adimat dandi ampliùs, & contentos reddat singulos, quosdam quidem munerando reipsâ, alios

d *Honor Regis judicium diligit*, Ps. 98. 4. e *In omni oblatione offeres sal*, Levit. 2. 14.

alios verbis, spe & *f* humanitate: plus enim oculi dare solent, quàm manus. Ad hæc proderit interdum, ut ista virtus liberalitatis magis in aliorum existat opinione, quàm in ipso Principe, in quem finem unum atque alterum illius exhibeat specimen eo artificio, ut liberalis haberi incipiat. Quare caveat, ne quid petenti absolutè deneget: per enim acerbum est, & molestum, in his talibus repulsam ferre à Principe. Quod hodie dare non potest, forsan cras poterit; sin minùs, meliùs est, ut tempus ipsum petentem erudiat, quemadmodum alibi diximus. Qui planè abnuit, aut non agnoscit merita, aut virium suarum prodit imbecillitatem, aut animi; nihil autem istorum decet principem, cujus magnificentiam confitetur, qui petit gratiam.

Liberalis sit Princeps in remunerandis virtutibus, sed muneribus & officiis, aliisque reditibus, jam ad usum liberalitatis destinatis, non patrimonio suo regio, neque thesauris ad usus magis necessarios collectis. Rex Ferdinandus Catholicus multas fecit donationes, absque tamen Coronæ dispendio. Sub regni initium collationem munerum prudenter distulit, ut eorum obtinendorum spe ad se attraheret animos, & remunerari posset eos, qui suas partes sequerentur. Magna cum prudentia politica miscere noverat liberalitatem cum Parsimonia. Cujus rei non solùm exemplum dedit, sed & legem, in hæc verba: † *No conviene à los Reyes usar de tanta franqueza, i largueza, que sea convertida en vicio de destruition: porque la franqueza debe ser usada con ordenada intencion, no menguando la Corona Real, ni la Real Dignidad.* Conservare, ut expendas meliùs, non avaritia est, sed præventa liberalitas. Dare inconsideratè, aut vanitas est, aut stultitia. Isthac parsimoniâ Monarchiam evexit, & nimiâ suâ profusione Coronam perdidit Rex Alphonsus Sapiens: siquidem inter querelas præcipuas, quas Regnū de eo habuit, illa etiam fuit, quòd triginta marcarum

 ar-

f In omni dato hilarem fac vultum tuum. Eccl. 35, 11. † L. 3. tt. 10. lib. 5. Rec.

argenti millia dedisset Marthæ Imperatrici, quibus maritum suum Balduinum, quem tum Ægypti Sultanus captivum detinebat, redimeret; qua in re vanitatem magis, quàm prudentiam adhibuit in consiliũ. Rex Henricus secundus malo suo tandem agnoscere didicit, quantum coronæ suæ vires infregisset tot largitionibus, quas ultrà, quàm par est, liberaliùs fecerat; unde in testamento suo eas revocavit. Occasio & tempus norma esse debent ac regula liberalitatis Principum. Expedit interdum, ut moderata illa sit, quando nimirum magni sunt bellorum sumptus, aut necessitates publicæ; interdum eadem redimere oportet pericula, aut viam sternere faciliorem ad fines obtinendos, in quo genere ille parcit plurimùm, qui magis profundit pecuniam: nam qui dat minutatim, & sensim suas expendit opes, finem suum non consequitur, & facultates suas dissipat. Munificentia bellum quandoq; evitatur; pax g item comparatur & victoria.

§. Prodigalitas Principis sic corrigi poterit, si bonorum suorum administrationem Ministris committat OEconomiæ peritis; uti avaritia, si liberalibus. Proderit interdum exhibere principi universam summam, quam expendit: nam pecuniarum assignationes ferè absque consideratione decerni solent, & si rationes iniret eorum, quæ largitur, sine dubio ea moderaretur; neque semper liberalitatis est, postulatis subscribere: petentium enim opportunitate, aut luctâ illâ, quam secum ipsa patitur, etiam avaritia fatigatur, & desperata quodammodo manus dat tandem, iisque annuit.

§. Natura ferè principum est, ut plus iis tribuant, qui majoribus pollent opibus; & nescio an timor quidam sit, aut potentiæ existimatio. Probè hoc intellexit magnus ille aulicus Josephus, quando evocatis ad se parentibus suis, & fratribus ex Ægypto, iisque Regis Pharaonis nomine offerens omnia regni illius

g *Victoriam & honorem acquiret, qui dat munera: animam autem aufert accipientium.* Prov. 22. 9.

illius *h* bona, auctor iisdem fuit, ut suppellectilem omnem & opes omnes secum *i* asportarent: fore enim putabat, ut si Rex videret esse homines opulentos, liberaliorem sese erga eos exhiberet; atque adeò, qui munera petit à principe, egestatem & miseriam suam illi proponere non debet: nullum námque efficacius medium ad habendum, quàm si ipse *k* habeas.

h *Ego dabo vobis omnia bona Ægypti, ut comedatis medullam terræ.* Gen. 45. 18. i *Ne demittatis quicquam de suppellectili vestra: quia omnes opes Ægypti, vestra erunt.* Ib. 20. k *Omni habenti dabitur, & abundabit.* Luc. 19. 26.

SYMBOLUM XLI.

Celebre fuit apud antiquos lemma præsentis

Emblematis. Nonnulli id Pythagoræ tribuunt; alii Bianti, Thaleti, & Homero; verius tamen inter oracula Delphica numerandum crediderim: neque enim vox humana videtur, sed divina, digna, quæ in coronis, sceptris, & annulis omnium principum incidatur. Ad illam tota gubernandi scientia reducitur, quæ fugit extrema, & consistit in rerum medio, unde virtutes sphæram suam ducunt. Rogatus aliquando Socrates, ecquænam virtus maximè deceret adolescentem, respondit: *Ne quid nimis*; quo dicto omnes comprehendit. In hanc sententiam videtur optimè quadrare figura præsentis Emblematis, segetes nimirum imbrium intempestivorum pondere depressæ in terram, cùm benigni *a* rores iis sufficerent. Honores quidam sunt, qui quòd nimis sint magni, personæ non conveniunt, imò magis obscurant illam, quàm illustrant. Sunt & beneficia aliqua tam extra modum, ut pro injuria haberi possint. Quid refert Principem gratias largiri, si lapidibus pluere videatur, ob austerum vultum & verba incondita, quando eas præstat; aut si extra tempus conferantur, quando prodesse nequeunt? Beneficium petit, & gratitudo, quin manus ipsa odio est, quæ illud contulit. Eam ob rem non immeritò dixit Rex Alphonsus Sapiens, quòd debeat [†] *ser tal el galardon, e dado à tiempo, que se pueda aprovechar del, aquel à quien lo diere.*

§. Quemadmodum autem immoderatione præmiorum & gratiarum, ita & nimietate pœnarum delinquitur. Ad stricti & rigidi juris normam velle exigere omnia, ad ministrum Justitiæ pertinet potiùs, quàm ad Principem. Ille sui non est arbitrii, hic leges in

a *Magni animi est, magna contemnere, prudentis est, mediocria malle, quàm nimia: ista enim utilia sunt, illa quòd superfluunt, nocent: sic segetem nimia sternit ubertas, sic rami onere franguntur, sic ad maturitatem non pervenit nimia fæcunditas.* Sen. Ep. 39. † l. 1. tt. 21. p. 2.

in sua potestate habet. Justitia non est, quæ nimio rigore utitur; nec Clementia, quæ modum servat;&sic de virtutibus reliquis.

§. Eandem moderationem adhibere debet princeps in artibus tam pacis, quàm belli, ita scilicet Imperii habenas, & currum flectendo, ut sicut olim in ludis antiquis, rotis suis non impingat in metas, ubi illico colliderentur: dexteritas artificii illius in eo erat posita, si quis distantiam ita metiri nôsset, ut rotarum axis metas pertransiret proximè, eas tamen non tangeret.

§. Præcipuè verò isthac cura & diligentia opus est principi in moderatione affectuum, tanta cum prudentia eos regendo, ut nihil appetat, speret, amet aut oderit ardore nimio, aut vehementiâ, magis appetitu ductus, quàm ratione. Privatorum desidera explentur facilè, non item principium, quia illa statui eorũ sunt consentanea; hæc ordinariè majora ipsis etiam potentiæ viribus, ita ad extrema connituntur. Omnis ferè principum ruina, aut damna graviora à nimia ambitione sunt: acquirendi enim cupiditas infinita pœnè est in hominibus; id verò, quod fieri potest, certis circumscribitur terminis, & raro quidem hoc posterius ex priori illo penditur, aut inter utrumque justitia intercedit. Ex hoc fonte nasci solet, quòd nonnulli varios quærant titulos & rationes in speciem apparentes, ad exspoliandum vicinum, immo & maximè amicum, ut dominationis fines proferant longiùs, & suos augeant status, absque eo quòd corpora sua propriis metiantur viribus, & gubernationem capacitate humanâ, quæ tam multa, atque acquiri possent, tueri non potest. Imperiorum onus & amplitudo in proprios ipsorum incumbit humeros, & semper lapsum minatur, suo gravata pondere. In eo itaque elaboret princeps, ut statum conservet, quem aut successio illi dedit, aut electio; quòd si justa sese offerat illum ampliandi occasio, utatur licebit, iis tamen cautionibus adhibitis, quas casus prudentiam docebit.

§. Nec periculosa minùs est ambitio ob timores nimios, atque ob suas appetitiones circa ea præsertim, quæ ingeniosè & per vim obtinuit. Nullum medium timor suggerit, quod ad sui conservationem non illico detur effectui. Nemo quisquam de spoliati sanguine, aut illius, qui ad statum jus aliquod potest obtendere, tam remotus est, quin meritò timeatur. Tyrannis ordinaria omnium suadet extirpationem: & docuit illud reipsa Mucianus, quando Vitellii filium jussit interfici, † *mansuram discordiam obtendens, ni femina belli restrinxisset.* Idem quoque Machiavelli doctrina consulit, cujus discipuli immemores facti Davidis, qui in domum & familiam Saulis inquisivit, ut suam iis misericordiam *b* impartiretur, exemplis utuntur quorundam tyrannorum, perinde quasi non omnes malis iis artibus pessum iissent: si quis fortè evasit incolumis, id ideo fuit (ùt mox dicemus) quia eas in meliores convertit. Regna pleraque usurpatione primùm incrementa sumpserunt, postea tueri se cœperunt Justitia, & cum tempore paulatim facta sunt legitima Extrema violentia, extremum periculum est. Cyrus Lydiam occupavit, & Regem Crœsum bonis suis exuit: quòd si illi Politicus aliquis hujus temporis fuisset à consiliis, suasisset illud etiam, ut pro majori sua securitate vitam spoliato eriperet; Cyrus tamen unam illi civitatem partem patrimonii sui restituit, quibus Dignitatem regiam quoquo modo sustentare posset. * *Atque hac clementia non minùs victori quàm victo utilis fuit: tantus enim Crœsi amor apud omnes urbes erat, ut passurus Cyrus grave bellum Græciæ fuisset, si quid crudelius in Crœsum consuluisset.* Tyrannis Deum pariter & homines sibi habet adversos: neq; deesse possunt in istiusmodi casibus suavia quædam media, quibus averti queat animus, misceri sanguis, abrumpi successio, imminui aut transferri Statuum

† Tac. l. 4. hist. b *Nunquid superest aliquis de domo Saul, ut faciam cum eo misericordiam Dei?* 2. Reg. 9. 3. * Just. l. 1.

tuum amplitudo, & subduci ex oculis populi is, qui aspirare potest ad sceptrum,&dominationẽ affectare; quod si inLusitania fuisset observatum, nunquam regni illius subditi à fidelitatis officio descivissent,

Si periculum tam præsens sit, ut ad defensionem & conservationem naturalem obliget, ipsas illico radices oportet exscindere, ne renasci possint, semper advigilando,ne eveniat fortè, quod Principibus Philistinorum accidit, qui resectis Samsonis capillis, unde manabat illius robur,ei illudebant, nec præcaverunt tamen, ne succrescerent c denuò; uti ipsa factum postea, & ipse apprehensis ambabus d columnis, quibus innitebatur ædificium, totam domum super capita hostium traxit in ruinam, *multóque plures interfecit moriens, quàm antè vivus occiderat.*

§. Suadet porrò ambitio nimia Populi libertatem opprimere, subigere Nobilitatem, potentiorum vires infringere,&ad auctoritatem regiam reducere omnia: existimat enim tum securiorem se fore, cùm fuerit absoluta, & subditos magis in servitutem redegerit; grandis error, quo adulatio animos occupat Principum,eósque gravibus periculis objicit. Modestia est, quæ conservat imperia, dum nimirum Princeps suam dominandi cupiditatem ita corrigit, ut dignitatis suæ potestatem.Nobilitatis amplitudinem,&populi libertatem intra rationis limites coerceat: neque enim diu stare poterit Monarchia,cui de Aristocratia & Democratia aliquid admixtum non e fuerit.Potestas absoluta tyrannis est; qui illam quærit, exitium suum quærit. * *Huc* denique Principi *sunt omnia reducenda, ut iis qui sub imperio sunt, non tyrannum, sed Patremfamilias, aut Regem agere videatur, & rem non quasi Dominus, sed quasi Procurator, & Præfectus administrare, ac moderatè vivere, nec quod nimium est, sectari.*

c *Iámque capilli ejus renasci cœperant.* Judic. 16. 22. d *Concussisq; fortiter columnis, cecidit domus super omnes Principes.* Ibid. v.30. e *Quæ ex pluribus constat Respublica, melior est.* Arist. l.2. Pol. c.9. * Idem Pol. lib.5.c.12.

§. Ista ambitionis incommoda creare solet abusus nimius dominationis, quæ sic ferè comparata est, ut omnia ad suam referat utilitatem. Qua in re oportet, ut principes sese ipsi triumphent, & rationi obtemperent; licèt difficile illud sit: † nam *innumerabiles sunt, qui populos, qui urbes habuêre in potestate, paucissimi, qui se.* Illa victoria à viribus est, & robore; hæc à ratione, & animo. Fortitudo non in eo consistit, quòd hostem prælio quis fuderit, sed quòd cupiditates suás habeat domitas. Subditos modestos reddunt obedientia, & necessitas; Principes contrà potestas & jurisdictio suprema superbè efferunt Plura regna superbia pessundedit, quàm gladius. Principes plures per seipsos perierunt, quàm per alios. Remedium ei rei est sui ipsius cognitio, ut Princeps in semetipsum cogitatione descendat, & cum animo suo reputet, licèt ipse sceptro ab aliis differat, multos tamen esse, qui eximiis animi dotibus longè eo, ejúsque dignitate superiores sint. Cogitet, inquam, quòd si ratio haberet locum, penes perfectiorem imperandi potestas esse deberet. Quòd manus illa, quâ Reipublicæ habenas moderatur, è terra sit, subjecta lepræ, aliisque humanis miseriis. Id quod Deus f Moysi quondam ostendit, ut suæ recordantem infirmitatis faciliùs aliorum subiret g miseratio. QuòdCoronæ possessio sit perparum secura: nam * *quod regnum est, cui parata non sit ruina, & proculcatio, & Dominus, & Carnifex? nec ista intervallis divisa, sed hora momentum interest, inter solium & aliena genua.* Quòd denique à voluntate aliena dependeat: si enim obedire detrectent subditi, manebit aliis similis. Quò Princeps major fuerit, hoc magis hanc modestiam habere debet in pretio, quam nec ipse Deus h aspernatur.

† Seneca. f *Mitte manum tuam in sinum tuum. Quam cùm misisset in sinum, protulit leprosam instar nivis.* Exod. 4. 6. g *Qui condolere possit iis, qui ignorant & errant: quoniam & ipse circumdatus est infirmitate* Heb. 5. 2.* Seneca. h *Modestia fama, qua neque summis mortalium spernenda est, & à Diis æstimatur.* Tac. l. 15. Ann.

tur. Modestia, quæ Majestatem abdere intra se & occultare nititur, majus illi pretium addit ac venerationem, non secùs atque auro elegans & artificiosa cælatura. Nec ullum artificium in Tiberio magis callidum, quàm modestum se gerere, ut pluris æstimaretur. † *Acerbè increpuit eos, qui divinas suas occupationes, ipsúmq; Dominum dixerant.* Ingressus in judicii locum, non sedem Præsidis occupabat, sed juxta * *assidebat in cornu Tribunalis.* Qui ad supremum inter homines gradum evectus est, non aliter ac demittendo sese ad altiora provehi poterit. Condiscant modestiam istam principes omnes à Ferdinando secundo Imperatore, gloriosissimæ memoriæ, tam omnibus familiari, ut priùs amari semper se faceret, quàm coli aut honorari. In illo benignitas & modestia incurrebant in oculos, Majestas non nisi consideranti patebat. Non erat Imperialis aquila, quæ duplici severo rostro, aduncis unguibus, in omnem partem minitaretur; sed Pelicanus amoris plenus, sua semper fodiens viscera, ut ea præberet omnibus, tanquam propriis filiis. Nec magnâ illi curâ aut molimine opus erat, ut in hac tanta sua amplitudine sese demitteret, & parem aliis faceret. Non Dominus erat, sed Mundi pater: & licèt aliàs Modestia nimia contemptum parere soleat, imò & ruinam principum; in illo tamen majorem venerationem conciliabat potiùs, & Nationes omnes ad obsequium & defensionem illius obstringebat. Ea vis est veræ ac sinceræ probitatis, & magnanimi pectoris, quod de seipso triumphat, & Fortunam omnem infra se ducit. Atque hujus humanitatis & modestiæ suæ vivam reliquit effigiem filium, præsentem Imperatorem, qui ipse etiã iisdem instructus virtutibus, & amicorũ & hostium sibi devincit animos. Nulla virtus magis principẽ decet, ac Modestia: omnes enim viderentur in illo fatuæ, nisi hæc vultum & actiones illarum componeret, non permittendo, ut extra se abeant.

N 7 §. In

† Tac, lib. 2. Ann. * Idem lib. 1. Ann.

§. In omni gubernatione diligenter cavendum ab extremis: neque enim minùs periculosa est remissio nimia, ac summa gravitas. Communitates monasticæ ferre poterunt extremum obedientiæ rigorem; non illæ populares. Paucos admodum severitas illa nimis accurata continebit in officio. Civilis felicitas in virtute posita est, quæ in medio consistit, uti & civilis vita, & gubernatio Statuum; cùm tale naturâ suâ sit imperium, ut auferre illud possit Populus, absque eo, quòd aut licentiâ nimiâ sese perdat, aut ob nimium rigorem obstinatus fiat.† *Non enim solùm Respublica, quæ optima sit, considerari debet, sed etiam quæ constitui possit, præterea quæ facilior, & cunctis civitatibus communior habeatur.* Quin & Deus imbecillitati humanæ sese accommodat.

§. Idem medium inter ipsas quoque partes corporis Reip. tenendum, dando operam, ut inter conditiones civium haud magnum discrimen sit: inæqualitas enim & exsuperantia fortunarum ac Nobilitatis, si grandis fuerit, in aliis superbiam gignit, in aliis invidiam, ex his verò simultates oriuntur, & i seditiones, cùm amicitia & concordia ægrè coalescat inter eos, qui nimis disparis conditionis sunt, & status. * *Iam enim hac consuetudo in civitatibus invaluit, ut homines æqualitatem odio habeant, & malint, aut imperio potiri, aut si victi fuerint, subesse.* Quidam altioris animi Legum auctoritatem vilipendunt, & obedientiam aspernantur: alii mentis abjectæ & humilis, illam sustentare nesciunt, nec infamiam timent, nec pœnam; & incipit esse communitas quædam Dominorum, & mancipiorum, absque ullo tamen inter se ordine, quippe qui forte suâ non se metiantur. Qui inferioris conditionis sunt, majoribus pares esse cupiunt. Qui in una aliqua re æquales sunt, aut superiores, continuò sibi persuadent,

† Arist. lib. 4. Pol. c. 1. i *Præterea seditiones non modò propter fortunarum, sed etiam propter honorum æqualitatem existunt.* Arist. l. 2. c. 5. * Idem lib. 4. Pol. c. 11.

dent, etiam in aliis æquales, aut superiores se esse. Qui in omnibus præstant aliis, intra terminos continere se nequeunt, & cum despicientia aliorum, omnia suo subesse vellent imperio, nec imperantis voluntati, aut constitutionibus & moribus Reipublicæ sese accommodant; unde ruina illius nasci solet, & conversio in formas alias: omnes enim *k* suspirant, & inquieti in illa vivunt. Et licèt fieri haudquaquam possit, ut contentio ejusmodi omnino cesset in Rebuspublicis, propter diversas conditiones partium, quibus illæ constant; illa ipsa tamen conservantur, si moderata sit; aut pessum eunt, si nimia. Quomodo corporibus accidere videmus cum quatuor humoribus, inter quos etsi nobilior aliis sit sanguis, potentior cholera, sese tamen mutuò conservant ac fovent, quamdiu unius illorum inæqualitas modica est. Eam ob rem sola illa Respublica stare diu poterit, quæ partibus constiterit mediocribus, nec admodum inter se inæqualibus. Opes nimiæ quorundam civium everterunt Florentinorum Rempublicam, & etiamnum hodie in caussa sunt, cur inquieta sit Genua. Contrà, quia apud Venetos meliùs divisæ eæ sunt, ideo jã tot sæculis Status ille cõstans perseverat; & si aliquod periculum est, aut incommodum in ejusdem gubernatione, id erit ob nimiã quorundam è Magistratu inopiam. Quòd si nihilominus Respublica aliqua cum illa partium suarum inæqualitate subsistit diutiùs, eximiæ alicui prudentiæ id tribuendum, aut industriæ Principis, qui timore legis, aliisve artibus illam in officio continet: cujusmodi sunt, nemini injuriam facere, non violare inferiorum privilegia, & commoda distinere Majores in administrationibus, & muneribus publicis, non opprimere, sed spe erigere eos, qui altiores gerunt animos: illud tamẽ durabit, quoad prudentes Gubernatores habuerit:

quia

a *Nam qui virtute præstant, iniquo animo sibi indigniores æquari paterentur: quamobrem sæpe conspirare, & seditiones commovere notantur*, Arist, lib. 2, Pol. c. 5.

quia verò Rebuspublicis satis cautum esse non potest cum remediis istiusmodi temporariis, quæ pendent à casu, præstabit mox in ipsa prima illarum institutione providere de modo, quo tales abusus & incommoda efficaciter queant corrigi, priusquam eveniant.

SYMBOLUM XLII.

EMblema hoc eximiæ humanitati Urbani octavi Pontificis Maximi acceptum refero: dignata est quippe sua Sanctitas mihi spectandas exhibere in gemma quadam pretiosa incisas effabrè jam inde à Romanorum temporibus binas apes aratrum trahentes, quæ reperta in illa ætate præsagisse videtur nobilis illius & antiquæ familiæ evectionem, quando insigna illius

illius juncta fuêre triumphanti jugo Ecclesiæ. † Quæ dum accuratiùs expenderem, venit mihi in mentem prodigi illius Regis Wambæ, è cujus vertice, cùm ungeretur à Quirico Præsule Toletano, apis egredi visa, in sublime evolavit, tanquam prænuntia suavissimæ ipsius gubernationis. E quo illud apparet, voluisse antiquos Symbolo isto innuere, quanti referat scire, utile miscere dulci, mellificandi scilicet artem agrorum culturæ; cui rei optimè quadrat pro lemmate illud Horatianum:

Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci.

In hoc tota regnandi ars consistit. Hæc prima in orbe fuit politica. Atque id ipsum antiqui docuêre Philosophi, quando finxerunt Orpheum lyrâ suâ feras traxisse, & Amphionis cytharam secutos lapides, quibus Thebarum muros construxit, ut significarent, suavem institutionem magnorum illorum Heroum plurimùm ad id valuisse, ut homines ipsis belluis immaniores, & magis brutos, quàm lapides, ad harmoniam Legum reducerent, & civilem societatem:

* *Silvestres homines sacer interpresque Deorum*
Cædibus, & victu fœdo, deterruit Orpheus,
Dictus ab hoc lenire tygres, rapidósque leones.
Dictus & Amphion Thebææ conditor urbis,
Saxa movere sono testudinis, & prece blandâ
Ducere, quò vellet.

Iis artibus usæ sunt omnes Respublicæ, ad erudiendum populum, miscentes institutionem dulcedine ludorum, gaudiorúmque publicorum. Ad Olympum montem tota concurrebat Græcia propter certamina Olympica, Pythia, Nemæa, & Isthmia; aliqui quidem ex curiositate, spectandi studio; alii verò, ut proposita certantibus præmia auferrent; quâ occasione vires & robur corporis exercebantur, offerebantur Diis sacrificia, & gravissima quæque Provinciarum illarum negotia procurabantur. Comœdiæ & Tragœdiæ

† Chron. Gotto. Reg. Mat. de rebus Hisp. lib. 6. * Horat.

gœdiæ inventæ sunt ad affectus purgandos. Gladiatores Romanorum temporibus, & Taurorum pugnæ in Hispania (quæ non minùs ac aliæ nationes, rebus aspectu terribilibus capitur) ad firmandum animum, ut neque profuso sanguine, neque mortis spectaculis terreatur; Luctæ, ludi equestres, & similes concertationes scholæ instar sunt, ubi addiscuntur artes militares, & simul recreationi deserviunt, & animum oblectant. Ita dulcedine & suavitate alliciendus est populus, ad procuranda Principis commoda, & obtinendos fines illi propositos. Equo nimirum similis est, qui popysmate delinitur, & manu blandiore domari se sinit, frænum admittit, & onus postea, virgam ac ferrum tolerat. Rigorem nimium, uti & nimiam lenitatem ferre neutiquam sust net. Tam servitutis extrema periculosa sunt, ac *a* libertatis. Et principes ista non considerantes, furorem concitatæ multitudinis aliquando experti sunt. Non semper ferro & flammâ curari possunt inveteratæ & adultæ infirmitates, Medicinæ suaves adhibendæ sunt, aut si quando pillulis amaris opus sit, auro eas oportet obducere, & oculos gustúmque fallere. At non attinet scire populum ingredientia statutorum à Principe, & consiliorum ejus; satis est, quòd sub prætextu aliquo apparente ea sorbeat.

§. Belli periculum, & asperitas mitigantur plurimùm lenitate illius, qui imperat. Ita Germanicus, ut legiones Germanicas in officio contineret, & ad pugnandum haberet paratiores, solebat † *circumire saucios, facta singulorum extollere, vulnera intuens, alium spe, alium gloriâ, cunctos alloquio, & curâ sibique & prælio firmabat.*

§. Hæc tamen benignitas se solâ nihil efficit, sed necesse est præterea, ut in eo etiam, qui aliis mandata dat, excellens aliqua virtus eluceat; ut si ametur illius caussa, propter hanc in æstimatione sit. Enimvero sæpe

a *Imperaturus es hominibus, qui nec totam servitutem pati possunt, nec totam libertatem.* Tac. l. 1. hist. † Idem l. 1. Ann.

pè contingit, diligi principem ob benignitatem, & unà contemni, quia ad id munus minùs sufficiens est. Auctoritas non ex amore, sed admiratione nascitur. Ille gratissimus omnium, qui cùm metuendum se possit reddere, amabilem sese exhibet; ille, inquam, qui cùm justitiam exercere noverit, Clementiâ pariter uti didicit. Pro ignavia & ignorantia habetur illius benignitas, qui aliis virtutibus eximiis boni Gubernatoris præditus non est. Tantum hæ possunt in aliquo principe, ut asperitatem ejus & rigorem compensent, & tolerabiles efficiant. Etiam vitia grandia excusantur, aut dissimulantur in eo, qui magnis aliquibus virtutibus instructus est.

§. In negotiis pertractandis utile est dulcedinem gravitate temperare, & ludibria seriis, modò tempestiva illa sint, nec præter decorum, aut materiæ subjectæ gravitatem; qua in re festivus admodum fuit Imperator Tiberius, † *ludibria seriis permiscere solitus.* Quis est, qui ferre possit severitatem melancholicam, corrugatam semper frontem, contracta in negotiis supercilia, verba dura & aspera, gestus ac motum corporis nimis graves? Magna prudentia est, suo tempore *miscere stultitiam consiliis brevem*, & nunc *pretiosior est sapientia*, ‡ *& gloria, parva, & ad tempus stultitia.* Ingenium festivum, & verbum aliquod jocosum tempestivè prolatum, devincire solet animos, & difficillima quæque negotia ad optatum exitum perducere; sæpe mentem occultat, malitiam deludit, vitat offensam, & suaviter avertit responsionem ad propositum, ubi ea non expedit.

§. Curandis porrò negotiis miscere etiam oportet utilitatem ejus, cui persuadere aliquid volumus, ostendendo illius non minùs, ac nostra interesse. Nam omnes ferè propriis moventur commodis; pauci obligatione solâ & gloriâ. * Sejanus *fratrem quoque Neronis Drusum traxit in partes, spe objectâ Principis loci.* Indu-

† Tac. lib. 6. Ann. * Horat. ‡ Eccle. 10. 1. * Idem lib. 4. Ann.

Induſtriæ prudentis Miniſtri eſt, negotia alienis commodis faciliora reddere, ſic tractatus inſtituendo, ut utilitas aliorum, & Principis una eadémque eſſe videatur. Ex ſolo emolumento proprio negotia pertractare velle, eſt aquam derivare per canales hiantes; quando illam ſibi mutuò communicant, omnes proſunt & adjuvant.

SYMBOLUM XLIII.

Res omnes ſeu viventes, ſeu inanimæ, folia ſunt magni hujus libri, mundi inquam eximii Naturæ operis, in quo ſapientia divina omnes deſcripſit ſcientias, ut nos erudirent, & rectè agendi viam ac modum oſtenderent. Nulla virtus moralis eſt, quæ in animantibus

tibus brutis non quodammodo reperiatur: cum iis ipsis nascitur prudentia practica; in nobis disciplina paratur, & experientia. A brutis absque rubore, & nostræ inscitiæ ignominia discere possumus: in iis enim ipse rerum omnium effector ac molitor Deus non erudit. Attamen eorum induere naturas, aut eas imitari velle; ut sicut illa agamus bruto more abrepti affectuum appetitu, grandem esset irrogare injuriam rectæ rationi, propriæ hominis doti, quâ discernitur ab animantibus reliquis, & in omnes meretur imperium. In illis utpote rationis expertibus Justitia locum non habet; singula enim ad suam conservationem attendunt solùm, nec ad justitiam alienã reflectunt oculos. Solus homo actiones suas ad justitiæ normam dirigit, & æquitate metitur, non cupiendo alteri, quod ipse sibi non cuperet. E quo recte conficies, quàm impium & ferox sit Machiavelli consilium, qui Principem suum efformat aliter, ex natura videlicet leonis, & vulpis; ut quod ratione consequi non potest, vi & dolo obtineat. Qua in re Lysandrum Lacedæmoniorum Ducem magistrum habuit, quem ferunt dixisse aliquando, † *Quò leonis pellis attingere non potest, Principi assuendam vulpinam*, & dolis agendum, ac fraudibus. Et sanè antiqua fuit doctrina ista: Polybius eam suâ & ætatibus præteritis in usu fuisse refert, & graviter *a* improbat, Rex Saul ea in arte omnium magister esse potuit. Maxima ista cum tempore incrementum sumpsit: nihil enim nunc tam injustum, tam indignum, quod non honestum videatur Politicis, dum retinendæ *b* dominationis caussa sit, perinde quasi **ubicunque tantùm honesta dominandi licent, precariò regnetur.* Quo pacto fit, ut pro nihilo ducatur contravenire pactis, fidem

† Plut. a *Fuit, cui in tractandis negotiis dolus malus placeret, quem Regi convenire sanè nemo dixerit, etsi non desunt, qui in tam crebro usu hodie doli mali, necessarium eum esse dicant ad publicarum rerum administrationem.* Polyb. l. 13. hist. b *Nihil gloriosum nisi tutum, & omnia retinendæ dominationis honesta.* Sal. * Sen. in Tragœd. Thyest.

fidem fallere, imò & religionem, modò ad conservationem, & augmentum ſtatûs id videatur conducere. Falſis iſtis fundamentis fortunam ſuam ſuperſtruere conatus eſt Dux Valentinus, ſed antè, quàm illam erectam cerneret, ita penitùs in caput illius collapſa eſt, ut ne fragmenta quidem aut veſtigia ruinæ illius ſuperſint. Quomodo, obſecro, perennare poterit, quod dolo, aut mendaciis innititur? quomodo diuturnum eſſe poteſt, quod violentum eſt? Quæ pactorum & conventorum erit firmitas, ſi Princeps, qui eorum debet eſſe ſecuritas, fidem fallat publicam? Quis illi fidem habebit? quomodo illius ſtabit imperium, qui aut non credit providentiam divinam, aut magis in ſuis artibus, quàm in illa confidit? Non ideo tamen volo Principem tam benignum eſſe, ut nunquam vi utatur; neque tam candidum & ſincerum, ut aut diſſimulare neſciat, aut cavere ſibi à fraudibus, quia aliorum malitiæ ſeſe exponeret, & omnibus eſſet ludibrio. Quin illud potiùs præſenti Emblemate contendo, ut robore valeat, non bruto illo, & immani belluarum, ſed quod Juſtitia comitatur, adumbratum per pellem Leonis, virtutis Symbolum, atque ideo Herculi dicatum. Convenit interdum principem ad ſeveritatem frontem componere, & dolis obſiſtere. Non ſemper humanitatem meram præ ſe ferre debet. Feret aliquando occaſio, quando opus erit, Leonis pellem induere, ut ſubditi & hoſtes agnoſcant, ungues illi eſſe, & tam ſeverum experiantur, ut malitia fraudem attentare non audeat, verbis blandiloquis, quibus uti ſolet, ad capiendos Principum animos. Illud, opinor, Ægyptii volebant innuere, cùm Leonis effigiem principis ſui capiti imponerent. Nec honor eſt, nec reverentia, ubi non eſt aliquis timor. Quòd ſi ſemel reſcierit populus, Principem iraſci non poſſe; ſed placido ſemper, ac benigno erga omnes eſſe vultu, contemnendum ducet. Verùm ſeveritas iſta non confeſtim ad executionem debet deſcendere, quando comminatio ſufficit: tunc enim neceſſe non erit, com-

moveri

moveri Principis animum; satis est, severiorem frontem ostendere. Non exuit gravitatem suam Leo, nec de damno animantibus aliis inferendo cogitat; quin solo aspectu terrorem e omnibus incutit: tanta vis Majestatis in oculis ejus inest. At enim, quoniam expedit interdum, vim astutia, & indignationem benignitate tegere, dissimulando tantisper, aut tempori, & personis se accommodando: ideo in præsenti Emblemate non coronatur Leonis caput vulpinis artibus, indecoris & fraudulentis, adeòque indignis generoso & magnanimo Principis pectore; sed serpentibus, Imperii & Majestatis prudentis ac vigilantis symbolo, atque in literis sacris prudentiæ hieroglyphico: siquidem illorum astutia in tuendo capite, in obturandis auribus contra incantantes, & in rebus aliis, ad defensionem propriam attendit solùm, non ad aliorum nocumenta. Ad eundem finem, & pro similibus casibus Emblemati huic inscripsi verba illa: *ut sciat regnare*, desumpta è documento illo Ludovici undecimi Regis Franciæ, quod solum voluit, ut addisceret filius suus Carolus octavus. *Qui nescit dissimulare, nescit regnare.* In quo tota regnandi scientia summatim comprehenditur. Magnâ tamen hîc prudentiâ opus est, ne aut vis in tyrannidem vergat, aut dissimulatio, & astutia fraudes fiant: media enim sunt valde vitio confinia. [†] Justus Lipsius fraudem definiens in rebus politicis, ait esse *acutum consilium à virtute aut legibus devium, Regis Regníque bono*; cúmque Machiavelli extrema declinare cuperet, putarétque absque omni omnino fraude, & dolo Principem imperare non posse, levem aliquā suasit, toleravit mediocrem, & gravem prohibuit, Limites periculosi pro Principe. Ecquis enim illos sic accuratè iis describere poterit? Nec debent scopuli tam vicini fieri navigationi politicæ. Sat in multis operatur potentiæ malitia, & regnandi cupiditas. Si fraus vitio non caret, in omnibus suis partibus, quantumvis exiguis, vitiosa sit opor-

e *Leo fortissimus bestiarum, ad nullius pavebit occursum.* Prov. 30. 30. [†] Lips. de civil. doct. l. 4. c. 14.

oportet,& Principe indigna. Dignitas regiæ purpuræ omnem respuit *d* maculam. Nullus tam subtilis est atomus, qui non appareat, & defœdet radios horum terrestrium solium. Et quomodo permitti potest, ut illius actio à virtute desciscat, & legibus, qui earundem est anima? Dolus esse non potest, absque admixtione aliqua malitiæ & mendacii; utrumque verò magnanimitati regiæ adversatur, quicquid Plato dixerit: *Mendacia in Diis esse superflua, eò quòd hi nullius egeant; non tamen in Principibus, qui multis opus habent; atque adeò iis interdum illa permitti posse.* Quod illicitum est, concedi nunquam debet, nec sufficit, finem honestum esse, ut uti liceat medio, quod ex natura sua malum est. Tunc solùm licita esse possunt dissimulatio & astutia, quando neque in fraudem impellunt, neque auctoritati Principis inurunt maculam; quo casu non in vitiis ea numero, sed prudentiæ esse arbitror, aut ad virtutes pertinere hujus filias, utiles ac necessarias ei, qui aliis imperat. Istud fiet, si prudentia, in sui conservationem intentos habens oculos, astutia aliqua utatur, ad occultanda quædam secundùm varias circumstantias temporis, loci, personarum; ita tamen, ut cor & lingua, mens & verba concordent inter se semper, & consentiant: illa dissimulatio velis remisque fugienda, quæ ob fines dolosos orationis vanitatem adhibet: illa inquam, quæ eò spectat, ut intelligat alius id quod non est; non ea, quæ solùm intendit, ut id, quod est, non intelligat. Quam ob rem uti quis poterit interdum verbis indifferentibus, & æquivocis & in unius locum substituere aliud diversæ significationis, non ad fallendum, sed ad cavendum sibi aut dolum prævertendum, aut ob alios fines licitos. Quod ipse veritatis Magister coram discipulis suis proficiscentibus in castellum Emaus *e* præ se ferret, ac si lōgiùs ire vellet, stultitia ficta Davi-

d *Eos, qui in dignitate sunt turpiùs fraude honestâ circumvenire, aut lædere, quàm vi apertâ.* Thucyd. e *Et ipse se finxit longiùs ire.* Luc. 24. 28.

Davidis *f* coram Rege Achis, obtentum sacrificium *g* Samuelis; & hœdorum pelliculæ *h* Jacobi manibus aptatæ, dissimulationes fuêre licitæ, quia dolum non intendebant,sed solùm,ut aliud celarent propositum; neque ideo licitæ esse desinunt, quòd fors prævideatur, alium inde deceptum iri, ista enim notitia non malitiæ est, sed ad providentiam pertinet.

§. Atque artibus istis & agendi modis tunc potissimùm opus est,quando cum Principibus astutis&fraudulentis tractanda sunt negotia.Enimvero in tali casu diffidentia, & astutia, dissimulatio in vultu, responsa ambigua, & æquivocatio prudens in verbis, ne Princeps iis implicetur, aut machinationibus aliorum & fraudibus locus sit: similibus artibus utendo, non ad offendendum, neque ad fallendam fidem publicam, ecquid aliud est, quàm duplicare custodias animi? Fatua foret ingenuitas,quæ cor detegeret,& periculosum Imperium sine aliqua cautione. Semper veritatem disertè eloqui,periculosa esset sinceritas,cùm taciturnitas præcipuum sit regnandi instrumentum. Quisquis secretum leviter committit alteri, sceptrum eidem unà tradit. Mentiri Principem non decet; licebit tamen interdum,ut taceat, aut veritatem celet; non verò ut leviter credat, aut temere confidat; quin potiùs maturus sit, oportet, & tardus, ut considerationi locus sit,& ipse in fraudem induci nequeat; quæ cautio valde necessaria est Principi, sine qua multis iisque gravibus expositus foret periculis. Qui plura novit,& vidit,minùs credit,& confidit,quia aut speculatio, aut praxis & experientia cautum eum reddunt. Sit igitur principis animus sincerus,& candidus; prudens tamen in artibus,&fraudibus alienis.Experientia

f Et immutavit os suum coram eis, & collabebatur inter manus eorum; & impingebat in ostia portæ, defluebántque saliva ejus in barbam. 1.Reg. 21. 13. *g Vitulum de armento tolles in manu tua, & dices, ad immolandum Domino veni.* 1. Reg. 16. 2. *h Pelliculásque hœdorum circumdedit manibus, & colli nuda protexit,* Gen. 27, 16.

ipsa docebit casus, in quibus his artibus uti Principem deceat, quando nimirum animadverterit, malitiam & technas eorum, quibuscum agit, ita exigere. Cæterùm in aliis omnibus actionibus elucere debet in Principe candor quidam regius, quo utendum est interdum erga eos ipsos, qui fallere cogitant: hi enim, si in meliorem partem id interpretentur, in suis perturbantur cõsiliis, & vacillare incipiunt; præterquam quòd nulla fraus generosior, quàm ipsa veritas, & si de ea securi sint, intimi cordis sui illi tradunt imperium, nec contra sese aliis artibus muniunt. Quæ retia non fuêre contexta? quæ non excogitata stratagemata contra astutiam & malitiam vulpis? quis unquam sinceritati domesticæ hirundinum struxit insidias.

§. Ii tamen Principes, & moderatores, quos à prudentia & ingenio mundus æstimat, isthâc arte uti nequeũt: nemo enim sibi persuadet, quòd aut casu aliquid agant aut sincerè. Unde, si qua in re candorẽ suum palàm velint ostendere, pro ficto habetur: Circumspectio in illis malitia; Prudentia, dissimulatio; & cautio, dolus esse creditur. Fuerunt, qui hæc crimina Regi Catholico imponerent, eò quòd partim naturali judicii sui acumine partim diuturnis belli pacisque experientiis satis perspiceret fallacem agendi modum & intutam fidem horum temporum; atq; adeò tantâ sagacitate sese defenderet, ut æmuli ejus ac hostes suismet artibus sese irretirent, aut eæ certè cum tempore & cõsilio omnino spe suâ frustrarentur. Eam ob rem fingunt nonnulli Principes sinceritatẽ & modestiam, ad celandos magis fines, quos sibi habent propositos, aut ne illos malitia tam facilè possit assequi. Faciebat id Domitianus. [1]*simul simplicitatis, ac modestiæ imagine in altitudinem conditus, studiúmq; literarum, & amorem carminum simulans, quo velaret animũ.* Velle Principem in omnibus sapientem videri, est sapientem esse desinere. Nôsse suo tempore & loco ignorantẽ esse, summa prudentia est. Nihil utilius, nihil magis difficile, ac sapientiæ modũ retinere: id quod in

Agri-

[1] Tac. l. 4. hist.

Agricola Tacitus i collaudavit. Omnes in eum conspirant, qui plus aliis scire se existimat, sive ex invidia, sive ignorantiæ propriæ defensione oriatur; aut fortè, quia suspectũ habent id, quod ipsi assequi nequeunt. † *Videns Saul, quòd prudens esset nimis* David, *cœpit cavere eũ.*

§ Principes alii negotia sua tractant, quasi aliud animo agitantes, ut sic casu agere videantur. Verùm tanta est malitia præsentis Politicæ, ut istas artes non tantùm penetret, sed integerrimã etiam sinceritatẽ cavilletur cũ insigni veritatis, & tranquillitatis publicæ detrimento: cùm nihil omnino sit, quod rectè, atq; ùt oportet, interpretentur alii; cúmq; veritas in uno consistat puncto: ea verò, quæ in circumferentia continentur, infinita sint, quo collineare possit malitia, in graves errores incidunt ii, qui in factis & verbis diversos scrutantur sensus ab eo, quod præ se ferunt, aut sonant; & acceptis in deteriorem partem aliorum judiciis, & propositis animi, artibus sese muniunt alii contra alios, vivúntq; omnes in diffidentiis perpetuis, & suspicionibus, in quibus qui maximè ingeniosus est, is à veritatis scopo aberrat longiùs: nã ingenii sui acumine intimiùs penetrat, quæ communiter versantur in animo, & plerũq; tanquam exploratum habemus in aliis quod in nobis non est, nisi imaginationis deceptio. Ita naviganti currere videntur scopuli, & ipse interim est, qui movetur. Umbræ rationis Statûs majores esse solent ipso corpore & hoc negligitur interdum; contrà verò captantur illæ: quo fit, ut delusã inaniter imaginatione, majora nascãtur damna ex suscepta defensione, quàm adferre potuisset id, quod timebatur. Quoties ex inani suspicione princeps aliquis arma sumit adversus eum, cui nunquã in mentem venit offendere & correptis utrimq; armis, ingens belli excitatur incendium, quæ priùs, non nisi levis & malè fundata fuerat suspicio: iis idem accidit, quod navibus malè constructis, quæ quò magis nunc in hoc, nunc in illud incumbunt latus, eò citiùs

O 2 pere-

i *Retinuítque, quod difficillimum est, ex sapientia modum.* Tac. in vita Agric. † 1. Reg. 18. 15.

pereunt. Non improbo diffidentiam, quando à prudentia oritur(ùt alibi diximus) illud solùm reprehendo, quòd bona fides semper desit, sine qua nec amicitia, nec ulla firma societas, nec pactum securum esse potest, Jus gentium sine robore erit, & omnia fraudibus, deceptionibúsque obnoxia. Non omnia ex sinistro aguntur proposito. Maximus etiam tyrannus fines honestos interdum sibi præfixos habet.

SYMBOLUM XLIV.

Dubius & anceps est serpentis motus, nunc huc, nūc illuc sinuosis flexibus ita in incertum se gyrantis, ut ipsum etiam illius ignoret corpus, quà caput sursum attollere debeat. In hanc partē tendere crederes, & subitò movetur in oppositam, ut nec ulla passuum super-

superſint veſtigia, nec ſciri poſſit, quò iter ſuum intendat. Tam occulta ſint oportet conſilia, & cogitata Principum:nemini notũ eſſe debet, quorſum illa ſpectent;quin imitentur potiùs ſupremum illum rerum omnium moderatorem Deum, cujus vias intelligere nemo *a* poteſt. Atque ideoSeraphini † *alis ſuis velabant pedes ejus.* Tanta cum ſolertia conſilia ſua ſecreta habere debent Principes, ut ea ſubinde ne ipſi quidem Miniſtri penetrent,immo alia omnia opinentur,ſintq; primi,qui in hac opinione ſua fallantur,ut tantò naturaliùs&majori cum efficacia,abſq; periculo ſimulationis,quæ facilè ſeſe prodit, firment ac roborent, quod ipſi pro certo&explorato habent, eandémq; mentem & errorẽ ingenerent aliis,atq;ita ſpargatur in vulgus, &manet per omnes partes. Tiberius hoc fecit,quando querentibus nonnullis,quòd non abiret ad componẽdas in Pannonia & Germania tumultuantes legiones, finxit ſe propediem profecturum; quâ ſimulatione * *primò prudentes,dein vulgum, diutiſſimè provincias fefellit.* Idem quoq;fecitRex Philippus ſecundus,qui conſiliorum ſuorum fines etiam Legatos ſuos celabat, alios præ ſe ferendo, ubi opus foret, ut ſic illi crederent,& perſuaderent aliis. Atq; hiſce artibus uti Princeps minimè poterit,ſi ingenuitas illius tã cauta &circũſpecta non ſit,ut ne locum det interiores animi motus ex gubernãdi actionibus diſpiciendi,aut ne æmuli ac hoſtes cor ejus ac cogitata penetrent; quin immo, ut elabi poſſit ex manibus,quando jã illum comprehenſum ſe tenere exiſtimant. Iſta operis diſpoſitio, quâ alius in fraudem inducitur,defenſio potiùs quædam eſt,quàm malitia,dummodo eâ quis utatur,ubi & quando recta ratio ſuaſerit,quomodo eâ magni Heroës uſi ſunt. Et quæ neceſſitas, obſecro, pandendi ipſum cor,quod Natura non fortuitò in intimo abdidit pectore?etiam in rebus minoris momenti & longè poſitis pernicioſum eſt, ſi fiant publicæ, quia occaſionem dant plu-

 ra

a Et vias illius quis intelligit? Eccl. 16. 21. † Iſa. 6. 2.
* Tac. lib. 1. Ann.

ra deinde per rationis discursum indagandi. Tametsi cor penitùs intra viscera abditum sit, ex solo tamen arteriarum motu infirmitates ejus ac morbi dignoscuntur. Executio vim suam perdit, non absq; existimationis jactura de prudentia principis, si quæ ipse facere decrevit, publicentur in vulgus. Consilia occulta & ignorata omnibus minantur partibus, valéntq; non parum ad hostem aliorsum distrahendum. Hinc in militia potiùs, quàm in rebus aliis celare ea expedit. Pauci conatus & molimina ante tempus detecta felicem sortiuntur exitum. Quàm animo turbatur, qui antè sauciari se videt, quàm stringi gladium; ille, inquam, qui non nisi ad ipsum armorum strepitum excitatur!

§. Quæ tamen intelligi velim de bellis adversus infideles, non de iis, quæ Christiani contra se invicem suscipiunt, quæ priùs indicere oporteret, ut ad satisfactionem tempus suppeteret, quo multorum cædes evitari possent. Estque ea diligentia pars quædam eorum, quæ requiruntur, ut bellum licitum sit, ac justum. Laudandi in hoc Romani, qui Collegium quoddam viginti Sacerdotum, quos *Feciales* appellabant, instituerunt, ut bella indicerent, componerent pacem, & sancirent fœdera; qui porrò in similibus caussis judices essent, ac jus dicerent, curaréntque, ut pro injuriis & offensionibus acceptis parti læsæ satisfieret, trium ac triginta dierum statuendo terminum, intra quos nisi lites aut viâ justitiæ, aut amicâ compositione desinerent, bellum denunciabant, tribus senioribus viris in testes adhibitis, & lancea ferrata in hostilem agrum projecta.

——— † *& baculum intorquens emittit in auras Principium pugnæ.*

E quo die actionibus hostilibus & incursionibus fiebat initium. Hujus denunciationis multa in sacris literis suppetunt exempla, Jepthe Israëlitarum Dux & Princeps non priùs contra Ammonitas arma sumpsit, quàm missis ad eos legatis sciscitatus fuisset caussam, cur

† Virg. l. 9. Æneid.

cur illi bellum *b* suscepissent. Horum nostrorum temporum, non tam humanus, ac generosus mos est. Antè belli experimur effectus, quàm de caussa constet, aut consilia penetrentur. Inopinata & improvisa invasio graviorem reddit injuriam, & magis implacabiles animos. Quod inde ferè oritur, quia non tam arma capiuntur, ad compensandam injuriam, aut resarciendum damnum, quàm ex cœca quadam ambitione ad dilatandos dominiorum fines; qua in re nec Religionis, nec sanguinis, nec amicitiæ ulla habetur ratio, conculcatis sacrosanctis juribus, & Naturæ & Gentium.

§. Si quos interdum de infidelitate Princeps suspectos habuerit, vultûs serenitatem ne illico immutet, aut suspicionis suæ aliqua prodat indicia, quin potiùs novis blanditiis & honoribus confirmare studeat animos, & ad fidelitatem præstandam obstringere. Non optimum semper, & securum remedium est extremus rigor: rami, qui resecantur, pereunt, quia revirescere non possunt. Eadem Marcello caussa fuit, cur cum Lucio Banco Nolano homine locuplete, & factioso tantopere conniveret, & tametsi probè sciret, quòd Hannibalis partes ipse sequeretur, accersito tamen ad se planè exposuit, quàm virtus ejus, & fortitudo æstimaretur ab omnibus, quámque illà perspecta esset Ducibus Romanis, qui testes exstitissent rerum ab illo laudabiliter gestarum in Cannensi prælio: honorat eum verbis, spe ac promissis fovet & sustinet; indulget, ut liber ei semper ad audientiam pateat aditus, quâ humanitate sic illum devincit & obligat, ut ab eo tempore amicum fideliorem Respub. Romana nunquam habuerit.

Hæc tamen dissimulatio magnā attentionem postulat, & prudentiam: nam si illum suboleret, qui sinistri aliquid molitur, artificium esse crederet, ut tanto graviùs postea in se animadverteretur, adeòq; citiùs flam-

b *Et misit nuntium ad Regem filiorum Ammon, qui ex persona sua dicerent: quid mihi & tibi est, quia venisti contra me, ut vastares terram meam?* Jud. 11. 12.

mam subjiceret cuniculis, aut sibi per alia media violenta caveret de periculo: id quod præcipuè timendum in tumultibus, & delictis insanæ plebeculæ. Eandem ob caussam Fabius Valens, etsi auctoribus seditionis cujusdam nullam constituisset pœnam, quosdam tamen eorum in judicio postulari voluit, **ne dissimulans suspectior foret.* Verùm cùm animus à concepta proditione, perquam difficulter expurgetur, & offensiones Majestatis supremæ impunitæ esse non debeant, videtur tunc solùm dissimulandum, quando majus à declaratione imminet periculum, aut multorum punitio in effectum deduci non potest. Istud expenderit Julius Cæsar, cùm datas contra se à Nobilitate Romana ad Pompejum literas, & apud tabellarium deprehensas, sic obsignatas cum integro fasciculo in ignem jussit conjici, optimum ignoscendi modum ratus, delictum ignorare. Insignis sanè magnanimitas, & rara prudentia, ab omnibus pœnam sumere non posse, nec tamen obligare sese ad connivendum. Posset etiam exemplum statui in tenuiores, & dissimulari cum Illustribus, donec securior puniendi affulgeret *c* occasio. At verò, ubi in delinquentes animadverti potest absque periculo, tutius erit sumpto ab iis supplicio securitati consulere, quàm dissimulationi confidere: hæc enim majores ad audendum addere solet animos. Hanno venenum propinare parabat Carthaginensi Senatui, & proditione compertâ sat remedii fore autumabant Senatores illi, si legem conderent, quæ modum & certum pretium conviviis poneret; id quod Hannoni aliam novam proditionem contra illos attentandi ansam dedit.

§. Ars atque astutia, quæ maximè decet Principem, dissimulatio item magis licita, & necessaria est illa, quæ vultum, verba & actiones erga eum, quem dissimulando fallere cogitat, sic moderatur & componit, ut scire

* Tac. l. 2. hist. c *Unde tenuioribus statim irrogata supplicia, adversus illustres dissimulatum ad præsens, & mox redditum odium.* Idem l. 16. Ann.

ſcire ille non poſſit ſua patere conſilia:eà enim ratione plus ſuppetet temporis ad penetrandum meliùs,&puniendum, aut eludendum dolum, dum aggreſſor de eo occultando minùs ſollicitus eſt; quòd ſi præter opinionem deprehenſum ſe ſemel animadverterit, trepidare incipiet, nec ſecurum ſe arbitrabitur, donec quas animo verſat fraudes,ad effectum adduxerit. Ea de cauſſa Agrippina Neronis mater, compertis etiam inſidiis, perinde ſe habuit, ac ſi nihil reſciſſet de morte, quam ei filius fuerat machinatus,exiſtimans nimirum † *ſolum inſidiarum remedium eſſe,ſi non intelligerentur.* Hæc diſſimulatio aut ficta ſimplicitas perquam neceſſaria eſt Miniſtris,qui Principibus aſtutis minúſq; ſinceris deſerviunt,iis ſcilicet, quorum unicum ſtudium eſt cavere, ne artes eorum penetrentur ab aliis:qua in re eximius fuit Tiberius **conſulto ambiguus.* Eodem artificio Senatores Romani uſi fuêre, quando idem Tiberius poſt Auguſti obitum (ut animos eorum exploraret) ſignificari iis fecit, nolle ſe imperii gubernacula admittere, eò quòd nimis grave humeris ſuis onus eſſet;at illi ſtudioſa quadam ignorantia, & provocatis ultro lacrymis,inſtare rogaréq; ut admittere dignaretur,† *quibus unus metus,ſi intelligere viderentur.* Oderunt Principes injuſti,&tanquam hoſtes eos habent, à quibus mala ſua ſtudia&conſilia capi exiſtimant. Abſolutum ſibi in animos imperium vendicant non alienæ ſubjectum ſcientiæ, cupiúntq; non minùs vi, &facultati intelligendi ſubditorum dominari, quàm eorundem corporibus, partem obſequii in eo ponentes, ne artes eorum deprehendantur à *d* ſubditis. Eam ob rem *abditos Principis ſenſus, & ſi quid occultiùs parat exquirere, illicitum eſt.* Conquerente aliquando graviter Tiberio, quòd ſibi à Senatoribus quibuſdam ſecurò vivere non liceret, ſcire ex eo voluit Aſinius Gallus,

O 5 qui-

† Tac. lib. 14. Ann. * Idem lib. 13. Ann. † Idem l. 1. Ann. d *Intelligebantur artes; ſed pars obſequii in eo, ne deprehenderentur.* Idem l. 4. hiſt.

quinam ii essent, ut pœnas luerent, & [†] *eò agrius accepit* Tiberius, quòd *recludi* ille vellet, *quæ premeret*. Prudentior Germanicus fuit, qui licèt Tiberii artes probè perspiceret, séque ideo tantùm è Germania revocari, ut gloriæ suæ cursus sisteretur, extemplo tamen paruit, perinde ac si nihil istorum, quæ suberant, eanimadverteret. Quando Principum mandata declinari non possunt, prudentiæ est iis obsequi, & ignorantiam præ se ferre, ut minus detrimenti sit. Quare tametsi Archelaus sciret, astu quodam & dolo se à Tiberii matre Romā evocari dissimulavit tamē, & * *si intelligere crederetur, vim metuens, in urbem properavit*. Atq; hæc dissimulatio magis adhuc in erroribus & vitiis principis necessaria est; nec enim amicus solet esse ei, qui illorum aut testis est, aut notitiam habet. In convivio illo, in quo Britannicus venenum hausit, † *diffugêre imprudentes; at quibus altior intellectus, restitêre defixi, & Neronem intuentes*, ne violentiæ mortis illius conscii haberentur, sed credere potiùs putarentur, eam secundùm naturam accidere.

†Tac. lib. 4. Ann. e *Haud cunctatus est ultra Germanicus, quanquam fingi ea, séque per invidiam parto jam decori abstrahi intelligeret*. Idem l. 2. Ann. * Id. ib. †Idem l. 13. Ann.

SYMBOLUM XLV.

LEo (figura præsentis Emblematis) apud Ægyptios vigilantiæ fuit Symbolum, quales sunt, qui in frontispiciis & portis templorum collocari solent. Atque hinc Alexander Magnus in monetis effingi voluit cum pelle leonina in capite, ut significaret non minùs cura se pollere, ac robore: quippe qui (si quando parciori somno utendū esset) dormire consueverat, brachio extra lectum porrecto, & globum argenteum manu tenens; ut si fors arctiùs indormiret, ille in subjectam pelvim æneam delapsus tinnitu suo eum mox rursum excitaret. Nunquā sanè orbem suo subjecisset Imperio, si quieti & somno solùm indulgens, rerum omniū curam.

ram abs se abdicasset: neq; enim altùm debet stertare qui multorum regendorum gubernacula suscepit.

† Non decet ignavum totâ producere somnum
Nocte virum; sub consilio; sub nomine cujus
Tot populi degunt; cui rerum cura fidésque
Credita summarum;

Leo igitur, cùm animantium Regē se esse sciat, aut parū dormit, aut si dormit, nimiùm apertos servat oculos. Non tantùm suo confidit Imperio, nec de sua majestate tantopere securus est, ut necessarium non arbitretur, vigilantem se fingere, etiam dum somnum capit. Opus est equidem, ut sensibus sua quandoq; quies concedatur; expedit interim sic opinari de Regibus; quòd sem-

† Homerus.

per excubent. Rex somno deditus nec hilum ab aliis differt hominibus. Etiã hanc ipsam passionem subditos suos,ac hostes, quantum potest, celare debet.Dormiat,modò vigilare eũ credant alii. Ne sibi tantùm de dignitate sua &potentia polliceatur, ut curæ ac solicitudini claudat oculos. Astutia est dissimulatio in leone,oculis apertis quietem capere, non tamen fallendi studio,sed dissimulandi solùm consopitos sensus; & si quis fortè insidias illi struens deciperetur, existimãdo vigilem esse,quem dormientem offendere cogitabat, ipse sibi erroris caussa est,nõ leo:nec indigna hæc præventio magnanimo ejus pectore, uti nec astutia illa, quando cauda obducit pedũ vestigia,ad fallendos venatores. Nulla ars,castrúmve satis munitũ est,nisi solertia excubet.Major Monarcha majori cũ cura frontẽ suam coronare debet,non candore sincerarum columbarum,sed prudentiâ astutorum serpentium:neq;enim aliàs,quàm quando Leo in arenam prodit, feræ cæteræ suas ponunt inimicitias naturales, & depugnare inter se desinunt;quin jam cõmuni concensione conspirant omnes contra illum,armant sese,&tanquã fortiori moliuntur insidias. A nulla potentia plus periculi imminet regno Angliæ (uti & aliis omnibus principatibus) quàm ab illa Batavorum; nam maris libertatem illi adimunt. Nihil magis perniciosum Francis, quàm potentia eorundem rebellium Statuum, quæ perfossis aggeribus, quos objecit Hispania, totum Franciæ regnum aquis demergeret, ùt prudentissimè observavit Rex Henricus quartus; & tamen, quæ duo apud ambas illas Coronas plus possunt, quàm suamet ipsarum pericula,odium,inquam, & metus Monarchiæ Hispaniæ, vires illas augent, quas mutatis aliquando & perturbatis temporibus ipsæ meritò adversum se timere poterunt.. Pericula præsentia plus sollicitudinis & curarum adferunt,quàm futura,etsi hæc sæpe majora sint. Timor sensus impedit,nec sinit animũ æstimare, quæ longiùs posita sunt. Inanis aliqua diffidentia maximâ etiam ratione Status validior est. Arbitrium Coronæ

Hi

Hispanicæ in Italia medicinæ præservativæ instar est adversus infirmitates, quas patitur libertas Genuæ; idē illud Tusciæ Principatum securum reddit: Imperium spirituale Ecclesiæ augescit, & conservatur potentiâ domûs Austriacæ ejusdem beneficio securi sunt Veneti à Turcarum tyrannide: quod nescio sanè, an aliqui Consiliarii istorum Principum satis grati agnoscant, aut illud agant semper, quod ad hanc utilitatem eorum propriam magis conducit. Æmulationes ejusmodi, quæ rationi non parent, sibi ipsæ ruinam accersunt, & exitium. Illi ipsi, qui securiores se fore existimabant, si Ferdinandum secundum armis exuerent, magno suo malo experti sunt postea, eodem se indigere milite, cujus exauctorandi illi auctores fuerant. Complures provinciæ quæ ob rationem status Monarchiam Romanam voluerunt evertere, unà cum illius ruina libertatem suam perdiderunt.

§. Ne confidat Princeps exteriori venerationi & cultui, quem alii ipsi deferunt: ficta enim tantummodo res est, & longè alia ab eo, quòd extrinsecùs apparet. Placere velle, adulatio est; obsequium, metus; veneratio, vis quædam & coactio; & amicitia, necessitas. Omnes callidâ fraude insidias parant sinceræ generositati, quâ alios *a* æstimat. Omnes ad ungues illius attendunt, & prædas numerant. Advigilant omnes, ut ingenio superent, quem viribus nequeunt. Pauci, aut nemo, sincerè cum eo agit: ei enim, qui timetur, non dicitur veritas, adeòque potentiæ suæ confisus, somnum capere securus non potest, artem arte, vires viribus illudat. Generosum pectus dissimulanter & cautè prævertat pericula, & resistat fortiter.

§. Tametsi verò præsenti Emblemate permittamus, immo etiam necessariam judicemus dissimulandi artem, servatis conditionibus, quas diximus, magis tamen ea Ministris convenit (quando excusari potest) quàm Principibus: in his enim occulta quædam in-

a *Duces Principum simplices, & ex sua natura alios æstimantes, callidâ fraude decipiunt*, Esth. c. 16. 6.

est divinitas; quæ eâ curâ & cautione ostenditur. Dissimulatio plerumque ex metu & ambitione nasci solet; neutra autem, si notetur, satis principem decet. Quod simulatio cavere debet, caveat silentium prudens, & solers gravitas. Magis amatur Princeps, qui cautus & prudens habetur ab omnibus, modò agat cum sinceritate quadam regia. Nemo est, quin artes illas occultas detestetur; contrà verò agendi modus naturalis cum ingenua quadam probitate placet omnibus, quemadmodum in Petronio advertit Tacitus, † *cujus dicta factáque quantò solutiora, & quandam sui negligentiam præferentia, tantò gratiùs in speciem simplicitatis accipiebantur.*

† Tac. lib. 16. Ann.

SYMBOLUM XLVI.

REmus ex parte aquis immersus, obliquus videtur oculis, & fractus, idque ex refractione specierum oritur: ita multis in rebus nos fallit opinio. Ea de caussa Philosophi Sceptici, ut dicebantur, de omni re dubitabant; nec quicquam pro certo audebant asserere. Solers sanè modestia, & diffidentia prudens humani judicii, nec absque fundamento; siquidem ad certam rerum cognitionem binæ requiruntur dispositiones, illius nimirum, qui cognoscit; & rei, quæ cognosci debet. Qui cognoscit, intellectus est, qui externis juxtà atque internis utitur sensibus, tanquam instrumentis ad efformanda phantasmata. Externi variè immutantur pro majori humorum abundantia; aut moderatione. Quas mutationes etiam interni subeunt, aut ob eandem caussam, aut propter diversas organorum affectiones. E quo tanta opinionum judiciorúmque in hominibus nasci solet diversitas, alio aliter res ipsas concipiente, in quibus eadem incertitudo, & variatio cernitur: nam positæ hîc aut illic colores suos mutant; & formas, aut ob distantiam, aut ob vicinitatem, aut quia nulla perfectè simplex est, aut propter mixtiones naturales, & species, quæ sese offerunt:

offerunt medias inter ſenſus, & ea quæ ſub ſenſum cadunt: adeòque de iis affirmare non poſſumus, qualia ſint, ſed illud dicere ſolum, videri talia, opinionem

ſcilicet formantes, non certam ſcientiam. Majorem incertitudinem Plato in illis reperit, dum perpenderet animo, in nulla earum ineſſe naturam illam puriſſimam & perfectiſſimam, quæ in Deo eſt; noſque, dum vitam hanc mortalem vivimus, rei nullius certam cognitionem habere, ſed præſentes ſolùm videre, quæ non niſi reflexæ eſſent, & quædam illarum umbra, atque adeò fieri non poſſe, ut de iis ſcientia comparetur. Non equidem illud contendo, ut Princeps è Scepticorum turba ſit; nam qui de omnibus dubitat, nihil certi definit, aut ſtatuit, neque ulla res guber-

bernationi magis noxia, quàm dubium hærere & ancipitem, quoties decidendum est aliquid, & effectui dandum. Illud moneo duntaxat, ut cum prudentia quadam politica in opinionibus persistat indifferens, certóque sibi persuadeat, facile se in judicio falli posse, quod de iis formaverit, aut ex affectu & passione propria, aut minùs sincera informatione, aut ob blanditias aliorum & assentationes, aut quia exosa illi est veritas, quæ potentiæ certos præscribit limites, le gésque voluntati, aut propter nostrum apprehendendi modum valde incertum, aut denique quia paucæ res ejusmodi sunt, quales primâ fronte apparent, præsertim politicæ, cùm ratio Status jam ferè nihil aliud sit, quàm ars quædam alios fallendi, aut ne Princeps fallatur ab aliis. Quare diversis egent luminibus, & considerare eas oportet sedulò potiùs, quàm obiter intueri, ne Princeps leviter rebus apparentibus & narratiunculis moveatur.

§. Fraudes istæ, & artes politicæ dignosci nequeunt, nisi ipsa hominis natura probè perspecta sit; illius siquidem cognitio planè necessaria est Principi, ut & regere eum sciat, & sibi ab eo cavere: etsi enim principatus hominum sit inventio, si quid tamen illi timendum periculi, ab his solis, non aliunde timendum est, nec major homini hostis, quàm ipse homo. Non aquila aquilam impetit, nec aspis aspidem; at homo homini semper molitur perniciem. Ferarum specus absque custodia sunt, ad custodiendas verò urbes tempore nocturnæ quietis nec terna elementa sufficiunt: terra scilicet aggesta in mœnia & propugnacula, aqua in fossas collecta, & ignis conclusus in fistulis æneis, & tormentis majoribus. Ut securi somnum capiant aliqui, alii vigilent oportet. Quæ instrumenta reperta non sunt ad eripiendam homini vitam? quasi per se ipsa satis brevis non sit, & sexcentis Naturæ casibus obnoxia: & licèt in homine, tanquam in subjecto suo proprio, omnium virtutum pariter, & vitiorum insint semina; illud tamen discrimen

men eſt, quod illæ abſque rore gratiæ cæleſtis & ſupernaturalis naſci & ſuccreſcere nequeant, hæc verò ſuâpte ſponte pullulent, & latiùs ſe diffundant, qui primæ hominum noxæ effectus eſt, ac pœna. Quoniam autem ſemper ferè affectibus noſtris, & paſſionibus duci nos ſinimus, quæ in malum nos propellunt, atque in virtutibus iſthuc periculi non eſt, quod in vitiis; ideo ob oculos ponemus hîc Principi brevem aliquam deſcriptionem Naturæ humanæ, quando à Malitia ſe patitur abripi.

Eſt igitur homo animantium omnium inconſtantiſſimum: ſibi, & aliis exitioſum. Unà cum ætate, fortuna, ſpe commodi, damni metu, & paſſione animum immutat. Nec mare toties vultum variat, ac illius conditio. Boni ſpecie deluditur, & ex amore proprio in errore perſeverat. Vindictam & crudelitatem honori ducit, ac laudi. Affectus ſuos ad longum tempus diſſimulare novit, & tegere. Verbis, riſu & lacrymis celat, quod incluſum gerit in pectore. Religione ſua obvelat conſilia: jurejurando firmat, & occultat mendaciis. Metui, & ſpei paret. Favores eum ingratum reddunt, dominatio ſuperbum, coactio abjectum & vilem, lex pavidum. Beneficia inſcribit in cera, injurias acceptas in marmore, & quas ipſe aliis infert, in ære incidit. Amore regitur, non ex charitate tamen, ſed ſola boni ſpecie; ira illi imperat. In afflicta fortuna demiſſus eſt, & obediens; in proſperiori arrogans & aliorum contemptor. Quod in ſe ipſo collaudat, aut affectat, id minimè poſſidet. In amicitia ſincerum ſe judicat, & colere eam neſcit. Bona propria ſpernit, & ambit aliena. Quantò pluribus potitur, tantò plura expetit. Ob gratias & incrementa aliena contabeſcit [illegible]a; graviùs nocet amici ſpecie, quàm hoſtis. In [illegible]orem juſtitiæ deamat, in ſe ipſo eum experiri no[illegible]ult.

Hæc humanæ naturæ deſcriptio generalis eſt, neque enim vitia omnia in uno inſunt homine, ſed diſperſa in variis. Verùm tametſi quis fortè Principi immunis

munis planè ab iis videatur, non ideo tamen sibi ab illo prudenter cavere intermittat, quia nunquam satis securum est judicium, quod de conditione & natura hominum formari solet. Malitia virtutis larvam induit, ut queat decipere, & optimus quisque à se ipso deficit, aut humanâ imbecillitate, aut ætatum inconstantiâ, aut necessitate & utilitate propriâ, aut specie aliquâ boni privati, vel publici, aut imprudentiâ, aut notitiæ defectu; quo fit, ut non minùs perniciosi sint interdum ipsi etiam boni, quàm mali. In dubio autem magis prudentiæ consentaneum est, stare à parte periculi; ita ut Princeps sibi dictum putet (non ad offendendum quidem, sed ad cavendum) quod scribit Ezechiel, † *subversores sunt tecum; & cum scorpionibus habitas*, quorum *cauda semper in ictu est, nulloque momento meditari cessant, ne quando desint occasioni*.* Tales ferè solent esse aulici: plerique enim omnes vota sua & desideria, etiam cum illusione principis promovere satagunt, aut optimè meritos de gratia illius, & favoribus deturbando, suæmet auctoritatis, quâ valet, beneficio. Quoties interjectis inter principis oculos & Ministri actiones, invidiæ & æmulationis fluctibus, eas pro obliquis habuit, & haud satis fidelibus, cùm rectissimæ essent, & non nisi ad majus illius obsequium susceptæ? Passa est virtus, amisit princeps fidelem Ministrum, & artibus suis triumphavit malitia. Quas ut practicè noverit, neque permittat innocentiam vexari injuriis, aliquas magis usitatas hîc oculis subjiciam.

Reperiuntur aulici nonnulli tam versuti, & subdoli, ut æmulorum suorum defectus excusare videantur, & vel maximè eos accusant. Ita Augustus quondam, † *honorâ oratione, quædam de habitu, cultúque & institutis Tiberii jecerat, quæ velut excusando exprobraret.*

Alii sunt, qui, ut nequitiam suam tegant, & bonitatis specie auctoritatem illi concilient, titulo obligationis, & amicitiæ sermonem ordiuntur à laudibus Mini-

† Ezech. 2. 6. * Plin. l. 11. c. 25. † Tac. l. 1. Ann.

Ministri illius, quem clandestinè subvertere cogitant, referendo scilicet aliquas, quæ aut exigui momenti sunt, aut principi haud multum prosunt; atq; unà ficto quodam zelo erga illius obsequium, quod omni amicitiæ & necessitudini præferre se dicunt, sensim in apertum proferunt defectus, qui efficere possunt, ut hic talis Minister aut gratiâ principis excidat, aut dignitatis gradu, quem obtinebat, deturbetur. Quòd si illud non fiat ex ambitione & malitia, ideo saltèm est, ut defectibus iis, quos carpit in amico, fidelitatem suam testatam faciat, † *& unde amico infamiam parat, inde gloriam sibi recipiat.* Nec ignorabat fallaces has technas sapientissimus ille Rex Neapolitanus Alphonsus; quare cùm quendam audiret, qui multus erat in laudibus sui hostis, sic ad astantes dixisse fertur: *Notate artificium istius hominis, & videbitis has laudes non aliò spectare, quàm ut majus damnum suo accersant tempore.* Nec aliter accidit, postquam sex mensium spatio istiusmodi commendationibus mentem animúmque suum omnibus probare conatus fuisset, ut tantò citiùs deinde ei haberetur fides in iis, quæ contra eundem locutuius esset. Quis unquam pulvis-tormentarius, actis sub terram cuniculis, incensus fuit à mœnibus longiùs, ubi tamen vim suam exerere debuit? *Pessimum inimicorum genus, laudantes.* * Alii ut decipiant cautiùs, palàm laudant, & secretis infamant *a* criminationibus.

Nec minùs noxium est eorum artificium, qui calumnias sic adornant, atque instituunt, ut cùm sint accusationes, laudes tamen esse videantur, quomodo apud Tassum Aletus faciebat:

† *Gran fabro di calunnie, adorne in modi*
Novi, che sono accuse, e paion lodi.

Hos Psalmographus indicat, cùm dixit: * *Conversi sunt in arcum parvum.* ‡ Et Oseas Propheta: *Facti sunt quasi arcus*

† Tac lib. 14. Ann. * Idem in vita Agric a *Secretis eum criminationibus infamaverat ignarum, & quò cautiùs deciperetur, palàm laudatum.* Tac. l. 11. hist. † Tasso can. 2. * Ps. 77. 57. † Os. 7. 16.

arcus dolosus, qui in aliam partem collineat, ex alia ferit & sauciat.

Quidam æmulos suos, eorúmque actiones sic laudibus efferunt, ut satis appareat non loqui eos seriò, & ex animo. Id quod in Tiberio animadversum, qui† *multa de virtute Germanici memoravit, magis in speciem urbis adornata, quàm ut penitùs sentire crederetur.*

In aliis commendationes ejuscemodi eò tendunt, ut quem habent inimicum, ad ea evehant munia, quæ deinde exitio illi sint, aut ut submoveatur ab aula longiùs, etsi cū majori ipsius fortuna id fiat; quā inter alias caussā fuisse reor Ruigomesio, cur auctor esset, ut in provincias Belgicas mitteretur Dux Albanus Ferdinandus, quando Status illi ab obedientia Regis descriverant. Ob eundem finem * *Mucianus* quoque, *quia propalam opprimi Antonius nequibat, multis in Senatu laudibus cumulatum, secretis promissis oneravit, citeriorem Hispaniam ostentans, discessu Cluvii Rufi vacuā*. Ad quod ut faciliorē viam sterneret, † *simul amicis ejus Tribunatus, Præfecturásque largitus est*. Dici vix potest, quàm æmulatio liberalis sit, quando amovendus ex oculis, qui aut gloriæ illius tenebras offundit, aut commodis officit; unda est, quæ natandi imperitum ad fortunæ ripam pertrahit. Interdum etiam laudes eo animo commemorantur, ut suscitentur æmuli, qui laudatum insectentur. Mirus planè nocendi modus per aliena vitia.

§. Multi eos, quos ipsi ad suum formarunt ingenium, in officia publica conantur intrudere, eo cum artificio, ut consilium eorum nemo penetrare possit, ideóque ut illud ipsum tantò assequantur faciliùs, defectus quosdam leviores, in ejusmodi officiis commissos ab aliis, primò reprehendunt, mox laudant & deprædicant alios, qui ad ea munera magis viderentur idonei, & interdum velut ignotos fovent, uti Pisonem Lacon, ut à Galba a adoptaretur.

Alii

† Tac. lib. 1. Ann. * Idem lib. 4. hist. † ibid. a *Sed callidè, ut ignotum fovebat.* Tac. l. 1. hist.

Alii, ut suam celent passionem, in longum jaciunt odia, & sensim illa instillant pectori Principis, ut oppletum effundat se tandem in ejus damnum, cui infensi sunt,& inimici. His artibus Sejanus usus est, ut *b* Tiberii animum abalienaret à Germanico; & videtur eas improbare Spiritus sanctus sub metaphora arandi mendacia: *Noli*, inquit, *arare mendacium adversus fratrem tuum*;*quod idem est, ac spargere in animo loliorum semina, ut nascatur deinde, & metatur suo tempore malitiæ *c* fructus.

Pari cum astutia solent nonnulli primùm fallere Ministros, quorum auctoritati Princeps plus cæteris tribuit, persuadendo illis quasdam falsitates, quas ipsi deinde imprimant Principi. Ars ista fuit mendaciloqui illius spiritus, qui in visione Michææ *d* Prophetæ spondebat se decepturum Regem Achab, insidendo in labiis omnium Prophetarum ejus, & permisit illud Deus, tanquam efficacissimum fallendi medium.

Aliqui nonnunquam ad eum finem injuriis utuntur, quas fortè accepit Princeps, & vindictam illi suadent, aut quia illam ipsi beneficio potentiæ Principis de hoste suo sumere cogitant, aut quia semotum eum volunt ab illius obsequio, & in diffidentiam adducere.† Eodem artificio Joannes Paciecus Regi Henrico quarto auctor erat, ut Alphonsum Fonsecam Archipræsulem Hispalensem juberet comprehendi, & eundem postea secretò monuit, ut suæ securitati adversus Regem opportunè consuleret.

§. Atque hæ tales artes maximè vigent in aulis, & licèt interdum prodantur in lucem, suos tamen inveniunt Patronos, immo sunt, qui iterum in fraudem in-

b *Odia in longum jaciens, quæ reconderet, auctáq; promeret.* Tac. l. 1 Ann. *Eccl. 7. 13. c *Arastis impietatē, iniquitatem messuistis, comedistis frugem mendacii.* Os 10 13. d *Ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum ejus. Et dixit Dominus: Decipies, & prævalebis egredere, & fac ita.* 3. Reg. 22. 22. †Mar. hist. Hisp. l. 23. c. 7.

arcus dolosus, qui in aliam partem collineat, ex alia *ferit* & sauciat.

Quidam æmulos suos, eorúmque actiones sic laudibus efferunt, ut satis appareat non loqui eos seriò, & ex animo. Id quod in Tiberio animadversum, qui† *multa de virtute Germanici memoravit, magis in speciem urbis adornata, quàm ut penitùs sentire crederetur.*

In aliis commendationes ejuscemodi eò tendunt, ut quem habent inimicum, ad ea evehant munia, quæ deinde exitio illi sint, aut ut submoveatur ab aula longiùs, etsi cũ majori ipsius fortuna id fiat; quã inter alias caussã fuisse reor Ruigomesio, cur auctor esset, ut in provincias Belgicas mitteretur Dux Albanus Ferdinandus, quando Status illi ab obedientia Regis descive-rant. Ob eundem finem * *Mucianus* quoque, *quia propalam opprimi Antonius nequibat, multis in Senatu laudibus cumulatum, secretis promissis oneravit, citeriorem Hispaniam ostentans, discessu Cluvii Rufi vacuã*. Ad quod ut faciliorẽ viam sterneret, † *simul amicis ejus Tribunatus, Præfecturásque largitus est*. Dici vix potest, quàm æmulatio liberalis sit, quando amovendus ex oculis, qui aut gloriæ illius tenebras offundit, aut commodis officit; unda est, quæ natandi imperitum ad fortunæ ripam pertrahit. Interdum etiam laudes eo animo commemorantur, ut suscitentur æmuli, qui laudatum insectentur. Mirus planè nocendi modus per aliena vitia.

§. Multi eos, quos ipsi ad suum formarunt ingenium, in officia publica conantur intrudere, eo cum artificio, ut consilium eorum nemo penetrare possit, ideóque ut illud ipsum tantò assequantur faciliùs, defectus quosdam leviores, in ejusmodi officiis commissos ab aliis, primò reprehendunt, mox laudant & deprædicant alios, qui ad ea munera magis viderentur idonei, & interdum velut ignotos fovent, uti Pisonem Lacon, ut à Galba *a* adoptaretur.

Alii

† Tac. lib. 1. Ann. * Idem lib. 4. hist. † ibid. a *Sed callidè, ut ignotum fovebat*. Tac. l. 1. hist.

Alii, ut suam celent passionem, in longum jaciunt odia, & sensim illa instillant pectori Principis, ut oppletum effundat se tandem in ejus damnum, cui infensi sunt,& inimici. His artibus Sejanus usus est, ut b Tiberii animum abalienaret à Germanico; & videtur eas improbare Spiritus sanctus sub metaphora arandi mendacia: *Noli,* inquit, *arare mendacium adversus fratrem tuum*; * quod idem est, ac spargere in animo loliorum semina, ut nascatur deinde, & metatur suo tempore malitiæ c fructus.

Pari cum astutia solent nonnulli primùm fallere Ministros, quorum auctoritati Princeps plus cæteris tribuit, persuadendo illis quasdam falsitates, quas ipsi deinde imprimant Principi. Ars ista fuit mendaciloqui illius spiritus, qui in visione Michææ d Prophetæ spondebat se decepturum Regem Achab, insidendo in labiis omnium Prophetarum ejus, & permisit illud Deus, tanquam efficacissimum fallendi medium.

Aliqui nonnunquam ad eum finem injuriis utuntur, quas fortè accepit Princeps, & vindictam illi suadent, aut quia illam ipsi beneficio potentiæ Principis de hoste suo sumere cogitant, aut quia semotum eum volunt ab illius obsequio, & in diffidentiam adducere. † Eodem artificio Joannes Paciecus Regi Henrico quarto auctor erat, ut Alphonsum Fonsecam Archipræsulem Hispalensem juberet comprehendi, & eundem postea secretò monuit, ut suæ securitati adversus Regem opportunè consuleret.

§. Atque hæ tales artes maximè vigent in aulis, & licèt interdum prodantur in lucem, suos tamen inveniunt Patronos, immo sunt, qui iterum in fraudem in-

b *Odia in longum jaciens, quæ reconderet, auctáq; promeret.* Tac. l. I Ann. *Eccl. 7. 13. c *Arastis impietatē, iniquitatem messuistis, comedistis frugem mendacii.* Os. 10 13. d *Ero spiritus mendax in ore omnium Prophetarum ejus. Et dixit Dominus: Decipies, & prævalebis: egredere, & fac ita.* 3. Reg. 22. 22. † Mar. hist. Hisp. l. 23. c. 7.

induci se sinunt; unde persæpe videmus homines planos & impo steros diu in aulis perdurare. Imbecillitas hæc est naturæ nostræ depravatæ, quæ mendacio magis capitur, quàm veritate. Fortiùs nostros rapit oculos, & in admirationem trahit equus aliquis scitè pictus, ac vivus, cùm tamen ille aliud nihil sit, quàm vivi mendacium. Ecquid aliud est eloquentia tropis & figuris ornata, quàm falsa quædam species, & dolus, & sæpe persuadet nobis ea, quæ nos maximè dedecent. E quibus omnibus liquet quantum sit periculum, ne inter tot artificia, & relationes varias deerret opinio Principis, nisi ea singulari cum diligentia expendat, atque examinet, suspendendo tantisper fidem, donec res ipsas videat non solùm, sed etiam quasi manibus tentet, eas cumprimis, quæ auditu perceperit : per aures enim subintrat aura adulationis, & venti odii, atq; invidiæ, & facilè immutant ac suscitant passiones & affectus animi antè, quàm de rei veritate certò constare possit. Et idcirco valde esset conveniens, ut Princeps aures haberet menti & rationi proximas; sicut est illa, quam habet Noctua (ideo fortè etiam Minervæ dedicata) in supremo capitis vertice, ubi cellula sensuum est, quia omnibus his opus est, ne nos fallat auditus. Hujus itaq; singularem curam ac rationem habeat princeps, nam quando aures ab affectibus liberæ sunt, & ratio in iis pro tribunali sedet, bene ad examen vocantur singula, cùm omnia ferè, quæ ad gubernationem pertinent, à narrationibus aliorum dependeant Atque ideo non videtur verosimile, quod dixit Aristoteles de apibus, eas scilicet audiendi sensu destitui: grande enim id esset incommodum in animalculo tam provido & politico, cùm duo illi sensus, auditus & visus, instrumenta sint, quibus sapientia hauritur, & experientia. Ambo necessarii sunt, ne nos aut passio, aut natura, aut inclinatio decipiat. e Moabitis ab affectu jam occupatis, tor-

e *Primóque mane surgentes, & orto jam sole ex adverso aquarum, viderunt Moabitæ è contrà aquas rubras, quasi sanguinem, dixerúntque, Sanguis gladii est.* 4. Reg. 3. 22.

tens aquarum, unde solares radii repercutiebantur, sanguis videbatur. Idem populi clamor in auribus bellicosis Josue ululatus pugnæ credebatur; in quietis verò & pacificis Moysis, moduli symphoniaci suaviter f canentium. Eam ob rem, licèt Deo omnia sint præsentia, voluit tamen coràm lustrare oculis vocem, quam audiebat de incolis urbium g Sodomæ & Gomorrhæ. Quando igitur Princeps ad res omnes & singulas sic manus, oculos auresque admoverit, aut errare non poterit, aut certè culpa vacabit. Atque ex his omnibus nemini perspicere non licet, quàm parum idoneum fuerit illud Thebanorum simulacrum, quo principis dotes ac qualitates volebant exprimere; utpote quod aures haberet quidem, sed careret oculis; cùm tamen hi non minùs, ac illæ sint necessarii: aures, inquam, ad res cognoscendas; oculi verò ad comparandam certam fidem, qua in re magis fideles sunt oculi: tantum enim veritas à mendacio abest, quantum oculi distant ab auribus.

§. Nec minori diligentiâ & attentione opus est, ad probanda omnibus consilia & proposita media, antequam Princeps iis uti incipiat, de cogendis per provincias pecuniis, de corrigendo Imperio, aut negotiis aliis, ad pacem, bellúmve spectantibus: sæpe enim non nisi commoda privata & propria pro fine habent, nec semper imaginationi aut expectationi nostræ respondent effectus. Ingenium consilia approbare solet, at experientia ea rejicit. Contemnere omnino, imprudentia esset: nam unicum etiam, quod feliciter succedit, aliorum vanitatem compensat. Non gauderet

f *Audiens autem Iosue tumultum populi vociferantis, dixit ad Moysen, Vlulatus pugnæ auditur in castris. Qui respondit, non est clamor adhortantium ad pugnam, neque vociferatio compellentium ad fugam; sed vocem cantantium ego audio.* Exod. 32. 17. g *Descendam, & videbo, utrum clamorem, qui venit ad me, opere compleverint: an non est ita, ut sciam,* Gen. 18. 12.

deret Hispania novi orbis imperio, si Reges Catholici non plus fidei habuissent Columbo, quàm alii Principes. Credere leviter omnibus,&mox velle, tanquam planè secura &certa,in effectum deducere, levitas est, aut stultitia. Considerandа priùs conditio personæ, quæ ea proponit,quantam nimirum rerum experientiam habeat;quos fines spectare possit,si decipiat;quæ commoda, si ritè eveniant; quibus denique mediis, quo tempore hoc assequi cogitet. Quam diligentiam quia non adhibuit Nero, cùm referret nonnemo, in gentem in Africa thesaurum repertum esse,graviter deceptus fuit,non auctoris † *non ipsius negotii fide satis spectatâ, nec missis visoribus, per quos nosceret, an vera afferrentur.* Multæ res propositæ sub initium videntur magnæ; & postea evanescunt, ac prorsus fiunt inutiles. Multæ levis sunt momenti, è quibus insignia redundant beneficia. Multæ,quas in rebus minoribus experientia comprobavit,in majoribus haudquaquam succedunt. Multæ rationi videntur faciles,& reipsâ difficillimæ sunt. Multæ sub principium damnũ adferunt, prosunt sub finem;aliæ contrà. Multæ etiam reipsâ cadunt aliter, ac initiò fuerat cogitatum.

§. Vulgus iners & cœcum, veritatem non perspicit, immo illa magis offenditur: nam leviter suas ante format opiniones, quàm recta ratio prævertat incommoda, confidendóque rem manibus se posse tangere,lumen certiùs sibi pollicetur à successu,qui ignorantium Magister est,adeòque qui illud hominum genus argumentis à suis abducere volet opinionibus, tempus perdet, & operam. Nullum efficacius remedium, quàm curare, ut suis ipsimet oculis errores suos videant, & tentent manibus. Sic equi formidolosi solent corrigi, calcaribus urgendo & verberibus, ut ulteriùs progrediendo nôsse discant vanitatem umbræ, quâ tantopere terrebantur. Hoc consilio usus est Pacuvius, ad componendum populum Capuæ cùm contra Senatum tumultuari inciperet. Senato res

†Tac. l. 16, Ann.

res omnes, communicato priùs cum iisdem consilio, in aula quadam concludit. Dein populum convocat, eúmq; sic alloquitur: Si Senatores amovere ab officio, aut punire libuerit, nunc tempus est opportunum, omnes enim sub ista clave custodio, & absq; armis; sed expediet, ut unus tollatur post alium, & mox alius in illius locum eligatur: neq; enim vel unicum momentũ Respublica isthæc sine capitibus subsistere poterit. In urnam igitur omnium nomina conjicit, & unum forte extrahit: rogat deinde populum, quid illo fieri velint: crescunt suffragia, conclamant omnes, eúmque morti adjudicant. Suadet porrò, alium eligant. Hic confusio oritur, & nesciunt, quem proponere debeant. Idem secundâ, idem tertiâ vice accidit, ut de electione inter eos convenire non potuerit. Tandem illa ipsa confusio eos edocuit, melius esse, tolerare malum, quod experti essent, quàm tentare remedium; & mandant illico, ut Senatores liberi dimittantur. Furiosa plebs est in opinionibus suis, & sæpe (quando insigne aliquod damnũ timeri potest, aut periculum) industriæ est Princeps, suis propriis habenis eam regere, & pari ignorantiæ passu cum ea progredi. Reduci etiam ad officium poterit populus, si illi proponantur ante oculos damna aliorum similium casuum: * *nam plebeja ingenia exemplis magis, quàm ratione capiuntur.*

* Macrob.

SYMBOLUM XLVII.

Etiam in virtutibus periculum est: insint omnes in animo Principis, non est tamen necessum, ut in perpetuo versentur exercitio. Utilitas publica usum illarum dictare debet, quo modo item, & quando exercitæ absque prudentia, aut vitia esse incipiunt, aut certè non minùs exitiosæ sunt, ac ista. In cive privato ipsum solum respiciunt; in Principe, ipsum & Remp. Cum utilitate communi omnium, non privatâ unius consentiant oportet. Scientia civilis certos præscribit limites virtuti & illius, qui imperat, & ejus,

 qui

qui paret. In Ministro non sui juris & arbitrii est justitia, semper ad legis normam sese debet dirigere: in Principe, qui illius est anima, peculiares habet consi-

derationes, quæ universum & commune spectant imperium. In subdito commiseratio modum excedere nunquam potest; in Principe sæpe est noxia. Ut hoc præsenti Emblemate subjicerem oculis, à cornicum aucupio istud desumpsi, qua, Sanazaro & Garcilaso testibus, Pastores utebantur. Ea erudit Principes, quanta cum prudentia calamitatum & periculorum alienorum sese reddere debeant participes. Cornicem ponebant alis extremis humi alligatam, quæ cùm alias per aërem prætervolare cerneret; sublatis in cælum clamoribus eas provocabat, ut ad ferendam

iam opem sese demitterent, misericordia motæ.

Cercavanla, i alguna mas piadosa
Del mal ageno de la companera,
Que del suyo avisada, ò temerosa
Llegavase mui cerca, i la primera,
Que esto hazia, pagava su innocencia,
Conprision, ò con muerte lastimera.

Nam quæ humi fixa hærebat, unguibus prehendebat
alteram,ut se liberaret;&hæc rursus aliam,quæ eadem
luctâ commiseratione ad eam juvandam advolabat,
ut una propter aliam, atque adeò perirent omnes.
In quo etiam novitas casus locum habuit: interdum
enim sola curiositas est, aut naturalis inquietudinis
motus, quæ misericordia videtur. In miseriis & acer-
bitatibus exterorum Principum non improbo, adeo-
rum lamenta & voces,commoveri cor & oculos com-
miserationis affectu, immo interdum & officia; non
tamen ad eorundem defensionem leviter armari
manus, Ut quis privatus in alterius gratiam pericu-
lum subeat, egregium facinus est, & laude dignum;
at reprehendendum in principe, si salutem publicam
adducat in discrimen pro salute alterius principis,
sine sufficienti emolumento,.& ratione status; nec
satis sunt eæ, quas propinqua cognatio secum adfert,
aut singularis fortè amicitia: nam Princeps ad Sub-
ditorum utilitatem natus est priùs, quàm Consan-
guineorum, & amicorum. Opitulari his poterit,
sed absque damno & periculo aliquo graviori.
Quando præstitum alteri auxilium tam commune
facit periculum, ut ruina unius secum trahat alterius
exitium, nulla est obligationis caussa, nec ulla tanta
in alios pietas quæ illam excusare queat. Veruntamen
quando commoda aut detrimenta ita nexa sunt inter
se, ut utriusque res agi videatur,quia uno pereunte al-
teri quoque pereundum esset, caussam suam facit,
quisquis auxilio præstò est; éstque major prudentia
(ut diximus) periculo sese in alieno Statu oppone-
re, quàm expectare illud in proprio. Quòd si etiam

quietis & tranquillitatis publicæ interfuerit, oppressi ferre præsidium, omnino facere id debet Princeps potentior: Justitia enim inter Principes ad tribunal ordinarium confugere non potest; sed in auctoritate & potentia Supremi illud invenit. In tali casu tyrannis quædam erit, otiosè spectare tantùm, & locum dare illi politiæ, quæ alios Principes exerceri exoptat, ut eorum dissensionibus ipsa securior sit, aut eorundem ruinis majorem sibi fabricetur fortunam. Nam supremus ille internarum mentis affectionum judex & arbiter severissimè illas castigare *a* solet.

In istiusmodi casibus magna adhibenda est prudentia, etiam atque etiam ponderando, num aliorum se implicare difficultatibus, è re publica futurum sit, ne temere alienum periculum faciamus nostrum, aut planè in eo nosmetipsos consumamus: nam postea præsidium mutuum sperare haud licebit. Hispaniæ sic accidit, quæ sortem afflicti imperii miserata, & sanguine suo, & opibus illi tulit suppetias, unde ortum habuere tot bella & armorum incursiones, quibus Francia deinde Italiam, Provincias Belgicas, Burgundiam & Hispaniam impetiit, & licet nunc in hanc Monarchiam tota ferè belli moles incumbat, non omnes tamen in Germania id grati agnoscunt, neque cogitant sua caussa id accidisse.

§. Experientia igitur tam in propriis, quàm alienis damnis cautiores reddere nos potest in commiseratione, & promptitudine ferendi auxilia aliis. Quoties nos ipsi perdidimus, atque unà amicum, quià afflictæ illius fortunæ ultro, nec consideratè satis, remedium adferre voluimus, quem ingratum pro tanto beneficio postea experti sumus! Quoties in Principis incurrerunt odium etiam ii, qui noctes, & dies elaborarunt in eo, ut insignia aliqua ei præstarent obsequia. Germanicus à Tiberio adoptatus erat in filium, desti-

a *Eos, quos ignavia, aut calliditas prava, ut alienis laboribus tuti essent, armis abstinuit, acerbissimas pœnas solvisse* Sallust.

ſtinatus ut eidem in imperio ſuccederet, & tam cultui ejus addictus, ut cùm legiones ipſi offerrent Imperium, perinde illud acciperet, † *quaſi ſcelere contaminaretur*; cúmque urgeretur inſtantiùs * *ille moriturum potiùs, quàm fidem exueret, clamitans ferrum è latere diripuit, elatúmq; deferebat in pectus*: & quò ſe gerebat in omnibus fideliorem, eò minùs placebat Tiberio. Illa ipſa ejus ſolertia, quòd pecuniarum largitione Pannonicas legiones compoſuiſſet, Tiberii animum habebat *b* ſollicitum. Pietatem ejuſdem in reliquiis Vari & militum legendis, juſtiſque perſolvendis, Imperii ambitionem *c* ille interpretabatur. Miſericordia uxoris ipſius Agrippinæ milites veſtientis, dominandi videbatur *d* cupiditas, *cuncta Germanici in deterius trahenti*, ſuboluit odium iſtud Germanicum, & quòd honoris ſpecie à Germaniæ gloria arceretur: quare *quantò ſumma ſpei propior, tantò ille impenſiùs pro Tiberio niti* cœpit; hoc ipſum tamen magis eum reddebat exoſum donec oppreſſa tandem ab onere obligationis gratitudine, † *novis Provinciis impoſitum dolo ſimul, & caſibus objectaret*, ubi Piſone opitulante venenum ei porrexit, ſuam arbitratus proſperitatem mortem illius, qui columna *e* Imperii ejus fuerat. Nonnulli Principes velut idola ſunt, quorum *oculi* (ùt advertit Jeremias) † *pleni ſunt pulvere à pedibus introeuntium*, ad cultũ iis exhibendum, nec agnoſcunt obſequia; & quod pejus eſt, nec vinci iis volunt, nec libertatem ſuam ſubjectam eſſe meritò, adeòq; variis procurant artificiis, ne eam cuiquam obſtrictã habeant. Qui majora exhibuit obſequia, ei neſcio quæ non crimina imputant, ut loco ſperatæ cõpenſationis pur-

P 3 ga-

† Tac. lib. 1. Ann. * Tac. ibid. b *Sed quod largiendis pecuniis, & miſſione feſtinatâ favorem militum quaſiviſſet, bellica quoque Germanici gloria augebatur.* Ibid. c *Quod Tiberio haud probatum.* Ibid. d *Id Tiberii animum altiùs penetravit.* Ibid. † Ibid. lib. 2. Ann. e *Nam Germanici mortem inter proſpera ducebat.* Tac. l. 4. Ann. † Baruc. 6. 16.

gatione delictorum potiùs opus habeat, adeòque in præmio numeret, si à culpa immunis declaretur. Præ se ferunt insuper, non satisfactum sibi iis obsequiis, quæ tamen ipsi intus & in animo vehementer probant; eo solùm nomine, ne obligati maneant, aut ea mandatis suis tribuunt. Ex quo fit interdum, ut illud etiam ipsum, quod tantopere cupiebant, & fieri jusserant, obtinuisse eos pœniteat postea, immo graviter succenseant ei, qui ad ea suam contulit operam, tanquam si auctoritate propriâ id fecisset. * *Cor Regum inscrutabile*, pelagus profundum, & varium, quod à caussa eadem effervescit hodie, à qua heri summè tranquillum erat. Animi bona, & fortunam, opes & honores nunc recensent in meritis, nunc injuriæ, & criminis loco f habent. Diligentia sedula facilè illis creat fastidium. Quin & penes Deum periculosa fuit illa g Ozæ, cùm labanti arcæ suos subjiceret humeros: nam morte ipsâ factum hoc luit. Quid? quod principes magis ferè officia neglecta remunerari soleant, quàm curata probè & gnaviter; sicut & plerumque majori cum honore prosequuntur, qui minùs obsequiis suis id est promeritus. Obligari aliis, servitutem autumant, & minùs oneri ducunt ingratitudinem, quàm gratiarum redhibitionem; promptum serviendi studium, & liberalitas, quibus Junius Blæsus erga Vitellium Imperatorem usus est, gratiæ loco odium illi h peperêre. Abiit insignis ille heros Rogerius, Militiæ Magister gent

* Prov. 25. 3. f *Nobilitas, opes, omissi gestique honores pro crimine, & ob virtutes certissimum exitium.* Tac. lib. 1 hist. g *Extendit Oza manum ad arcam Dei, & tenuit eam quoniam calcitrabant boves, & declinaverunt eam. Iratusq; est Dominus indignatione contra Ozam, & percussit eum super temeritate: & mortuus est ibi juxta arcam Dei.* 2. Reg. 6. 6 h *Lugdunensis Galliæ Rector genere illustri, largus animo, & par opibus, circumdaret Principis ministeria, comitaretur liberaliter, eo ipso ingratus, quamvis odium Vitellius humilitu blanditiis velaret.* Tac. l. 2. hist.

gente Catalaunus, qui Fadrico Regi Siciliæ fuerat auxilio; evocatus sub Andronico Imp. ut ejus tueretur Imperium. Et verò egregiè illud præstitit, cum forti sua Catalaunorum natione, licèt numero exiguâ. Hostiles Turcarum incursiones represserunt, & ecce cū tantarum victoriarum ipse sperat præmium, jubet illum Imperator levissimam ob caussam supplicio affici. Ita sæpenumero minima aliqua offensio, aut irritatio plus potest, quàm maxima etiam beneficia: siquidem gratitudinis affectū onus sibi imponi existimat animus; vindicta verò bilem exonerat. Isthæc infelicitas est in famulatu principum, ut [1] *nesciat homo, utrum amore, an odio dignus sit.* Et si ex eo, quod Historiæ nos docent, & ex damnis, quæ ob promptam serviendi voluntatem sæpe incurrimus, formanda nobis esset politica aliqua, opus foret distinguere inter virtutes, ut sciremus, quomodo uti illis oporteret, absq; nostro dispendio, considerando quòd etsi omnes existant in nobis, tanquā in subjecto suo proprio, nō tamen omnes intra nosmet operentur: quædam enim exercitio suo foràs in apertum prodeunt; aliæ verò intùs & in solo animo vim suā exerūt. Tales sunt Fortitudo, Patientia, Modestia, Demissio, Religio, & aliæ; è quarū numero aliquæ ita pro nobis sunt solùm, ut ad eas illæ, quæ foràs tendunt, nihil conferant aliud, quàm securitatem pro humana societate, & existimationem propter suam præstantiam, uti in Demissione animi, in Modestia, & in Benignitate accidit; atque adeò quò Virtutum istarum perfectio fuerit major, eò magis aliorum nobis conciliabit animos, & plausum merebitur, modò decorum servare noverimus. Aliæ istarum Virtutum, etsi intra nos operentur in casibus propriis, exercitium tamen earum etiam ab actionibus alienis dependere solet, uti Fortitudo, & Magnanimitas. In his nihil est periculi, si eas moderetur prudentia, quæ gratiam, & modum Virtutibus tribuit: nam gravitas nimia & imprudens commodis nostris plerumque officit, dum specie

P 4 existi-

[1] Eccl. 9. 1.

existimationis, & gloriæ nos ipsi perdimus, & interim præmium & plausum ferunt alii, qui in obsequiis præstandis Tempori, necessitati, & Assentationi magis servierint.

In illarum Virtutum exercitio, quæ circa alienum bonum versantur, quales sunt Generositas,& Misericordia, semper ferè periculi aliquid est, aut damni: neque enim iis respondere solet præmium principum, neque favor, & benevolentia mutua Amicorum, eorumve, qui nobis sanguine conjuncti sunt; immo dum certò confidimus fore,ut Amici nostra æstiment obsequia, & vicissim nostris in periculis vitâ, fortunisque suis nobis auxilio sint, in errorem istum nos inducit obligatio propria, cui ut faciamus satis, nostri sæpe obliviscimur exitii. Interim si in calamitatem aliquam nos incidere contigerit, subducunt sese illi,& nos destituunt. Ad Jobum cum omni malorum genere acerbè confligantem soli tres amici inviserunt, & quidem à Deo *i* moniti,nec opere tamen, & reipsa eidem venêre subsidio; sed verbis duntaxat,&monitionibus asperis, quibus patientiam ejus egregiè exercebant. Postquam verò Deus eundem iterum respexisset benigniùs, & bonis omnibus denuò cœpisset cumulare, undique ad eum concurrerunt, non consanguinei solùm, sed ii etiam, qui eum non nisi à facie noverant, & mensæ ejus accubuerunt, ut tantarum prosperitatum participes *k* fierent.

Error iste sub specie boni,& auxilii mutui,ac obligationis multos in ruinam dedit præcipites, qui cùm beneficia inter alios seminâssent, non nisi ingratitudinem & odia messuerunt postea, hostes experiundo, quos amicos antè habuerant,ita ut viverent deinceps, & morerentur infelices. Spiritûs sancti divinum oraculum

i *Audientes tres amici Iob omne malum, quod accidisset ei, venerunt, sicut locutus fuerat Dominus ad eos.* Job. 2. 11. k *Venerunt autem ad eum omnes fratres sui, & universæ sorores suæ, & cuncti qui noverant eum priùs, & comederunt cum eo panem in domo ejus.* Job. 42. 11.

cufum eft: † *Fili mi, si spoponderis pro amico tuo, defixisti apud extraneum manum tuam: illaqueatus es verbis oris tui, & captus propriis sermonibus.* Nósque exhortatur, ut oculos semper apertos habeamus, & caveamus nobis ab amici manibus, quomodo sibi cavet damula, aut avis à manibus l Venatoris. *Bene age, & cave tibi,* Castellanum proverbium eft, ab experientia natum. Non hoc illorum eft, qui sibi solùm vivunt, nec Misericordiâ aut Charitate moveri se sinunt, ut malis alienis remedium adferant. Obsurdescunt penitùs, & cœci fiunt ad gemitus aliorum & infaustos casus, omnem fugientes occasionem sese illis immiscendi: quo fit, ut à curis & molestiis immunes sint ac liberi, & si novos sibi non conciliant amicos, servant tamen eos, quos habent. Non inclarescent ex eo, quod in aliorum faciunt gratiam, sed quod facere intermittunt potiùs: nã alii id prudentiæ tribuent. Præterquam quòd communiter pluris æstimare soleamus eum, qui nostrâ non eget operâ, nósque despiciens, suâ ipsius sorte contentus vivit. Unde perspectis ordinariis hominum moribus, consultiùs fortè videri posset, calamitates aliorum otiosè spectare solùm, & dissimulare, ad utilitatem propriam animum semper reflectendo, nec illam periculis & casibus alienis commiscere. Verùm isthæc Politica contraria esset obligationi Christianæ, humanæ charitati, & aliis pluribus honestissimis virtutibus, quæ propiùs nos ad Deum faciunt accedere. Ista, inquam, Politica omnem dissolveret civilem societatem, quæ in eo posita eft, ut quisque & sibi vivat, & aliis. Virtus exterioribus signis & testimoniis non indiget, * *sibimet pulcherrima merces.* Quin tantò ampliùs ejus perfectio enitescit, & gloria, quantò minùs ei rependitur mutuum: nam benefacere ob solam spem retributionis, avaritiæ quædam species eft; & si illa obtineri non possit, gravi dolore conficitur animus. Illud ergo stimulo nobis sit, quod nobis ipsis debemus,

† Prov. 6 1. l *Eruere quasi damula de manu, & quasi avis de insidiis aucupis.* Prov. 6. 5. * Sil. l. 13.

bemus, uti & exemplum Dei infinitè boni, qui sua semper dispertit beneficia, in eos etiam, qui minùs gratos se exhibent. Prudentiæ tamen est tempori advertere, ubi & quando benevolentia reciproca sperari non potest; infelix enim est, qui postquam grandes fecit sumptus, & difficultatibus ac periculis alienis sese objectavit, parem præstolatur gratiam, & non nisi ingratitudinem reportat. Qui naturam, & mores hominum ordinarios noverit, ei id minimè mirum videbitur aut insolens, cúmque antè illud præviderit, adversus hunc ictum muniet animum, ne fraudi sibi ea res esse possit.

§. Nunc illud etiam diligenter considerandum, num è re amici sit, nec ne, si ejus defensionem velimus suscipere: interdū enim plus officimus hâc nostrâ opitulandi promptitudine, quia aut importuna est, aut imprudens, dum placere aliis cupimus, & officiosi videri, quâ re illos juxtà ac nos perdimus. Hoc placendi studium suo plerunq; auctori noxium compescuit Thraseas (etsi in suum id est favorem) in Rustico Aruleno, † *ne vana, & reo non profutura, intercessori exitiosa inciperet.*

§. Nec minùs imprudens, & periculosus est zelus boni publici, & rerum à principe bene agendarum, tum præsertim, cùm nec ex officii obligatione, nec certâ spe remedii, non rogati immiscemus nos ejus negotiis ac commodis, cum evidenti nostro periculo. Non ego illud nunc volo, ut damni alieni otiosi spectatores simus, neque ut silentium nostrum, aut quies tyrannidi, & tempori turpiter serviat; sed ne imprudenter nosmetipsi perdamus, & ut Lucii Pisonis insistamus vestigiis, qui temporibus difficillimis, & maximè calamitosis semetipsum tantâ prudentiâ conservavit, * *ut nullius servilis sententia sponte auctor, & quoties necessitas ingrueret, sapienter ea moderaretur.* Sæpe in antecessum consilia damus de iis quæ ad nos non pertinent, persuasi in illis remedium malorum publicorum consistere; neque advertimus tamen, nos facillimè decipi amore

† Tac. l. 16. Ann. * Idem l. 6. Ann.

amore proprio nostrarum opinionum, absque notitia particulari earum rationum, quibus ducuntur principes; quæve in ipso facto occurrunt. Nihil magis periculosum, quàm aliis velle consilia dare. Etiam qui ex officio tenetur, vitare illud debet, si non rogetur: consilia enim ex eventu æstimari solent, qui pendet à casibus futuris, quos prudentia prævertere non potest, & quod succedit malè, Consiliario tribuitur: non illud verò, quod feliciter evenit.

SYMBOLUM XLVIII.

Quàm ab armis instructi sunt Principes adversus externos hostes! quàm inermes adversus domesticos! Inter ipsos satellitum enses eos comitantur,

nec advertunt tamen. Isti adulatores sunt, & assentatores: nec minus periculi est ab eorũ blanditiis, quàm ab armis hostium. Plures sanè Principes adulatio, quàm ipsa vis in ruinam impulit. Quam regiam purpuram non arrodit ista tinea? ecquod sceptrum teredo illa nõn exedit? In altissimam etiam cedrum sese insinuat, & corrosâ sensim ejus medulla eam deniq; humi sternit. Damnum est, quod non nisi ipsa ruina sese prodit. Priùs effectus illius incurrit in oculos, quàm ejusdem caussa. Ementitus bombyx, qui deaurata Palatiorum laquearia incolit. Stellioni stellis variis per dorsum distincto, & venato pectore eam Emblema præsens comparat. Sub stellato zeli pallio, quo perniciosos suos fines contegit, se exhibet *a* Principi. Illud sciat inprimis, non omnem lucem Naturæ optimæ esse indicem: nam & in sacra Scriptura lepræ ea *b* signum est. Et ligna putrida lumen aliquod sub noctem solent fundere. E perniciosa mente aliquæ boni stricturæ emicant. Interdum intra ipsa severitatis viscera, quæ libertatis est amica, & contraria Principi, serviliter sese abdit ostentatio. Valerius Messalla sic fecit, quando auctor fuit, ut quot annis obedientiæ sacramentum innovaretur Tiberio; rogatúsque cujus jussu ista proponeret: † *sponte dixisse, respondit, neque in iis quæ ad Rempublicam pertinerent, consilio nisi suo usurum, vel cum periculo offensionis: quæ sola species adulandi supererat.* Huic non longè absimilis fuit adulatio illa Ateii, quando accusato Lucio Ennio, quòd argenteam Tiberii statuam destruxisset, ut varia suppellectilia inde effingeret, nolentéque ipso Tiberio accusationem admittere, palàm sese illi opposuit, dicens: * *non debere eripi Patribus vim statuendi; neque tantum maleficium impunè habendum. Sanè lentiùs in suo dolore esset; Reipublicæ injurias ne largiretur.*

§. Stel-

a *Væ qui dicitis malum bonum, & bonum malum: ponentes tenebras lucem, & lucem tenebras.* Is. 5. 20. b *Aut quasi lucens quippiam, id est plaga lepræ.* Levit. 13. 2. † Tac. l. 1. Ann. * Idem l. 3. Ann.

§. Stellio pellem mutat in annos singulos: cum tempore consilia sua adulatio, quoties nimirum Princeps voluntatis suæ affectum variat. † Regi Alphonso decimo Ministri ejus primùm auctores fuerant, ùt Reginam violantem ob infœcunditatem abs se dimitteret, matrimonium irritum caussati, quòd postea iidem mutatis sententiis ratum habuêre, suaserúntque Regi, ut eandem ad thori societatem revocaret.

§. Nullum animal magis fraudulentum, quàm stellio; unde & jurisperiti omne delictum ex fraude crimen stellionatûs appellant. Ecquis majoribus utitur dolis, ac assentator, qui nunquam non voluntati ponit laqueos, nobilissimæ hominis facultati, támque principali, ut sine illa sensus omnes sub jugo servitutis sint.

§. Non enecat eum Stellio, quem inficit, sed torpore solùm omnia ejus membra corripit, eúmque à seipso quodammodo avocat, varios in eo affectus excitando. Adulatori hoc proprium est, qui varia boni specie fascinat oculos, & decipit aures Principis, aut eum quasi extra se abripit, ut rerum veritatem dispicere nequeat. Stellio tam hominibus infensus est, ut cùm pellem exuit, eam ipse devoret, ne cuiquam contra comitialem morbum usui & remedio sit. Adulator ferre non sustinet, ut Princeps ab erroribus suis convalescat; erroris enim agnitio filia est veritatis: hæc verò assentationi inimica. Adulatio prosperitatibus Principis invidet, eúmque execratur, & odio habet, tanquam qui potentiâ suâ & necessitate quâdam istud adulationis, dissimulationisque imponat jugum, & cogat quodammodo aliud clausum gerere in pectore, aliud ore proloqui.

§. Singulari prudentiâ opus est in Principe, ut adulationem sciat discernere: ea námque in laudibus consistit, quas Princeps audiet interdum ab iis etiam, qui ab assentandi vitio quàm longissimè absunt. Illud

† Mar. hist. Hisp. l. 28. c. 9.

discrimen est, quòd adulator promiscuè honesta atq; inhonesta, proba ac improba laudare soleat; ii alii verò id solùm, quod rectum ac bonum est. Si ergo viderit Princeps, ea sibi adulatoriè tribui, quæ aut aliis debentur, aut casu c evenerunt: laudari res leves, quæ laudem non merentur: ea, quæ voluptati sunt potiùs, quàm honori; ea quæ à negotiorũ molestiis se vocant Principis animũ: ea, quæ magis commoda ejus propria spectant, quàm bonum publicum; & tamen sic laudantem, non seipsum ritè moderari: non tristitia affici, nec commonere principem, si quid indecens, & personâ sua ac majestate indignum eum committere viderit: immo errores ejus, ac vitia excusare: magis deinde suæ propriæ studere fortunæ, quàm obsequio principis: omnem illius dissimulare offensionem, & fastidium, ut individuus comes lateri semper hæreat: non adjungere sese ad viros severos, & boni publici amantes: laudare eos, quos judicat erga se gratos fore, dum eos è principis gratia exturbare non potest: postquam verò de hac securus fuerit, & principem in sua habuerit potestate, elaborare, ut aliorum sibi conciliet animos, omnes meliores successus sibi tribuendo, & incusando principem, quòd consiliis suis noluerit obsequi: jactare item majoris auctoritatis comparandæ caussâ apud extraneos, se errata ejus reprehendisse, cùm interim in secreto ea excuset, laudet & probet; facilè hunc talem non nisi adulatorem esse licebit agnoscere, qui fugiendus principi haud secùs, ac pestilentissimum venenum & sincero isti amori, qui ei debetur à subditis omnino d contrarium.

Verùm tametsi hæc indicia satis sint manifesta, solet tamen amor proprius tam esse cœcus, ut adulationem haud agnoscat; sed capi se sinat suis laudibus, quæ nescio

c *Popule meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt, & viam gressuum tuorum dissipant.* Isa. 3. 12. d *Blanditiæ pessimum veri affectûs venenum; sua cuique utilitas.* Tac. lib. 1. hist.

nescio quàm suavem in sensus exercent tyrannidem, adeò ut nulla tam sit enormis, quàm principes non credant suis deberi meritis. Accidit hoc interdum ex remissa quadam & segni bonitate, quæ assentationis damna non satis expendens eam tolerat; quin immo submissionem interpretatur, & affectum optimum. † Quo in genere peccârunt Rex Galæciæ Ferdinandus, suis omnibus invisus, quòd assentatoribus nimis faciles aures daret; & Rex Alphonsus nonus, qui eandem ob caussam virtutum suarum, & præclarè factorum gloriam haud parum obscuravit. Advertant igitur Principes, se fortè ab amore proprio, aut innata bonitate sic decipi, ut datis etiam sufficientibus indiciis, adulationem agnoscere nequeant, atque adeò, ut in notitiam illius veniant, seséque ab ea liberent, historias suaserim evolvant, & observent in Antecessoribus suis, aliisque artificia ista & fraudes, quibus circumventi fuerunt ab adulatoribus, damna, quæ incurrerunt, & considerent deinde, num eodem modo secum quoque nunc agatur. Unicâ solâ vice, cùm Assuerus Rex noctem insomnis traduceret, juberétque annales suorum temporum sibi prælegi, mox illi aperuerunt, quod nemo aliorum fuisset ausus, intellexitque technas & tyrannides amici sui Amani, * quem unicè ferebat in oculis & præstita à Mardochæo fidelitatis obsequia; illas quidem per adulationem hactenus occultatas; hæc verò per malitiam pressa silentio: tunc autem re comperta unum supplicio jussit affici, alterum præmio. Attamen in hac ipsa etiam lectione attendant oportet, ne fors adulatio larvam induat; legant ipsimet historias; fieri enim posset, ut si legeret alius, silens prætereriret eos casus, qui erudire deberent Principem, aut clausulas quasdam & verba immutaret. O infelicem majestatis sortem, quæ nec secura esse potest de veritate librorum, qui tamen amici hominum habendi sunt fidelissimi.

§. Jam

† Mar. hist. Hisp. lib. 12, c. 13. * Esth. c. 6.

§. Jam illud etiam curet princeps, ut si qui contra eum libelli infames eduntur in lucem, ad suas manus perveniant: etsi enim illos dictet malitia, veritatem tamen scribunt, & reperiet in iis, quæ aulici solent silentio premere, evadétque prudentior suâ propriâ infamiâ. Videns aliquando Tiberius, quàm in eo fuerit deceptus, quòd Sejani malitiam cum tempore penetrare non potuerit, † *quæ ab hæredibus occultata*, publicè *recitari jussit: patientiam libertatis alienæ ostentans, & contemptor suæ infamiæ; an scelerum Sejani diu nescius, mox quoquomodo dicta vulgari malebat, veritatísque, cui adulatio officit per probra saltèm gnarus fieri.*

§. Non semper actiones suas contempletur Princeps in speculo eorum, quos circa se habet; alios extraneos potiùs consulat viros zelosos & severos, & attendat, num una eadémque omnium sit approbatio: nam assentationis specula ob varias & inconstantes formas nunquam species offerunt oculis, quales ipsæ sunt in se, sed quales esse optaret princeps; & * *melius est à sapiente corripi, quàm stultorum adulatione decipi.* Ad eum finem necessarium est, ut nunc hos, nunc illos interroget, & verecundiâ omni, ac metu liberet, ponendo eis ob oculos obligationem, quâ veritatem eloqui teneantur. Etiam Samuel liberè edicere ausus non fuit coram e Heli sacerdote, quæ Deus ipsi præceperat, donec ipse fuisset f sciscitatus.

§. Consideret se porrò Princeps etiam in vulgi speculo, in quo ne minima inest macula, quæ non confestim appareat; nescit enim dissimulare multitudo. Ludovicus quartus Franciæ Rex ementito habitu vulgari plebeculæ sese commiscebat, ut audiret, quæ de suis actionibus & gubernandi ratione illi dicerent. In compita publica prodeundum est, ut veritatem invenias. Rem unicam palatio suo deesse querebatur Ludo-

† Tac. lib. 6. Ann. * Eccl. 7. 6. e *Et Samuel timebat indicare visionem Heli.* 1. Reg. 3. 15. f *Et interrogavit eum: Quis est sermo, quem locutus est Dominus ad te?* ibid. v. 17.

Ludovicus XI. Franciæ Rex, veritatem nimirum. Nimis modesta ea est, nec apta ad mores aulicos; quin has ipsas aulas refugit, ne confundatur in præsentia regia. Ea de caussa Rex Saul Pythonissam consulturus mutavit habitum, ut tantò sibi responderet liberiùs, atque adeò ille ipse quæstionem ei proposuit, nec alterius fidei rem istam committere g voluit. Idem Jeroboamus quoq; observavit, quando uxorem suam ablegans ad Prophetam Achiam, ut intelligeret de infirmitate filii, eidem præcepit vestimenta commutare, ne si forsan eam agnosceret, aut non responderet, aut veritatem non h diceret. Cùm ea igitur intra privata Principum conclavia reperiri non possit, industriâ opus est, ad eam alibi indagandam. † *Gloria Regum, investigare sermonem.* Rex Philippus secundus famulo utebatur sibi in paucis charo, per quem rescisceret omnia, quæcunque de se intra&extra palatium alii loquerentur. Illud tamen observandum, populi sermones, qui principe absente fiunt, licèt è vero sint, si tamen ad aures ejus perferantur, vanos fore, & adulatorios; immo in caussa cur cœco quodam modo vitiorum suorum sequatur impetum, ex communi illo applausu sibi persuadendo actiones suas probari ab omnibus. Nullius gubernatio magis tyrannica unquàm fuit, quàm Tiberii; nullus Principi familiarior majori in odio, quàm Sejanus; & tamen cùm Capreis essent, * *crebris precibus efflagitabat* Senatus, *visendi sui copiam facerent.* Neronem sic miserè decipiebant populi adulationes, ut planè crederet, eum absentiam suam ab urbe Roma ferre non posse; imaginabatur sibi nimirum † *vidisse civium mæstos vultus, audire secretas querimonias, quòd tantum aditurus esset iter, cujus ne modicos quidem egressus tolerarent.*

g *Mutavit ergo habitum suum, vestitúsque est aliis vestimentiis, & abiit ipse.* 1. Reg. 28. 8. h *Dixitque Ieroboam uxori suæ: Surge, & commuta habitum, ne cognoscaris, quòd sis uxor Ieroboam.* 3 Reg. 14, 2. † Prov. 25. 2. * Tac. lib. 4. Ann. † Idem l. 15. Ann.

rent, sueti adversum fortuita aspectu Principis refoveri; qui aliàs tam invisus erat,† ut *Senatus, & primores in incerto essent, procul, an coràm atrocior haberetur.*

§. Essent præterea & alia media ad agnoscendam adulationem; sed pauci principes iis uti cupiunt, qui affectibus eorum & appetitui naturali sese illa accommodant. Ita videmus in monetarum adulteratores animadverti acerbiùs, quàm in assentatores, tametsi hi magis noceant: nam illi quidem monetarum leges violant; hi verò eas, quæ vitia prohibent, faciúntq; ut virtutis speciem induant. Grande illud damnum est, quod nunquam non culpatur, & semper tamen viget in aulis principum, ubi minimè secura est Veritas, præsertim * *apud aures superbas & offensioni proniores.* Ipsâ morte luit Bernardus Cabrera, quod Petrum IV. † Regem Aragonium de rebus quibusdam amicè monuisset, non obstantibus tot eximiis obsequiis, quæ præstiterat, aut quòd Regem ipse moderator optimis moribus informasset. Qui alium monet, & instruit, actiones ejusdem videtur incusare, & judicio ac probitate se præferre alteri, quam eminentiam principes ferre non sustinent: existimant enim non sat honoris sibi deferri ab eo, qui tam apertè iis loquitur. * Animo sincero, & candido Regi Petro Crudeli referebat Guterrius Fernandesius Toletanus, quid ipse de ejusdem gubernatione sentiret, hortabatúrque, ut rigorem suum nimium moderaretur: quam monitionem præmio etiam dignam pro tanto delicto Rex habuit, ut ob libertatem istam capite illum plecti jusserit. Eum ut judicem veretur princeps, qui actiones ejus observat, nec æquis intueri potest oculis, cui illæ probatæ non sunt: *Nam suadere Principi, quod oporteat, multi laboris & periculi*; * non illud, quod ipse ultrò appetit. Quæ caussa est, cur timidior sit veritas, & adulatio audaciores sumat animos. Si quis tamen princeps tam foret generosus, ut capi assentatione indeco-

† Tac. lib. 4. Ann. *Mar. hist. Hisp. l. 17. c. 7. † Ibid. Tac. l. 15. *Idem c. 4. † Tac. l. 1. hist.

decorum duceret, & contemptum arbitraretur, si fictis ad speciem laudibus eum conentur decipere alii, malintque cum ejus fortuna, quàm persona *i* loqui; facilè illud adulatorum genus arcebit, armando sese contra illos severitate: nemo enim talia audebit in Principem gravem ac serium, qui rerum veritatem intelligentia comprehendit, & honores vanos contemnere didicit. Tiberius eâdem vultûs constantiâ & libertatem Pisonis accepit, & Galli *k* adulationem. Et tametsi dissimularet, *intellexit* tamen ista verborum lenocinia, sicut & illa Ateii Capitonis, † *ut erant magis, quàm ut dicebantur.* Remuneretur porrò princeps præmiis publicis eos, qui ingenuè veritatem proloqui ausi fuerint. Fecit illud Clisthenes Siciliæ Tyrannus, qui cuidam suo Consiliario statuam erexit, quòd sibi, ne triumpharet, liberè contradixisset; quâ re mirè universum sibi devinxit populum, aliisque suis Consiliariis addidit animos, ut liberiùs, quicquid sentirent, posthac edicerent. Rex Alphonsus duodecimus de re magni momenti aliquando consulturus, manu dextrâ strictum ensem, lævâ sceptrum tenens, sic præsentes allocutus est: * *Agite, dicite omnes liberè, quæ mens sit vestra, atque sententia, & consulite in medium, quæcunque ad majorem gladii hujus gloriam, & sceptri incrementum fuerint.* † *Rarâ temporum felicitate, ubi sentire, quæ velis, & quæ sentias, dicere licet.* Adulationis turpitudinem satis agnoscunt omnes; sed & omnes veritatis damna perspecta habent, videntque majus ab hac, quàm ab illa sibi esse periculum. Quis non cum omni sinceritate & zelo loqueretur principibus, si hos contingeret Joanni II. Lusitaniæ Regi esse similes; qui cuidam, nescio quam dignitatē petenti, fertur respondisse,

i *Etiam ego, ac tu simplicissimè inter nos hodie loquimur; cæteri libentiùs cum fortuna nostra, quàm nobiscum.* Tac. lib. 1. hist. k *Audiente hac Tiberio, ac silente.* Idem lib. 2 Ann. † Idem lib. 3. Ann. * Mar. hist. Hisp. † Tac. lib. 1. hist.

disse, se quidem eam jam pridem alteri fideli Ministro suo destinasse, qui nunquam ea sibi loqueretur, quæ aures solùm demulcerent, sed quæ ad majus suum obsequium, & Regni utilitatem facerent. Verùm nonnisi in pauculis generosam istam sinceritatem inveneris; omnes ferè Regis Achabi mores imitantur, qui cùm Prophetas vocasset in consilium, Michæam exclusum voluit, quem eo nomine invisum habebat quòd mala semper, nunquam boni aliquid sibi *l* vaticinaretur. Hæc caussa est, cur multi Ministri sæpe non leve periculum adeant, si zelo aliquo ducti per solam etiam conjecturam loqui velint de damnis imminentibus, ut opportuno remedio illis tempestivè occurratur: ita enim ferè comparati sunt Principes, ut prorsus ignorare ea malint, quàm anticipatò metuere. Aptissimas habent aures ad concentum musicum; dissonas verò impendentium calamitatum voces ferre non sustinent. Unde porrò fit, ut concionatores, & conscientiarum suarum arbitros eligant, quæ prædicent & dicant solùm, quæ ipsi *m* volunt; non quod Deus inspirat, uti Propheta Michæas *n* faciebat. Quid mirum igitur, si absque veritatis luce aberrent à via, & pessum eant?

§. Si à prudentia instructi essent, qui veritatem loqui volunt Principi, haud dubiè pluris illam faceret, quàm inanes assentatiunculas; at perpauci tempestivè uti ea nôrunt cum suavitate, atque eo modo, ac decet. Omnes ferè in dicendo liberiores, asperi simul sunt, & communiter offendit Principem vultus nimis serius, & armatus à veritate: † *quædam enim virtutes odio sunt, severitas obstinata, invictus adversus gratiam animus.* Nempe Principes contemni se putent, si contemnantur artes, quibus eorum favor & bona gratia parari solet: existimant enim, qui isti rei non

l *Sed ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, sed malum.* 3. Reg. 22. 8. m *Ad sua desideria coacervabunt sibi magistros.* 2. Tim. 4. 3. n *Quodcunque dixerit mihi Deus meus, hoc loquar.* 2. Paral. 18. 13. † Tac. L. 15. Ann.

non studet, nec subditum se agnoscere, nec Principum opera indigere. Qui superior est, phlebotomo, aut novacula veritatis utitur, ad curandum inferiorem; hic verò solo cauterio quod absque dolore quasi enecat & exedit, quod in Superiore vitiosum est. Offendere veritatibus, quæ nec tempus, nec modum servant, malitia potiùs est, quàm zelus; audacia magis, quàm admonitio. Quid? quòd etiam Deus, quæ dicenda sunt, singulari cum prudentia & moderatione Principibus manifestet: nam etsi per Josephum & Danielem quædam de calamitatibus futuris Pharaoni & Nabuchodonosori denuntiare potuisset; per quietem tamen id facere maluit, dum sensus sopiti essent, & Majestas quasi sepulta *o* somno, nec clarè tunc quidem, sed per figuras & hieroglyphica, ut certum interpretationis tempus intercurreret, ad cavendum terrorem nimium & consternationem subitam, uti & periculum Ministrorum, si non rogati hæc talia iis *p* indicassent. Satis sit Ministro, si Princeps in notitiam eorum deveniat, & si solis signis id possit efficere, verbis ad eam rem ne utatur. Reperiuntur tamen nonnulli adeò imprudentes, & sinistræ intentionis, ut veritatem nudè eloqui, & malorum nuntiorum auctores esse & bajuli nil vereantur. Discant hi ex iis, quæ Regi Balthasari quondam evenêre; cui manus illa, quæ capitalem mortis sententiam ei in supremo pariete exhibebat, non totam sese spectandam dedit, sed solos digitos; immo nec digitos, sed extremos eorum articulos duntaxat: ita ut nequaquam appareret, à quo regerentur; nec lucente sole, sed sub noctem, scribentes decretoriam illam sententiam ad candelabri lucem, & in pa-

o *Evigilans, rursus sopore depressus, vidi somnium.* Gen. 41. 22. *Somnium vidi, quod perterruit me: & cogitationes meæ in strato meo, & visiones capitis mei conturbaverunt me.* Dan. 4. 2. p *Cui ille ait: Vidi somnia, nec est qui edisserat: quæ audivi te sapientissimè conjicere.* Gen. 41. 15.

in pariete q dubio, ejusmodi literis, ut non nisi interjecto temporis spatio legi posset & intelligi.

Dummodo ergo intentio bona sit, & prudentiam habeat comitem, facile erit medio & securo incedere itinere inter adulationis servitutem, & contumaciam veritatis. Omnes enim hæc dici possunt, si quis rectè eas dicere noverit, emendationem solùm præ oculis habendo: quomodo * *moderatione, prudentiâque Agricolæ* iracundus Domitiani animus *leniebatur, quia non contumaciâ, neque inani jactatione libertatis famam fatúmque provocabat.* Qui cum obsequio & modestia generositatem & industriam miscuerit, etiam inter Principes malos securus degere r poterit, & gloriosus præ iis, qui nimiâ famæ cupiditate stultè semetipsi prodiderunt, absque ullo Reipublicæ emolumento. Isthâc consideratione moderatus est *pleraque* Marcus Lepidus, † *& ab sævis adulationibus aliorum in melius flexit: neque tamen temperamenti egebat; cùm æquabili auctoritate, & gratia apud Tiberium viguerit.* Exiit senatu *Thrasea Petus silentio, vel brevi assensu priores adulationes transmittere solitus*, cùm in Tiberii gratiam decerneretur, * *dies Natalis Agrippinæ inter nefastos esset.* Quid effecit tamen? nocuit Senatui, *sibi caussam periculi fecit, cæteris libertatis initium non præbuit.*

§. In illis plus periculi habet veritas, qui dum adulatores esse fugiunt; liberi tamen videri volunt, & ingeniosi, adeòque † *acerbis facetiis*, facta & vitia Principum perstringunt, *quarum apud præpotentes in longum memoria est*, maximè si ex vero sint; uti Neroni cum Vestino accidit, quem jussit interfici, quòd sce-

q *Apparuerunt digiti, quasi manus hominis scribentis contra candelabrum in superficie parietis aulæ regiæ: & Rex aspiciebat articulos manûs scribentis.* Dan. 5. 5. * Tac. in vita Agric. r *Posse etiam sub malis Principibus magnos viros esse.* Idem in vita Agric. † Idem lib. 4. Ann. * Idem lib. 14. Ann. † Idem l. 5. Ann.

ſcelera ſua ejus libertati odio ſeſſent. Veritatem propalare, ut mala gubernandi ratio publicetur potiùs, quàm corrigatur, libertas quædam eſt, quæ admonitio videtur, & eſt obtrectatio; zelus videtur, & malitia eſt. Nec minùs peſtilentem hanc judico, quàm ipſam aſſentationem; † nam ſi *adulationi fædum crimen ſervitutis, malignitati falſa ſpecies libertatis ineſt.* Hinc prudentiores Principes tam libertatem, quàm nimias blanditias metuunt; neutrum quippe periculo vacat, atque adeò utrumque extremum fugiendum, uti Tiberii temporibus accidebat, * *quando anguſta & lubrica oratio ſub Principe, qui libertatem metuebat, adulationem oderat.* Illud tamen certum, aliqnid dandum adulationi, ut veritati locus ſit. In nulla omnino re blandiri, eſt accuſare omnia, & in gubernatione † *corruptis moribus, perinde anceps, ſi nulla, & ubi nimia eſt oſtentatio.* Deſperata omnino foret Reſpublica, & ſine omni remedio, princeps crudelis evaderet, ſi nec veritas, nec adulatio quicquam in eum auderent. Aſpidi eſſet ſimilis, ſi aures obturaret ad illius blanditias, qui eum cum prudenti moderatione ad honeſtiora vellet *t* impellere. Cum his talibus comminatus eſt Deus per Jeremiam Prophetam populo Hieroſolymitano: * *Ego mittam vobis ſerpentes regulos, quibus non eſt incantatio; & mordebunt vos.* Ferox animus eſt, qui ad ſuavem & modeſtam aliquam adulationem paſſiones ſuas non deponit, & conſilia ſaniora unà cum illa ſuaviter propoſita reſpuit. Quia enim amarior ſolet eſſe veritas, opus eſt labra calicis dulcedine aliquâ illinere, ut Principes avidiùs eam hauriant. Audire eas nolunt, ſi ſiccæ ſint, quin immo

ſ *Sæpe aſperis facetiis illuſus, quæ ubi multum ex verò traxêre, acrem ſui memoriam relinquunt.* Tac. lib. 15. Ann. † Idem lib. 1. hiſt. * Idem lib. 2. Ann. † Idem lib. 4. Ann. t *Furor illis ſecundùm ſimilitudinem ſerpentis: ſicut aſpidis ſurdæ, & obturantis aures ſuas. Quæ non exaudiet vocem incantantium, & veneficí incantantis ſapienter.* Pſ. 57. 5. & 6. * Jer. 8. 17.

mò iis auditis pejores fiunt. † Tiberius *Cæsar objectam sibi adversus reos inclementiã eò pervicaciùs amplexus fuit.* Expedit interdum commendare in iis egregia quædã facinora, tanquam si ea patrassent, ut ad ea patranda incitentur: aut in laudanda fortitudine, & virtute modũ aliquantulũ excedere, ut tantò ampliùs in iis crescant; his enim blanditiis magis ad honestiora inflammatur animus, quàm assentatione. Nec alio modo, referente Tacito, Senatus Romanus usus est cum Nerone, sub initium suscepti ab eo imperii, * *quàm magnis Patrum laudibus, ut juvenilis animus levium quoque rerum gloriã sublatus, majores continuaret.* Illud pessimum si vitia laudentur, & vestiantur virtutum nomine; hoc enim est habenas iis laxare, ut tantò committantur liberiùs. Cùm videret Nero immanitatem suam pro justitia haberi, magis ad illam se u dedit. Plures Principes adulatio improbos reddit, quàm malitia. Propriæ nostræ libertati, fortunis nostris & vitæ malè consulimus, si injustam Principum potentiam conemur extendere ulteriùs, suppeditando iis media, quibus indomitas suas cupiditates & affectus expleant. Vix improbus esset Princeps, nisi Ministri essent adulatores. Gratiam, quã virtutibus haud promererentur, malis publicis aucupantur. O grandẽ malignitatem, pro momentaneo aliquo favore, qui sæpe ne obtineri quidem potest, aut exitio est potiùs, quàm prodere patriam, & tyrannides meras in regnum evehere. Quid mirum, quòd Deus ob principum delicta castiget subditos, si illorum hi caussa sint, dum Princeps per Ministros suos omnia peragit, qui illum varios edocent modos populum tributis onerandi, opprimendi Nobilitatem, & gubernationem convertendi in tyrannidem, violando privilegia, statuta & consuetudines patriæ, & executionis deinde instrumenta sunt.

SYM-

† Tac. lib. 4. Ann. * Idem l. 13. Ann. u *Postquam cuncta scelerum pro egregiis accipi videt, exturbat Octaviam,* Idem l. 14. Ann.

SYMBOLUM XLIX.

VAlde [†] *dubitare cogor, fato & forte nascendi ut cætera, ita Principum inclinatio in hos, aut offensio in illos, an sit aliquid in nostris consiliis, liceátque inter abruptam contumaciam, & deforme obsequium pergere iter ambitione & periculis vacuum.* Occulta quædam vis videtur, quæ si non impellit, at movet voluntatem nostram, & inclinat ad unum magis, quàm ad alium: & si in sensibus & appetitu naturali naturalis quædam est cum rebus certis sympathia aut antipathia, quidni in affectu voluntatis? Esto, in appetitum plus roboris & virium habeant, quàm in voluntatem liberam: ille enim magis contra rectam rationem rebellis est, quàm

Q ista

[†] Tac. l. 4. Ann.

ista; diffiteri tamen non possumus, plurimum in eo genere valere inclinationem, quam communiter sequitur ratio, præsertim si ars & prudentia naturâ principis uti noverint, & ei consentanea agere. In omnibus rebus tam animatis, quàm inanimis secretum quendam quasi concentum & consensum videmus, atque occultam quandam amicitiam, cujus vincula rumpantur faciliùs, quàm dissolvantur. †Nec injuria, & adversitas in Rege Joanne secundo, propter privatum erga Alvarum Lunam affectum, nec in hoc evidens ruinæ periculum satis esse potuêre, ad dissolvendum illud amoris vinculum, quo ambæ eorum voluntates inter se unitæ erant. Sed etsi non sit naturalis ista propensio, idem tamen operari solet gratitudo pro obsequiis præstitis, aut subditi præ aliis excellentia. Virtus seipsa amari meretur, & nescio quid unà secum adfert voluntati gratum. Nimis inhumanum esset obstringere principem, ut affectus suos semper indifferentes, & quasi in æquilibrio suspensos habeat, qui per oculos & manus sese effundunt è pectore. Quæ unquam tanta fuit securitas, quæ vim privati amoris effugere omnino potuit? Quàm cordis sui retinens erat Rex Philippus secundus! & tamen non uni soli, sed pluribus etiam sibi familiarioribus illud laxavit. Quid? Deus ipse nonne quosdam chariores præ aliis habuit? habuit sanè, & facultatem iis dedit aliquando, ut Solem & Lunam [a] sisterent, *obediente Domino voci hominis.* Et cur privatis licitum sit (id quod expendit Rex Petrus, cognomento Crudelis) amicos legere, non item principibus? Molestias suas habet Dominatio, ad quas levandas opus est aliquo, quicum fidentiùs possis agere. Multæ in illa difficultates sese offerunt, quæ ab uno solo superari nequeunt. Regnandi onus difficile est, & gravius; quàm ut ad illud ferendum unius solius sufficiant humeri, robustissimi quiq; illi cedunt, & quemad-

† Mar hist. Hisp lib. 20. c. 16. a *Sol contra Gabaon ne movearis, & Luna contra vallem Ajalon, steterúntque Sol & Luna.* Jos. 10. 12.

admodum Jobus loquitur, sub illo *b* curvantur. Eandem ob caussam, etsi Deus Moysi adesset in omnibus, eique vires & lucem ad implendum munus suum sufficeret, præcepit tamen, ut in populo gubernando seniorum uteretur operâ, qui laboris partem in se *c* suscíperent, & socero ejus Jethro onus illud videbatur majus, ac vires *d* ferrent. Factum hoc ab omni ævo, Alexander Magnus laborum socium asscivit Parmenonē, David Joabum, Salomon Zadochum, Darius Danielem; quorum directione factum, ut negotia rectiùs succederent. Nemo principum tam prudens est, atque intelligens, ut scientiâ suâ omnia queat assequi, nec tam gnavus, ac laboriosus, ut negotia quævis solus possit conficere. Humana isthæc imbecillitas suasit erigere Tribunalia, Consilia cogere, creare Præsides, Gubernatores, & vice Reges, in quibus auctoritas & potestas Principum resideret. *Ca el solo* (verba sunt Regis Alphonsi Sapientis) *non podria ver, nin librar todas las cosas, porque à menester por fuerta ayuda de otros, en quien se fie, que complan en su lugar, usando del poder, que del reciben en aquellas cosas, que el non podria por si cumplir.* Quare cùm Princeps plerumque Ministrorum utatur operâ in extraneis negotiis, quid mirandum magnopere, si eosdem quoque adhibeat in iis, quæ in conclavi interiori, & apud animum suum pertractat? si quem sibi magis familiarem habeat, quique præstò illi sit, quoties examinat, aut approbat consiliorum placita, quæ ad ipsum perferuntur: cum quo, inquam, sua possit conferre dubia, & proposita animi, à quo item instruatur; cui denique negotiorum expeditionem, atque executionem rectè committere *e* audeat?

b *Sub quo curvantur, qui portant orbem.* Job. 9. 13. c *Ut sustentent tecum onus populi, & non tu solus graveris.* Num. 11. 17. d *Ultra vires tuas est negotium, solus illud non poteris sustinere.* Exod. 18. 18. e *Solatium curarum frequenter sibi adhibent maturi Reges, & hinc meliores æstimantur, si soli omnia non præsumunt.* Cassiod. l. 8. Epist. 9.

deat? At non pejus foret, si tot ac tantis curis implicitus cum nemine ea communicaret? Præterquam quòd de se opus sit, semper Ministrum aliquem assistere principi, qui à negotiis aliis liber audiat, & referat tanquam Mediator inter ipsum & Subditos: neque enim fieri potest, ut princeps ipse aures det omnibus, & satisfaciat, nec id permittit tantæ Majestatis auctoritas. Hæc caussa erat, cur Israëliticus populus à Moyse peteret, ut eorum vice Deo loqueretur, quia præsentiam ejus ipsi *f* metuebant; & Absalon, ut Davidem in odium adduceret apud subditos, hoc in eo arguebat, quòd Ministrum non haberet, qui afflictorum querimonias exciperet.

Zelus, & prudentia alicujus in familiaritatem asciti eâ licentiâ, quam gratia tribuit, facilè corrigere poterit gubernationis defectus, & principum *g* propensiones. Agricola insigni cum solertia Domitianum continebat, ne in vitia præceps rueret. Tametsi Sejanus homo improbus esset, suas tamen *†* *obtexit libidines* Tiberius, *dum eum dilexit, timuítve, postremò in scelera simul ac dedecora prorupit, postquam remoto pudore, & metu, suo tantùm ingenio utebatur.* Et sanè per ejusmodi principum amicos Deus interdum totius Regni saluti consulit. Ita factum per Naamum in *h* Syria; in Ægypto per Josephum. Cùm igitur necessum sit, gubernandi onus partiri inter plures, naturæ consentaneum est, ut in adjutore legendo affectui concedatur aliquid, & occulto consensui sanguinis; qui delectus si prudens sit, atque ab eximiis animi dotibus,

quæ

f *Loquere tu nobis, & audiemus: non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur.* Exod. 20.19. g *Qui in regia familiaritatis sacrarium admittuntur, multa facere possunt & dicere, quibus pauperum necessitas sublevetur, foveatur religio, fiat æquitas, Ecclesia dilatetur.* Petrus Bles. Epist. 150. † Tac. lib. 6. Ann. h *Naaman Princeps militiæ Regis Syriæ, erat vir magnus apud Dominum suum, & honoratus: per illum enim dedit Dominus salutem Syriæ.* 4. Reg. 5. 1.

quæ in illo insunt, ortum habeat, nihil ea in re culpæ est, aut damni; immo expedit gratum esse principi, quem is in laborum societatem advocat. Illud difficultatem habet, unus ne aliquis, an plures ad id eligendi. Si plures sint, æquali loco habiti, & pari potentiâ, orietur inter eos æmulatio, consiliis suis ibunt in contraria, & bono publico periculum creabitur. Adeòque ordini naturali magis consonum videtur, ut negotia uni soli Ministro committantur, qui invigilet aliis, pérque cujus manus materiæ omnes ritè ac ordine digestæ deveniant ad principem, qui denique vicem hujus obeat in curis solùm, non in potentia; in consultationibus, non in gratiis largiendis. Sol unicus universo mundo lucem impertit, quoties verò sub occasum ab aspectu hoc nostro abit, non plures sibi substituit noctis præsides, sed solam Lunam, & quidem majori lucis cum claritate, quàm sidera reliqua, quæ veluti Ministri inferiores eidem assistunt: attamen nec in his, nec in illa nativa lux est, & propria, sed mutuata solùm, quam ideo terra Soli acceptam refert. Istiusmodi affectus privatus & favor Majestatem non dedecet, quando princeps oneris publici partem in amicum sic derivat, ut sibi tamen arbitrium & auctoritatem supremam reservet: talis enim privata benevolentia non gratia solùm est, sed officium; non favor sed laborum communicatio. Nec tantopere in invidiæ incurreret oculos, si principes prudentiores eam alio vestirent nomine, quale esset, verbi gratiâ, munus præsidendi in Consiliis & Tribunalibus; sicut Præfecti urbis Romæ olim extra invidiam erant, licèt alteri essent Cæsares.

Subditorum felicitas in eo consistit, quòd princeps non adamanti similis sit qui ferrum ad se attrahit, & aurum respuit; sed quòd talem legere sciat Ministrũ, qui si quid bene laudabiliterque fiat, uti & gratias omnes principi tribuat; onera verò, & odia populi in se suscipiat; qui attento ad bonum publicum animo illi adsit in omnibus; qui sine ambitione curet nego-

tia; sine fastidio audiat, sine passione consultet, & nullâ damni vel commodi proprii habitâ ratione decernat, ac statuat; qui denique ad utilitatem publicam, non suam, aut ad conservandam gratiam & favorem principis, negotia dirigat. Hæc mensura est, quâ cognoscere licet, num familiaritas illa ex zelo sit, an tyrannidem spectet. In electione talis Ministri magnâ curam ac diligentiam adhibere debent principes, dando operam, ut ne ex solo affectu aut levitate voluntatis id fiat, sed propter eximias dotes, ac merita: interdum enim privata ejusmodi benevolentia non à consilio est, sed à casu; non à gratia, sed à diligentia, & industria. Concursus aliquis aulæ erigere solet & adorare idolum, cui certam quandam dignitatem, & Majestatis splendorem tribuit multorum cultus, qui flexo poplite illud venerantur, luminaria illi incendunt, & thura adolent, precibus suis ac votis auxilium illius *i* implorantes. Quemadmodum verò industria immutat subinde cursum fluminis, & alio versum dirigit; ita fit interdum, ut qui negotia in aulis habent, relicto ordinario negotiorum alveo, hoc est principe, ejúsq; consiliis, per alium aliquem, qui principi charior & familiarior est, ea derivare soleant; cujus deinde artes gratiam sic quasi captivam detinent, ut prudentissimus etiam princeps ab iis sese expedire nequeat. Nemo cautior, nemo magis sui Dominus, quàm *k* Tiberius; & tamen Sejano se subdidit. In quo casu nescio fanè, num favor ille humana sit electio, an potiùs vis aliqua superior ad majus bonum, vel damnum Reipublicæ. Spiritus sanctus ait, singulare Dei esse *l* judicium.

Et

i Multitudo autem hominum abducta per speciem operis, eum qui ante tempus, tanquam homo honoratus fuerat, nunc Deum æstimaverunt. Sap. 14. 20. *k Tiberium variis artibus devinxit, adeò ut obscurum adversus alios, sibi uni incautum intectúmque efficeret.* Tac. l. 4. Ann. *l Multi requirunt faciem Principis, & judicium à Domino egreditur singulorum* Prov. 29. 26.

Et si Tacito† credimus, Sejanus *non tam solertiâ (quippe iisdem artibus victus est) quàm Deûm irâ in rem Romanam, cujus pari exitio viguit, cecidítque.* Damnum, quod caveri vix potest, quando privata illa benevolentia cadit in Virum aliquem magnum, uti plerumque in aulis fieri assolet, ubi primi è Nobilitate serviunt: nam qui ad illam familiaritatem semel delectus fuerit, auctoritate sanguinis, & familiæ amplitudine eam porrò tueri conabitur, nec facilè ab ea dimoveri se à quoquam patietur: quomodo factum olim Joanni Alphonso Roblesio *temporibus Joannis secundi Regis. Illud nimirum meo judicio innuere voluit Rex Alphonsus Sapiens, quando agens de familia regia in quadam sua lege sic loquitur:† *E otrosi de los nobles omes, è poderosos non se puede el Rey bien servir, en los oficios de cada dia. Ca por la nobleza desdennarian el servicio cotidiano: è por el poderio atreverse yen à fazer cosas, que se tornarian en danna, e en despreciamento del.* Cor Principis nunquam sine periculo est in manu subditi, quem ob sanguinis claritatem, & potentiæ amplitudinem alii suspiciunt. Quanquam, si gratia illa cadat in Virum aliquem magnum, zelosum & attentum ad obsequium, & honorem sui Principis, & ad bonum publicum, minus habet periculi: in eo enim casu non tanta erit invidia, & odium populi, & obedientior fiet imperiis, quæ per ejus manus eunt ad alios. Illud tamen nunquam non erit perutile, si princeps suam benevolentiam inter auctoritatem suam, & Amici merita quasi in æquilibrio conservare noverit, in partem tantùm gubernationis, quam solus sustinere non potest, eum admittendo. Nam si totum illi committat, officio principis sese exuet, experietúrque incommoda, quæ Rex Assuerus quondam expertus fuit, postquam Subditos suos omnes Amani arbitrio *m* permisisset. Quod largiri ipse potest, aut sua firmare manu, id ne largiatur,

† Tac. l. 4. Ann. * Mar. hist. Hisp. l. 20. c. 15. †L. 2. tt. 9. p. 2. m *De populo age, quod tibi placet.* Esth. 2. 11.

tur, aut firmet alienâ. Oculis aliorum uti non debet, qui suis videre potest oculis. Quæ ad Tribunalia & consilia pertinent, in iisdem pertractetur; ipse deinde oretenus de iis statuat cum præsidibus, & iis, qui à secretis sunt, è quorum relatione negotiorum notitiam hauriet; erunt autem responsa ipsius brevia, & quantum fieri licebit, ad justitiæ normam, quàm optima, collata cum iis ipsis, per quos negotia ista gesta fuerint. Ita pontifices solent, & Imperatores, & olim sic faciebant Hispaniarum Reges, donec Philippus secundus, utpote calami gloriâ insignis, introduxit, ut consultationes de scripto fierent, qui mos deinceps invaluit & privatæ familiaritati ansam dedit. Oppressi enim Reges variorum scriptorum prolixitate, coguntur ea uni alicui committere, & qui iis familiarior sit.

Plura favoris & benevolentiæ signa huic tali Princeps exhibeat: nam qui illius meruit gratiam, & in partem venit laborum, meretur etiam anteferri aliis. S. Petri umbra miracula *n* edebat. Quid magnum ergo, si majori cum auctoritate, quàm alii, agat omnia principi charior, qui umbra quædam illius est? Aliqui tamen favores, & gratiæ etiam pro aliis reservandæ sunt. Nec eæ tam amplæ sint, ut subditi conditionem exsuperent, eúmque principi æqualem reddant, velut si ascitus in aulam Imperii consors audientiam impertiat, & negotiantium turbam post se trahat, id quod existimationi & auctoritati principis haud parum derogat. Qui gratiâ apud eum pollet præ cæteris, umbrâ se esse credat, non corpus. Hæc caussa fuit, cur periclitati sæpe fuerint Castellæ Reges, eò quòd ad privatas hasce necessitudines admiserint alios. Cùm enim tunc Regum potestas minùs ampla esset, quantumvis parum iis concederent, facilè tamen præponderabat potestati regiæ; uti accidit Regi Sanctio, cognomento

n *Ut veniente Petro, saltèm umbra illius obumbraret quenquam illorum, & liberarentur omnes ab infirmitatibus suis.* Act. 5. 15.

mento Forti, † propter familiaritatem nimiam Lupi Hari; Regi Alphonso undecimo ob amicitiam privatam Comiti Alvari Osorii; Regi Joanni secundo, & Henrico quarto ob singularem erga Alvarum Lunam, & Joannem Paciechum affectum. Momentum totum familiaritatis istius in eo consistit, *ut uterque mensuram implere noverit, Princeps* quidem ut sciat, * *quantum tribuere amico possit; hic verò quantum à Principe accipere: cætera*, quæ extra mensuram istam sunt, *invidiam augent*, æmulationes creant, & pericula.

† Mar. hist. Hisp. l. 4. c. 10. * Tac. l. 14. Ann.

SYMBOLUM L.

DEspicit Mons reliqua Naturæ opera, & præ omnibus assurgit altiùs, ut se suáque cum cælo communi-

municet. Ne vallis hanc ei gloriam invideat. Tametsi enim favoribus Jovis sit proprior, una tamen etiam ictibus fulminum ejus magis expositus est. Circum illius tempora coguntur nubes: ibi armantur tempestates; ille verò primus omnium est, in quem furore suo desæviunt. Idem prorsus in iis muneribus, & officiis accidit, quæ Regibus viciniora sunt. Vis activa potentiæ, quâ pollent, graviùs nocet iis, qui absunt propiùs. Communicatio eorum non minùs venenata est, quàm alicujus *a* viperæ. Quisquis inter illos ambulat, medios inter laqueos, & arma hostium offensorum *b* ambulat. Favor & indignatio in principibus adeò contraria sunt inter se, ut nullum inter ea intercedat medium. Eorum amor teporem nescit. Si in odium convertatur, ab uno extremo transilit ad aliud; ab igne ad gelu. Idem temporis momentum amare eos vidit, & odisse eo cum effectu, ut à fulmine crederes, quod simul ac auditur tonitru, aut fulgur percipitur oculis, jam corpora obvia redegit in cineres. Flammæ instar est in corde Principum gratia, eadem facilitate, qua succenditur, rursus extinguitur. Fuère, qui existiment, fatale periculum iis esse, qui Principibus tantopere in amoribus *c* sunt. Et sanè luculentè illud testantur exempla tam præterita, quàm præsentia, hâc nostrâ etiam ætate, quâ potentissimos Magnatum amicos subitò cecidisse vidimus. In Hispania Ducem Lermam; in Francia Mareschallum de Ancre; in Anglia Ducem Buckingamum; apud Batavos Joannem Ordenum Barnefeltium; in Germania Cardinalem Cleselium; Romæ Cardinalem Nazaretum. Id tamen variis caussis asscribi potest, aut quia Princeps tribuit omnia, quæ po-

a *Longè abesto ab homine potestatem habente occidendi, & non suspicaberis timorem mortis. Communionem mortis scito.* Eccli. 9. 18. & 20. b *Quoniam in medio laqueorum ingredieris, & super dolentium arma ambulabis.* Ibid. 9. 20. c *Fato potentia rarò sempiterna.* Tac. lib. 3. Ann.

potuit, aut quia Privatus, ùt vocant, obtinuit omnia, quæ *d* cupiebat. Unde dum ad supremum usque conscenderit fastigium, necessum est, ut in præceps ruat, & esto, in gratiis unius, & ambitione alterius, quædam sit moderatio, quæ tamen constantia esse potest in voluntatibus principum, † quæ *ut vehementiores, sic mobiles sæpe sibi ipsa adversæ sunt?* Quis affectum firmare poterit, qui non uno rerum genere capitur, & materiæ primæ, ùt Philosophi loquuntur, quàm simillimus est, cujus appetitus una non expletur forma, sed varietate potiùs oblectatur? Quis favere & conservare poterit benevolentiam illam, tot casibus, & affectionibus animi obnoxiam? Quis erit tam integer, ut existimationem, quam de ipso concepit princeps, apud universum statum tueri valeat? Singularis illa gratia omnium in se oculos convertit. Qui amici sunt principum, per privatum suæ credunt gratiæ detrahi; qui hostes, augeri *odia*. Hi si in amicitiam redeant, non nisi eâ conditione redeunt, ut privatus gratia excidat; illi si amicitiam deserant, omnem itidem culpam in eum ipsum conferunt. Semper contra ejusmodi privatum æmulatio & invidia in armis excubant, intentæ in omnem occasionem, ut in ruinam præcipitent. Tanto in eum odio fertur populus, ut mala etiam naturæ, & vitia principis eidem tribuat. Bernardus Cabrera capite tandem luit tyrannides Petri quarti Regis Aragonii, * cui charissimus semper fuerat. Eodem medio, quo privatus gratiam principis aucupatur, aliorum incurrit odium; ut verissimè dixerit fortissimus ille Heros Alphonsus Albuquereius, Indiarum Orientalium Gubernator, Ministrum, si Regi suo faciat satis, homines offendere; contrà si hominibus placere studeat, Regis gratiam amittere.

§. Quòd si favor ille in solo cultu exteriore innititur

d *An satiùs capit, aut illos, cùm omnia tribuerunt: aut hos, cùm jam nihil reliquum est, quod cupiant.* Tac. l. 3. Ann.
† Salust. * Mar. hist. Hisp. l. 17. c. 7.

tur ambus aulicis procurato, non nisi violentus est, ac furtivus, adeòque libertas principis illud conabitur, ut tam durum servitutis jugum impositum sibi, non sponte susceptum excutiat.

Si est quædam voluntatis propensio, subest plurimùm caussis secundis, & cum ipsa ætate mutationem subit, aut cum amici ingratitudine, si is scilicet non satis agnoscat, è quo fonte hoc suum esse *e* hauserit.

Si fortè venustas oris & morum tanta est in privato, ut manum quodammodo violenter principis voluntati injiciat, aut brevi marcescit, aut oculis solùm servit, haud secùs atque in vulgari amore usu venit.

Si est ob dotes animi majores, quàm sint in ipso principe, mox atque hic illud agnoscit, actum est de gratia. Nemo enim facilè fert in alio illam ingenii, aut fortioris animi excellentiam, quæ ipsi etiam potentiæ longè anteferri solet.

Si est ob labores publicos, & negotiorum curas, non minùs vigilantia in periculo est, ac negligentia: neque enim omnia semper respondent mediis, eò quòd varia intercidant; volunt autem principes, ut ad sua vota, & appetituum desideria nihil non succedat. Successus secundiores casui, aut Fortunæ principis *f* tribuuntur, non prudentiæ talis privati; errores verò huic soli, licèt culpa aliena sit. nam *prospera omnes sibi vendicant, adversa uni imputantur*, ei nimirum, qui principi magis intimus est. Quid? quòd & fortuita illi asscribant, uti Sejano, quòd Amphitheatrum collapsum esset, & Mons Cælius *g* conflagrasset. Nec eum incu-

e *Quoniam ignoravit, qui se finxit, & qui inspiravit illi animam, qua operatur, & qui insufflavit ei spiritum vitalem.* Sap. 15 11. f *Hæc est conditio Regum, ut casus tantùm adversos hominibus tribuant, secundos fortunæ suæ.* Æmil. Prob. Tac. in vita Agric. g *Feralémque annum ferebant & omnibus adversis susceptum Principi consilium absentia, qui mos vulgo, fortuita ad culpam trahentes.* Tac. l. 4. Ann.

incusant solùm in negotiis, quæ ipse procurat, sed alienis etiam, aut iis casibus, qui à voluntate principis, & Natura pendent. Ita Senecæ culpæ datum, quòd Nero matrem suam aquis voluisset *h* submergere. * *Sejanus facinorum omnium repertor habebatur, ex nimia caritate in eum Cæsaris, & cæterorum in utrumque odio, quamvis fabulosa & immania credebantur.* Si præcipuus aliquis Minister, principi bene affectus, si quis ex ejusdem cognatione fato naturali concedat, mortis auctor contra jus fásque privatus creditur; quomodo Duci Lermæ immaturus, attamen naturalis obitus Principis Philippi Emmanuelis, Carolæ Sabaudiæ Ducis filii asscriptus fuit.

Si singularis illa benevolentia ex obligatione nascitur ob eximia præstita obsequia, oneris tædium & lassitudo paullatim subit principem. † *Nam beneficia eò usque læta sunt, dum videntur exsolvi posse: ubi multùm antevenére, pro gratia odium redditur.* Agnoscere beneficium, servitutis quoddam genus est: qui enim obligat, superiorem altero se constituit. Id quod cum suprema Majestate consistere non potest; cujus potestas hoc ipso non parum imminuitur, si obligatione major non sit, pressique principes gratitudinis & debiti onere, insigniter ingrati fiunt, ut illo sese liberent. * *Sanè quidam, quò plus debent, magis oderunt. Leve æs alienum debitorem facit, grave inimicum.* Adrianus Imperator occidi jussit Titianum, quem à puero moderatorem habuit, & cui suum debebat Imperium. Taceo multorum sæpe annorum labores negligentia unica interire: solent quippe principes ad castigandam levem aliquem offensionem longè esse proniores, quàm remuneranda obsequia. Si hæc adjunctam habeant gloriam, æmulationem & invidiam in ipso excitant principe, cui ea exhibentur. Sunt enim

Q 7 non-

h *Ergo non jam Nero, cujus immanitas omnium questus anteibat, sed adverso rumore Seneca erat, quòd oratione tali confessionem scripsisset.* Tac. lib. 11. Ann. * Id. lib. 4. Ann. † Ibid. * Sen. Ep. 19.

nonnulli Philippo Macedonum Regi similes,† *quem ita gloria cupidum dicebant familiares, ut omnia præclara facinora sua esse videri cuperet, & magis indignaretur Ducibus & Præfectis, qui prosperè & laudabiliter aliquid gesserint, quàm iis, qui infeliciter & ignavè*: cujus vitii etiam Filius Alexander factus est hæres,* *sua demptum gloriæ existimans, quicquid cessisset alienæ.* Eodem malo laboravit Jacobus primus Aragoniæ Rex: nam postquam Blascus Alagonius Morellam occupasset, in eam venit persuasionem, eum majorem præ se gloriam illa expeditione adeptum fuisse, quare urbem istam illi ademit, & aliam, Sastago nomine, illius loco eidem tradidit. Quas non curas pepererunt Domitiano victoriæ Agricolæ, cùm videret, †*privati hominis nomen super Principis attolli?* Adeò ut rebus optimè gestis, tum vel maximum sit periculum.

Si gratia ab obedientia oritur, qua sese privatus ille ad nutum & arbitrium principis in omnibus accommodat, effrænem inducit gubernandi modum, quo nunc hic, nunc ille præcipitat, dictæ aliàs adulationis incommoda incurrendo. Nec minus periculi obedientia habet, quàm inobedientia: nam si id, quod jubetur, bene feliciterque evenit, mandato principis tribuitur; sin malè, ipsi privato. Quòd si obtemperatum non fuerit, putatur, aut defuisse successum, aut errorem obstitisse. Si jussa æquitati repugnaverint, excusare se hoc nomine non audet, ne principem offendat verbo, culpa omnis palàm in ejusmodi privatum confertur ab omnibus, & ne princeps mali auctor videatur, pati eum sinit, aut in opinione Vulgi, aut in manibus judicis; quomodo Tiberius Pisoni fecit, postquam hic illius jussu Germanicum veneno è vivis sustulerat, * *cujus integram caussam ad Senatum remisit:* cúmque is Romam venisset, perinde se habuit Tiberius, ac si nihil eade re sciret, licèt complex esset; sanè Piso *nullo magis exterritus est, quàm quòd Tibe-*

† Demosth. *Curtius. † Tac. in vita Agric. * Idem l. 3. Ann.

Tiberium sine miseratione, sine ira obstinatum clausúmque vidit, ne quo adfectu perrumperetur.

Si favor ille singularis in hominem cadit, non optimè à naturæ donis, instructum, & insignem meritis, tanto negotiorum oneri succumbet: sine forti enim ac robusto animo, sine ingenio perspicaci gratia principum diu conservari non potest.

Si hæc ex virtutum conformitate nascitur, principe nuntium iis remittente, etiam illa dissolvitur: odit enim familiarem istum, qui contrariis moribus inconstantiam ejus arguit, & cujus opera ad vitia consectanda ei utilis *i* esse non potest.

Si princeps Ministrum quempiam præ cæteris amat ideo, quòd pro instrumento ei sit, quo propensiones suas pravas & cupiditates exequitur, mala omnia in eum recidunt, quæcunque aut personæ principis inde creantur, aut administrationi publicæ; & princeps quidem facilè sese purgat, eum à gratia sua excludendo, aut mox eum odisse incipit, tanquam scelerum suorum testem, cujus præsentia sua ipsi delicta quasi exprobrat. Nec alia de caussa Anicetus, executor mortis Agrippinæ, Neroni odio erat, † quàm *quia malorum facinorum Ministri, quasi exprobrantes aspiciuntur.* Pari quoque ratione Tiberius * *scelerum Ministros, ut perverti ab aliis nolebat, ita plerumque satiatus, & oblatis in eandem operam recentibus, veteres & prægraves adflixit.* Cum executione unà odium mortui, & gratia necem jubentis desinit, satisque purgatum se princeps existimat ex eo, quòd crimen punitum sit, ut Plancinæ *k* accidit.

Si amor ille è magnorum secretorum communicatione oritur, ab iis ipsis periclitari incipit: siquidem ea quasi viperæ quædam sunt in privati istius pectore, quæ interiora ejus arrodunt viscera donec foràs erumpant;

i *Gravis est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est aliis vita illius, & immutata sunt viæ ejus.* Sap. 2. 15.
† Tac. l. 14. Ann. * Idem l. 4. Ann. *k Ut odium & gratia desiêre, jus valuit.* Idem l. 6. Ann.

pant; quia aut levitas, aut ambitio (ut palàm fiat, quam apud principem gratiosus sit) ea detegit, aut innotescunt aliunde, aut per discursum sese produnt, & familiarem ejusmodi invisum reddunt; quin etsi illud non accidat, hac ipsa tamen cura, quòd ista commiserit aliis, liberatum se princeps cuperet, dilacerando saccum in quo illa sunt abdita. Quot secreta, tot l pericula.

Nec illud minus, si gratia in eo fundetur, quod privatus fors ignaviæ & indignitatis principis conscius sit; talis enim favor timor est potiùs, quàm benevolentia animi, nec ferre potest princeps, ut honor suus ab alieno dependeat silentio, aut sit, qui eum interiùs apud animum suum despiciat.

Si gratia est exigua, invidiæ furori satis resistere non potest, sed sternitur à quovis vento, haud secùs ac arbor aliqua non sat firmis nixa radicibus.

Si magna illa est, illi ipsi principi, à quo ortum suum ducit, æmulationem ac metum injicit, adeòque sollicitū eum habet, quomodo tanto se onere liberet: sicuti dum saxa saxis superinjicimus, timemus ne moles ista, quam congessimus, in nostra corruat capita, adeòque in partem contrariam impellimus. Videt princeps statuam, quàm erexit, amplitudini suæ umbram offundere, & iterum illam dejicit. Dicam annon? videntur ferè in eo delectari principes, ut suam ostendant potentiam, tam in destruendis ejusmodi statuis, quàm in iisdem fabricandis: cùm enim finita illa sit, & certis circumscripta limitibus, immensæ similis esse non potest, nisi ad suum redeat centrum, unde egressa est, aut in circulum ambulet.

Hi sunt scopuli, ad quos allisa privatæ illius amicitiæ navis confringitur, tantò majori cum damno, quanto vela sua distenderit latiùs; quòd si aliqua evadat incolumis, id ideo accidit, quia aut tempori portum subiit, aut antè etiam ad mortis litora appulsa fuit. Ecquis igitur tam solers ac providus est nauta, qui gratiæ clavum tenere ritè noverit, & in mari tam pe-

l *Secretum meum mihi, va mihi*, Is. 24. 16.

periculoſo vela facere? quæ prudentia, quæ artes ex eo eripere eum poterunt? quæ ſcientia chymica argentũ affectûs principis conſiſtere faciet? præſertim cùm gratia in notiſſimis etiam fundata meritis, obſiſtere nequeat invidiæ, & machinationi tot hoſtium, qui in ejus ruinam conſpirant; ſicut nec Rex Darius, nec Rex Achis tueri poterant gratiam Danielis & Davidis, contra principum & Satraparum *m* odia. Quin ut iis ſatisfacerent, neceſſum fuit, hunc quidem pellere in exilium, illum verò leonibus objicere, tametſi amborum probitas & innocentia ſatis iis perſpecta *n* eſſet.

Verùm licet nulla tanta ſit prudentia, aut circumſpectio, quæ impedire poſſint eos caſus, qui à privato non dependent, multum tamen efficere poterunt in iis, quæ in illius ſunt arbitrio, & minimùm abſque noxa erit, ſi forſan gratiâ excidat. Unde operæ pretium duxi principales ruinæ illius cauſſas, ex imprudentia ferè, & malitia natas, hic ſigillatim expendere, ut de iis factus certior, tantò ſecuriùs eas devitare poſſit.

Quare ſi paullò attentiùs conſiderare placuerit maximas, & actiones eorum, qui gratiâ & auctoritate aliquando in aulis floruerunt, Sejani præſertim; videbimus pleroſque periiſſe, quia conſtanter uti neſciêrunt bonis iis mediis, quibus principis favorem ſibi conciliârant. Omnes ferè, ut hunc mereantur, & populi applauſum habeant, in amicitiam & fami-

m *Porrò Rex cogitabat conſtituere eum ſuper omne regnum: unde Principes & Satrapæ quærebant occaſionem, ut invenirent Danieli ex latere Regis: nullámque cauſſam, & ſuſpicionem reperire potuerunt.* Dan. 6. 4. n *Non inveni in te quicquam mali, ex die quâ veniſti ad me uſque in diem hanc: ſed Satrapis non places.* 1. Reg. c. 29. 6. *Tunc Rex præcepit; & adduxerunt Danielem, & miſerunt eum in lacum Leonum. Dixítque Rex Danieli: Deus tuus, quem colis ſemper, ipſe te liberavit.* Dan. 6. 16.

miliaritatem illam sese insinuant, animum zelosum, demissum, humanum, & obsequiosum præ se ferendo, eaque suggerendo consilia, quæ ad majorem Principis gloriam, & amplitudinis ejus conservationem spectare videntur. Quâ arte Sejanus usus, qui * *incipiente adhuc potentiâ, bonis consiliis innotescere volebat*. Ubi verò jam gratia ista plenè potiti fuerint, clavum illum deserunt, existimántque, ad navigandum non ampliùs eo opus esse, sed solam favoris auram sibi sufficere.

Interim sub initium enituntur sedulò, ut in actionibus suis rei privatæ obliti & in sola commoda principis intenti videantur, tanquam qui illius obsequium vitæ & fortunis suis anteferant. Quo fit, ut falsò persuasus Princeps credat se in ejusmodi aliquo homine fidelem laborum socium nactum esse, & pro tali ubivis eum, atque apud omnes deprædicet. Quo nomine Tiberius † Sejanum *non modò in sermonibus, sed apud Patres, & populum celebrabat*.

Porrò operam dant, ut insigni aliquo, & heroico facinore fidelitatem suam probent principi, quo animum ejus occupent; uti fecit Sejanus, quando brachiis suis, & capite ruinam montis sustinuit, qui supra Tiberium collabebatur, * *prabuítque ipsi materiam, cur amicitiæ constantiaque sua magis fideret.*

Quæ opinio de Privati fidelitate, si semel in principis animo inhæserit, facilè is sibi persuadet, se de eadem securum esse in posterum, & consilia illius, quanquam exitiosa, lubens audit, utpote cui plus, quàm sibi ipsi confidit. Id quod in Tiberio post casum illum videre o licuit. Atque hinc gravissima nascuntur damna: illa enim præconcepta opinio viam omnem obstruit, ut errorem suum princeps agnoscere nequeat; quin ille ipse Privati cultum promovet, permittendo ut extraordinarii ipsi honores deferantur,

* Tac. l. 4. Ann. † Ibid. * Ibid. o *Major ex eo, & quanquam exitiosa suaderet, ut non sui anxius, cum fide audiebatur*. Ibid.

tur, quomodo permisit Tiberius, cùm proponi palàm, † *colique per theatra, & fora effigie Sejani, intérque Principia legionum sineret.* Nec mora, susurrus ille favoris mox ab una aure transit ad aliam, & inde novum formatur idolum, sicut ex inauribus vitulus ille *p* Aaronicus; immo ausim dicere, aut favor ejusmodi singularis non esset penitùs, aut certè tanto tempore non duraret, si aliorum acclamatio, & applausus non esset. Cultus iste *avaritiam & arrogantiam parit, ad amplitudinem tuendam, præcipua validiorum vitia.* * Qui semel factus est principi familiarior, suimet obliviscitur, & labuntur paullatim eximiæ illæ dotes, ob quas initiò amari cœpit, tanquam ascititiæ, fortunâ prosperiore sensim in apertum vitia proferente, quæ ars tantisper celaverat. Ita Antonio primo factum, † *in cujus ingenio avaritiam, superbiam, cateráque occulta mala patefecit felicitas.* Potentiâ nimia perturbatur ratio, & ad intimam admissus amicitiam facilè majora se audet. Vides hoc iterum in Sejano; is enim * *nimia fortuna secors, & muliebri insuper cupidine incensus, promissum matrimonium flagitante Livia, ad Cæsarem codicillos* ea supra re *componere* non erubuit. Negotia non procurat, ut Minister, sed magis ut imperii socius (quo in genere Mucianus deliquit graviter *q*) & relicto principi solo nomine, omnem auctoritatem sibi *r* arrogat. Neque ullus est, qui dicere audeat, quòd Bethsabee dixit Davidi, Adoniâ regnum usurpante: † *Ecce nunc Adonias regnat te, Domine mi Rex, ignorante.* Atque in eum finem contendit privatus virtutibus regiis anteire principem, ut præ eo æstimetur. Quo artificio usus est Absalon, ut

† Tac. lib. 4. Ann. *p* *Quæ cùm ille accepisset, formavit opere fusorio, & fecit ex iis vitulum conflatilem.* Exod 32. 4. * Tac. l. 1. hist. † Idem. l. 3. hist. * Idem l. 4. Ann. *q* *Mucianus cum expedita manu socium magis Imperii quàm Ministrum, agens.* Idem l. 2. *r* *Vim Principis amplecti, nomen remittere.* Idem l. 4. hist. † 3. Reg. c. 1. 18.

ut Regis Davidis auctoritatem minueret, affectando nimirum benignitatem & promptitudinem in audiendis subditorum querimoniis, quâ re * *furabatur*, ut inquit scriptura, *corda virorum Israël.*

Nec talem se esse credit Privatus, nisi suam potentiam cum domesticis, cognatis, amicisque communicet, atque adeò ut securior sit, illud maximè e re sua fore arbitratur, si præcipua iis munia conferat, & invidiæ vires, ac nervos incidat. Quo fine Sejanus [f] *clientes suos honoribus aut Provinciis ornavit.* Quia verò potestas ista haud parum derogat auctoritati consanguineorum principis, qui privatæ illi amicitiæ modis omnibus obnituntur, nec satis æquo ferre possunt animo, quòd gratia sanguine potentior sit, quódque princeps inferiori se subjiciat, à quo dependere ipsi debeant (quod periculum Sejanus etiam in Tiberii familia [s] agnovit) discordias illos inter & principum privatus excitat. Ita Sejanus per speciem amicitiæ monebat Tiberium, Agrippinam matrem ei insidias [t] struere; Agrippinam verò, ei venenum parari à [u] Tiberio.

Quòd si istorum aliquid privato succedit feliciùs, ad majora attentanda audaciam sumit. Druso mortuo Sejanus totam Germanici familiam cogitavit extinguere. Unde occæcatus tandem ejusmodi privatus passione & potentia nimia, spretis artibus occultis, in aperta prorumpit odia adversus consanguineos; uti Sejano accidit contra Agrippinam & Neronem. Nemo privatum de periculo suarum actionum commonere

* 2. Reg. c. 15. 6. [d] Tac. l. 4. Ann. [f] *Cæterum plena Cæsarum domus, juvenis filius, nepotes adulti, moram cupitis adferebant.* Tac. l. 4. Ann. [t] *Instabat quippe Sejanus, incusátque deductam civitatem, ut civili bello esse, qui se partium Agrippinæ vocent, ac ni resistatur, fore pluris.* Idem l. 4. Ann. [u] *Cæterùm Sejanus mærentem, & improvidam altiùs perculit, immissu qui per speciem amicitiæ monerent, paratum ei venenum, vitandas soceri epulas.* Idem l. 4. Ann.

monere audet: omnes enim ad ejus conſpectum Majeſtate plenum contremiſcunt; ſicut filii Iſraël trepidabant ad intuitum Moyſis, poſteaquam hic Deo factus fuerat x familiarior, cúmque videat ſe haberi pro principe, ſenſim legitimo principi molitur y inſidias, & Subditos tyrannicè opprimit: quippe qui certò ſibi polliceri nequit, quòd iis uti poſſit benevolis; quo fit, ut deſperati ipſi dubitare incipiant, num fortè *minore avaritiâ, & licentia graſſaturus eſſet, ſi ipſe imperaret*, quando *nunc*, cùm rerum nondum potiatur, * *& ſubjectos eos habet, ut ſervos, & viles, ut alienos*; id quod Otho expendebat in Vinio, qui apud Galbam gratiâ & auctoritate valebat plurimùm.

Atque omnia iſthæc ſic attentata ipſa etiam pericula majora faciunt: augeſcit enim in dies invidia, & armat ſeſe contra privatum malitia; cúmque is exiſtimet, ſe illam, niſi aliqua alia majori, ſuperare non poſſe, omnes eas artes adhibet, quas æmulatio gratiæ, magis etiam furioſa quàm ipſius amoris illi ſuggerit; & cùm porrò ejuſdem ſtabilitas à conſtantia affectûs principis dependeat, illud in primis ſatagit, ut delitiis, & ſceleribus, præcipuis tuendæ gratiæ inſtrumentis, eum ſibi devinctum ſervet, quibus & Vitellii aulici uti ſolebant, apud quem † *unum ad potentiam iter prodigis epulis, & ſumptu, ganeáque ſatiare inexplebiles ejus libidines*. Et ne princeps ulli cuipiam fidem habeat, allaborat privatus, ut diffidat omnibus, bonis præſertim, quos magis timet præ cæteris. * *Sic optimi cujuſque criminatione eò uſque valuit* Vatinius, *ut gratia, pecunia, vi nocendi etiam malos præmineret*.

Quod

x *Videntes autem Aaron, & filii Iſraël cornutam Moyſi faciem, timuerunt propè accedere.* Exod. 34. 30 y *Multi bonitate Principum, & honore, qui in eos collatus eſt, abuſi ſunt in ſuperbiam: & non ſolùm ſubjectos Regibus nituntur opprimere; ſed datam ſibi gloriam non ferentes, in ipſos, qui dederunt, moliuntur inſidias.* Eſth. 6, 2. * Tac. l. 1. hiſt. † Id. l. 2. hiſt. * Idem l. 15. Ann.

Quod & obtinuit Sejanus, † *sui obtegens*, eam ob rem, *in alios criminator*.

Sciens verò Privatus, nihil huic suæ apud principem gratiæ magis obstare; quàm ejusdem principis habilitatem, omni studio contendit, ut ne quid ille rescifcat, intelligat, videat, audiátve, néve circa se habeat aliquos, qui oculos ei aperiant. Curat item, ut negotia & labores detestetur, totum illius animum occupando Jucunditate venationis, ludis & tripudiis, ut sensibus aliorsum distractis, nec oculi attendant ad ea, quæ in aulis pertractantur, nec aures obtrectationes, & lamenta subditorum percipiant; uti fiebat in Sacrificiis Idoli Moloch, quando pulsabantur tympana, ne infantium immolatorum gemitus & ejulatus audirentur. Interdum etiam majori cum artificio eum negotiis & scripturis implicat, ut defatigetur, perinde ac juniores equos in molliori solo solemus exercere, ut ferocitate deposita fiant mansuetiores, & frenum atque ephippium admittant. Ad eundem finem illi persuadet, ut audientiam ipse impertiat, ac deinde datus in lassitudinem, negotia Privato committat, ratus suo se satisfecisse officio, quòd petentibus aures dederit. Eâ ratione, ut (quemadmodum Jeremias Propheta dixit de Idolis Babylonicis) Princeps nihil aliud sit, quàm id quod vult ejusmodi z Privatus.

Non equidem ille desiderat, ut res eant feliciter: mari enim tranquillo quilibet navigare potest; sed illud potiùs exoptat, ut coorta tempestate status Reipublicæ fluctibus æstuet, adeò ut princeps ipse vereatur manum admovere gubernaculo, & alterius opera magis indigeat: atque ut rimas omnes veritati obstruat, & solus ac unicus maneat negotiorum arbiter, longè extra invidiam positus, eum ab aula ad secessum & consortium paucorum avocat; quod & Sejanum movit, *ut Tiberium* * *ad vitam procul Romæ, amœnis locis, degendam, impelleret: multa quippe providebat.*

† Tac. l. 4. Ann. z *Nihil aliud erunt, nisi id quod volunt esse sacerdotes.* Baruch. 6. 45. * Tac. l. 4. Ann.

debat. Sua in manu aditus, literarúmque magna ex parte se arbitrum fore, cùm per milites commearent: mox Cæsarem vigente jam senecta, secretóque loci mollitum munia imperii faciliùs transmissurum: & minui sibi invidiam, adempta salutantûm turba, sublatisque manibus vera potentia augere.

Omnes istæ artes non leve Reipublicæ, & existimationi principis damnum adferunt, in quo genere is peccat graviùs, qui iisdem gratiam ejus aucupatur, quàm qui eum *a* offendit. Etenim ad offendendum unum solum committitur delictum; ad favorem verò singularem obtinendum, complura designantur, atque hæc semper, & honori principis derogant, & bono publico adversantur. Graviter, fateor, Respublica læditur morte violentâ sui principis; tandem tamen alio in ejus locum suffecto curatur illicò: quod fieri non potest, quoties vivum adhuc principem istiusmodi artibus inutilem prorsus & inidoneum reddunt ad gubernationem: quod malum non nisi iisdem, quibus vita, finibus terminatur, cum gravissimis interim boni publici detrimentis; quæ cùm quotidie magis magisque sentiantur & deplorentur ab omnibus, qui sibi persuadent, affectum illum singularem non arbitrii esse, sed violentiæ, non electionis, sed coactionis & necessitatis; cúmque multi fortunam suam collocent in eo evertendo, tanquam felicitatis suæ obstaculo, nunquam non contra illum armati, fieri non potest, ut ad illud desit occasio, aut ut non principi aliquando aliquod ejusmodi artificium innotescat, adeòque invidia tota, & odia omnia contra Privatum concepta in ipsum recidant, uti Tiberius tandem agnoscere visus *b* est. Quòd si princeps oculos aperire incipiat, unà etiam potentiam, quam Privato concessit, timere incipit. Quæ caussa fuit, cur Tacitus hæreret dubius, ma-

a *Plura sæpe peccantur, dum demeremur, quàm cùm offendimus.* Tac. l. 15. Ann. b *Pérque invidiam tui me quoque incusant.* Idem lib. 4. Ann.

magisne Tiberius amaret Sejanum, an c metueret, & cùm antea de gratia ejus tuenda esset sollicitus, postea ejus odium magis laborabat restinguere.

Istud nimirum est momentum criticum singularis illius Amicitiæ, in quo omnes gravè periculum subeunt: nam neque Princeps dissimulare novit, si sibi non fiat satis, neque Privatus in ea Principis indignatione tueri se potest, & facto inter illos dissidio, familiaritatis vinculum dissolvitur. Intuetur privatum princeps, ut gratiâ suâ & favore indignum; is verò principem, ut ingratum tot obsequiis: quia tamen existimat, hunc opera sua carere non posse, atque ideo se propediem revocandum, subducit sese ad tempus, & locum dat, ut alius aliquis in negotia subingrediatur; & illas animorum alienationes foveat. Quo celerrimè fit, ut gratia in mutuum convertatur odium, ipsa privati impatientia opitulante, ut illa tantò citiùs dissolvatur. Volat illicò fama, quòd gratia exciderit, & omnes facti audaciores, insolentiùs in eum insultant, ita ut ne ipse quidem princeps ei rei mederi possit. Cognati & amici animo ruinam ejus prævidentes, & periculum, quod inde sibi imminet, malè metuunt, ne ruinæ eidem ipsi quoque d involvantur. Non secùs ac arbor aliqua ex altissimo monte devoluta in præceps, arbores alias, quæ sub umbra illius erant, secum trahit. Atque illi quidem omnium primi ruinam istam promovent, ut semet in tuto collocent, & denique collaborant omnes, aliqui ut amici, alii ut hostes, nihil exoptantes aliud, quàm ut inclinatus ille paries penitùs, e corruat. Princeps, quem suimet pudet, illud servitutis jugum excutere nititur, & suam sibi auctoritatem restituere. Unde culpam omnem malorum præteritorum in privatum confert, tan-

c *Dum Sejanum dilexit, timuitve.* Tac. lib. 6. Ann. d *Quidam malè alacres, quibus infausta amicitia gravis exitus imminebat.* Idem l. 4. Ann. e *Quousque irruitis in hominem? interficitis universi vos: tanquam parieti inclinato, & maceria depulsæ.* Psl. 6. 14.

tanquam in auctorem præcipuum. Quo porrò fit, ut suismet irretiatur artibus; nec quicquam sua ei prodest solertia; ut in Sejano videre f licuit, & quantò magis se iis contendit eximere, tantò magis suam accelerat ruinam. Nam si gratia semel ægrotare incipiat, mox expirat, nec ullum superest remedium, quo sanitatem pristinam recuperet.

§. Atque ex iis, quæ hactenus diximus, satis liquet, maximum singularis illius familiaritatis periculum esse à variis illis modis, quibus ambitio perennem & stabilem eam reddere cogitat. Idem quippe ejusmodi amicis principum accidit, quod iis, qui valetudinem suam nimis curant sollicitè, qui, dum eandē medicamentis variis conservare student, destruunt potiùs, & vitæ suæ spatium imminuunt; & sicut nullum opportunius est remedium, quàm abstinentia, & aliis in rebus moderatio, sinendo interim Naturam, ut suum faciat officium; ita si gratia illa & favor languere cœperint, optimum consilium est nullam adhibere medicinam; sed bono & sincero affectu, atque animo à cupiditate utilitatis propriæ, & omni aliâ passione libero servire principi, permittendo interim, ut meritum operetur, & veritas secura magis & stabilis, quàm artificium; & utendo solùm præservativis quibusdam, quæ aut ad ipsum privatum pertinent aut ad principem, aut ad Ministros ejusdem, aut ad aulam, aut ad populum, aut ad exteros.

§. Quod ad ipsum privatum attinet, eum modestiæ, comitatis, & humanitatis statum conservare debet, in quo fortuna eum reperit. Dispellat à fronte illos singularis amicitiæ splendentes radios, quomodo faciebat Moyses, populo locuturus, postquam à familiari cum Deo colloquio è monte g revertebatur, ita ut nulla in eo Majestatis argumenta,

R aut

f *Non tam solertia (quippe iisdem artibus victus est)* Tac. l. 4. Ann. g *Sed operiebat ille rursus faciem suam, si quando loquebatur ad eos.* Exod. c. 34. 35.

aut hujus suæ cum principe familiaritatis ostentati appareant. Daniel, etsi apud multos Reges gratiá po leret, unà tamen cum aliis in anteriori conclavi *h* mo rabatur. Fugiat honores illos, qui aut ad principe pertinent, aut Ministri sphæram videntur excedere; & si quis hos tales ei deferre paret, moneat ingenuè æquè se, ac illum, servum esse principis, cui ista hono ris signa debeantur: quemadmodum Angelus S. Jo annem monuit, cùm eum venerari *i* vellet. Ne affe ctus suos, & passiones gratiæ, quà valet, beneficio exe cutioni det. Audiat patienter, benevolè & humanite *k* respondeat. Favores aliorum ne captet, nec indigna tiones metuat, nec quo loco sit apud principem dissi mulet, nec rerum administrationem & auctoritate supremam ambiat, nec armet sese contra invidian nec adversus æmulationem se muniat: in his enit ad suam defensionem parandis subsidiis, præcipuum consistit periculum. Deum, & infamiam metuat.

Sed & à familia & sanguine non leve privato per culum est. Tametsi enim hujus actiones Principi pro bentur, ac populo, ea tamen, quæ à Domesticis, & consanguineis ejus fiunt, placere semper non so lent, quorum dissoluti mores, imprudentia supe bia, avaritia, & ambitio exosum eum reddunt, & præ cipitant. Ne fallatur, in animum suum inducend amicos aut cognatos à se evectos fortunæ & aucto ritatis suæ columnas esse. Nam qui dependet à mu tis, in multis periclitatur, adeòque expedit eos inti modestiæ, & statûs sui humilioris terminos contin re, procul à negotiorum procuratione, ita ut intel gant alii, eos nec gubernationis, nec gratiæ isti peculiaris, ullo modo esse participes, nec ideo, quò sint Domestici, in muniis præferendos. Quòd tame

h *Daniel autem erat in foribus Regis.* Dan. 2. 49. i *Vi ne feceris: conservus tuus sum, & fratrum tuorum habentiu testimonium Iesu: Deum adora.* Apoc. 19. 10. k *Audi tace & pro reverentia accedet tibi bona gratia.* Eccli. 32. 9.

tamen præ aliis bene fuerint meriti, nollem cuiquam nocere privati amorem, aut conjunctionem sanguinis. Christus exemplo suo id ipsum nos docuit, quippe qui in cognatos suos dignitatem Præcursoris, & Apostolici muneris contulit, at non Doctoris Gentium, neque Pontificatûs supremi, quòd istæ fidei S. Petri, & scientiæ S. Pauli deberentur.

§. Cum principe sequentes servet regulas: Primùm, illud semper præ oculis habeat, affectum illius & favorem facillimè immutari posse, & si quam fortè mutationem notaverit, in caussam ne curiosiùs inquirat, nec notitiam illius præ se ferat, ne princeps ei subdiffidere, aut æmuli ruinam ejus sperare incipiant, quæ hoc ipso in proximo est, quòd putetur, jam posse accidere. Deinde ne gratiam suam inniti faciat propensioni, & voluntati principis, quæ facilè variari possunt, sed merito potiùs: nisi enim hujus beneficio gratiæ aurum consolidatum fuerit, æmulationis malleo resistere nequaquam poterit. Porrò magis in principe Dignitatem diligat, quàm personam. Zelum prudentia moderetur, suam intelligentiam judicio principis: nemo enim ferè sustinet eum, qui secum de animi dotibus contendere satagit. Subditum se arbitretur, non illius socium, & tanquam factura factori suo se æqualem non l æstimet. Honestum ducat & gloriosum seipsum perdere (si ita necessitas tulerit) ad augendam illius amplitudinem. Consilia ei suggerat cum libertate animi gratiosa, demissa, & m sincera, absque periculi ullius metu, & ambitione, ut Zelosus habeatur, in opinione sua contumax. Nullum negotium ita trahat ad se, ut illud sibi quasi proprium efficiat, neque in eo suam agi existimationem reputet, ut hunc aut illum exitum sortiantur, aut sua solùm consilia sequantur alii, aut si semel placuerint, non mutentur deinde,

R 2

l *Quid est, inquam, homo, ut sequi possit Regem factorem suum?* Eccle. 2. 12. m *Qui diligit cordis munditiem, propter gratiam labiorum suorum habebit amicum Regem.* Prov. 22. 11.

inde. Ejusmodi enim conatus periculo non carent; & expedit propterea, ut ne in expediendis negotiis & decernendis tam ardens sit, ut sese ipse consumat, neque tam frigidus, ut congelet: sed moderato incedat passu, prout tempus & occasio tulerint. Eò insuper magis advertat animum, ut suo rectè fungatur munere in omnibus, quàm ad gratiam & favorem principis, sine affectatione tamen, & *n* jactantia: nam qui eo solùm nomine Ministrum agit, ut famâ inclarescat, existimationem principi suffuratur. Silentium ejus sit opportunum, si utilitas postulaverit; verba prompta & expedita, si opus fuerit, id quod in quodam suo familiari collaudabat Rex *o* Theodoricus. Principis obsequium privatæ suæ utilitati anteferat, quin sua & principis commoda eadem esse ducat. Consanguineos principis debitâ prosequatur veneratione, suámque in eo securitatem collocet, ut benevolos eos habeat, nec ipsos inter & principem foveat odia; sanguis enim facilè amicitiam redintegrat cum ipsius privati nocumento. Curet præterea, ut princeps optimos habeat ministros & famulos, & imperandi modum eum fideliter edoceat. Non oculos illi claudat, nec aures obstruat; quin in eo elaboret potiùs, ut ipse videat, tangat, & pertentet omnia. Suos illi errores ac defectus cum modestia exponat, neque ideo (si aliàs necessitas ita postulaverit) offensam metuat: etsi enim ad tempus patiatur aliquid gratia, agnito tamen postea errore convalescit iterum, & *p* roboratur; uti Danieli cum Regibus Babyloniæ usu venit. In iis, quæ princeps violenter statuit, & aggreditur, ita se gerat, ut declinet ea potiùs, quàm rumpat, expectando donec tem

n *Cùm feceritis omnia, quæ præcepta sunt vobis, dicite Servi inutiles sumus.* Luc. 17. 10. o *Sub genii nostri luce intrepidus quidem, sed reverenter astabat, opportunè tacitus necessariè copiosus.* Cass. l. 5. Ep. 3. p *Qui corripit hominem, gratiam postea inveniet apud eum magis, quàm ille, qui per linguæ blandimenta decipit.* Prov. 28, 23.

tempus ipsum, & incommoda eum meliùs instruant. Ne impediat, quo minùs ad aures ejus perveniant querelæ & satyræ: hæ enim, si in innocentiam cadant, grana salis sunt, quæ principis benevolentiam conservant; & monita quædam ad errores vitandos, & corrigendos mores. Rectè facta, eorúmque gratiam principi tribuat; errata verò, & successus minùs prosperos sibi imputari ne ægrè ferat. Ruinam suam tanquã certam & exploratam semper habeat, præstolando illam constanti & libero animo, & absq; rei privatæ studio, nec magnopere sollicitus sit de mediis, quibus suam apud principem gratiã stabiliat. Qui magis metuit, ex alto citiùs præcipitat. Reflexio periculi caput obturbat, & † *sequitur vertigo prærupta cernentes*; quã vertigine quotquot laborârunt ex iis, qui in principum aulis præ cæteris gratiâ & auctoritate floruêre, omnes perierunt. Qui periculum istud contempsit, securus *q* transiit.

§. Erga Ministros socium se gerat potiùs, quàm Dominum; patronum magis, *r* quàm accusatorem. Bonos ad meliora extimulet, è malis bonos efficere studeat. Caveat, ne suam ipse auctoritatem interponat, quando de eorum aut electione, aut depositione agitur. Iis negotia permittat, ad quos ea pertinent; Consiliorum cursum in consultationibus ne impediat: sinat omnes pervenire ad principem; quod si hic eas cum ipso contulerit, poterit tunc judicium suum liberè eloqui, non alio tamen affectu, quàm ut in rem communem optimè consulat.

§. Porrò aula periculosissimus gratiæ illius scopulus est, & tamen omnes illâ utuntur, ut hanc firment, & reddant perpetuam. Nullus in ea lapis est, qui solvi non cupiat & ruere, ut privati illius statuam dirüat, non minùs destructioni obnoxiam, quàm illa Nabuchodonosoris ob metallorum diversitatem. Nemo quisquam in aula securus privati amicus est, si

 eligit

† Sen. *q Qui ambulat simpliciter, ambulat confidenter.* Prov 10.9. *r Rectorem te constituerunt? noli extolli; esto in illis quasi unus ex ipsis.* Eccli. 32. 1.

eligit aliquos, odium & invidiam apud alios excitat Si eos principi charos efficit, gratiam suam periculo objicit; sin minùs, experietur eos hostes: adeòq; tutissimum erit, media quadam via & indifferenter incedere cum omnibus, nec ullius se immiscere officio, dando operam, ut quoad fieri potest, singulorum voluntati fiat satis, nec impediantur, sed juventur potiùs in procurandis commodis, quæ sperant. Quòd si quis in principis favorem sese insinuaverit, consultius erit eum servare benevolum in omnem eventum, si fortè res ex voto ei successerit, quàm velle eum impedire, aut deturbare de gratia: nam sæpe, qui luctatus cum alio eũ prosternere voluit, unà cum illo cecidit, & solet oppositio communiter favores magis incendere, plures privati periêre, quòd nonnullorum ruinam molirentur, quàm quòd aliis ad eandem gratiam adjumento essent. Spernat suas apud principem accusationes, aut laudes, eásque casui & fortunæ relinquat.

§. Porrò singularis ille principis favor plurimùm à populi dependet judicio: nam si iste privatum odisse cœperit, non poterit eum tueri princeps contra communem omnium vocem; & si hanc contempserit, multitudo ipsa privati judicem, immo & Carnificem constituere se solet, siquidem bene multos manibus illius occubuisse vidimus. Quòd si populus eundem vehementer amet, non minùs periculi est: nam ea res æmulationem atque invidiam in aliis excitat, immò in ipso principe; unde *breves* plerumque & *infausti* esse solent *populi amores*. Quare ut inter extrema ista privatus ejusmodi securus incedat, ea omnia vitare oportebit, quæ plàusum & acclamationem vulgi pariunt; in eo solùm elaboret, ut pietate, liberalitate, humanitate, & benevolentia bonam de se opinionem & existimationem concitet, in id semper animo intentus, ut justitia administretur, ut rerum ubertate Respublica floreat, ut ne pax & tranquillitas publica perturbetur, nec privilegia violentur, nec in

[1] Tac. l. 2. Ann.

in ratione gubernandi introducantur novitates; ante omnia verò, ut caveantur controversiæ in Rebus religionis, & contentiones cum ecclesiasticis: nam populi furorem experietur, si pro impio eum habere cœperint.

§. Exteri, in quibus non est naturalis ille in Principem amor à privato magis, quàm ab ipso dependent; quare illum potiùs venerantur, ut eo opitulante votis suis potiri queant, non absque insigni Principis despectu, & Statuum ejus detrimento; & aliquando ipsum privatum in ruinam trahunt præcipitem, si is desideriis eorum, & votis non cumulatè satisfecerit. Eam ob rem cultum illum singularem exterorum admittere non debet, sed curare, ut ipsi paullatim intelligant, eum cortinam solùm ante imaginem reducere, solum verò Principem esse, qui patret miracula.

Legati principum privati amicitiam ambiunt, tanquam medium efficax ad negotia sua ritè pertractanda, cúmque ipsi plurimùm ad ea prodesse sibi arbitrentur damna illa & incommoda, quæ ex privata principum familiaritate nasci solent, bonis obsequiis fovere eam satagunt, inducti ad hoc interdum ab ipsomet privato; cúmque occasionem habeant laudandi eum in audientiis, & primâ fronte à privatæ rei studio & æmulatione omnino videantur alieni, multa operantur bona; verùm periculosi amici sunt: nam eos privatus benevolos conservare non poterit, nisi cum insigni principis sui, bonique publici detrimento; & si muneris sui ac obligationis memor non iis abunde satisfaciat, hostes se profitentur, nec industria deest, aut facultas, quâ ruinam illius moliantur. Quaré tutissimum erit, non plus sese illis impendere, quàm principis obsequium atque utilitas permiserit, adeòque illud solum privatus procurabit, ut vir sincerus, comis & humanus ipse habeatur ab exteris, qui bonas illas principis sui cum aliis amicitias conservare malit, quàm dissolvere.

§. Omnia isthæc præservativa privati lapsum cavere

poterunt, si mox à principio adhibeantur: nam ubi semel in aliorum incurrerit odium, atque invidiam, malitiæ & fraudi ista tribuuntur, magisque periclitari faciunt gratiam; quemadmodum Senecæ accidit, qui mortem effugere non potuit, quantumvis † *instituta prioris vitæ commutaret, prohiberet cœtus salutantium, vitaret comitantes; rarus per urbem, quasi valetudine infensa, aut sapientiæ studiis attineretur.*

§. Quòd si adhibitis omnibus istis remediis, privatus aliquis nihilominus principis gratia exciderit, lapsus ille inglorius non erit, cùm immunis vixerit hactenus ab infami metu illam amittendi & absque sollicitudine quærendi media generoso pectore indigna, quod gravius tormentum est ipsa principis indignatione & odio. Et si in privata illa gratia aliquid inest boni, est sola ea gloria, quòd quis à principe æstimari meruerit. Continuatio illius plena curarum, & periculi est. Felicissimus ille, qui quàm citissimè, & majori cum honore inde emerserit.

§. Descripsi, Serenissime Princeps, Privatorum artes: non verò, quomodo princeps erga eos se gerere debeat, quod supponam omnino nullos ei esse debere: nam etsi concedendum illi sit, ut voluntatis propensione & gratia magis in unum feratur, quàm in alium; non tamen, ut potestatem suam omnem in unum aliquem conferat, à quo mandatum, præmium & pœnam expectare oporteat populum: talis enim auctoritas alienatio est Coronæ; unde semper gubernationi periculum imminet, etiamsi in electione personæ minimè erret gratia: nunquam enim obedientia tanta, aut tantus cultus privato defertur, quantus ipsi principi, nec tanta illi cura de bono universali & publico, nec ita in manu sua cor privati habet Deus, ac principis. Quare etsi non pauci ex Antecessoribus Serenitatis Vestræ Ministros ejusmodi sibi familiariores, & præ cæteris charos habuerint, qui insigni cum diligentia & zelo (ùt & hodie fieri videmus) conati fuerint in omnibus quàm rectissimè

† Tac. l. 14. Ann.

fimè agere, illud tamen assecuti non sunt; nec res eā felicem exitum habuit. Nec falli se sinat Serenitas Vestra exemplo Franciæ, cujus fines privati unius consilio longè dilatari vidimus, sed non absque Regni detrimento & jacturâ auctoritatis ipsiusmet Regis. Qui accuratiùs perpendere voluerit persecutionem Reginæ Matris, & Ducis Aurelianensis; profusum sanguinem Monmorancii, Prioris Vandomensis, Pilorantii & Domini de S. Marco; captivitatem Bullionii Ducis; tributa & oppressiones subditorum; usurpationem Ducatûs Lotharingiæ; fœdera cum Batavis, Protestantibus, & Suecis inita; consilium capiendi Sabaudiæ Ducem Carolum Emmanuelem; pacem Monsonæ factam absque scitu fœderatorum; frænum Valli Telinæ & Grisonibus injectum; subsidia missa Scotiæ, & Parlamento Londinensi; expugnationes Fontarabiæ, Audomari; Theonis villæ, Tornaventi, & Casteleti; jacturam tot militum Lovanii, Tarraconæ; Perpiniani, Salsis, Valentiæ ad Padum, Imbreæ, & Rocæ; recuperationem Ariæ & Bassea: qui, inquam, ista omnia accuratiùs perpendere voluerit, videbit quòd ejus consilia non nisi ab impetu profecta, omnisque ejus apud Regem gratia soli violentiæ innixa fuerit: quòd in tanta ejus tyrannide ei fica pepercerit, aliàs in ipsam etiam Majestatem audax, quòd denique temeritati suæ fortunam tam in omnibus habuerit propitiam, ut adversis successibus ille plura lucratus fuerit, nos verò secundioribus plura in dies perdiderimus. Quod manifestum indicium est, Deum ejusmodi privati prosperitatem fovere ad Christianitatis exercitium, & castigationem, nostram antevertendo prudentiam, nostramque fortitudinem confundendo; Monarchiis ad exitium & ruinam destinatis illud obest etiam, quòd easdem exaltare debuisset. Ita invasio per mare Adriaticum excitavit diffidentias; protectio Mantuæ, æmulationes, oppositio Nivernensis, bella; diversio per Insulas Titonis, sumptus; exercitus Alsatiæ, æmulos; bellum pro Hispania, rebelliones. Arma ma-

ritima, aut tempori non fuère educta, aut cum tempore sensim interière; terrestria verò ob victualium, aliarúmq; rerum necessariarum defectum effectu penitus caruerunt. In obsidione Casalensi occasionem perdidimus bello finem imponendi. Unum aliquod consilium Secretarii Passerii Principi Thomæ impressum obstitit, quò minùs Taurino succurreret, & de Francia triumpharet: ob inanem aliquam de prærogativa contentionem idem Ariæ accidit: ob aliquem nuncium de Atrebato jam ab hostibus fossis & aggeribus cincto succurrendi cura intermissa: ob inanem aliquem fidei servandæ scrupulum succursus Ambillerii admissus non fuit: per ignaviam aut occultam cum hoste conspirationem Capella se dedidit. O divinam providentiam! quem finem spectat illa eventuum varietas, tam longè à caussis suis aberrantium! Credite, non mero casu in ejusmodi privatorum arbitrio Europæ posita est gubernatio. Faxit Deus, ut successus votis respondeat publicis.

SYMBOLUM LI.

Nihil melius utiliúsque mortalibus, prudente diffidentiâ. Vitæ fortunarúmque custodia est, quam nostra nobis suadet conservatio: ubi ea non est, cautio esse nequit; sine hac autem omnia periculis forent exposita. Princeps paucioribus confisus meliùs statûs sui gubernacula moderabitur. Una sola confidentia secura est, ab arbitrio nimirum & voluntate alterius non dependere. Ecquis enim securus unquam esse poterit de corde humano in intimis pectoris recessibus abdito, cujus arcana consilia tam scitè tegere & dissimulare novit lingua, tam dextrè pernegant oculi, aliique corporis a motus? Pelagus est pugnantibus inter se affectuum fluctibus inquietum, mare sinuosum, & occultis plenum syrtibus, nec ulla unquam fuit charta nautica, quæ eas potuerit ostendere.

Quam

a *Cor hominis immutat faciem illius, sive in bona, sive in mala*, Eccli. 13. 31.

Quam igitur acum, prudentiæ magnete tinctam, dabimus principi, ut per tot támque diversa maria absque periculo *b* naviget? quas regulas & documen-

ta ad discernendos ventos, ut habitâ temporis ratione nunc laxet, nunc contrahat confidentiæ vela? In hoc potissimùm regnandi consistit artificium. Hic maxima principi imminent pericula, quia aut rerum experientiâ, notitiâque destitutus est, aut negotia & subditos tractare nondum didicit, præsertim cùm nemo eorum, qui cum ipso agunt, malus esse videatur. Omnes eo præsente vultum ad honestatem componunt, & actiones suas ritè obeunt. Verba præ-

R 6 medi-

b *Pravum est cor omnium, & inscrutabile; quis cognoscet illud?* Jerem. 17, 9.

ritima, aut tempori non fuêre educta, aut cum tempore sensim interiêre; terrestria verò ob victualium, aliarúmq; rerum necessariarum defectum effectu penitus caruerunt. In obsidione Casalensi occasionem perdidimus bello finem imponendi. Unum aliquod consilium Secretarii Passerii Principi Thomæ impressum obstitit, quò minùs Taurino succurreret, & de Francia triumpharet: ob inanem aliquam de prærogativa contentionem idem Ariæ accidit: ob aliquem nuncium de Atrebato jam ab hostibus fossis & aggeribus cincto succurrendi cura intermissa: ob inanem aliquem fidei servandæ scrupulum succursus Ambillerii admissus non fuit: per ignaviam aut occultam cum hoste conspirationem Capella se dedidit. O divinam providentiam! quem finem spectat illa eventuum varietas, tam longè à caussis suis aberrantium! Credite, non mero casu in ejusmodi privatorum arbitrio Europæ posita est gubernatio. Faxit Deus, ut successus votis respondeat publicis.

SYMBOLUM LI.

Nihil melius utiliúsque mortalibus, prudente diffidentiâ. Vitæ fortunarúmque custodia est, quam nostra nobis suadet conservatio: ubi ea non est, cautio esse nequit; sine hac autem omnia periculis forent exposita. Princeps paucioribus confisus meliùs status sui gubernacula moderabitur. Una sola confidentia secura est, ab arbitrio nimirum & voluntate alterius non dependere. Ecquis enim securus unquam esse poterit de corde humano in intimis pectoris recessibus abdito, cujus arcana consilia tam scitè tegere & dissimulare novit lingua, tam dextrè pernegant oculi, aliique corporis a motus? Pelagus est pugnantibus inter se affectuum fluctibus inquietum, mare sinuosum, & occultis plenum syrtibus, nec ulla unquam fuit charta nautica, quæ eas potuerit ostendere. Quam

a *Cor hominis immutat faciem illius, sive in bona, sive in mala*, Eccli. 13. 31.

Quam igitur acum, prudentiæ magnete tinctam, dabimus principi, ut per tot támque diversa maria absque periculo *b* naviget? quas regulas & documen-

ta ad discernendos ventos, ut habitâ temporis ratione nunc laxet, nunc contrahat confidentiæ vela? In hoc potissimùm regnandi consistit artificium. Hic maxima principi imminent pericula, quia aut rerum experientiâ, notitiâque destitutus est, aut negotia & subditos tractare nondum didicit, præsertim cùm nemo eorum, qui cum ipso agunt, malus esse videatur. Omnes eo præsente vultum ad honestatem componunt, & actiones suas ritè obeunt. Verba præmedi-

R 6

b *Pravum est cor omnium, & inscrutabile; quis cognoscet illud?* Jerem. 17. 9.

meditata merum sonant amorem, boni publici zelum, & fidelitatem. Exterior oris corporisque species obsequium pollicetur, venerationem, & obedientiam; imo tamen pectore rancorem, odium, & ambitionem fovent. Quam opinor caussam fuisse, cur nonnemo dixerit: [1] *Principem nemini fidere debere.* Verùm *utrumque in vitio est, & omnibus credere, & nulli.* Nemini omnino fidere, Tyranni suspicio est; fidere omnibus, Principis imprudentis facilitas. Non minoris in illo momenti confidentia est, ac diffidentia. Digna illa regio & sincero pectore; isthæc verò ad gubernandi artem perutilis, utpote ejus beneficio prudentia politica operatur: & suas ritè moderatur actiones. Difficultas in eo posita est, ut utraque tempore suo, & loco uti quis noverit, ut nec confidentia nimis credula perfidiæ, & periculis ansam præbeat, nec diffidentia cauta nimis, & suspicax odium pariat, & adducat in desperationem, aut Princeps, quia nemini fidit, ad omnem tractatum prorsus fiat inidoneus. Non omnia confidentia metienda sunt & ponderanda, uti nec omnia diffidentiâ. Si nunquam Princeps confideret, quis absque præsenti periculo eidem posset assistere? quis in ejus perseverare obsequio? Nec minùs periculosa infelicitas est, ob inanes suspiciones fideles à se Ministros arcere, quàm ex levi credulitate se iis credere, qui fideles non sunt. Ita confidat Princeps, ut fidem habeat; veruntamen non sine omni deceptionis metu, aut dubitatione saltèm. Atque hæc dubitatio non retardare illum debet in suo opere, sed solùm commonere. Ni dubitaret, incuriosus esset, ac negligens. Dubitare, cautio quædam est, quæ securum eum reddit; nec aliud, quàm res suis invicem momentis expendere. Qui non dubitat, veritatem assequi non potest. Sic confidat, tanquam crederet: sic diffidat, tanquam si fidem non haberet. Attemperatæ eâ ratione inter se confidentia, & diffidentia ac directæ à ratione & prudentia, mitos habebunt effectus. Cautus igitur sit princeps in tra-

ctan-

[1] Seneca.

ctandis negotiis, in fœderibus sanciendis, in pace conficienda,&tractatibus aliis,qui ad gubernationem pertinent, & si sponsione manûs confirmandi ii fuerint, manus oculata sit oportet (uti præsens Emblema exhibet) quæ antè videat diligenter, quid agat. Non solis Amatoris pròmissis movebatur lena illa apud Plautum, quæ ajebat: *Manus nostra oculatæ sunt, credunt quod vident.* Et alibi diem oculatum appellat, quo nonnisi paratâ vendebatur, emebatúrq; pecuniâ. Cœca sunt animi decreta, quæ ex sola fiunt confidentia. Pythagoræ symbolum fuit, non cuivis facilè dandam esse manum. Nimis periculosum est,leviter omnibus fidere. Consideret itaque princeps etiam,atque etiam qui negotiis se impendat, & habeat pro explorato, omnes ferè sive amicos, sive hostes, id contendere, ut fallant alii graviter, ac leviter alii. Alii ut sceptro & fortunis eum expolient; alii ut benevolentiam, gratiam & favorem illius sibi concilient. Non ideo tamen opinio isthæc præsumpta malitiæ servire debet, & fraudi, perinde quasi in principis esset arbitrio, stare conventis ac promissis, aut eadem pro libitu violare: sic enim fides turbaretur publica, & grandissimam existimationi suæ maculam aspergeret. Cautio ista nihil aliud esse debet, ac prudens quædam circumspectio, & prudentia politica. Diffidentiam ex suspicione ortam improbamus in principe, si levis sit, & vitiosa, quæ illicò suos prodit effectus, & ad executionem progreditur; non circumspectam illam, & universalem, quæ omnes æqualiter respicit, nulli interim in particulari sinistri quicquam imputando, donec circumstantiæ probè examinatæ, à ratione aliud suaserint. Et fieri potest, ut licèt alicui satis non fidas, bonam tamen de eo habeas opinionē: ista enim diffidentia non particularis est de actionibus illius, sed cautio quædam prudentiæ generalis. Intra ipsa regnorum viscera arces eriguntur, ac propugnacula,& præsidiis firmantur,atque custodiis,non secùs ac si in hostium finibus sita essent. Nec inu-

meditata merum ſonant amorem, boni publici zelum, & fidelitatem. Exterior oris corporiſque ſpecies obſequium pollicetur, venerationem, & obedientiam; imo tamen pectore rancorem, odium, & ambitionem fovent. Quam opinor cauſſam fuiſſe, cur nonnemo dixerit: † *Principem nemini fidere debere.* Verùm *utrumque in vitio eſt, & omnibus credere, & nulli.* Nemini omnino fidere, Tyranni ſuſpicio eſt: fidere omnibus, Principis imprudentis facilitas. Non minoris in illo momenti confidentia eſt, ac diffidentia. Digna illa regio & ſincero pectore; iſthæc verò ad gubernandi artem perutilis, utpote ejus beneficio prudentia politica operatur, & ſuas ritè moderatur actiones. Difficultas in eo poſita eſt, ut utraque tempore ſuo, & loco uti quis noverit, ut nec confidentia nimis credula perfidiæ, & periculis anſam præbeat, nec diffidentia cauta nimis, & ſuſpicax odium pariat, & adducat in deſperationem, aut Princeps, quia nemini fidit, ad omnem tractatum prorſus fiat inidoneus. Non omnia confidentia metienda ſunt & ponderanda, uti nec omnia diffidentiâ. Si nunquam Princeps confideret, quis abſque præſenti periculo eidem poſſet aſſiſtere? quis in ejus perſeverare obſequio? Nec minùs periculoſa infelicitas eſt, ob inanes ſuſpiciones fideles à ſe Miniſtros arcere, quàm ex levi credulitate ſe iis credere, qui fideles non ſunt. Ita confidat Princeps, ut fidem habeat; veruntamen non ſine omni deceptionis metu, aut dubitatione ſaltèm. Atque hæc dubitatio non retardare illum debet in ſuo opere, ſed ſolùm commonere. Ni dubitaret, incurioſus eſſet, ac negligens. Dubitare, cautio quædam eſt, quæ ſecurum eum reddit; nec aliud, quàm res ſuis invicem momentis expendere. Qui non dubitat, veritatem aſſequi non poteſt. Sic confidat, tanquam crederet: ſic diffidat, tanquam ſi fidem non haberet. Attemperatæ eâ ratione inter ſe confidentia, & diffidentia ac directæ à ratione & prudentia, miros habebunt effectus. Cautus igitur ſit princeps in tractan-

† Seneca.

ctandis negotiis, in fœderibus sanciendis, in pace conficienda,&tractatibus aliis,qui ad gubernationem pertinent, & si sponsione manus confirmandi ii fuerint, manus oculata sit oportet (uti præsens Emblema exhibet) quæ antè videat diligenter, quid agat. Non solis Amatoris promissis movebatur lena illa apud Plautum, quæ ajebat: *Manus nostræ oculatæ sunt, credunt quod vident.* Et alibi diem oculatum appellat, quo nonnisi paratâ vendebatur, emebatúrq; pecuniâ. Cœca sunt animi decreta, quæ ex sola fiunt confidentia. Pythagoræ symbolum fuit, non cuivis facilè dandam esse manum. Nimis periculosum est, leviter omnibus fidere. Consideret itaque princeps etiam, atque etiam qui negotiis se impendat, & habeat pro explorato, omnes ferè sive amicos, sive hostes, id contendere, ut fallant alii graviter, ac leviter alii. Alii ut sceptro & fortunis eum expolient; alii ut benevolentiam, gratiam & favorem illius sibi concilient. Non ideo tamen opinio isthæc præsumpta malitiæ servire debet, & fraudi, perinde quasi in principis esset arbitrio stare conventis ac promissis, aut eadem pro libitu violare, sic enim fides turbaretur publica, & grandissimam existimationi suæ maculam aspergeret. Cautio ista nihil aliud esse debet, ac prudens quædam circumspectio, & prudentia politica. Diffidentiam ex suspicione ortam improbamus in principe, si levis sit, & vitiosa, quæ illicò suos prodit effectus, & ad executionem progreditur; non circumspectam illam, & universalem, quæ omnes æqualiter respicit, nulli interim in particulari sinistri quicquam imputando, donec circumstantiæ probè examinatæ, à ratione aliud suaserint. Et fieri potest, ut licèt alicui satis non fidas, bonam tamen de eo habeas opinionē; ista enim diffidentia non particularis est de actionibus illius, sed cautio quædam prudentiæ generalis. Intra ipsa regnorum viscera arces eriguntur, ac propugnacula, & præsidiis firmantur, atque custodiis, non secùs ac si in hostium finibus sita essent. Nec inu-

tilis est illa prudentia, aut Subditorum fidelitati quicquam derogat. Confidat princeps Consanguineis suis, Amicis, Subditis & Ministris; verùm non tam vecors illa sit Confidentia, aut altùm dormiat quasi secura ab omnibus casibus, quibus aut dominandi cupiditas, aut rei privatæ studium, aut odium denique perturbant fidelitatem, perruptis fortioribus Juris Naturæ & Gentium repagulis: Si princeps tam socors sit, ut diligentiam istam onus reputet: ut minoris æstimet damnum, quàm vivere inquietum ob tot ac tantas cautiones: ut sinat ire omnia, nec attendat ad incommoda, quæ evenire possunt, facilè fiet, ut Ministri mali evadant, & interdum etiam infidi: cùm enim ad gubernandum videatur inhabilis, despicatui habetur ab aliis, & singuli commissam sibi gubernationis partem tyrannicè procurant. Verùm si princeps sit vigilans, qui licèt confidat, non omnem tamen omittit cautionem; qui sic semper instructus est, ut nunquam eum à consiliis, aliisque mediis imparatum offendat perfidia; qui absolutè non judicat, sed prævertit solùm; qui non arguit, sed præservat fidelitatem, ut ne in periculum adducatur, is Coronam suam securè stabiliet. † Nulla fuit occasio, cur animum Regis Ferdinandi Catholici ulla subiret suspicio de fide magni Ducis, & tamen eo non obstante certos habebat homines, qui secretò ad omnes ejus actiones sollicitè advigilarent, & attenderent, ut cognitâ illâ diligentiâ tantò cautiorem se in omnibus gereret. Et sanè diffidentia verè non fuit, sed prudentiæ officium, quæ provida est in omnibus casibus, & æmulationibus dominatûs, quippe quæ non semper ad rationis trutinam ponderantur, & expedit interdum eas etiam levibus de caussis suscipere: malitia enim ferè cœco quodam modo agit absque prudentia, immo & imaginatione.

Cavendum tamen, ne metus ille levis sit, sine sufficienti fundamento, ut eidem Regi *Ferdinando cum eodem

† Mar. hist. Hisp. * Idem.

eodem magno Duce postea accidit: etsi enim is post cladem apud Ravennam valde illius opera indigeret pro rebus Italiæ, ea tamen uti noluit, viso tanto applausu, quo omnes exire ex Hispania, & stipendia sub eo merere gestiebant, quin in omnem eventum Ducis Valentini præoccupavit animum, certis mediis procurando, ut de ipso securus esset. Eâ ratione, ut de una aliqua fidelitate, quam expertus fuerat, dubitando, alteri magis suspectæ sese exponeret. Ita animi plus æquo suspicaces, ut unum aliquod effugiant periculum, in graviora incidunt, etsi interdum in principibus, nolle tantorum virorum uti obsequio, invidia potiùs sit, aut ingratitudo, quàm suspicio. Fortè etiam qua erat astutia ille Rex, minimè è re sua fore arbitratus fuerit, ut ejus deposceret operam, quem non optimè contentum esse probè noverat. Principi, qui semel diffisus fuit, haud multum debet fidelitas. Quò quis magis ingenuus est, & generosiori animo, hoc sentit graviùs, si fides sua vocetur in dubium, & offensus tantò audet faciliùs ab ea desciscere. Hæc caussa fuit, cur Getulius ad Tiberium perscriberet, *sibi fidem integram, & si nullis insidiis peteretur, mansuram.* Longus usus & experientia variorum eventuum tam circa se, quàm circa alios erudire debent principes, quomodo fidendum sit subditis. Inter alia monita, quæ Rex Henricus secundus filio suo Principi Joanni dederat, illud unum fuit, ut gratias in eos collatas, qui partes ejus contra Regem Petrum Dominum suum naturalem secuti fuerant, tueretur quidem; ita tamen illis fideret, ut fidelitatem eorundem semper suspectam haberet; ut in muneribus, & officiis illorum uteretur opera, qui cum Rege Petro fecerant: quippe qui homines constantes essent ac fidi, atque adeò obsequiis offensiones præteritas compensaturi; ne verò crederet iis, qui neutrales, ut vocant, haberi voluerant, eò quòd privati sui commodi magis, quàm boni publici amantes se exhibuissent. *Proditores etiam iis, quos anteponunt, invisi sunt.*

ſunt. Contrà homo fidus illi quoque, adverſus quem agit, gratus eſt. Nec alia cauſſa Othoni fuit, cur Celſo fideret, quàm quòd conſtanter Galbæ *c* is inſerviiſſet.

§. Porrò nequaquam expedit, Miniſtrum aliquem ſubitò & unò quaſi ſaltu ad ſummas dignitates evehi: iſtud enim illi invidiam, principi odium parit apud alios, utpote qui ex levitate agere videatur. Nullus Miniſtrorum tantâ eſt modeſtiâ, qui non offendi ſe putet; nullus tã recti amans, qui ſuo ritè fungi velit munere, ſi alium iniquè ſibi præferri videat: uni fortè fit ſatis, & queruntur quàm plurimi, à Miniſtris autem non bene contentis nihil in gubernatione rectè geritur. Ejuſmodi electiones nihil aliud ſunt, quàm informes quidam abortus, & altiores agit radices fidelitas, ſi per obſequia præſtita ad honores & præmia pervenire oporteat. Interea tempus ſuppetit Principi ad capiendum de Miniſtro experimentum, priùs in officiis minoribus, ne nimis caro illi conſtet, & tum deinde in aliis *d* majoribus. Antequam in pacis bellique negotiis eum occupet, videat primùm, ubi magis periclitari poſſit ejus fidelitas; quæ item ſubſidia à ſanguine, à Nobilitate, ab opibus habeat. Atq; hæc obſervatio in iis potiſſimùm muneribus apprimè neceſſaria eſt, quæ quaſi claves ſunt, & ſecuritas ſtatuum. Hoc nomine Germanicum Tiberius *f* *acerrimè increpuit, quòd contra inſtituta Auguſti, non ſponte Principis Alexandriam introiſſet. Nam Auguſtus inter alia dominationis arcana, vetitis, niſi permiſſu, ingredi Senatoribus, aut equitibus Romanis illuſtribus, ſepoſuit Ægyptum,* eò quòd Imperii eſſet granarium, ut proinde qui illâ potiretur provinciâ, iſtud manu ſuâ & poteſtate habere videretur. Pro majori verò ſecuritate, atque ut Miniſter magis in officio contineatur, expedit pluſculum auctoritatis concedere Magiſtratui & Conſiliis Provinciæ: nulla enim fræna melio-

ra,

c *Manſitque Celſo velut fataliter etiam pro Othone fides integra & infelix.* Tac. l. 1. hiſt. d *Qui fidelis eſt in minimo, & in majori fidelis eſt.* Luc. 16. 10. f Tac. l. 2. Ann.

ra;ac ista, & quæ fortiùs obsistant errata illius, qui aliis imperat.

§. Ad nullum autem munus idonei sunt animi abjecti & humiles, qui non connituntur ad gloriam, & alios antecellere cogitant. Præcipua dos, quam in Josue Deus reperit, ut eum grandioribus adhiberet negotiis, illa fuit, quòd magnus in eo esset *e* Spiritus. Verùm tamen animus tam elatus esse non debet, ut natum se subditum doleat, & intra fortunam suam se cohibere nesciat: in his enim talibus, quia ad altiorem semper aspirant gradum, vel maximè fidelitas in periculo est, & si quis illum prætendere prætermiserit, certum est aut vires, aut scientiam defuisse; præterquam quòd in iisdem zelus boni publici, & obedientiæ promptitudo facilè deficiat.

§. Magna ingenia, nisi modesta sint, & instructionem admittant, æquè periculosa sunt: hæc etenim, cum superba plerumque sint sibique ipsis mirè placeant, jussa aliorum contemnunt, putántque ad suum arbitrium omnia debere peragi. Nec minus obstaculi solet esse ab eximiis animi dotibus, quibus excellit aliquis, quàm si omnino destitutus iis sit: nullus enim eum capit locus, qui de meritis suis nimiùm præsumit. Tiberius † *neque enim eminentes virtutes sectabatur, & rursus vitia oderat: ex optimis periculum sibi, à pessimis dedecus publicum metuebat.*

§. Nec item boni Ministri esse solent, qui amicis abundant, floréntque fortunis ac opibus; hi enim cùm non egeant principe; * & *in affluentia fortunæ, viriumq. opum & amicorum, aliorúmque talium constituti sint,* pericula & labores defugiunt, & *regi atque obedire, neque volunt, neque nôrunt.* ‡ Unde Sosibius Britannicus dicere solebat, *Auri vim, atque opes Principibus infensas esse.*

§. Ubi igitur præmisso examine debito, aliquis in Ministrum ascitus fuerit, omni exteriori motu sinceram

e Tolle Iosue virum, in quo est Spiritus. Num. 27.18. † Tac. l.1. Ann. * Arist. l. 4. Pol, c. 11. ‡ Tac. l. 11. Ann.

ram erga eum confidentiam præ se ferat princeps; semper tamen in actiones ejusdem, & consilia intentos habeat oculos: quòd si fortè ex iis periculum aliquod sibi creari posse videat, alteri eum muneri applicet, ubi voluntates aliorum non tantopere obstrictas habeat, neque tantam malè agendi opportunitatem : major enim prudentia & benignitas est, præcavere, ne quis scelere se astringat, quàm post admissum scelus delicti veniam concedere. Victoriæ Germanici in partibus Germaniæ, & militum applausus, etsi ex una parte Tiberium lætitiâ affecerint, ex altera tamen curas illi, & æmulationem *f* pepererunt: cúmque postea res in Oriente turbatas cerneret, non mediocriter gavisus est, † *ut eâ specie Germanicum suetis Legionibus abstraheret, novisque Provinciis impositum, dolo simul & casibus objectaret.* Verùm si Ministrum aliquem ab officio removeri oportuerit, id fiat specie honoris, & antè quàm incommoda palàm innotescant, ea cum prudentia, ut ne animadvertat sibi diffidere principem: nam sicut* *multi fallere docuerunt, dum timent falli*; ita dubitare, infidos reddit. Eam ob rem Tiberius, cùm Germanicum Romam postea revocare vellet, id fecit triumphi specie, † *acriùs modestiam ejus aggressus, alterum ei consulatum offerendo*; qua in re admodum liberales solent esse Principes, dum suspicionibus suis se liberare cupiunt.

§. Si subditus semel reverentiam erga Principem exuerit, nil postea confidentiæ proderit, ut securo vivere liceat. Sanctius primus Legionis * Rex veniam dederat Comiti Gonsalvo, quòd bellum contra ipsum suscepisset. Conatus est eum insuper beneficiis & gratiis demereri, sed quæ obstringere eum debuerant, ansam dedêre potiùs, ut Regi venenum pararet.

§. Quando de utilitate & commodis Principum agitur, nullum amicitiæ, aut cognationis vinculum ad

f *Nunciatâ eâ Tiberium lætitia, curáque adfecêre.* Tac. l. 1. Ann. † Idem l. 2. Ann. * Seneca. † Tac. l. 2. Ann. * Mar. hist. Hisp.

ad ſecuritatem ſufficit, ut unus fidat alteri. † Diffidebant inter ſe Ferdinandus Magnus Rex Caſtellæ, & Garſias Navarræ Rex; cúmque hic Anagari morbo teneretur, deliberavit de Germano ſuo fratre captivo attinendo, qui viſum eum venerat: ſed cùm ſecus caderet, voluit diſſimulare poſtea, inviſendo ad Ferdinandum. Dum Brugis æger eſſet, qui comprehendi eum juſſit. Efficacior nimirum eſt in principibus vindicta & ratio Statûs, quàm amicitia aut ſanguis. * *Difficiles fratrum* & amicorum *diſſenſiones, & qui valde amant, valde odio habent.* Unde illud etiam licebit animadvertere, quàm imprudens ſit confidentia eorum Principum, qui in hoſtium ſuorum arbitrio ſeſe conſtituunt. Vitam ſuam in apertum adduxit diſcrimen, immo amiſit Granatæ Rex, cùm confiſus ſecuritatis literis ad Regem Petrum abiiſſet, ſuppetias ab eo petiturus. Cautiorem ea in re ſe geſſit Ludovicus Sfortia Dux Mediolanenſis, qui cum Rege Franciæ oretenus colloqui nolebat, niſi in medio aliquo fluvio, & ſupra interſciſſum pontem: ea enim principum Italorum conditio eſt, ut diffiſi ſemel, nunquam poſtea confidant ampliùs. Quare multi in Italia vehementer admirati ſunt, quòd magnum Ducem & Regem Ferdinandum Catholicum, hunc item & Regem Franciæ ejus hoſtem unà eſſe viderent. Dantur quoque nonnulli caſus, in quibus longè ſecurior eſt confidentia quàm diffidentia, † adeòque illa uti, animóſque obligare magis expedit. Alphonſus ſextus regno Legionis exutus, in aulam Regis Mauri Toletani ſe receperat; mortuo tamen Rege Sanctio ſecretò à Statibus ad Coronam invitatus fuit, quòd ſuſpicarentur, ne Mauri fortè, re intellectâ, vi eum detinerent. Verùm qua erat prudentia Alphonſus, & hoſpitii beneficium, amicitiámque grato animo recolens, rem totam Regi Mauro expoſuit. Quæ confi-

† Mar. hiſt. Hiſp. * Ariſt. l. 7. Pol. c. 6. † Mar. hiſt. Hiſp. l. 9. c. 8. & 10.

confidentia Regem istum barbarum sic affecit, ut, licèt se jam antè cognitâ insidias illi posuisset, ut caperetur, liberum eum abs se dimiserit non solùm, sed & necessarios ad iter sumptus munificè suppeditârit. Tantæ gratitudinis vis est, quæ cor maximè etiam ferox & inhumanum armis exuit.

§ Diffidentiæ inter duos aliquos principes excusationibus, & satisfactionibus curati non debent, sed contrariis actibus. Si tempus eas non sanet, sanare nunquam poterit diligentia: vulnera sunt, quæ scrutatore, & manu magis etiam exulcerari solent, & genus quoddam manifestæ æmulationis, quæ ad perfidiam viam sternit.

SYMBOLUM LII.

Scorpius etiã translatus in cælum & inter sidera collocatus, suam malignitatem retinet; quin immo tantò ea ibi major est, quàm hîc existentis in terra, quantò venenata ejus agendi vis in omnia hæc inferiora porrigitur latiùs. Probè expendant principes indolem & dotes subditorum, quos ad Magistratus & dignitates evehunt: in his enim propensiones, & vitia naturalia augescunt indies, atq; adeò virtutes ipsæ in periculo sunt: interdum, eò quòd voluntas potentiâ armatam se videns, & facta audacior, obluctetur rationi, eiq; dominetur, nisi tam firma & potens illa sit, ut possit resistere, ne faventioris fortunæ splendoribus obscuretur, aut evanescat. Quòd si viri etiã probi in magnis amplisq; muneribus & officiis ab honesto deflectere solent, improbi certè pejores fient. † *Invenit etiam æmulos infelix nequitia, quid si floreat vigeatq;?* Et si semel Malitia honores promereri potest, quis virtutis via ad eosdem grassabitur? Illa à natura nobis inest; hæc labore paratur, ac studio. Illa per vim sibi arrogat præmia; hæc ea patienter expectat: appetitus verò magis propriâ suâ gaudet violentia, quàm merito, & moræ impatiens à sua dependere mavult industria, quàm

† Tac. l. 4. Hist.

quàm alieno arbitrio. Munera Reipublicæ in hominem improbum conferre, est optimo cuique adimere animum & vires, robúrque malitiæ addere. Iniquus

aliquis civis in vita privata graviter nocere vix potest, nonnisi contra paucos improbos suos exercet mores: at in Magistratu adversus omnes, cùm Justitiæ sit arbiter, & administrationem, gubernationémque totius corporisReipublicæ in potestate sua habeat. Improbi iis muneribus præfici non debent, in quibus improbitatem suam exercere valeant. Hujus incommodi vitandi caussa Natura ipsa solers ac provida rerum omnium dispensatrix, alas pedésque vene-

a *Nam qui magnam potestatem habent, etiamsi ipsi nullius pretii sint, multùm nocent.* Arist. l. 2. Pol. c. 9.

venenatoribus animantibus denegavit, ne multum detrimenti adferre possent. Quisquis malitiæ pedes addit, aut alas, hoc agere videtur, ut currat illa, aut volet. Solent verò plerique principes malorum potiùs, quàm proborum uti opera, eò quòd videant illos ordinariè præ istis *b* esse sagaciores. Sed egregiè falluntur: neque enim Malitia sapientia est, nec clarum sincerúmve judicium esse potest, ubi virtus non est. Laudabat eâ re prudentiam Romanorum Alphonsus Aragoniæ & Neapolis Rex, quod honoris templum intra septa templi virtutis sic construxissent, ut nonnisi per hoc illud cuipiam liceret ingredi, eò quòd existimarent honoribus indignum esse eum, qui virtutibus non polleret; nec ad officia & dignitates admittendos, qui non priùs virtutis vestibulum subiissent. Et qui absque isthac Minister aliquis Reipublicæ utilis esse poterit? quomodo inter ipsa vitia locus erit Prudentiæ, Justitiæ, Clementiæ, Fortitudini, cæterisq; virtutibus ei necessariis, qui cum Imperio præest aliis? quomodo is, qui paret, eas tuebitur, quæ ab ipso requiruntur, si desit exemplum Ministrorum, quorum actiones, moresque attentè observat, & cum adulatione imitatur? Ministrum virtute præditum populus in veneratione habet, sibique persuadet, nihil non rectè ab eo agi posse; contra nullam Ministri alicujus mali actionem in meliorem partem accipit, aut approbat. Optimum consilium in senatu Spartano Demosthenes dederat; sed quia passim homo flagitiosus audiebat, acceptatum non fuit, sed alium aliquem ex Ephororum ordine idem illud consilium dare oportuit, ut admitterent, & executioni mandarent. Tanti refert, hanc populi persuasionem esse bonam, ut tum etiam, cùm Minister minimè malus est, periclitetur tamen in manibus ejus gubernatio, si à populo minùs rectè sentiente pro homine vitioso habeatur. Movit ea res

b *Filii hujus sæculi prudentiores filiis lucis in generatione sua sunt.* Luc. 16, 8.

rẽs Henricum quartum Angliæ Regem (cùm regni gubernacula susciperet) ut abs se demitteret, quos licentioris vitæ in ætate juvenili habuerat socios, malósque Ministros exauctoraret, substituendo in eorum locum homines virtute insignes, gratósque subditis. Nec in aliam caussam feliciores eventus, & victoriæ Regis Theodorici referebantur, quàm quòd optimos quósque legeret Ministros, Consiliariisque uteretur Prælatis virtutis & probitatis laude conspicuis. Sunt nimirum Ministri quædam quasi effigies Majestatis, quæ cum ubivis coràm esse nequeat, per illos quodammodo repræsentatur. Quare decet omnino, ut Principi moribus&virtute haud sint dissimiles. Cúmq; princeps se solo omni in loco potestatem suam, quam communi populi consensione adeptus est, exercere non possit, videat diligenter quanam ratione eam inter Ministros dispertiat. Hos enim plerumque † *delectat superbiæ suæ longum spectaculum, minùsq; se judicant posse, nisi diu multúmque singulis, quid possint, ostendant*. Ex quo illa etiam quæstio decidi potest, quisnam Reipublicæ status melior sit; an ille, in quo princeps est bonus, mali verò Ministri; an cōtrà ille, in quo Princeps est malus, Ministri autem boni: * nam *posse etiam sub malis Principibus magnos viros esse*, Tacitus auctor est. Enimvero cùm necesse sit, ut princeps in pluribus Ministris suam substituat potentiam, si minùs probi ii fuerint, magis perniciosi erunt Reipublicæ, quàm Princeps bonus eidem prodesse possit: ejus enim bonitate abutentur, & boni specie ad fines suos sinistros, & commoda privata sensim eum pertrahent, non ad commune & publicum bonum. Princeps aliquis malus à multis bonis Ministris corrigi poterit; non item multi Ministri mali à bono aliquo principe.

§. Arbitrantur nonnulli, à Ministris bonis Principi ligari manus, & libertatem ejus imminui, quoque subditi fuerint flagitiosiores, eò ipsum à periculis securio-

† Seneca. * Tac. in vita Agric.

miorem fore. Impium prorsus consilium, & ab omni ratione alienum: *ille* † enim *Reip. status quietior, optabilis, & firmissimus est, in quo & privatim sanctè innoxiéque vivitur, & publicè Justitia, & Clementia vigent.* Bonorum gubernatio longè tolerabilior est: ubi deest virtus, legum jacet auctoritas, amatur libertas, dominatio in odio est, unde inclinationes statuum nascuntur, & ruinæ principum. Quare opus est, ut Ministros habeant virtuti deditos, qui cum zelo & probitate iisdem à consiliis sint, suóque exemplo & auctoritate virtutem introducant in Rempublicam, & foveant. Tiberius extrema virtutis, & vitii periculosa reputabat in Ministro aliquo, & medium (ùt ostendimus alibi) malebat eligere. Sed Tyranni hic metus fuit: si bonus est Minister virtute præditus, utique melior erit majori virtute præditus.

§. Verùm tamen non sufficit omnino Ministros virtutibus excellere, nisi in iisdem etiam eluceant eæ animi dotes; atque experientiæ ornamenta, quæ ad bene gubernandum apprimè conferunt. Deplorat etiamnum Æthiopia, & adustis incolarum frontibus, fuscisque corporibus satis testatur pessimum illud Phœbi consilium (si tamen Philosophia, & morali antiquorum doctrina è fabulis eorundem deprompta uti liceat) quando lucis quadrigas filio suo Phaëtonti moderandas commisit, juveni inexperto, & qui tantum, támque clarum imperium nondum promeritus fuerat. Ejusmodi periculi secum adferunt electiones factæ per saltum, & non per gradus, in quibus experientia nôsse discit paulatim subditos, & sensim ad altiora provehit. Ipse etiam Tiberius, quamvis Tyrannus, suos tamen nepotes absque isthac consideratione promovere nunquam voluit. Factum reipsa cum Druso, cui Tribunitiam potestatem *non properè* contulit, * *sed per octo annos capto experimento.* Dignitates in inexpertum conferre, donativum est; in probè exercitatum, remuneratio & Justitia. At verò non omnes

† Polyb. * Tac. l. 3. Ann.

omnes experientiæ, ficut nec omnes virtut s cuilibet muneri publico aptè conveniunt; sed ex solùm, quæ ad illam gubernationis politicæ partem pertinent, quæ cujusque est propria:nam qui ad unum aliquod officium publicum idonei sunt, non semper apti sunt ad alia;neque maris experientiæ ad negotia terrâ gerenda deserviunt; neque qui equum fortè;domare, & regere nôrunt, illicò exercitum gubernare poterunt.† *Nam unum opus ab uno optimè perficitur, quod ut fiat, munus est Legumlatoris providere, nec jubere, ut tibia canat quisquam, & idem calceos conficiat.* Graviter eâ in re hallucinatus est Ludovicus Sfortia, Dux Mediolanensis, dum armorum ad ministrationem adversus Regē Franciæ commisit Galeaso Sanseverino, homini quidem in equis tractandis dexterrimo, sed belli prorsus imperito. Melior fuit Mathathiæ electio cùm discessurus Judam Machabæum exercitui ducem præfecit, virum robustum & exercitatum; fratrem verò Simonem, quòd judicio polleret, à consiliis esse c voluit. Ea in re grandes his nostris temporibus committi vidimus errores, permutatis frænis cum administrationibus publicis. Atq; hæ diversæ sunt in Regnis, & Rebuspublicis; aliæ ad Justitiam pertinent;aliæ ad ubertatem; ad bellum aliæ; aliæ ad pacem:& tametsi inter se valde discrepent,una tamen facultas, aut virtus civilis eas omnes moderatur,& ad finem conservationis Reipublicæ dirigit, ita ut ad hunc finem contendant singuli, qui eandem moderantur, per certa media accommodata muneri, quod gerunt.Hæc civilis virtus varia est pro variis Rerumpublicarum formis; quæ diversæ sunt inter se secundùm diversa gubernandi media,quibus uti solent;unde porrò fit,ut civis bonus

S esse

† Arist. lib. 2. Pol. c 9. c *Et ecce Simon frater vester, scio quod vir consilii est: ipsum audite semper, & ipse erit vobis pater. Et Iudas Machabæus fortis viribus à juventute sua sit vobis Princeps militiæ, & ipse aget bellum populi.* 1. Machab. 2. 65.

esse quis possit, non tamen ideo bonus sit Reipublicæ moderator: esto enim, à virtutibus multis moralibus instructus sit, eæ tamen non sufficient, si civiles desint, & habitudo illa naturalis, ad regendum & imperandum idonea.

§. Eam ob rem plurimùm proderit, si princeps naturas propensionésque subditorum probè perspectas habeat, ut iis deinde opportunè uti noverit: nam in bona ista electione totius propè gubernationis consistit felicitas. Ingenium Hermanni Cortesii aptissimum erat ad detegendas, & occupandas Indias; illud verò Gonsalvi Ferdinandi Cordubæ ad bellum Regno Neapolitano inferendum: quòd si secùs accidisset, & priori illi armorum cura contra Francos, huic alteri verò novi orbis investigatio demandata fuisset, non æquè res evenisset feliciter. Uni alicui æqualia pro rebus omnibus dona Natura non impertiit, sed unum aliquod excellens & præstans pro unico aliquo officio, seu parcitatis id fuerit, seu prudentiæ potiùs: † *sic enim optimè instrumenta proficient, si eorum singula non multis, sed uni deserviant.* Ea de caussâ in Carthaginensibus improbat Aristoteles, quòd unius solius opera pro multis uterentur officiis: nemo enim ad omnia idoneus est. * *Nec facilè credendum est* (ùt bene expendit Justinianus Imperator) *duabus necessariis rebus unum sufficere: nam cùm uni judicio adsuerit, alteri abstrahi necesse est, sicque nulli eorum idoneum inveniri.* Rectiùs administratur Respublica, si in ea, velut in aliqua navi, quisque suo invigilet muneri. Et tametsi unus aliquis omnium esset capax, non ideo tamen omnia illi conferenda sunt. Magnum illud vas æneum in templo Salomonico sacrificiis destinatum, quod mare dicebatur, & positum ante altare à bobus duodecim sustentabatur, Scripturâ teste, ter mille e metretas (mensuræ genus id erat) capiebat, & tamen non nisi bis mille f infundeban-

† Arist. l. 1. Pol. c. 1. * L. ff. c. de Assess. e *Capiebátque tria millia metretas.* 2. Par. 4. 5. f *Duo millia batos capiebat.* 3. Reg. 7. 26.

ɔantur. Nullo modo expedit, ut in unum aliquem
plura congerantur munia, & dignitates cum invidia
omnium, & indignatione, & ut occupationes desint
pro aliis. Attamen quia principes aut personarum no-
titiam non habent, aut laborem defugiunt in homines
idoneos inquirendi, fieri plerumque solet, ut unius
duntaxat, aut paucorum ex iis, quos circa se habent,
in omnibus negotiis utantur operâ, unde rariores ad
munera promotiones, & præmia; refrigescit æmula-
tio, & peraguntur omnia lentiùs.

§. Eadem de caussa probandum non est, si duo ei-
dem assistant negotio, quia deforme evaderet, non se-
cùs atque effigies aliqua duobus penicillis depicta,
cùm semper in operando difformes sint & dissimiles:
unus lentus est, & gravis; levior alius: unus lucem
amat; alius umbras affectat: præterquam quòd fieri
nequeat, ut in iisdem conditionibus, consiliis, & me-
diis omnino conspirent, aut non diffideant inter se
cum gravissimo negotiorum & obsequii principis dis-
pendio. Inter has caussas secundas unaquæque suo
fungitur munere, & suas habet operationes distinctas
& separatas ab aliis. Ego sanè satiùs esse judico, unum
aliquod officium uni soli Ministro committere, etsi
minùs capaci, quàm duobus etiam capacioribus.

§. Quare cùm tanti intersit bonos legere Mini-
stros, difficillimum verò, illud reipsâ assequi, caven-
dum ante omnia, ne sibi solis ea in re confidant prin-
cipes. Paulus tertius Pontifex Maximus, & Rex Fer-
dinandus Catholicus Ministrorum electiones priùs
deliberabant cum populo, permittendo quasi per
incuriam, ut antè manarent in vulgus, quàm fie-
rent. Alexander Severus Imperator, † *ubi aliquos voluisset vel Rectores Provinciis dare, vel Præpositos facere, vel Procuratores, id est, rationales ordinare, nomina eorum proponebat, hortans populum, ut si quis quid haberet criminis, probaret manifestis rebus*; quanquam com-

S 2 munis

† Lampr. in vita Alex. Sever.

munis applausus non semper securus sit, aliquand
ex vero est, errat etiam g aliquando, & fallitur in co
noscendis naturis, & vitiis occultis. Accedit, quò
industria & amor commodi proprii, aut malitia &
mulatio, famam illam publicam sæpe spargunt in vu
gus in favorem, aut contrà: nec sufficit Ministrum al
quem in officiis minoribus suam probasse industrian
ut mox etiam ad majora idoneus censeatur: † *excita*
tur enim *quidam ad meliora magnitudine rerum, hebescu*
alii. Minùs periculosa erat Regis Philippi secundi dil
gentia, qui in ipsis plantariis teneriores arbusculas d
ligenter inspiciebat, & designabat animo, quæ tran
latæ postea ad gubernationem seu politicam seu e
clesiasticam fructum aliquando essent allaturæ, & a
tè, quàm vitia tegere posset ambitio, per secretas i
formationes in ætate earum juvenili observabat, nu
rectà sursum assurgerent, an contrà in obliquum d
flecterent, habebátque certas notas de præcipuoru
suorum subditorum virtutibus & vitiis. Ita factum
ut omnes ejus electiones fuerint optimæ, floruerintq
illius tempore viri planè insignes, in dignitatibus præ
sertim ecclesiasticis: nam satiùs putabat eligere * *of*
ficiis ac administrationibus potiùs non peccaturos, quàm da
mnare, cùm peccassent. Fortunatum Regnum, in quo ne
ambitioni, nec precibus, nec sollicitationibus locu
est, & ubi virtus etiam recondita nec libello supplic
opus habet, nec relatione aliorum, ut perveniat a
aures principis, qui subditorum notitiam sibi ips
comparat. Fuit ea quondam laus Tiberii Imperatoris
† *quia sine ambitione aut proximorum precibus ignotos etian*
ac ultro accitos munificentia juverat. Aurium examen a
alio pendet, oculorum ab ipso principe. Illæ decip
possunt, hi non item: illæ animum instruunt solum
hi instruunt, & movent, immo quasi vi quâdam impel
lunt ad misericordiam, aut ad præmium.

§. Ali

g *Haud semper errat fama, aliquando & eligit.* Tac. i
vita Agric. † Idem, l. 3. Ann. * Idem in vita Agric.
Idem l. 4. Ann.

§. Aliquæ Respublicæ in electione Ministrorum etiam sorte usæ fuerunt. Et expedit quandoque ad declinandam invidiam, & cohibendum furorem contentionis ac æmulationis, unde facilè tumultus oriuntur & seditiones. Verùm quando pro administratione justitiæ, & armorum tractatione vir idoneus seligendus est, à quo gubernatio dependere debet, & salus publica, non oportet rem tantam incertitudini sortis committere, sed præstat, aut electionis examen ille subeat: illud enim pro explorato habendum. [f] *sorte, & urna mores non discerni: suffragia & existimationem Senatus reperta, ut in cujusque vitam famamque penetrarent.* Et tametsi consiliorum deliberationes plerumque utilitatibus, & commodis privatis omnia metiri soleant, poterit tamen princeps bonam facere electionem, si secretò inquirat in eorum, qui proponuntur, virtutes ac dotes, uti & in fines, quibus persuasi Consiliarii promotos illos cupiant. Nam si cœco quodam modo omnes consultationes princeps approbet, facilè isthæc nascuntur incommoda; at si, qui à consiliis sunt, videant, quòd eas ad examen revocet, quódque non semper Viros sibi propositos admittat ad officia, sed alios meliores eligat, operam dant, ut maturiori cum deliberatione & rectiùs ea de re statuant.

[f] Tac. l. 4. hist.

* *
*

SYMBOLUM LIII.

THebani Ministrorum integritatem, eorum præ
tim, qui justitiæ præsunt, symbolicos repræsen
bant per statuas quasdam manibus destitutas: i
enim in pugnum contractæ, avaritiæ sunt Symbolu
ejusdémque instrumenta, si apertæ muneribus pa
ant. Idem istud hortus hîc oculis subjicit, dispo
hinc inde ad capita viarum statuis absque manib
quales hodiedum in viridariis Romanis cernunt
Nec ullæ meliores custodiæ, quàm istæ: siquidem o
lis instructæ sunt, ut flores custodiant & fructus;
brachiis carent, ne quid eorum manibus continga
Quòd si Ministri Statuarum istarum essent confin

l

les, magis secura forent æraria publica, meliórque passim esset gubernandi ratio, præsertim in Rebuspublicis, in quibus, cùm bona earundem & reditus habeantur communia, quilibet è Magistratu ferè licere sibi putat, ut iis fortunam suam fabricetur; alius per alium se excusat, & dissimulant invicem; cùmque vitium istud flammæ sit simile, quæ materie eadem, qua satiari deberet, nutritur & *a* crescit, quò plus subripitur, eò magis habendi augescit *b* desiderium: & pasta semel cupiditas bonis publicis, privatorum dein fortunas aggreditur, quo demum fit, ut corruat planè finis principalis communitatis politicæ, qui in bonorum uniuscujusque conservatione consistit. Ubi avaritia dominatur, pax atque tranquillitas exulet necesse est. Litibus, seditionibus ac bellis civilibus miscentur, turbantúrque omnia. Immutantur formæ dominationis, & ruunt Imperia, uti pleraque istam ob caussam pessum iêre. [1] Propterea ex Hispania ejecti fuêre Phœnices; ideo Apollinis oraculum prædixit ruinam Spartanæ Reipublicæ. Moysen quoque Deus sapientissimus monuit, ut ad munera publica viros legeret ab omni cupiditate *c* alienos. Gubernatio rectè in eo Statu institui non potest, cujus Ministri avari sunt & cupidi. Quomodo enim justitiæ vindex erit, qui exspoliat alios? quomodo suam amabit Rempublicam, qui de thesauris cogendis dies noctésque cogitat? quomodo rebus agendis advertet animum, qui lucro totus inhiat? quomodo obsequiis suis præmia promereri conabitur, qui sua sibi manu ipse satisfacit? Nihil rectè geritur, quod rei privatæ studio geritur. Hanc siquidem ipsi etiam obligationi & honori antepo-

a *Avarus non implebitur pecunia.* Eccli. 5. 9. b *Insatiabilis oculus cupidi in parte iniquitatis.* Eccli. 14. 9. [1] Mar. hist. Hisp. Tom. 1. c. 18. c *Provide autem de omni plebe viros potentes, & timentes Deum, in quibus sit veritas, & qui oderint avaritiam,* Exod. 18. 21.

nit utilitas. Nullum facinus generosum suscipitur absque famæ existimatione; hanc verò in pretio non habet animus vilis, abjectúsque avaritiæ deditus. * *Pleraque eorum, quæ homines injustè faciunt, per ambitionem & avaritiam committuntur.* Nihil magis ad rebellionem concitat subditos, quàm rapina corruptelæque Ministrorum: graviter enim irritantur damnis propriis, injustitia communi, invidia erga eos, qui opes in immensum accumulant, odio denique in ipsum Principem, qui remedium adferre negligit. Si ignoraverit, bardum eum judicant: si dissimulaverit, ignavum: si permiserit, conscium, & ejusdem noxæ reum: quòd si desideravit etiam, ut Ministri velut spongiæ omnia imbibant, è quibus ea deinde captata occasione rursum possit exprimere, pro tyranno habebitur. O infelicem Principem, & Statum, quos ideo interire contingit, ut Ministri opibus affluant. Neque tamen hæc eò dico, quòd eos tam velim esse anxiè religiosos, ut omnia omnino munera respuant: nam à nemine quicquam accipere, inhumanitas est, à multis, animi vilitas, ab omnibus avaritia.

§. Cupiditas in principe illa est, quæ statum *d* evertit: nam cùm populo nihil possit accidere gravius, quàm quòd videat ne ab ipso quidem fortunas suas esse securas, quem custodem earundem, & defensorem asciverat, aut quòd ille ipse sceptrum suum in subditorum bona armaverit, mox in alium illud transferre cogitat. Quid obsecro sperare potest subditus ab avaro principe? Ipsi etiam sibi parentes abominantur isti vitio deditos. Ubi spes commodi deficit, ibi amor & obedientia deficiunt. Tyrannidi similis est gubernatio illa, quæ utilitates privatas spectat solùm, non publicas. Ideo Rex Alphonsus Sapiens dicebat: † *Riquezas grandes ademas non debe el Rey cobdiciar, para tenerlas guardadas, e non obrar bien con ellas. Ca naturalmente, el que para esto las cobdicia, non puede ser, que non faga*

* Arist. lib. 2. Pol. c. 7. *d Rex justus erigit terram, vir avarus destruit eam.* Prov. c. 29. 4. † L. 4. tt. 2. p. 2.

faça grandes yerros, para averlas, lo que no conveniene al Rey en ninguna manera. Sacræ paginæ Principem avarum, qui injustè aliorum usurpat bona, Leoni & Urso famelico *e* comparant, & opera illius domibus, quas intra arbores teredo ædificat, quæ mox unà cum ipsa corruunt, aut tabernaculis frondeis, qualia vinearum custodes construunt, haud diu *f* duratura. * *Mal parta, citò delabuntur.* Quàm sese aranearum instar nonnulli Principes mordacibus curis eviscerant, ut è subditorum stamine fortunam suam texant, & retia conficiunt, quæ mox rumpuntur, & fiduciam eorum omnem *g* deludunt.

§. Varia huic malo parari possunt remedia, efficacissima ea, quæ præservant. Nam si natura semel ab illo superari se sinat, haud facilè iterum consanescit. Hâc nos tunicâ novissimè omnium exuimus. Si Principes à natura pecuniarum amore capi contingat, ab aspectu earundem, contactúque, quantum fieri potest, arcendi sunt: per oculos enim tanquam per fenestras subingreditur avaritia, & facilius est solutionis mandatum impertiri, quàm ipsam adnumerare pecuniam. Oportet præterea, ut Ministri ærarii generoso sint animo, neque suadeant principi parsimoniam sordidam, & modos quosdam cumulandi divitias ejus personâ indignos, ut alio in loco ostendimus pluribus.

§. Nunc ut à cupiditate etiam Ministri præserventur, cavendum, ne munera & officia publica venalia sint, id quod Commodus Imperator introduxerat *r* nam qui illa emit, vendit etiam. Ita Severo Imperatori visum, uti & Ludovico XII. Francorum Regi, qui

S 5

e Leo rugiens, & ursus esuriens, Princeps impius super populum pauperem. Prov. 28. 15. *f Ædificavit sicut tinea domum suam, & sicut custos fecit umbraculum.* Job. 27. 18. * Cicero. *g Sicut tela aranearum fiducia ejus. Innitetur super domum suam, & non stabit: fulciet eam, & non consurget.* Job. 8. 14. & 15.

qui isthoc remedio usus est, sed malè dein observatum à Successoribus † *Provincias spoliari, & nummarium tribunal, auditâ utrimque licitatione, alteri addici non mirum, quando, quæ emeris, vendere gentium jus est.* Experitur aliquo modo damna isthæc Castella in gubernationibus civitatum, quia pretio venduntur, contrà ac temporibus Regis Joannis secundi communi consensione statutum fuerat, ut essent perpetuæ, & solâ Regum nominatione conferrentur.

§. Oportet præterea, ut officiis singulis sufficiens assignetur salarium, quo, qui iis fungitur, honestè vitam sustentare possit. Factum à Rege Alphonso nono, qui sua judicibus deputavit stipendia, graviterque animadvertit in eos, quos à partibus munera accepisse deprehenderet. Idem mandatis publicis edixerunt Reges Catholici, Ferdinandus & Isabella, statuto etiam juribus pretio.

* *Sed caput est in omni Republica, ut legibus, & omni alia aliâ ratione provisum sit, ne qua facultas quæstus faciendi Magistratibus relinquatur:* nam qui rei privatæ studio tenetur, & lucrum facit ingravescente annonâ, de rerum affluentia ubertatéque non magnopere erit sollicitus, nec meliora dabit consilia, si commodis suis obstare ea judicaverit; præterquam quòd populus dominationem dissimulet, & facilè ferat honores in aliis, si quæstus & lucrum ipsi relinquantur; at si & his se destitui videat, † *tunc utrumque ei molestum est, quòd nec honorum particeps sit, & quòd à quæstibus submoveatur.* Atque in hanc caussam referri possunt contentiones & tumultus inter Nobilitatem, & plebem Genuensem.

§. Muneribus publicis præfici non debent, qui nimiâ paupertate conflictantur: ejusmodi enim inopia corruptelis, aliisque rebus illicitis parat aditum. In Senatu Romano sententiæ aliquando rogabantur, cuinam procuratio Hispaniæ mandanda esset; cúmque

† Sen. lib. 1. c. 9. de ben. Mar. hist. Hisp. lib. 12. c. 15. * Arist. l. 5. Pol. c. 8. † Idem ibid.

cúmque multorum suffragiis Sulpitius Galba, & Aurelius Cotta in eam rem nominarentur, dixit Scipio: *Neutrum sibi placere; unum, quòd nihil omnino possideret; alterum, quòd nihil ei sufficeret.* Quæ caussa etiam fuit Atheniensibus, ut Magistratum non nisi è locupletioribus legerent; & rationem dat Aristoteles, quòd † *quasi impossibile sit, qui egenus existat, eum bene Magistratum gerere, aut quietem optare.* Etsi negari non possit multos etiamnum esse viros insignes in Hispania, qui absque magnis fortunis ad officia publica admissi, & rursus iisdem defuncti sunt.

§. Ministri, qui amplam alunt familiam, magno Provinciis sunt oneri: quamvis enim ipsi integerrimi sint, non omnes tamen eorundem domestici; atque ideo *haud frustra* Senatui Romano * *placitum olim, ne fœmina in socios, aut gentes externas traherentur.* Persarum Reges in præcipuis Gubernationis muneribus Eunuchorum utebantur *h* operâ, quod hi ab uxorum curâ affectúque ditandi liberos expediti, minùs rei privatæ studio teneantur, aut subditis graves sint.

§. Qui cumulandis opibus, & Fortunæ suæ fabricandæ plus æquo intendunt, iis munera publica absque periculo committi nequeunt: nam licèt illam nonnulli per merita & gloriam augere studeant (qui quidem optimi Ministri sunt) plerique tamen satiùs ducunt, divitiis eam superstruere, quàm præmium, & remunerationem obsequiorum expectare à manu principis, plerumque ferè ingrata erga eum, qui plura meruit. Lucullus Consul, quem egestas avarum, avaritia crudelem reddidit, rei augendæ cupiditate ductus, injustissimum bellum Hispaniæ intulit.

§. Commoratio in aulis, exactis muneribus, efficacissimum est remedium, ob malè parta amittendi, & pœnæ subeundæ metum; quo in rigore gratiæ locus esse non debet, neque permitti, ut de-

S 6 licta

† Arist. Pol. l. 2. c. 9. * Tac lib. 3. Ann. h *Septem Eunuchis, qui in conspectu ejus ministrabant*, Esth. 1. 11.

licta pecuniæ ex folutione redimantur; uti fecit Sergius Galba Prætor, Romæ aliquando de fide Lusitanis non servata postulatus. Si omnia Tribunalium subsellia pellibus sternerentur eorum Judicum, qui largitionibus corrumpi se passi sunt, id quod Cambysen Persarum Regem, ejúsque deinde exemplo Rogerum Regem Siciliæ fecisse meminimus, majori haud dubiè cum Religione observaretur integritas.

SYMBOLUM LIV.

Libertas in hominibus naturalis est, obedientia coacta penè. Illa arbitrium sequitur; hæc ratione duci se finit. Ambæ oppositæ sunt, & semper ferè pugnant inter se, unde rebelliones nascuntur, proditionésque

néſque adverſus legitimum Dominum: cùmque Reſpublicæ *a* ſubſiſtere nequeant, niſi alius ſit, qui imperet, alii qui obediant, quilibet ſupremam optaret poteſtatem, & à ſeipſo pendere cuperet: quod quia fieri non poteſt, libertatem ſuam in eo poſitam arbitratur, ut ipſam gubernationis formam mutet in aliam. Iſtud Regnorum & Rerumpublicarum maximum periculum eſt, ac principalis cauſſa tot ruinarum, converſionum, immutationum, quas circa illa accidiſſe hiſtoriæ memorant. Quare iis artibus uti convenit, ut libertatis appetitus, & humana ambitio procul ſceptro arceantur, maneántque ſub Imperio rationis, & obligatione dominatûs; ita ut nemini cuipiam ſuprema illa gubernationis poteſtas concedatur, quæ Majeſtatis Principis eſt propria. Enimvero fidelitatem præſentiſſimo exponit periculo, quiſquis potentiam nimiam, & ſine aliquo moderamine indulget alteri; non ſecùs ac ferox & indomitus equus, cui fræna laxantur, cum ſeſſore præcipitat. Diadema regium, etiam joci cauſſa, capiti ſubditi impoſitum, ſuperbiæ eſt occaſio, & ſublimiores in eo cogitationes excitat. Animus Subditi experiri non debet ſupremam illam Majeſtatem & imperandi gloriam: facilè enim per abuſum illam uſurpat poſtea, & ne ad eum, à quo accepit, revertatur, inſidias illi ſtruit, & exitium machinatur. In uno ſolo capite recitant ſacræ literæ, quatuor diverſorum Regum exempla, qui ſervorum ſuorum manibus interiêre, quòd altiùs eos, ac oportebat, evexiſſent. Etiam Salomon, cætera ſapientiſſimus, iſtud incurrit periculum, poſtquam tributorum omnium Præfectum Jeroboamum *b* conſtituerat, qui ſpretâ

S 7 dein

a *Naturam duas neceſſarias res, eaſdémque ſalutares humano generi comparaſſe, ut alii cum imperio eſſent, alii eis ſubjicerentur: nihílque quod citra hæc, nec minimo quidem queat ſpatio perdurare.* Dion. l. 41. *b* *Videns Salomon adoleſcentem bonæ indolis, & induſtrium, conſtituerat eum Præfectum ſuper tributa univerſæ domûs Ioſeph.* 3. Reg. 11. 28.

dein Regis auctoritate contra ipsum sese gessit *c* insolentiùs. Illud itaque diligenter caveant principes, & pro regula statûs habeant; ne quem præ aliis nimiùm elevent; quòd si ita fieri planè necessum fuerit, complures sint, ut unus alium contineat in officio, & ipsi inter se, quisque agat, & moliatur, observent. *d* Hanc politicam (nisi forsan id excusare possit necessitas) haud satis expendit Ferdinandus secundus Imperator, quando absolutam armorum, & provinciarum suarum administrationem, absque recursu ad suam Cæsaream Majestatem, Fridlandiæ Duci commisit, unde tot ac tanta pericula atque incommoda; quorum maximum illud fuit, quòd tantâ illâ gratiâ, & potestate tam illustri Heroi data fuerit occasio, quâ semet ipse perderet. Nec Principes moveat exemplum Pharaonis, qui omnem suam potestatem regiam Josepho largitus *e* est, quæ totius regni salus fuit: Josephus enim Christi fuit symbolum, & pauci his nostris temporibus Josephi reperiuntur. Unusquisque à seipso pendere cupit, non à stipite, id quod in præsenti Emblemate ramus exhibet terræ intra vimineam corbem (quali utuntur hortulani) insertus, ubi novis auctus radicibus, & infernè resectus, distincta deinde fit arbor, à nativo trunco inde pendens, nec ultra suam illi proceritatem acceptam refert. Atque ea res documento nobis esse potest, quanti periculi sit gubernationes Statuum perpetúas facere: ubi enim ambitio radices egerit, eas sibi ùt proprias vendicat. Qui semel mandatis dandis assueverit, difficulter postea admittit imperium. Multa hujus rei exempla proprio consignata Sanguine è Francia suppetunt. Ne ipsi quidem Dei Mini-

c *Levavit manum contra Regem.* 3. Reg. 11. 26. d *Est autem omnis Monarchiæ cautio communis, neminem facere nimis magnum, aut certè plus, quàm unum facere: ipsi enim inter se, quid quisque agat, observant.* Arist. Pol. lib. 5. c. 11. e *Tu eris super domum meam, & ad tui oris imperium cunctus populus obediet; uno tantùm regni solio te præcedam.* Gen. 41. 40.

Miniſtri in cælesti illa Monarchia ſtabiles *f* ſunt. Majorum munerum perpetuitas Coronæ alienatio eſt. Inane remanet ſceptrum,&imbecillum,&illam ipſam, quam largitur potentiam, veretur; manet ſine dote liberalitas, virtus abſque præmio. Facilè in tyrannum degenerat talis aliquis, qui de regimine perpetuo ſecurus eſt. Subditus verè eum agnoſcit ùt Dominum, & veneratur, à quo gubernari ſemper debet; ſicut contrà eum deſpicit,qui per ſemetipſum imperare aut neſcivit, aut non potuit, & impatiens tandem obedientiam deſerit. Movit ea res Julium Cæſarem, ut Prætoriam dignitatem ad unum annum, Conſularem ad duos contraheret. Carolus V. Imperator Philippo ſecundo id conſilii dedit, ne diu uno aliquo Miniſtro in officiis publicis, militaribus præſertim uteretur, ut majora conferret in homines fortunâ mediocri; Legationes verò potentioribus mandaret, in quibus ipſi vires ſuas paulatim conſumerent. Regi Ferdinando Catholico ſuſpecta fuit fortitudo illa militaris, & famæ celebritas in Italia Magni Ducis, quare mox revocato eo in Hiſpaniam, ſi non omnem planè erga eum confidentiam exuit, at noluit certè, ut tot obſequiis probata ejus fidelitas ultrà objiceretur periculo, ſi perpetuum in Neapolitano Regno vice Regis fungi perſiſteret. Et tametſi *id morum Tiberii fuit continuare imperia, ac pleroſque ad finem vitæ in iiſdem exercitibus, aut juriſdictionibus habere.* Factum id tamen ob conſiderationes quaſdam tyrannicas, quæ in principem prudentem ac juſtum cadere non debent. Prudentiæ itaque eſt, Naturam ipſam optimam veræ politicæ magiſtram adhibere in conſilium, quæ cæleſtibus illis lucis Miniſtris imperium quoddam & vicarium poteſtatem in orbem hunc inferiorem largita eſt quidem, non perpetuam tamen, ſed ſtatis ſolùm temporibus: ùt videre eſt in motibus, dominiiſque Planetarum, ne ſcilicet horum

f Ecce qui ſerviunt ei, non ſunt ſtabiles. Job. 4. 18.

horum cura & provisione sese omnino abdicaret, neque tamen ipsi Naturæ imperium sibi arrogarent. Nam illud ignorare non poterat, Terram oppressum iri penitùs, si semper aut melancholia Saturni, aut furor Martis, aut Jovis severitas, aut Mercurii calliditas, aut levitas Veneris, aut Lunæ inconstantia rebus hisce inferioribus dominarentur.

§. Atque pro hac munerum commutatione laborandum inprimis, ne existimationis suæ jacturam quis existimet, si à majoribus ad minora descendat: quia enim infinita ea non sunt, ubi ad supremum aliquod pervenerit, inutilis posthac erit Minister, si aliis inferioribus rursum se impendere renuat. Tametsi verò recta ratio postulare videatur, ut unà cum merito augeantur & præmia, in hoc tamen casu rationi isti utilitas principis præferri debet, quando nimirum ob graves caussas tum obsequii præstandi, tum boni publici, non verò ex contemptu ita fieri expedit, ut inferiori aliquo fungatur munere: tunc enim ipsa negotiorum utilitas illud honorificum reddit.

§. Quòd si ulla functio longo tempore sustineri possit, id maximè in legationibus erit: in his siquidem interceditur solùm, non imperatur; tractatur, non præcipitur. Cum Legati profectione perit quasi notitia natalis soli; cessant conversationes particulares cum Principe, cui assistunt, ejúsque Ministris. Arces, propugnacula & alia munimenta, quæ Regnorum sunt claves, ab arbitrio, Imperióque Principis semper immediatè dependeant. Quam ob caussam minùs salutare fuit illud Regis Sanctii consilium, cùm vità concessurus, ob pupillarem ætatem filii Alphonsi tertii.[f] Proceres ipsorum fidei concreditas urbes, arcésque tamdiu obtinere voluit, donec Rex quindecimum ætatis annum explêsset, unde gravia Regno isti nata sunt incommoda. Munera alia non nisi ad certum tempus perdurent, nec tam diu-

turna

[f] Mar. hist. Hisp. l. 11. c. 7.

turna sint, ut ob Imperii perennitatem Ministros superbiores in discrimen adducant. Ita faciendum judicabat olim Tiberius; † ajebat enim, *superbire homines etiam annuâ designatione; quid si honores per quinquennium agitent?* quanquam reipsa illud suum consilium minimè exequeretur. Defatigatur tandem virtus merendo, sperandóque. Neque tamen tam brevi tempore munia terminentur, ut notitia & usus aliquis per ea comparari non possint, aut ut rapina vigiles nimis reddat Ministros, veluti falcones Norvvegiæ, ob diei brevitatem. In magnis denique rerum perturbationibus & Regnorū periculis, administrationes publicæ, & officia protrahi debent longiùs, ne forsan hominibus novis & inexpertis committantur. Ita fecit Augustus, Quintilii Vari clade intellectâ.

§. Verùm isthæc doctrina, ut officia non nisi ad certum tempus conferantur, intelligi non debet de supremis illis, institutis pro consilio principis, & administratione justitiæ; satiùs enim est, ut ea continua sint, eò quòd in illis plurimùm prosit longus rerum usus, & caussarum pendentium cognitio. Ista nimirum munera sunt in Republica, quod poli in cælo, circum quos reliqui volvuntur orbes, & si mutarentur; universus hic Mundus in periculo foret, turbato omni naturali motu. Perpendit incommodum istud Solon in quadringentis Senatoribus, qui in annos singulos sorte legebantur Athenis, instituitque Senatum perpetuum Virorum sexaginta, quos Areopagitas nominabant; quod dum observatum fuit, stetit ac floruit illa Respublica.

§. Illud insuper periculosum, & gravissimorum motuum, ac seditionum occasio, si Regnorum procuratio, durante Successoris pupillari ætate, ei committatur, qui jus aliquod quovis titulo in ea posset obtendere; uti factum in Aragonia imprudentia eorum, qui Regni gubernacula Sanctio Comiti Rusci-

no-

† Tac. l. 2. Ann.

nonensi demandârunt, donec Rex Jacobus I. adolesceret. Regnandi libido sæpe in iis etiam insidet, quibus nec à sanguine, nec alia de caussa ulla ad coronam competit actio; quid fiet igitur in iis, qui in picturis & statuis frontes Progenitorum suorum illâ redimitas vident? Funesta aliqua ejus rei hâc nostrâ ætate suppetunt exempla, & plura dedêre sæcula retro præterita, multorum Consanguineorũ, qui Regna fidei suæ concredita postea sibi arrogarunt, ùt propria. Qui è regio progenerantur sanguine, ad tyrannidem ferè sunt proniores, quippe qui pluribus abundent mediis, quibus consilia sua ad exitum queant perducere. Pauci persuadere sibi possunt, justam esse illam legem, quæ nascendi prioritatem virtuti antepofuit, & quisque de se ipse præsumit, se præ alio Coronam promereri. Licèt verò in uno aliquo interdum excellat ratio, periculum tamen est ab iis, quos singulariter charos habet, & familiares: hi enim, cùm Majestatis illius participes se fore sperent, violentis quibusdam mediis eam procurare contendunt, & inter Cognatos diffidentias suscitant. Quòd si quas tales Rex Philippus secundus de Joanne Austriaco habuit, ex isto manarunt fonte. Insigne exemplum hujus politicæ reliquit pôsteris Infans Ferdinandus,[1] recusando Coronam, quæ ad Regem Joannem II. illius nepotem pertinebat, quo laudabili facinore multas alias de cælo promeruit. Et perantiqua est isthæc generosa fidelitas, ac sincerus amor Infantium hujus nominis, in Reges consanguineos; nec minor in hoc præsenti elucet, cujus submissio & obedientia ergà ipsum Regem tanta est, ut subditi potiùs, quàm fratris esse videatur; nec ipse Sphæræ cæleстes tam se submittunt primo mobili, ac sua Serenitas voluntati regiæ: nam in illis motus quidam est contrarius, in hac minimè; magis de honore Regis, quàm de suomet proprio sollicita est. O magnum Principem, in quo sanguinis splendor (tametsi summus ille sit) non est tamen maximum eorum, quæ in ipso

[1] Mar. hist. Hisp. c. 15. l. 19.

ipſo ſuſpicimus. Divina providentia nimirum perturbatiſſimis hiſce temporibus, inter tot támque diuturnos bellorum motus, quibus Monarchiæ hujus axes ac poli concutiuntur, Atlantem iſtum è cælo ſubmiſit, qui animi ſui fortitudine, & prudentia præcipuam illius partem ſuſtentaret.

SYMBOLUM LV.

ARiſtoteles, ut Alexandro Magno Conſiliariorum virtutes & conditiones aptiùs exprimeret, cum oculis eos comparabat. Tranſtulit comparationem iſtam in legum ſuarum libros Rex Alphon-

Alphonsus, cognomento Sapiens, & accuratam inter ea collationem instituit. Nec novum illud videri debet, aut insolens: nam & Reges Persiæ ac Babyloniæ illos appellabant oculos suos, uti Ministros alios aures suas, & manus, pro ratione muneris, quod obibant. Spiritus illi septem, Ministri Dei, missi in omnem terram, oculi erant agni *a* immaculati. Princeps aliquis cui tam multa videnda sunt, & audienda, totus deberet esse oculus, totus *b* auris. Quod quia fieri non potest, alienis utatur, necesse est. Ex quo etiam fit, ut nullus reperiatur Princeps, quantumvis intelligens sit, ac prudens, qui Ministris non egeat: † *nam Principes ac Reges nunc quoque multos sibi oculos, multas aures, multas item manus, atque pedes faciunt.* In illo tamen nihil inest incommodi, modò iis rectè uti quis noverit: * *Hac enim ratione, & omnium oculis cernet, & omnium auribus audiet, & omnium denique consiliis in unum tendentibus consultabit.* Idem significabant Ægyptii per oculum Sceptro superimpositum, *consilium* quippe *oculus* est *futurorum.* † Eodem, opinor, alludere voluit Jeremias, * cùm diceret, *Virgam vigilantem ego video.* Atque ideo in præsenti Emblemate sceptrum pingitur oculis plenum, ad significandum nimirum, per Consiliarios Principem gubernationis suæ negotia prævidere debere, ac prævertere. Nec mirum eos, qui à consiliis sunt principi, à nobis in sceptro collocari, cùm & in Coronis Imperatorum Regúmque Hispaniæ nomina eorundem insculpi, mos quondam

a *Agnum stantem tanquam occisum, habentem cornua septem, & oculos septem, qui sunt septem spiritus Dei missi, in omnem terram.* Apoc. 5. 6. b *Superior debet esse totus mens, & totus oculus.* S. Greg. Antioch. Hom. 5. † Arist. lib. 3. Pol. c. 12. * Sinef. ad Arcad. † Arist. l. 6. de regim. * Jer. 1. 11.

dam fuerit, nec immeritò: magis enim relucent, quàm ipsa principum diademata.

§. Atque ista cum oculis comparatio virtutes illas designat ac dotes, quibus instructum esse oportet, qui Consiliarii fungitur munere: sicut enim Visus per omnes partes, ad res longè etiam distantes sese extendit, ita animo Consiliarii practico obversari debet præteritum, præsens, & futurum, ut de rebus rectè statuat, & certum formet judicium: quod fieri haudquaquam poterit absque multa lectione, longo negotiorum usu, & frequenti cum Nationibus variis communicatione: *nisi* enim naturæ principis, *morum*, † *animorúmque Provinciæ sint gnari, qui de ea consultant, perdunt se, & Rempublicam*, ad illam autem comparandam notitiam industria opus est, neque enim ea cognoscunt oculi, quæ antè non viderunt. Qui multa fuit expertus, atque oculis usurpavit multa, ei intelligentiæ lumen suboritur, & occurrunt facilè c media.

§. Tanta est oculorum, cordisque consensio mutua, ut hujus affectus, ac passiones mox ad illos quoque deriventur; si triste illud sit, hi manant lacrymis; si contrà lætum sereni sunt, amœnique. Nisi Consiliarius intimè suum dilexerit principem, ita ut fortunam ejus adversam, aut prosperam quasi suam reputet, haud multum operæ & curæ ponet in dandis consiliis: quare rectè dixit Rex Alphonsus Sapiens; * *que los Consejeros an de ser amigos del Rey. Ca si tales nò fuesse, poder le yà venir gran peligro, porque nunca, los que a ome desaman, le pueden bien aconsejar, ni lealmente.*

§. Non sinunt oculi, ut digitus aliquis artificiosam eorundem structuram, & fabricam contrectet; tempori abdunt sese, & palpebris contegunt. Quan-

† Cicero. c *Vir in multis expertus, cogitabit multa: & qui multa didicit, enarrabit intellectum*, Eccli. 34. 9.
* l. 5. tt. 9. p. 2.

Quantumvis Consiliarius intelligens sit, ac prudens in suis Consiliis; si tamen facilis fuerit, & levis in pandendis secretis; si digitos sibi in intimum pectus immitti patiatur, plus nocumenti adferet principi, quàm Consiliarius aliquis ignorans & rudis: nullum enim bonum consilium est, si secretum non maneat, immo quæ rectè statuta fuère, plus damni accersunt, si ante tempus detegantur, quàm etiam statuta malè, si cum secreto executioni mandentur. Fugiat itaq; Consiliarius communicationem cum iis, qui non ex eodem sunt Consilio; subducat se eorum digitis, qui intimum pectoris ejus pertentare cogitant. Nam si in colloquium aliquod de rebus descendat, facilè mens ejus explorabitur, atque unà cum illa regulæ, quibus Princeps se suáque moderatur. Labia velut fenestræ sunt interioris cordis, quæ dum panduntur, illicò apparet, quod intus latet.

§. Adeò puri sunt oculi, támque ab omni habendi cupiditate alieni, ut ne paleam quidem quantumvis exigua ea sit, admittant, & si quæ in eos fors inciderit, mox turbantur, nec quicquam videre possunt; sed aut omnia aliter, aut geminata iis sese offerunt. Consiliarius, qui acceperit munera, donorum pulvere mox excœcabitur, neque res concipere poterit, prout sunt, sed prout eas commodi proprii studium illi proposuerit.

§. Tametsi diversi sint oculi, non diversimodè tamen, sed uniformiter res objectas repræsentant: concordes ambo in recipiendis rerum imaginibus, & transmittendis deinde ad sensum communem per nervos opticos, unitos inter se, ne diversæ subintrent, & illum fallant. Nisi inter Consiliarios una eadémque sit voluntatum conspiratio, unus idémque finis pari consensu connitendi ad consilium optimum, & maximè proficuum, ita ut nec odium, nec amor, nec existimatio propria in diversas eos trahat opiniones, confusus hærebit princeps & dubius; neque

ſat ſcire poterit, quam potiſſimùm partem in electione melioris conſilii amplecti debeat. Atque iſtud periculum tum præcipuè accidit, cùm unus aliquis Conſiliarius plus videre ſe & intelligere exiſtimat, quàm videat & intelligat alius; aut cùm tantum judicii non habet, ut, quod melius eſt, dignoſcere *d* valeat; aut cum conſilio offenſas ſuas ulciſci, & affectibus ſuis indulgere cogitat. Verùm ab his omnibus liberum eſſe oportet Miniſtrum, ita ut alium finem ſibi propoſitum non habeat, quàm obſequium ſui Principis. † *Atal Conſejero* (verba ſunt Regis Alphonſi Sapientis) *llaman en latin Patricio, que es aſi como Padre del principe: e eſte nome tomaron à ſemejanza del Padre natural, e aſi como el Padre ſe mueve, ſegun Natura, à aconſejar à ſu Hijo lealmente, catandole, ſu pro, e ſu honra, mas que otra coſa: aſi aquel, por cuyo Conſejo ſe guia el Principe, lo debe amar e aconſejar lealmente, e guardar la pro, e la honra del Sennor ſobre todas las coſas del Mundo, non catando amor, nin deſamor, nin pro, nin danno, que ſe le puede en deſeguir, e eſto de ben fazer ſin liſonja ninguna, non acatando, ſi le peſara, ò le plazera, bien anſi como el Padre non lo cata, quando aconſeja à ſu Hijo.*

§. Partita eſt Natura juriſdictionem ſingulis oculis, ſuis cuique per lineam interpoſitam præfixis terminis: non ideo tamen in operando ambo concordes eſſe deſinunt, ſed mutuo quodam affectu ſibi aſſiſtunt invicem, ut ſi unus in hanc ſeſe flectat partem, quæ ad ipſum pertinet, idem quoque alter faciat, ut rerum cognitio tantò certior ſit; nec curet magnopere, ſintne ea intra circumferentiam ſuam, an non ſint. Hæc mutua concordia & conſenſio valde in Miniſtris eſt neceſſaria, quorum zelus, & diligentia univerſalis ſit oportet, ut non ad ea ſolùm, quæ ſui ſunt muneris, attendant gnaviter; ſed ad ea etiam,

d *Cum fatuis conſilium non habeas: non enim poterunt diligere, niſi quæ eis placent.* Eccli. 8, 20. † l. 7. tt. 1. p. 4.

etiam, quæ ad aliorum officia pertinent. Nulla est corporis pars, quæ non illicò sanguinem suum, suósque spiritus ad eam derivet, quæ adversi aliquid patitur, ut totum corpus conservetur. Si Minister aliquis otio indulgeat & quieti, dum alium laboribus & periculis videt opprimi, malitia est, æmulatio est, & exiguus erga principem affectus. Nascitur istud interdum ex amore commoditatis & gloriæ propriæ, aut ne ea in discrimen veniat, aut certè ut socii infelicitate evadat illustrior. Tales Ministri sibi solùm prosunt, non principi. Atque hinc exoriuntur perniciosæ illæ contentiones inter ipsos illius Status, inter ipsa illius arma, & æraria; quibus multæ egregiæ perduntur occasiones, amittuntur integræ urbes, castella & Provinciæ. Consilia & actiones Ministrorum communicari debent inter se, haud secùs ac alæ Cherubinorum in templo Salomonico sese mutuò e contingebant.

§. Quanquam verò plurimùm corpori prosint oculi, Natura tamen non nisi binos largita est, multitudo enim cognitioni rerum efficeret. Haud aliter sanè, ubi magnus est Consiliariorum numerus, retardantur consultationes, secretum in periculo est, & confunditur veritas: suffragia enim numerantur solùm, non expenduntur, & major denique numerus concludit. Hæc damna experiuntur potissimùm Respublicæ. Multitudo cœca est semper & imprudens, & sapientior etiam Senatus, hoc ipsò quòd amplius est, conditionem & ignorantiam vulgi admixtam habeat, necesse est. Plus lucis pauci spargunt Planetæ, quàm multæ stellæ. Et quia tot sunt in via lactea, hinc splendore repercusso alia aliam impedit, & minus ibi lucis est, quàm in aliis cæli partibus. Inter multos libertas audacior est, & difficulter ad voluntatem & arbitrium prin-

e *Et ala ejus altera quinque cubitorum alam Cherubinorum alterius contingebat*, 2. Par. 3. 12.

Principis reduci se *f* patitur; uti experientia docet in Conventibus Ordinum publicis, & comitiis Generalibus. Expedit itaque, ut pauci potiùs sint Consiliarii, ii scilicet, qui ad gubernandum Statum sufficiunt, erga quos indifferenter se gerat ipse Princeps, neque sinat se unius solius duci judicio; per unum enim tantum non videbit, quantum per omnes alios. Ita dixit Xenophon, qui eadem usus comparatione Consiliarios Regum Persiæ oculos, & aures *g* vocitat. † *Apud* ejuscemodi *Ministrum*, cùm non nisi ipsius oculis Princeps videat, *Majestas Imperii hærere solet Regi, aut Principi urbum potantia nomen relinquitur.*

§. Solent plerumque Principes unius solius alicujus consilio ita acquiescere, ut omnia cum illo negotia deliberent, ea etiam quæ ipse minimè intelligit. Unde accidit, ut gravissimi in statuendo committantur errores: neque enim viri literati in rebus militaribus rectè consilia dare poterunt, neque milites in iis, quæ ad pacem pertinent. Expendens illud Alexander Severus Imperator unumquemque in iis consulebat, quæ ipse pertractaverat. * *Unde si de jure tractaretur, in consilium solos doctos adhibebat; si verò de re militari, milites veteres, & senes ac bene meritos, & locorum peritos.*

T §. Istis

f Populi imperium juxta libertatem; paucorum dominatio regia libidini proprior est. Tac. lib. 6. Ann. g *Hinc factum est, ut vulgò jactatum, Persarum Regem multos habere oculos, aurésque multas; quòd si quis putet unum oculum expetendum Regi, eum egregiè falli certum est: unus enim & pauca videat, & pauca audiat; essétque aliis regiis Ministris quasi negligentia quadam, & segne indictum otium, si id uni solum alicui demandatum esset officium. Præterea quem subditi cognoscerent illum esse oculum, aut aurem regiam, scirent hunc cavendum esse, neque quidpiam illi committendum, quod omnino præter rem Principis foret.* Xenoph. lib. 4. Cyri. † Plutarch. * Lampr. in vita Alex.

§. Istis oculorum affectionibus hactenus explicatis corpus in suis motibus regitur, quæ si deessent, ne ad unum quidem passum securè posset progredi. Idem Regno eveniet, quod bonis Consiliariis destitutum fuerit. Cœcum erit sceptrum absque istis oculis, & sine visu Majestas. Neque enim princeps ullus tantâ pollet sapientiâ; ut per se ipsum omnia, quæ occurrunt, possit decidere. *El Senorio* (inquit Alphonsus Rex) *no quiere companero, ni lo hà menester, como quiera que en todas guisas conviene, que aya omes buenos, è sabidores, que le aconsejen, è le ayuden* Et si quis Princeps tam acutos sibi oculos esse existimaverit, ut absque aliorum opera solus videre omnia, & dijudicare se posse confidat, is superbus magis erit, quàm prudens, & ad quemvis passum in gubernatione *h* offendet. Josue tametsi actiones suas cum ipsomet Deo communicaret, & expressa ab illo mandata accepisset, & instructiones pro occupanda urbe Hay, consulebat tamen seniores Duces, quos secum *i* habebat. Consiliarii Assueri Regis nunquam à latere ipsius, discedebant, quin omnia cum iis maturè deliberabat, ut Regum mos *k* erat. Divinum Spiritûs sancti oraculum est: † *Qui agunt omnia cum consilio, reguntur sapientiâ.* Non tanta est Naturæ capacitas, ut ad imperium, quantumvis exiguum, ea sola sufficiat: * *nemo enim solus sapit*, neque in uno solo reperiri possunt omnia, quæ sciunt omnes. Et licèt multa ingenia non plus videant, quàm unum aliquod perspicax, eò quòd non sint sicut quantitates, quæ multiplicantur seipsis, & summam grandem conficiunt; illud tamen de distantia intelligi debet, non de circumferen-

h *Si de sua unius sententia omnia geret, superbum hunc judicabo magis, quàm prudentem.* Liv. i *Et ascendit cum senioribus in fronte exercitûs.* Jos. 8. 10. k *Interrogavit sapientes, qui ex more regio semper ei aderant, & illorum faciebat cuncta consilio.* Esth. 1. 13. † Prov. 13. 10. * Plaut.

ferentiâ, quam citiùs plures oculi deprehendunt, quàm *l* unus, modò tot non sint, ut nascatur inter eos confusio. Unũ solum ingenium unam sequitur ratiocinationem, neque enim uno eodémq; tempore pluribus potest intendere, & illius amore captum ulteriùs non progreditur. In consultatione multos audit Princeps, & melius secutus judicium, suum faciliùs deponit, illorúmque agnoscit incommoda, quæ ex passionibus, & affectibus privatis oriuntur. † Eam ob rem Joannes secundus Aragoniæ Rex datis ad filios suos Reges Catholicos sub extremum vitæ literis, seriò eos monuit, ne quid unquam facerent absque consilio virorum prudentium, & quos virtus commẽdaret. Omnes gubernationis gressus necesse est, ut præcedant illi Consiliariorum oculi, & viam *m* commonstrent. Antonius Imperator cognomento Philosophus, Vir eâ ætate longè sapientissimus, Scævolam, Mucianum, Ulpianum, & Marcellum, Viros planè insignes à consiliis habebat, & si eorum sententias suâ meliores esse animadverteret, lubens sese illis accommodabat, dicebátque : * *Satiùs est, ut ego tot taliúmque amicorum sequar consilium, quàm illi meum. Qui sapiens est, audit consilia,* & rectiùs peragit omnia. Princeps etiam ignorans, qui consilio utitur, quàm alius intelligens, in opinionibus suis obstinatus & pertinax. Ne principem arrogantia præcipitet, propterea quòd gloriam rei bene gestæ cum aliis partiri oporteat, si Consiliarii in eam aliquid conferant; neq; enim profectò minor laus est, dimittere sese ad aliorum consilium inquirendum, quàm seipso rectissimè aliquid facere.

† *Ipse ô Rex bene consulito, & pareto vicissim.*

Hæc consilii acceptatio summa in principe potestas est. Consilium dare inferioris est, superioris illud

l *Salus autem, ubi multa consilia.* Prov. 11. 14. † Mar. hist. Hisp. m *Oculi tui recta videant, & palpebræ tuæ præcedant gressus tuos.* Prov. 4. 25. * Prov. 12. 15. † Hom.

admittere. Nihil principatui magis proprium, nihil necessarium magis, quàm consultatio, & executio. *Digna accion es* (ajebat Rex Alphonsus undecimus in Comitiis Madritensibus) *de la Real magnificencia, tener segun su loable costumbre varones de Consejo cerca de si, i ordenar todas las cosas por sus Consejos porque si todo Home debe trabajar de aver Consejeros, mucho mas lo debe fazer el Rey.* Quilibet, etiam ignorans, Consilium dare potest; at bene statuere, solus *n* prudens. Nil quicquam de gloria principis decedit, qui consultare noverit, & eligere: *Bene enim quod cum vestro consilio fuerit ordinatum* (dicebat in lege quadam Theodosius Imperator) † *id ad beatitudinem nostri imperii, & ad nostram gloriam redundare arbitror.* Triumphi Scipionis Africani non aliunde, quàm à Consiliis Caji Lælii profecti sunt, unde dici solebat, hunc conscribere, Scipionem verò exhibere Comœdiam: neque tamen hunc ipsum splendorem famæ illius ullo modo obscuravit, neque rectè & cum laude ab eo factorum gloria Lælio ascripta fuit. Res tota in eo præcipuè consistit, ut rectè per semetipsum Comœdiam repræsentare princeps noverit, neque Minister sit, qui illam & componat & exhibeat. Nam etsi Consiliarii sint oculi Principis, ipsum tamen adeò cœcum esse non oportet, ut absque iis prorsus videre nequeat: hoc enim esset cœco quodam modo imperare, & princeps apud omnes suos in contemptum veniret. Lucius Torquatus, tertiùm electus Consul, oculorum imbecillitatem excusavit, * *indignum esse inquiens, Rempublicam & fortunas Civium ei committi, qui alienis oculis uti crederetur.* Rex Ferdinandus Catholicus dictitabat, Legatos esse principis oculos, eum tamen miserrimum fore, qui non nisi iis soli cerneret. Non concredebat omnia Ministris suis magnus ille Politicus, per eos videbat quidem, sed tamen tanquam per conspicilia, ponendo illos ante se, & oculos suos proprios iisdem applicando. S

Con

n *Astutus omnia agit cum Consilio.* Prov. 13. 16. † l. humanum C. de leg. * Tit. Liv. l. 26.

Consiliarii animadvertant, penes se rerum decidendarum esse arbitrium, detorquent eas ad privatos suos fines, & crescente ambitione, in diversas abeunt factiones, unoquoque eorum supremam illam potestatem sibi arrogante, quam Princeps ignavus, & ad negotia tractanda inidoneus illis permittit. Miscentur & perturbantur omnia, si Consiliarii plus esse velint, quàm speculæ quædam, quæ rerum Horizontem principi detegant, ut ipse statuere deinde in iis possit, & eligere consilium, quod videbitur optimum. Oculos ei Natura dedit, & si unicuique Ministro suus assistat Angelus, cor Regis verò ipse quoque Deus prætereà moderatur, o dubio procul etiam visum ejus dirigens, & clariorem perspicaciorémque efficient, quàm Ministrorum. Rex Philippus secundus animum interdum ad se revocabat, ut de negotiis ipse secum disquireret, & Deo sese enixè commendans, illud amplectebatur, quod sibi tum occurreret, licèt aliter Ministris ejus videretur, & plerumque eveniebat feliciter. Non possunt Consiliarii semper hærere lateri Principis, * *nec omnia consilia cunctis præsentibus tractari, ratio rerum, aut occasionum velocitas patitur*; sed in arena capiendum interdum Consilium, & statuendum ex tempore. Non habent mandata auctoritatem, ut par est, si constet principem ea accipere, non dare: statuere omnia absque consilio, præsumpta temeritas est: omnia exequi ex aliena sententia, ignorans servitus. Penes eum, qui imperat, arbitrium esse debet immutandi, adjiciendi, aut rejiciendi penitùs id, quod illi Ministri consulunt. Et proderit interdum quædam eos celare mysteria, ac fallere; uti faciebat idem Rex Philippus secundus, diversimodè ad Consilium status referendo de Legatorum expeditionibus; quando eos in certam aliquam trahere cogitabat sententiam, aut aliàs expedire judicabat, ne quædam negotiorum circumstantiæ iis

 inno-

o *Cor Regis in manu Domini: quocunque voluerit, inclinabit illud.* Prov. 21, 1. * Tac. lib. 1. hist.

innotescerent. Consilium Status Colosso alicui debet esse simile, ut illius humeris insistens princeps, longiùs quàm ipsum prospiciat. Thebani visum tam longum principi suo minimè optabant: hinc enim depingere eum solebant patulis auribus, & oculis obvelatis, significantes, cœco quodam impetu debere eum exequi, quæ suasisset, statuissétve Senatus. Verùm Symbolum illud non erat principis alicujus absoluti, sed principis Reipublicæ; cujus potestas sic astricta est certis limitibus, ut satis sit, quòd ille audiat; nam videre, quid agendum sit, Senatui reservatur. Non nisi cœca Majestatis est umbra, & vanum potentiæ simulacrum. In illum non nisi per reflexionem derivatur auctoritas, quæ in Senatu residet, adeòque oculis non eget, cui pro suo arbitratu progredi non licet.

§. Quamvis autem omnino deceat, ut princeps in deliberando suum sibi servet arbitrium; in eo tamen tantopere gloriari non debet, ut ea de caussa, ne consilio indigere videatur, illud prorsus respuat, quod ei Ministri suggerunt: sic enim in gravissima incideret incommoda, quomodo, Tacito teste, Petro accidit, qui * *ne alienæ sententiæ indigens videretur, in diversa, ac deteriora transibat.*

§. Si factu foret possibile, deberent Reges Regibus esse à consiliis, ut quæ ii in rem consulerent, à decoro, existimatione & auctoritate regiâ non desciscerent. Sæpe personâ suâ minùs dignum aliquid agit princeps, quia vili & abjecto est animo, qui sic consulit. Verùm quia illud fieri nequit, decet saltèm ejusmodi legere Consiliarios, qui tametsi principes non sint, animos tamen & spiritus gerant Principum, & ex sanguine generosiori descendant.

§. In Hispania magna cum prudentia varia instituta sunt consilia, pro bona Regnorum, & provinciarum administratione, aliisque momenti alicujus

* Tac. lib. 15. Ann.

cujus in ista Monarchia negotiis; verùm ob bonam hanc illius constitutionem non protinus curam omnem oportet abjicere: nulla enim Respublica tam firmis munita præsidiis, cujus fundamenta cum tempore non collabescant, aut quæ malitia pravique abusus sensim non exedant. Nec sufficit partes illius singulas bene constitutas esse, nisi aliquando omnes in unum coeant, agántque inter se tam de illis ipsis partibus, quàm de universo corpore. Ad eum finem in religiosis Ordinibus cogi videmus Capitula Provincialia & Generalia, in Ecclesiastica Monarchia Concilia; & easdem ob caussas maximè è re communi esse videtur, ut decimo quoque anno Madriti Generale aliquod formetur consilium, aut conventus, ad quem Consiliarii bini è Consiliis singulis, aut bini deputati ex unaquaque Monarchiæ istius provincia conveniant, ad deliberandum de sua suarúmque partium conservatione: nisi enim Regna innoventur subinde, inveterascunt ac pereunt. Atque hic conventus Monarchiæ membra arctiùs uniet, ut consentiant inter se, & sibi mutuum in necessitatibus ferant præsidium. Ad eundem finem cogebantur Concilia Toletana, in quibus non solùm quæstiones de Religione pertractari solebant, sed ea quoque, quæ ad Castellæ gubernationem pertinerent.

§. Atque istæ oculorum affectiones reperiri etiam debent in principum Confessariis, qui eorum sunt Consiliarii, Judices, & Medici spirituales; quæ officia Viros desiderant in obsequio divino, & amore in principem ferventes; instructos à scientia, ad rectè judicandum; à prudentia, ad admonendum; à libertate, ad corripiendum; fortitudine, ad instruendum, proponendo principi ante oculos (etsi cum gratiæ amittendæ periculo) injurias subditorum, & Regnorum pericula, non verò luto illinendo (ùt Ezechiel loquitur) hiantem parie-

tem & ruinas *p* minitantem. Nonnulli Principes Confessariorum utuntur opera ad solam conscientiam expiandam; alii etiam in consultationibus ad Statum pertinentibus. Rationes politicas in utramque partem nunc non examino, illud solùm dico, conveniens judicatum in Hispania, ut Regis Confessarius interesset consiliis, tum ut decisiones ex conscientiæ præscripto dirigeret, iisque pondus adderet, tum ut gubernationis quasi factus consors, corrigeret principem, si qua in re suo muneri is deesset: aliqui enim optimè nôrunt peccata, quæ admittunt, ut homines; at non ea, quæ peccant, ùt principes, licèt graviora illa sint, quæ ad officium eorum pertinent, quàm ea quæ ad ipsam personam.

§. Nec expedire solùm videtur, ut Confessarius consilio Statûs intersit, sed alii etiam Prælati aut personæ Ecclesiasticæ in Dignitatibus constitutæ, & ut auctoritate sua, atque eruditione, quâ valent plurimùm, Regni consultationibus assistant: sic enim magis unirentur inter se ad conservationem & defensionem totius corporis duo illa brachia, spirituale scilicet, & temporale. Reges Gothi de rebus maximis conferebant cum Prælatis, qui in Conciliis Toletanis in unum convenerant.

§. Quod dictum de Confessariis, de Concionatoribus quoque debet intelligi, qui tubæ sunt *q* veritatis, & interpretes Deum inter & *r* homines, in quorum ore *s* verba sua posuit. Cum illis valde cautè oportet agere principem, tanquam cum canalibus quibusdam, per quos fluenta doctrinæ aut salutaris, aut noxiæ derivantur ad populum. Ab iis plebs dependet, suntque instrumenta peridonea ad illam aut concitandam, aut componendam; uti in seditionibus Cataloniæ, & Lusitaniæ compertum fuit. Fervor eorum

p *Illi autem liniebat eum luto absque paleis.* Ezech. 13. 10.
q *Clama, ne cesses, quasi tuba exalta vocem tuam.* Is. 58, 1.
r *Pro hominibus constituitur in iis, quæ sunt ad Deum.* Hebr. 5. 1. s *Ecce dedi verba mea in ore tuo.* Jer. 1. 9.

-elus in reprehendendis vitiis, exerere sese
-ùm solet contra eos, qui aliis præsunt, & ex
indiciis facilè istud penetrat populus, quia na-
à erga Ministros minùs bene afficitur. Unde fie-
ft, ut gubernationis pereat auctoritas, & subditi
contenti sint; inde verò oriantur tumultus &
ones, præsertim quando culpantur, produnturq;
rincipum, contra officii sui obligationem com-
. Præstat igitur reprehensiones illas esse genera-
bisque eo, quòd ipsæ designentur personæ, quan-
andalum non est publicum, aut præmissæ non
ant admonitiones Euangelicæ, aliæque circum-
tiæ cum bono publico in trutina appensæ. Cum
modestia reprehendit Deus in Apocalypsi non-
los Episcopos, ut primâ fronte iis abblandiri, im-
etiam adulari cuipiam videri *t* posset. Neminem
ristus offendit ex cathedra: reprehensiones ipsius
erunt generales, & quando ad particulares descen-
t, non ùt concionator, sed ùt Rex locutus videtur.
o concione dici non debet, quod in angulis platea-
m interdicitur, & punitur; qua in re falli solet ze-
s, aut quia nimius est, aut quia eum excœcat applau-
us imperitæ multitudinis, quæ frequens concurrere
olet, ad audiendos defectus Principis aut Magistra-
ûs.

t *Novi opera tua, & fidem, & charitatem tuam, & ministerium, & patientiam tuam, & opera tua novissima plura prioribus. Sed habeo adversus te pauca*, Apoc. 2.19. & 20.

SYMBOLUM LVI.

AB intelligentia, non à calamo eſt Secretarii officium. Si ad id ſufficeret bellè pingere literas, optimi Secretarii Typographi forent. Illius eſt de rebus conſultare, eas diſponere, & ad perfectionem adducere. Dextera manus eſt voluntatis principis, & gubernationis ejus inſtrumentum, index denique, quo decreta ſua conſignat, atque uti dixit †Rex Alphonſus Sapiens, *el Chanciller* (ejus loco nunc Secretarius eſt) *es el ſegundo Official de caſa del Rey, de aquellos, que tienen oficios deporidat. Ca bien aſi como el Capellan* (de Sacellano Majori loquitur, qui

†L. 4. tt. 9. p. 2.

ınc Regi à confeſſionibus erat) *es medianero en-os, e el Rey ſpirıtualmente en fecho de ſu anima: otro ſi Chanciller entre el, e los Omes.* Perparum proderit, n filiis prudentes inſtitutas fuiſſe conſultationes, diſponere eas debet, errorem committat. Conſi-ſuas dicunt ſententias, princeps per Secretarium ı animam iis tribuit, & unum aliquod verbum ut ibi opportunè poſitum, negotiorum formam ıutat, haud ſecùs atque in picturis exigua aliqua ›ra, aut levis penicilli ductus efficit, ut ad vivum nplar accedant propiùs, aut ab eo longiùs abeant. nſilium ideam fabricæ negotii alicujus diſponit, retarius inde normam concinnat, in qua ſi erretur, um quoq; ædificium ſecundùm illam conſtructum ioſum erit. Ut iſtud Emblemate præſenti ſubjiciam ulis, calamus illius circinus ſimul eſt, quia non lùm in chartam referre debet, ſed menſurare etiam, perficere, quæ ſtatuta fuerunt, metiri occaſiones tempora, ne aut citiùs, aut tardiùs, ac oportet, fiat xecutio; officium ita conjunctum cum munere rincipis, ut ſi negotia ferrent, alteri committi ne-quaquam deberet: nam ſi pars Majeſtatis non ſit, quædam ſaltèm illius eſt reflexio. Illud, opinor, Ci-cero innuebat, cùm proconſulem, qui tum Aſiæ pro-vinciam procurabat, his verbis admoneret: * *Sit an-nulus tuus* (quo nomine Secretarium intellige) *non ut vas aliquod, ſed tanquam ipſe tu; non Miniſter alienæ vo-luntatis, ſed teſtis tuæ.* Miniſtri alii in uno ſolo mu-nere principem referunt; Secretarius in omnibus. In aliis ſufficit ſcientia rerum iis commiſſarum; in hoc cognitio requiritur, & experientia aliqua com-munis, & ſpecialis artium omnium tam belli, quàm pacis. Errata illorum in una ſunt materia; ho-rum verò in omnibus, occulta tamen, & quæ poſtea Conſiliis imputantur; quemadmodum gravitati morbi errores Medicorum in applicandis remediis.

T 6 Cum

* Cic. Epiſt. 1. ad Quinct. Frat.

Cum malis Ministris poterit princeps in negotiis suis efficere aliquid, at non cum imperito Secretario. Stomachus est, ubi digeruntur negotia, & si concocta malè inde prodeant, caduca erit & brevis vita gubernationis. Repetantur memoria tempora retro præterita, & statim apparebit, nullum unquam statum ritè & feliciter gubernatum fuisse, nisi eum, qui insignes habuit Secretarios. Quid refert, optimè statuere principem, si Secretarius malè illud disponat, neque cum judicio ponderet, aut cum prudentia observet aliquas circumstantias, à quibus dependere solent negotia? Si prudentia illi desit, non sufficit, quòd certas quasdam scribendi formulas teneat: vix ullum enim est negotium, cui alterius exemplar aptari queat. Omnia cum tempore, aliisq; accidentibus formam mutant & naturam. Habent pharmacopœi remedia diversa à variis præscripta Medicis, pro diversis morborum curis; verùm gravissimi fierent errores, si ipsi Medicinæ imperiti eas applicarent ægritudinibus absque notitia caussarum, constitutionis infirmi, temporis, aliarúmque circumstantiarum, quas usus observavit, & prudens ratio expendit, ac speculatio. Idem negotium aliter perscribi debet ad Ministrum phlegmaticum, aliter ad cholericum: aliter ad timidiorem, aliter ad audaciorem. Utrosque illi instruere debent, quomodo curanda negotia, & expedienda sint. Quid Secretaria aliud sunt, quàm scholæ quædam, è quibus insignes Ministri prodeunt? Ex iis, quæ ipsi usu & experientiâ observant, omnes rectam gubernandi rationem edocere poterunt. Ibi notare oportet, quæ rectè fiant, quæ secùs. E quibus omnibus facilè conficitur, quanti interfit ad utilitatem publicam, tales eligi Secretarios, qui optimis Naturæ donis instructi sint, Magni illi Dei Ministri aut Secretarii, quos Euangelistas dicimus, in Apocalypsi adumbrantur per quatuor animalia alata, intùs ac foris oculis *a* plena, & pennæ quidem velocita-

a *Singula eorum habebant alas senas, & in circuitu, & intùs plena oculis.* Apoc. 4. 8.

ı, & executionem ingenii denotant: oculı ex-
s, accuratam omnium notitiam: interiores,
lem contemplationem: tam intenti operi, ut
›ctu, nec interdiu quietem *b* caperent: tam ob-
›ni suæ invigilantes, ut Ezechiele teste, semper
,o, & chartæ *c* intenderent; conformes in omni-
& uniti ipsi divinæ menti & spiritui, à quo nulla
d discedebant.

que ut hæc Secretariorum electio rectè possit in-
ı, operæ pretium foret, certos quosdam, qui ad
derentur idonei, primùm exercere in variis mi-
eriis atque officiis; quod fieri poterit, si princeps
atis suis, aut majoribus Ministris eos adjungat Se-
tarios, qui ingenio valent rerum capaci cum Lati-
linguæ peritia, eorúmque probet industriam ex-
suum Regnum in variis officiis; postea verò ad
læ secretaria eos evocet, ubi Ministros agant, séq;
ficiant, ut esse possint Secretarii Statûs, alio-
ımque consiliorum, Custodes item ærarii, Com-
ıissarii, quorum notitiæ & experientiæ plurimùm
onferunt ad bene gubernandum, & expedienda ne-
otia. Atque ita evitabitur mala Secretariorum ele-
tio, qualis plerunque à Ministris fieri assolet, eo-
um operâ utentibus, quos jam ante habebant, quiq;
ordinariè minùs ad id munus sunt idonei, eò
quòd eos ferè eligere soleant, qui elegantiùs pin-
gunt literas, non qui scientiâ præstant. Unde fit, ut
plus obsit principi Minister aliquis bonus; qui im-
peritum habet Secretarium, quàm Minister aliquis
malus, cui bonus est Secretarius. Accedit illud etiam,
quòd si Secretarius ab ipso legatur principe, à quo ul-
teriorem sperat fortunam, majori cum studio Mini-
stri suis invigilabunt officiis, magisque attenti erunt
ad munerum suorum obligationem, & bonam admi-

T 7 nistra-

b *Et requiem non habebant die ac nocte.* Apoc. 4. 8. c *Facies eorum, & pennæ eorum extentæ desuper.* Ezech. 1. 11. d *Ubi erat impetus Spiritus, illic gradiebantur.* Ezech. 1, 12.

niſtrationem fortunarum Principis. Rex Alphonſus Sapiens cùm probè ſciret, quantum in bono aliquo Secretario eſſet poſitum, dixit aliquando, † *que debe el Rey eſcoger tal omne para eſto, que ſea de buen linaje, e aya buen ſeſo natural: e ſea bien razonado, e de buena manera de buenas coſtumbres, e ſepa leer, e eſcrivir, tambien en Latin, como en Romanze.* Non videtur Rex Alphonſus ſolùm voluiſſe, ut Secretarius Latinè nôrit ſcribere, ſed loqui etiam: id enim apprimè utile eſt ei, quem cum omni Nationum genere agere oportet. Et hoc præſertim tempore, poſtquam Monarchia Hiſpanica per provincias, & Regna extera longiùs dilatata fuit, illud valde neceſſarium eſt, ob frequens literarum Latinarum commercium.

§. Verùm nihil magis eſſentiale & proprium Secretario, quàm Secretum, unde & nomen invenit, ut eo audito continuò obligationem ſuam ſibi in memoriam reduceret. Lingua & calamus periculoſa cordis inſtrumenta ſunt, & per illa foràs ſe prodit, aut levitate judicii, myſteriorum incapaces, aut ex inani aliqua gloria, dum nimirum Secretarii magnarum rerum quaſi depoſitarii videri cupiunt, aut intelligentes, loquendo de illis, ſcribendóve ad eos, qui Miniſtri non ſunt. Atque adeò Secretarii munere fungi iſte non poterit, qui tam modeſtus non fuerit, ut audire potiùs malit, quàm loqui, eundem ſemper vultum præ ſe ferendo, ſiquidem & in hoc legi poteſt, quod curæ illius & expeditioni commiſſum fuerit.

† l. 4. tt. 9. p. 2.

SYMBOLUM LVII.

HOrologii rotulæ tanto támque occulto volvuntur ſilentio, ut nec videas eas, nec audias; & licèt ab iiſdem totum pendeat artificium, ſibi tamen hoc mininè attribuunt, ſed motum ſuum accommodant indici, qui ſolus horas diſtinguit, & indicat, ſeſéque palàm omnibus oſtentat dimenſi

mensi temporis auctorem & regulam. Talis concordia mutua, & consensio sit oportet inter principem & eos, qui ipsi à Consiliis sunt. Istos adhibere, perutile est: nam (ùt rectè dixit Rex Alphonsus Sapiens) * *el Emperador, y el Rey maguer sean grandes Senores,*

non puede fazer cada uno dellos mas, que un Ome, & Statûs alicujus gubernatio multis indiget viris, ac tam modestis, & ab omni arrogantia alienis, ut ex iis, quæ statuta fuerint, nihil suo tribuant Consilio, sed solius principis. Laboris socii sint, non potentiæ. Ministri, non Imperii consortes. Sciant, principem absq; iis imperare posse, se verò absque illo minimè. Ubi Majestatem suam potentiámque exercere poterit sine

* L. 12. tt. 1. p. 2.

ſine opis alterius adminiculo, ſe ſolo id agat. In Ægypto, ubi efficacior eſt caloris vis, cœlum animalia perfecta abſque alterius concurſu procreat. Si Princeps omnia cum aliis conferat, Conſultator erit potiùs, quàm Princeps. Perit principatus vis, niſi rerum ſumma ad unum *a* revocetur. Monarchia à cæteris gubernandi rationibus in eo diſtinguitur, quòd unus ſolus imperet, obediant alii; & ſi permiſerit princeps, ut plures præcipiant, non Monarchia erit, ſed Ariſtocratia. Ubi imperant multi, nemo imperat. Spiritus ſanctus pœnæ & caſtigationis loco id *b* habet, & contrà benedictionem interpretatur, ſi penes unum ſolum imperium *c* ſit. Quòd ſi Miniſtri principem tam ignavum eſſe animadverterint, ut alios ſinat regere, maximam ſibimet auctoritatem arrogant. Augeſcit inter eos ſuperbia & æmulatio. Quilibet è pallio regio detrahit aliquid, adeòque penitùs tandem in fruſta diſtrahitur. Plebs confuſa inter tot Dominos verum ac legitimum ampliùs non agnoſcit, & gubernationem contemnere incipit: nihil enim rectè geri exiſtimat, niſi quod à principis ſui mente proficiſci credit, unde & vi remedium parat. Exempla funeſta ejus rei apud Hiſtoricos videre licet in amiſſione Regni, *& morte Garſiæ Galæciæ Regis, qui ne indicem quidem agere voluit, deſignando gubernationis motus; ſed ad unum aliquem, quem præ aliis charum habebat, remittebat omnia, qui unà cum Rege poſtea occiſus fuit. Regem Sanctium Luſitanum Regno exutum legimus, quòd in eo Regina potiùs, aliique famuli obſcuro loco nati imperarent. Idem Regi Henrico IV. accidit, quia in nego-

a *Neve Tiberius vim Principatûs reſolveret, cuncta ad Senatum vocando, eam conditionem eſſe imperandi, ut non aliter ratio conſtet, quàm ſi uni reddatur.* Tac. lib. 1. Ann.
b *Propter peccata terræ multi Principes ejus.* Prov. 28. 2.
c *Et ſuſcitabo ſuper eas Paſtorem unum qui paſcat eas.* Ezech. 34. 23. * Mar. hiſt. Hiſp. c. 8. lib. 9.

curandis tam erat negligens, ut eorundem
ones à Ministris datas, manu suâ subscriberet
am eas legeret, aut sciret etiam, quid in iis
retur Incommodis omnibus sese Princeps
qui sine examine, sine consideratione id so-
equitur, quod statuunt alii : in ipso enim tan-
n molli cera quilibet imprimit, quidquid de-
. Ita factum Claudio Imperatori, [i] *cui non judi-
ion odium erat, nisi indita, & jussa.* Ipsius Prin-
non Ministrorum humeris Deus principatum
osuit; id quod haud obscurè Sauli indicare vo-
amuel, quando uncto in Regem instruxit con-
im, & de industria armum ex aguo reliquum
rexit. Attamen non velim principem Cameli
similem, qui cœcè oneri se inclinat; sed opus
ut humeros habeat oculatos, sicut animalia illa
isione Ezechielis, ut videant, & sciant, quid in se
scipiant. Currum & aurigam Israëlis Eliam vo-
at g Eliseus, quòd onus gubernationis sustineret,
regeret. Principis nomen haud meretur, quisquis
r seipsum jubere nescit, aut contradicere; ut in Vi-
lio videre licuit, qui *neque jubendi, neque vitandi
tens, non jam Imperator, sed tantùm belli caussa erat.*
uam ob rem non solius indicis officium in regendo
orologio obire debet Princeps, sed inquietis etiam,
uæ mensuram modúmque dat rotularum motui,
o illo siquidem totum negotiorum dependet artifi-
ium.

Neque tamen illud nunc contendo, ut *Princeps
præ-*

[i] Tac. lib. 12. Ann. d *Factus est principatus super hume-
rum ejus.* Isa. 9. 6. e *Levavit autem cocus armum, & po-
suit ante Saul: dixítque Samuel, ecce quod remansit, pone
ante te, & comede: quia de industria servatum est tibi, quando
populum vocavi.* 1. Reg. 9. 24. f *Et dorsa eorum plena e-
rant oculis.* Ezech. c. 18. sim. lxx. g *Eliseus autem vide-
bat, & clamabat: Pater mi, Pater mi, currus Israël & au-
riga ejus,* 4. Reg. 2. 12.

Pratoris, Consiliarii, aut Præsidis *partes sustineat; majus aliquid & excelsius* ab eo *postulatur*. Si ad omnia attendere vellet animum, pro rebus majoris momenti tempus illi non suppeteret. *I asi debe haver* (verba sunt Alphonsi Regis) *Omes sabidores, e entendidos, i leales, e verdaderos, que le ayuden, e le sirvan de fecho en aquellas cosas que son menester para su* † *Consejo, e para fazer justicia, e derecho à la gente; ca el solo no podria ver, nin librar todas las cosas, porque ha menester por fuerza ayuda de otros, en quien se fie.* * Ipsius est Ministris uti, velut gubernandi instrumentis, eósque operari sinere; sic tamen ut attendat ad ea, quæ agunt, cum directione aliqua superiore magis minúsve immediatâ aut assistente, prout negotiorum ratio postulaverit. Quæ Ministrorum sunt propria, ipsi Ministri peragant. Quæ ad Principis pertinent officium, de iis solus Princeps statuat. Ea de caussa Tiberius † *Senatum per literas castigabat, quòd cuncta curarum ad se rejicerent*. Curæ principis graviores turbari non debent consultationibus levioribus, si absque Majestatis læsione à Ministro ex decidi possint. Quapropter * *Sanguinius maximus è Consularibus oravit Senatum, ne curas Imperatoris conquisitis insuper acerbitatibus augerent: sufficere ipsum statuendis remediis*. Quòd si Princeps semel Ministro alicui, ejus prudentiæ & fidei confisus, negotium aliquod commiserit, totum eidem postea derelinquat. Postquam Deus Adamum totius terræ Dominum constituisset, adduxit ad eum universa animantia, & volatilia cæli, ut nomina iis imponeret, nec Deus id sibi reservari h voluit. Pari ratione aliis relinquere debet princeps curas, & labores ordinarios: caput enim officiis manuum, aut pedum minimè sese occupat, neque navar-

† Tac. lib. 3. Ann. * l. 3. tt. 1. p. 2. † Tac. lib. 3. Annal. * Ibidem lib. 6. Ann. h *Formatis de humo cunctis animantibus terræ, & universis volatilibus cæli, adduxit ea ad Adam, ut videret, quid vocaret ea*. Gen. 2. 19.

varchus vilioribus se impendit ministeriis, sed in puppi sedens navim gubernat quietâ manus agitatione, quâ plus efficit, quàm omnes alii.

§. Quòd si princeps ob ætatem aut teneram, aut ingravescentem, aut naturam aliàs ad gubernandum minùs idoneam negotiorum directioni intendere nequeat, alium adjutorem asciscat: minus enim est incommodi, alterius uti opera, quàm per se ipsum errare in omnibus. Primi anni Imperii Neronis felices fuêre, quòd viros bonos adhiberet in consilium; postea verò cùm solus peragere negotia voluit, semetipsum perdidit. Rex Philippus secundus, cùm videret ob senectam, aliásque corporis imbecillitates se ad Imperium minùs habilem reddi, fidis quibusdam, expertísque Ministris usus fuit.

Verùm tum etiam, cùm necessitas ea fuerit, non decet principem omnem omnino negotiorum curam deponere, quantumvis intelligentes sint Ministri & fidi: corpus enim politicum naturis est simile, quibus, si calor animæ nativus defuerit, nulla sufficiunt remedia, nullæ industriæ ad conservandas illas, & sustentandas, ne intereant. Anima Reipublicæ suæ Princeps est, quare ut illa vivat, necesse est, ut hic membris suis, & organis aliquo modo præstò sit. Si omnino non possit, illud curet saltèm, ut ipsemet videatur audire omnia, & oculis cernere, tantâ solertiâ, ut ipsius dispositioni & judicio tribuantur. Præsentia Principis, etsi nihil agat, aut aliò intendat, cautos tamen & sollicitos reddit Ministros. Vel nôsse duntaxat, omnes consultationes ad ejus pervenire manus, auctoritatem iis tribuit, licèt nec mutet eas, nec videat. Quid erit igitur, si interdum suismet lustrarit oculis, aut instructus secretò correxerit, & castigarit Ministrorum suorum errores, iisque metum injecerit. Si vel semel id fiat, semper erunt solliciti: persuadebunt enim sibi, eum videre omnia, aut certè solere inspicere. Consultent porrò in Consiliis de negotiis, & viris bene de Republica meritis,

ritis,

ritis, quos ad munia publica & dignitates evehant; verùm ad ipsum principem omnia perveniant oportet, ipsius manus sit, quæ decisiones & gratias denotet, neque facilè permittat, ut tanquam in Solari horologio umbræ ipsius (per has Ministros & principi familiariores intelligo) eas indicent, & primùm in apertum proferant, adeòque sibi adscribi faciant: nam si in hoc existimatio defuerit, negotiorum peribit auctoritas, beneficia suam perdent gratiam, & princeps contemptui erit, cui ea in acceptis referri oportebat. †Ob hanc caussam *inclinatio Senatûs*, quâ in M. Hortalum propendebat, *incitamentum Tiberio fuit, quo promptiùs adversaretur, vehementérque increpuit*, *Junium Gallionem præmia Prætorianis militibus proponentem, *velut coram rogitans, quid illi cum militibus, quos neque dicta Imperatoris, neque præmia, nisi ab Imperatore accipere par esset*. Princeps non ideo in veneratione est, quòd Princeps sit, sed quia ut princeps mandat, castigat, remunerat. Si quid statuendum acerbiùs, si quæ pœnalis ferenda sententia, per Ministrorum manus id fiat; suam verò quantum fieri potest, princeps celet. Illi populi indignationem, rigoris ac pœnæ odium sustineant, non i iste. De Jove antiqui dicere solebant, quòd benignos solùm vibraret radios, qui absque cujusquam offensione minarentur, ejúsque potentiam ostenderent, alios verò per Deorum consilium. Ministri severi habeantur & duri; Princeps benignus & clemens audiat. Illorum est accusare, & condemnare; principis absolvere, & veniam concedere. Emanuel Lusitaniæ Rex gratias agebat cuidam, quòd argumenta quædam reperisset, quibus reum capitis morti posset eripere. Alius item Lusitaniæ Rex Joannes tertius quæstioni cuidam criminali præsens aderat, cúmque sententiis rogatis, paria essent tum absolventium, tum condemnantium suffra-

† Tac. lib. 2. Ann: * Idem lib. 6. Ann: i *Et honores ipse per se tribuere, pœnas autem per alios Magistratus, & judices irrogare*. Arist. l. 5. Polit. c. 11.

uffragia, solùmque ipsius exspectaretur, fertur respondisse: *Quòd hunc morti adjudicaveritis, justissimè factum arbitror, cuperémque alii omnes in eandem ivissent sententiam. Ego tamen absolvendum eum censeo, ne quis dicat, Regis suffragio subditum capite damnatum esse.* Ad subditos conservandos princeps creatus est, & nisi illius caussa fiat, vitam eripere nemini debet.

§. Horologii index ad rotularum artificium nihil confert, sed eas operari sinit, & motus solùm earundem denotat. Ita Carolo quinto Imperatori videbatur agendum esse Principi cum suis consiliariis, ut iis nimirum consultationes relinqueret, neque his facilè se coràm ingereret. Quod documentum etiam filio suo dedit Philippo secundo: præsentia enim libertatem impedit, & ansam dare solet adulationi. Et tametsi in majoris momenti negotiis præsentia principis perquam utilis videatur, eò quòd non æquè animum instruant consultationes lectæ, ac coràm habitæ; in quibus plurima addiscet, & negotiis incipiet affici; perspectis naturis & finibus eorum, qui ipsi à consiliis sunt. Verùm in declaranda sua mente admodum cautum oportet esse principem, ne fors eandem adulatio sequatur, aut veneratio, aut metus. Quæ caussa fuit, cur Piso accusato Marcello, quòd sublato capite statuæ Augusti, suam erexisset, sententiam rogatus Tiberio diceret: † *quo loco censebis Cæsar? si primus habeo, quod sequar: si post omnes, vereor, ne imprudens dissentiam:* Quamobrem laudatum etiam fuit ejusdem Imperatoris decretum, quo * *exemit Drusum* filium suum *Consulem designatum dicendæ primo loco sententiæ, ne cæteris adsentiendi necessitas fieret.* Ingens istud periculum est; sed nec minus commodi ex eo, si princeps nec antè, nec pòst in consultationibus suum aperiat animum: ita enim majori cum secreto consilium illud suo tempore exequi poterit, quod videbitur optimum. Henricus Lusi-

† Tac. lib. 1. Ann. * Idem lib. 3. Ann.

Lusitaniæ Rex tanta cum prudentia negotia propon bat in Consilio, ut neque è verbis, neque ex ipso vu tu agnosci posset, quò animus ejus inclinaret. Unde nata consuetudo, quòd Præsides & Vice-Reges in Con siliis suffragia non ferant, quæ antiquissima est, Æto lis quondam usitata.

At enimverò in casu, quo princeps approbatio nem potiùs cuperet, quàm consilium, poterit antè animum prodere, & suam manifestare opinionem. semper enim videbit, multorum postea in eandem conspirare suffragia, aut quia placere cupiunt, aut quia facilè ejus sequimur nutum, qui imperat.

§. In belli negotiis, tum præsertim, cùm princeps illo tenetur implicatus, ob rationes jam dictas valde expedit ipsum consultationibus præsentem interesse, ut hâc suâ præsentiâ firmet, atque illicò, quæ sapienter statuta fuerint, possit exequi; neve interim fortè, dum de illis ad ipsum refertur, è manibus elabatur occasio. Illud tamen principem scire velim, multos esse Consiliarios, qui coram principe fortes videri cupiunt, magisque animosi, quàm prudentes; atque adeò temeraria interdum suggerunt consilia, licèt ordinariè ipsi ea non soleant exequi, immo vel maximè præ aliis periculum fugiant. Exemplum in iis fuit, qui Vitellio auctores fuerant, ut arma susciperet,† *sed quod in ejusmodi rebus accidit, Consilium ab omnibus datum est, periculum pauci sumpsère.*

§. Quæstio frequens est inter Politicos, deceatne Principem in ipsis præsidere tribunalibus ad justitiam exercendam? Et sanè gravis nimiùm videtur occupatio, quâ tempus perderetur necessarium pro negotiis politicis, & administranda Republica, quamvis Tiberius * *nec Patrum* in Senatu *cognitionibus satiatus, judiciis adsidebat in cornu tribunali.* Rex Ferdinandus sanctus coràm in judiciis præsens

† Tac. lib. 3. Ann. * Idem lib. 1. Ann.

is aderat, audiebat, & defendebat pauperes, & becilliores adversum potentiores tutabatur. Rex phonsus Sapiens instituit, ut Rex ipse viduarum & phanorum caussas judicandas sibi sumeret, *porque eguer el Rey es tenudo de guardar todos los de su tierra, señaladamente lo debe fazer à estos, porque son asi, como de semrados, e mas sin consejo, que los otros.* Salomoni insignem peperit auctoritatem magnum ejus judicium, quo caussas *k* decidebat; & Israëlitæ Regem postulabant, ui sicut apud alias Nationes receptum erat, jus iis *l* iceret. Sola principis præsentia bonos efficit *m* Judices, & sola ejusdem potestas infirmiores tueri *n* potest. Præcipua caussa, cur Deus Davidem in Regem elegeit, illa fuit, quòd qui oviculas suas dentibus ac unguibus Leonis eripuisset, optimè nôsset pauperes adversum *o* potentiores defendere. Tam grata & accepta Deo est ista cura, ut propter eam solam adpromiserit principi, deleturum se reliqua ejus peccata, & usque ad candorem nivis eum *p* emundaturum. Quare diffiteri non possum, hanc præcipuam esse partem muneris regii, cui tamen satisfieri puto, si bonos Justitiæ Ministros eligat, attendátque deinde sedulò, quomodo munus suum isti impleant; cæterùm sufficiet, quòd subinde in caussis gravioribus (graviores autem voco, quæ à potentia possunt

k *Audivit itaque omnis Israël judicium, quod judicasset Rex: & timuerunt Regem, videntes sapientiam Dei esse in eo ad faciendum judicium.* 3. Reg. 3. 28. l *Constitue nobis Regem, ut judicet nos, sicut & universæ habent* Nationes. 1. Reg. 8. 5. m *Rex, qui sedet in solio judicii dissipat omne malum intuitu suo.* Prov. 20. 8. n *Tibi derelictus est pauper: orphano tu eris adjutor.* Ps. 9. 14. o *Persequebar eos, & percutiebam, eruebámque de ore eorum.* 1. Reg. 17. 34 p *Quærite judicium, subvenite oppresso, judicate pupillo, defendite viduam. Et venite, & arguite me, dicit Dominus: si fuerint peccata vestra, ùt coccinum, quasi nix dealbabuntur.* Isa. 1, 17.

possunt opprimi) suffragiis ferendis ipse intersit, aut certè, ut Judices semper in metu sint, ne fortè ex occulto aliquo tribunalis loco singulorum dicta & sententias observet. In eum finem Judices omnes Madriti versantur in Palatio regio, & in aulis, ubi judicia exercentur; fenestræ sunt, per quas sua Majestas secretò solet attendere: perinde ut apud Magnum Turcarum Imperatorem in certo loco judiciis deputato (quem ipsi *Divan* vocant) fieri assolet, ubi Judices de negotiis conferunt, & quoties ita videtur, ab ipso audiri possunt per fenestram quandam holoserico rubro coopertam.

§. Atque harmonia ista horologii, & concordia mutua rotularum cum indice exteriore, qui horas designat, haud obscurè elucet etiam in regimine Monarchiæ Hispanicæ tam bene instituto, ut Regna & Provincias, quas Natura latè sejunxit, Prudentia inter se uniat. Omnes peculiare Consilium Madriti habent: ibi siquidem est Consilium Regni *Castellæ*, Aragoniæ, Lusitaniæ, Italicum, Belgicum, & Indiarum, quibus unus aliquis præsidet. In iis in deliberationem veniunt negotia omnia seu justitiæ, seu gratiæ, quæ ad unumquodque Regnum, seu Provinciam pertinent. Atque istæ consultationes ad ipsum Regem perveniunt, qui illud tandem statuit, quod maximè expedire judicaverit, eâ ratione, ut Consilia veluti rotæ sint, sua Majestas verò index; aut illa sint nervi optici, per quos visuales species transmittuntur ad cerebrum; Rex verò instar sensus communis, qui illas discernit ac percipit, ferendo de iis judicium. Rebus igitur Monarchiæ sic constitutis, & suæ Majestati præsentibus, tanta cum prudentia & quiete curantur singulæ, ut ab annis centum & ampliùs, à quo altiùs illa cœpit assurgere, vix ullus aliquis gravis error in ea acciderit, quod tamen in corpore tam vasto, cujus partes tam dissitæ sunt inter se, proclive est fieri. Magis unita fuit Romanorum Monarchia, & pœnè quotidie graves in ea motus ac tumultus orie-

bantur:

bantur: evidens sanè argumentum, hanc nostram fundamentis suis longè illi præstare, & à viris fidei magis probatæ, majoris item judicii ac prudentiæ gubernari.

§ Quamobrem cùm summa rerum ad Principem tandem derivanda sit, decet omnino, ut non amore solùm, sed œconomiâ etiam Reipublicæ Pater sit, neque satis esse ducat, si Consiliarios habeat, & Ministros, qui rerum satagant; sed secretam præterea earundem notitiam sibi comparet, quâ se in omnibus dirigat; uti mercatores certo aliquo, & secreto libro, in quo commercia & negotiationes suas adnotant. Ejusmodi librum Augustus Imperator habebat, in quo * *opes publicæ continebantur, quantum civium, sociorúmque in armis, quot classes, Regna, Provinciæ, tributa, & necessitates, ac largitiones, quæ cuncta suâ manu perscripserat.* Memoria experientiarum quasi quoddam depositum est, sed caducum & fragile, nisi à calamo juvetur, qui illas in charta perennare faciat. Plurimùm addiscet, quisquis ea, quæ rectè facta fuerint, quæ secùs, memoriæ juvandæ caussa, in libellum retulerit. Quam diligentiam si adhibere neglexerit Serenitas Vestra, ad solium regium aliquando evecta, putaveritque nequaquam debere Majestatem regiam eò usque sese demittere, sed sufficere, si solâ suâ præsentiâ, non autem tantâ animi attentione Regnum moderetur, Ministrorum arbitrio illud permittendo, facilè equidem mihi persuadeo de optima constitutione, & ordine Monarchiæ hujus in Consiliis suis, & tribunalibus fore, ut Serenitas Vestra absque graviori aliquo periculo dominationis suæ stadium decursura sit; verùm tamen nihil erit aliud, quàm index solùm horologii, alienis rotulis agitatus, neque quicquam in ejus gubernatione elucebit eximium, & gloriosum; quemadmodum futurum esset, si (quod sperò) Serenitas Vestra Augustum imitata in certo aliquo libro, illas ipsas res adnotari

 notari

* Tac. lib. 1. Ann.

notari fecerit quotannis, in quolibet Regno separatim, adjectis etiam munitioribus locis, quæ à militari præsidio custodiuntur: quos item Viros insignes habeat, tam pro pacis, quàm belli muneribus, eorum qualitates, dotes, obsequia, aliáque similia; notando insuper memoriæ caussa negotia majoris momenti, quem ea eventum sortita fuerint, quid actum in iis bene, quid erratum, & plura talia usu observata, quæ ad ritè gubernandum possunt conducere. Ab hac cura & attentione proficiscitur insignis illa gubernationis harmonia in Societate JESU, quam tantopere omnes admirantur, siquidem ad Ordinis totius Generalem tertio quoque anno particulares fiunt relationes de rebus omnibus, aut præcipuis certè, quæ acciderunt, unà cum Secretis personarum Catalogis; quia verò illæ sensim & cum tempore naturam, moresque mutant, quolibet triennio illi innovantur, præterquam quòd annis singulis ad eundem perscribantur informationes quædam, non tam generales, sed de iis solùm rebus, quas ipsum scire magis necessarium fuerit: quo fit, ut electiones plerumque bene eveniant, personarum capacitatem officiis optando, non contrà. Quòd si principes ejusmodi notas rerum personarúmque haberent, non fallerentur toties in relationibus, consultationibúsque: meliùs regnandi artem condiscerent, ne in omnibus à Ministris dependere foret opus: majori cùra ac sollicitudine hi servirent principi, quippe qui scirent, omnia ad illius perveni-re notitiam, & ab eo adnotari; adeòque nunquam committerentur tam graves defectus, ut nunc fieri videmus, dum tempori non curantur, quæ ad bellum aut pacem sunt necessaria: Virtus denique metu ejusmodi catalogorum incrementum caperet, & vitia decrescerent. Nec ullam confusionem parient summariæ illæ relationes, præsertim si aliæ fiant manu ipsiusmet principis, aliæ per Ministros, qui principalia obeunt munera, aut Viros alios intelli-

gen-

ntes, quibus tutò credi potest, quòd sincerè & accutè illas facturi sint. Quare si, ut Cicero dixit, † *Senai necessarium est nosse Rempublicam, quid habeat militum, id valeat ærario, quos socios illa habeat, quos amicos, quos endiarios, quâ quisque sit lege, conditione, fœdere, &c.* natori, inquam, qui non nisi exigua gubernationis rs est, quantò magis ista necessaria erunt Principi, ijus est ad universale bonum attendere? & si Philipis Macedoniæ Rex bis quotidiè prælegi sibi voluit ticulos fœderis cum Romanis initi, cur dedignabi.r Princeps in uno aliquo libro inspicere totum Impei sui corpus redactum in compendium, contemplano nimirum in illo, velut in tabula quadam geograhica, omnes ac singulas partes, quibus illud conat?

† Cicero.

SYMBOLUM LVIII.

prӕcipuis regnandi instrumentis honor, qui nisi ab honesto esset & laudabili, inventum politicum crederem. Firmamentum Imperiorum est. Nemo quisquam absque eo se suáque diu conservare oterit. Si is deesset principi, deficeret virtutum custodia, famæ stimulus. & vinculum, quo amorem venerationémque sibi conciliat. * *Velle pecuniis excellere tyrannicum est; honoribus verò, magis regium.* Nec miùs subditis honor utilis est, quàm ipsi principi: iam sine eo nullæ sufficerent leges ad coercendum populum, cùm plerique comparati sic simus, ut non minùs infamiæ metus, ac pœnæ nos in officio contineat. Mox rueret ordo Reipublicæ, nisi in existimatione essent obedientia, fidelitas, integritas, & fides publica. Cupiditas gloriæ legum auctoritatem nutrit ac fovet, & ut illa potiatur, labori se dat, & virtutibus. Nec periculum levius illi imminet Reipublicæ: in qua subesse omnes cupiunt, quàm ei, in qua nemo non imperare desiderat. Regnum nimis

V 2 abje-

* Arist. lib. 5. Polit. c. 10.

abjectum & humile vi cedit, & obligationis suæ, qui Domino legitimo obstrictum est, facilè obliviscitur. Illud verò, quod altioris est animi, quódque honorem

in pretio habet, labores & pericula, immo suammet ipsius ruinam vilipendit, ut in obedientia & fide permaneat. Quæ bella, quas calamitates, quæ incendia expertus non est Burgundiæ Comitatus, ut suam erga Regem Catholicum obedientiam ac fidem tueretur? nec tyrannis & barbara hostium crudelitas, nec infecta elementa, tametsi omnia adversus illam viderentur conspirasse, ejus constantiam frangere potuêre. Fortunæ, Patria, & vita fidelibus illis subditis eripi potuerunt, generosa fidelitas, & sincerus in Dominum legitimum amor adimi nunquam potuit.

§. Ad-

§. Adversus mala intestina illud solet esse reme-
ım, ut honor omnis & existimatio quàm longissi-
: arceatur à populo; quâ politicâ Chinenses utun-
·, quibus nullum nisi ab intimis visceribus pericu-
m. Verùm in aliis Regnis, quæ invasionibus sunt
posita, existimatio & gloria subditorum omnino
nt necessaria, ut hostibus sese objicere audeant: ubi
iim honor non est, nec animi fortitudo esse potest.
on magnus est princeps, qui animis magnis non
nperat, & generosis, nec absque iis timeri se un-
nam faciet; aut dominii sui fines dilatabit. Æstima-
o gloriæ, quæ in subditis est, eosdem stimulat, ut &
rincipis honorem procurent: ex hujus enim ampli-
udine etiam illorum gloria dependet. Unica inanis
ionoris umbra in laboribus constantes, & fortes eos
n periculis efficit. Qui thesauri sufficerent ad com-
pensandum fortunas, quas prodigunt subditi, san-
guinem, quem profundunt pro tuenda voluntate &
arbitrio suorum Principum, nisi introducta fuisset
moneta illa honoris publica, quâ quisque in sua opi-
nione sibi ipse satisfacit? Optimum fortunarum
actionúmque heroicarum pretium est, quod princi-
pes reperire potuerunt, adeòque honoris æstimatio-
nem integram, quoad fieri potest, si non ob Majesta-
tem suam propriam, aut certè propter emolumen-
tum ingens, quod illa secum affert, conservare de-
bent inter subditos, dissimulando penitùs, aut levi-
ter saltèm castigando delicta illa, quæ tuendi hono-
ris caussa committuntur, & contrà præmiis & testi-
moniis publicis actiones fortes, & generosas confo-
vendo. Illud tamen advertant, admodum in subditis
perniciosam esse inanem illam existimationem &
gloriam, quæ solâ hominum opinione, non solida
virtute nititur: ex illa enim contentiones de præro-
gativa inter Ministros nasci solent cum jactura boni
publici, & obsequii principis, duella, injuriæ & ho-
micidia; ex his verò motus intestini, & seditiones.
Nec cum illa stare potest obedientia, sed interdum

Principis sanguine sese coinquinat: nam si semel subditus opinione suâ propriâ, aut communi rumore persuasus Tyrannum eum judicet, & morte dignum, facilè eam machinabitur, ut sese pro patria offerat, & nomen suum posteritati *a* consecret. Oportet ergo ut princeps istam gloriæ superstitionem corrigat in subditis, ad veram & solidam eos incitando.

Nec indignum se Majestas reputet, si subditos honoret, & exteros: honor enim iste principum honori non magis derogat, quàm flammæ facis officiat, si se communicet aliis, eásque incendat. Ob quam caussam Ennius pietatem illius, qui erranti viam commonstrat, flammæ comparavit.

† *Homo, qui erranti comiter monstrat viam,*
Quasi lumen de suo lumine accendat, facit,
Nihilominus ipsi lucet, cùm illi accenderit.

E qua comparatione illud Ciceronis manavit consilium, * *ut quicquid sine detrimento accommodari possit, id tribuatur, vel ignoto.* Ex utraque hac sententia præsens Emblema desumptum est, fas incensa candelabro imposita, symbolum Divinitatis, & supremi Magistratûs insigne, à qua lucem flāmmámque hauriunt aliæ, ad significandum, quàm sine detrimento flammæ honoris sui eundem Principes inter bene meritos dispertiant. Mutuatitium honorem habet, non proprium, quisquis eo destitui metuit, si honorem aliis habeat. Fontes scaturientes aquas affatim suppeditant, nec unquā deest, quod largiātur. Inexhausta est honoris dos in principibus, quantumvis liberales ii sint: omnes enim eos venerantur ut depositarios solùm, qui honores, quos accipiunt in alios dispertiri debent; nō secùs ac terra vaporibus suis aërē refrigerat, qui eos deinde convertit in rorem, qui terram vicissim foveat. Atq; hoc mutuum hono-

a *Itaque Monarchæ, non ut sibi vendicent Monarchiam, invadunt; sed ut famam & gloriam adipiscantur.* Arist. lib. 5. Polit. c. 10. † Ennius. * Cicero.

s subsidium principem inter & subditos etiam
it Rex Alphonsus Sapiens, cùm dixit † *que hon-*
il Rey honran, à si mismos, e à la tierra, donde son e fa-
ilt ad conoscida, porque deben aver bien, e honra del.
onor ille reciprocus est, ibi pax efflorescit ac bel-
& firmatur dominatio. Nec ulla in re magis suam
statem ostendit Princeps, quàm honorando.
ntò naturæ corpora præstantiora sunt, tantò pro-
s virtutes ac dona sua impertiunt aliis. Fortunas
ri, humanæ liberalitatis dos est; honores dare, Dei
rium, eorúmque qui ad Deum accedunt propiùs.
is generosis principiis ac regulis maximè instru-
n velim Serenitatem Vestram, atque ut singulari
lio Nobilitatem veneretur, præcipuam Monarchiæ
umnam.

* *Os Cavalleiros tende em muita estima,*
Pois com seu sangue intrepido, & fervente
Estenden não somente à ley de cima,
Mas inda vosso imperio preeminente.

udiat Serenitas Vestra ea de re gloriosum Antecesso-
m Regem Alphonsum Sapientem, qui Successores
os optimis monitis instruens, sic loquitur: † *Otrosi*
eben amar e honrar à los ricos Omes, porque son nobleza, e
onra de sus Cortes; e de sus Reinos, e mas, e honrar, deben
os Caballeros porque son guarda, e amparamiento de la tierra
Ca son se deben recelar de recibir muerte por guardarla, e
acrescentarla.

§. Obsequia sine præmio languescunt, cum ipso
vigent & Regnum efficiunt gloriosum: nam sub
ingrato Rege nil magnum geritur, nec ulla heroica
exempla transmittuntur ad posteros. * Vix ullum a-
liud egregium facinus effecêre tres illi fortissimi mi-
lites, qui per medios hostium cuneos aquam de cister-
na attulerant, eò quòd David eos remuneratus non fu-
rit. Princeps, qui familiæ alicujus honorat merita,

V 4 vim-

† l. 17. tt. 13. c. 2. * Cam. Lus. can. 10. † l. 17. tt. 13. g. 2. * 2. Regum 13.

vinculo perpetuo eam sibi obstringit, & jus quoddam ad illius obsequia adipiscitur. Nec minùs ad agendum fortiter Viros nobiles impellunt ea, quæ à Majoribus eorum gesta fuère; uti & honores, quos acceperunt à Regibus, quàm ii, quos adhuc sperant. Atque isthæc consideratio movit Serenitatis Vestræ Antecessores, ut præstantiora quædam illustriorum familiarum Hispaniæ obsequia æternis honoribus voluerint, prosequi. † Sic Rex Joannes secundus remuneratus est ea, quæ Comites Ribadei præstiterant, quibus ideo perpetuâ lege dabatur ad mensam Regis accumbere, vestisque quâ Reges die Epiphaniæ Domini sacro uterentur. *Eundem honorem Rex Catholicus Marchionibus Gaditanis habuit, jussitque eos donari veste, quâ vestirentur Reges sexto Idus Septembris, Virginis Matris natali Die. Marchionibus item de Moya, quibus dari præcipit craterem, è quo S. Luciæ festo Reges biberent. Comitibus denique Rocensibus ex familia de Vera, quibus permissum, ut quotquot ex illo sanguine descenderent, quotannis homines triginta à tributis possent immunes reddere: cúmque ipse Rex Ferdinandus Galliarum † Regem Savonæ conveniret, magnum Ducem Gonsalvum cœnæ adhibuit; ad cujus etiam domum divertit, cùm Neapolim aliquando ingrederetur. Quid igitur mirum, si unum aliquod Regnum atque adeò universa Hispania armorum suorum felicitatem, & gloriam illi debebat, de quo dici meritò poterat, quod dixit Tacitus de alio quodam forti ac strenuo Duce: * *Illo in corpore decus omne Cheruscorum, illius consiliu gesta, quæ prospere ceciderint, testabatur* Maroboduus. Fortitudo, & prudentia unius solius Ministri fundamentum esse solet, & exaltatio alicujus Monarchiæ. Ea quæ in America assurrexit, Hermanno Cortesio, & Pizarris debetur. Fortitudo & indu-

† Mar. hist. Hisp. lib. 21. c. 16. * Idem lib. 25. c. 4.
† Ibid. lib. 29. c. 9. * Tac. lib. 3. Ann.

ria singularis Marchionis Aytonæ, mortua se-
na Infante Isabella, Status Belgicos quietos
. Instrumenta præcipua conservati apud Au-
os Imperii, uti & securitatis, quâ Italia diu fruita
ière præsentes aliqui Ministri, quorum maxima
ia stimuli instar erunt; & scintillæ ad excitan-
gloriosam æmulationem in aliis. Paucorum re-
eratione multa alia mercari licet obsequia. Ge-
sa usura est, quâ ditescunt principes, augent Sta-
uos, & securos reddunt. Floret Imperium Oto-
nicum, quòd fortitudinem decoret præmiis, &
is evehat, in quocunque illa emicuerit. Fabrica
narchiæ Hispanicæ ad tantum pervenit fastigium,
a Rex Ferdinandus Catholicus, ac post eum Ca-
us quintus, & Rex Philippus secundus aptare
:maréque noverant lapides ad illius amplitudi-
m magis idoneos. Queruntur de hoc nostro sæculo
incipes, sterile illud esse istiusmodi Virorum, nec
vertunt tamen, id ideo fieri, quia ipsi aut eos non
ærunt, aut si reperiant, honoribus atque officiis
lustriores non reddunt; sed eos solùm ad gradus
ltiores evehunt, qui circum ipsos versantur, aut vi-
unt, qua in re plus casus potest, quàm electio. Sem-
per natura insignes aliquos Heroës procreat, non
is tamen semper utuntur principes. Quot præstantia
ingenia, quot generosiores animi nascuntur mo-
riuntúrque obscuri & incogniti, qui si adhibiti fu-
issent ad munera, toti orbi fuissent admirationi.
Ossatus in Sacellanatu Ecclesiæ S. Ludovici, quæ
Romæ est, vitam clausisset ingloriùs, neque tam
eximia Regno Franciæ præstitisset obsequia, nisi
Rex Henricus quartus magnæ illius indolis pro-
bè conscius, eum Cardinalitia dignum purpura
proposuisset summo Pontifici. Si præstanti inge-
nio Virum princeps inter vulgus sinat delitesce-
re, vivet moriétúrque obscurus tanquam è ple-
be aliquis, nec quicquam magnum efficiet. Christus

b una cum tribus discipulis in montem Thabor co[n]scenderat, relictis cum turba aliis, & ecce vel à so[lo] illo speciali Domini favore exclusi, experti fuêre [fi]dem suam sic intepuisse, ut energumenum quenda[m] curare nullo modo c possent. Non crescunt neq[ue] florent ingenia, nisi favor ea excolat, aut irriget. Il[le] igitur Princeps, qui honorum sparserit semina, m[a]gnos insignésque Ministros colliget: at tempori e[a] seminare oportet, atque ad occasionem paratos hab[e]re, & in promptu: in illa enim difficulter reperiri po[s]sunt. Qua de re minùs solent esse solliciti Princip[es] dum in pace & tranquillitate ætatem degunt, exi[sti]mando nimirum, operam illorum nequaquam [f]ore necessariam.

§. Nec solos Nobiles & Ministros insigniores h[o]norare debent Principes, sed alios etiam subdito[s,] id quod in legibus suis prudenter monuit Rex A[l]phonsus Sapiens, cùm dixit: † *E aun deben honrar à Maestros de los grandes saberes. Ca por ellos se fazen much[os] de Omes buenos e por cuyo consejo se mantienen, e se enc[...] rezan muchas vegadas los Reynos, e los grandes Senore[s] Ca asi, como dixeron los Sabios antiguos, la Sabiduria de derechos es otra manera de Cavalleria, con que se quebra[n] tan los atrevimientos, e se enderezan los tuertos. E aun deb[en] amar, e honrar à los Ciudadanos, porque ellos son como refo[...] ros, e raiz de los Reinos. E eso mismo deben fazer à los M[er]cadederes, que traen de otras partes à su Senorios las cos[as] que son y menester. E amar, e amparar deben otrosi à los M[e]nestrales, i à los Labradores, porque de sus menesteres, & sus labranzas se ayudan, e se goviernan los Reyes, e todos otros de sus Senorios, e ninguno puede sin ellos bivir. E ot[rosi] todos estos sobredichos, e cada uno en su estado debe ama[r] hon[...]*

b *Nam Domino in monte demorante, & ipsis cum tur[ba] residentibus quidam tepor eorum fidem retardaverat.* Hil[ar.] c. 1. sup. Matth. c *Obtuli eum discipulis & non potuer[unt] curare eum,* Matth. 17. 15. † l. 3. tt. 30. p. 2.

honrar al Rey, e al Reyno, e guardar, e acrescentar sus derechos, e servirle cada uno en la manera, que debe, como à su Senor natural, que es cabeza, e vida, e mantenimiente dellos. E quando el Rey esto ficiere con su pueblo, avra abondo en su Reyno, e serà rico por ello, e ayudar se à de los bienes, que y fueren, quando los uviere menester, e sera tenido por de buen seso, e amarlo an todos comunalmente, e serà temido tambien de los estranos, como de los suyos.

§ In largiendis honoribus magnâ attentione uti oportet principem, considerandum videlicet tempus, ponderandæ personarum dotes, ut nec supra merita illi sint, nec infra: honores enim discernunt dignitatum gradus non secùs, ac vis interior adamantium pretium & valorem variat. Si omnes fuerint æquales, peribit in omnibus existimatio. Tyrannidis genus quoddam est, non remunerari bene meritos, & quod vel maximè plebem adversus Principem concitat. Valdè perturbatur Respublica, ubi honores malè dispertiti fuerint. Impares meritò notam accipienti pariunt, offensam promerentibus. Remuneratur unus, offenduntur plurimi. Æqualibus impertire omnes, est præmiari neminem Cum æqualitate non crescit virtus, nec quicquam eximium audet fortitudo quæ non singulare aliquod sperat præmium. Statua uni erecta multos efficit gloriosos, qui pro ea obtinenda decertarunt. Honor uni alicui Ministro bene merito exhibitus, eidem calcar est, respiratio aliis, obedientia populo.

§. Tametsi verò nulla res magis firmet, atque illustret Principem, ac honorum largitio, cavendum tamen diligenter, ne eos in quempiam conferat, qui dignitati ipsius sunt proprii, eúmque discernunt ab aliis: illi enim flammæ minimè similes sunt, quæ cùm in aliam transit materiam, in sua tamen integra permanet, quin omnes ii, quos in alios contulerit, in ipso lucere desinent, & manebit Majestas obscura, nec quisquam eosdem posthac sperabit nisi ab eo,

 quem

quem in ejusmodi honoribus constitutum viderit. Etiam in Livia matre sua admittere noluit Tiberius peculiaria honorum signa, quæ Senatus ei parabat: [t] *Anxius enim invidiâ, & muliebre fastigium in diminutionem sui accipiens, ne lictorem quidem ei decerni passus est.* Quin & cæremoniæ, quas casus introduxit, aut adulatio, & jam principis sunt propriæ, cum aliis communes esse non debent: etsi enim inanes & vanæ sint, venerationi tamen Majestatis limites definiunt. Ægerrimè tulit Tiberius easdem pro Nerone & Druso preces publicas & supplicationes fieri, quæ pro ipso factæ fuerant, tametsi filii ipsius essent, & in Imperio *d* Successores. *Vanescit Principum honor, si promiscuis adulationibus vulgatur.* Aliquando tamen, cùm Ministri absente principe personam ejusdem sustinent, communicari iis poterunt istiusmodi honores, & cæremoniæ, quæ Principi deberentur, si præsens esset; uti cum Pro-Regibus, & supremis Tribunalibus fieri assolet, perinde atque in stellis, quæ sole absente lucent, præsente non item: tunc enim illa honorum signa Dignitatem regiam respiciunt, repræsentatam Ministris, qui effigies quædam sunt Majestatis, & supremæ potestatis reflexio.

[t] Tac. lib. 1. Ann. d *Tum verò æquari adolescentes Senectæ suæ, impatienter indoluit.* Tac l. 4. Ann.

SYMBOLUM LIX.

NAtura provida rerum omnium administratrix Provincias distinxit inter se, & sepsit, nunc montibus tanquam altissimis mœnibus, nunc interfusis amnibus & fluviis, nunc interjectis tumidis Oceani fluctibus, ut ambitioni humanæ obstacula poneret. Ad eundem etiam finem diversa constituit climata, naturas, linguas & mores; ut in tanta Nationum diversitate unaquæque magis sese uniret ad sui conservationem, nec potentiæ & tyrannidi

Exte-

Exterorum tam facilè cederet. Verùm propugnacula illa naturalium limitum sufficere minimè potuerunt, ne insatiabilis dominandi cupiditas ea perrum-

peret: tanta enim támque potens est humani cordis ambitio, ut quinque terræ zonas nimis etiam angustas existimet. Alexander Magnus illacrymasse fertur, quòd plures sibi mundos subjicere non posset. Fortunæ, & vitæ hujus bona, imo vita ipsa, non obstante naturali eam prorogandi inclinatione, contemnuntur præ exiguo regnandi spatio. Humeja Regnum Cordubæ parabat occupare, cúmque illum amici monerent de periculo, * *Hodie*, inquit, *Regem dicite, cras perimite*. Nulla in homine passio cæca magis est &

V 7 peri-

* Mar. hist. Hisp. l. 8. c. 10.

periculosa, ac ista. Multos illâ vitâ pariter & statibus, quos dilatare nolebant, exuit. Princeps quidam Tartarus poculo utebatur, cui insculptum caput Mascoviæ Principis, qui dum illi sceptrum eripere voluit, suum non tantùm, sed & vitam perdidit; in ipso verò calicis labro hæc inscriptio legebatur:

Hic aliena appetendo, amisit propria.

Idem ferè Regi Sanctio accidit, eò quòd fratres suos regnis exspoliare conatus fuisset, quæ Rex Ferdinandus parens inter eos diviserat. Periculum subit ambitio, si brachium extra Regnum suum porrigat; haud secùs ac testudo, ubi caput extra concham exerit, discrimini sese *a* objicit. Et tametsi *sua retinere, privatæ domus; de alienis certare, regiam laudem esse*, Rex Tiridathes diceret; illud tamen tunc solum locum habet, quando ratio & prudentia id suadent, neque aliud potentiæ Tribunal, quàm armorum superest. Enimverò qui injustè alteri statum suum eripit, occasionem præbet & jus, ut suomet quoque privetur ab aliis. † *Suam* Princeps *Fortunam in consilio habeat, cùm de aliena deliberat.* Ea de caussa Rudolphum primum Imperatorem dicere solitum accepimus. *Satiùs esse, bene regere, quàm dilatare Imperium.* Quod consilium si secutus fuisset Rex Alphonsus Sapiens, nunquam se Imperii cupiditate abripi passus fuisset, cum tam præsenti Regni sui periculo, ut in eo verissima fuerit illa Regis Alphonsi Neapolitani sententia, hos tales lusoribus comparantis, qui vanâ lucrandi spe decepti, perdunt ea etiam, quæ possident. Statum suum tueri, obligationis est; alienum acquirere, meri arbitrii. Ambitio fallax ad nova & ancipitia multos *b* impellit. Quò quis potitur pluribus, eò plura

a *Testudinem ubi collecta in suum tegmen est, tutam ad omnes ictus esse, ubi exerit partes aliquas, quodcunque nudavit, obnoxium atque infirmum habere* Liv. Tac. l. 15. Ann. † Curius. * Mar. hist. Hisp. l. 13. c. 10. b *Quibus nova, & ancipitia præcolere, avida; & plerumque fallax ambitio est*, Tac. l. 4. Ann.

plura desiderat. *Vetus ac jam pridem insita mortalibus potentiæ cupido cum Imperii magnitudine adolescit*, & incrementum sumit. Opportunitas occasionum, mediorúmque facilitas oculos rapiunt,& animos principum, ut ne videant quidem, non omnia quæ obtineri possunt, esse appetenda. Mentis generositas ad rationis, & prudentiæ normam regulari debet. Non ille se melius tuetur, qui plura possidet; sed is, qui plura jure possidet. Potentia nimia æmulationem & invidiam concitat,augétque pericula: adversus potentiorem enim omnes in fœdera coëunt,&arma sumunt; uti fecêre Hispaniæ Reges contra Alphonsum tertium, cujus prosperitas & amplitudo iis suspecta erat. Quæ caussa est, cur magis expediat potentiam bene habere constitutam, quàm eandem exercere: neque enim in acquirendo minus periculi est,quàm postquam acquisitum aliquid fuerit. Si hostes exteri defuerint, ipsa rerum affluentia enervat corpora;ut experta quondam fuit Romana Respublica, † *quæ ab exiguis profecta initiis, eò creverat, ut jam magnitudine laboraret sua*; quòd cùm Augustus antè prævidisset, *addiderat consilium coercendi intra terminos Imperii* quod Adrianus Imperator postea effectum dedit. † *Imponat* Princeps *felicitati suæ frænos, faciliùs reget.* Evehere & dilatare Monarchias haud admodum difficile est injustitiæ & tyrannidi, si violentiâ armatæ fuerint. Difficultas in conservatione est posita, * *facilius* quippe est *quædam vincere; quàm tenere:* in armis enim plerumque casus locum habet;in gubernatione verò consilium dominatur. † *Fortunam magnam citiùs invenies; quàm retineas.* Ultrò illa aderit, non advocata à merito aut diligentiâ, at sine prudentia singulari conservari non potest.

Nec minor est virtus, quàm quærere, parta tueri.

Cujus rei Rex Alphonsus Sapiens hanc caussam adfert: * *Porque la guardia aviene por si so, e la ganançia por aven-*

† Liv. l. 1. * Tac. lib. 1. Ann. † Curtius. * Idem. † Publ. * l. 3. tt. 5. p. 2.

aventura. Fortunam tuam pressu manibus tene, lubrica est. † Erinaceum reperire (unde hoc desumpsi Symbolum) perquam facile est; ad detinendum verò consilio opus, ut nimirum manum sic applices, ut demittat paulatim aculeatas suas setas, quas dum sursum erigit, legioni militum sarissis undique cinctæ similis videtur.

——— * *Fert omnia secum,*
Se pharetrâ, sese jaculo, sese utitur arcu.

Vix è Provinciis Belgicis Hispanorum arma elata fuerant Joannis Austriaci tempore, cùm illa Rebellium sese in apertum prodiderunt. Regi Franciæ facilè fuit Lotharingiæ Ducatum contra jus fásque occupare; at eundem nunc tueri, res multorum est sumptuum, & periculis plena, ita ut manum armatam subducere nunquam audeat. Et caussæ, quæ ad acquirendum concurrunt, non semper ad conservandum, præstò sunt. Quòd si tamen semel in dominatu præscriptum fuerit, ipsum tempus illum sustentat. Quod fit, ut unus aliquis facilè interdum gubernet Imperium, quod non nisi magna cum difficultate multi principes erexerunt.

§. Quare cùm præcipuum principis officium sit, suos status conservare, adjiciam hîc ea media, quibus id fieri possit sine successione, aut Electione, aut armis acquisiti illi fuerint. Tres solùm caussas generales præmitto, quæ ad acquirendum, & conservandum solent concurrere; & sunt istæ: Deus, si eum Religione & justitiâ servemus propitium: Occasio, cùm caussarum concursus ad altiorem fortunam viam aperit: Prudentia, quando aut accersere occasiones, aut sponte natis rectè uti quis novit. Alia instrumenta sunt cum scientia conservandi communia: ejusmodi sunt animus generosus, & applicatio principis; consilium, prudentia, existimatio, cultus, & in ipsum amor; dignitas Coronæ; armorum vis; unitas religionis; administratio justitiæ; legum auctoritas; distri-

† Curtius. * Claud.

distributio præmiorum; severitas castigationis; Magistratûs integritas; electio bona Ministrorum; privilegiorum, & consuetudinum conservatio; educatio juventutis; modestia Nobilitatis; frequentia populi; monetæ puritas; mercimoniorum, & bonarum artium incrementum; concordia, ubertas, & ærariorum opulentia.

§. His artibus conservantur Status, & tametsi in omnibus sedulâ attentione sit opus; ii tamen, qui successione hæreditariâ à parentibus derivantur in filios, tantam non desiderant. Cùm enim dominatio, & obedientia jam quasi in naturam transierint, non ampliùs meminerunt Subditi, Coronam ab institutione esse, non verò proprietariam. Nemo cultum & venerationem ei denegare audet, quem mox ab ipso suo ortu Dominum agnovit. Omnes à successore vindictam metunt & pœnam, si quid in eum, qui cum Imperio præest, commiserint. Defectus ipsius facilè ferunt, & tolerant subditi. Ipse negotiorum fluxus (qui longo jam usu & experientia jam alveum reperit) securum eum reddit, licèt ad gubernandum minùs idoneus sit, modò naturam habeat docilem, quæ in omnibus rectè agere studeat, & bonos sciat legere Ministros, aut certè hos tales ei casus obtulerit.

§ In iis verò Statibus, qui jure hæreditario per lineam transversam, aut per matrimonium eidem obveniunt, majori etiam cura ac solertia opus est, sub prima gubernationis initia præsertim; quo in genere non leve periculum experiri solent Successores, qui nimio cum zelo, aut cupidine gloriæ minùs prudente Antecessorum suorum actionibus, & institutis sese opponunt, statum præteritum innovando absq; prudentia debita & moderatione, etiam tum, cùm de emendando eo agitur. Nam Platonis sententia, qui mutationes omnes ait esse periculosas, nisi de malis sit, locum habere non videtur in illa gubernatione, in qua magna quidem sunt pericula, mutationes

nes tamen sensim fiunt ad imitationem Naturæ, quæ non confestim ab uno extremo transit ad aliud, sed inter asperitatem hyberni frigoris, & æstivos calores temperamentum Veris, & Autumni interjicit. † *Anceps, & operosa nimis est mutatio, quæ subitò, & cum quadam violentia suscipitur, facilior autem, quæ sensim, & paullatim declinando fit.* Navigationis tempore periculosum est mutare vela ob ventum contrarium, eò quòd repentè ab uno navis latere in aliud convertenda sint. Eapropter valde expedit, ut princeps sub Imperii initium, quantum fieri potest, sequatur normam gubernationis præteritæ, dando operam, ut paullatim ad meliorem reducatur formam tali cum suavitate & moderatione, ut populus aliò se delatum antè videat, quàm animadvertat, quibus gradibus effectum id fuerit. Tiberius ad Imperium evectus, * *populum per tot annos molliter habitum, nondum audebat ad duriora vertere,* & ludos publicos, ab Augusto introductos, abrogare. Paucos menses Imperium Galba tenuit, quia mox sub prima ejus initia castigare cœpit delicta, & donationibus modum ponere, nec permittere voluit licentias illas, & insolentias, quibus Neronis tempore sic Romanus assueverat populus, * *ut haud minùs vitia Principum amarent, quàm olim virtutes venerarentur.* Idem Pertinaci Imperatori accidit, cùm laxatam sub Commodo disciplinam militarem ad pristinos mores reducere cuperet. In eundem errorem lapsus etiam fuit Rex Franciæ Ludovicus undecimus, qui mox à susceptis regni gubernaculis in præcipuos Proceres severiorem justitiam exercuit. Quare cùm rigor nimiùs Principatûs inveterati vitium sit; novi contrà virtus debet esse benignitas.

* *Nil putet assuetos sceptris, mitissima sors est*
Regnorum sub Rege novo.

Tempore opus est ad rectè disponendam gubernationem,

† Arist. l. 6. Polit. Tac. lib. 1. Ann. † Idem lib. 1. hist.
* Lucan.

tionem, *neque enim minùs negotii est Rempublicam emendare, quàm ab initio constituere.* Eam ob rem excusavit se David, quòd ob proditoriè illatam Abnero necem, de Joabo pœnas non sumeret, dictitans Regem se esse adhuc delicatum, & recens unctum; veritus scilicet ne dominatum suum rigore nimio exosum redderet. Non semetipsum perdidisset Roboamus, si istud habuisset præ oculis, cum malo usus consilio, populo rigoris paterni moderationem petenti hunc in modum respondit: *Pater meus aggravavit jugum vestrum; ego autem addam jugo vestro: Pater meus cecidit vos flagellis; ego autem cædam vos scorpionibus.*

§. Nihil in gubernationis primordiis tanti refert, ac gloriosis quibusdam facinoribus auctoritatem sibi conciliare: nam semel parta, non facilè iterum deperditur; Ideò Domitius Corbulo missus in Armeniam tantopere laborabat, † *ut famæ inserviret, quæ in novis cæptis validissima est.* * Idem etiam Agricola fecit, cùm Armeniam regeret, † *non ignarus instandum famæ, & prout prima cessissent, fore universa.*

§. Periculosa semper est comparatio gubernationem præteritam inter & præsentem instituta à populo, si non eandem in hac, atque in illa prosperitatem reperiat, aut in Successore non videat eam humanitatem, eas bonas dotes & ornamenta animi, quibus Antecessor floruerat. Curet itaque, quoad fieri potest, ne tempus à tempore nimiùm discrepet; sed ut una eadèmque videatur manus, quæ habenas moderatur. Quod si princeps actiones suas sic instituere aut non possit, aut nesciat; ut æquè ac priores placeant subditis, minimùm eas fugiat occasiones, in quibus fieri possit comparatio. Quæ caussa erat, cur Tiberius homo severus & melancholicus, † spectaculis publicis abstineret, *tristitiâ* scilicet *ingenii, & metu* com-

† Arist. lib. 4 polit. c. 1. c *Ego autem adhuc delicatus, & unctus Rex* 2. Reg. 3. 39. * 3. Reg. 12, 14. † Tac. lib. 13. Ann. * Idem in vita Agric. † Idem lib. 1. Ann.

comparationis, quia Augustus comiter interfuisset. Quare simul atque princeps ad gubernacula sedere cœperit, inquirat oportet, quæ tempore gubernationis præteritæ in odio & reprehensione fuerint, ne in eundem fortè lapidem offendat. Atque ex hac ipsa regula Nero ad Imperium evectus hortatu eorum, quorum consilio utebatur, † *formam futuri Principatûs præscripsit, ea maximè declinans, quorum recens flagrabat invidia.*

§. Porrò illud etiam conetur princeps, ut actiones suas moribus Patriæ, & institutis Majorum accommodet: nam & virtutes novas Successoris, quæ in Antecessore, aut provincia aliàs visæ non fuerunt, in vitiis numerat populus, & detestatur. Parthi Vononem suavioribus Romæ (ubi obsidis loco fuerat) imbutum moribus Regem poscebant; * *sed prompti aditus, obvia comitas, ignotæ Parthis virtutes, nova vitia; & quia ipsorum majoribus aliena, perinde odium pravis, & honestis.* Indignè nimirum ferebat populus, quòd nec venandi studio caperetur, nec equorum cura, ut Antecessores solebant; contrà ac Nero, qui † *prima ab infantia instituta, & cultum Armeniorum æmulatus, venatu, epulis, & quæ alia barbari celebrant, proceres plebémque juxta devinxerat.* Et si novitates istæ in ipsamet principis persona id efficiunt, quantò magis, si circa mores, & consuetudines ipsius populi aliqua fiat immutatio? Si tamen correctione aliqua opus fuerit, moderatione tali utendum erit, ut princeps nec severus nimiùm, nec remissus videatur. Quàmvis, quando magna fuit Antecessoris negligentia, populúsque remedium expetit, Successoris gnavitas ac diligentia gratissima accidat; uti primis annis susceptæ à gloriosissimo Patre Serenitatis Vestræ, Rege nostro, gubernationis experientia compertum fuit.

§. Regnum sic ordiri, ut offensas proprias quis con-

† Tac. lib. 13. Ann. * Idem lib. 2. Ann. † Ibid.

condonet, & castiget alienas, hæc demum generosa justitia est, quæ magnam principibus auctoritatem, & omnium voluntatum studia conciliat; siquidem †*novum Imperium incheantibus utilis clementiæ fama*; ut Vespasianus ac Titus, ambo Imperatores, Carolus item septimus Franciæ Rex, experti sunt. Quæ perpendens Witiza Rex sustulit exilii pœnam, quâ Pater ejus quosdam mulctaverat, jussitque lites eorum ac caussas in ignem conjici, ut nimirum hâc ratione capitis sui Coronam magis securam redderet.

§ Tametsi verò artes istæ apprimè utiles sint, præcipua tamen in eo est posita, ut amorem & obedientiam subditorum sibi princeps conciliet. Qua in re insignes excelluerunt duo Aragoniæ Reges:*unus fuit Alphonsus primus, quando pro uxore sua Urraca regnaturus in Castellam profectus, comem & benignum sese omnibus exhibuit. Ipse caussas pro tribunali cognoscens jus dicebat, administrabat justitiam, viduas & pupillos à potentiorum vi injuriâque protegebat, succurrebat egenis, Optimates pro suis quemque meritis colebat, virtutem excitabat præmiis, Rempublicam bonis omnibus ornare, atque ubertate & populi frequentia augere studebat; ob quæ amari ab omnibus meruit. Aliter fuit Rex Alphonsus quintus, qui Regni Neapolitani subditos mirè sibi devinxit attentione & prudentiâ in negotiis: præmio & castigatione; & liberalitate, humanitate & promptitudine audientiam largiendi. Tam boni publici privatique amans, tam ad genium moresque Regni istius formatus, ut non princeps extraneus videretur, sed naturalis. Reges isti, utpote præsentes, faciliùs longè subditorum animos & voluntates occupare potuêre; in absentibus verò principibus, qui aliis in provinciis aulas suas habent, id difficilius est: nam fidelitas longâ illâ distantiâ si non refrigescit omnino, at intepescit saltem, nec in ardore

† Tac. l. 4. hist. * Mar. hist. Hisp. l. 10. c. 8.

ardore suo conservari aliter poterit, quam guberna-
tione optime institutâ, procurando nimirum, ut non
nisi optimi eligantur Ministri, & severè animadver-
tendo in eorum delicta, ea cumprimis, quæ contra
Justitiam, Honores & Fortunas aliorum ipsi commise-
rint. Illud enim solum solatium restat absentibus sub-
ditis, † *laudatorum Principum usum ex æquo esse, quamvis
procul agentibus: sævos proximis ingruere.* Verùm quia e-
jusmodi Regna ferè semper novitates amant, & mu-
tationes, atque à principe præsenti gubernari malunt,
quàm ab aliis: oportet ut confidentia, quam de illis
habuerit princeps, armata sit, & adversus casus omnes
munita, iis adhibitis mediis, quæ necessaria esse dice-
mus pro tuendis Regnis armorum vi acquisitis.

§. Imperia electiva, quæ gratia largita est, eadem
quoque gratia conservat, licet hæc rarò diuturna sit.
Etsi enim omnia nova Imperia cum applausu suscipi-
antur, in hoc tamen facilis lapsus est, & subitus. In
illa ipsa acclamatione, quâ Saul unctus fuit in Re-
gem, diffidere ei cœpit populus, eúmque *d* spernere,
tametsi à Deo ipsomet illius esset electio. Verùm
non desunt artes, quibus electus conceptam de se opi-
nionem tueri potest, dando nimirum operam, ut
insignes illas virtutes ac dotes, quæ corona dignum
eum effecêre, porrò conservet; solent námque ho-
mines cum Fortuna secunda mores etiam suos im-
mutare. Tiberium * *egregium vita famâque* Historiæ
memorant, *quoad privatus vel in imperiis sub Augusto
fuit.* Similiter Galba *major privato visus, dum priva-
tus fuit,* † Comis hamanúsque sit erga omnes. Gra-
tus, & liberalis in eos, quorum suffragiis electus est,
benignus in eos etiam, quos contradictores habuit,
amans boni publici, & studiosus conservandorum
privi-

† Tac. lib. 4 hist. d *Num Salvare nos poterit iste? & de-
spexerunt eum, & non attulerunt ei munera.* I. Reg. 10. 27.
* Tac. lib. 4. hist. † Idem lib. 1. hist.

privilegiorum Regni, & consuetudinum. Provinciæ Proceres in consilium advocet, occupando eos in officiis, & muneribus publicis, nec facile exteros admittat, neque largam nimis potestatem cognatis & amicis concedat. Familiam suam servet modestam; Majestatem severitate, justitiam clementia temperet. Regnum sic moderetur, quasi hæreditate pattum, quod ad posteros transmittere debeat, non tanquam electivum, omnes omnino ex eo fructus, dum imperat, ad extremum usque colligendo, unde Poëta quidam quæritur.

† *Non parcit populis Regnum breve.*

Per enim difficile est, *temperare felicitati, quâ te non putes diu usurum.*

§. Oportet præterea principem esse pacificum, non alienorum invasorem: nam Regna electiva eum habere metuunt Dominum, cui animus est ad subjugandos alios; amant verò eum, qui de sua conservatione magis est sollicitus, (ut in Polonia fieri videmus) quippe quibus minimè latet, Regna omnia in primis initiis suis fuisse electiva, postea cupiditate dilatandi suos fines sensim perdidisse libertatem, quam eripere aliis volebant, novas sibi provincias subjiciendo. Neque enim fieri potest, ut inter tot electionis casus & pericula diu firma consistat multorum Statuum amplitudo, & ea ipsa arma, quibus debellantur, eos reducunt ad Monarchiam hæreditariam. Quam caussam Galba dedit, cur Imperium suo tempore in Rempublicam commutatum *e* fuerit.

§. Regna electiva libertatem amant, adeòque absq; hac gubernari non debent, sempérque danda opera, ut princeps à parte stet electionis, in ea siquidem libratam quasi tenent suam libertatem, & si animadversum in principe fuerit, quòd coronam ad successionem reducere cogitet, ea privabitur.

§ In

† Statius. * Tac. lib. 2. hist. e *Si immensum Imperii corpus stare, ac librari sine rectore posset, dignus eram, à quo Respublica inciperet.* Tac. lib. 1. hist.

§. In iis verò Statibus, qui armorum vi comparantur, plus difficultatis in acquirendo experitur violentia, quàm in conservando: sunt enim velut equi nondum domiti, quibuscum præcipuus labor est, ut sessorem admittant, posteà oneri & ferro lubentes cedunt. Timor & adulatio viam sternunt dominationi; nempe † *prima dominandi spes in arduo, ubi ingressus fueris, adsunt studia & Ministri.* Verùm tamen, cùm illa voluntatum studia plerumque ficta sint, facilè sese ostendunt contraria, ubi possunt, ideòque bonis artibus ea fovenda & nutrienda in principio præsertim, quando exactionibus primis de gubernatione futura judicium fit; uti Vitellio accidit ob Dolabellæ mortem, inviso omnibus & odioso. Et tametsi Piso dixerit, * *neminem unquam Imperium flagitio quæsitum, bonis artibus exercuisse*, scimus tamen, sic Regem Sanctium dubium Regni bello parti jus paullatim stabilivisse. Principes, qui ea, quæ vi occupaverant, eadem vi tueri conati sunt, mox periêre. Pessima ista ratio Statûs omnes ferè Tyrannos pessundedit, & si quis aliquandiu subſtitit, & ideo factum, quia Tyrannidem in benevolentiam, crudelitatem in clementiam commutavit. Vitium diuturnum esse non potest, nisi virtus ei substituatur. Ambitio, quæ in acquirendo primùm injusta fuerat, in zelum boni publici transeat necesse est, ut perduret. Subditi diligunt principem boni publici privatique caussa, quod ab eo sibi pollicentur, & si reipsâ illud obtineant, facilè timorem in reverentiam, & odium in amorem vertunt. In quo illud observandum, mutationem vitiorum, quæ jam nota sunt aliis, non tam repentinam esse debere, neque affectatam, ut à dolo oriatur, non à natura, quæ sensim & cum tempore operatur. Sic Otho sentiebat, † *simul reputans, non posse Principatum scelere*

† Tac. l. 4. Ann. f *Magna cum invidia novi Principatûs, cujus hoc primum specimen noscebatur.* Tac. l. 2. hist.
* Idem l. 1. hist. † Ibid.

scelere quæsitum, subitâ modestiâ & priscâ gravitate retinere. Istiusmodi transmutationes vehementiùs metuit populus, quàm ipsa vitia; illis enim majorem subesse suspicatur malitiam. Virtus per artem simulatâ malitiâ deterior est: nam hæc illius se velat pallio, & ambæ junctæ inter se monstrum quoddam malitiæ procreant.

§. Egregiè fortis & prudens fuit Cæsar g Augustus in augenda tam sua quàm Imperii gloria, quin & hujus conservandi exemplar aliis omnibus Principibus esse potest. Annis decem & novem dignum se Imperio probavit, bella civilia sustinens; à quo tempore fortunam suam fabricari cœpit. Imperia non merendo obtinentur; sed merita jam antè præcessisse oportet. Una victoria Imperatorem eum h fecit, eò quòd occasione & prudentiâ usus fuisset. Occasione quidem, nam † *Lepidi & Antonii arma in eum cessêre. Cuncta discordiis civilibus fessa* erant. * *Nulla jam publica arma, nullo adversante, cùm ferocissimi per acies, aut proscriptione cecidissent.* † *Neque provinciæ illum rerum statum abnuebant, suspecto Senatûs, populique Imperio ob certamina potentium, & avaritiam Magistratuum,* adeòque Reipublicæ mutationem exoptabant. * *Nec aliud discordantis patriæ remedium, quàm ut ab uno regeretur.* Quæ omnia, accedente præsertim Augusti prudentiâ, in caussa fuerunt, ut unus ipse tanto faciliùs rerum potiretur, & iisdem postea artibus Imperii amplitudinem porrò sustinuit. Plebem sibi devinxit, tuendo eam auctoritate i Tribunitiâ. Atque, ut odium evitaret, neque Regis nomen, neque Dictatoris asscivit, sed k Principis. *Magistratuum vocabula* sustulit, *Militem*

g *Nonodecimo Cæsar Octavianus civilia bella sustinuit.* Tac. lib. 13. Ann. h *Mansisse Cæsare Augusto victore Imperium.* Idem lib. 1. hist. † Idem lib. 1. Ann. * Idem ibid. † Idem ibid * Idem ibid. i *Ad tuendam plebem Tribunitio jure contentam.* Tac. ibid. k *Non regno tamen, neque Dictatura, sed principis nomine constitutam Rempubl.* Tac. ibid.

donis, populum annonâ, cunctos dulcedine otii & pacis humanitate, benevolentiâ & clementiâ *pellexit.* † *Multa* suis etiam æmulis, *Antonio & Lepido concessit* * *Quantò quis servitio promptior, opibus & honoribus extollebantur.* ‡ *Pauca admodum vi tractabat,* & ne tum quidem ex passione aliqua, sed * *quò cæteris quies esset. Promptâ ac profluente, quæ deceret Principem, eloquentiâ* † omnium animos capiebat. * *Ius apud cives, modestiam apud socios* servabat. Tantâ erat integritate, ut ne impunitam quidem sineret *impudicitiam filiæ & neptis, quas urbe depulit.* Curabat, ut ne familiæ Nobiles extinguerentur; ob quam caussam insignes planè Marco *l* Hortalo gratias & beneficia præstitit. *Primus cognitionem de famosis libellis, specie legis ejus tractavit, commotus Cassii Severi libidine, quâ viros fœminásque illustres procacibus scriptis diffamaverit,* † eosdem libellos *m* in suam personam & gubernationem conscriptos tulit ipse, contempsitque. Multis egit de Politia, & ornatu magnifico urbis *n* Romæ, *Mari Oceano, aut amnibus longinquis* tanquam terminis *sepsit Imperium,* adnotatis in libro (ut diximus) reditibus & expensis. Ærarium militare instituit, & vires eâ ratione partitus est, ut * *Regiones, Provinciæ, classes, cuncta inter se connexa* essent. Atque his *novis ex rebus aucti* Romani, *tuta & præsentia, quam vetera & periculosa malebant*; quo factum, ut tyrannis jam in amore esse inciperet. Non ego tamen has artes ideo refero, ut tyrannidem doceam; sed ut is, qui tyrannum hactenus egit, in bonum evadat Principem, artibus iis sociando timorem, è vi-

† Tac. ibid. * Idem ibid. ‡ Idem ibid. * Idem l. 13. ‡ Id. lib. 1. *Idem lib. 3. l *Inlectus à divo Augusto liberalitate decies sestertiùm ducere uxorem, ne clarissima familia extingueretur.* Tac. lib. 2. ‡ Idem lib. 1. m *Sed ipse divus Iulius, ipse divus Augustus tulère ista, & reliquêre, haud facilè dixerim, moderatione magis, an sapientiâ.* Tac. lib. 4. Ann. n *Vrbem ipsam magnifico ornatu.* Tac. l. 1. Ann. * Idem ibid.

è viribus ortum & potentia: nam quod armis acquisitum fuit, armis quoque conservari debet. Quam ob caussam ejusmodi Status tueri oportet propugnaculis & munimentis, tali erectis artificio, ne frænum videatur Regni libertati injectum; sed securitas potiùs adversus incursiones exteras, & ut præsidia militaria custodiæ loco sint, non diffidentiæ: hæc enim ad desperationem extremam adigit subditos. Tam acerbè tulerunt Hispani, quòd Constans, consalutatus Imperator, illorum diffisus fidelitati, custodiam montium Pyrenæorum exteris commisisset, ut acciverint in Hispaniam (cum maximo etiam illius detrimento) Vandalos, Alanos, Suevos, aliásque Nationes. Confidentia fideles reddit subditos: eam ob rem Scipiones Celtiberis permiserunt, ut Romanis immixti sub iisdem signis militarent, & iisdem habitaculis uterentur. Augustus quoque corporis sui custodes habuit Hispanos, è legione Calaguritana selectos.

§. Conetur Princeps sensim traducere Provincias acquisitas ad mores, genium, & stylum Nationis dominantis Coloniarum beneficio; uti factum in Hispania cum iis, quæ Augusti temporibus fundatæ sunt ad quod Nationes facilè induci possunt: semper enim imitantur victores, iisque adulantur, eorum moribus atque ingenio se accommodando, & privilegia eorum ac consuetudines pluris æstimando, quàm proprias. Quæ caussa fuit, cur Romani amicos suos, & fœdere sibi junctos civium titulo donarent, ut nimirum tantò eos fideliores experirentur. Vespasianus Imperator, ut Hispanos sibi obstringeret, Italiæ privilegia cum iis communia esse voluit. Provinciæ acquisitæ, si tanquam extraneæ habeantur, hostilem semper retinent animum. Movit ea res Imperatorem Claudium ut jus civitatis Romanæ etiam Galliæ Comatæ largiretur, sic inquiens: † *Quid aliud exitio Lacedæmoniis & Athieniensibus fuit, quanquã*

X 2 *armis*

† Tac. lib. 11. Ann.

armis pollerent, nisi quòd victos pro alienigenis arce
At conditor noster Romulus tantum sapientiâ valuit, t
rósque populos eodem die hostes, dein cives habuerit.
aliisque mediis paullatim in naturam abeunt d
nia extranea, postquam ea præscripsit temporis
turnitas, & sublata est libertatis pristinæ mem
Hæc politica neglecta fuit in Hispaniæ instaurati
cúmque ea pluris esse crederet, puram & inte
suam servare Nobilitatem, quàm Africanum ill
scere sanguinem, privilegia sua & honores victis
tionis illius communicare noluit; unde factur
uniti unà simul cũ odio servarent mores suos, idi
suum, & perfidiam, ut necessum esset deinde e
mnino ejicere, & privare sese tot subditis tam p
cuis ad agros colendos, non sine admiratione r
nis statûs aliorum principum, quòd splendorem
bilitatis utilitati, & Religionem prudentiæ hun
viderent anteferri.

§. Ubi una Reip. forma in aliam diversam mu
da erit, tali uti oportebit artificio, ut plebs no
mnia omnino nova reperiat, nec formam gube
tionis præteritæ desideret; uti factum exactis R
Regibus, quando tam sacra, quàm profana tanta
dexteritate fuerunt ordinata ut Reges, † qui de ut
curabant, expulsos esse notari haud posset; cùm
postea Imperium in Rempublicam verteretur, *e*
Magistratuum vocabula permansere, idem Senatu
do imaginem antiquæ libertatis præbens, id c
vim principatûs haud parum o firmavit. Idem in
catu Florentino fecere Toscani Duces. Excelle
in ratione Statûs fuit Augustus Imperator: qu
qui * *non omnia statim, uti decretum erat, executu*
veritus, ne parum succederet, si simul homines trans
& invertere vellet; sed quædam ex tempore disposuit,
dam rejecit in tempus. Verùm majori dignus adm

† Tac. l. 1. Ann. o *Sed Tiberius vim principatûs fi*
mans, imaginem antiquitatis Senatui præbebat. Tac.
Ann. * Dion.

tione Samuel fuit, qui gubernationem & politiam populi Dei sic immutavit, ut nemini p displiceret. Tali cum prudentia sensim sine sensu umbræ istæ libertatis dissipandæ sunt, ut pari passu ea subducatur oculis, quo radices agit dominatio. Quo modo † *Agricola adversus Britanniam profuturum putabat, si Romana ubique arma, & velut è conspectu libertas tolleretur.* Atque hæc documenta sine injustitia locum habent in Statibus vi armorum acquisitis: victoria enim, quæ in vitas potestatem dedit, eandem concedit etiam ad formandam pro arbitrio gubernationem. In iis tamen, quæ successione obveniunt, haudquaquam licitum est, eorum evertere jura ac privilegia, aut moribus & institutis eorundem vim inferre. Solùm mutuæ concordiæ caussa, consensu communi statui poterit, ut communia sint præmia & monetarum commercia, sublatis iis controversiis, quæ odium & æmulationem creare solent; uti in Regno Navarræ factum, ut cùm unum idémque sit dominium, vivendi item modus subditorum uniformis sit, ac mutua inter eos communicatio & amor.

§. Nulla vis suavior juxtà, ac efficacior, quàm beneficium, ad tuendas conservandásque provincias acquisitas. Etiam res inanimas colebant homines, & divinitatem iis tribuebant, si quid beneficii ab iis accéperent. Facilè mortales capi se sinunt commodis, nec magnopere attendunt ad largientem ista, & sceptra moderantem, num alienigena sit. Qui beneficiis obligari se sinunt, & suo desunt officio, nihil postea adversus principem moliri possunt, assectarum defectu, cùm nemo quisquam ab homine ingrato fortunam sibi bonam polliceatur. Ea de caussa Scipio expugnatâ Carthagine bona sua Dominis jussit restitui; & Sertorius magnam ab Hispanis iniit gratiam, tributa moderando, instituendóque Hispanorum Senatum, Ro-

X 3 mano

p *Renovavit Imperium, & unxit Principes in gente sua; non accusavit illum homo.* Eccles. 46, 16. & 21. † Tac. vita Agric.

mano similem. Ut suam stabiliret coronam † Rex Ervvigius, vectigalia regia, quorum gravitate provinciales fessi erant, imminuit, & quæ eo nomine fisco regio debebantur, condonavit. A Romanis item in debellatis Provinciis * *quædam ex regiis tributis diminuta, quò mitius Romanum Imperium speraretur*. Acerbiùs dominantis avaritiam ferunt subditi, quàm ipsam servitutem; pro eo ac Romani in Frisiorum rebellione experti sunt, qui *pacem exuêre*, Romanorum † *magis avaritia, quàm obsequii impatientes*. Caveat itaque Princeps, ne provincias acquisitas tributis nimiùm oneret, potissimùm verò, ne usitata alibi in eas quoque introducat: hæc enim introductio perquam odiosa est. Rebellionem cœptavêre Cappadoces, quòd Romanum * *in modum deferre census, pati tributa* ab Archelao adigerentur.

§. Nihil utilius modestiâ ad tuenda Regna bello & armis parta. Graviùs tulit Senatus Romanus, quòd Julius Cæsar, Senatoribus ingredientibus in Senatum, non assurgeret, quàm libertatis suæ jacturam. Quod cùm adverteret Tiberius,† *verbis paucis* cum iis utebatur, *& sensu permodesto*, Populus ad minus præcipua magis, quàm ad ipsam rerum substantiam advertit animū, & ob inanem auctoritatis captationem deperditur non rarò applausus communis, & in odium incurritur. Apud Romanos augendi conservandiq; Imperii potior cura fuit, * *inania transmittebantur*. Ob quam caussam Tiberius, utpote Politicus egregiè prudens, † *validum sese spernendis honoribus præstitit*, nec permisit unquã, ut ab Hispania ulteriore templa sibi erigerentur, quin & * *nomen Patris Patriæ à populo sæpiùs ingestum repudiavit*. † *Cuncta mortalium incerta, quantóque plus adeptus foret, tantò se magis in lubrico dictans*. Eandem ratio-

† Mar. hist. Hisp. lib. 6. c. 17. * Tac. lib. 2. Ann. † Idem lib. 4. Ann. * Idem lib. 6. Ann. † Idem lib. 1. Ann. * Idem l. 15. Ann. † Idem l. 4. Ann. * Idem lib. 1. Ann. † Idem ibid.

rationem ſtatûs præ oculis habentes Florentini Duces valde humanos erga ſubditos ſuos ſeſe exhibent, nec permittunt, ut,qui in plateis fiunt obvii, gradum aut rhedam ſiſtant honoris cauſſa, uti Romæ fieri conſuevit. Poſteaquam Caſtella obedientiam Regibus præſtare ad tempus recuſaſſet, non impertiit iis, penes quos ſumma rerum erat, grandia nomina, ſed Judicum duntaxat, ut tantò faciliùs à plebe admitterentur. Eâdem quoque prudentiâ & moderatione animi Rex Ferdinandus Catholicus, mortua Regina Iſabella, Regis titulum uſurpare noluit, ſolo Gubernatoris Caſtellani contentus. Status quidam in Italia, qui ad Majeſtatem regiam aſpirant, videbunt, opinor, ſucceſſu temporis (utinam iſta me fallat opinio!) ab antiqua recedere modeſtia nihil eſſe aliud, quàm univerſa in diſcrimen adducere, & perturbare velle tranquillitatem publicam; neque enim Italia ſemetipſam ferre poterit, ſi tot capita coronis redimita intra fines ſuos viderit. Minoribus cum incommodis Statûs alicujus limites dilatari ſolent, quàm interior amplitudinis forma immutari; ut aut cum majoribus de dignitate contendat, aut æquales deſpiciat: eâ enim re utrique vanè irritantur. A communitatum inæqualitate communis orta eſt dominatio. In illis vivere, nec ullum agnoſci Principatum, iſtud eſt, quod eas conſervat liberas. Si Spiritus regii ſeminentur, pullulabunt Monarchiæ deſideria, quæ libertati exitium adferunt.

§. Pax denique (ùt alibi dicimus) illa eſt, quæ Regna acquiſita potiſſimùm tuetur, dummodo pax iſta ſtudioſa ſit, atque armata: ſic enim tempus indulgebit, ut poſſeſſio dominium præſcribat paullatim, & titulum juſtum tribuat, abſque belli tumultu, quod jura confundit, occaſionem dat miſcendi omnia ingeniis inconſtantibus & inquietis, & arbitrium eripit ei, qui imperat. Quare non in ſolis regnis iſtis de novo acquiſitis procurari debet, ſed in provinciis etiam finitimis: ex igne enim vicino facilè ſcintillæ

aliquæ emicant, migrántque arma ex uno loco in alium proximum, & proclive admodum est irritari eum, qui ea sibi tam propinqua contuetur. Quæ caussa fuit, cur Rex Philippus tertius contra Carolum Emmanuelem Sabaudiæ Ducem arma sumeret, cùm is Mantuano Duci Montferratum eripere conaretur, dante interim sua Majestate operam, ut justitia, non gladius prætensiones illas decideret, neque quies Italiæ publica ob cupiditatem unius pateretur. Idem periculum etiamnum hodie perdurat, nisi componantur dissensiones, quæ armis onerarunt Coronas quasdam & principes: eductis enim semel gladiis, aut Vindicta de injuriis acceptis ultionem sumere cogitat, aut recuperare justitia, quod iniquè usurpatum fuit, aut Ambitio dilatare dominia, aut Mars ipse armatus, ferri aciem experiri desiderat.

§. Finio nunc præsentem hanc disceptationem quatuor versibus Tassi, in quibus magno cum judicio vera comprehendit fundamenta, quibus novum aliquod Regnum stabiliri debet & conservari.

† *E fondar Bœmondo al nuovo Regno,*
Suo d' Antiochia alti principii mira,
E leggi imporre, & introdur costume,
Et arti, é culto di verace Nume.

† Tass. cant. 1.

SYMBOLUM LX.

Sagitta ab arcu emissa aut sursum fertur, aut deorsum, nec unquam suspensa hæret in aëre; similis tempori præsenti tam velociter prætervolanti, ut dubitare possis, priúsne esse desinat, quàm advenerit: aut sicut anguli in circulo, ubi acutus in obtusum transit, ut in recto ne tangat quidem. Primū punctum, in quo sagitta consistit, declinationis ejus punctum est. Quod ascendit altiùs, à lapsu suo propiùs abest. Res omnes, cùm ad supremum venerint, mox iterum deorsum labi necesse est, nec firmare se possunt. Observavit id in corporibus humanis Hippocrates: ea

quippe

quippe [t] *nec in melius verti, nec diu sistere valent; reliquum ergo est, ut in deterius dilabantur.* Nihil in natura stabile ac permanens, Caussæ secundæ cælorum

moveri nunquam desinunt; adeòque nec cessant effectus, quos rebus hisce inferioribus imprimunt, cur tãquam fonti Rerumpublicarum mutationes attribuit a Socrates. Nec in hoc differunt Monarchiæ à rebus iis, quæ vivunt, & vigent. Nascuntur, vivunt, moriuntur æquè, ac istæ, nec unquam firmæ consistunt, adeòq; * *conversiones earundem naturales sunt.* Non crescendo, decrescunt. In inclinatione majoris fortunæ

X 3 nihil

[t] Hippocrat. a *Qui caussam esse tradit, quòd nihil perpetuo maneat, sed omnia motu quodam orbiculari moveantur.* Arist. l. 5. pol. * Cic. l. 2. de natura Deor.

nihil moræ intercedit. Ubi labi semel cœperit, nullis viribus sisti poterit. [†] *Regum Majestatem, difficilius est, à summo fastigio ad medium detrahi, quàm à mediis ad ima præcipitari* Verùm tamen non omnes Monarchiæ pari passu sursum scandunt,& ruunt:[*] *fati* namque *maligna perpetuáque in omnibus rebus lex est,ut ad summum perducta, rursus ad infimum velocius quidem, quàm ascenderunt, relabantur.* Annis nonnisi duodecim suam evexit Monarchiam Alexander, & paucis iterum corruit, in quatuor divisa principatus, & postea etiam in plures.

§. Multæ caussæ sunt incrementi pariter, & decrementi, quæ in Monarchiis & Rebuspublicis fieri contingit Qui ea casui tribuit,aut motui,&occultæ astrorum vi, aut numeris Platonicis, aut annis climactericis, rerum harumce inferiorum curam providentiæ divinæ abnegat. Non dedignatur horum orbium gubernationem, qui fabricam eorundem dedignatus non fuit. Quin immo condere illam & curam ejusdem abjicere postea, esset suammet improbare actionem. Si ad exornandum pavonis collum, aut ad depingendas unius papilionis alas Deus penicillos suos nemini committit alteri; quomodo existimabimus, quòd casui relinquat Imperia & Monarchias, è quibus felicitas,aut infelicitas, mors, aut vita hominis dependet, cujus gratia omnia condidit? Impium esset isthuc credere, aut certè grandis superbia, rerum successus nostris ascribere consiliis. Per ipsum [b] Reges regnant. Ipse manu suâ sceptra distribuit, & tametsi in eorundem conservatione aut amissione cursum suum relinquat propensionibus naturalibus, quæ aut natæ sunt nobiscum, aut impressæ à sideribus, & consistat cum illis arbitrium liberum, absque ulla libertatis læsione; cum illo ipso tamen Deus agit & operatur, disponendo nobiscum incrementa, aut eversiones Monarchiarum, adeò ut nulla unquam

[†] Livius. [*] Seneca. b *Per me Reges regnant, & legum conditores justa decernunt*, Prov. 8, 15.

quam interierit, absque interventu imprudentiæ alicujus humanæ, aut cæcarum animi perturbationum. Salustium ea de re audire juvat: * *Ego ita comperi, inquit, omnia regna, civitates, nationésque usque eò prosperum imperium habuisse, dum apud eos vera consilia valuerunt; ubicunque gratia, timor, voluptas ea corrupêre, post paullò imminutæ opes, denique ademptum imperium, postremò servitus imposita est.* Nescio sanè, num dicere ausim, Imperia futura fuisse perpetua, si voluntas in Principibus semper potentiæ sese accommodasset, potentia rationi, ratio eventibus.

Quare cùm in inclinationibus Imperiorum locum aliquem prudentia habeat, & humanum consilium, caussas earundem facilè licebit describere. Universales, quæ complectuntur regna omnia, seu successione, seu electione, seu armis parta, plurimæ sunt; ad quatuor tamen fontes reduci omnes poterunt, è quibus oriuntur reliquæ, haud secùs atque in mundi horizonte è quatuor ventis cardinalibus multi alii nascuntur collaterales. Caussæ istæ sunt Religio, Honor, Vita, & Fortunæ. Pro rebus hisce conservandis societas inter homines civilis instituta fuit, & subjecit se populus gubernationi aut unius, aut paucorum aut plurium; quoties verò videt, unum aliquod illorum quatuor iniquè pati, seditionem concitat, & regiminis formam immutat. De illis igitur, quantum pro præsenti opere satis est, breviter aliquid attingemus.

Religio, tametsi Reipublicæ vinculum sit (ùt alibi diximus) præcipua tamen est, quæ eam dissolvit, & varias in eandem inducit gubernationis formas, quia concordia & pax inter eos esse nequit, qui diversimodè de Deo loquuntur & sentiunt. Etenim si diversitas in moribus & lineamentis corporum animos sibi invicem contrarios efficit, quid faciet affectus & fidelitas naturalis rerum omnium Conditori debita, & furiosus ille mentis ardor intelligendi ea, quæ tanti momenti sunt. Status alicujus ruina est, conscientiæ liber-

* Salust.

libertas. Clavus in oculis (quemadmodum Spiritus sanctus loquitur) & lancea in pectore sibi sunt invicem, qui in Religione *c* diffident. Obligationes subditorum erga Principes, fortissima quæque amicitiæ & sanguinis vincula rumpuntur & dissolvuntur, ut cultus sacer conservetur. Regem Witericum manibus suis obtruncarunt subditi, quòd Arrianam sectam conatus fuisset introducere: Witizam item, quòd ritus & cæremonias Religionis immutasset:† Galæcia adversus Regem suum Froilam arma sumpsit, quòd conjugia Clericorum per abusum introducta sustulisset: simulatque Religionum diversitas provincias Belgicas invasit, unà incolæ à legitimi sui Regis ac Domini obedientia desciverunt.

§. Pari ratione honor, uti tuetur ac conservat Respublicas, eásque ad fidelitatem obligat, ita quoque easdem perturbat, ut in offensa, in contemptu, in injuria ab infamia immunis sit, cùm præsertim subditi honorem vitæ fortunisque communiter anteferre *d* soleant. Comes Julianus Afros evocavit in Hispaniam, propterea quòd Rex Rodericus Cavæ filiæ suæ honorem violasset. Castellæ Nobiles arma sumpserunt adversus Regem Alphonsum III. quia privilegia eorum evertere, & ad tributa exsolvenda eos adigere voluit. Ramirus tertius Rex Legionis non alia de caussa subditos suos rebelles & infideles expertus est, quàm quod asperè nimis & serviliter eos haberet. * *Multæ conspirationes & invasiones in Monarchas propter pudendas contumelias in corpus illatas factæ sunt.* † *Propter contemptum etiam seditiones fiunt*; idque sive Princeps despiciat subditos, sive hi principem, quando dotibus & ornamentis principe dignis instructus non est,

c *Erunt vobis quasi clavi in oculis, & lancea in lateribus, & adversabuntur vobis in terra habitationis vestræ.* Num. 33 55. † Mar. hist. Hisp. lib. 7. c. 6. d *Honor quoque quantum valeat, & quomodo sit caussa seditionis, manifestum est.* Arist. lib. 5. Polit. c. 3. * Arist. l. 5. Polit. c. 10. † Idem l. 5. Polit. c. 3.

est, judicantes nimirum, non nisi viles animos obedire ei, qui nec ipse imperare didicit, nec auctoritatem sibi parere, & gubernationis curam in postremis habet. Ita fecêre subditi Regis Joannis primi Aragonii, eò quòd omnem Regni & negotiorum curam abs se abjiceret; subditi item Joannis secundi Castellæ Regis, ob ejus flagitia, inconditos mores, & exiguam auctoritatem; uti & subditi Alphonsi quinti Lusitaniæ Regis, quòd se ab aliis gubernari pateretur. Nec minùs injuriam & defectum interpretantur subditi si ab exteris mandata accipiant, aut inter eosdem distribuantur dignitates & munera: nam (ut Rex † Henricus ajebat) *istuc nihil aliud est, quàm palàm ostendere, deesse in regnis nostris viros dignos & habiles*, id quod temporibus Caroli V. Imperatoris Castellæ motibus ansam dedit. Idem accidit, quando honorum partitio minùs rectè instituitur: * *nam multitudo quidem graviter fert inæqualitatem patrimoniorum, præstantes autem viri honorum inæqualitatem*, & pro contemptu habent, quod alii minùs de Republica benemeriti iis *e* præferantur.

Maxima Reipublicæ infirmitas est incontinentia & lascivia eorum, qui præsunt. Hinc seditiones nascuntur, Regnorum immutationes, & ruinæ Principum, quia multorum honorem tangunt, & severissimis pœnis à Deo castigantur. Unica turpitudo per multa sæcula Hispaniam cineribus obruit. Propter illam plagæ ingentes *f* Ægyptum exercuerunt; ob eandem magnis cum ærumnis tum Davidem ipsum, tum ejus *g* posteros diu multúmque conflictari oportuit,

† L. 14. tt. 3. lib. 2. Recop. * Arist. lib. 2. Polit. e *Nam homines, tum, quòd ipsi inhonorati fiant, movent seditiones, tum quòd alios videant in honore*. Arist. lib. 5. Polit. c. 3. f *Flagellavit autem Dominus Pharaonem plagis maximis, & domum ejus, propter Sarai uxorem Abram.* Gen. 12. 17. g *Non recedet gladius de domo tua usque in sempiternum, eò quòd despexeris me, & tuleris uxorem Uriæ.* 2. Reg. 12. 10.

fuit, ita ut plerique omnes in perpetua vixerint persecutione, & gladio interierint.

Non minus periculi in Republica ex eo est, si multi ab officiis excludantur :* *cùm enim multitudo inopum est in civitate, eadémque ab honoribus exclusa, necesse est eam civitatem esse plenam hostium Reipublicæ*; nec ullus homo tam ignavus est, qui honori non incumbat, aut isto se privati non graviter *h* sentiat. Idem periculum subeunt Respublicæ, in quibus certus solùm numerus è Nobilitate gaudet Magistratu, exclusis aliis.

§. Tertia caussa immutationum & seditionum in Regnis est amor conservandæ vitæ, quando nimirum subditi Principem suum tam ignavum & vecordem esse credunt, ut vitam suorum defendere ac tueri non possit; ut alias eum odio habent ob severitatem, ut Regem Alphonsum decimum; aut ob crudelitatem, ut Regem Petrum; aut existimant injustum esse, & ingenio tyrannico, in cujus manibus vita omnium periclitetur, uti Regem Ordonium, † ob trucidatos, & malè habitos Castellæ Comites; unde totius regiminis immutatio ortum habuit.

§. Ultima caussa bona & fortunæ sunt, si nimirum Princeps subditorum facultates leviter consumat; quæ caussa fuit, cur Garcias Galæciæ * Rex regno pariter ac vitâ exutus sit. Aut si reditus regios inutiliter prodigat, quam rationem Ramo prætendit, cùm fratrem suum germanum Sanctium Navarræ Regem interimeret. Aut si ipse in omnem aviditatem pronus sit, quemadmodum Rex Alphonsus Sapiens. Aut si ob malam gubernationem Respublica laboret annonæ inopiâ, si rerum pretium accendatur, si cessent mercaturæ, & negotiationes, id quod eundem Regem Alphonsum invisum reddidit. Aut si moneta proba

* Arist. l. 3. Polit. c. 7. h *Honori incumbit tam ignavus, quàm bonus.* Arist. l. 2. Pol. c. 5. † Mar. hist. Hisp. l. 9. c. 8. * Idem hist. Hisp. l. 8, c. 8.

ba non sit, uti temporibus Regis Petri Aragonii secundi, multorúmque aliorum Regum accidit; aut munera proficua, & opes malè distribuantur: invidia enim & necessitas contra locupletiores arma sumunt, & seditiones *i* excitant. Quæ oriri etiam solent ex mala administratione justitiæ, ex hibernatione militum, aliisque oneribus, quibus subditorum reditus, & bona graviter onerant.

§. Præter caussas istas universales & communes, aliæ quoque sunt unicuique è tribus suprà allatis gubernandi formis peculiares ac propriæ, quas facilè colligere licebit ex iis, quæ pro iisdem conservandis attulimus in medium: nam† *illud dubitari non potest, quin cognitis iis, quæ Reipublicæ interitum important, ea quoque quæ salutem afferunt, intelligantur, cùm contraria contrariorum sint efficientia.* Non possum tamen, quin ea de re adjiciam aliquid, etsi fortè periculum sit, ne quædam aliàs à me dicta hic repetam.

§. Status hæreditarii tunc perire solent, cùm in iis omnino acquiescit Successoris cura, præsertim si potentes ii sint: illa ipsa enim amplitudo securum eum efficit & minùs sollicitum, tanquam qui omne spernat periculum, & anceps in suis consiliis hæreat, ac res magnas exequi pertimescat, ne quietem illam possessionem, quâ fruitur, fortè interturbet. Damna prævertere negligit, sed tum primùm parat remedia, cùm illa jam evenêre, quo tempore sumptuosiora ea sunt, & minùs *k* efficacia; audere aliquid, periculum æstimat, & pacem procurando per incerta quædam & indecora media, bellum iisdem accersit, ut quibus conservare se cogitabat, seipsum nunc pessundet. In isto discrimine versantur Monarchæ, quæ dum

i *Insuper seditiones oriuntur non solùm ob patrimoniorum, verùm etiam ob honorum inæqualitates.* Arist. l. 2. Polit. c. 5. † Arist. l. 5. polit. c. 8. k *Tardiora sunt remedia, quàm mala.* Tac. in vita Agric.

dum quietem sectantur, in turbas & motus incidunt. Sistere volunt, & labuntur. Dum laborare desinunt, languere incipiunt. Omnia ista bellè adumbravit illa Ezechielis visio quatuor animalium alatorum, symboli principum & Monarchiarum, †quæ *cùm ambularent, quasi sonus erat multitudinis, ut sonus castrorum; cúmque starent, demittebantur pennæ eorum.* Verùm ad se conservandum necesse non est, ut novas semper ditiones suis adjiciant: hoc enim infinitum foret, & tandem in injustitiam & tyrannidem vergeret. Satis se tueri poterit Status aliquis in circuli sui circumferentia, ita tamen, ut intra illius septa suam agendi vim retineat, & robur exerceat, eásque ipsas artes, quibus ad tantam magnitudinem pervenire contigit. Aquæ intra suum motum se conservant, is si desit, vitium capiunt; necessarium tamen non est, ut fluant, sufficit, si intra semetipsas moveantur, ut in lacubus & stagnis accidit solâ ventorum vi agitatis. Sic Monarchiæ, in quibus viget disciplina, quæque adversus occasionem omnem munitæ sunt, diutiùs perdurant, licèt aliena non invadant. Etiam absque bello militares exercitationes frequentari possunt. Ita pacis tempore artes istas Cajus Cassius fovebat, * & *quantum sine bello dabatur, revocabat priscum morem, exercitabat legiones, curâ, provisu agebat perinde, ac si hostis ingrueret.* Si principi armorum desit exercitium, non ideo tamen pacis otio torpescat omnino; sed in ea etiam gloriosum aliquid moliatur, quod opinionem sustineat. Augustus in Imperii sui tranquillitate animum suum igneum cineribus sopiri minimè passus est; quin immo, cùm ut homini agere illi non liceret, tanquàm Deus aliquis majora aggressus est, componendo cælestium orbium motus, corrigendo menses, & leges dando tempori. In eum finem Rex Philippus secundus admirandam illam Escurialis fabricam construxit, qua in re ipsam etiam Naturam artificio superare conatus est, & universo orbi animi sui suæque pietatis magnitudinem ostendere.

§. Sed

† Ezech. 1, 24. * Tac. l. 12. hist.

§. Sed & Regna hæreditaria in periculo sunt, quando qui succedit, moribus institutisque Majorum neglectis, subditorum servitutem & subjectionem à Natura esse existimat, & immemor ab illis ipsis suam proficisci amplitudinem, eos spernit, tanquam si mancipia forent, magisque bonum privatum præ oculis habet, & ut suas expleat cupiditates, quàm bonum publicum, dominatione jam in tyrannidem l conversa; unde existimatio principis perit apud populum, amor in odium vertitur, multáque alia fiunt, quibus difficinditur reciproca illa unio, qua Rex & Regnum m colligantur inter se; dum hoc paret, ille imperat, beneficio quasi mutuo, quod ab invicem accipiunt, Rex quidem splendorem illum & imperandi auctoritatem; Regnum verò felicitatem bene institutæ gubernationis. Absque hoc vinculo mutuo hæreditarii status aut pereunt, aut in aliam transeunt formam: nam Princeps, qui despici se videt, & omnibus esse odio, sibi metuit, è metu autem crudelitas, ex hac denique tyrannis nascitur; quam quia potentiores ferre non sustinent, conjurant adversus ejusmodi Principem, & plebe opitulante eum sceptro exuunt: unde porrò fit, ut populus illis ipsis, utpote quibus libertatem suam tum acceptam fert, gubernacula committat, introducatúrque Aristocratia, in qua Optimates imperant. Attamen ne tum quidem Monarchiæ incommoda vitari poterunt: cùm enim eorundem filii succedant postea, ideóque Magistratus & dominatio fiant hæreditariæ, facile iis abutuntur, ad utilitatem & commodum proprium in administranda Repub. omnia referendo; è quo illud deinde fit, ut populus iniquè & per tyrannidem opprimi se ab iis videns, sceptrum iisdē extorqueat è manibus, malintq; imperare omnes, perinde quasi major sit libertas.

De-

l *Alia tyrannides ex Regibus, qui moribus institutisque Majorum violatis, imperia magis concupierunt.* Arist. lib. 5. Polit. c. 10. m *Nam si non volentibus imperet, protinus desinit esse Regnum.* Idem ib.

Democratiæ; in qua cùm æqualitas servari nequeat, invalescunt insolentia atque injustitia, & exoriuntur seditiones ac tumultus, quorum confusio ac damna tanta sæpe sunt, ut tolerabilius omnes existiment, si penes unum solum sit Imperium, atque ita ad Monarchiam tandem, à qua primùm recesserant, fit regressio. Istiusmodi circulum committere solent Respublicæ, in quo non raro accidit, ut omnem omnino libertatem amittant, dum nimirum status aliquis vicinus & potens inquietudinis illius occasione utitur, ad debellandas eas & subjugandas.

§. Imperia electiva, aut certè subditorum erga principem affectus tum pereunt, cùm principis electi facinora non respondent conceptæ opinioni; deprehenso nimirum electionis errore ex inani meritorum præsumptione. Multi enim sunt, qui ad gubernandum videntur idonei, antequam ad gubernacula admoveantur, uti in Galba accidit, † qui *omnium consensu capax Imperii* habebatur, *nisi imperâsset*. Qui electioni non subscripsere, nunquam ab electo satis securi sunt, quin potiùs metus iste, in caussa est, ut mutationem exoptent & moliantur. Si illi verò, qui sua dedêre suffragia, tantum sibi de ejus favore fuerunt polliciti, ut postquam spe suâ frustrari se vident, vivant inquieti & conquerantur: neque enim fieri poterit, ut princeps satisfaciat omnibus; taceo ipsam etiam humanam gratitudinem paullatim fatigari, dum amplitudinis & fortunæ suæ instrumenta assiduè ante oculos habet, eósque tanquam illius creditores aversatur. Subditi mutationibus electionis assueti, easdem amant, semperque sibi persuadent, principem alium novum fore meliorem. Qui in electione suffragii jus habent, tanto tempore suspendi, & quasi amori dolent suam eligendi potestatem, unde eorum existimatio dependet. Electus efferens sese dominandi libidine Im-

perii

† Tac. lib. 1. hist.

perii sui fines latiùs propagare contendit, violat juramenta, conditiones & pacta, cum quibus ad sceptrum asscitus fuerat, & spretis Regni incolis (si alienigena sit) alios suæ Nationis muneribus præficit, suæque familiæ homines evehere satagit; qua in re subditorum incurrit odium, & ruinæ suæ ansam præbet: omnes enim ab exteris regi grave ducunt. Jeremias certè pro tristi nuntio illud in *m* Jerusalem habuit.

§. Imperia quoque armis parta diu florere haud solent: deliciis enim illud animorum robur flaccescit sensim, & eliditur. Felicitas consilia impedit, ipsósque Principes ita abripit, ut ea nunc media negligant, quibus ad illam fortunam pervenerunt. † *Illud clarum, testatúmque exemplis est; quòd homines felicitatem assequantur benignitate in alios, & bona de se opinione. Iidem cùm adepti, quæ voluerant, ad injurias & impotentiam in imperiis dilabuntur, fit meritissimo, ut unà cum imperantium mutatione ipsi subditi se & affectus mutent.* Hæc caussa fuit, cur Carthaginenses ex Hispania ejecti fuerint, quia nimirum non adverterant, artibus iisdem, quibus acquiruntur Status, eos etiã conservari oportere: qua de re magis solliciti esse solent ii, qui primi ejusmodi Provincias armis subegerunt, quàm eorundẽ Successores: illi enim omne animi & ingenii sui robur ad eas acquirendas tuendásque contulerunt; contrà verò hos ipsa successio negligentes ea in re & minùs sollicitos efficit. * Unde fit ut, *qui occupârunt Imperia, eorum plerique eadem retinuerint; qui verò tradita ab aliis accepêre, hi statim ferè omnes amiserint.* † Spiritûs sancti oraculum est, *Regna de gente in gentem transferri propter injustitias, & injurias, & contumelias, & diversos dolos.*

Con-

m *Ecce auditum est in Ierusalem, custodes venire de terra longinqua, & dare super civitates Iuda vocem suam.* Jerem. 4. 16. † Polyb. * Arist. l. 5. Polit. c. 9. † Eccles. 10. 8.

Concludo præsentem materiam duobus documentis: primum est, † quòd *conservantur Respublicæ non solùm, quia procul sunt ab iis, quæ interitum afferunt, sed etiam quia propè sunt. Nam timor intentiore curâ Reipublicæ consulere cogit.* Alterum est, quòd & in ipso Principe, & in corpore Reipublicæ * *maximè omnium, quod exiguum est, caveri debeat. Detrimentum enim latenter obrepit, quia non totum simul contrahitur*; at postquam invaluerit, remedium non admittit. Minimus etiam vermiculus cedri medullam paullatim exedit, & eam denique humi sternit. Navem secundissimis impulsam ventis una sistit Echenæis; quantò velocitas illius major est & vehementior, tantò faciliùs in scopulos allisa dissolvitur. Levissima damna Romanam Monarchiam everterunt. Plus interdum creat periculi levis aliqua humorum intemperies, quàm gravis infirmitas, quia illa ferè negligitur, huic verò gnaviter paratur remedium. De febri curanda mox sumus solliciti; at de defluxione aliqua in pectus decidente perparum laboramus; unde tamen morbi graviores nasci solent.

† Arist. l. 5. Polit. c. 8. * Idem ibid.

SYMBOLUM LXI.

DEcachordum (instrumentum musicum) perfectam format Aristocratiam constantem ex Monarchico imperio & Democratico. Intelligentia præsidet, imperant plures digiti, paret verò nervorum multitudo; quasi populus quidam, qui attemperati sunt omnes inter se & concordes in harmonia, non particulari & privata, sed communi & publica, ita ut majores à minoribus minimè dissonent. Decachordo similis est Respublica aliqua, in qua longus rerum usus & experientia alios præesse voluit, obedire alios, sancivit leges, constituit Magistratus, distinxit officia, certos præscripsit imperandi modos ac formas, & apud Nationes omnes eum instituit Reipublicæ ordinem, qui naturæ cujusque maximè conformis

formis esset & consentaneus. Unde fit, ut antiqua illa dispositio sine periculo immutari haud possit. Decachordum illud Regnorum & Rerumpublicarum

cum omnibus suis partibus jam constitutum est, nervi omnes contemperati inter se, & suis quique locis dispositi; & tametsi fortè cuipiam videatur, unum aliquem aliter immutatum meliorem fore ; plus tamen semper tribuendum prudentiæ & considerationi Majorum, quos longus usus & experientia edocuit: rationes enim ac modi gubernandi, licèt quædam habeant incommoda, minori tamen ferè cum detrimento tolerari solent, quàm innovari. Princeps aliquis prudens nervos attemperat, prout dispositi ipsi sunt, non eos immutat omnino, nisi fortè tem-

temporis diuturnitate, aut aliis de caussis tanto
disturbati ii sint, ut plane à fine suo primo defici
quemadmodum alibi dicimus. Oportet igitur
Princeps Imperii sui decachordum bene accuratè
perspectum habeat, Majestatem item, quæ illud co
tatur, naturam denique, conditionem & ingenium
populi, quàm aulicorum, qui præcipui illius n
sunt. Nam ut rectè dicit Rex Alphonsus Sapien
quadam sua lege: † *Saber conozer los Omes, es una d
cosas, de que el Rey mas se debe trabajar: ca pues que con
ha de fazer todos sus fechos, menester es, que los cono
bien.* In hoc potissimum gubernandi artificium co
sistit.

* *Principis est virtus maxima nôsse suos.*

Qui in ea scientia plus profecerunt, majori cum fa
litate suos rexerunt Status. Multi ad Regnorum d
cachordum manum admovent, pauci digitis nerv
aptè nôrunt impellere, rarissimi naturam illius n
cognoscunt, & eò scitè canunt.

Illud igitur sciat Princeps. Regnum nihil esse aliu
quàm multarum civitatum populorúmque quanda
unionem, & consensionem communem in unius a
cujus imperium & obedientiam aliorum, quam am
itio suasit & vis. Concordia illud primùm erexit, i
porrò conservat concordia. Justitia & clementia v
ei tribuunt, Cura est alienæ salutis; Spiritus ejus in u
tate religionis consistit. Ex iisdē partibus, quibus co
stat, conservatio ejus dependet, augmentum item, a
ruina. Consortem ferre & in ipso magis, quàm in u
re, fortunæ triumphat inconstantia. Æmulationi & i
vidiæ obnoxium est. Plus illi periculi à rebus secund
quàm adversis imminet: in illis enim sui quasi obl
tum vivit securiùs, per securitatem in superbiam e
gitur, per superbiam in interitum ruit. Si novum f
facilè iterum dissolvitur; si antiquum, ne sic quide
omnino firmum est. Non minùs in perpetua pa
pe

† L. 13. tt. 5. p. 2. * Mar.

periclitatur, ac in bello. Si armis alienis infestum non sit, se ipso collabitur,& ubi semel ruere cœperit, sustinere se non potest. Inter summum ejus fastigium & præcipitium nihil penè interjicitur temporis, Æmulationibus nunc defenditur, nunc offenditur. Si exiguum valde sit, tueri se nequit; si grande admodum, regere seipsum nescit. Arti magis paret, quàm violentiæ. Amat novitates, & in his ruinam suam reperit. Virtus salus illius est, vitium infirmitas. Labor illud erigit, dejicit otium. Munimentis & fœderibus roboratur, & legibus stabilitur. Magistratus pro corde illi est, consilia sunt pro oculis, pro brachiis arma, pro pedibus opes.

§. Istud Regni Decachordum Majestas comitatur, quæ est quædam harmonia è populi chordis orta & à *a* cœlo approbata. Repræsentatio quædam potestatis, & splendor supremæ jurisdictionis. Vis quædam, quæ auctoritatem & obedientiam sibi conciliat. Custodia & salus est Principatûs, Opinio & fama esse suum illi tribuunt; amor securitatem; metus auctoritatem; ostentatio amplitudinem; cæremonia reverentiam; severitas observantiam; pompa existimationem. Quantò magis hominum fugit frequentiam, tantò magis in veneratione est, Contemptu & odio in discrimen venit. Nec æqualitatem fert, nec divisionem, quia in admiratione & unitate est posita. In utraque fortuna constantiam servat: roborat eam cultus; fovent arma & leges. Nec durat in elatione, nec in demissione animi concidit. Vitam illi prudentia & beneficentia tribuunt, eripiunt impetus & vitium.

§ Chordarum vulgus Decachordi istius populus est, cujus natura monstro per omnia similis, dissimilis à seipsa est, inconstans & varia. Exteriori rerum facie capitur, interiora non penetrat. Rumorem in consilium adhibet. Sicà mediis & ratione derelictus, ut verum à falso discernere nequeat. In deteriora sem-

a *Vivit Dominus, qui firmavit me, & collocavit me super solium David Patris mei.* 3. Reg. 2. 24.

ſemper pronus. Unâ eadémque horâ duos contrarios inter ſe induit affectus. His potiùs duci ſe ſinit, quàm ratione; magis impetu quàm prudentiâ, umbrâ potiùs, quàm veritate, Pœnis & caſtigationibus domari poteſt. In adulationibus difformis eſt & varius, laudes veras falſis commiſcens. Medium tenere neſcit: aut extremè amat, aut odit; aut ſummè gratus eſt, aut ingratus; aut paver, aut terret; dum verò pavet, ſecurè ſpernitur. Periculis levioribus proximè imminentibus perturbatur; grandioribus, ſi longinqua ſint, nihil omnino terretur. Aut abjecto ſervit animo, aut cum ſuperbia imperat. Nec ipſe liber eſſe didicit, nec eſſe ſinit alios. Minis audax eſt, re ipſa & opere puſillanimis ac vecors. Levibus de cauſſis commovetur, & citò rurſum componitur. Sequitur, non ducit. Erga omnes eodem mòdo ſe gerit. Faciliùs cogi ſe ſinit, quàm perſuaderi. Rebus proſperè fluentibus arrogans eſt, & impius; in fortuna adverſa pavidus & religioſus. Tam ad crudelitatem proclivis, quàm ad miſericordiam. Eodem animi ardore, quo uni favet, perſequitur alium. Clementia nimia abutitur ad licentiam, rigore nimio in perniciem it præceps. Si effrænatiùs ſemel in bonos invaſerit, nec ratio, nec pudor eum retrahit. Rumores fovet confingitque, & ſuâ credulitate famæ vires addit. Paucorum ſermones negligit, voces multorum ſequitur. Eventus malos malitiæ Magiſtratûs tribuit, & calamitates communes delictis Principis. Nihil magis eum obſequentem reddit, quàm annonæ & rerum omnium ubertas, in qua curas ſuas omnes & cogitationes defixas habet. Rei privatæ ſtudio, aut honoris læſione leviter commovetur. Oneribus preſſus concidit, alleyatus recalcitrat. Amat ingenia præfervida & temeraria, rationem item gubernandi ambitioſam & turbulentam. Nunquam acquieſcit præſenti rerum ſtatu, mutationis ſemper & novitatis appetens. Virtutes aut vitia eorum, qui præſunt, imitatur. **Locupletibus & potentioribus invidet, & inſidias** **ma-**

machinatur. Ludos aliáque oblectamenta diligit, neq; ulla alia re magis, quàm istis, animus illius & gratia conciliari potest. In Religione superstitiosus est, & Sacerdotibus paret potiùs, quàm suis Principibus. Hæ præcipuæ conditiones affectionésque sunt multitudinis. Illud tamen sibi Princeps persuadeat, nullam esse communitatem, aut tam amplum consilium, quantumvis grave sit, & Virorum selectorum, in quo vulgus aliquod non sit, quódque non in multis cum populari conveniat.

§. Alia etiam Decachordi istius Musici pars, nec minùs principalis est aula; cujus nervos nisi magna cum prudentia & dexteritate Princeps impellere noverit, totius gubernationis harmoniam disturbabunt: quare ut bene ii semper attemperati permaneant, illius etiam naturam nôsse oportebit. Est igitur aula præsumptuosa & varia. Ad momenta singula Chamæleontis instar suos mutat colores, pro eo ac fortuna prospera, aut adversa aspirat. Tametsi una & communis omnium lingua sit, non æquè tamen omnes eam intelligunt. Principem nascentem veneratur ac colit, occasui proximum minimè curat. Actiones illius observat & carpit, Moribus ejus sese accommodat, & errores imitatur, Retibus adulationis assiduè illius venatur gratiam. Nunquam non intenta in ambitionem & privatum commodum, Mendaciis alitur, & veritatem odio habet. Malum temere credit, difficillimè id quod bonum est. Amans mutationum & novitatum. Omnia timet, & diffidit in omnibus. Superba & arrogans in jubendo, in obediendo abjecta & humilis. Invida tum erga se ipsam & domesticos, tum erga eos, qui extrà degunt. In dissimulandis celandisque suis studiis mirum in modum artificiosa, Odium risu & cæremoniis contegit. Laudat palàm, clàm vituperat, cui ipsius hostis est. In iis, quæ foris incurrunt in oculos, vana; in promissis, levis.

§. Cognito igitur isthoc gubernationis instrumento, nervorum item illius natura & concordia, oportet

Principem tali cum prudentia eos pellere digitis, ut ne disparem reddant sonum : qua in re opus est, certam servare mensuram & tempus, nec magis uni favere nervo, quàm alteri, in iis, quæ ad concentum & harmoniam efficiendam pertinent; aut aliorum oblivisci: omnes enim in instrumento musico Reip. munus suum habent, licèt inæquales sint inter se, & facilè dissonent. Quæ vocum discordia tum periculosior erit, si Princeps amplam nimis potestatem concesserit Magistratibus; si nimiùm plebi faventem se exhibuerit, aut spreverit Nobilitatem; si justitiam administraverit aliquibus, aliis non item; si armorum literarúmq; officia confuderit. Si deniq; non probè intellexerit, Majestatem sustentari auctoritate; regnum amore; aulam gravitate; nobilitatem existimatione; populum ubertate; justitiam æqualitate; leges metu; arma præmio, potentiam parsimoniâ; bellum opibus, & pacem opinione.

§. Unumquodque Regnum instrumentum est ab aliis naturâ & nervorum (qui sunt ipsi subditi) dispositione diversum, adeòq; à diversa manū, & modo diverso regi & impelli debent. Regnum aliquod decachordi instar est, quod non solùm mollitie extremorum digitorum indiget, sed unguium etiam duritie. Aliud organo musico simile videtur, in quo ambabus opus est manibus, ut earum pondere vocum symphonia exprimatur. Aliud tam delicatum est, uti cythara, quæ non ferr ipsos digitos, sed levi pulsata calamo, tum demum suaviter resonat. In eo igitur Princeps elaboret, ut ista Regnorum suorum instrumenta, & subditorum nervos bene habeat perspectos & contemperatos inter se, caveátq; (quod & in ipso Deo observavit *b* Chrysostomus) ne severitate aliquâ, aut cupiditate nimis adducat claviculos: nam nervus etiā probatissimus, si nimiùm intensus non rumpitur, omniū tamen turbat concordiā, & modulationis suavitatem impedit.

S Y M-

b *Neque nervum intendit, neque remittit ultra modum, ne harmonia concentum lædat,* Chrys.

SYMBOLUM LXII.

APes quibus plurimum Natura ingenii & induſtriæ tribuit, artificium ſuum conſtruendi favos callidè contegunt. Fervet opus, & nemo œconomiā earundem & ſtatum penetrare poteſt: quòd ſi quis curioſiùs interdum, efformato alveari vitreo, eum velit introſpicere, undiq; cera illud obducunt, ut ne actionum ſuarū domeſticarum teſtes & ſpectatores habeant. O prudentem Rempublicā, mundi magiſtram! jam dudū in animantes omnes ſupremum teneres Imperium, ſi quemadmodum tibi Natura pro tua conſervatione ſuggeſcit media, ita vires quoq; pro incremento tuo ſuppeditaſſet. Diſcant à te omnes aliæ, quanti ad felicitatem publicam interſit occultum aliquod ſilentium, & ſecre-

tum tacitum in rebus agendis statuendisve, qua
túmque noceat, si detegatur artificium, & prodan
in apertum regulæ gubernationis, negotiationes
tractatus, consilia ac fines, mala & infirmitates inter
res Reipublicæ. Si hanc apum prudentiam consi
rasset cum animo suo Drusus Tribunus, cùm Archi
ctus ei polliceretur, ita se ædium fenestras disposit
rum, ut nemini per eas introspicere liceret, non hu
in modum respondisset: † *Tu verò, si quid in te artis*
ita compone domum meam, ut quidquid agam ab omni
perspici possit. Arrogantia hæc fuit animi aperti & ing
nui, aut confidentia hominis privati, non Ministri a
cujus publici, neque Principis, in cujus palatio nece
est, quidam secessus sint ab arbitris remoti, ubi ex
aliorum conspectum deliberetur de negotiis ac dec
natur. Consilium tanquam *a* mysterium non nisi cu
paucis communicandum. * Deo ejusdem Præsi
(quem Consum dicebant) Romæ aras quondam erex
sed subterraneas, ut indicaret, consilia occulta e
debere. Cujus etiam secreti beneficio in tantam il
crevit amplitudinem, diúque salva constitit; illud sc
licet pro comperto habens, † *taciturnitatem optimi*
atque tutissimum rerum administrandarum esse *vincul*
Erat Senatui illi tam fidum profundúmque pectus,
ejus consultationes, & quæ secreto statuerat, nunqua
palàm eruperint: multis sæculis ne unus quidem S
nator fuit, qui ea proderet: universi ac singuli aur
habebant ad audiendum; linguam nemo ut loquer
tur. Nescio profectò, num idem de Monarchiis & R
buspubl. præsentibus dici possit. Quod heri in earu
consiliis agitatum fuit, hodie narratur inter mulie
culatum subsellia, quarum blanditiis (contrà ac pr
cepit Michæas *b* Propheta) facilè arcana sua pandu
mar

† Vell. Paterc. lib. 2. a *Habuit cum eis mysterium consi*
sui. Judith. 2. 2. * Rosin. 2 Ant. Rom. † Valer. Max.
2. c. 2. b *Ab ea, quæ dormit in sinu tuo, custodi claustra o*
tui. Mich. 7. 5.

mariti, ille verò viciſſim aliis; quomodo in ſecreto illo accidit, quod † *Maximus uxori ſua Martia aperuit, illa Livia.* Per ejuſmodi canales mox ſecreta illa etiam ad Legatos principum permanant, à quorum obſervatione nemo quiſquam immunis eſt. Publici exploratores ſunt, urinatores, qui in profundum ſe dimittunt. Prudens illa Reſpublica, quæ ad diuturnam commorationem illos non admittit. Noxii magis ſunt, quàm proficui tranquillitati publicæ: plura excitarunt bella, quàm paces compoſuerint: ſemper alvearia fabricantur vitrea, ut per inſidias queant inſpicere, quid agatur in conſiliis. Omni igitur ope elaboret Princeps, ut conſiliorum ſuorum rimas omnes obſtruat, ne per eas introſpicere poſſit curioſitas: nam ſi hoſtis illa penetret, facilè iis it obviam & contra ſeſe armat; uti faciebat Germanicus, ſiquidem * *nihil Cæſari incognitum: Conſilia, locos, prompta, occulta noverat, aſtúſque hoſtium in perniciem ipſis vertebat.* Eandem ob cauſſam Salluſtius Criſpus quoq; ſuaſit Liviæ † *ne arcana domûs, ne conſilia amicorum, miniſteria militum vulgarentur.* Dum Samſon aperuit Dalilæ, in quo robur ſuum *c* conſiſteret, unà malitiæ occaſionem præbuit, illúdq; *d* perdidit. Conſilia occulta omnes metu percellunt, & Principi auctoritatem pariunt; & licet non optimè fundata ea ſint, judicium tamen prudens facilè poſtea rationes invenit, quibus ea bonâ fide tueri poſſit. Rueret omnis de Principibus & Rebuſpubl. concepta opinio, ſi intimè penetrare liceret, quæ in ſecretioribus eorundem conſiliis pertractantur. Gigantes ſunt, qui proceros ſeſe & potentes offerunt oculis, magiſque perterrefaciunt, quàm lædant: verùm ſi metus eos agnoverit propiùs, videbit phantaſticos eſſe, qui regantur ac

† Tac. lib. 1. Ann. * Idem l. 2. Ann. † Idem l. 1. Ann. c *Si raſum fuerit caput meum recedet à me fortitudo mea, & deficiam, eróque ſicut cæteri homines.* Jud. 16. 17. d *Quia nunc mihi aperuit cor ſuum.* Ibid. v. 18.

mentiùs est, si gubernationis mysteria communicentur cum Exteris, quos suspectos habebat Rex Henricus † II. Et licèt multi forsan fideles futuri sint, tutiùs tamen est, planè eos arcere à gubernaculis, aut ærarii communis administratione, præsertim quando subditi non sunt, aut æqualis conditionis, *ne* videlicet * *alieni Regni, quod non convenit, scrutentur arcana*. Sed ita ferè naturâ comparati sumus, ut domestica aspernemur, miremur aliena. Nullam putamus esse animi fortitudinem, scientiam nullam, nullum consilium, nisi apud Exteros, nequicquam monente nos Spiritu sancto: † *Admitte ad te alienigenam, & subvertet te in turbine, & alienabit te à tuis propriis.*

Si Princeps voluerit, ut consilia sua secreta habeantur & tacita, taciturnitate suâ & prudentiâ in rebus suis celandis exemplo aliis præeat. Q. Metellum imitetur, quem dixisse aliquando accepimus (quod idem & Petrus Aragoniæ Rex solebat) * *Si hujus consilii mei interiorem tunicam conscium esse censero, continuò eam cremari jubebo.* Enitatur peculiari studio, ut animum suum occultum habeat: qui enim suæmet intentionis fuerit dominus, idem quoq; præcipuum gubernandi instrumentum in sua jam tenet potestate. Intellexit hoc quondam Tiberius, † cui *etiam in rebus, quas non occuleret, seu naturâ, sive adsuetudine suspensa semper & obscura verba: tunc verò*, cùm de successione ejus in Augusti locum ageretur, vel maximè *nitebatur, ut sensus suos penitùs abderet*. Secreta non cum Ministris omnibus communicanda sunt, quantumvis fideles ii sint, sed illis duntaxat, ad quos illa aliquâ ratione pertinent, aut quos absque majori incommodo ea celare non licet. Dum Christus suum quoddam à se patratum miraculum clàm alios esse cuperet, tres solùm Apostolos illius fecit conscios, in omnibus enim secretum haud satis

†L. 4. tt. 3. l. 1. Recop. * L. Mercatores, cap. de commerc. † Eccles. 11. 36. * Val. Max. † Tacit. l. 1. Ann.

tutum *h* fuisset. Magnâ curâ opus est, ut illud in arcano maneat: etsi enim in nostra sit potestate *i* facere, non tamen internus ille motus affectuum & passionum animi, aut celer ille verecundiæ sanguis, qui in vultu & oculis prodit, quod in imo pectore latet *k* abditum. Subtiliori nimirum & traluccnti chartæ animus similis est, & foris legi potest, quod intùs consignatum. Sic ex illo Agrippinæ mors Britannici, † *quamvis vultu premeretur, emicuit.* Noverant istud Tiberius & Augustus, nec putabant satis dissimulare se posse gaudium, quo ex Germanici morte perfundebantur, adeòque in publico comparere ausi non *l* sunt. Non sola lingua in apertum profert, quod in corde servatur reconditum: plura alia dantur in homine non minùs garrula, quàm illa; ut sunt amor, qui cùm ignis quidam sit, illuminat & pandit interiores pectoris recessus: ira, quæ fervet & supereffluit: metus pœnæ: vis doloris: spes commodi proprii: honor, aut infamia: inanis gloria ex eo, quod jam animo concipitur, cupiens nimirum, ut antè propaletur, quàm mandetur executioni: mentis denique vacillatio aut ex vino immodicè sumpto, aut alia aliqua de causa. Nulla tanta est diligentia, quæ naturales illos exploratores queat fallere, quin immo quantò illa fuerit major, tantò magis hi sese in apertum produnt; quomodo Scevino accidit in conjuratione, quam moliebatur: * *ipse enim mæstus & magnæ cogitationis manifestus erat, quamvis lætitiam vagis sermonibus simularet.* Et tametsi longo usu corrigi possit sensim Natura & institui, ut secretum custodi-

h *Non permisit intrare secum quenquam nisi Petrum, & Iacobum, & Ioannem.* Luc. 8. 51. i *Si tam in nostra potestate esset oblivisci, quàm tacere.* Tac. in vita Agric k *Quoniam nequitiæ in habitaculis eorum in medio eorum.* Ps. 54. 16. † Tac. l. 13. Ann. l *Anne omnium oculis vultum eorum scrutantibus, falsi intelligerentur.* Idem l. 3. Ann. * Idem l. 13. Ann.

ſtodiat arctiùs, uti *Octavia* * *quamvis rudibus annis, dolorem, caritatem omnis affectûs abſcondere didicerat*, ſicut & Nero. † *factus naturâ, & conſuetudine exercitus, velare odium fallacibus blanditiis*: neque poteſt ars ſemper tam eſſe vigilans & attenta ad omnia, quin ſui interdum obliviſcatur, & motui naturali indulgeat, malitiâ præſertim irritante & impellente. Variis modis id fieri contingit, quos hîc ſubjiciam, ut Princeps cavere ſibi ſciat, nec tam facilè ſinat quenquam in pectus ſibi introſpicere, & rimari ea, quæ intus latent recondita.

Solet igitur Malitia aſtutè humorem peccantem tangere, ut foràs erumpat, & occulta animi ſenſa in lucem *m* proferat. Ita à Sejano, † *Agrippinæ proximi inliciebantur pravis ſermonibus tumidos* ejus *ſpiritus perſtimulare*, ut ipſa ſuum regnandi deſiderium proderet, adeòque ſuſpecta Tiberio fieret.

Idem injuriæ quoque efficiunt, quæ claves ſunt cordis. Secretiſſimus in cogitatis ſuis erat Tiberius, injuriæ tamen quas ab Agrippina accepit, *raram occulti pectoris vocem elicuêre, correptámque Græco verſu admonuit: ideo lædi, quia non regnaret.*

Qui ut ſua celet conſilia, contraria omnia ſimulat, is demum intelligit, quid de iis ſentiant alii; quo artificio idem Imperator Tiberius uſus fuit, quando ut Senatorum animos perveſtigaret, præ ſe tulit, quaſi nollet admittere *n* Imperium.

Alia item aſtutia eſt, ſenſim & quaſi per ambages in res abditas & ſecretas penetrare, laudando ſcilicet aut vituperando id, quod exploratum quis cuperet, & faciendo ſe delicti conſortem, conciliare ſibi fidem aliúmque inducere, ut mentem & opinionem ſuam aperiat. Hac via Latiaris deprædicando Germani-

 eum,

* Tac. l. 3. Ann. † Idem l. 14. Ann. m *Qui pungit cor, profert ſenſum* Eccleſ. 22. 24. † Idem ib. n *Poſtea cognitum eſt, ad introſpiciendas etiam procerum voluntates, inductam dubitationem.* Idem l. 1. Ann.

cum, miserando Agrippinæ sortem, & Sejanum accusando, suam tantopere Sabino probavit fidelitatem, ut hic suum erga Sejanum odium illi *o* patefaceret.

Crebræ interrogationes multa quodammodo jacula sunt uno eodémque missa tempore, quibus omnibus diligentiâ obsistere non potest; quæque pectus secreti etiam tenacissimum armis exuunt; uti Pisonis filio factum à Tiberio, † *crebris interrogationibus exquirentur, qualem Piso diem supremum noctémque exegisset. Atque illo pleraque sapienter, quædam inconsultiùs respondente.* Quòd si inopinatæ eæ sint, magis etiam animum perturbant; id quod Tiberius aliquando expertus fuit: * nam *perculsus improvisâ interrogatione* Asinii Galli, etsi *paullulum reticuit*, ut secum ipse expenderet, quid responderet, dissimulare tamen omnia non potuit, † *etenim vultu offensionem conjectaverat Asinius.*

Ipsa Principis auctoritas & veneratio Majestati debita impellunt ad dicendam veritatem, tametsi aliquando etiam ad mendacium, ne frustra quæsivisse videatur; quemadmodum eidem Imper. *p* Tiberio accidebat, quoties ipse reos examinaret.

E sermonibus variis & colloquiis, quæ dexterrimè quidam exordiri nôrunt, perspicitur animus, haud secùs atque ex diversis chartæ conscissæ particulis junctis

o *Simul honora de Germanico, Agrippinam miserans, disserebat. Et postquam Sabinus, ut sunt molles in calamitate mortalium animi, effudit lacrymas, junxit questus; audentiùs jam onerat Sejanum, sævitiam, superbiam, spes ejus, ne in Tiberium quidem vitio abstinet. Iique sermones tanquam vetita miscuissent, speciem arctæ amicitiæ facere. Ac jam ultrò Sabinus quærere Latiarem ventitare domum, dolores suos quasi ad fidissimum deferre.* Tac. lib. 4. Ann. † Id. lib. 3. Ann. * Idem l. 1. Ann. † Idem ibid. p *Non temperante Tiberio, quin premeret voce, vultu, eò quòd ipse creberrimè interrogabat; neque refellere, aut eludere dabatur, ac sæpe etiam confitendum erat, ne frustra quæsivisset.* Idem l. 3. Ann.

ctis iterum & collatis inter se legitur, quod scriptum in ea fuerat: atque isthàc observatione didicerant olim, qui contra Neronem conjurarant, Fenium Rufum à parte ipsorum futurum: † nam *crebro ipsius sermone* illis *facta fides*.

§. E quibus omnibus colligere licebit Principi, quantum in secretis insit periculi, & si in nobismet ipsis secura illa non sint, quomodo in aliis erunt? Quare nemini cuipiam ea debet committere, quoad fieri potest: sunt enim veluti cuniculi quidam subterranei, qui si multa habeant orificia, ignis omnis exhalat, & affectum non habet. Si tamen necessitas postulet, ut ea Princeps cum Ministris suis communicet, vidénsque ea propalari, rescire voluerit, cujus culpa id fiat, suaserim varia aliqua fingat secreta, & singula singulis committat: ita enim fiet, ut per illud, quod divulgatum fuerit, cum deprehendat, qui ista revelat aliis.

* *Non tamen sine usu fuerit, introspicere illa primo aspectu levia, ex queis magnarũ sæpe rerum motus oriuntur.* Potentissimorum etiã Imperiorum aggeres in periculo sunt, ne per minimam curiositatis rimulam eos mare disturbet & dejiciat. Ubi vermis iste secreti radicem arroserit, procerissimam etiam arborem humi sternet.

† Tac. l. 15. Ann. * Idem l. 1. Ann.

SYM-

SYMBOLUM LXIII.

IN negotiis omnibus principia eorundem & fines sibi mutuò respondere debent. Curandum, ut perfecta eorum forma sit, nec facilè immutanda. Figulus aliquis non sic in incertum rotam versat, nec manu sic obiter opus suum fingit, ut vas aliud ab incœpto exeat. Unum aliquod opus sit sibi ipsi conforme & simile,

——— ———— — Amphora capit †
Institui currente rotâ, cur urceus exit?
Denique sit quod vis, simplex duntaxat, & unum.

Nihil perniciosum magis, quàm illa in actionibus, & gubernandi ratione inæqualitas, quando principia finibus minimè consonant. Ludibrio omnibus est, qui magna

† Horat.

magna cum cura ac sollicitudine imperandi munus exorsus, omnia postea per incutiam negligit. Satiùs fuisset eodem semper passu incedere, etsi segni ac tardo. Illa ipsa laus, quam ejus commeruere principia, accusat ejusdem fines. Perdidit auctoritatem Galba, quòd sub Imperii initium instaurationem militiæ pollicitus, indignos postea eidem *a* præfecisset. Multi Principes videntur optimi, & pessimi sunt: multi prudenter norunt differere, & absq; prudentia operantur: nonnulli magna promittunt, & pauca præstant: alii in pace fortes sunt, & in bello ignavi: alii tentant omnia, & nihil ad perfectionem adducunt. Ista rerum difformitas haudquaquã decet Majestatem, in qua perpetua quædam dictorum factorúmque constantia & æquabilitas elucere debet. Nec amor, nec obedientia stabiles esse possunt in Principem, qui à seipso dissimilis est. Quare diligenter antè cum animo suo consideret, quàm certi aliquid statuat, num in consiliorum suorũ executione media principiis & finibus responsura sint, prout eo ac monet Gofredus:

† *A quei, che sono alti principio orditi,*
Di tutta l' opra il filo, e' l fin risponda.

Gubernationis tela bona non erit, quantumvis eximia illa sit, nisi æqualis fuerit. Nec satis est circumspicere, quomodo ordiendum sit aliquod negotium, sed illud insuper nosse oportet, qui pertexi debeat. * *Prora & puppi summam consilii* perfecti *significabant* veteres, *propterea quod à prora & puppi tanquam à capite & calce pendet tota* b *navis.* Unde figuram præsentis desumpsi Symboli, repræsentando consilium aliquod prudens, attentum ad principia & fines, per navem quæ anchora duplici, in prora nimirum & in puppi, adversus tempestatem firmatur. Parum prodesset una sola in prora, si ventus in puppim sævire posset, eámque in scopulos allidere.

 §. Tria

a *Nec enim ad hanc formam cætera erant.* Tac. l. 1. hist.
† Tass. cant. 1. * Cicero. b *Mihi prora & puppis, ut Græcorum proverbium est, fuit à me tui dimittendi, ut meas rationes explicares.* Cicero.

§. Tria ad rectè decernendum requiruntur; prudentia ad deliberandum, industria ad disponendum, & constantia ad perficiendum. Inanis esset omnis labor ardórque in negotiorum principiis, si (quod fieri solet) de exitu eorundem ac fine non essemus quoque c sollicitì. Utraq; anchora opus est, ut ea stabiliat ac firmet prudentia. Quia verò isthæc in præteritum & præsens suos tantummodo intendit oculos, non in futurum, unde omnia dependent negotia, ideo necessum est, ut ratiocinando conjectet, & antè prospiciat, quid per hæc aut illa media obtineri possit; & ùt in eum finem deliberationem consultationémq; instituat, quæ (ùt dixit Rex Alphonsus Sapiens) † *es buen ante vidmiento, queOme toma sobre cosas dudosas.* In ea consultatione tria consideranda sunt: Facile, Honestum, & Vtile: * *Omnes* quippe, *qui magnarum rerum consilia suscipiunt, æstimare debent, an quod inchoatur, Reipublicæ utile, ipsis gloriosum, aut promptum effectu, aut certè non arduum sit. Simul ipse, qui suadet, considerandus est,* an privatæ rei studio moveatur, aut fine aliquo particulari, *adjiciatne consilio,* & executioni *periculum suum; & si fortuna cæptis affuerit, cui summum decus acquiratur*; si secùs, cui infamia expectanda sit. Præmisso isthoc examine, & re semel statutâ, applicari debent media jam dictis conditionibus conformia: neque enim honestum erit, aut utile, quod per media iniqua & sumptuosa obtinebitur: qua in re quatuor diversa tempora, quæ in omnibus occurrunt negotiis, & cumprimis in infirmitatibus Rerumpublicarum, haud secùs ac in morbis corporum, consideranda sunt, Principium nimirum, Incrementum, Consistentia, & Declinatio; quibus cognitis, & applicatis convenienti tempore mediis, faciliùs obtinetur, quod in votis est, aut retardatur, si ordo permutetur; quemadmodum retardaretur cursus navis, si clavus proram occu-

c *Acribus, ut ferme talia, initiis, incuriosô fine.* Tac. l. 6. Ann. † L. 5. tt. 9. p. 2. * Tac. l. 2. hist.

occuparet. Industria consistit in seligendis mediis, ad finem propositum maximè idoneis, nunc his nunc illis utendo, qua in re non minùs prosunt & adjuvant ea, quæ prætermittuntur, quàm ea, quæ adhibentur; uti in variarum vocum concertatione accidit, quatum aliæ per vices nunc silent, nunc modulantur aliæ, & tamen omnes simul harmoniam efficiunt. Negotia semetipsa non procurant, tametsi aut bona eorundem dispositio & justitia, aut utilitas publica ea urgere videantur; quin contra † *sæpe honestas rerum caussas, ni judicium adhibeas, perniciosi exitus consequuntur.* Erraretur in paucis, si debita adhiberetur attentio; verùm aut defatigantur Principes, aut subtilitates spernunt, & obstinatione quâdam ea, quæ animo conceperunt, potentiæ suæ vi obtinere contendunt. Hâc ut plurimùm ignorantiâ uti solet, amicâ compositione prudentia. Quod vis impetrare nequit, paullatim faciliùs reddit dexteritas, quæ tempus & occasionem observare ritè noverit. Ita fecit Legatus Cæcina, cùm neque auctoritate, neq; precibus legiones Germanicas à fuga, quam nescio quis inanis suadebat metus, posset retrahere, donec * *projectus in limine portæ, miseratione demum, quia per corpus Legati eundem erat, clausit viam.* Quod idem alio in casu antè Pompejus fecerat. Verbum unicum tempestivè prolatum, aliquando Victoriam peperit. † Ferdinandus Gonsalvus Castellæ Comes aciem instruxerat, ut cum Africanis confligeret, datóq; ad prælium signo, cùm equitum unus admotis equo calcaribus, alios antevertere cogitat, illicò in oculis omnium terrâ dehiscente haustus fuit. turbavit ea res universum exercitum; at Comes ad milites conversus. *Si terra*, inquit, *nos ferre non sustinet, multò minùs nos ferent hostes*, & pugnam exorsus feliciter triumphavit. Nec minoris prudentiæ fuit, quod in conflictu ad Ciriniolam accidit: cùm enim Italus quidam miles ratus Hispanos victos esse, pulveris sulphurei cados duo-

† Tac. l. 1. hist. * Id. l. 2. Ann. † Mar. hist. Hisp. l. 8. c. 6.

duobus curribus gestatos incendisset, & magna exe-
citûs totius esset turbatio, Gonsalvus eâ occasione
sus præsenti animo, hilari facie ad circumstantes: † *E-
no,* inquit, *estote animo, datur cælo clara victoria, præci-
rum flamma omen, quasi incensis ad eam celebrandam f-
cibus*; nec vanum fuisse augurem, eventus con-
probavit. Tanti refert interdum Ministrum a-
quem vivaci alacrique esse ingenio, & nosse uti o-
casionibus applicando media finibus accommoda-
& casus ejusmodi fortuitos in utilitatem converte-
do.

§. Quòd si factâ bonâ Ministrorum electione p-
negotiis, & adhibitis prudenter mediis, eventus op-
tus non respondeat, non pœniteat facti Principe-
quin potiùs constanter illud ferat: neque enim à ca-
consilia metienda sunt, sed à prudentia. Eventus fo-
tuiti, qui præviderı aut caveri non potuere, fact-
non vitiant; velle autem & conatum improbare, i-
prudentiæ est. Accidere illud solet iis Principibus, q-
nec judicio pollent, nec animi robore: isti enim i-
faustis oppressi successibus, & quasi extra se positi, c-
dunt imaginationi, & consultationibus animi dub-
de eo, quod jam præteriit, tempus perdunt & atte-
tionem, quam in parando remedio adhibere opor-
bat, pugnantes secum ipsi, eò quòd aliud consiliu-
secuti non sint, & culpam in eum conferunt, q-
consilii præsentis auctor extitit, nihil pensi habe-
tes, num rationi *d* innixum fuerit, nec ne. E q-
fit, ut qui à consiliis sunt, sententiam suam dice-
vereantur, multásque patiantur elabi occasion-
nec tempestivè commoneant Principem, ne gratia-
suam & existimationem ob eventus incertos peric-
lo objiciant. Incommoda isthæc velis remisque f-
gienda sunt Principi, dandáque opera, ut in casib-
adversis constans persistat, suos semper excusans M-
nistros, ubi manifestè in illis non deliquerint, ut ta-

† Mar. hist. Hisp. l. 27. c. 21. d *Fili, sine consilio ni-
facias, & post factum non pœnitebis,* Eccles. 32. 24.

rò majori ei adſint animo, ad eos caſus vincendos ac ſuperandos. Et tametſi in conſultis quibuſdam jam executioni datis apertè erratum fuerit, adhuc ſerenum ſe præbere oportet: Nam *quod* jam *factum, infectum fieri nequit*, ùt dici ſolet. In caſus præteritos intendere oportet oculos, ut diſcamus, non ut noſmet cruciemus. Eâdem animi magnitudine opus eſt, ut per errores tranſeamus, ac per pericula. Nullum ſine illis Imperium. Qui eos nimiùm timuerit, nil certi ſtatuet, & pejor quandoque eſt hæſitatio animi anceps & dubia, quàm ipſe error, Ingenio conſiderato & prompto negotia indigent. Si ſingula cum extrema attentione curari oporteret, multa negligerentur alia, cum graviſſimo eorum, quorum intereſt, & gubernationis publicæ detrimento.

SYMBOLUM LXIV.

ANtiqui in militia curribus falcatis uti ſunt ſoliti, qui ſimul ac movebantur, obvia quæq; diſſecabant, uno eodémq; impetu & rotas & falces impellente. Non citiùs illæ rotabantur, ac iſtæ ſauciabant, par utriſque celeritas & operatio, adeòque ſymbolum promptæ executionis in præſenti Emblemate, perinde ac olim apud Danielem rotæ illæ igneæ accenſæ in throno *a* Dei, quibus & potentiæ divinæ vim & operandì velocitatem adumbrabat. Tempus opportunum ſibi ſumat prudentia (ùt diximus) ad conſultandum; at ſtatuere & exequi ſibi ita invicem velim reſpondeant, ut uno eodémque motu agitari videantur, ne ulla intercedat mora: oportet enim conſultatio & executio manus ſibi mutuò porrigant, ut altera alterius adjutâ ope, ambæ ſimul bonos effectus *b* producant. Carolus V. Imperator dicere ſolebat, animam conſilii tarditatem eſſe, celeritatem executionis; ambas autem ſimul

a *Thronus ejus flamma ignis, rota ejus ignis accenſus.* Dan. 7. 9. b *Priusquam incipias, conſulito, & ubi conſulueris, maturè facto opus; ita utrumque per ſe indigens, alterum alterius auxilio viget.* Salluſt.

simul junctas quintam essentiam, ut loquuntur, pru-
dentis alicujus Principis. Res magnas feliciter gessi
Rex Ferdinandus Catholicus, quia & maturo cum con-

silio, quæ animo proposuerat, expendebat, & magna
cum celeritate aggrediebatur. Si à virtute hâc utrâque
instructus fuerit Princeps, nunquam à latere illius re-
cedet Fortuna, quæ ex occasione nascitur; hæc verò
celerrimè præterit, & nunquam revertitur. In momen-
to advenit, quod magnas nobis præbet utilitates; aut
abit, quod nocumento nobis est. Eā ob caussam Athe-
niensibus vitio dabat Demosthenes, quòd in rerum
apparatu tempus consumerent, nec adverterent ta-
men occasiones cunctationes istas minimè præstolari.
Si consilium è re boni publici fuerit, quantum in ejus
exe-

executione tardabitur, tantum ei de utilitate decedet. † *Nullus cunctationi locus est in eo consilio, quod non potest laudari, nisi peractum.* Fœtus informis est consilium, & quoad executio, quæ animæ instar est, vitam ac motum ei tribuat, mortuũ remanet. Ab intelligentia proficiscitur, actus nimirum prudentiæ practicæ, & si in sola contemplatione sistat, non nisi vana fuit imaginatio, & mentis illusio. Citò exequendũ esse ajebat Aristoteles, quod statutũ semel fuit, sed deliberandũ tardè. Jacobus Angliæ Rex filium suũ monuit, ut in consultando prudens esset & circumcumspectus; in decidendo firmus & constans; promptus & expeditus in exequendo: ad quod postremum Natura ipsa manus pedésq; cum digitorum fabrica, & nervos tam flexiles largita est. Populo * *cunctatio servilis; statim exequi, regiũ videtur.* Fuerunt olim Romani in actionibus suis considerati, & constantiâ ac patientiâ omnia superarunt. Grandiores Monarchiæ plerumq; tardioris executionis laborant vitio, eò quòd nimiùm suæ confidant potentiæ, uti in Othone Imperatore videre fuit, cui † *quò plus virium ac roboris, è fiducia tarditas inerat.* Accedit, quòd propter hoc ipsum rotarũ pondus, quibus Majestatis amplitudo innititur & ne ea, quæ possidet, in discrimen adducat, Princeps Imperii sui finibus contentus vivat. * *Quod segnities est, sapientia vocatur*; uti illa Imperatoris Galbæ. Ita omnes se suáq; servare posse crediderunt, & periêre omnes. Juvenilis Imperiorum ætas celeritate vires acquirit ac robur, dum fervet adhuc sanguis, vigéntq; spiritus majoris gloriæ ac dominationis in alias Nationes. † *Agendo, audendóq; res Romana crevit, non his segnibus consiliis, quæ timidi cauta vocant.* Posteaquã ad maturitatem pervenit, Majestas ipsa & auctoritas facilè diuque Imperia sustinent, tametsi ardor famæ desit, & dominatûs augendi cupiditas, perinde ac mare aliquanto tempore motum conservat, etiam postquam ventorum vis desæviit. Dum ergo Imperia in suo isto vigore

† Tac. l. 1. hist. * Idem l. 6. Ann. † Idem l. 2. hist. * Id. l. 1. hist. † Tit. Liv.

vigore perstiterint; illam in statuendo lentitudinem non improbaverim: sic enim plus suppetit temporis, ut partis quiete frui liceat; & consilia nimis subita periculo non carent. Atque in hoc casu verum habet illud Taciti, † *Potentiam cautis quàm acrioribus consiliis tutiùs haberi.* At si ætate illâ deficiente languescant vires, si existimatio perire incipiat, si cõtrà audaciùs insurgant alii, aliam viam ingredi oportet, maturare consilia, & pristinum instaurare vigorem ætatémq; juvenilem, priusquam senio ingravescente sese ampliùs sustentare nequeant, & amissis sensim viribus miserabiliter corruant. In minoribus statibus ætates istæ considerari non possunt, quin opus est potiùs, ut assiduè vigilet attentio, ad explicanda omnia vela, si fortunæ Zephyrus aspiraverit: etenim nunc his, nunc illis ea favet per vices; haud secùs, ac per circumferentiam horizontis cõsurgunt venti, qui alternis terræ dominantur. Secundissimos Aquilones habuere aliquando Gothi, aliæque Nationes polo viciniores, quibus tanta cum industria usæ sunt, sua pandentes vela, ut ad ipsas Herculis columnas, extremos tunc orbis terminos usque penetrarint. Sed abiit postea illa cæli clementia, & successit alia aliorum Imperiorum favori & commodis secunda.

§. Constantia in consiliis susceptis exequendis, seu propria illa sint, seu aliena, maximi semper momenti est. Ea quia caruit *c* Pæthus, de Parthis triumphare non potuit. Omnia ferè ingenia ignea & velocia hoc habent, quòd & citò decernant, & citò eos facti pœniteat: fervent sub initia, algent sub finem: conantur omnia nihil ad perfectionem adducunt: similes animali quod Calipedem dicimus: illud enim celerrimè se movet, sed longo etiam tempore ne ad unum quidem passum progreditur. In negotiis omnibus prudentiâ & animi magnitudine opus est: una, ut disponat; alte-

† Tac. l. 1. Ann. c *Eiusdi Parthus tractu belli poterat, si Pætho aut in suis, aut in alienis consiliis constantia fuisset.* Tac. l. 15. Ann.

altera, ut ea perficiat. Animo constanti & forti nihil est arduum; contra qui in omni re dubius hæret & anceps, mille experitur difficultates & quàm plurimas amittit occasiones. † *Vir eâ ratione fiet optimus, si in deliberando quidem cunctetur, & prætimeat, quicquid potest contingere, in agendo autem confidat.* Hoc postremum si desit, cadit animus, & omissis opportunis mediis cœpto desistit.

§. Pauca sunt negotia, quæ ingenium superare non possit, aut occasio paullatim & tempus faciliora non efficiat. Eam ob rem non oportet ea facilè abrumpere, sed in vigore suo conservare potiùs. Crystallus, si semel confringatur, uniri iterum non potest; ita & negotia. Quantumvis grandis sit difficultatum tempestas, tutiùs tamen est aliquod saltèm explicare velum, ut minus sit periculi, quàm omnia omnino contrahere. Negotia pleraque ideo successu carent, quòd desperentur.

§. Illud autem necessarium est, cumprimis, ut qui mandata exequi debet, eadem apud animum suum approbet: qui enim improbaverit, aut minùs ea convenire judicat, aut difficultatem in iis reperit; proindéq; non tanto studio ad ea se dabit ac decet, nec magnopere curabit, si ritè non succedant. Optimè omnium ea executioni dabit ille ipse Minister, à cujus consilio profecta sunt; siquidem ad hujus existimationem interest plurimùm, ut quàm rectissimè in effectum deducantur.

† Hered.

SYMBOLUM LXV.

LApis in lacum conjectus tot circum fluctus continua seriè excitat, ut cùm ad extremam usque ripam pervenerint, infiniti propemodum sint, turbéntq; omnino lucidissimum illud æquor & purissimum speculum, in quo repercussæ rerum imagines, quæ perfectissimè sese antea oculis exhibebant, nunc non nisi confusè se offerunt. Idem prorsus in animo accidit, ubi semel in errorem aliquem labi contigerit, ex

uno

uno illo multi nascuntur alii, confuso jam & excæcato judicio, excitatisque voluntatis fluctibus, ut intelligentiæ facultas rerum veritatem satis perspice-

re nequeat; dúmque unum errorem corrigere cogitat, in alium incidit, inde rursum in alium, ut tandem quàm plurimi sint, quò à primo distant longiùs, eò grandiores sunt; non secùs ac fluctus à centro, à quo excitantur, remotiores. Caussa hujus rei est, quia † *principium dicitur esse dimidium totius, itaque parvum in principio erratum correspondens est ad alias partes.* Eâ re diligenter animum advertere oportet ad errores primos, * *cùm fieri non possit, ut si in primo atque principio peccatum fuerit, non ad extremum malum aliquod evadat,*

† Arist. l. 2. polit. c. 4. * Idem l. 5. polit. c. 1.

dat. In Masinissa id videre licuit, qui reprehensus à Scipione, quòd Sophonistam in matrimonium duxisset; dum errorem istum emendare voluit, in alium graviorem lapsus est, herbis venenatis eam tollendo è medio. † Vitiis sese Rex Witiza dederat, obscurata haud parum gloria gubernationis feliciter inchoatæ, & ne concubinarum numero, quas uxorum loco cultúque habebat, aliquam turpitudinis notã contraheret voluit ut in cunctis liceret, quin & latâ lege Ecclesiasticis matrimonii ineundi fecit potestatem; cúmq; porrò hos suos errores religioni adversari cerneret, Romano Pontifici obedientiam denegavit, unde totius Regni incurrit odium a: quare ut suæ prospiceret securitati, plerasque urbes mœnibus & munitionibus nudavit; quo factum denique, ut Hispania tota Maurorum deinde incursionibus pateret. Atque omnes isti errores alii ex aliis ordine nati, & in immensum aucti, vitam illi ante tempus extorsêre. Eadem incommodorum series etiam in Duce Valentino notata fuit; studuerat is multorum ruina suam fabricari fortunam, eúmque in finem nihil tyrannidis prætermiserat, priore sævitia ad ulteriores majorésque semper a incitante, donec statum unà & vitam amitteret, aut discipulus malus aut malus Machiavelli Magister.

§. Errores principum non nisi difficulter possunt corrigi, eò quòd plerumq; ad multos ii pertineant. Obstat etiã obstinatio interdum, aut ignorantia. Ingenia magna, quæ cõmuniter ferè magis ingenua sunt & docilia errores suos facilè agnoscunt, iisque meliùs erudita de emendatione seriò cogitant, ædificii malè structi lateres iterum dissolvendo, ut meliori deinde cæmento eosdem iterum coagmentent. Philippi tertii Imperatoris symbolum fuit: *Quod malè cœptum est, ne pigeat commutasse.* Qui iter relegit, quo aberrasse se videt, faciliùs in viam redit. Frustra erroris postea pœnituisset.

Nil

† Mar. hist. Hisp. l. 6. c. 19. a *Ferox scelerum, & quia prima provenerant, volutare secum, quonam modo Germanici liberos perverteret.* Tac l. 4. Ann.

† *Nil iuvat errores mersâ jam puppe fateri.*

Ratio Statûs catena quædam est, quæ, si vel unicus in ea rumpatur annulus, dissolvitur illicò, nisi iterum consolidetur. Princeps, qui à se statuta noxia esse videt, nec ea immutat tamen, suæ magis opinionis amans est, quàm boni publici, pluris vanam aliquam gloriolæ umbram æstimat, quàm veritatem: constans videri vult, & pertinax fit. Supremæ dominationis hoc vitium est, quæ tum demum existimationem suam ritè tueri se putat, si pedem nunquam retrò referat.

——— * *Quamque regale hoc putet,*
Sceptris superbas quisquis admovit manus,
Quà cæpit, ire.

Tam ea in re rationi paruit Carolus quintus Imperator, ut cùm aliquando privilegium nescio quod manu suâ consignâsset, moneretúrque, justitiæ legibus non sat esse consentaneum, mox reddi sibi voluit, & dilaceravit: *Malo*, inquiens, *meam lacerare scripturam, quàm animam.* Tyrannica obstinatio est, errores agnoscere quidem, nec tamen emendare velle; eos verò etiam defendere, ut honori consulatur, nihil aliud est, quàm peccare velle sæpius, & blandiri sibi de ignorantia: inaurare illos, est ferrum auro obducere, quod mox iterum se prodit, & formam pristinam recuperat. Error correctus id efficit, ut rectiùs curentur cætera; & expedit interdum errâsse, ne peccetur deinceps graviùs. Tanta est ingenii nostri imbecillitas, ut ipsosmet nostros errores Magistros habeamus. Ex iis primùm rectè agere discimus: † *Usu probatum est, leges egregias, exempla honesta, apud bonos ex delictis aliorum gigni.* Prudentissima etiam Respublica multa in gubernando fecit imprudentiùs, antequam ad perfectionem perveniret. Solus Deus ab æterno mundi hujus fabricam absque errore comprehendit, & postea tamen certo quodam modo * *pœnituit eum, quòd fecisset hominem.* Plus interdum erratis nostris debemus, quàm

† Claud. * Seneca. † Tac. l. 15. Ann. * Gen. 6. 6.

quàm rectè factis: illa siquidem nos erudiunt; hæc jactantiæ & inanis gloriæ sunt semina.† *Instruunt* nos *Patriarchæ, non solùm docentes, sed etiam errantes.* Umbra picturæ lucem dedit, ab illa namque ars ista habet, quòd tam eximia sit.

Non semper imprudentia errorum caussa est: sæpe à tempore ii oriuntur, aliisque eventis fortuitis Quod priùs commodo erat, pòst in exitium vertitur. Nulla tanta est prudentia, cujus consilia pro omni tempore salutaria sint. * *Nec debet reprehensibile judicari, si secundum varietatem temporum statuta quandoque variantur humana, præsertim cùm urgens necessitas, vel evidens utilitas id exposcit*; vel ex illis gravia nascuntur incommoda, vel Princeps relatione aliorum in fraudem inductum se videt. His Principiis Rex Assuerus nitebatur, cùm revocatæ à se sententiæ, quam iniquâ Amani accusatione deceptus, adversus Dei populum tulerat imprudentiùs, rationem redderet. † *Nec putare debetis*, inquiens, *si diversa jubeamus, ex animi nostri venire levitate; sed pro qualitate & necessitate temporum, ut Reipublicæ poscit utilitas, ferre sententiam.* In his & similibus casibus nulla est animi levitas, sed prudentia, mutare consilium, & ea, quæ semel statuta fuère; nec inconstantia dici debet, sed constans potiùs robur sequendi rationem ducem, quale est in bracteola venti indice, in omnem se partem unà cum vento vertere, aut in acu nautica antè non conquiescere donec ad stellam polarem opposita sese stiterit. Medicus secundùm ea, quæ corpori variè accidunt, medicamenta variat, quia sanitatem præ oculis habet. Infirmitates, quibus conflictantur Respublicæ, variæ varios quoque curandi modos desiderant. Honori itaque sibi ducat Princeps, sua subinde iterum inspicere decreta & corrigere, immo & errores, nec hujus eum pudeat. Illos committere, incogitantia esse potuit; emendare, fortitudo pru-

Z dens;

† Ambr. lib. 1. de Abrah. c. 6. * Cap Non debet, de Conf. & Affin. † Esth. 16. 9.

dens; obstinatio verò stulta semper est & reprehendenda. Prudentiæ tamen erit, illud ipsum ita scitè & dissimulanter facere, ut vulgus nō animadvertat: istud enim utpote ignorans & imperitum errorē pariter imprudentiā interpretatur, & emendationem levitatem.

§. Tametsi verò errorum retractandorum auctor sim principi, id tamen de omnibus universim intelligi non debet: aliqui enim tam exigui sunt, ut in iis corrigendis graviorem levitatis suspicionem, aut existimationis jacturam vereri meritò quis possit; adeòque ubi paullatim seipsis desinunt, nec aliorum grandiorum periculum est, satius erit eos inemendatos relinquere. Alii istius sunt conditionis, ut sequi eos præstet, immo fortiter etiam & constanter ad eosdem continuandos inflammare animum, eò quòd gravius fortè immineat periculum, si ab iis expedire te cogites id, quod in expeditionibus bellicis frequenter accidit. Negotia quædam sunt, in quibus, ut rectè agas, necesse est, ut extra limites primùm abeas, etsi in errores aliquos labi contigerit; sicut qui baculum incurvum in contrariam inflectit partem, ut rectus evadat. Tum verò de iis magnopere laborandum non est, uti nec de caussis eorundem, aut mediis, cùm nec justitiæ, nec honestati illi adversentur, & optimi inde sperentur effectus: hàc enim ratione prodesse incipiunt, & dispositiones potiùs ad bene rectéque agendum dici debent, quàm errores. Alii non nisi magnis immiscentur conatibus sapientissimè aliàs susceptis, haud secùs, ac rosæ spinis involvuntur, ut absque læsione manus eas contingere nequeat. Atq; illud ideo accidit, quia rebus ferè omnibus, quæ quidem ad bonum universale putantur conducere, aliquis miscetur error bono privato noxius. Rerumpublicarum corpora diversis constant partibus & oppositis inter se, quod ad qualitates & humores attinet; & remedium, quod toti adhibetur corpori, plerumque alicui nocet parti: adeòque singulari prudentiā opus est in eo, qui aliis imperat, ut detrimenta & commoda con-

conferat inter ſe & expendat, magno item animo ad exequendum, ne illorum fortè metu hæc planè negligat.

SYMBOLUM LXVI.

INnovatio rebus naturâ caducis perpetuitatem tribuit. In individuis, dum alia aliis continuata ſerie ſuccedunt, perennant ſpecies. Eam ob rem agricola ſerit arbores, quas in demortuarum locum poſſit ſufficere: non eam curam caſui relinquit, quia aut plantæ eum deficerent, aut certè neceſſent ex quibus indigeret, nec locis convenientibus, neque ſibiipſis rectà ſurſum aſſurgerent, niſi ars & induſtria, dum teneræ adhuc ſunt, eas dirigeret: poſtea enim

nullâ vi flecti se sinunt & corrigi. Non minor cura juventutis esse debet,ut hæc à teneris formetur probè, in iis præsertim provinciis, ubi ipsa cæli constitutio magna ingenia præstantésque naturas procreat, quæ tanquam agri quidam fertiles facilè sylvescunt, nisi ars & cultura fœcunditatem cum tempore corrigant. Quò spiritus major est, eò graviùs nocet Reipublicæ si eum educatio non tempori moderetur. Animus excelsus, & ad magna connitens semetipsum ferre non sustinet. Legum frænum excutit,& ad libertatem aspirat,adeòque oportet, ut ars & institutio, tum occupatio in exercitiis gloriosis,eum gnaviter excolant. Ubi juventus aliquantum ætate processerit, proderit haud parum levitati ejus curandæ, si adhibeatur ad tractanda negotia publica. Hæc caussa fuit, opinor, cur quædam Respublicæ adolescentes in Senatum admiserint. Illud optimum, quod agricolis in more est,qui arbusculas,dum teneræ sunt, translatas alio in solo iterato plantant,ut radices,quæ se nimiùm diffuderant, constringantur, & trunci directè sursum in proceritatem sese erigant. Nunquam ferè juventus in solo patrio ad insignem frugem maturescit. Ibi consanguinei & amici licentiorem eam reddunt audaciorémque. Non ita apud exteros, ubi eam compellit necessitas, ut suas studeat componere actiones, & hominum sibi animos devincire. Domi in patria plusculum licere nobis arbitramur, etsi extra limites sit, & facilè veniam nobis pollicemur. Ubi noti non sumus, legum rigorem metuimus. Extra natale solum corrigitur paullatim illa morum asperitas, & naturæ contractio; elatio illa animi stolida & inhumana, quæ eos ferè comitari solet,qui cum Nationibus diversis versati non sunt. Ibi linguæ addiscuntur, & cognoscuntur Nationum ingenia,observantur consuetudines singularum ac mores, quarum rerum notitia insignes efficit viros, ad artes tam pacis, quàm belli idoneos. Plato, Lycurgus, Solon, & Pythagoras varias obeundo provincias, prudentes Legum

lato

latores & Philosophi evasêre. In solo patrio una eadémque fortuna cum homine nascitur,& cum eodem simul emoritur; foris majores sese offerunt. Nullus Planetarum in domo sua propria exaltatur, sed in alienis, etsi non absque detrimento suo, atque incommodo.

§. Peregrinatio magna prudentiæ Magistra est, si ad animum meliùs formandum, non ad oblectandum solùm suscipiatur. Ea in re laudem merentur populi septentrionales, qui non minori cum curiositate, quàm attentione animi, relictis patriis laribus, orbem lustrant,& linguas, artes ac scientias condiscunt. Hispani, qui majora, quàm ullæ aliæ Nationes, habent subsidia exteras adeundi provincias; quippe quorum Monarchia quaquaversum se porrigit, præ omnibus tamen aliis domi in patria sua desident, nisi ad arma fortè Mars aliò eos evocet; cùm nihilominus plurimùm referat, ut qui diversis Nationibus imperant, & in provinciis variis bella gerunt, perfectam quoque earundem habeant notitiam. Duo potissimùm sunt, quæ viros nobiles domi in terra natali detinent: primùm quidem, quia Hispaniam undique ferè mare alluit, neque semper navigandi occasio tam præstò est, ac terra iter faciendi commoditas; alterum deinde vana quædam præconcepta opinio, qua existimant absq; magna pompa & impensis peregrinationes istas institui non posse, qua in re modestiores sunt Exteri, etsi magnorum Principum filii.

§. Neque tantùm juvenes in aliud solum transferri debent, sed à teneris etiam sic formari velut plantulæ, ut aliis aliquando in muneribus & officiis succedere valeant, neque necesse sit, aliunde homines novos negotiorum & artium imperitos accersere, qui deinde cum Reipublicæ detrimento per multos suos errores experientiam sibi comparent; id quod in Emblemate præsenti per fasces, symbolum Magistratûs, indicatum volui, illæ siquidem virgæ plantatæ alias iterum progignunt;& quia in unoquoq; genere

triplicis illius formæ Reipublicæ, Monarchia nimirum, Aristocratia, & Democratia, diversæ sunt gubernandi rationes, diversa quoque juventutis exercitia sint oportet, pro cujuslibet Reip institutis, próque rerum conditione, in quibus unaquæque viris excellentioribus magis indiget. Ea in re omne suum studium posuêre Persæ, Ægyptii, Chaldæi & Romani; cumprimis verò laborarunt in eo, ut quosdam jam inde à prima pueritia pro Magistratu instituerent, utpote à quo deinde bono aut malo, conservatio aut ruina Rerumpubl. dependeret, quarum ille est anima, & prout ipse affectus fuerit, tales quoque totius corporis erunt actiones. In Hispania magna cum providentia erecta fuerunt Collegia, quæ seminaria essent insignium virorum pro gerendo Magistratu & administranda Justitia, quorum constitutiones licèt futiles videantur & vanæ, prudentissimæ tamen sunt eo nomine, quòd ad modestiam erudiant, faciántque ut priùs obedire norint, qui aliis dein imperare debent.

§. Alibi scientias inter politica regnandi instrumenta in principe recensuimus, nũc illud quæritur, an iis etiam conducant, qui parêre debent, & an juventus popularis iis instruenda sit. Natura in ipso capite, tanquam totius corporis Principe, intelligentiam constituit, ut scientias condisceret, uti & memoriam, ut easdem conservaret: at verò manibus & membris reliquis non nisi habitudinem ad obediendum impertiit. Homines societatem inter se communitatémque coiêre operandi caussa, non speculandi, magis ob commoditatem subsidii mutui, quàm theoriæ subtilitatem. Non sunt fortunatæ Resp. ex eo, quod ingenium penetrat, sed ex eo, quod manus perficit. Studiorum otium vitiis alitur, & in charta ea omnia æternitati consecrat, quæ temporum adinvenit malitia. Multa contra supremam molitur potestatem, & plebem ad seditiones concitat. Spartani [†] *literas ad usum saltèm discebant, reliqua omnis disciplina erat, ut pulchrè parêrent, ut labores perferrent, ut in pugna*

† Plut.

pugna vincerent. Subditi arguti nimis & docti novitates amant, carpunt gubernationem, consulta principum vocant ad examen, & populum commovent. Obedientiam magis promptam esse oportet, quàm ingeniosam; sinceram magis, quàm a astutam. Ignorantia præcipuum Imperii Turcici fundamentum est. Qui in illo scientiarum spargeret semina, facilè id everteret. Quietem felicemq; vitam vivunt Helveti apud quos scientiæ non admodum vigent, & proscripto subtiliori philosophandi genere, non minùs bona cum politica se suáque moderantur, quàm aliæ Nationes: vehementi illa contentione in scientiis perdiscendis languescunt vires, & vilescunt animi, dum nimia ingenii acie pericula penitissimè penetrant. Studiorum amœnitas, eruditionis gloria, & præmia multos alliciunt; unde viri desunt pro armis & defensione Statuum, quorum plus interest, fortitudine præstare populum, quàm literis. Quod in his generosum est, fastidire facit ea omnia exercitia, quæ corpus magis, quàm animum occupant. Otio literario ingenia fiunt melancholica, ut vitam magis ament solitariam & cœlibem; contrà ac fieri oportet ad hoc, ut Resp. sese multiplicet, & viros babeat ad munera & officia publica idoneos, atque ut tueri se possit, & in hostem ire. Ingenia scientiis exculta haud faciunt Provincias rerum copiâ affluere, aut incolis frequentari, sed artium & mercimoniorum industria, ut in provinciis Belgicis videre licet. Bene expenderunt incommoda ista Germani aliæque Nationes, quæ Nobilitatem suã in solo armorum fundarunt exercitio minimè pulchrum existimantes gradus honoréſq; literarios admittere; atque ita fit, ut omnes ferè Nobiles ad arma adjiciant animum, & militia floreat. Tametsi verò orthodoxæ Religionis cognitio haud parum scientiis illustretur, illud tamen negari non potest, multa etiam ab iisdem ad meras reduci opiniones, è qui-

a *Patres valere decet consilio, populo supervacanea calliditas est.* Salust.

bus variæ nascuntur Sectæ,& ex his Imperiorum conversiones, immo cognito jam vero Dei cultu, utilior mundo fore videretur sincera aliqua & credula ignorantia, quàm superba & inanis sciendi præsumptio, maximis erroribus exposita. Hæ & aliæ rationes complures suadent prorsus extirpandas esse scientias secundùm regulas politicas, quæ ad dominationem attendunt magis, quàm ad subditorum utilitatem; sed principia ista tyranni sunt potiùs, quàm boni & æqui Principis, qui decorem & gloriam Statuum suorum præ oculis habere debet: illis autem utilissimæ, immo maximè necessariæ sunt scientiæ ad confutandos Sectariorum errores, qui facilè invalescunt,ubi regnat inscitia, ad administrandam Justitiam, ad conservandas & augendas artes, imprimis militares:neque enim minùs civitates præsidiis suis muniunt Viri docti, ac milites, ùt Syracusæ quondam in Sicilia expertæ fuere in Archimede: Dola Burgundiæ urbs in erudito & fidelissimo suo Senatu, cujus prudente consilio, ingeniosis machinis, acri defensione & fortitudine animi plus quàm heroicâ, urbs illa adversus valentissimas Gallorum copias propugnata fuit; museis in armamentaria conversis, togis literariis in loricas ferreas, calamis in gladios, qui non atramento, sed Francico sanguine nomina & egregia facinora civium æternitati transcripserunt. Sola multitudo nimia tum universitatum, tum eorum, qui literis sese dedunt, illa est, quæ bono publico officit, quemadmodum reipsa in Hispania experimur; quare magis è re communi esse videtur, si non nisi pauci ad eas se applicent scientias,quæ in speculatione consistunt,aut circa justitiam versantur, plures verò ad artes nauticas, & militares. In hunc finem oporteret majora præmia his statui, quàm illis, ut magis ad eas aliorum allicerentur animi. Quia verò præmia sic constituta non sunt, hinc fit, quòd oppidò multi ad literarum studia appellant animum, desintque Monarchiæ ad defensionem suam & con-

& conservationem milites potiùs, quàm literati: quod vitium ipsos quoque triumphos, & trophæa militaria comitari solet, dum Nationes bellicosæ & victoriis inclytæ, ingenio etiam & calamo superare contendunt eos, quos robore & armis devicerunt. Cura istius remedii ad principem bonúmq; Moderatorem pertinet, cujus erit tali cum judicio de educanda juventute statuere & ordinare; ut numerus Virorum eruditorum, Militum, Artificum, aliorúmq; officiorum corporiStatûs sui aptè & secundùm proportionem conveniat.

§. Atque hæc proportio in iis etiam attendi posset, qui vitam Ecclesiasticam aut Religiosam amplecti cupiunt, quorum multitudo nimia Reipublicæ & Principi plurimùm nocet. Verùm Religio & Pietas regulâ politicâ mensurari non debent, & solent in Ecclesia militante plus arma spiritualia efficere, quàm sæcularia. Qui primus Statûs illius auctor est, eundem porrò conservabit, absque detrimento Reipublicæ. Nihilominus, cùm prudentia humana credere quidem, non sperare tamen miracula debeat, ei ad quem illud ex officio pertinet, considerandum relinquo; an tantus Ecclesiasticorum numerus, & Religiosorum Ordinum multiplicatio atque incrementum excedant fortè facultates Sæcularium, à quibus illi sustentari debent, aut ipsi etiam Ecclesiæ ejúsque fini noxia sint. Cui rei jam pridem per Canones sacros & Decreta Apostolica sapientissimè provisum fuit, in Concilio Lateranensi inprimis sub Innocentio tertio; sic enim illud statuit: [t] *Ne nimia Religionum diversitas gravem in Ecclesia Dei confusionem inducat, firmiter prohibemus, ne quis de cætero novam Religionem inveniat, sed quicunque ad Religionem converti voluerit, unam ex approbatis assumat.* Consilium Regium Castellanum aliàs Majestati suæ suasit, supplicandum esse Summo Pontifici, ne quis in Regno Castellæ antè, quàm sextum & decimum ætatis annum complevisset, in religiosam fami-

Z 5

[t] Conc. Lat.

familiam asscriberetur, neque ante exactum annum vicesimum vota nuncuparet; verùm confidentior pietas, & animi scrupulus prudentiæ oppositus incommoda ista facilè dissimulant.

§. Attamen perparum prodesset ista proportio in iis, qui aut rebus agendis, aut speculationibus debent intendere, nisi etiam Princeps curam habeat Seminarii popularis, unde procreari debent sufficientes cives, qui Reip. formam constituant, quorum numerus nunc hujus, nunc illius morte quotidie imminuitur. Antiqui sanè magnam semper sobolis propagandæ habuêre rationem, ut ne deessent unquam qui in demortuorum locum succederent. Et fuit ea res tam cordi Romanis, ut non solùm liberorum procreationi præmia proponerent, sed cœlibem etiam vitam notarent infamiâ. Germanicus, ut mortem suam ulciscerentur alii, inter merita & obsequia Reip. præstita illud quoque recensebat, quòd sex è conjuge liberos *b* suscepisset. Et Tiberius pro bono felicitatis omine referebat ad Senatum, Drusi uxorem geminos uno partu *c* edidisse. Regnorum robur in subditorum multitudine & copia consistit. Qui iis abundat præ aliis, is major Princeps est, non qui plures Status numerat: hi namque seipsis neque tueri se possunt, neque offendere alios, sed per suos incolas, in quibus unicum & firmissimum illorum ornamentum est positum. Notum est illud Adriani Imperatoris; † *ampliari Imperium hominum adjectione potiùs, quàm pecuniarum copiâ malim*; & rectè quidem: nam opes absque subditis bella facilè accersunt, nec satis defendi possunt; ubi autem multi sunt subditi, nec vires desunt, nec opes.* *In multitudine populi* (ait Spiritus sanctus) *dignitas Principis: & in paucitate plebis ignominia Principis*. Eam ob rem Rex Alphon-

b *Ostendite populo Romano Divi Augusti neptem: eandémque conjugem meam: numerate sex liberos*. Tac. 2. Ann. c *Nulli ante Romanorum ejusdem fastigii virogeminam stirpem editam*. Tac. ibid. † L. cùm ratio, §. si plures, ff. de bon. quæ liber. * Prov. 14. 28.

phonsus Sapiens boni Principis esse putabat tam sollicitè suam custodire ditionem. † *que se non yermen las villas, nin los otros lugares, nin se derriben los muros, nin las torres, nin las casas por mala guardia, e el Rey, que desta guisa amare, e tuviere honrada e guardada su tierra, sera el e los, que hi uvieren, honrados, i ricos, e abundados, e tenidos por ella.* Verùm ùt prudentissimus Legislator illud præcipuè monuit, Regnum instrui debere * *de buena gente i antes de los suyos, que de los agenos, si los pudiere aver, asi como de Caballeros, e de Labradores, e de Menestrales.* Qua in re prudentissimè judicavit, hanc hominum frequentiam non in sola plebeja gente ponendam esse; hæc siquidem seipsa parum efficiet, nisi Nobilitatem habeat comitem quæ spiritus & anima illius est, suoque exemplo docet appetere honesta & pericula spernere. Plebs absque Nobilitate exangue quoddam cadaver est, adeòq; ad eam conservandam augendámq; omni opere Principem conniti decet, uti quondam factitabat Augustus, qui Hortalo Nobili Romano non solùm conjugii ineundi auctor fuit, sed vivendi etiam media suppeditavit, ‡ *ne clarissima familia extingueretur.* Ejus rei magna in Germania habetur ratio, unde antiquitus uxoribus dos dari non *d* consueverat, & nunc exigua ea esse solet, ut præcipua illarum dos sit Virtus & Nobilitas, magisque ad animi & corporis dona attendatur quàm fortunæ bona, adeòq; tantò faciliùs concilientur matrimonia, nec cupiditas tempus inutiliter perdat in pervestiganda sponsa aliqua locupletiori; quæ caussa fuit, cur Lycurgus omnes omnino dotes lege etiam sancita prohiberet, & Carolus * quintus Imperator modum illis poneret: quin & Aristoteles Lacedæmones fertur reprehendisse, eò quòd dotes tam amplas filiabus suis *e* largirentur. Voluit præterea Al-

† L. 3 tt. 11 p. 2. * L 2. tt. 11. p. 2. ‡ Tac. l. 2. Ann. d *Dotem non uxor marito, sed uxori maritus affert.* Tac. de mor. Germ. * L. 1. tt. 2. l. 5. Recop. e *Statuit Virgines sine dote nubere: jussit uxores eligerentur, non pecunia.* Trog. l. 3.

phonsus Rex, ut non nisi in casu necessitatis Exterorum frequentia in Statum induceretur: nec immeritò quidem, diversi enim mores, & Religionum cultus magis domestici hostes sunt, quàm vicini, eámque ob caussam Hispani Judæos omnes ac Mauros finibus suis ejecerunt. Nationes exteræ vitia & opiniones impias introducunt, & seditiones contra legitimum Principem facilè *f* commovent. Quod tamen incommodum magnopere metuendum non erit, si exteri solùm evocentur ad colendos agros, & alias artes exercendas, immo hoc fieri quandoque expedit. Selymus Turcarum Imperator è Cairo magnum operariorum numerum Constantinopolim submisit. Poloni, cùm Henricum Ducem Andegavensem elegissent in Regem, inter alia pacta illud quoque esse voluerunt, ut varias Artificum familias unà secum adducerent. Nabuchodonosor expugnatâ Hierosolyma transtulit inde † *omnes viros robustos, septem millia & artifices, & inclusores mille: duxitque eos captivos in Babylonem.* Verùm quia ad eam rem sæpe industria deest, neque semper sumptus suppetunt; aut etiam, quia sola ejusmodi deductio minimè sufficeret, ponam hîc aliquot caussas, unde illa regnorum solitudo, & subditorum infrequentia oriri solet, ut iis cognitis tantò faciliùs remedium parari possit. Istæ igitur aut externæ sunt aut internæ. Externæ, bellum & coloniæ. Bellum monstrum quoddam est, quod humano victitat sanguine; cùmque ad Statum conservandum expediat illud foris alere potiùs, ut solebant *g* Romani, vitâ fortunisque subditorum in eam rem opus est: Coloniæ quoque diu sustentari non possunt absque copiosa hominum

f *Quare qui inquilinos, & advenas antehac in civitatem receperunt, hi magna ex parte seditionibus jactati sunt:* Arist. lib. 5. Polit. c. 3. † 4. Reg. 24. 16. g *Fuit proprium populi Romani longè à domo bellare, & propugnaculis imperii sociorum fortunas, non sua tecta defendere.* Cic. pro lege Manil.

minum deductione, ùt in Hispania accidit. † Eadem de caussa *neque dum Annibal in Italia moraretur, nec proximis post excessum ejus annis vacavit Romanis colonias condere, cùm esset in bello conquirendus potiùs miles, & post bellum vires refovendæ potiùs, quàm spargendæ.* * Et Vellejus Paterculus in legibus Gracchi inter perniciosissima numeravit, quòd extra Italiam colonias posuisset, quæ proinde à visceribus Imperii nimiùm remotæ eidem assistere in necessitate non possent. Aliæ vastitatis & solitudinis caussæ internæ sunt. Inter præcipuas numero tributa, defectum agriculturæ & mercimoniorum, nimiã item dierum festorum multitudinem, quorum damna & remedia alibi in hoc libro exposuimus.

Sed & urbes aulicæ præcipua solitudinis caussa sunt: sicut enim fervens jecur calorem nativum ad se attrahit; & aliquas corporis partes spiritu & vigore destituit, ita aularum pompa, earúmque commoda & deliciæ, lucrum artium, occasio præmiorum homines alliciunt, Opifices inprimis atque Artifices, qui facilè sibi persuadent, magis otiosam vitã eos vivere, qui principi inserviunt, quàm qui mechanicas exercent artes. Quid? quòd ii etiam, qui Ducum, Marchionum, & Comitum gaudent titulis, præsentiâ Principis, aut aulæ deliciis fruendi caussâ relictis suismet Statibus ad illam se conferant; unde portò fit, ut dum eos rectè curare negligunt, & reditus annuos in suam sustentationem, & sumptus minimè necessarios prodige impendunt, & opibus paullatim & incolis exuantur, quibus utrisque iidem Status florerent potiùs, si iis Domini sui præsentes domi adessent. Hæc atque alia incommoda prudentissimè expendit Justinianus Imperator, atque ut iis adferret remedium, certum propterea Magistratum *i* instituit. Similiter Rex

† Vell. l. 1. * Idem l. 2. i *Invenimus enim, quia paulatim Provinciæ suis habitatoribus spoliantur; magna verò hæc nostra civitas populosa est turbis diversorum hominum & maximè agricolarum, suas civitates & culturas relinquentium.*

Joannes II. † præcepit ut Duces omnes, aliæq; illustres personæ, quæ in aula ejus morabantur, statis temporibus domum ad suos revertetentur, quomodo & Trajanus Imperator quondam fecerat.

Præterea fidei commissa, ut prærogativæ Natalium in Hispania plurimùm soboli propagandæ obsunt: frater enim natu major omnia sibi familiæ bona vendicat (id quod Regi Theodorico iniquum prorsus k videbatur) cúmque aliis matrimonii ineundi copia non sit, aut religiosum suscipiunt habitum, aut ad bellum proficiscuntur. Eam ob caussam Plato divitias & inopiam antiquas Rerumpubl: pestes solebat appellare; existimabat nimirum, omnia ferè earum damna oriri ex eo, quòd bona in iis non satis rectè dividerentur. Si cives omnes congruam haberent sustentationem, magis sine dubio florerent Respublicæ. Verùm tametsi hæc utilitas magna sit, non minùs tamen ad bonum publicum interest, ut conservetur Nobilitas ejusmodi Fideicommissorum beneficio, & ut illa habeat unde Principi & Reipublicæ præstare possit obsequia, adeòq; antiqua illa retineri non possent, Nobilitati tamen recens institutæ permitti minimè deberent, statutâ etiam lege, ut consanguinei ad quartum usque gradum necessarii essent hæredes, si non ex asse, at certè magna & potissima ex l parte; quo modo vitarentur donationes & legata, quæ vanitati magis, quàm Reipublicæ serviunt, sicut & illa, quæ devotâ quâdam prodigalitate, nec modum servant, nec sanguinis proprii habent rationem, dùm contra debitũ charitatis ordinẽ nec fratribus nec consanguineis reliquis sufficiens relinquitur sustẽtatio; unde familiæ extinguũtur, exhauriuntur reditus regii, populus ad tributa solvẽda fit impotens,

† Auth. de quæst. k *Iniquum est enim; ut de una substantia, quibus competit successio, alii abundanter affluant, alii paupertatis incommoda ingemiscant.* Cass. l. 1. ep. l. 1. l *Commodum est etiam, ut hæreditates non donatione, sed jure cognationis tradantur.* Arist. l. 5. Polit. c. 8.

potens, augescit exemptorum potentia, & imminuitur jurisdictio Principis. Expendens ejus Rei incommoda *m* Moyses, edicto publico vetuit, ne quid ultrà Israëlitæ ad opus sanctuarii *n* offerrent, tametsi Deus ipse oblationum istarum fuisset auctor, & mente purâ ac religiosa omnia *o* fierent. Respublica Veneta jam pridem decretis suis ei rei sapientissimè providit.

§ Illud porrò necessarium, ut pro matrimoniis ineundis prudens temporis habeatur ratio: nam si nimiùm differantur, periclitatur successio, & patitur universa Respublica ob juventutis incontinentiam. Si contra nimiùm maturentur, contingit filios ætate haud longè esse inferiores parentibus, unde reverentiam exuunt, & impatientes moræ successionis caussa nefanda contra eos moliuntur.

m *Dixerant Moysi, plus offert populus, quàm necessarium est.* Exod. 36. 6. n *Iussit ergo Moyses praconis voce cantari: nec vir, nec mulier quicquam offerat ultrà in opere sanctuarii; sicque cessatum est à muneribus offerendis, eò quòd oblata sufficerent, & superabundarent.* Exod. 36. 6. o *Omnes viri & mulieres mente devotâ obtulerunt donaria, ut fierent opera, quæ jusserat Deus.* Exod. 35. 29.

SYMBOLUM LXVII.

POlitica hujus nostri temporis in omnibus malitiam & fraudem præsupponit, & contra sese munit aliis longè majoribus, nullâ Religionis, justitiæ, & fidei publicæ habitâ ratione. Omnia sibi licere putat, quæcunque ad suam conservationem & augmentum faciunt; cúmque artes istæ communes jam sint, necesse est, ut pugnent inter se, seséque mutuò impediant ac conficiant cum tranquillitatis publicæ detrimento, adeòque fines optatos minimè assequuntur. Fugiat princeps hos tales Magistros, & discat ab ipsa Natura potiùs, in qua absque malitia, fraude, & omni dolo vera ratio Statûs elucet. Illa sola certa est, fixa & solida, qua utitur in gubernatione rerum, quæ vege-

vegetantur & vivunt, ea præsertim, quam cuique hominum in suo officio recta inspirat ratio, nominatim Pastoribus & Agricolis pro conservandis au-

gendisque gregibus,& agrorum cultura:unde fortè factum, ut ii Reges, qui à pedo, aut aratro ad sceptrum vocati fuère, meliùs aliis suos gubernare subditos sciverint. Fruatur licèt Pastor (cujus obligatio & cura talis ferè est, qualis est Principum *a*) lacte & lana gregis sui, eà tamen moderatione, ut neque sanguinem omnem extrahat, neque pellem sic deglubat, aut à frigore & calore sese tueri nequeat. Ita prorsus debet

a *Væ Pastoribus, qui disperdunt & dilacerant gregem pascuæ meæ, dicit Dominus. Ideo hæc dicit Dominus Deus Israël ad Pastores, qui pascunt populum meum.* Jer. 23. 1.

debet Princeps (quemadmodum dixit Alphonsus [†] Rex) *guardar mas la por comunal, que la suya misma, porque el bien, i la riqueza dellos es como suya.* Non ipsum arboris truncum exscindit Agricola, tametsi lignis ad usus domesticos opus habeat, sed ramos duntaxat amputat, nec totos illos quidem, sed ita ut germinare possint denuò, & novis vestiti foliis in annum sequentem fructus alios proferant. Secùs ac solet conductor, qui cùm de hæreditate minimè sollicitus sit, illud agit solùm, ut fructus pro eo tempore, quo frui iis licet, ex ea colligat, nil pensi habens, quod in tempus reliquum Domino suo utilitatem allatura non *b* sit. Hoc discrimen est inter legitimum Principem, & tyrannum, quod ad tributorum impositionem attinet. Iste tanquam possessor violentus, qui in metu est, ne brevi fortè Regnum cogatur dimittere, quoad per vim eò gaudere conceditur, omnes inde fructus colligere contendit, nec veretur ita radicitùs plumas evellere, ut ampliùs succrescere nequeant. Pastor est, qui non gregem suum pascit, sed *c* semetipsum, & tanquam Mercenarius, curam illius abjicit, eúmque omnino *d* deserit. At verò Princeps aliquis legitimus & naturalis æquitatem causæ expendit, quantitatem & tempus, quod necessitas postulat, proportionem item fortunarum & personarum in tributis dispertiendis, & Regnum suum tractat non tanquam corpus, cui unà cum ipso emoriendum erit, sed quod perennabit in Successoribus: quippe qui probè novit, * *Principes mortales, Rempublicam æternam esse*; cúmq; inde in annos singulos novos speret fructus, eam omni studio conservat, velut securissimum divitiarum suarum depositum, quo in majori-

† L. 19. tt. 1. p. 2. b *Aliter utimur propriis, aliter commodatis.* Quintil. de Orat. c *Væ Pastoribus Israël, qui pascebant semetipsos.* Ezech. 34. 2. d *Mercenarius autem, & qui non est Pastor, cujus non sunt oves propriæ, videt lupum venientem, & dimittit oves, & fugit.* Joann. 10. 12.
* Tac. lib. 3. Ann.

foribus necessitatibus uti possit: nam ut in legibus suis dixit Alphonsus Rex ab Aristotele in quodam documento quod Alexandro Magno dedit, id mutuatus: * *El mejor tesoro, que el Rey ha, è el que mas tarde se pierde, es el pueblo, quando bien es guardado, è con esto acuerda lo que dijo el Emperador Iustiniano, que entonzes son el Reyno, è la Camara del Emperador ò del Rey ricos, è abundados, quando sus Vasallos son ricos, è su tierra abundada.*

§. Quando igitur Princeps cum ista moderatione tributa imposuerit, fas quoque est subditos ea pendere; nec sine rebellionis nota denegari poterunt. Hanc enim solam dotem habet dignitas regia, hoc unicum subsidium necessitas publica. † *Neque quies gentium sine armis, neque arma sine stipendiis; neque stipendia sine tributis haberi queunt.* Eam ob rem Imperatori Neroni tributa remittere volenti Senatus Romanus sese opposuit, dicendo, * *dissolutionem Imperii fore, si fructus, quibus Respublica sustinetur, diminuerentur.* Tributa pretium paucis sunt; si nimis gravia ea sint, nec populus necessitatem agnoscat, cur imponi debuerint, facilè contra suum Principem contumaciter insurgit. Nec alia de caussa tã invisus omnibus fuit Rex Alphonsus cognomento Magnus, támque graves expertus calamitates, ut sceptro tandem abdicare se cogeretur; sicut & propterea Garsias Galaeciae, † Rex vitam pariter & Regnum perdidit. Considerabat hoc periculum cum animo suo Rex Henricus tertius, quando suadentibus, ut pro sumptibus belli conquirendis nova tributa exigeret, respondit: *Magis se maledicta populi, quàm hostes suos metuere.* Pecuniae ex iniquis tributis collectae subditorum miscentur sanguine, qualis è scuto illo, quod S. Franciscus de Padua coram Ferdinando Rege Neapolitano diffregit, manare visus est, & nunquam non clamat contra Principem. Quare ut ista incommoda evitentur, grandia tributa antè imponi non

* L. 15. tt. p. 2. † Tac. lib. 4. Ann. *Idem l. 13. Ann. † Mar. hist. Hisp. l. 9. c. 8.

non debent, quàm universum Regnum de necessitate edoctum fuerit: nam ubi de ea, & Justitia caussæ constiterit, facile in onus aliquod extraordinarium consentit populus, uti factum vidimus in iis, quæ poposcit Rex Ferdinandus quartus, & in concessione integri illius millionis, quem Comitia Toletana temporibus Regis Henrici tertii sponte elargita fuerant, permittendo insuper, ut si ad continuandum bellum contra Mauros id non sufficeret, Comitiis etiam non requisitis plura porrò exigerentur. Tametsi enim ad privatos minimè pertineat tributorum Justitiam examinare, & ipsi sæpe impensarum caussas capere nequeant, neque etiam absque evidenti secretorum periculo iis istæ *e* communicari possint, semper tamen rationes quædam sunt generales, quas sine incommodo iis proponere licebit. Et licèt tributa imponendi facultas penes supremam sit potestatem, cui ratio naturalis ac divina suffragantur, nec si aliàs æqua sint, & necessaria, subditorum consensu ad ea opus sit: nam (ùt dixit Rex Alphonsus Sapiens) *el Rey puede demandar, e tomar al Reyno lo que usaron los otros Reyes, e aun mas en las sazones, que lo uviere en gran menester, para pro comunal de la tierra*; prudentis tamen Principis erit, ita dextrè rem instituere, & sic disponere subditorum animos, ne vis videatur: neque enim omne id, quod absolutè fieri potest, semper exequi convenit. Tributum (sic Scriptura *f* loquitur) populi frænum est; isthoc ille in obedientiæ officio continetur, Princeps verò ad eum corrigendum potentior fit, & contra nimiam ejus libertatē vires sibi comparat: subditos enim ab omni onere immunes nemo rectè gubernaverit. Verùm frænū illud tam suave sit oportet, ut non obstinent animum, & mordicùs eo comprehenso præcipitent; quemadmodum prudentissimè id expendit Rex Flavius † Hervvigius in Concilio

e *Tibi summum rerum judicium Dii dedêre, nobis obsequii gloria relicta est.* Tac. l. 6. Ann. f *Et tulit David frænum tributi*, 2. Reg. 8. 1. † Concil. Tolet. XIII.

cilio Toletano XIII. cùm diceret tunc gubernationem optimam fore, *si nec incauta exactio populos gravet, nec indiscreta remissio Statum gentis faciat deperire.*

Imperium in vitam absque periculo exercetur, quia ex lege fit, quæ castigat paucos ad exemplum cæterorum; at vero Imperium in fortunas, cùm pecuniam pendere jubentur subditi, discrimine non vacat, quia ad omnes pertinet, magisque fortunarum damna afficiunt populum, quàm corporis, præsertim si cum sudore & sanguine acquisitæ illæ fuerint, aut impendi debeant in delicias Principis. Qua in re considerare oportebit memorabile Regis Davidis facinus, nolentis bibere aquam, quam tres fortissimi milites, per medios hostium cuneos penetrando, de cisterna Bethlehemitica hauserant, ne sanguinem hominum istorum & periculum bibere *g* videretur. Neque bona ratio Status est, tributis exhaurire, & ad incitas redigere subditos, ut tantò obedientiores sint: etsi enim egestas, quæ unà nobiscum nascitur, aut casu aliquo evenit; demissiores reddat animos; illa tamen violenta ad seditionem potiùs commovet, eósque impellit ut nefaria contra *h* Principem suum moliantur. Ad Davidem adversus Saulem **convenerunt omnes, qui erant in angustia constituti, & oppressi ære alieno, & amaro animo, & factus est eorum Princeps.* Nunquam magis obsequens erit Regnum, quàm si opibus & rebus omnibus affluat. Dei populus, duriter etiam in Ægypto habitus, libertatis suæ oblitus fuit propter abundantiam, quâ ibi fruebatur; at mox ubi in deserto rerum inopia laborare cœpit, servitutem illam tulit acerbiùs, & graviter questus fuit.

§. Si Regnum eâ conditione obtigerit, ut absque ejus consensu tributa imponi nequeant, aut postea decreto aliquo generali ita sancitum; ut factum in

Co-

g *Num sanguinem hominum istorum, qui profecti sunt, & animarum periculum bibam?* 2. Reg. 23. 17. h *Ferocissimo quoq; adsumpto; aut quibus ob egestatem, ac metû ex flagitiis maxima peccandi necessitudo;* Tac. lib. 3. Ann. *1. Reg. 22. 2.

Comitiis Madritensibus tempore Regis † Alphonsi undecimi, aut diuturnâ aliquâ præscriptione jus istud acquisitum fuerit, uti in Hispania & Francia accidit; in his talibus casibus Comitiorum consensum expectare oportebit, ne periculo sese exponat Princeps; quod Carolus septimus Franciæ Rex quondam expertus fuit, cùm non rogatis priùs aliorum sententiis tributum quoddam voluisset imponere. Porrò ad eam rem proderit plurimum, si Princeps tantum apud subditos auctoritate valeat, ut ipsi ex concepta de zelo illius erga bonum commune opinione æquum judicent onus, quod iis imponitur, & ultrò in illud consentiant, totos sese ejus prudentiæ, & notitiæ rerum publicæ committendo, quomodo ad Josephi arbitrium sese referebant Ægyptii, cùm quintam fructuum partem ab iis *i* exigeret. Ubi populus istam de principe conceperit fiduciam, cavere debet sedulò, ut ne eum absque sufficienti caussa & matura consilii deliberatione oneret. Verùm si necessitas urgens aliud postulaverit, illud curet saltèm, ut tributa, quæ exiguntur, bene impendantur: nihil enim graviùs fert populus, quàm si nullum oneris sui fructum videat, & fortunas suas in usus inutiles insumi intelligat. Tum illud etiam odit, si tributa, quæ suasit necessitas, eâ cessante continuent. Quare tollere ea debet princeps, ne fiat, quod tempore Vespasiani accidit, quando tributa * *necessitate annorum excusatâ, etiam in pace mansere*; postea enim ea metuunt, & pendere detrectant subditi, tametsi exigua sint, existimantes nimirum, ea fore perpetua. Regina Maria plurimùm Regni studia sibi devinxit, ejúsque fidelitatem in maximis etiam motibus experta fuit, eò quòd subditis remisisset exactiones, quas maritus ejus Rex Sanctius quartus ex rebus ad commeatum pertinentibus postulaverat.

§. Illud

† Mar. hist. Hisp. l. 15. c. 21. i *Salus nostra in manu tua est; respiciat nos tantùm Dominus noster, & læti serviemus Regi*. Gen. 47. 25. * Tac. l. 2. hist.

§. Illud difficile, persuadere Regno, ut pecuniam contribuat ad bellum foris gerendum: neque enim facilè capit, quantum ad pacem domi conservandam conducat, illud quàm longissimè arcere, & in alienos inferre Status, quódq; minus periculosa sit defensio, quæ clypeo fit, quàm quæ galeâ, eò quòd longiùs ille absit à capite. Brevissimus est populi visus, nec tam longùm videt. Onus præsens magis percipit, quàm futurum beneficium, nec cogitat defuturos postea sumptus publicos & privatos, ut damna neglecta k sarciantur. Quare singulari solertia & prudentia Principis opus erit, ut propriæ suæ utilitatis capax fiat.

§. In exactionibus illud quoque considerandum, ne oneretur Nobilitas: cùm enim tributa potissimùm sint, quæ eam à plebejis discernant, ægerrimè fert iis parem se æstimari, & sua violari privilegia, Majorum virtute parta, & acquisita. [l] Hæc caussa fuit, cur Nobiles Castellani contra Regem Henricum tertium arma sumpserint, cùm à singulis quinque maravedinos aureos (monetæ id genus est) in communes belli usus deposceret.

§. Nec imponi debent tributa iis rebus, quæ ad vitam præcisè sustentandam sunt necessariæ; sed iis potiùs quæ deliciis deserviunt, aut curiositati, aut ostentationi & pompæ: sic enim fiet, ut correcto immodico luxu, major oneris pars incumbat in ditiores & magis potentes, & subleventur agricolæ & opifices, quæ communitatis pars vel maximè fovenda & conservanda est in Republica. Sic Romani magna exigebant tributa pro aromatibus, unionibus & gemmis pretiosis, quæ ex Arabia asportabantur. Alexander Severus ea deposcebat ex officiis, quæ ad lasciviam magis essent, quàm ad necessitatem. Instauratæ disciplinæ pars est deliciarum augere pretium.

§. Nul-

k *Plerumque accidit, ut quæ Provinciæ pecuniæ parcendo, remota pericula contemnunt, incumbentibus demum malis, desperato sæpe remedio, graviora sentiant detrimenta.* Paul. Jov. [l] Mar. hist. Hisp. l. 11. c. 14.

§. Nulla tributa minùs noxia, quàm quæ advectis mercibus imponuntur in portubus: ea enim magnam partem pendunt Exteri. Quare prudentissimè in iis constituti sunt reditus regii in Anglia, ipso Regno immuni relicto.

§. Maximum tributorum & vectigalium regiorum incommodum est in Quæstoribus seu Coactoribus, qui interdum plus damni adferunt, quàm tributa ipsa; neque ullam rem impatientiùs tolerant subditi, quàm violentiam & importunitatem Ministrorum in cogendis ejusmodi pecuniis. Solam Siciliam tributorum exactiones modestiùs tulisse Cicero memorat: Deus ipse per Isaiam Prophetam de iis conqueritur, quod populum suum l exspoliaverint. In Ægypto Propheta aliquis tributis præerat, ita nulli ea in re fatis confidebant, nisi qui peculiariter esset Deo dicatus, his verò temporibus ea committuntur institoribus & usurariis, qui non minùs naves portum subeuntes exspoliant, ac ipsum naufragium, & velut prædones ultrò citròque commeantium bonis m inhiant. Quid mirum igitur, commercia in Regnis desinere, nec aliunde divitias inferri & pecunias, si prædæ omnia sint exposita? quid mirum, inquam, populum graviter ferre exactiones, si persolutis iis, quæ debentur Principi, decuplo ampliùs Exactoribus pendendum sit. Ob isthæc incommoda tempore Regis * Joannis secundi in Comitiis Guadalajarensibus Castellæ Regnum sponte in subsidium obtulit centum & quinquaginta Ducatorum millia, eâ tamen conditione, ut penes ipsum essent acceptorum & expensorum libri, quo constare posset, quid in communes usus col-

l *Populum meum exactores sui spoliaverunt.* Isa. 3. 12.
m *Portus nostros navis veniens non pavescat, ut certum nunquam posset esse naufragium, si manus non incurrerint exigentium, quos frequenter plus affligunt damna, quàm solent nudare naufragia.* Cassiod. l. 4. & 19. * Mar. hist. Hisp. l. 19. c. 7.

collatum, & quomodo impensum fuisset, nec eorum permitteretur arbitrio, qui ob pupillarem Regis ætatem Regni habenas moderabantur. Eadem de caussa Regnum Franciæ Henrico secundo proposuit, ut tributorum Exactores amoveret, pollicentibus subditis persoluturos se, ubicunque ipse vellet, quod in sumptus regios sufficeret; & licèt istud initiò haud displiceret, non defuêre tamen postea Consiliarii, qui ob rationes quasdam apparentes id dissuaderent. Ad idem illud non semel Castellæ quoque Regna sese obtulerunt, immo & ad omnem æris alieni dissolutionem; verùm judicatum fuit, cedere in imminutionem auctoritatis regiæ, si illi Tutoris loco Regnum esset, & hanc ipsam potestatem periculo non carere. Verissimam tamen caussam illam judico, quòd plerumque ferè rei pecuniariæ curatio, & occasio tam opportuna multos ditandi ægrè è manibus dimittatur. Auctoritas Principis non administratione magnarum opum consistit, sed in eo, quòd multa possideat. Non minùs existimationis suæ retinens erat Respublica Romana, quàm ulla alia, & tamen ob ingens illud onus cogendi pecunias præcepit, ut ipsæ Provinciæ sua administrarent tributa & colligerent; neque verò ideo intermisit in officio continere Magistratus, ut sine avaritia & crudelitate illa collectio fieret, qua in re Tiberius apprimè diligens *n* fuit. Sanè modestia in uno aliquo tributo exigendo obligat subditos, ut ultrò in plura alia largienda consentiant.

n *Ne Provinciæ novis oneribus turbarentur, útque vetera sine avaritia, aut crudelitate Magistratuum tolerarent.* Tac. l. 4. Ann.

SYMBOLUM LXVIII.

Ingeniosi Græci Philosophiam non solùm naturalem, sed moralem etiam & politicam scitis quibusdam fabularum involucris (ùt Ægyptii hieroglyphicis) abdiderunt, aut ne manaret in vulgus, aut ut ubi dulci illa fabularum amœnitate penitiùs eam im-

imprimerent animis. Ita cùm vires navigationis & opes, quæ ejusdem acquiruntur beneficio, vellent ob oculos ponere, finxerunt navim Argo (quæ prima

omnium è portu solvere, & alto sese mari committere ausa fuerat) obtinuisse vellus Colchicum, pellem nimirum arietis inauratam; quo præclaro facinore Palladi armorum Præsidi consecrari promeruit, & inter ipsas firmamenti transferri constellationes, in præmium scilicet tot susceptorum non absque insigni periculo itinerum, palàm ostendendo universo orbi, velorum remorúmque beneficio inter ipsos undarum montes vias fieri posse, quibus impellente vento arma & merces in omnes mundi partes inferre liceat. Isthæc moralis doctrina, & quia jam navis illa

 in

in cælesti sphæra inter stellas relata est, occasio mihi fuit, ut in præsenti Emblemate binas depingerem, quæ poli essent hujus terrestris orbis, & clarè subjicerem oculis, navigationem esse, quæ commerciorum usu terram sustentat, ejúsque dominia armis roborat. Mobiles sunt isti navium poli, sed in illa ipsa eorundem mobilitate Imperiorum consistit stabilitas. Vix ulla unquam fuit Monarchia, quæ iis quasi fundamentis innixa non fuerit. Si Hispaniæ ambo illi poli maris Mediterranei & Oceani deessent, mox ejus corrueret amplitudo: nemo enim non videt, Provincias tam distantes inter se in periculo fore, nisi vela remique eas unirent quodammodo, & suppetias militares ad earundem conservationem defensionémque tempestivè submitterent, ita ut naves & triremes nil aliud, quàm marini quidem pontes esse videantur. Eam ob caussam Carolus quintus Imperator, & Dux Albanus Ferdinandus Regi Philippo secundo suaserunt, ut in mari potissimùm armis & copiis militaribus præstare aliis conaretur. Nec ignoravit Rex Sisebuthus, quanti id referret, qui primus iis viribus in mari Hispanico usus fuit. Idem quoque consilium Themistocles suæ dedit Reipublicæ, & reipsa postea Romani secuti sunt, ut orbem suæ ditioni subjicerent. Elementum illud terram ambit, & edomat. In illo vis juxtà ac velocitas locum habent. Qui fortiter iis uti noverit, terræ dominum se constituit. In hac minantur arma, & ex una sola parte feriunt; in mari ex omnibus. Nulla tam vigilans cura est, quæ omnibus semper oris maritimis antè possit prospicere; nulla tanta potentia, quæ sufficienti eas queat tueri præsidio Maris beneficio Nationes omnes ad morum mansuetudinem adducuntur, quæ incultæ aliàs essent ac barbaræ absque navigationis commercio, unde communis fit linguarum usus; id quod docere voluit Antiquitas, dum clavum navis Argo sermone usum fuisse finxit, ut innueret, credo, illius beneficio exteras adiri & celebrari provincias; siqui-

den

dem navis gubernaculum est, quod singulis opes & divitias aliarum communicat, unâ Provinciâ alteri vicissim largiente, quod eidem deest; quæ necessitas & subsidium mutuum reciprocum illum amorem & familiaritatem alunt inter homines, quorum unus alterius operâ & auxilio carere non potest.

§. Atque hæc maris potentia Regnis quibusdam magis utilis est, ac aliis, pro diverso eorundem situ ac dispositione. Monarchiæ in Asia sitæ terrâ magis viribus indigent, quàm mari. Venetiæ & Genua, quarum illæ in ipso mari, hæc eidem proxima est, atque ita constituta, ut scopulis maris potiùs, quàm terræ sinus esse videatur, ad omnem culturam & agricolationem inidoneus, robur suum in velis remisque ponant necesse est. Et quoad ea habuerunt in pretio, terrori fuerunt orbi ambæ illæ Respublicæ, & gloriâ celebres. Hispania, quæ à montibus Pirenæis versus mare porrigitur, & quasi inter Oceanum & Mediterraneum sese mediam interjicit, potentiam suam fundet in armis navalibus, siquidem ad dominium universale aspirare, illúdque tueri voluerit. Nec verò deest dispositio optima & opportunitas portuum ad arma ista sustentanda, & ad impediendam aliarum Nationum navigationem, quæ ejusdem beneficio opes sibi accumulant, & comparant vires, quibus deinde Monarchiæ Hispanicæ bella inferunt. Ob eum finem conduceret armis etiam consulere securitati commerciorum & mercaturæ, quæ longinquas navigationes secum affert, ex portubus armamentaria & granaria efficit, instruit eos rebus omnibus pro exercitu necessariis tribuit Regno, unde alantur copiæ militares, auget denìq; illud, & frequentari facit ab incolis. Hæc & alia commoda Ezechiel adumbrare voluit sub Allegoria naviũ, quibus Tyrus (civitas *a in corde maris sita*) utebatur

a *O Tyre, tu dixisti: perfecti decoris ego sum, & in corde maris sita*, Ezech. 27. 3.

tur ad exerc●dam cum Nationibus omnibus negotiationem, siquidem ad illam & naves & nautæ frequentes concurrebant. *b Persæ, & Lydii, & Lybies erant in exercitu* ejus *viri bellatores : clypeum & galeam suspendebant* in ea *pro ornatu* suo. *Carthaginenses à multitudine cunctarum divitiarum, argento, ferro, stanno, plumbóque* eam *replebant*. Verbo, nihil uspiam erat gentium, quod in nundinis illius non reperiretur, ut meritò abundans diceretur, & *c* gloriosa, cujus negotiatione Rex ipse suam auxerat *d* fortitudinem. Sidonia, Ninivitica, Babylonica, Romana & Carthaginensis Respublicæ mercaturam exercentes & opibus & armis floruerunt. Quando Venetias & Genuam mercatus defecit & navigatio, fortitudinis exercitium eas defecit pariter, & maximarum gloriarum & trophæorum occasio. Intra breves ateпæ terminos, quæ nec ligone, nec aratro potest excoli, solis marinis opibus validissimos Batavia alit exercitus, & populosissimas tuetur civitates, tam sibi invicem vicinas, ut iis sustentandis fertilissimi etiam agri non sufficerent. Gallia nec auri, nec argenti fodinas habet, & mercimoniis tamen, aliisque nescio quibus puerilibus inventis ferri, plumbi, & stanni temperandi, industriam suam caro facit æstimari pretio, & divitias congerit; nos alii verò per incuriam tanta maris bona negligimus. Ingenti cum labore & periculo ex remotissimis orbis partibus adamantes, uniones, aromata, multósque alios thesauros advehimus, nec ultrà progredimur; interim alii è labore nostro quæstum faciunt, & eâ Europæ, Africæ, & Asiæ Provinciis communicant. Genuensibus aurum nostrum, argentúmque committimus, ut ii negotientur, & pro eorundem negotiationibu pluri-

b *Omnes naves maris & nautæ earum fuerunt in populo negotiationis tuæ*. Ezech. 27. 3. Ibid. v. 9. 10. 12. c *Repleta es, & glorificata nimis in corde maris*. Ibid. v. 25. d *In multitudine sapientiæ tuæ & in negotiatione tua multiplicasti tibi fortitudinem*. Ezech. 28. 5.

plurima persolvimus cambia. Hispania Provinciis aliis submittit sericum, lanam, chalybem, ferrum, aliásque diversas materias, quæ diversimodè dein elaboratæ revehuntur ad nos, & ingenti à nobis coëmuntur pretio ob vecturæ sumptus, & artificium; adeò ut caro nobis fiet Nationum aliarum ingenium & industria. Importantur in Hispaniam merces, quæ aut oculis solùm serviunt, aut citò consumantur, & aurum argentúmque viciffim inde efferentur aliò; quo demum fit, quod dicebat Rex Henricus secundus, *ut ditescant, & potentes fiant Exteri, immo ipsi interdum hostes tantas colligant opes, ut subditis nostris nihil penè supersit reliquum.* Questus ea de re quondam fuit Tiberius Cæsar, cùm ingentem illum luxum Matronarum Romanarum in unionibus, gemmisque pretiosis e cerneret. Immortalem gloriam promerebitur Vestra Serenitas, si certis favoribus honoribúsque dignabitur prosequi negotiationes & mercaturas, quas cives per se ipsos, & Nobiles per personas tertias exercuerint: neque enim magis naturales sunt reditus, qui è terræ fructibus percipiuntur, quàm qui commutationis habeantur beneficio, dum rem unam permutamus cum alia, aut pro mercibus pretium persolvimus. Non dedignati sunt mercaturam facere ipsi Principes Tyri, & classes illæ, quas Rex Salomon quot trienniis mittebat in Tharsin, non res solùm necessarias advehebant, sed eas etiam, quibus poterat luxum facere, suas augere divitias, & omnibus aliis Regibus potentiâ atque opibus f antecellere. Pompejus pecunias suas fœnori dabat, Nobilitas Romana & Carthaginensis nil ideo honori suo detractū

e *Quis lapidum caussâ pecunia nostra ad externas aut hostiles gentes transferuntur?* Tacit. l. 3 Annal. f *Quia classis Regis per mare cum classe Hiram semel per tres annos ibat in Tharsis, deferens inde aurum & argentum, & dentes elephantorum, & simias, & pavos. Magnificatus est ergo Rex Salomon super omnes Reges terræ divitiis & sapientia.* 3. Reg. 12. & 23.

putabant, quòd mercaturas exercerent. Roma Mercatorum instituit collegium, unde didicisse reor Batavos, quòd negotiantium societates erexerint. Id quod majori cum commoditate in Hispania fieri posset, deputatis pro securiori navigatione armatis navibus: ita enim illa non solùm cresceret opibus, sed magis etiam florerent arma navalia, & ipsa Nationibus aliis terrori esset. Consideràrunt isthæc commoda Lusitaniæ Reges, adeòque per incognita maria armorum ope in Orientem negotiari cœperunt, negotiatione arma sustentarunt, & fundato eâ ratione novo amplissimóque Imperio introduxerunt Religionem, quæ ad illas tam remotas Provincias transvolare non potuisset; uti nec postea ad partes occidentales, industriâ & fortitudine Castellanorum, nisi antennarum plumis limeis, & ex arbore crucis pendentibus, tanquam alis quibusdam usa fuisset, quibus Gentilitati cognoscendam se dedit, quæ aliàs novos illos hospites, è tam longinquis venientes regionibus, adeò ignotos habuit, ut ne fama quidem de iis antè quicquam g accepe-rit, & acceptâ ab iisdem verâ Euangelii luce, ac pane divino eucharistico, tam longè h asportato, exclamat præ gaudio cum Isaia:* *Quis genuit mihi istos? ego sterilis, & non pariens, transmigrata & captiva: & istos quis enutrivit? ego destituta, & sola: & isti ubi erant?*

§. Ad eandem rem illud quoque haud parum interesset, si quemadmodum Romani suum firmarunt Imperium, constitutis præsidiis Constantinopoli, in Insula Rhodo, ad Rhenum, & Gadibus, tanquam in quatuor præcipuis illius angulis; ita nunc in diversis Oceani & maris Mediterranei partibus collocarentur religiones militares Hispaniæ, ut gloriosa quadam æmulatione obirent maria, piratas arcerent, & com-

g *Ecce isti de longè venient, & ecce illi ab Aquilone & mari, & isti de terra australi.* Isa. 49. 12. h *Facta est quasi navis institoris de longè portans panem suum.* Prov. 31. 14.
* Isa. 49. 21.

commercia cum aliis Nationibus securiora redderent. Sat magna virtutis & fortitudinis præmia sunt ista Nobilitatis insignia, & opulentiæ satis ejusmodi Ordinum militarium Præfecturæ, ut rei tam eximiæ, & tanto Rege dignissimæ initium dari posset. Quòd si reditus earundem non sufficerent, nec Corona privare se vellet dote tot insignium Magisteriorum, quorum administrationem illi concessit sancta Sedes Apostolica, Ecclesiastici quidam reditus applicari in eum finem poterunt. Consilium hoc fuit Regis Ferdinandi Catholici, qui Orani Equites S. Jacobi, Bugiæ verò & Tripoli Ordines Alcantaræ, & Calatravæ volebat constituere, obtentâ jam à summo Pontifice facultate, ut reditus Monasteriorum *del Villar de Venas*, ùt vocant, S. Item Martini, in Diœcesi S. Jacobi, & Ovetensi in eum usum posset impendere. Verùm propter excitata postea per Italiam belli incendia ea res effectum non habuit, aut quia fortè Deus hanc tam eximii instituti gloriam alii cuidam Regi reservavit. Neque obtendi hîc debet ratio Statûs, quasi ea non permittat, ut summa rei Nobilibus committatur: quippe unde tot ac tantæ seditiones ortæ in Castella, cùm tam multi essent Ordinum militarium Magistri; hoc, inquam, nunc obtendi non debet, postquam tot Coronarum accessione tantopere Regum crevit amplitudo, ut incommodum illud metuendum non sit, præsertim si Ordines isti extra Hispaniam fuerint, & eorundem Magisteria ipsi Coronæ tanquam membra quædam uniantur.

SYMBOLUM LXIX.

NE vel unico momento hanc mundi Monarchiam auro & ferro destitui voluit providentia divina: auro quidem, quòd id ad illius conservationem omnino esset necessarium; ferro verò, quòd absque eo se tueri non posset. Enimverò etsi unà cum ipso mundo producta non fuerint, alter tamen universi hujus moderator, & astrorum omnium princeps Sol, mox atque conservandarum rerum curam laborémque suscepit, illud egit potissimùm, ut expurgaret, & auro illineret terram metallicam, atque in montibus æraria constitueret, ubi & Mars belli præses materià in ferrum & chalybem con-

consolidata armamentaria erexit. Brachia Rerumpublicarum arma sunt: sanguis earundem & spiritus, thesauri; quòd si hi armis robur non tribuant, nec arma vicissim thesauros tueantur ac foveant, imbelles jacebunt Respublicæ, & rapinæ violentiæque omnium erunt expositæ. Narrat Plinius, in Indiis formicarum esse genus, quæ loco granorum tritici, aurea colligant. Auri usum nequaquam iis Natura concessit, voluit tamen, ut tanquam Magistræ alias instruerent Respublicas, quanti referat thesauros cogere. Et licèt Politicorum quorundam opinio sit, opes accumulandas non esse, eò quòd cupiditas hostium arma excitet; uti accidit Regi Ezechiæ, postquam divitias suas Assyriæ Legatis *a* ostendisset, & Ægyptii propterea reditus regios in structuras & fabricas impendebant. Rationes tamen, quas adferunt, & exempla ista vim non habent: nam Ezechiæ ob monstratos thesauros bellum illatum non fuit, sed ob vanitatem ostentationis, & quòd in illis magis quàm in Deo spem suam & fiduciam poneret; hinc prædixit illi Isaias Propheta fore, ut omnia *b* perderet. Ægyptii verò non periculi caussa, sed ad distrahendos subditorum animos (quemadmodum suo loco dicemus) & inanis gloriæ studio eos ædificiis extruendis occupabant. Si Princeps thesauros per avaritiam congreget, neque tamen iis utatur, ubi offendendi, aut defendendi postulaverit necessitas, & sumptuum faciendorum metu de præsidiis sufficientibus & armis Statibus suis non provideat, facilè futurum arbitror, ut hostes contra se advocet, dando iis occasionem ferreas fabricandi claves, quibus ejus

Aa 5 effrin-

a *Lætatus est autem in adventu eorum, & ostendit eis domum aromatum, & aurum, & argentum, & pigmenta varia, unguenta quoque, & domum vasorum suorum, & omnia quæ habere poterat in thesauris suis.* 4. Reg. 20. 13.

b *Dixitque Isaias Ezechiæ: Audi sermonem Domini, ecce dies venient, & auferentur omnia, quæ sunt in domo tua.* 4. Reg. 20. 17.

effringant æraria; at ubi thesauros istos in usus opportunos asservaverit, terrorem unà incutiet hostibus, & apud eos in veneratione erit, pecunia namque belli c nervus est. Illius beneficio amici parantur & Socii, nec minùs hostium percellunt animos thesauri in ærariis, atque apparatu bellicus, & omnis generis instrumenta militaria in armamentariis, aut classes & triremes in navalibus. Si in eum finem id fiat, non est avaritia thesauros cogere, aut sumptus & donationes moderari, sed prudentia quædam politica; qualis illa fuit Regis Ferdinandi Catholici, cujus fama, qua miser & infelix passim audiebat, dum viveret, in morte ejus confutata fuit, nullâ notabili pecuniarum summâ apud eum repertâ. Quicquid reponebat, in Monarchiæ fabricam solebat impendere, & gloriam suam collocabat, non in eo, quòd sumptus profudisset, sed quòd haberet, in quo expenderet. Illud tamen observandum, thesauros colligi interdum ex vera & heroica animi magnitudine, ad exequendas sublimes quasdam & gloriosas cogitationes; sed postea paullatim in avaritiam illa abeunt, & citiùs ruina Statuum præ oculis est, quàm pro illius remedio æraria recludantur. Facillimè divitiarum amore capi se finit humanus animus, & in eas totum se convertit.

§. Nec sufficit, thesauros inter totum Reipublicæ corpus dispertitos esse, ut Chlorus apud Eutropium d volebat: divitiæ enim Principi securitatem creant, periculum subdito. Cerialis Trevirensibus dicebat, * *penes eos aurum & opes præcipuas esse bellorum caussas.* Si egena sit communitas, privati verò locupletes & divites, priùs pericula nascuntur, quàm iis occurri possit. Consilia rectè institui nequeunt: defugiunt enim ea omnia, quæ ad communem spectant conser-

c *Sed nihil æquè fatigabat, quàm pecuniarum conquisitio: eos esse belli civilis nervos dictitans.* Tac. lib. 2. hist.
d *Meliùs publicas opes à privatis haberi, quàm intra unum claustrum asservari.* Eutrop. * Tac. lib. 4 hist.

servationem, cùm videant non nisi è privatorum bonis fortunisque subsidia peti posse, adeòque ægrè in bellum consentiunt. Hinc Aristoteli videbatur, † *malè circa pecunias publicas constitutum esse apud* Spartanos, *quia neque in publico habebant quicquam, & magna bella gerere coacti, pecunias ægrè conferebant.* * Et *si privato usui bonum publicum postponitur*, quantò minùs dabitur opera, ut cum detrimento proprio malis communibus occurratur? Experta est illud incommodum Respublica Genuensis, nec alii caussæ ruinam Romanæ asscribit Cato in oratione, quam habuisse eum ad Senatum contra Catilinariæ conjurationis conscios refert Sallustius, quàm quòd (ùt explicat ‡ S. Augustin.) à primo suo descivisset instituto, ubi pauperes erant privati, opulenta verò communitas, cujus rei non absque querela etiam Horatius meminit:

——— * *Non ita Romuli*
Præscriptum, & intonsi Catonis
Auspiciis, veterúmque norma,
Privatus illis census erat brevis,
Commune magnum.

§. Magni Reges suæ potentiæ confisi curam omnem thesauros colligendi, aut jam collectos conservandi plerunque abjiciunt, & effusioni prodigæ sese dedunt, nec satis expendunt, ubi thesauri pro necessitatibus defuerint, necesse esse ut subditos deinde tributis onerent, cum gravi fidelitatis eorundem periculo; & quantò Monarchia fuerit major, tantò majoribus impensis & sumptibus opus fore. Centimani Briarei Principes sunt, qui si quinquaginta accipiant manibus, centum aliis iterum debent expendere. Nec ullum regnum tam opulentum, ut ejus divitiæ manui alicui prodigæ sint satis. Nubes una hora effundunt vapores, quos multorum dierum

† Arist. lib. 2. polit. c. 6. * Tacit. l. 6. Ann. ‡ S. Aug. l. de Civit. Dei, c. 12. * Horat.

ſpatio collegêre. Theſauri illi, quos natura multis etiam ſæculis in ſecretis montium ærariis coegerat, immoderatæ Romanorum Imperatorum profuſioni minimè ſufficere potuerunt. Et ſolet id plerunque accidere Succeſſoribus, qui theſauros jam collectos reperiunt: inutiliter enim conſumunt, quod abſque labore iis obvenit, & mox ærariorum diruunt aggeres; ut Status ſuos deliciis inundent. Non integro adhuc triennio ſexaginta ſex auri milliones prodegit Caligula, etſi id temporis ſcutum unum valeret tantum, quantum nunc decem. Fatua eſt potentia, & ideo opus habet, ut corrigatur à prudentia œconomica: abſque hac enim mox ruunt Imperia. Romanum inclinare viſum eſt, ex quo profuſionibus immodicis & ſumptibus nimis Imperatorum theſauri illius cœperunt prodigi. Armis & opibus mundus hic regitur. Iſtud in præſenti Emblemate gladius ſignificat, & ramus aureus, quos *ſupra* terræ orbem brachium ſuſtinet ad innuendum nimirum, utroque illo univerſum hoc gubernari, alludendo ad illam Virgilii fabulam de Ænea, qui utriuſque adminiculo ad Infernum uſque penetravit, ejúsque monſtra ac furias domuit. Non ſauciat gladius, cujus acies aurea non eſt, nec ſufficit animi fortitudo abſq; prudentia œconomica, neque armamentaria ſine ærariis, adeòque bellum decernere Princeps priùs non debet, quàm cum animo ſuo expenderit, num ſufficientes ad id vires & media ſuppetant. Ei rei proderit, ſi Ærarii Præfectus unà etiam à conſiliis ſit Principi; ut in conſultatione referre poſſit, qui ac quanti ſint reditus regii, quæve media ad arma capeſſenda ſeſe offerant. Cauta admodum & circumſpecta eſſe debet potentia, & conſiderare diligenter, quid moliatur, aut agat. Quod in fronte præſtant oculi, id in animo prudentia œconomica efficit: ſi hæc Regnis & Rebuspublicis deſit, cœca erunt, adeòq; ſicut Polyphemus, amiſſo ſemel per Ulyſſis aſtutiam unico ſuo frontis oculo, in vanum ſaxa jaciebat, ut ſeſe

ut sese ulcisceretur: ita illa quoque divitias suas & thesauros inutiliter prodigent. Sat multos hâc nostrâ ætate consumi vidimus absque fructu ex inani aliquo metu in distrahendis hostium consiliis, in exercitibus frustra conscribendis, in suscipiendis bellis, quæ aut amicâ compositione aut dissimulatione potuissent evitari, in subsidiis pecuniariis malè collocatis, & aliis inutilibus sumptibus, quibus Principes potentiores se fore autumabant, & contrà accidit. Ostentationes comminationésque auri intempestivè & imprudenter profusi seipsis evanescunt, neque possunt posteriores prioribus esse pares, eò quod una aliam enervet. Vires facilè instaurantur; at divitiæ semel inaniter effusæ recuperari nequeunt. His uti non oportet, nisi ubi necessitas postulaverit. Occurrentibus primis monstris non aureum ramum Æneas objecit, sed gladium.

† *Corripit hic subitâ trepidus formidine ferrum*
Æneas, strictámque aciem venientibus offert.

At postquam vidit nec precibus, nec pactione Charontem moveri posse, ut sese in oppositam fluvii ripam trajiceret, aureum ramum protulit (abditum hactenus & occultatum) & munere isto iratum illius animum e placavit.

* *Si te nulla movet tantæ pietatis imago,*
At ramum hunc (aperit ramum, qui veste latebat)
Agnoscas. Tumida ex ira tunc corda residunt.
Nec plura his, ille admirans venerabile donum
Fatalis virgæ longo post tempore visum,
Cæruleam advertit puppim.

In eam ergo curam incumbant Principes, ut illos prudentiæ oculos, supra sceptrum collocatos, claros semper habeant & perspicaces, neque œconomiam dedignentur; ab hac enim salus illorum dependet & conservatio, & ipsi subditorum suorum patresfamilias sunt. Magnus ille Augusti animus boni publici

† Virgil. e *Munus absconditum extinguit iras.* Prov. 21. 14. * Virgil.

caussa eò usque se demittebat (quemadmodum alibi dicimus) ut manu suâ adnotaret accepta & expensa redituum Imperii. Si in Hispania minùs prodigum fuisset bellum, & pax magis œconomica, jam pridem universo orbi dominaretur. Verùm per incuriam, quæ plerunque magnam potentiam comitari solet, opes illæ, quæ Hispaniam inexpugnabilem reddere potuissent, nunc ad alias Nationes transiêre. A simplici Indorum gente rerum vilium permutatione eas coemimus; & postea nos ipsi, æquè simplices ac illi, finimus, ut exteri rursum eas à nobis aliò asportent, & cuprum fortassis, aut plumbum pro iis restituant. Castellæ regnum fuit, quod viribus suis & fortitudine Monarchiam evexit, interim triumphant alia, ipsum verò inopiam pænè patitur, neque rectè uti novit tot ingentibus thesauris, qui peregrè advehuntur. Ita placuit providentiæ divinæ potentias attemperare inter se, & ad æqualitatem aliquam reducere. Grandioribus vires largita est, at non industriam, contrà ac concessit minoribus. Verùm ne detegere solùm vulnera videar, & non etiam iisdem mederi, indicabo hic paucis caussas eorum & remedia. Neque tamen hæc ex quinta erunt essentia, ùt loquuntur, neque ex arbitrio solùm speculativo, quæ primùm cum admiratione suspicit novitas, postea cum damno rejicit experientia; sed ea, quæ ratio suggerit naturalis, & tanquam vulgaria contemnit ignorantia. Potissimæ divitiæ ac opes terræ fructus sunt. Nec ditiores in regnis fodinæ, quàm Agricultura. Nôrant illud Ægyptii, qui sceptrum sic efformabant, ut inferne in vomerem aratri desineret, volentes innuere, in eo potissimùm potentiam illius & amplitudinem consistere. Plus emolumenti acclivia montis Vesuvii latera adferunt, quàm Potosus mons cum intimis suis visceribus, licèt argentiferis. Non mero casu natura tam liberaliter omnibus orbis partibus fructus impertivit, aurum verò argentúmque in imis terræ, penetralibus abdidit. Datâ

operâ

operâ communes illos fecit, & ſupra terram palàm expoſuit: † *Maxima enim pars hominum è terra vivit, & fructibus urbanis*; iſta verò metalla in profundo concluſit, ut labore opus eſſet ad ea eruenda expurgandáque, ne copia eorundem noceret mortalibus, ſi plus ſuppeteret, quàm pro quotidiano commercio & negotiatione, quæ loco permutationis mercium, monetâ nunc ſolent confici, foret neceſſarium. E ſolis pœnè terræ fructibus tam opulenta & locuples fuit Hiſpania ſuperioribus ſæculis, ut Rex Franciæ Ludovicus temporibus * Regis Alphonſi Imperatoris Toletum veniens, aulæ illius magnificentiam & ſplendorem fuerit admiratus, negaveritque ſe curiam ſimilem in Europa & Aſia, quas Provincias præſens obierat, quo tempore ſacram expeditionem ſuſcepit, unquam vidiſſe. † Tantum ſplendorem unus tunc Caſtellæ Rex ſervabat, tot bellis inteſtinis diſtractus, & majore regnorum illius parte à Mauris occupata. Et ſunt inter Auctores, qui dicant, in ſola Caſtella pro bello ſacro adverſus Chriſtiani nominis hoſtem centum peditum millia, decem millia equitum ex nationibus exteris confluxiſſe, curruum, impedimentis portandis, fuiſſe ſexaginta millia, & præterea à Rege Alphonſo tertio militibus omnibus, Tribunis & Principibus pro cujuſque munere ac dignitate ſtipendia in dies ſingulos annumerata. Sumptus iſtos ingentes & proviſiones, quarum veritas vix hoc tempore fidem invenit, ſola præſtare Caſtella, & inſuper exercitus hoſtium multò etiam copioſiores alere potuit, nec tamen theſauros tunc expectabat extraneos, temporum injuriis & hoſtibus expoſitos, uſque dum Cantabro cuidam per mare vaſtum oberranti, applaudente fortunâ, videre licuit, & deſignare novum aliquem orbem, antea incognitum, aut certè ab antiquis oblivioni traditum, & gloriæ Columbi reſervatum, qui poſt Hiſpani illius, primi detectoris, obitum

† Ariſt. lib. 1. Polit. c. 5. * Mar. hiſt. Hiſp. l. 11. cap. 3. † Idem hiſt. Hiſp. l. 11. c. 23.

obitum potius delineationibus, quas ille fecerat, promittere ausus fuit, ostensurum se reipsâ, non absq; rei veritate detectas fuisse Provincias illas tam remotas, nec absque caussa ab ipsa Natura interjectis undarum montibus, tam longè positas. Communicavit hoc consilium suum cum viris quibusdam principibus, ut subsidio eorundem tam arduum, támque difficile opus faciliùs sibi aggredi liceret; verùm nemo repertus fuit, qui tantæ novitati fidem haberet. Quòd si ex providentia quadam factum fuisset, & non potiùs ob denegatam fidem, prudentiæ laudem promereri potuissent, quam consecuta olim fuit Respublica Carthaginensis, quando jactantibus se coram Senatu quibusdam Nautis de inventa quadam Insula opibus deliciisque affluente (Hispaniolam fuisse credunt) interfici eos jussit, existimans hanc talis Insulæ detectionem Reipublicæ plus detrimenti quàm commodi allaturam. Recurrit denique Columbus ad Reges Catholicos, Ferdinandum & Isabellam, quorum generosi animi, plurium orbium capaces, uno solo contenti non erant, qui proinde cùm fidem illi tribuissent, & sumptus initer necessarios, immensis Oceani fluctibus sese commisit, & post diuturnas & longinquas navigationes, in quibus non minùs à sociorum diffidentia, quàm incognitis maris vorticibus fuit periculi, cum navibus auro argentoque onustis in Hispaniam rediit. Admiratus est populus ad ripam Bætis pretiosos illos terræ partus, Indorum sudore protractos in lucem, & nostrâ advectos audaciâ atque industriâ. Verùm totum hoc invertit postea tantarum opum possessio & abundantia. Stitit illicò aratrum agricultura, & jam sericum indura molliùs habuit callosas à labore manus. Mercatura altiores sumens animos mensas argentarias commutavit in ephippia, & per plateas publicas otiosa vagari cœpit. Artes fastidivere instrumenta mechanica, Monetæ aureæ argenteæque quasem aspernatæ sunt mixturam, & exclusis aliis

me-

metallis, puræ manserunt & sinceræ, adeòque à Nationibus aliis per vias varias expetitæ fuerunt & conquisitæ. Res omnes in superbiam se extulère, & vilescente jam auro argentoque pretia sua accenderunt. Accidit nimirum Regibus, quod Neroni Imperatori, quem homo quidam Afer in fraudem induxit, jactitans in fundo suo ingentem se reperisse thesaurum, quem Regina Dido ibi defodisse crederetur, aut ne divitiarum affluentia viriles subditorum suorum animos enervaret, aut ne aliorum fortè cupiditas arma in Regnum suum pelliceret: quod quia Imperator tanquam certum & exploratum habebat, † *glis cebat interim luxuria spe inani, consumebantúrque veteres opes, quasi oblatis, quas multos per annos prodigeret. Quin & inde jam largiebatur: & divitiarum exspectatio inter caussas publicæ paupertatis erat.* Eâdem spe delusi nos quoque nobis persuasimus, non ultra opes esse fixis & statis ærariis, sed sufficere mobilia illa, & incerta classium, nec satis expendimus, potentiam hanc nostram à ventorum tempestatúmque dependere arbitrio, quomodo vitam populi Romani ex iisdem dependere ajebat Tiberius, eò quòd sustentationi necessaria Provinciæ transmarinæ iis *f* submitterent; quod periculum Aletus ponderabat persuasurus Gofredo, ut à suscepto bello sacro desisteret.

* *Da i venti dunque il viver tuo depende?*

§. Et quia *de facultatibus suis ampliùs, quàm in his est, plerunque sperant homines*, crevit fastus & pompa regia, aucta sunt salaria, stipendia, & alii Coronæ sumptus è fiducia & exspectatione extranearum opum, quæ malè dein administratæ, aut non satis conservatæ tantis impensis minimè potuerunt sufficere,

† Tacit. lib. 16. Annal. *f At herculè nemo refert, quòd Italia externæ opis indiget, quòd vita populi Romani per incerta maris & tempestatum quotidie volvitur.* Tacit. lib. 3. Annal. * Tass. §. in fraudem institut. quibus & caus. man.

cere, & occasionem dederunt æri alieno contrahendo, hoc verò usuris & cambiis. Ingravescente porrò necessitate, majoribus indies sumptibus opus fuit. Sed nihil bono communi plus nocuit, quàm permutatio Monetarum, quódque animadversum non fuerit, non minùs ac ipsam religionem, [1] in sua puritate conservandas eas esse, & Reges Alphonsum sapientem, Alphonsum undecimum, & Henricum secundum, qui eas immutarunt, & Regnum & seipsos in gravissimum conjecisse discrimen, quorum damna documento nobis esse deberent; sed quando fatalia mala sunt, nec experientiæ movent, nec exempla. Surdus itaque ad hæc monita Rex Philippus III. in duplum auxit valorem monetæ æreæ, quæ ad ea usque tempora contemperata sic fuerat, ut levium rerum deserviret commercio, & tamen monetæ majoris pretium exæquaret. Innotuit Nationibus exteris æstimatio, quam monetarius Regis marculus vili isti materiæ tribuerat, & mox illa ipsa in negotiationibus uti cœpêre, siquidem cuprum elaboratum invexêre in Hispaniam asportatis inde auro, argento, aliisque mercibus. Quâ re plus attulere damni, quàm si serpentes omnes & animalia venenata Africæ sparsissent per Hispaniam, & Hispani, qui aliàs irriserant Rhodios, quòd cupreâ uterentur monetâ, Nationibus aliis risui fuerunt & ludibrio. Impeditum fuit commercium gravi illo & inutili metallo. Creverunt rerum pretia, & merces sensim defuere, sicut temporibus Regis Alphonsi sapientis. Cessavit emptio & venditio, atque unà imminuti sunt reditus regii, adeòque necesse fuit nova tributorum & exactionum adinvenire media; unde porrò factum, ut interquiescentibus jam commerciis Castellæ opes consumerentur, & eadem renovarentur incommoda, subortis aliis ex aliis, quæ circulum fecere perniciosum, majoremque nunc minitantur ruinam, ni tem-

[1] Mar.hist.Hisp.lib.13.cap.9.lib.16.cap.2.lib.17.cap.14.

tempori adferatur remedium, & pretium monetæ illius æreæ ad valorem suum intrinsecum reducatur. Quis igitur non existimasset, auro novi illius orbis mox hunc alterum acquisitum iri? & vidimus tamen, plus antea effectum fuisse solo animi robore ac fortitudine, quàm postea tantis divitiis; uti Vitellii tempore Tacitus *g* observavit. Illa ipsa damna ex Indiarum detectione mox experta sunt alia etiam Regna & Provinciæ exteræ, ob fiduciam tantarum opum, & passu eodem, quo in Castella, ascendit in iis rerum pretium, & accrevere sumptus, ultrà quàm proprii ferrent reditus, unde etiamnum iisdem conflictantur incommodis,& tantò quidem majoribus,quantò Provinciæ illæ absunt longiùs, & incertius est auri atque argenti remedium, quod advehitur ex Indiis, & ab Hispania iis communicari debet.

§. Hæc incommoda sunt, quæ Indiarum detectio secum attulit, & incognitis eorundem caussis, facilè cognoscuntur remedia. Primum est, ùt ne negligatur Agricultura spe illarum opum; eæ enim,quas è terra colligimus, magis naturales sunt, certiores & magis omnibus communes; quare Agricolis privilegia concedere oporteret, eósque ab oneribus belli aliisq; eximere.

Secundùm est, ùt (cùm res quælibet in integrum restituatur per media contraria iis, à quibus destructa fuit, sumptúsque majores sint, quàm metallorum illorum spes & exspectatio) procuret Princeps, tanquam bonus paterfamilias; id quod Neroni suaserunt *h* Senatores,ut reditus publici excedant potiùs quàm deficiant sumptus ordinarios, moderando superfluos ad imitationem Antonii Pii Imperatoris, qui stipendia & salaria Imperii non necessaria omnino sustu-

g *Vires luxu corrumpebantur, contra veterem disciplinam & instituta Majorum, apud quos Virtute, quàm pecuniâ res Romana meliùs stetit.* Tac. l.2. hist. h *Vt ratio quæstuum, & necessitas erogationum inter se congruerent.* Tac. l. 13. Annal.

sustulit, quo modo eadem etiam correxit Alexander Severus Imperator, dicens Tyrannum esse Principem, qui suarum provinciarum visceribus ea sustentaret. Deplorent pauci ejusmodi correctiones, non ipsum Regnum. Quòd si abusus & providentiæ defectus ditarunt officia, & munera tam pacis, quàm belli: si ea introduxit vanitas titulo magnificentiæ, cur eadem non emendet prudentia? cúmque quantò majores sunt Monarchiæ, tantò abusus illi majores sint, ita majores quoque erunt effectus hujus remedii. Nullum tributum, nullus reditus amplior, quàm vitare sumptus. Aurum, quod effusum est semel, non revertitur. Aggeribus oppositis crescunt fluviorum fontes. Attinere pecuniam, est sistere argentum vivum, & lapis philosophicus maximè probatus ac locuples. Unde certum mihi est, si Rex aliquis per Ministros suos probè instructus de sumptibus, qui terrâ marique evitari possent, eos moderetur, reditus illius tam fore liberos, ut sufficerent ad solvenda debita, ad minuenda tributa, & ingentes thesauros accumulandos; quomodo fecit [1] Rex Henricus III. qui cùm patrimonium regium graviter obæratum animadverteret coactis generalibus Comitiis, cum proceribus deliberavit de remedio, neque aliud commodius visum, quàm quod hîc proponimus; æs militare scilicet & pensiones ad antiquas priorum Regum rationes revocandas, & sumptus superfluos tollendos esse. Qua in re curandum præterea, ut ne tot sint ærarii publici Quæstores, Magistri rationum, & Exactores, qui (ut alibi diximus) arenæ quædam sunt Libycæ, ubi exarescunt & consumuntur omnes redituum regiorum rivuli, qui illac transeunt. Magnus Turcarum Imperator, tametsi ingentia habeat vectigalia, pro iis tamen colligendis non nisi duobus utitur supremis ærarii Præfectis; uno in Asia, in Europa altero. Rex Franciæ Henricus quartus (non minùs œconomiæ peritus, ac fortis) damnum istud agno-

[1] Mar. hist. Hisp. lib. 19. c. 2.

agnovit, adeòque pecuniæ regiæ Ministros ad sufficientem minorémque numerum reduxit.

Tertium remedium est, ut[f] *quoniam plerunque inverecundâ petentium inhiatione constringuntur Principes, ut etiam non concedenda tribuant*, privilegia, immunitates & gratiæ ærario regio perniciosæ revocentur, si præsertim concurrant caussæ, quæ aliàs ad similia beneficia Regis Henrici IV. revocanda in quadam lege moverunt Reges Catholicos. Nam (ut in alia lege dixerunt) [*] *no conviene à los Reyes usar de tanta largueza, que sea convertida en destruicion, porque la franqueza debe ser usada con ordenada intencion, no menguando la Corona Real, ni la Real Dignidad*. Et si aut necessitas, aut negligentia Principis illud non considerarit, postea parandum est remedium. Eam ob caussam, cùm Rex Ramirus Aragonius Corona se abdicasset, rescissæ sunt donationes omnes, quæ Regni vires exhauserant. Idem fecêre Rex Henricus secundus, cognomento Liberalis, & Regina Isabella. Rex Joannes secundus revocavit privilegia & immunitates, quas ipse & ejus Antecessores quibusdam indulserant. Principibus nempe usu venit, quod idolis Babylonicis, è quorum coronis, teste Jeremia, Sacerdotes aurum argentúmque subducebant, & convertebant in usus proprios. Istud cùm intellexisset Rex Henricus tertius, præcipuos Regni Proceres captivos detinuit, & reddere jussit, quod è Coronæ redditibus usurpaverant, quo facto, & bonâ vectigalium regiorum administratione ingentes in arce Madritensi thesauros congregavit.

Remedium ultimum (quod primum esse debuerat) illud est, ut nimirum Princeps ipse tam circa se, quàm suam familiam sumptus vitet superfluos; si qui-

[f] L. fin. C. de man. non exec. lib. 11. * L. 15 tt. 10. lib. 5. Recop. L. 3. tt. 10. lib. 5. Recop. i *Coronis certè aureas habent super capita sua Dii illorum; unde subtrahunt Sacerdotes ab eis aurum & argentum, & erogant illud in semetipsos*. Baruch. 6. 9.

quidem velit, ut eosdem etiam Status sui defugiant; quorum emendatio (uti ajebat Rex k Theodatus) ab ipso Principe inchoari debet, ut effectum habeat. Sanctus Ludovicus Franciæ Rex Filium suum Philippum admonuit, *daret operam, ut impensa moderata essent, & rationi consentanea.* † Malum ex eo oritur, quòd Principes ad animi magnitudinem pertinere arbitrentur, si sumptuum rationes nunquam ineant, & quod profusionem pro libertate habeant, nec satis considerent, deficientibus opibus, contemptos se fore, verámque magnificentiam non in eo consistere, quòd multa inutiliter prodigantur, aut in solennitatibus publicis, aliisque ostentationibus, sed quòd arces & propugnacula sufficientibus instructa sint præsidiis, & conserventur exercitus. Carolus quintus Imperator in Comitiis Vallisoletanis officia & stipendia Palatii sui moderatus est. Vera Principum magnanimitas in eo est posita, si liberales sint erga alios, in semetipsos parci & moderati. Propterea Hispaniæ & Franciæ Rex Sisenandus (hoc titulo eum compellavit Concilium Toletanum quartum) dicebat, Reges esse debere * *mas escasos, que gastadores*; hoc est, parcos magis, quàm prodigos. Sat scio, quàm remedia ista difficilia sint & ardua; verùm tamen, ut cum Petrarcha hoc dicam, †*Multa scribo, non tam ut sæculo meo prosim, cujus jam desperata miseria est, quàm ut me ipsum conceptis exonerem, & animum scriptis soler.*

§. De monetarum remediis vix ausim aliquid dicere, quia pupillæ sunt oculorum Reipublicæ, quæ sine offensione manibus tangi se non sinunt, adeòque satiùs videtur intactas eas relinquere, quàm usum antiquum immutare. Nullum tantum est judicium, quod prævertere queat incommoda omnia, quæ ex quacunque illarum novitate subnasci solent, donec expe-

k *A domesticis volumus inchoare disciplinam, ut reliquos pudeat errare, quando nostris cognoscimur excedendi licentiam non præbere.* Cassiod. l. 10. ep. 5. † Bell. in vita S. Ludov. * L. 2. del prol. del fuer Juz. † Petrarch.

experientia ipsa ea deprehendat: cùm enim sint veluti regula & mensura contractuum, iis variatis patiuntur omnes, perturbantur commercia, & Respublica ipsa quasi extra se ponitur. Eam ob rem, postquam Rex Petrus secundus Coronâ se abdicasset, prudentissimè statutum fuit ab Aragoniæ Regno, ut omnes deinceps Reges antè, quàm ad sceptrum admitterentur, jurejurando se obstringerent, nihil se circa usum & materiam monetarum immutaturos. Hæc Principis est obligatio, quomodo ad eundem Regem Petrum perscripsit Innocentius III. Pontifex, cùm Regnum illud adversus ipsum tumultuari inciperet, cujus rei illa videtur ratio, quòd Princeps juri gentium subjectus sit, & tanquam custos fidei publicæ cavere debeat, ne monetarum natura immutetur, quæ in materia, forma, & quantitate consistit; neque potest bene constitutum esse Regnum, ubi illarum deficit puritas. Verùm ne hanc materiam tam Reipublicæ utilem omnino silens prætercam, duo solùm dicam: primum est, tunc monetam justam fore, & ab incommodis liberam, cùm ad valorem ejus intrinsecum sola signatura exterior accesserit, & auri argentique inter se contemperatio convenerit cum mixtura simili aliorum Principum: ita enim fiet, ut è Regno aliò non transportentur. Alterum est, ut monetæ eodem pondere & valore constent, quo monetæ aliorum Principum, permittendo insuper, ut extranearum etiam usus sit; neque supremo Principis imperio quicquam derogat, si in sua ditione typo monetario & insignibus alienis utatur, quæ solum pondus & valorem metalli illius attestentur. Atq; hoc commodissimum videtur in iis Monarchiis, quæ commercia & negotiationes cum Nationibus variis exercent.

SYM-

SYMBOLVM LXX.

NOn fert consortes Imperium, nec dividi se finit Majestas: fieri enim non potest, ut eorum quilibet uno eodemque tempore mandet simul & pareat, præsertim cùm potestas & casus occurrentes tam accuratè inter duos dispertiri nequeant, aut ambitio tam servari in æquilibrio, quin alter altero velit esse superior, aut quin invidia & æmulatio perturbent concordiam.

* *Nulla fides Regni sociis, omnisque potestas*
Impatiens consortis erit.

Impossibile videtur, ut jussa & imperia duorum, qu[...] simu[...]

* Lucan.

ſimul præſunt, non ſibi invicem adverſentur. Moyſes & Aaron germani fratres erant, & tamen, cum Deus hunc illi ſocium adjunxiſſet, oportuit adhuc, ut amborum aſſiſteret labiis, & utrique oſtenderet, quid agendum eſſet, ne qua inter eos diſſenſio [a] orirctur. † *Unum eſt Reipublicæ corpus, atque adeò unius animo regendum.* Etiam Regem dignitate ejectum Rex alius in regno ſuo ferre non ſuſtinet. Hanc excuſationem attulit Luſitaniæ Rex, cùm Regem Petrum à fratre Henrico profugum nollet admittere. Sane matrimonii vinculo, quo corpora pariter uniuntur ac voluntates, inſigni item prudentia Regis Ferdinandi & Reginæ Iſabellæ conjugis opus fuit, ne quid incommodi naſceretur ex eo, quòd junctim Caſtellæ regna moderarentur. * *Arduum nempe eſt, eodem loci potentiam & concordiam eſſe.* Et tametſi Diocletianum inter & Maximianum, qui unà Imperium gubernabant, aliqua fuerit unio, ea tamen incommodis ſuis & offenſionibus mutuis omnino non caruit. Eam ob rem in Republica Romana Conſules alternatim imperabant.

Verùm ſi pluribus, quàm uno Principe opus fuerit; præſtat eſſe tres potiùs: unius enim auctoritas aliorum duorum ambitionem coercebit. Factio habere locum non poteſt, ubi nequit eſſe æqualitas, quæ cauſſa fuit cur Triumviratus Cæſaris, Craſſi & Pompeji, Antonii item Lepidi & Auguſti aliquanto tempore perdurârit. Quia Regi Henrico tertio, dum in minori ætate eſſet, tres alii aſſiſtebant, rectè regni illius ſucceſſit gubernatio. Eandem quoque rationem præ oculis habuit Rex Alphonſus Sapiens, quando ſtatuit, † ut durante pupillari Regum ætate aut unus, aut tres, aut quinque, aut ſeptem regni gubernacula adminiſtrarent. Id quia in ſimili ætate Re-

a *Et ego ero in ore tuo, & in ore illius, & oſtendam vobis, quid agere debeatis.* Exodi 4. 15. † Tacit. lib. 1. Annal. * Idem lib. 4. Annal. † Mar. hiſt. Hiſp. lib. 15. cap. 12.

gis Alphonsi XI. factum non fuerat, magnos motus experta est Castella, ab infantibus Joanne & Petro administrata, adeòque necesse fuit, ut Consilium regium Regni procurationem susciperet. Quanquam semper violentum erit imperium, quod ab uno solo non dependet, sed in varias divisum est partes; id quod Alexandri Monarchiæ accidit, quæ etsi totum ferè orbem comprehenderet, diurna tamen haud fuit, eò quòd illo defuncto multi in ea Principes ac Reges succederent. Quam in Hispania Mauri erexerant, ea stetisset diutiùs, nisi in plura Regna fuisset divisa. Hoc ipsum in præsenti repræsentatur Emblemate, per arborem coronatam, quæ Regnum significat, quàm si duæ manus in diversas distrahant partes, etsi ejusdem sint sanguinis, eam tamen discerpent, & rumpetur, atque inutilis fiet Corona: ambitio enim humana interdum etiam vinculorum Naturæ obliviscitur. Statibus inter filios divisis Corona unita manere non potest, tametsi gravissimum iis impendeat periculum. Quisque suo invigilat commodo, & sceptrum integrum suis conatur claudere manibus, quomodo Pater ejusdem illud tenuit. * Ita Regi Sanctio majori accidit; omnia pœnè Hispaniæ Regna ipsius unius parebant imperio, non absque divino Numine, ut unitis inter se viribus, Maurorum tandem dominium, quod in præcipiti erat, opprimeretur, & excuteretur cervicibus tyrannicum illud jugum; ipse verò affectu magis paterno, quàm prudentiâ politicâ Regna inter filios suos partitus est, ratus vires sic constitutas fortiores fore, magisque inter se concordes ad oppugnandum communem hostem; verùm quilibet fratrum pro Rege haberi voluit, & divisa inter plures majestas splendorem ac vires perdidit: cúmque offensæ & æmulationes domesticæ altiùs animo hæreant, quàm extraneæ, mox intestina inter eos bella nata sunt, motúsque exitiales, dum unus alterum (cum gravissimo boni publici detrimento) Regno

* Mar. hist. Hisp. lib. 9. c. 1.

Regno ejicere conatus est. Potuisset sanè error iste experientiâ comprobatus, documento esse cæteris Regibus futuris temporibus; sed tamen in eundem postea inciderunt iterum Rex Ferdinandus Magnus, † Alphonsus Imperator, & Rex Jacobus primus Aragonius, qui simili modo Regnorum suorum imperium in filios suos divisêre. Aut amoris proprii vis est ista, aut humana conditio, novitatis avida, quæ abolitas sæpe opiniones resuscitat, putátque factum optimè, quicquid egêre Antecessores; nisi forsan ideo etiam eorum requiramus exempla, ut excusare possimus, quod facere intendimus. * Prudentior ea in re fuit Rex Jacobus secundus Aragonius, qui lege perpetuâ sanxit, ut Regna Aragoniæ & Valentiæ, ac Catalauniæ Principatus individuo inter se nexu copularentur.

§. Nec excusari possunt errores isti Lege duodecim tabularum, aut jure communi, decernenda inter fratres paternâ hæreditate, nec ratione etiam naturali, quæ suadere videtur, ut sicut pater communem filiis vitam tribuit, ita bona quoque illius omnibus sint communia; ista, inquam, non excusant: nam Rex persona est publica, & ùt talis agere debet, non tanquam Pater, & ad subditorum magis, quàm filiorum suorum commoda attendere; est præterea Regnum bonum quoddam publicum, adeòque velut alienum, de quo Rex æquè pro arbitrio disponere non potest, ac de bonis suis privatis, præsertim cùm jam subditi (ex quo uni se submisêre) certum quoddam jus acquisiverint, ad suam conservationem & securitatem, imò splendorem etiam & amplitudinem, ut ne dissolvatur corpus illud Statuum, à quo potissimùm habent, ut æstimentur ab aliis, & securi sint; cúmque jus illud commune sit & universale, privato anteferri meritò debet, uti & amori & affectui paterno, aut desiderio pacem constituendi inter filios.

† Mar. hist. Hisp. lib. 9. c. 8. lib. 11. c. 5. lib. 14. c. 2.
* Idem hist. Hisp. lib. 5. c. 19.

Præterquam quod per istam Regni divisionem illi non obtinetur, sed potentia ae vires præbentur potiùs, ut digladientur inter se de facta partitione, cùm tam æqualis nunquam esse possit, ut omnibus satis fiat. Quietioribus vivere licebit fratribus, si sustentatio eorundem ab uno aliquo, qui cum summo præest imperio, dependeat: tunc enim facilè est certo cuique deputare reditus, qui ad tuendum sanguinis splendorem sint satis; quomodo *a* fecit Josaphatus nec opus erit uti stylo barbaro Turcarum, aut impiâ illâ politicâ, quæ nullum dominationis ædificium satis tutum & securum arbitratur, nisi ejus cæmentum sanguine eorum, qui jus aliquod possunt obtendere aspergatur, is perinde quasi calcis instar sit, quæ firmat lapides.

Ob dictas rationes omnes ferè Nationes successionem electioni prætulerunt, minimè nesciæ, interire gnum divisionibus esse obnoxium, & [†] *minori discrimine sumi Principem, quàm quæri.*

Quamobrem cùm præstet unum aliquem in Corona succedere, Naturæ conformius fuit ejusdem qui ordinem, illum scilicet fratribus cæteris præferendo. cui illa primùm vitam lucémque impertiit atque adeò decuit, ut nec ætas pupillaris, nec alii defectus naturales obstarent juri jam acquisito, præsertim cùm majora nascantur incommoda, si illud ad aliud um transeat, cujus rei è sacris literis plurima exempla suppetunt.

Eadem caussa idémque jus etiam in fœminis locum habet, ut si è virili sexu deficiant, ipsæ ad coronam admittantur, ne inter transversales eam dividere necesse sit, qui plerunque Statibus diversis & diversos subditos pertinentibus constant, quan successio per lineam rectam definit, & tametsi l
Sali

a *Deditque eis Pater suus multa munera argenti & au & pensitationes, cum civitatibus munitissimis in Inda: Regnum autem tradidit Ioram, eò quòd esset primogenitus.* 2. Par. 21. 3. † Tacit. l. 1. hist.

salica sub specie honestatis vel imbecillitatis sexûs (nisi tamen fortè invidia & ambitio virorum ea fuerit) contra plurima illustria exempla, quæ consilium & fortitudinem muliebris etiam sexûs approbant, multa expendit incommoda, ob quæ rationi videri possit consentaneum, ne Regni sint hæredes; inter illa tamen omnia nullum tanti est ponderis, ac utilitas illa, ut ne interregno locus detur: imò aliæ sanè graves sese offerunt rationes, cur eæ ad sceptrum admitti meritò debeant, ut nimirum plurium tollatur ambitus, & impediantur inde nasci solita propter successionem bella civilia, atque ut filiâ hærede cum magnis Principibus in matrimonium collocata, accedant ad Coronam magni Statûs; uti in Castellæ Regno & domo Austriaca accidit In minoribus solùm principatibus istud videri posset inconveniens, ne videlicet, si fœminæ nubant Regibus, pereat familia, & Status unus cum alio confundatur.

SYMBOLVM LXXI.

QUid non vincit labor improbus? domat ferrum, emollit æs, aurum in subtilissimas ducit laminas, & durissimum incîdit adamantem. Mollis funis motûs diuturnitate marmoream etiam putei marginem sensim atterit; quâ consideratione S. Isidorus, cùm literis daret operam, ingenii sui tarditatem superavit. Quod unquam munimentum excogitavit defensionis amor, quod obfirmata pertinacia non expugnet? Muros etiam densissimos validissimosque subruit obstinatus impetus ferratæ trabis, quam Arietem Antiqui nuncupabant, à forma nimirum arietini capitis, quam referebat. Castrum fulmineo glandium imbre munitum, septum muris, propugnaculis, & fossis, palæ tandem ac ligoni cedit. Animum constantem nulla moratur difficultas, Templum gloriæ non in amœna valle situm est, neq; in delitiosa aliqua planitie, sed in vertice montis, quò subeundum per asperas semitas, vepres inter

& ſpinas. Non producit palmas ſolum molle ac tenerum, Templa Minervæ, Marti & Herculi (Diis ob virtutem ſuam glorioſis) conſecrata non opere Corin-

thio ſeu topiario, variis & elegantibus cælaturis inſigni, conſtructa erant, ſicut dedicata Floræ & Veneri; ſed opere Dorico impolito ac rudi abſque ullo oculorum oblectamento: nec aliud eorundem coronides teſtabantur ac zophori, quàm à labore illa fuiſſe ædificia, non à deliciis aut otio. Argos navis inter ſidera translata non fuit, quamdiu inter navalia concluſa ſubſtitit; ſed poſtquam ventis & fluctibus ſeſe objiciens, tempeſtates ac pericula eventu felici ſuſtinuit. Nullus unquam Princeps plures adeptus eſt Coronas, qui otio & deliciis ſeſe dedidit. Omnibus omni

omnino hominibus labor est necessarius, cumprimis verò Principi: ex aliis enim quisque sibi natus est solùm, Princeps omnibus. Regnare non quietis officium est. Erant, qui coram Alphonso Rege Aragonio & Neapolitano laborem in Regibus improbabant; at respondit ille: *An ergo putatis manus à Natura Regibus concessas, ut otiosa essent?* Consideraverit, opinor, Rex prudentissimus admirabilem illam manuum fabricam, earundem juncturas, facilitatem pandendi sese & explicandi, claudendi robur, consensionem item mutuam in efficiendo, quicquid intelligentiæ idea obtulerit, quippe quæ velut instrumenta sunt artium omnium; ex quo deinde ratiocinatus sic fuerit, artificium ejusmodi & structuram non à casu esse, neque otii gratiâ, sed propter laborem & industriam. Regi, qui otiosas semper & diductas habuerit manus, facilè sceptrum ex iisdem elabetur, & unà sese cum illo in altum tollent, qui Regis assistunt lateri. Majorum virtus & fortitudo heroica cineribus obruitur in Posteris, si luxui & deliciis Imperii nimiùm indulgeant, immo magnorum Principum sanguis sensim penitùs interit; uti fieri videmus in generosioribus equis, si è locis siccis & aridioribus in palustria transferantur, aut quæ nimio abundant pabulo. * Movit ea res Fridericum Regem Neapolitanum, ut sub extremum vitæ filium suum Calabriæ Ducem per literas hortaretur, exercitiis militaribus & equestri firmaret corpus, neque præposteris voluptatibus frangi se sineret, aut difficultatibus & periculis terreri. Animo quoque sua est occupatio, sine qua affectuum suorum & passionum jactatus fluctibus, & in vitiorum scopulos incidit. Pœnæ loco Deus homini laborem a injunxit, ita tamen, ut is unà medium esset ad quietem illius & prosperitatem. Neque otium, neque inertia, sed solus labor illa tam alta jecit

*Mar. hist. Hisp. l. 28. c. 11. a *In sudore vultûs tui vesceris pane tuo.* Gen. 3. 19.

fundamenta, & insignia illa ac pulcherrima extruxit ædificia Monarchiarum Medorum, Assyriorum, Græcorum, & Romanorum. Ille, ille fuit, qui longo tempore earundem amplitudinem sustinuit; ille etiamnum est, qui in Rebuspublicis conservat felicitatem politicam, quæ cùm ex parte consistat in subsidio illo mutuo, quod ex multorum laboribus suæ quisq; necessitati sublevandæ in promptu habet; nisi isti perpetuò vigerent, cessarent commoda omnia, quibus permoti homines civilem cum aliis colere cœperunt societatem, & Reipublicæ ordinem instituere. Porrò ad instruendum populum, proponit Sapientia divina formicarum exemplum, tanquam quæ magna cum prudentia & sollicitudine æstivo tempore triticum in sua congregant granaria, ut habeant hyeme, quod ad victum *b* suppetat. Discant Principes ab exiguo hoc & prudenti animalculo, tempori urbibus, arcibus, & propugnaculis à commeatu aliisque rebus necessariis providere, & per hyemem parare arma, quibus sub æstatem in hostem ire possint. Sic apum Rempublicam nunquam non occupatam reperies. Intra & extra suas cellulas semper dulci illo labore destinentur. Sedulitas cujusque omnium affluentia est, & si earum labor integra etiam orbis Regna cera ac melle ditet, quid hominum faciet industria in una aliqua Provincia, si omnes labori velint intendere? Eam ob rem tametsi China tam populosa sit, ut septuaginta incolarum numeret milliones, ii tamen felicissimi vivunt in rerum omnium ubertate & abundantia, propterea quòd nemo inter eos sit, qui non artem aliquam exerceat. At verò, quia illud in Hispania non fit, hinc tanta rerum est inopia, non quòd soli desit fertilitas; siquidem in agris Murciæ & Carthagenæ triticum

b *Vade ad formicam, ô piger, & considera vias ejus, & disce sapientiam: quæ cùm non habeat ducem, nec præceptorem, nec Principem, parat in æstate cibum sibi.* Prov. 6, 6.

cum fœnore centuplo provenit, adeòque multis illic sæculis bellum sustentari potuit; sed quia deest agrorum cultura, exercitium artium mechanicarum, negotiatio & commercium, cui sese ista Natio minimè applicat, utpote cujus excelsus & gloriosus animus (in plebejis etiam hominibus) statu suo ac sorte, quam Natura ei dedit, contentus esse non solet, sed aspirat ad gradum altiorem Nobilitatis, & occupationes illas, quæ huic non sat conveniunt, aspernatur. Cujus incommodi illa etiam caussa videtur, quòd in Hispania non æquè, atque in Germania, distincti sint ab invicem, ac separati Nobilitatis & vulgaris plebeculæ limites.

§. Quàm porrò utilis est Reipublicæ fructuosus aliquis & insignis labor, tam noxius est deliciosus & superfluus: neque enim minùs effœminantur animi, qui exercitiis mollibus & delicatis sese occupant, quàm qui vitam otiosè transigunt. Quare in eam curam & cogitationem incumbere Principem oportet, ut occupationes publicæ in iis potissimùm artibus versentur, quæ ad defensionem & incrementum Regnorum faciunt, non ad luxum & lasciviam. Quot manus inutiliter se fatigant, ut unus aliquis splendeat digitus: quàm paucæ, ut corpus armis reluceat! Quàm multæ occupantur in fabricandis commoditatibus ad delicias & oblectamenta oculorum: quàm raræ in eruendis fossis, & mœnibus construendis, quæ urbes protegant! Quàm multæ in hortorum cultu, in efformandis è myrto navibus, animalibus, avibus: quàm paucæ in cultura agrorum! E quo fit, ut Regna rebus minimè necessariis abundent, egeant verò iis, quibus vel maximè opus esset.

§. Quamobrem cùm labor ad Reipublicæ conservationem tam utilis sit, procuret illud etiam Princeps, ut continuus ille sit, & ne impediatur multitudine nimiâ dierum, quibus populus recreationibus indulget publicis, aut piâ quâdam levitate, dum communitates dies ejusmodi leviter vovent, &

cultui divino destinant: experientia enim docuit, plerosque tunc ludis profanis sese magis dedere, quàm religiosis exercitiis. Quòd si dies illos Agricolæ impenderent, quomodo S. Isidorum Madritensem fecisse accepimus, sperari posset, tempus non iri perditum, & Angelos interim aratro manum admoturos: verùm, ut dixi, experientia contrarium docuit. Nullum tributum majus, quàm festum aliquod, in quo omnes cessant artes, earúmque lucra, & ùt S. Chrysostomus ait: † *Non gaudent Martyres, quando ex illis pecuniis honorantur, in quibus pauperes plorant.* * Atque adeò *oportebit dividi sacros & negotiosos dies, ut divina colantur, & humana non impediant.* Cura hæc fuit Concilii Moguntini tempore Leonis tertii Pontificis Maximi, eritque deinceps eorum, qui è sede S. Petri universæ præsunt Ecclesiæ, ut considerent, num expediat necne, dies festos ad minorem reducere numerum, aut præcipere, ut aliqui in Dominicas proximas transferantur.

§. Tametsi verò omnium ferè actionum finis sit quies aliqua, in iis tamen, quæ ad gubernationem pertinent, secùs accidit: Principibus enim & Rebuspublicis non sufficit laboràsse, sed & continuatio necessaria est. Unius horæ negligentia in propugnaculis multorum sæpe annorum vigilantiam & curam evertit. Intra paucos otiosè transactos Romanum cecidit Imperium, sex sæculorum labore & fortitudine eò usque sustentatum. Vix annis octo restitui Hispania potuit, octo mensium spatio deperdita. Inter acquirendum & conservandum, otium interjici non debet. Factâ jam messe, & aratro spinis coronato, iterum eodem Agricola terram subigit. Sudores illius nunquam desinunt, sed innovantur solùm. Si suis consideret horreis, & agros incultos relinqueret, mox vepribus & spinis hos cerneret consitos, & illa vacua. Attamen istud inter Agricolam & Principem interest, quòd ille stata habeat tempora, ut sementem spargat,

† Chrysost. sup. Matth. * Tac. lib. 13. Ann.

ſpargat, & meſſem colligat, Princeps non item: omnes enim menſes in gubernatione Septembres ſunt ad ſeminandum, & Auguſti ad metendum & colligendum.

§. Nec in eo acquieſcendum ſibi Princeps exiſtimet, quod Anteceſſorum ſuorum induſtriâ & labore partum accepit: alio enim & alio opus eſt ſemper, qui motum illum continuet; & ſicut ſemel in ruinam impulſa ſenſim labuntur, niſi nova aliqua vis ea ſuſtineat, ita ruunt imperia, niſi Succeſſor iiſdem ſuos ſubjiciat humeros. Hæc cauſa eſt (uti diximus) omnium ferè ruinarum. Quando Monarchia aliqua inſtituta & erecta ſemel fuerit, otioſa nunquam eſſe debet, ſed cælum potiùs imitari, cujus orbes jam inde à primo creationis momento ſuos continuant motus, & ſi moveri deſinerent, unà etiam rerum omnium generatio & productio deſineret. Floreant ſemper, & vigeant Reipublicæ exercitia, nec ſinantur corrumpi otio, uti mari accideret, niſi agitatum vento fluxum reciprocum pateretur. Cives, qui curarum obliti deliciis & voluptatibus ſe totos dedunt, nec manum operi aut labori admovent, ſuimet ipſorum hoſtes ſunt. Iſtiusmodi otioſitas contra leges & imperium machinatur, & vitiis e alitur, unde omnia tam interna, quàm externa Reipublicæ mala naſci ſolent. Solum illud otium laudabile eſt & proficuum, quod pax largitur, quódque in artibus, in officiis publicis, in exercitiis militaribus ſeſe occupat, unde inter ipſos cives ſecura quies oritur, & tranquilla felicitas, germana otioſæ iſtius occupationis filia.

e *Multam enim malitiam docuit otioſitas.* Eccleſ. 33. 29.

SYMBOLUM LXXII.

TEmperationem suam ferrum perderet, & nervus vires suas, si arcus semper intentus esset. † Utilis est labor, sed continuari haud potest, nisi quies aliqua intercedat. Jugum non semper boum incumbit cervicibus. In alterna vicissitudine rerum vigor consistit. * *Nostram omnem vitam in remissionem atque studium esse divisam*, Plato asserit. *Ca la cosa* (uti dixit Rex Alphonsus Sapiens) *que alguna vegada non fuelga, non puedo mucho durar*. Etiam agri suâ indigent quiete, ut majores deinde fructus proferant. Otio virtus instauratur, & vires colligit, haud aliter

† Plat. de lib. educ. * L. 20. tt. 5. p. 2.

aliter *a* ac fons aquæ salientis (icon præsentis Emblematis), si ea manibus comprimatur.

——— *Vires instillat, alitque*

Tempestiva quies, major post otia virtus.

Ob eam caussam dies & nox horas ita partiti sunt, ut aliæ diurnis laboribus, aliæ nocturnæ quieti destinentur. Dum dimidia terræ pars operi invigilat, somnum capit altera. De ipso Jove finxit Antiquitas, ei Atlantem aliquando in cælo humeris sustinendo succedere. Robustissimæ etiam vires pares non sunt ferendis sine intermissione curis Imperii. Labore assiduo valetudo læditur, & torpescit *b* animus; otio nimio & hic & illa vires amittunt. Tale itaque sit, qualis irrigatio plantarum esse solet, quæ eas sustentet duntaxat, non submergat penitùs; aut qualis est hominum somnus, qui si moderatus sit, corroborat, si nimius, debilitat potiùs. Nullæ remissiones meliores, quàm quibus oblectatur pariter & eruditur animus; ut fit in conversatione cum iis, qui aut scientiis, aut armis florent. Adrianus Imperator eos mensæ suæ adhibebat, quam ideo Philostratus *doctorum virorum Museum* esse ajebat. Idem in Trajano commendat Plinius, & refert Lampridius de Alexandro *c* Severo. Alphonsus Neapolitanus Rex cum iisdem à mensa in locum aliquem quietiorem se recipiebat, ut animo quoque (quemadmodum is dicere solebat) cibum suum præberet. Tiberius, quoties Roma aliò concederet, Nervum & Atticum viros eruditos itineris comites habere voluit, ut eorum sermoni-

a *Otium enim tum ad virtutes ingerendas, tum ad civilia munera obeunda requiritur.* Arist. lib. 7. Polit. cap. 9. b *Nascitur ex assiduitate laborum animorum hebetatio quædam & languor.* Sen. de tranquill. anim. c *Cùm inter suos convivaretur, aut Ulpianum, aut doctos homines adhibebat, ut haberet fabulas literatas, quibus se recreari dicebat & pasci.* Lamprid. in vita Alex. Severi.

bus dlevaretur. Franciscus primus Franciæ Rex tantum è frequenti illa & assidua cum viris doctis conversatione condidicit, ut tametsi adolescens literis operam haud navasset, optimè tamen de quavis materia dissereret. Exolevit laudatissimus iste mos & introductus nunc alius, ut mensis Principum assistant stulti, moriones, ac similes malè formati homines, Errores Naturæ & judiciorum stoliditas illorum nunc oblectamenta sunt. Suas gestiunt audire laudes etiam non promeritas, & licèt excuset eas interdum modestia, tanquam à fatuo aliquo profectas, iis tamen applaudit amor proprius, & aures sensim ad easdem assuefactæ adulationibus etiam assentatorum deinde fidem habent. Facetiæ illorum arrident voluntati, quia turpia quædam miscent interdum & vitiosa. Quòd si ejusmodi deliramenta recreent animum, quantò magis id præstabunt sententiæ concinnæ & exquisitæ doctorum virorum, qui non sint nimium graves ac severi (in quo ipsi peccant nonnunquam) sed qui festivis quibusdam sermonibus & acutè dictis nôrint se accommodare tempori? Si volupe est videre corpus aliquod monstrosum, quod nauseam aliquando movet, quantò erit jucundius percipere auribus tot prodigiosos Naturæ abortus, ejusdem opera & arcana planè extraordinaria? De Anacharsi memorat Athenæus [†] *accitu in convivium peritis ad risum commovendum hominibus, solum omnium non risisse; post autem inductâ Simiâ in risum solutum dixisse: Natura id esse animal ridiculum, hominem autem arte & studio, eóque parum honesto.* Gravis modestia hæc fuit, & digna etiam regiâ Majestate. Exploratores publici in aulis sunt istiusmodi moriones, & qui vel maximè earum corrumpant mores, immo qui ipsi vitæ & Statui Principum insidias machinari soleant.

d *Coccejus Nerva, cui legum peritia: eques Romanus, præter Sejanum, ex illustribus Curtius Atticus, cæteri liberalibus studiis præditi ferme Græci, quorum sermonibus levaretur.* Tac. l. 4. Ann. † Athen. lib. 14.

soleant. Quam ob rem minimè eos tolerare voluerunt Augustus, & Alexander Severus Imperatores. Ad unum illud prosunt interdum, ut abrepti furore suo naturali veritatem dicant Principibus.

§ Nonnulli Principes ex inani quadam negotiorum gloria & ambitione à gravioribus respirare se putant, si minoribus sese impendant, haud secùs ac pili canis rabiosi ipsius ejusdem morsioni medentur. Verùm quia non omnes animi isto modo levari possunt, neque ulla negotiorum occupatio tam exigua est, quin aliquam postulet attentionem, quæ ad animum fatigandum sufficiat, oportet, ut aliquo saltèm temporis spatio curis omnino vacet, & gubernationem seponat e tantisper. Aliqua remissio aut ludus inter negotia interponi f debet, ut ne his penitùs obruatur animus, nec eum perdat otium: molæ enim frumentariæ similis est, quæ si non habeat, quod molat, seipsam atterit. Innocentius octavus Pontifex Maximus dimisso interdum clavo navis Ecclesiæ, in serendis arbusculis sese oblectabat. Porrò in his quietis induciis ante omnia ætatis temporisque habenda est ratio, ne hilaritas fortè severitati, ingenuitas gravitati, recreatio Maiestati noceat. Enimverò relaxationes quædam vilescere faciunt animum, & Principis auctoritatem haud parum imminuunt. Ita Regi Artaxerxi probro fuit colum ducere: Augusto ludere par impar cum pueris: Domitiano muscas configere: Solimano efformare acus, & Selino acu pingere. Si Princeps adhuc ætate floreat, nullæ recreationes meliores magisque utiles, quàm quæ animi vigorem augent, & vires corporis corroborant, ut sunt armorum exercitia, decursiones equestres, saltatio numerosa, lusus pilæ grandioris, & venatio. Artes item illæ nobiles, pictoria & musica, quas

e *Satis onerum Principibus, satis etiam potentiæ.* Tac. l. 3. Ann. f *Inter negotia magis ludis est utendum: nam qui laboribus exercetur, is alternam requiem desiderat.* Arist. lib. 18. Polit. c. 3.

quas alibi in Principis educatione commendavimus, conducunt plurimùm ad instaurandos spiritus, quos negotiorum attentio absumpsit, modò in illis non impendatur tempus, quod curæ publicæ sibi vendicant, & eâ fiat moderatione, quam Rex Alphonsus in quâdam lege præscripsit: † *Emaguer, que cada una destas fuese falluda para bien, con todo eso no debe home dellas usar, si no en el tiempo, que conviene, e de manera, que aya pro, e no dano, e mas conviene esto à los Reyes, que a los otros homes, ca ellos deben fazer las cosas mui ordenadamente, e con razon.* Rex Ferdinandus Catholicus tam utiliter animo relaxando vacabat, ut ne tum quidem negotia omnino ex oculis dimitteret: nam etiam dum venationi dabat operam, aures habebat plurimùm attentas ad expeditiones, quas Secretarius aliquis ei prælegebat, oculis verò simul ardearum volatum observabat. Emmanuel Lusitaniæ Rex ne in maximis quidem animi remissionibus audientiam petentibus denegabat. Super ipsamet negotia quietem captare Principem oportet, qualem solet Delphinus dorso super undas reclinato, id quod facit in altissimo mari, quàm longissimè à tranquillo portu. Otium esse non debet, sed laxamentum.

§. Expedit etiam interdum ludis publicis exhilarare populum, ut respiret aliquantulum, & majores deinde vires adferat ad labores, quibus animum suum impendat: nam si tristis fuerit, & melancholicus adversus Principem & Magistratum suas convertit cogitationes; contrà si hi aliquam ei remissionem indulgeant, cervices cuilibet oneri subjicit, & suæ quasi generositatis immemor admittit imperium. Ea de caussa Crœsus Cyro Regi, ut Lydos in obedientia contineret, hunc in modum suadebat: * *Impera, ut liberos citharam pulsare, psallere, cauponari doceant, & mox comperies ô Rex, viros in mulieres degenerasse, nihilque metuendum, ne rebelles à te unquam desciscant.* Unde non minor servitutis catena est ista, quàm occu-

† L. 2. tit. 5. p. 2. * Herod. l. 4.

occupatio in coquendis lateribus pro Ægypti Pyramidibus, quâ Pharao Hebræum populum destinebat, ut ab eo securus esset. Eodem fine Agricola Britannis suas concessit relaxationes, † *idque apud imperitos humanitas vocabatur, cùm pars servitutis esset.* Nec ignorabant illud Tencterorum Legati, qui missi ad Agrippinenses, auctores iis fuère, ut * *instituta cultúmque patrium resumerent, abruptis voluptatibus, quibus Romani plus adversùs subjectos, quàm armis valerent.* Nec terreri se sinat Princeps delictis, quæ fortè in ejusmodi conventibus committi solent: nunquam enim ulla absque illis fit congregatio, etiam quando populus ad sacra & religiosa pertractanda in unum convenit.

§. Respublicæ magis observantes istius politicæ, quàm Principes, sinunt quemque suo arbitratu vivere, & dissimulant vitia, ut populus tyrannidem Magistratûs minùs apprehendat, & illam gubernandi rationem amet potiùs, siquidem ejusmodi licentiam libertatem arbitratur, magisque vita dissoluta capitur, quàm bene g composita. Verùm hæc ratio Statûs admodum secura non est: nam si populus legum virtutisque reverentiam exuat, facilè magistratûs quoque auctoritatem spernere incipit, imò omnia verè interna Rerumpublicarum mala è vitio nasci solent, & ad exhilarandum cum satisfactione populum, sufficit honestas quasdam ei relaxationes concedere. Vivere prout Reipublicæ expedit, non servitus est, sed libertas. Quia tamen in rebus omnibus majus reipublicæ bonum præ oculis habere oportet, præstat ejusmodi remissiones in ludos convertere, in quibus exerceantur vires; prohibere verò eos, qui à fortuna pendent, utique noxios & iis, qui imperant, & subditis: illis quidem, qui nimiùm capi

† Tacit. in vita Agric. * Idem lib. 4. hist. g *Item vivere, ut quisque velit, permissio, quoniam sic magna erit tali Reipublicæ faventium multitudo. Nam vulgò dissoluta gratior est, quàm temperata vita.* Arist. l. 6. c. 4.

capi iis se sinunt, adeòque labores defugiunt; his verò, quia ejusmodi lusibus facultates suas dissipant, & pressi inopiâ rapinas deinde exercent, & seditiones commovent.

SYMBOLUM LXXIII.

OCcultæ sunt Rerumpublicarum infirmitates: nemo facilè de iis judicium feret, ob bonam earundem dispositionem: nam etiam quæ robustissimæ videntur, corripi mox solent, & pereunt infirmitate in apertum se prodente, cùm minimè putasses; haud aliter ac terræ vapores, qui oculis conspici antè non possunt, quàm in nubes condensati fuerint. Eam ob rem omni cum diligentia labo-

laborandum Principi, ut mox primis occurratur principiis, neque ideo spernendæ caussæ, quòd aut leviores appareant, aut adhuc remotæ: uti nec primi rumores, quantumvis à ratione videantur alieni. Ecquis securus esse poterit ab eo, quod molitus suo coquit in pectore? Quævis occasio eam commovet, quævis servituris umbra, aut gubernatio minùs bona eam concitat, ut arma corripiat, & nefanda adversus Principem suum moliatur. † *Ex parvis ortâ seditione de rebus magnis dissidetur.* Si principia tolerentur, fines deinde curari non poterunt. Tumultus incrementa sumunt, ùt fluvii, qui initio exigui sunt fonticuli, & paullatim in amplissima evadunt flumina. Ne nimiam præ se ferat formidinem, connivet ad tempus imprudentia, & sensim sic augescunt, ut nullâ eis vis postea resistere valeat. * *Primis eventibus aut metum, aut fiduciam gignunt.* Eæ considerationes suspensum tenebant Tiberii animum, cùm quidam ejus servus Agrippam se finxisset, cœpissétque turbare Imperium: dubitabat enim, † *vine militum servum istum coerceret, an inanem crudelitatem tempore ipso vanescere fineret: modò nihil spernendum, modò non omnia metuenda, ambiguus pudoris ac metus reputabat.* Illud certum, tantum interdum concitatæ multitudinis esse impetum, ut cavendum sit diligenter, ne sese ipsa evertat, aut exardescat in bella civilia, quorum initia casus plerunque & fortuna moderantur, postea verò consilium ac prudentia ea a superat. Experientia multa edocet media, ad componendos Regnorum motus & seditiones. Interdum ea offert casus, & ipsa tumultuum inclinatio ea suggerit; uti Druso accidit, qui cùm videret legiones seditionis pœnitere, eò quòd defectionem lunæ, quæ in id tempus inciderat, pro malo haberent omine, illa ipsa ad eos concilian-

cillan-

† Arist. lib. 5. Polit. c. 4. * Tac. lib. 12. Ann. † Idem lib. 2. Ann. a *Initia bellorum civilium fortuna permittenda; victoriam consiliis, & ratione perfici.* Tac. l. 3. hist.

ciliandos usus *b* est; id quod in alia quoque occasione fecit Hermannus Cortesius. Nec spernenda sunt ista media tanquam levia, eadem quippe facilitate, quâ concitatur plebecula, ad concordiam quoque & tranquillitatem reduci potest. In neutro istorum rationi locus est. Cœcus quidam impetus eam commovet, & vana aliqua umbra sistit iterum. Totum in eo positum est, ut quis furori illius cedere noverit: illo siquidem sæviente vulgus modum tenere nescit; aut metuit, aut metui se facit ab *c* aliis. Quòd si quis oratione præmeditata illud lenire studuerit, operam perdet & oleum. Una aliqua vox acerbior, aut severior animadversio plus ad persuadendum habet roboris. Unico solo verbo Julius Cæsar militum seditionem composuit, cùm diceret:

——— † *Discedite castris,*
Tradite nostra viris ignavi signa Quirites.

§. Porrò ad sedandam tumultuantem plebem, efficacissimum remedium est divisio; si nimirum videat vires suas & prima capita in diversas factionum partes distrahi. Cum apibus hoc artificio utimur, quoties alatus ille grex foras ex alveari prorumpens tumultuari incipit (nam & ista Respublica domesticis suis malis non caret) & desertis domiciliis cereis, confusis agminibus per aërem circumvolitat, donec injectis pulveribus distrahantur à se invicem: tum enim subitò

* *Pulveris exigui jactu compressa quiescunt.*

Unde & figura & lemma præsentis Symboli desumpta sunt.

Tametsi verò hæc divisio semper opportuna sit, majoris tamen prudentiæ est ejusdem beneficio damna prævertere, antequam eveniant, quàm iisdem postea

b *Utendum inclinatione eâ Cæsar, & quæ casus obtulerat, in sapientiam vertenda ratus.* Tacit. lib. 1. Annal. c *Nihil in vulgo modicum terrere, ni paveant: ubi pertimuerint, impunè contemni.* Idem lib. 1. Ann. † Lucan. * Virgil. in Georg.

postea adferre remedium. † Rex Ferdinandus quartus, cùm virorum quorundam nobilium in Galæcia motus intellexisset, eos ad se accitos militaribus præfecit muneribus. Romani homines seditiosos ac turbulentos ad colonias aut exercitus ablegabant. Publius Æmilius præcipua seditionum capita in Italiam transtulit; uti & Carolus quintus Saxoniæ Nobiles, Rutilius & Germanicus milites quosdam seditiosos rude donarunt. Drusus *d* tumultuantes Legiones compescuit, dissociando eos ab invicem. Propterea temporibus Galbæ * *longis spatiis discreti exercitus, quod saluberrimum est ad continendam militarem fidem, nec vitiis nec viribus miscebantur.* Quare multis optimum visum fuit, omnem omnino cœtum populo interdicere. Eundem in finem urbs Cayri in certas regiones præaltis fossis distinctas divisa fuit, ut cives tam facilè in unum coire non possent. Nec aliud quicquam Venetias inquiete continet, quàm quòd plateas omnes mare intersecet. Separatio multos dubios reddit & ancipites, ut nesciant quæ pars securior sit; quòd si illa desit, id sequuntur omnes, quò inclinant *e* plures. Atque eam ob rem Pisander inter Athenienses seminavit discordias, ut dissoluta unione inter se divisi essent.

In seditionibus militaribus apprimè utile erit, interdum alios contra alios *f* concitare. Nam *remedium tumultus* esse solet *alius tumultus.* † In conjuratione quadam populari id consilii datum fuit Romano Senatui, ut fractis per divisionem discordiæ conjuratorum viribus, plebem plebe componeret. Atque eò spectare debuit Solonis lex, quæ pœna capitis mulctari

† Mar. hist. Hisp. lib. 25. c. 9. d *Tyronem à veterano, legionem à legione dissociant.* Tacit. lib. 1. Ann. * Idem lib. 1. hist. e *Quod in seditionibus accidit, unde plures erant, omnes fuêre.* Idem lib. 1. hist. f *Dux ad solvendam militum conspirationem, alterum in alterum concitat.* S. Chrys. † Tac. l. 2. hist.

ctari jubebat civem, qui coortâ seditione non ce alicui adhæsisset factioni, tametsi hoc esset flamm augere potiùs, quàm dividere, cùm superesset nen qui absque perturbatione intercederet medius, eá extingueret.

§. Aliud prætera efficax remedium præser ipsius Principis, populi furorem forti constantie animo contemnentis: sicut enim mare rupibus mi tur & montibus, in molli verò arena facilè frangit ita emollitur plebs, & timore corripitur, cùm se nam legitimi sui Domini frontem conspicit. † *Ita vus Augustus vultu & aspectu Actiacas legiones ex ruit.* Cùm tumultuarentur legiones Germanie * *quoties oculos ad multitudinem retulerant* milit *vocibus truculentis strepere; rursum viso Cæsare trepi re* visi sunt. Auctoritate multitudo concitata miti tur, & arma ponit. Haud secùs ac sanguis illicò pa læsæ succurrere properat; sic danda Principi ope ut mox coram adsit, ubi Statum aliquem tumultu animadverterit, Majestas subditorum animos fac suo subjicit imperio. In illa natura ipsa vim qua dam occultam posuit, quæ admirandos habet e ctus. † In ipsum usque palatium Petri quarti Re Aragonii conjurati penetraverant, & ipse ultrò obviam progressus, tumultum omnem sedavit. Nu quam sanè seditiones in Provinciis Belgicis eò usq processissent, si Rex Philippus secundus tempest se illic præsentem stetisset. Veruntamen bene pr expendere oportet istud remedium, & videre, n necessitas illud exigat: extremum quippe est, & si hil efficiat, nullum superest aliud; id quod movit berium, ut tumultuantes legiones Hungaricas & G manicas Druso & Germanico mediantibus g com ne

† Tac. lib. 1. Ann. * Idem l. 1. Ann. † Mar. h Hisp. lib. 16. cap. 13. g *Resistentésque Germanico Druso, posse à se mitigari, vel infringi; quod aliud su dium, si Imperatorem sprevissent,* Tac. lib. 1. Ann.

neret. Periculosa item est præsentia Principis, si exosus ille sit & tyrannus, facilè enim subditi obedientiæ frænum excutiunt.

§. Quòd si Regnum aliquod per dissidentes inter se familias in diversas divisum fuerit factiones, prudentis erit, ejusmodi nomina gentilitia omninò prohibere. Ita fecit (simul ac coronatus fuit) Rex Franciscus Ephebus Navarræ, severè interdicens, ne quis se Biamontesium, aut Agramontesium nominaret, quæ duæ familiæ in Regno illo inimicitiis mutuis diffidebant.

§. Quòd si ob culpam alicujus Ministri multitudo tumultuari cœperit, nullum ad illam sedandam efficacius est remedium, quàm si debitas ille pœnas det. Verùm si Principis fuerit vitium, & plebs Ministro illud tribuens, arma contra eundem sumpserit, permittendus erit error ille, quando nec vis, nec ratio absque majoribus Reip. damnis sese motibus illis audent opponere. Patietur innocentia, sed absque culpa Principis. † *Habet aliquid ex iniquo omne malum exemplum, quod contra singulos utilitate publicâ rependitur.* Seditio veneni instar est, quod cor impetit, & corporis servandi caussa expedit interdum brachium rescindere, & furoris sequi impetum, etsi rationi & justitiæ adversari videatur. Ita fecit Regina Isabella, cùm inter cives Hispalenses seditio coorta esset; efflagitantibus enim iis, ut Andream Cabreram supremum aulæ suæ Præfectum Gubernatoris Palatii privaret officio, & plura poscere cupientibus, illa sermonem abrupit, sic eos effata: *Quod petitis jam facere constitueram, ite, amovete aulæ Præfectum, & reliquos omnes, qui Palatium occupant.* Quo factum, ut ex Reginæ mandato fieri videretur, quodvis potius extorserat, adeò ut ipsi etiam tumultuantes illud in beneficio & gratia ponerent, qui turrium custodes deinde ex alto dederunt præcipites. Eâ ratione sedatus est tumultus, cúmque examinatis postea accusationibus,

† Tac. lib. 4. Ann.

bus, quibus aulæ præfectum oneraverant, deprehenderet, iniquas illas fuisse, eundem in officium pristinum jussit restitui. Quando seditiosi satisfacere se posse putant punitione eorum, qui seditionis primi fuère incentores, nemini parcunt, eò quòd sibi persuadeant, sic demum à culpa absolutos se fore; uti tumultuantibus legionibus *h* Germanicis accidit, & tametsi * *nihil profici* soleat *patientia, nisi ut graviora, tanquam ex facili tolerantibus, imperentur*; licèt etiam concitata multitudo tantò plura exposcat, quantò plura illi concedantur, sicut faciebant milites à Flacco *i* Romam missi, illud tamen tum potissimùm fit, cùm exigua est offerentis, qualis erat illa Flacci auctoritas, quem exercitus *k* spernebat. Verùm in dicto Germanici casu eadem remedia, etsi violenta, quæ seditiosi exposcebant, adhibere oportuit, ut eorundem leniretur furor, aut titulo honesto à punitione abstineretur. Non ignorabat, quantas ea res injustitias & crudelitates datura esset, si legiones passim de seditione accusatos trucidarent: necesse quippe erat multos eidem malo involvi innocentes; verùm tamen illud omnino effugere non potuit, neque enim ipsius jussu id factum, sed casui potiùs, & tumultuantium furori tribuendum *l* videbatur.

Excusanda quoque est tum Ministri culpa, aut astutum existimandum consilium, si imperium fuit, cum vi populari abreptus seditionis caput se sinit constitui, ut postquam furor deinde desæviit, tantò faciliùs possit tumultuantes ad officium reducere.

In

h *Gaudebat cædibus miles, tanquam semet absolveret.* Tacit. lib. 1. Ann. * Idem in vita Agric. i *Et Flaccus multa concedendo nihil aliud effecerat, quàm ut acriùs exposcerent, quæ sciebant negaturum.* Idem lib. 4. hist. k *Superior exercitus Legatum Hordeonium Flaccum spernebat.* Idem lib. 1. Hist. l *Nec Cæsar arcebat, quando nullo ipsius jussu, penes eosdem sævitia facti & invidia erat.* Tac. ibid.

In hunc finem † *temeritatis alienæ comes* factus est *Spurina, primò coactus mox velle simulans, quò plus auctoritatis inesset consiliis, si seditio mitesceret.*

Solet interdum populus specie tuendæ libertatis, & privilegiorum conservandorum, contra Principis sui auctoritatem aliqua nefariè moliri, quem despectum eo in casu dissimulare nequaquam expedit, ne majores fortè sumat animos, & si fieri possit, pœna à delinquentibus reposci sic debet, ut amputata securi auctorum seditionis capita, & palàm proposita, antequam illud rescíscat populus, terrorem incutiant aliis: * *neque enim aliud gliscentis discordiæ remedium, quàm si unus alterve maximè prompti subvertuntur,* verissimum quippe † *nihil ausuram plebem, principibus amotis.* Ramirus Rex Aragoniæ motibus remedium allaturus, ab Abbate Tomerensi consilium exquirebat; at is nullo dato responso, Periandrum *m* imitatus, falce summitates olerum in horto, ubi fortè erat, demetens, satis illum docuit, quid facto esset opus; sublatis ergo è medio præcipuis rebellionis auctoribus, pristina Regno quies reddita est. Idem consilium Lupus * Barrientos Regi Henrico quarto quoque dedit. Oportebit tamen ea in re rigorem sic moderari, ut circa paucos fiat executio; cum iis verò, qui puniri nequeunt, aut dissimulandum, aut aliter transigendum, ut omnium concilientur animi, quomodo Othonem fecisse legimus, cùm ejus tumultuaretur *n* exercitus. Ejusmodi moderata severitas omnes compescit motus: † *dum* enim *mali pavere*

† Tac. lib. 2. Ann. * Idem l. 4. Ann. † Tac. l. 1. Ann. m *Nam Periander caduceatori, per quem Thrasybulus consilium ejus exquirebat, nihil respondisse fertur, sed spicis eminentibus sublatis, segetem adæquâsse.* Arist. l. 3. Polit. c. 9. * Mar. hist. Hisp. n *Et oratio ad perstringendos mulcendósque militum animos, & severitatis modus (neque enim in plures, quàm in duos animadverti jusserat) gratè accepta, compositique ad præsens, qui coerceri non poterant.* Tac. l. 1. hist. † Idem l. 4. hist.

incipiunt, *optimus quisque jussu paret*; ùt voculæ accidit, quando legionibus integris seditionem molientibus in unum solum militem animadverti jussit.

In quo illud etiam observandum, ut castigandi modus tam suavis sit, ne communem Nationis injuriam aut despectum populus interpretetur: aliàs enim magis obstinat animum. * *Haud perinde Germanos servitus, vulnera, luctus, excidia* in bello à Romanis accepta, *quàm* trophæum illud, quod Germanicus è rebellium provinciarum spoliis erexerat, *dolore & irâ adfecit*. Non oblitus fuit præcepti istius Ferdinandus Dux Albanus, quando statuam publicam rebellibus poni jussit: nec illud intermisisset, quantumvis aut legisset, aut audivisset, † *Iulium civilem* à Vitellio Imperatore mortis *periculo exemptum præpotentem inter Batavos, ne supplicio ejus ferox gens alienaretur*; quin immo magis utilem fore judicavit severam aliquam animadversionem, quæ tamen seditioni ansam non dedit, sed apostasia potiùs ab avita Catholica fide, quantumvis quidam seditionis auctores priorem illam caussam obtenderint, ad irritandam videlicet optimam illam gentem, ut à naturali sua fidelitate deficeret.

§. Alia est inobedientia, quæ ex nimia quadam promptitudine aut fidelitate minùs considerata nascitur, in quo casu benignis opus est mediis, ut subditi in viam revocentur. Ita fecit Joannes secundus Aragoniæ Rex in seditione Barcinonensi ob mortem filii sui Principis Caroli: datis enim ad civitatem literis, testatus est, nunquam se nisi necessitate coactum violentis usurum remediis, immo tanquam filios se cives habiturum, si resipiscerent. Isthæc benignitas & communis veniæ pollicitatio ad obedientiam eos reduxit. Semper in Principe elucere debet quædam ad veniam propensio: nam si illius spes desit, obstinatum fiet delictum. Ob hanc caussam Valentinus, concitatis ad rebellionem Treviren-

* Tacit. lib. 2, Ann. † Tac. l. 2. hist.

vitensibus, Legatos Romanos jussit interfici, † *quo minore spe venia cresceret vinculum sceleris.* Vertitur in desperationem seditio, ubi nullam gratiam sperare licet, malúntque homines factiosi periculi interire manibus, quàm carnificis. Ob quas rationes iis etiam parcitum fuit, qui Vitellii partibus adhæserant, *ne videlicet* * *sublatâ spe veniâ, pertinaciâ accenderentur.* Tali animi magnitudine uti necesse est, quando delinquit concitata multitudo; quomodo fecisse meminimus Regem Ferdinandum sanctum in Castellæ motibus, & observatum id fuit in Comitiis Guadalajarensibus temporibus Regis Joannis primi, quando data fuit illis venia, qui in bello contra Lusitaniam Regni illius partes secuti fuerant. Quòd si Princeps suam perdiderit existimationem, aut apud suos in contemptu fuerit, in eo casu fateor, parum profuturam benignitatem; immo illa ipsa etiam remedia, quæ mala ejusmodi curare debuerant, magis illa exulcerant, & perniciosa reddunt: ubi enim perierit auctoritas, néc pœnæ severitatem Princeps tueri poterit, nec timorem incutere, aut exemplum in seditiosos statuere; atque adeò incommodis cedere oportet, & prudenter, quantum fieri potest, artibus consiliisque factiosorum obviam ire; ut fecit Vocula, cùm vires sibi deesse videret ad coërcendas tumultuantes o Legiones. Eandem ob caussam Rex Joannes secundus Regni Primores, quos captivos tenebat, libertati restituit.

§. Nec plus etiam prodesse solent gratiæ & beneficia ad componendos Status, si conferantur à Principe, qui existimationem suam jam perdidit: nam qui ea accipit, aut pusillanimitati ea tribuit, aut rebellio-

† Tac. lib. 4. hist. * Idem ibid. o *Sed vires ad coercendum deerant, infrequentibus infidísque legionibus. Inter ambiguos milites & occultos hostes optimum è præsentibus ratus, mutuâ dissimulatione, & iisdem, quibus petebatur, artibus grassari.* Tac. l. 4. hist.

bellione & tumultu tueri p contendit, & interdum alium quærit Regem, cujus patrocinio ea porrò conservare possit. Ita fecisse vidimus, qui contra Regem Henricum quartum conjuraverant: isti siquidem nullis unquam illius beneficiis, quantumvis multis magnisque, devinciri se passi sunt.

§ Quoties verò seditionis flammam sopire Princeps statuerit, plurimum refert, ut omnes intelligant, ab ipso, ejúsque virtute consilium istud proficisci, non ex aliorum persuasione, ut tantò efficacius sit: magis enim populi furor accendi solet, si existimet ab iis, quos circum se habet, inductum fuisse Principem, ut in delinquentes tali modo animadvertat.

§. Postquam verò venia generalis concessa semel fuerit constanter eidem insistere debet Princeps, nec ullam unquam præ se ferre offensionem aut acceptam injuriam: sic enim majoribus conjurationibus ansam daret; uti dedit Ferdinandus Rex Neapolitanus, cùm in quosdam Regni Proceres, † quibus jam ignoverat, quique in Regis Ferdinandi Catholici tutelam se receperant, vellet animadvertere. Tametsi postea, si aliud fortè delictum admiserint, cum omni legis rigore castigare eos licebit, ut contineantur in officio, nec Principis benignitate abutantur.

* *Nihil in* istiusmodi *discordiis civilibus festinatione tutius, ubi facto magis, quàm consulto opus est*: plebs enim animos sumit, & insolescit ampliùs, nisi mox audaciam suam puniri videat, aut oppositionem experiatur. Semel ausa plura etiam tentat, & cum tempore in apertum se produnt, qui primùm dubii hærebant, & qui nimiùm confidunt, in discrimen veniunt. Ideo Artabanus magna cum diligentia & celeritate Regni sui motus componere q studuit. Sicuti seditiones plerunque oriuntur subitò, ita subitò adhiben-

p *Nihil spei nisi per discordias habeant*. Tac. lib. 11. Ann. † Mar. hist. Hisp. l. 25. c. 7. * Tac. l. 1. hist. q *Pergit properus, & præveniens inimicorum astus, amicorum pœnitentiam*. Idem l. 6. Ann.

hibendum remedium. Magis facto tunc, quàm consulto opus est, antequam radices agat malitia, aut tarditate aut licentiâ incrementum sumat. Ubi semel cædibus, rapinis, aliisque vitiis, quæ seditio secum adfert, assueti homines fuerint, difficulter ad obedientiam iterum & quietem reduci possunt. Probè istud noverat Rex † Henricus, quando defuncto fratre suo Rege Petro, potioribus Regni urbibus & propugnaculis occupatis, mox Regno tranquillitatem restituit.

§. Quare cùm seditiones & bella civilia nihil aliud sint, quàm infirmitas quædam, quæ Reipublicæ vitam *r* consumit, & exhaurit Principem partim damnis, quæ patitur, partim etiam gratiis, quas aliis præstare cogitur, prudentis erit, quovis etiam pretio ea componere: quæ res movit Regem Ferdinandum Catholicum, ut cum Alphonso Lusitaniæ Rege de iis, quæ in Castellæ Regnum obtendebat, amicè transigeret. * *Quippe in turbas* similes, *& discordias pessimo cuique plurima vis*. Principes in eorum sunt potestate, qui armis præsunt, † & *civilibus bellis plus militibus, quàm Ducibus licet.*

† Mar. hist. Hisp. lib. 17. c. 14. *r* *Quòd si invicem morderis & comeditis: videte ne ab invicem consumamini.* Paul. ad Galath. 5. 15. * Tac. l. 4. hist. † Idem l. 2. hist.

SYMBOLUM LXXIV.

ANimantibus à natura tributum est, ut ad individuorum suorum conservationem incumbant solùm, & si lædunt interdum, ob eandem caussam potissimùm fit, & è ferocitate quadam naturali, quæ rationis imperium nequaquam agnoscit. Contrà homo flammâ illâ cælesti, quæ vitam & sensum ei tribuit, eúmque rerum omnium constituit Dominum, instructus facilè sibi persuadet, non ideo solùm natum se esse, ut vivat, sed ut fruatur iis omnibus, etiam ultra illos limites, quos ei ratio posuit: unde porrò fit, ut falsa boni specie inaniter delusus, illud in variis inquirat objectis, suámque in iis felicitatem & beatitu-

 dinem

dinem collocet. Nonnulli in divitiis eam consistere autumant, alii in deliciis, alii in imperio & dominatione in alios homines, immo singuli penè in rebus

tam variis, quot errores sunt appetitûs & phantasiæ, quibus ut potiantur, & felices sint, ea adhibent media, quæ mens vaga & inquieta iis suggerit, tametsi injusta *a* sint. Unde nascuntur homicidia, bonorum dereptiones & tyrannides, atque adeò illud etiam, quòd nullum sit injustius animal ipso homine: cúmque unus ab alio securus esse nequeat, varia reperta sunt armorum genera, ad malitiam vi repellendam, tuendámque innocentiam & libertatem, & bellum in orbem

a *Vna & ea vetus caussa bellandi, profunda libido imperii & divitiarum,* Sall. in Conf. Catil.

orbem introductum *b* est Hanc originem habuit, nisi fortè ex ipso inferno mox à lapsu superbissimorum illorum Spirituum prodierit. Adeò exosum est Deo bellum, ut licèt David homo tam justus fuerit, noluerit tamen ab ipso templum extrui, eò quòd multum sanguinis *c* profudisset. Principes prudentes ac moderati illud abominantur, quippe qui probè nôrunt, varios ejus esse eventus atque *d* exitus. Bello ordo & harmonia turbatur Reipublicæ: mutatur religio: violatur justitia; silent leges: læduntur amicitia & consanguinitas: artes in oblivionem veniunt: perit agricultura: cessant commercia: vastantur civitates, & immutantur dominatus, Rex Alphonsus bellum vocat † *Estrannamiento de paz, e movimiento de las cosas quedas, e destruimiento de las compuestas.* Si internum sit bellum, ardenti febri simile est, quæ statum adurit; si extraneum, venas incidit, per quas divitiarum sanguis effluit, & vires exhalantur ac spiritus. Bellum violentia quædam est rationi, Naturæ, ac fini hominis contraria, hunc siquidem Deus ad suam imaginem condidit, & imperium ei dedit in hasce res inferiores, non ut eas bello destrueret, sed pace conservaret. Non eum creavit belli, sed pacis caussa; non ad furorem, sed mansuetudinem exercendam; non ad injuriam, sed ad beneficentiam: quare nudus omnino nascitur sine armis, quibus lædat, & sine duriori pelle, qua se tueatur; ita alienæ opis, gubernationis & institutionis indigus, ut adultus etiam & natu grandior se solo absq; industria aliena vivere nequeat. Eadem necessitas & indigentia hominem impulit, ut societatem & amicitiam civilem cum aliis coleret, in qua communi omnium labore necessaria reperirentur

b *Vnde bella, & lites in vobis? Ex concupiscentiis vestris, quæ militant in membris vestris.* Jacob. 4. 1. c *Multum sanguinem effudisti, & plurima bella bellâsti, non poteris ædificare domum nomini meo.* 1. Paral. 22. 8. d *Varius eventus est belli; nunc hunc, & nunc illum consumit gladius.* 2. Reg. 11. 25. † L. 1. tt. 23 p. 2.

vitæ commoda, & felicitas ista politica arctioribus amicitiæ & subsidii mutui vinculis eos invicem astringeret; & ne fortè una aliqua provincia internis suis elata opibus aliarum communicationem sperneret, inter varias bona illa dispertivit. Triticum Sicilia suppeditat; vinum Creta; purpuram Lydus; sericum Calabria; res odoriferas Arabia; aurum argentúmque Hispania, & Indiæ occidentales; Orientales Adamantes, uniones, & varia aromata: quo factum denique, ut cupiditas & indigentia opum istarum & deliciarum excitaret commercia, & institutâ inter Nationes communicatione fieret hic orbis familiaris quædam domus ac communis omnibus; quia verò ad ejusmodi negotiationes necessum erat, ut sese mutuò intelligerent, atque internos amoris & benevolentiæ affectus invicem possent prodere, largita est homini Natura vocem articulatam, blandam, & suavem, qua animi sui sensa expromeret; risum, quo comitatem suam; lacrymas, quibus suam commiserationem; manus, quibus fidem suam & liberalitatem; genua, quibus obedientiam suam testaretur: quæ omnia signa sunt animalis civilis, benigni, & pacifici. Verùm eas animantes, quas Natura bellicosas esse voluit, ita ab utero formavit, ut armis tam offensivis, quàm defensivis ad bellum instructæ essent. Leoni ungues dedit, Aquilæ falculas, Elephanto proboscidem, Tauro cornua, Apro exertos dentes, Erinaceo pungentes aculeos. Serpentes & viperas veneno fecit formidabiles, illarum quippe defensio in nostro consistit periculo, & robur à metu nostro accipiunt. In eum finem omnes ferè animantes brutas duriori pelle convestivit, ut se tantò meliùs tueri possent: Crocodilum lorica texit, serpentes hamato thorace, cancros testis. Ideo largita est omnibus aspectum quendam ferocem, ac vocem horrificam. Pro illis ergo brutum bellum sit, non pro homine, in quo ratio in iram habet imperium, & cui Natura in imis terræ visceribus ferrum, chalybem, aurum argentúmque,

rúmque, ne fors iis abuteretur, abdidit: sed & ibi ea reperit, & protraxit in lucem, † *ne aut instrumentum in eadem mutua deesset, aut pretium*. Grandis hominum abusus aurum argentúmque, quæ Natura vitæ sustentandæ & ornandæ concessit, in ejusdem jacturam & detrimentum impendere.

§ Verùm quia apud homines permultos, ipsis etiam belluis (ùt diximus) immaniores plus voluntas & ambitio potest, quàm ratio, adeò ut absque justa caussa contendant opprimere alios, iisque dominari, omnino necessarium fuit bellum ad defensionem naturalem: * *nam cùm duo sint genera disceptandi; unum per disceptationem, alterum per vim: cúmque illud proprium sit hominis, hoc belluarum; confugiendum est ad posterius, si uti non licet superiori*, modò justa caussa intervenerit, & bona præterea accesserit intentio, & legitima auctoritas Principis: qua tamen in re absque consultatione cum viris doctis statui nihil debet. Ita Athenienses faciebant, qui priùs Oratores suos & Philosophos adhibebant in consilium, ut bella legitimè susciperent: siquidem in nostra est potestate illa exordiri; finem verò iis imponere, non item. Qui citò arma corripit, paullatim plorandi materiam inveniet. † *Mover guerra* (inquit Rex Alphonsus) *es cosa, en que deven mucho parar mientes, los que la quier n fazer ante que la comienzen, porque la fagan con razon, è con derecho. Ca desto vienen grandes tres bienes. El primero, que ayuda Dios mas por ende à los, que asi la fazen. El segundo, porque ellos se esfuerzan mas en si mismos por el derecho, que tienen. El terzero, porque los, que lo oyen, si son Amigos, ayudan los de mejor voluntad; è si enemigos, recelanse mas dellos.* Belli periculum suscipi non debet ob caussas leves, aut deliciosas, quales impulerunt Xerxem, ut bellum inferret Græciæ; & Longobardos, ut irruptionem in Italiam facerent. Ille Princeps tyrannus est, qui propter

 statum

† Seneca. * Cicero. † L. 2. tit. 23. p. 2.

ſtatum alienum bella movet; juſtus ille, qui ideo ſo-
lùm, ut ſua conſervet, aut bona iniquè uſurpata vin-
dicet, in eo præſertim caſu, quando juſtitia à tribu-
nali obtineri nequit, & ſecurior eſt deciſio, quæ gla-
dio fit & armis, quam quæ jure ſcripto, *e* fraudi & ca-
villationi obnoxio. Eventus bellorum injuſtè ſuſce-
ptorum integerrimus judex eſt, qui victoriam ei tri-
buit tandem, cui de jure competit. Tantopere Philip-
pus ſecundus jus ſuum, quod per mortem Regis Seba-
ſtiani ad Luſitaniæ coronam fuerat conſecutus, liqui-
dum eſſe voluit, ut tametſi Theologorum & jurecon-
ſultorum reſponſa pro ipſo facerent, & jam in confi-
nibus regni illius eſſet cum exercitu, adhuc tamen
tantiſper ſuſtinuerit, donec iterum cum illis ea ſuper
re deliberationem inſtituiſſet. Princeps, qui ſenſim &
quaſi gradatim fortunam ſuam fabricare meditatur,
per bellum eam quærat licèt, ubi legitima ſeſe obtule-
rit occaſio. Verùm is, qui Status amplitudini ſuæ con-
venientes jam quietè poſſidet, diligenter antè expen-
dat, quid magis conducat ea in re, conetúrque, quoad
poteſt honeſtis quibuſdam mediis bellum declinare
abſque jactura tamen auctoritatis ſuæ & exiſtimatio-
nis: nam ſi hæ paterentur aliquid, detrectando magis
illud incenderet. Rudolphus primus Imperator meliùs
eſſe ajebat bene gubernare, quàm dilatare Imperium.
Nec minor Principis gloria eſt, armis pacem tueri,
quàm bello victorem eſſe. Felix & fortunatum illud
regnum, in quo armorum exiſtimatio ubertatem con-
ſervat; ubi lanceæ olivas & vites ſuſtentant: ubi Ce-
res Bellonæ galeâ utitur, ut fruges ſuas tantò ſecuriùs
poſſit producere. Quò animi magnitudo major eſt,
eò magis is à bello eſt alienus: novit enim quid ma-
ximè fieri oporteat. Illud certum, † *ſumi bellum* ſæpe
etiam ab ignavis, & ſtrenuiſſimi cujusque periculo geri.
Quòd ſi bellum pacis cauſſa inventum eſt, ut illius be-
neficio

e Caſtrenſis juriſdictio ſecura, & obtuſior, ac plura manu agens, calliditatem fori non exerceat. Tac. in vita Agric.
† Tac. l. 4. hiſt.

neficio, si fieri potest, hac frui tandem liceat, non debet electio illius à voluntate esse, sed à vi potiùs & [f] necessitate. E cerebro Jovis Bellonam prodiisse finxit Antiquitas, ut significaret, bellum à prudentia, non ab arrogantia animi proficisci debere. Sebastianus Lusitaniæ Rex, qui armis appetiit Africam, generosæ suæ indoli indulgens magis, quàm consilium secutus, sanguine suo documentum istud in arenis illis inscriptum reliquit. Apes Regem armatum non ferunt, ne bellicosus sit forte, & Reipublicæ suæ gubernatione neglecta alienis acquirendis sese occupet. Quòd si meliùs perpendissent Franciscus Francorum, & Gustavus Suecorum Reges, nec ille captus fuisset Ticini, nec hic in Lutzensi pugna cecidisset. A dominandi libidine multarum Rerumpublicarum interitus sumpsit initium. Serò tandem illud agnovit Hannibal, cùm Scipioni fassus est, longè meliùs futurum fuisse, si Dii animos tam modestos hominibus inspirassent, ut Romani Italia, Carthaginenses Africa contenti forent.

§. Principes armis potentes bellum viribus, quantis possunt maximis, prosequi debent, ut citiùs illud conficiant, uti solebant Romani: productio enim & sumptus auget & pericula. Interea quoque hostis sese exercet, sibi prospicit, & sumit animos. Potentia, nisi cum impetu aliquo agat, auctoritatis suæ jacturam facit. Iis de caussis uno eodémque tempore duo diversa bella suscipienda non sunt: distractis enim viribus, tam citò ea confici nequeunt. Nec ulla tanta est potentia, quæ illa diu sustentet, neque tot supersunt viri, qui ea ritè moderentur. Semper in eo laborarunt Romani (& facit illud idem nunc Turca) ut ne duobus in locis simul bellum gererent. Huc comminationes illæ spectabant, quas Corbulo Parthis intendebat, cùm diceret. [†] *Imperatori suo immotam ubique pacem, & unum id bellum esse.*

SYM-

[f] *Pacem habere debet voluntas, bellum necessitas.* D. Aug. ep. 207. t. 2. [†] Tac. lib. 15. Ann.

SYMBOLUM LXXV.

MEdea (ut vellere aureo tantò commodiùs potiretur) serpentium dentes disseminavit, unde enati sunt integri virorum armatorum manipuli, qui vulneribus mutuis se conficiebant. Idem Principes aliqui & Respublicæ factitant, perniciosissimæ orbis Medeæ, discordias disseminant inter Principes ac bella & tumultus in suismet *a* Statibus colligunt. In his nempe pacem & quietem sibi pollicentur, quam perturbant in Provinciis alienis, sed contrà, ac putabant, plerumque evenit. De mundi æquilibrio dicunt Cosmographi, centrum gravitatis tam ex omni parte esse æquale, ut pondus quodcunque etiam mini-

a *Ventum seminabunt; & turbinem metent*, Ose. 8, 7.

minimum terram commoveat: quod idem in bellis accidit, nullum quippe tam longè distat, quin centrum quietis Rerumpublicarum aliarum immutet. Bellum flammæ instar est, quæ uno in loco excitata, mox alia, & propriam sæpe domum corripit, pro eo ac venti spiraverint. Prudens Agricola agris suis tempestatem metuit, quam circa montium vertices, etsi longissimè distantes, cogi videt: potiori jure eas timebit is, qui vaporibus submissis alimenta iis subministrat. Sunt qui Batavorum fovent potentiam, sed erit fortasse, quando servitute oppressi suam ipsi deplorabunt stultitiam; quemadmodum iis accidit, qui augendis Romani Imperii viribus aliquando studuerant. Veneti æmulatione ducti, quòd viderent per Lusitanorum navigationes sua in mari Persico, & in Provinciis Orientalibus impediri commercia. Cairum Legatum quendam miserunt, & artifices formandorum tormentorum æneorum, & navium construendarum peritos, ad armandum adversus Lusitanos Calecuti Regem; Batavis verò persuasêre, ut ad Promontorium bonæ spei eorundem navigationibus sese opponerent. Verùm hi consilio tam opportuno usi missis illuc suis Institoribus & introductis commerciis, ea Reipublicæ penitùs præripuêre, cui longè fuisset utilius, Lusitanorum navigationem mansisse integram: ita enim eorundem navigiis uti potuisset tanquam onerariis ad advehendas Orientis divitias, & si portus Regni illius attigissent, incolarum operâ & labore eas perficere, & pòst majori cum industria & lucro per universam Europam distrahere Nimirum illa ipsa instrumenta & media, quæ ad securitatem propriam cum damno alieno humana excogitat prudentia, auctori postea accersunt exitium. Sabaudiæ & Parmæ Duces belli incendia in Mediolanensi Statu fovere satagebant, sed eorum alter suum proprium evertit penitùs, alter verò belli sedem ad se pertraxit. Unicum malum consilium optimo animo Regis Franciæ impressum effecit, ut seipsum pænè metuat, diffidas-

Matri, Fratri Germano, & toti regno: persuasus scilicet, se suáq; sine bello stare non posse, atque adeò à ruina Domûs Austriacæ suam dependere salutem & conservationem.

Fœdus Cameracense contra Rempublicam Venetam suasit non nemo Legatus è Francia hoc usus argumento, quòd dissensiones illa seminaret inter Principes, ut suam fabricetur fortunam cum aliorum ruina, & uniti inter se complures eidem armis eripuêre, quicquid in terra firma acquisiverat. Fieri fortè potuit, ut tempora illa tales artes exigerent, aut quòd viri prudentes, quibus Senatus ille semper floruit, ejus rei incommoda agnoscerent quidem, iis tamen occurrere non possent, ob nimiam Senatorum multitudinem, aut ne obsistendo suspecti aliis haberentur. Est nimirum hæc Rerumpublicarum infelicitas, ut in illis malitia, tyrannis, odiorum fomentum, commodorum procuratio, nullâ habitâ justitiæ ratione, præcipuum magisque securum suffragium esse soleat, quod zelum, amorémque in patriam communiter interpretamur, adempta viris melioribus rectè agendi libertate. In illis, inquam,† *Sapientibus quieti & Reipublicæ cura: levissimus quisque & futuri improvidus, spe vanâ tumens* est, cúmque in deliberationibus numerentur potiùs, quàm ponderentur vota, & in communitatibus omnibus plures inexperti & temerarii reperiantur, quàm cordati, gravia inde nasci solent incommoda. Etiamnum hodie cum maximo tranquillitatis publicæ bono, & communi omnium applausu observari videmus à laudatissima illa Republica bonas regulas politicas, utpote quæ paci universali studuit semper, & constantem cum Principibus finitimis coluit amicitiam, neque unquam locum dare voluit continuis Franciæ sollicitationibus, aut bellis præsentibus sese immiscere. Quâ re non solùm Austriacam sibi Domum mirè devinxit, sed semetipsam etiam communi Martis furori prudenter subduxit, adeò ut plus eâ ratione profecerit, quàm vi

† Tac. l. 1. hist.

vi & armis obtinere potuisset. Vicinitas majoris potentiæ non semper damno esse solet, aut fraudi: interdum maris instar est, quod aliorsum recedit, & Provincias integras subductis undis Vicino transcribit. Principes non pauci & Respublicæ conservationem suam & amplitudinem huic debent Monarchiæ. Periculosæ plenum opus est aleæ, bella semper potentiori machinari, & hoc solùm agere, ut Principatus minores contra illum nunquam non in armis sint, ùt alibi ostendimus. Longè potentiores sunt Respublicæ à bona cum Principibus amicitia, quàm ab armis & exercitu. Fœminæ sunt astutæ, quæ facili negotio animos illorum & voluntates sibi conciliant, & suas moderantur actiones, ad fines suos particulares eas dirigendo. Plus plerunque cum iis, velut cum sexu muliebri, quàm cum Principibus aliis connivetur, notâ præsertim Magistratûs naturâ, in quo probi absque culpa sunt. Ne igitur turbari se sinant, si Principes interdum iratiores videant: nam† *amantium ira amoris redintegratio est.* Suasmet potiùs umbras & suspiciones improbent, quibus amicorum fidem quandoque in dubium vocant, quod vitium multitudinis est, res ipsas non ratione, sed suspicione plerunque inani metientis.

§. Atque artes istæ seminandi discordias, & unum in alterius exitium concitandi, frequentes in aulis sunt & Palatiis, & ferè ex ambitione nasci consueverunt; cùm enim jam distributa sint præmia, & formæ novæ absque aliarum interitu introduci nequeant, per calumniam aut vim eò contenditur. Interdum non nisi æmulatio est, quâ Minister unus invidet alteri excellentes animi dotes, quibus pollet, ideóque hoc agit potissimum, ut aut officio arceatur, ubi illæ magis elucent, aut ut conceptam de iis opinionem deponant alii. Quem in finem falsa etiam nonnulli aliis imponunt crimina, & si veritas obscurari non potest, utuntur ficto risu, jocis aliisq; verbis minùs honorificis, sub quadam amicitiæ specie,

† Terentius.

ſpecie; ut qui jam in rebus levioribus auctoritatem perdidit, eâdem poſtea etiam in gravioribus deſtituatur. Artificia ejuſmodi malitioſa, minúſque ſincera ipſi quoque auctori pernicioſa ſunt; quemadmodum in Hiſpone ejúſque ſequacibus prudenter *p* advertit Tacitus. Et tametſi Lucinius Proculus alios † *criminando, quod facillimum factu eſt, pravus & callidus, bonos & modeſtos anteibat*: iſtud tamen tum ſolet accidere, cùm probitas & modeſtia intra vitæ privatæ limites ſeſe continent, & honores publicos ac gratiam Principum aſpernantur; ut facere ſolent ii, qui ſuiſmet diffiſi viribus, minùs idoneos ſeſe reputant ad negotia publica aliáque majoris momenti pertractanda. Viris talibus malitia ſolers, & ad occupandos animos intenta, debita virtutum præmia facilè præripit; quomodo Tigellinus factitabat. * *Præfecturam vigilum, & prætorii, & alia præmia virtutum velociùs vitiis adeptus.* Verùm tales artes eâdem, quâ naſcuntur, celeritate rurſum intereunt; ut in eodem Tigillino videre fuit, qui † *inter ſtupra concubinarum, & oſcula, & deformes moras, ſectis novacula faucibus, infamem vitam fœdavit, etiam exitu ſero & inhoneſto.*

p *Perniciem aliis, ac poſtremum ſibi invenêre.* Tac. l. 1. Ann. † Tac. lib. 1. hiſt. * Idem lib. 1. hiſt. † Idem ibid.

SYMBOLUM LXXVI.

Vibrat Sol lucis ſuæ radios in ſpeculum concavum, & iidem inde mox ignei emicant (figura præſentis Emblematis), quo ſignificatur in bona aut mala Miniſtrorum intentione pacem aut bellum conſiſtere. Periculoſa eſt mandatorum, quæ ipſi accipiunt, repercuſſio. Si pectus iis eſſet criſtallinum, planum & candidum, eadem cum puritate mandata redderent, quâ acceperunt, immo etiam majore. Quòd ſi iis chalybeum ſit, orbem univerſum bellis ſuccendent. Eam ob rem Principibus pacis amantibus curæ eſſe debet, ne ad eam procurandam Miniſtros adhi-

adhibeant Martem potiùs ſpirantes:hi enim,cùm gloriam ſuam & fortunam in armis collocent, omnem captant occaſionem belli incendia ſuſcitandi. Non

deploraret Corona Franciæ tot diſſidia, neque Europa tot Martis calamitates, niſi in illis conſervatio gratiæ Regis Chriſtianiſſimi ſita fuiſſet. Sacræ paginæ memorant, tubas, quibus bellum denunciabatur, Sacerdotibus olim commiſſas *a* fuiſſe, ne modeſtia & gravitas ſacratioris eorundem officii, quo fungebantur, abſque gravi cauſſa iis uti permitterent. Animi Principum ſinus quidem marini ſunt, qui in altiſſimos fluctus montium inſtar ſeſe erigunt, ſi Miniſtri eorundem

a *Filii autẽ Aaron Sacerdotes clangent tubis:eritq;hoc legitimum ſempiternum in generationibus veſtris.* Num. 10. 8.

dem turbulenti Boreæ fuerint; contrà, si placidi Zephyri in summa vivunt tranquillitate. Etenim animus generosus, & pacis ac mutuæ Principis sui cum aliis concordiæ amicus: mandata temeraria, & periculosa moderatur atque emendat; solis exemplo, cujus radii, etsi per angulos transeant, expedire tamen se conantur postea à forma illa imperfecta, & in reverberatione sua redire ad Sphæricam. Nec sufficit interdum, quòd intentionem habeant minimè malam, si bellicosi aliàs & Martiales habeantur, quia aut nemo sibi persuadet, tam fortes animos occasionem neglecturos, aut metus contra eorum fortitudinem arma corripit, aut certè malitia ea velut pallio sese contegit. Prævidit Comes Fontanus, quid ex Rhetorum factione futurum esset in valle Telina, ob consociationem cum Republica Veneta, & propugnaculum extruxit ad ostium Adæ fluvii, pro securitate statûs Mediolanensis: ingressus est Vallem eandem Dux Feria excitus à Catholicis, ut eos contra Hæreticos tutaretur: alibi Dux Osunensis cum exercitu in mari Adriatico Venetorum arma in Foro Julii aliorsum avocare conatus est, & tribus illis Ministris imputata fuêre bella, quæ deinde propter Sabaudiæ Ducis inquietudinem exorta sunt.

§. In iis tamen, qui pacis tractandæ caussa mittuntur, majus hoc solet esse periculum, cùm quisque ferè in negotiis naturæ suæ ductum, aut passionem sequatur potiùs, quàm bonam Principis intentionem. Lupus Harus offensus à Rege Sanctio, cui cognomentum Fortis, egregiè sese ultus est in tractatibus pacificationis inter eundem Regem, & Petrum tertium Regem Aragoniæ, secùs amborum responsa referendo, quo factum, ut utrumque commotiorem redderet, quàm fuerint antea. Maxima Principum infelicitas est, quòd rebus omnibus ipsi coràm præsentes adesse nequeant, adeòque necesse habeant in multis aliorum uti relationibus, quæ fontibus similes sunt: sicut enim hi terræ metalli-

cæ,

ea, qua transeunt, affectiones imbibunt, ita illæ semper ferè malitia, passione, aut affectu Ministrorum inficiuntur, eorúmque commoda ac fines sapiunt. Iisdem conantur assentari Principi, ita eas instituendo: ut ad illorum arbitrium & voluntatem fictæ factæque videantur. Ministri, & cumprimis Legati, qui rei bene gerendæ apprimè studiosi videri cupiunt, & tanquam ingenio suo penetrent omnia, abripi se sinunt privatis suismet imaginationibus, & ad Principes suos referunt tanquam certum & exploratum, non id, quod re ipsa est, sed quod esse posse ipsi sibi imaginantur. Nimis in suspiciones proni sunt, quas sicut è quavis levissima umbra hauriunt, ita mox fidem iis adhibent: unde graves æquivocationes nascuntur & errores, immo caussa præcipua dissensionum, bellorúmque inter Principes; siquidem † *in turbas & discordias pessimo cuique* Ministro *multa vis*. Caveant igitur oportet Principes, ne leviter moveri se sinant primis Ministrorum relationibus, sed componant eas priùs cum iis, quas ab aliis accipiunt; atq; ut de præscriptis ad sese tantò certiùs formare possint judicium, perspecta imprimis eorundem habeant ingenia & naturas, modum insuper, quo res solent concipere, num videlicet passionibus, aut affectibus privatis duci consueverint: accidit enim interdum, ut Minister amore Regionis, aut Principis, cum quo agit, capiatur, & omnia illi æqua videantur; aliquando comiter acceptus favoribus ejusdem inescari se finit, & ex gratitudine quadam naturali illius partes & caussam agit potiùs, quàm sui Principis. Nonnunquam etiam inanibus rerum simulacris, & remusculis adversis, per dolum confictis, decipitur, & facilè suum etiam fallit Principem: nam nemo aptior ad propinandos aliis errores, quàm qui prior eos hauserit. Ministri bene multi levibus moventur ratiunculis, aut passione aliquâ ducti, aut aversione animi, quæ judicium iisdem pertur-

† Tac. lib. 4. hist.

perturbat, omnia in malum vertunt. Sunt præterea nonnulli naturâ sic comparati, ut actiones omnes & consilia in deteriorem interpretentur partem; quemadmodum alii ita sinceri, ut nihil sinistra cum intentione agi credant. Tam isti, quàm illi perniciosi sunt, & hi postremi quidem non minùs, ac alii priores.

Existimans interdum Minister ad obsequii munus pertinere, aut intelligentis & boni communis studio flagrantis nomen se adepturum, si Principi suo hostes ac diffidentes detegat, omnem curam & vigilantiam in suspicionibus collocat, nec quisquam à calamo ejusdem & lingua securus est, atque ut umbras suas & apprehensiones tantò faciat certiores, nimiùm diffidendo occasionem dat, ut amici convertantur in hostes, & caussa in litem abeat cum gravi Principis nocumento, cui longè plus profuisset bona de omnibus existimatio, aut si Minister adhiberet remedia ad curandos, non ad infirmandos hominum animos, & voluntates.

Fatigantur etiam quandoque Ministri Legationibus, atque ut ad familiæ propriæ commoda procuranda reverti sibi liceat, non verentur dissuere omnino Principum inter se amicitiam, aut alia minùs sana consilia suggerere.

Falluntur egregiè Principes, qui sibi persuadent, Ministros semper ut Ministros, nunquam ut homines agere. Quod si ita esset, meliora ab iis præstarentur obsequia, & pauciora evenirent incommoda. Attamen homines sunt, neque Ministri munus eos continuò exuit propensione naturali ad quietem & delicias, amore, irâ, vindictâ, aliisque affectibus, & passionibus, ad quas corrigendas non sufficit semper studium boni communis, & obligatio.

§. Verùm id diligenter velim animadvertat Princeps, fieri interdum, ut qui Ministros bonos & gnavos fallere nequeunt (eò quòd hi in tractando negotio artes illorum & consilia penetrent, videántque quid è re Principis sui sit, quid non) eos traducant tanquam diffi-

diffidentes, passionibus obnoxios, duros & intractabiles, adeòque illud conentur efficere, ut iis amoris negotia committantur aliis minùs ad eam rem instructis, aut ut cùm ipso Principe immediatè ea tractare sibi liceat, cui multa ad speciem æqua proponunt, eúmque inducunt, ut concedat, quæ ipsi deinde fraudi sunt, & interdum ut Ministrum suum pessundet penitùs. Nemo existimare debet negotiorum cursum mutare se posse, aut Ministri fortunam evertere: ubi enim hoc sperare licuerit, nullus Minister securus erit, nec Principis negotium rectè curabitur; talis enim fiducia contemptum & inobedientiam parit in accusante & metus criminis imponendi animos Ministro adimit. Quare minus damnum censeo hos fortè errare, quàm leviter admittere adversus eos querelas & accusationes præsertim Exterorum, & licèt veræ etiam sint, majoris tamen prudentiæ est differre remedium, donec istud asscribere sibi nequeat is, à quo profectæ illæ fuerant.

SYMBOLVM LXXVII.

AMbæ illæ Principes cæli faces, diei noctisque præsides, quantò à se invicem absunt longiùs, tantò majori consensione, & pleniori luce isthæc inferiora collustrant. Ast ubi concurrunt propiùs, nil juvat quidem esse fratres, quò minùs præsentia unius alterius impediat radios, & ex tali Eclipsi nascuntur grandiores umbræ, aliáque terræ incommoda. Conservant & fovent Principes mutuam inter se amicitiam Ministrorum & literarum beneficio; at si coràm de rebus suis inter se communicent, mox ex ipso aspectu umbræ suboriuntur suspicionum & offensarum, quia nunquam unus in alio reperit, quod antea sibi pollicebatur, nec unusquisque suo se metitur modulo, cùm nemo ferè inter eos sit, qui non plus obtendat, quàm ei de jure debeatur. Duellum propè est mutuus Principum conspectus & præsentia, in quo de cæremoniis decertatur, unoquoque poscente primas,

mas, & cum altero de victoria contendente. Ast certamini amborum familiæ, velut bini hostiles manipuli, quorum singuli id in votis habent, ut Princeps

suus & personæ dotibus, & amplitudine palmam ferat; cúmq; in tanto numero omnes prudentes esse nequeant, quodvis dicterium, aut levissimus aliquis contemptus, facilè divulgatus, graviter alios offendit.[†] Ita factum in congressu Regis Henrici, & Ludovici undecimi Regis Franciæ, in quo cùm Hispani splendore & pompâ excederent, contrà verò vilem Gallorum cultum ac sordes deriderent, animis haud leviter offensis duæ illæ Nationes discesserunt ab invicem, quæ usque id temporis tam arctam inter se amicitiam colue-

† Mar. hist. Hisp. lib. 23, c. 5.

coluerant. Occulta fuêre Germanici & Pisonis odia, quoad coràm inter se a viderunt. Conspectus mutuus Regis Castellæ Ferdinandi quarti, & Regis Lusitaniæ Dionysii ejus soceri graves peperit dissensiones, uti & ille Regis Philippi primi, & Regis Ferdinandi. Et tametsi ex congressu Regis Jacobi primi cum Rege Alphonso, atque ex multis aliis similibus insignia nata sunt emolumenta, tutissima tamen via erit, si Principes negotia sua per Legatos conficiant.

§. Qui Principibus magis familiares sunt, ii hoc agunt interdum (ùt dictum alibi) ut inter eos, eorúmq; consanguineos & affines dissidia seminent, cujus rei in historiis nostris multa exempla suppetunt. Lupus Harus inter Regem Sanctium, cognomento Fortem, ejusque conjugem Reginam discordiam concitare conatus est. † Famuli Reginæ Catharinæ Matris Regis Joannis secundi eandem irritabant adversus Infantem Ferdinandum Alvarus Lara (ut Regni gubernationem diutiùs obtineret) literis confictis Regi Henrico primo persuadere voluit, à sorore sua Berengaria ei venenum parari. Quorum commodis serviebat dissensio inter Infantem Sanctium, & Regem Alphonsum sapientem eius Patrem, ii vehementer cavebant, ne quas habebant controversias, coràm præsentes componerent. Castellæ Proceres impediebant * concordiam inter Regem Joannem secundum, & Henricum ejus filium. Alvarus Lara illam item, quæ inter Joannem Navarræ Regem, ejúsque filium Carolum Vianæ Principem intercedebat. Privati Regis Philippi primi eidem dissuadebant congressionem, & colloquium cum Rege Ferdinando. Ejuscemodi artes vidimus his nostris tēporibus frequentari in Francia cum non exiguo detrimento tranquillitatis Regni illius, & totius Christiani orbis. Remedium unicum est, spernere difficultates & incommoda, quæ Ministri Principibus familiares ob-

a *Discesserúntque opertis odiis*. Tac. l. 2. Ann. † Mar. hist. Hisp. l. 12. c. 6. * Mar. hist. Hisp. l. 22. c. 4.

obtendunt, & in mutuum venire conspectum, ubi vi sanguinis occultè operante mitigantur animi, & in apertum se prodit eorum malitia, qui dissidiorum auctores extitêre. His rationibus permotus Rex Ferdinandus Segobiæ coràm convenit Regem Henricum quartum conjugis suæ fratrem, nihil veritus ex eo periculi, quòd se suáque committere videretur Regi offenso, qui aut ex amore naturali, aut ad dissimulandam suam infamiam illud agebat unicè, ut filia sua Joanna in Corona succederet; etsi enim de periculis istis satis à suis fuerit præmonitus, cùm tamen ad prudentiæ bilancem ista expenderet, prævaluit omnibus unica illa consideratio, nullâ scilicet vi aut tractatione plus effici posse, quàm præsentiâ.

SYMBOLUM LXXVIII.

QUod in Sirene cernitur, formosum est; quod auditur, suave; quod celat intentio, noxium; & quod infra aquas demergitur, monstrosum. Quis primo aspectu inæqualem istam diversitatem agnosceret? Tantùm mentiri oculos, ut fallant animum: tam suavem esse concentum, ut naves impellat in scopulos! velut extraordinarium admirata est Antiquitas monstrum istud; at nullum magis ordinarium: aulæ & loca omnia eorum plena *a* sunt. Quoties homines dulcem & sonoram in ore linguam circumferunt, quâ decipiunt, & Amici gressibus ponunt *b* laqueos. Quoties frons exterior amorem præ se fert & benevolentiam, & animus iram coquit & indignationem? Quot finguntur lacrymæ; quæ ex gaudio *c* profluunt? [1] *Periisse Germanicum nulli jactantiùs mœrebant, quàm qui maximè lætabantur.* Attulerunt ad Julium Cæsarem Pompeji caput, & tametsi hoc illi spectaculum non inju-

a *Et Sirenes in delubris voluptatis.* Isa. 13. 22. b *Homo, qui blandis fictisque sermonibus loquitur amico suo, rete expandit gressibus ejus.* Prov. 29 5. c. *Peractis tristitiæ imitamentis.* Tac. l, 13. Ann. [1] Tac. lib. 2. Ann.

injucundum esset, lacrymis tamen interiorem animi affectum dissimulavit.

† Non primo Cæsar damnavit munera visu,
Avertítque oculos, vultus dum crederet, hæsit,
Vtque fidem vidit sceleris, tutúmque putavit
Iam bonus esse socer: lacrymas non sponte cadentes
Effudit, gemitúsque expressit pectore læto.
Non aliter manifesta putans abscondere mentis
Gaudia, quàm lacrymis.

Multum de fictis Sirenibus habent obtentus quorundam Principũ. Quàm fucati Religionis & boni publici coloribus? Quàm amplis vestiti promissis, & blandis ac amicis sermonibus? Quæ fraudes mutuæ

† Lucan.

non latent sub illa specie, & exterioribus benevolentiæ indiciis? Angelos sese exhibent, & desinunt in serpentes, qui artus complectuntur, ut mordeant, & venenum iis infundant. Meliora sunt sinceri animi vulnera, quàm horum talium *d* oscula. Verba eorum blanda sunt, ipsi verò acuta *e* jacula. Quoties proditio ab honoribus incepit? Tiberius incensus æmulatione gloriæ tot victoriarum, quas Germanicus tulerat, necem ejusdem moliebatur, totiúsque familiæ Augusti extirpationem, & ad triumphum eum evocavit, ac imperii consortem reddidit. His publicis benevolentiæ signis animum suum tegere contendebat: ardebat Germanici invidiâ, magisque ejus gloriam incendebat, ut extingueret promptiùs: non oculis patebat, existimatio erat & honor; quod clàm suberat, non nisi odium & *f* malitia. Quò magis sincerum sese cor exhibet, eò plus doli in recessu habet abditum. Non æquè fallunt fontes turbidi, ac limpidiores, qui venenum dissimulant, & puritate suâ ad hauriendum alliciunt. Oportet igitur diligenter advigilet prudentia, ut illas Principum artes tempori penetret, tantóque magis suspectos eos habeat, quantò benigniores & magis benevolos sese ostendunt, & mores suos ac naturam immutant; quomodo Agrippina fecit versis artibus, & asperitate in teneritudinem & blandimenta, ut Neronem ab amoribus ancillæ *g* abstraheret; quæ mutatio ipsi etiam Neroni, & amicis ejus suspecta fuit, adeò ut eum monerent, caveret

d *Meliora sunt vulnera diligentis, quàm fraudulenta oscula odientis.* Prov. 27. 6. e *Molliti sunt sermones ejus super oleum, & ipsi sunt jacula.* Psalm. 54. 22. f *Nec ideo sinceræ caritatis fidem adsecutus, amoliri juvenem specie honoris statuit, struxitque caussas, aut fortè oblatas eripuit.* Tac. lib. 2. Ann. g *Tum Agrippina versis artibus, per blandimenta juvenem aggredi, suum potiùs cubiculum, ac sinum offerre contegendis, quæ prima ætas, & summa fortuna expeterent.* Tac. l. 13. Ann.

tet mulieris h insidias. Ad ea potiùs oportet adverte-
re animum, quæ celare student Principes, quàm quæ
palàm produnt: magis ad ea, quæ silentio premunt,
quàm ad ea, quæ exteriùs offerunt. Tradit Elector Tre-
virensis Archidiœcesis suæ Metropolim Regi Franciæ
ut eam militari firmet præsidio, etsi probè sciret Impe-
rialem urbem esse, & sub protectione hæreditaria Re-
gis Hispaniæ, tanquam Ducis Lutzenburgensis, & Co-
mitis inferioris Burgundiæ, atq; adeò non in illam so-
lùm se peccare, sed & in Imperii constitutiones; post
verò iis de caussis copiæ Regis Catholici urbem illam
iterum Francis eripiunt, Electorem casu & fortuitò de-
tinent, & tractant omni cum veneratione tali ac tanto
Principi debita; & ecce postquam Rex Franciæ jam de-
cem aut octo diebus antè fœdus cum Batavis sancivis-
set, ad oppugnandas Provincias Belgicas, hunc bello ti-
tulum obtendit, etsi post id acciderat, & in dictas regio-
nes signa infert, specie liberandi Electoris, amici sui, &
in fœderibus socii Facilè occasiones reperit, aut sub-
nasci facit, qui eas studiosè quærit. Malitia luci similis
est, quæ per quamcunque rimulam sese penetrat, &
tanta in nobis inest ad libertatem propensio, tam cœ-
ca nostra ambitio, ut nulla tam sit fucata species, mo-
dò ad alterutram illarum collimet, cui non illicò fidē
habeamus, sinamúsque ab ea nos decipi, quantumvis
à veritate aliena ea sit, & rationi & experientiæ adver-
setur. Italia nondum satis agnoscit consilia Franciæ,
quibus sub titulo protectionis dominatum illius affe-
ctat, etiam postquam vidit violatā ab ea fidem publi-
cam, post constitutas tot paces Ratisbonæ, Cherasci, &
Monconi: post invasum item Montferratum, Vallem
Telinam, Pinnarolam, & impositum Monaco milita-
re præsidium. Talia simulacra obtendunt Princi-
pes suæ ambitioni, cupiditati, absque consiliis

h *Qua mutatione neque Neronem fefellit, & proximi ami-
corum metuebant, orabántque cavere insidias mulieris sem-
per atrocis, tum & falsa*, Tac. l. 13, Ann.

minùs rectis, cum jactura etiam sanguinis & fortunarum subditorum. Hinc ferè nascuntur omnes bellorum motus & turbæ, quas orbis experitur.

§. Sicut autem ipsa commodorum ratio mutatur interdum, ita & caussæ iis prætextæ: hæ námque umbram illis faciunt, & sequi ea solent. Tractat Respublica Veneta armorum societatem cum Grisonibus, obsistunt Galli, ne quid detrimenti caperent confœderationes, quas ipsi cum iisdem aliàs fecerant: abeunt in diversas factiones Nationes illæ, in damnum Catholicorum Vallis Telinæ, quorum extirpationem moliebantur Hæretici: conventum ea super re instituunt Helveti, neque aliud occurrit remedium, quàm ut Hispani cum exercitu in Vallem penetrent, quod longè etiam antè Clementis octavi fuit consilium, in instructione quadam data Episcopo Veliæ, cùm illum pro nuntio mitteret ad Cantones Catholicos. Placet idem medium Domino Guffierio, qui Franciæ curabat negotia, suadétque Comiti Alphonso Casato Legato Regis Catholici apud Helvetos, Ducem de Feria hortetur literis, ut cum exercitu regio in Vallem Telinam moveat, ut præcluso hâc ratione Venetis transitu, ipsi à cogitatis suis desisterent, & Vallis ab Hæreticis tuta esset ac libera. Motus his precibus Dux, & periculo communi, quod Statui Mediolanensi, atque universæ Italiæ ab hæresi imminebat, lamentis item, & lacrymis Catholicorum, Vallem Telinam ingreditur, & mox Galli novis rationibus artes mutant, & huic se opponunt consilio, novo sancito fœdere Avenione cum Venetis & Allobrogum Duce, sub specie conservandæ libertatis Italiæ, tametsi hæc magis in eo posita esset, ut transitu illo Hæretici Transalpini prohiberentur, quàm ne Hispani nimis illic potentes evaderent. Cúmque Vallis Telina non nisi simulacrum esset unioni illi callidè obtentum, usi sunt id temporis fœderati armis suis ad distrahenda aliorum consilia, & vim omnem atque conatum ad opprimendam Rempublicam Genuensem converterunt. Ita ratio-

rationes prætextæ variantur, prout aliæ atque aliæ comm[illegible]um sese dant occasiones.

§. In ipsis denique effectibus falsam obtentuum illorum speciem tempus prodit, quia aut non præstatur, quod promissum fuerat, aut eo non agitur loco, quo putabatur. Cogitat Respublica Veneta Gradiscum occupare, & caussam prætendit Usocchorum, qui in Croatia sunt, incursiones: maris libertatem tueri se velle simulat, & terra bellum suscipit.

Sæpenumero majoris gloriæ divinæ procurandæ titulo sumuntur arma, & eidem officiunt potiùs; interdum specie Religionis, & eandem graviter lædunt: interdum pro tranquillitate publica, & eam perturbant: interdum pro subditorum libertate, & eos opprimunt: interdum pro eorundem tutela & defensione, in eósque tyrannidem exercent: interdum pro statu proprio conservando, & alienum occupare satagunt. O Homines, ô Populi, ô Respublicæ, ô Regna! quorum tranquillitas & felicitas ex ambitione & repentino paucorum impetu dependet!

§. Quando fines actionum honesti quidem sunt, incertum tamen, an eos æquè in meliorem partem interpretaturi sint alii; aut quando periculum est, ne, si innotescant, obtineri nequeant, licebit eos eâ ratione disponere, ut actiones nostræ diversam quasi speciem mundi oculis exhibeant, & putentur ex aliis honestis caussis proficisci. Qua in re nulla fraus ab eo committitur, qui sic agit: rectè enim id facit ac licitè, sed malitiæ solùm simulacrum aliquod ante oculos objicit, quo sese ipsa decipiat, ut ne justis consiliis Principis obsistat. Neque verò ulla cogit necessitas, ut scopum, quò intendit aperiat aliis, immo attingere metam certam non posset, nisi eodem tempore in alias collineare videretur.

§. Nec minùs in Rebuspublicis periculosa est species ficta cujusdam zeli, quo simulant nonnulli, se bonum publicum præ oculis habere, & non nisi privatum ac proprium spectant. Prætexunt gubernationis

emendationem, ut omnem illius auctoritatem labefactent. Proponunt media, & consilia suggerunt post casum, ut errores commissos, sed postquam medicinam ampliùs non admittunt, in lucem proferant. Libertatem præferunt, ut populi plausum contra Magistratum sibi concilient, & perturbatam Rempublicam suæ deinde servituti i subjiciant. † *Cæterùm libertas, & speciosa nomina prætexuntur, nec quisquam alienum servitium & dominationem sibi concupivit, ut non eadem ista vocabula usurparet.* Quæ argumenta non dedit Tiberius restituendæ libertatis Romanæ, cùm eandem cogitaret k opprimere? Eodem artificio usus est Princeps Auriacus, ut Provincias Belgicas ad rebellionem concitaret: iisdem ejus utuntur posteri, ut Provinciis unitis dominentur. Tempus maximo cum suo damno eas edocebit, quantum inter legitimum Dominum & tyrannum intersit, & tunc optabunt * *non se contumaciam cum pernicie, quàm obsequium cum securitate maluisse*, id quod olim Trevirensibus suasit Cerialis. Convolat cæco quodam impetu populus ad illicem libertatis fistulam, nec suam agnoscit levitatem, donec amissa penitùs libertate servitutis laqueis irretitum se viderit. Moveri se sinit fictis Crocodilorum istorum lacrymis, & minùs cautè suas illis fortunas & vitam committit. Quanta per orbem esset quies, si nôssent subditi, sive penes populum, sive penes multos, sive penes unum, summum fuerit imperium, nullam unquam fore gubernationem absque incommodis, & absque aliqua tyrannidis specie! nam etsi speculatio fortè perfectam aliquam Rempublicam excogitaret, cùm ea hominum esse debeat, non Angelorum, laudari poterit faciliùs, quàm leve-

i *Ut Imperium evertant, libertatem præferunt: si impetraverint, ipsam aggredientur.* Tac. lib. 16. Ann. † Idem lib. 4. hist. k *Speciosa verbis, re inania, aut subdola, quantóque majore libertatis imagine tegebantur, tantò eruptura ad infensius servitium*, Tac. l. 1. Ann. * Idem l. 4. hist.

l evenire. Atque adeò non consistit libertas in hac vel illa gubernationis forma inquirenda, sed in illius potiùs conservatione, quam longus usus constituit, & experientia approbavit, in qua justitia vigeat, & conservetur quies publica, posito quòd uni alicui dominationis generi parendum sit: nunquã enim libertas plus patitur detrimenti, quàm in ejusmodi mutationibus. Cogitamus interdum gubernationem efficere meliorem, & in aliam pejorem incidimus; uti iis accidit, qui Tiberio & Caio fuerunt *m* superstites: & licèt fortè etiam redderetur melior, longè tamen graviora sunt damna, quæ transitum illum ab uno dominatu ad alium comitari solent, adeóq; satiùs est præsentem tolerare, etsi iniquus *n* sit, & in Deo confidere, qui si Princeps sit malus, alium largietur *o* meliorem. Ad divinam illius providentiam pertinet dare Regna, & divina ejus decreta improbaret, quisquis obedire nollet Principibus, quos suo loco posuit. Impius Rex erat Nabuchodonosor, & Deus tamen graves pœnas comminabatur, si quis ei parere *p* recusaret. † *Quomodo sterilitatem, aut nimios imbres, & catera natura mala; ita luxum, avaritiam,* aut alios *dominantium* defectus *tolerare* debemus. *Vitia erunt, donec homines.* Quis Principum ab illis omnino immunis erit? * *Sed neque hac continua; & meliorem interventu pensantur.*

l Dilecta ex his, & constituta Reip. forma, laudari faciliùs, quàm evenire; vel si evenit, haud diuturna esse potest. Tac. l. 4. Ann. m *An Neronem extremum Dominorum putatis? idem crediderant, qui Tiberio, qui Cajo superstites fuerunt: cùm interim intestabilior, & savior exortus est.* Tac. l. 4. Hist. n *Ferenda Regum ingenia, neque usui crebras mutationes.* Tac. l. 12. Ann. o *Ulteriora mirari, prasentia sequi, bonos Imperatores voto expetere, qualescunque tolerare.* Tac. l. 4. hist. p *Quicunque non curaverit collum suum sub jugo Regis Babylonis: in gladio, & in fame, & in peste visitabo super gentem illam, ait Dominus.* Jer. 27. 8. † Tac. l. 4. Ann. * Ibid.

SYMBOLUM LXXIX.

NUlla avium in formanda voce articulata magis hominem imitatur, ac Psittacus.

[†] *Si me non videas, esse negabis avem.*

Tanta ejus est solertia, ut fuerint inter Philosophos, qui dubitarent, num rationis esset particeps. Cardanus de eo sic scribit. * *Inter aves ingenio sagacitatéque præstat, quòd grandi sit capite, atque in India cælo sincero nascatur, unde didicit non solùm loqui, sed etiam meditari ob studium gloriæ.* Avis est admodum sincera & candida, quod magnorum ingeniorum est proprium. Attamen candor illius decipi se non sinit, quin potiùs tempori dolos

† Martialis, * Cardan.

los novit antevertere, adeò ut ſerpentis, animalis etiam aſtutiſſimi & maximè prudentis, illudat artes: nam ut ab inſidiis illius nidum ſuum tueatur, mirabili ſagacitate eum ex altiſſimis & tenuiſſimis arborum ramis ſuſpendit, quemadmodum præſens Symbolum exhibet, ut ſi fortè per illos ſerpens tentârit adrepere, ad enecandos pullos, ſuomet pondere deorſum decidat. Ita decet artem arte, conſilium conſilio illudere. Qua in re eximius Principum Magiſter fuit Rex Ferdinandus Catholicus, uti in omnibus conſiliis ſuis ſatis oſtendit tum præſertim, cùm Germanam de Fox Ludovici duodecimi Franciæ Regis Neptem in uxorem duxit, ad diſſolvendam unionem & fœdera, quæ illo inſcio, & in ejus præjudicium fecerant inter ſe Hagenoæ Imperator, & Rex Philippus primus ſuus Gener. Nec minori cum ſagacitate uſus fuit occaſione illâ, quam ei offerebat deſiderium ejuſdem Regis Franciæ, cupientis cum eo inire fœdus, ut tantò eſſet expeditior ad invadendum Regnum Neapolitanum, ſic rem omnem inſtituendo, ut Status Roſſilionenſem & Cerdaniæ ſuæ iterum poteſtati ſubjiceret: cúmque videret Franciæ Regem eo jam fine ingreſſum in Italiam, & quàm periculoſus futurus eſſet vicinus Regno Siciliæ, in quod ſuos conjecerat oculos, illum inhibuit, ne progrederetur ulteriùs, & rupto fœdere bellum ei indixit, ejúſq; conſilia diſſipavit, inita cum Republica Veneta, aliiſq; Principibus ſocietate Atque arma iſthæc magis neceſſaria ſunt belli tempore, quàm pacis: in illo enim plus ingenium poteſt, quàm ipſa vis: & ſanè laude dignus eſt iſte belli Dux, qui ſpretâ inani gloriâ hoſtem armis debellandi, aſtu victoriam ei ſuffuratur, & conſilio triumphat, aut ſtratagematis, qua in re nihil omnino adverſus jus Gentium committitur: nam † *cùm juſtè bellum ſuſcipitur, ut apertè pugnet quis, aut ex inſidiis, nihil ad juſtitiam intereſt.*

——— * *dolus, an virtus quis in hoſte requirat?*

Et quidni fallere eum poſſis, quem occidere etiam liceat?

† D. Aug. * Virgil.

liceat? Magnanimi pectoris est, salutem publicam triumpho anteferre, & securiorem reddere victoriam, neque eam tam manifesto armorum exponere periculo, cùm nulla humano quidem judicio adeò certa videri possit, quin variis casibus sit obnoxia.

§. In conjecturis ad eludenda consilia, artésque hostium, non spectandum est semper, quid vir admodum prudens in ejusmodi negotio ageret (tametsi illud etiam antevertere consultum fuerit) sed formandum judicium pro conditione & capacitate personæ, quacum agitur: neque enim convenientissimo semper & prudentissimo modo omnes operantur. Ferdinandum Albanum Ducem, cùm defuncto Sebastiano Lusitaniæ Rege Regnum illud cum exercitu ingrederetur, nonnulli accusabant, quòd facinus periculi plenum, immo contra militiæ leges suscepisset, quæ in Heroë tam insigni, támque artium militarium perito omnibus erat admirationi; ipse verò respondit, se quidem periculum illud minimè ignorasse, in eo tamen confisum se fuisse, quòd negotium sibi futurum esset cum Natione, quæ diuturno pacis usu belli oblita videretur. Ne quidem quando cum viris à prudentia laudatis agitur, certum est semper judicium & conjectura, quam de actionibus eorundem ex præscripto etiam rationis & prudentiæ concipimus: interdum enim passione, aut affectu se sinunt abripi; & prudentissimi quique maximos subinde submittunt errores, quia ex vana quadam de se præsumptione curam sufficientem non adhibent, aut nimiùm suæ confidunt sapientiæ, qua facilè in viam redire se posse arbitrantur, etsi paullo longiùs, quàm oportuit, alicubi processerint. Nonnunquã etiam eosdem falluntea, quæ ipsi præsupponunt, tempus, & eventus alit; quare tutissimum erit, suum semper suspendere judicium in iis, quæ ab alieno dependent arbitrio, nec illud moderari velle prudentia sua propria; quilibet enim peculiares suas habet rationes, ignotas aliis, & naturæ suæ congruas, quibus ad agendum impellitur. Quod

uni alicui videtur impossibile, alius factu facillimum judicat. Nec desunt ingenia, quæ periculosissima quæque tentare audeant. Sunt, quæ rationem ament; sunt etiam, quæ eandem omnino defugiant.

§. Artes occultissimæ hostium, aut eorum, qui sub amicitiæ specie commodis suis privatis consulere satagunt, eæ potissimùm sunt, quibus tam callidè negotia proponere nôrunt Principi, ut non nisi in ejus emolumentum redundare videantur, quæ eidem exitio sunt potiùs. Qua in re facilè ejus decipitur probitas, præsertim si aut experientiâ careat, aut ignoret, quò alii collimenr. Quare magnâ prudentiâ attentioneque opus est, ut prava consilia in consulentium damnum convertat.

§. Tametsi verò hostium consilia ratiocinando penetrari soleant, expedit tamen ea etiam investigare per exploratores, præcipua regnandi instrumenta, sine quibus Corona nec satis secura esse potest, nec incrementum sumere, nec bellum ritè administrari: id quod in Vitellio culpatum fuit utpote **ignaro militiæ, improvido consilii, quis ordo agminis, quæ cura explorandi, quantus urgendo trahendóve bello modus.* Et sanè quantum noceat ista ignorare, testis esse potest Germania; multæ insignes rerum bene gerendarum perditæ fuêre occasiones, miles sæpe in stativis suis inopinatò oppressus, hoc solo nomine, quòd consilia & itinera hostium satis explorata non haberet. Josue *a* exploratorum utebatur operâ, tametsi Deus ipse armorum illius curam gereret. Moyses non nisi Angelo columnam igneam præferente, quæ stativa designaret, castra *b* movebat, & adhuc jussu Dei duodecim misit Exploratores, ut terram promissam *c* coràm inspi-

* Tac. l. 3. hist. a *Misit Iosue duos viros exploratores in abscondito.* Jos. 2. 1. b *Tollénsque se Angelus Dei, qui præcedebat castra Israël, abiit post eos: & cum eo pariter columna nubis.* Exod. 14. 19. c *Mitte viros, qui considerent terram Chanaan, quam daturus sum filiis Israël, singulos de singulis tribubus, ex Principibus.* Num. 13. 3.

inſpicerent. Legati Exploratores publici ſunt, & ſalvo jure divino aut Gentium, muneribus ac largitionibus tentare poſſunt Miniſtrorum fidem, etſi jurata ea ſit, ut expiſcentur, quid adverſus ſuum Principem iniquè machinentur alii: hi enim ad ſecretum minimè tenentur; pro illis verò militat ratio defenſionis propriæ naturalis.

SYMBOLUM LXXX.

SCalptores primùm domi ſuæ marmoreos aptant lapides & expoliunt, quibus ædificium exornare cogitant: nam poſtea majoris id eſſet laboris, & opus imperfectum fieret. Hâc ratione, opinor, formati fuêre lapides pro templi Salomonici fabrica, ut abſque ſtre-

strepitu, & instrumentorum sonitu illa potuerit erigi. Sic sapientiores Principes consilia sua & decreta maturitate quadam expolire debent, & ad perfectionem adducere: ea enim in arena solùm capere, Gladiatoris est potiùs, quàm Principis. Taurus (figura præsentis Emblematis) antequã cum hoste in certamen descendat, secum ipse deliberat, solus se exercet, & cornibus suis arborem impetendo, pugnare feriréque discit. † *Timet, atque cùm deficere omnia videntur, qui in ipso negotio consilium capere cogitur.* Verùm quia casus non nostro semper modo eveniunt, nec in nostra interdum situm est potestate, eos suspendere aut maturare, prudentiæ erit considerare, num de dilatione deliberandum sit potiùs, an de festinatione. Etenim negotia quædam sunt, quæ celeritatem in statuendo postulant, alia tempus, & maturam deliberationem, & si in alterutro peccetur, damno ac fraudi id erit Reipublicæ. Consideratio, quæ plus nocumenti adfert, quàm temeritas, nequaquam proficua est. In casibus subitis arripi debent consilia, non capi. Quicquid temporis deliberando consumitur, aut periculum lucrabitur, aut perdet occasio. Fortuna celerrimè movetur, & homines plerique omnes non nisi lentè & tardè: ideo pauci eam assequuntur. Maximam partem de eo, quod jam præteriit, in deliberationem suscipimus, & eventus ipsos consilium sequitur. **Res nostra feruntur, immo volvuntur: ergo consilium sub die nasci debet; & hoc quoque tardum est nimis, sub manu, quod ajunt, nascatur.* Quando tempus negotiis favet, tarditate adjuvatur; at si iis contrarium fuerit, celeritate vincitur, & tum prosunt maximè Consiliarii vivaces & ignei. Negotia alia, in quibus tempori locus est, cum maturitate quadam debent peragi: nihil enim magis prudentiæ adversatur, atq; celeritas & ira. Malè cuncta ministrat impetus, & rerum gerendarum examen ac considerationem confundit. Eam ob rem semper ferè consilia fervida & temeraria primâ fronte grata sunt; in executione dura; in

† Jul. Cæs. * Seneca.

eventibus tristia, & qui ea suggerunt, tametsi primùm audentiores se præbeant, posteà tamen, ubi volunt exequi, suis se consiliis implicant: **festinatio* enim *improvida est & cæca.*† *Scelera impetu, consilia morâ valescere solent.* Et licèt vulgus effectus antè videre cupiat, quàm caussas, adeòque consilia tarda semper incuset, Principem tamen adversus ejusmodi obtrectationes armatum esse oportet, nam postea successus felicior eas in laudes etiam convertet.

Veruntamen cunctatio tanta esse non debet, ut executionis elabatur occasio quomodo Valenti Imperatori accidit, qui *inutili cunctatione agendi tempora consultando consumpsit.* In eo peccant Consiliarii minùs prudentes, qui negotiorum gravitate perturbati, nec pericula satis agnoscunt, nec certi aliquid possunt statuere, unde omnia metuunt, immo hac ipsa sua ancipiti dubitatione prudentes videri cupiunt. Consilia differunt, donec tempus ipsum ea suppeditet, & ubi decernere incipiunt, jam occasio abiit: Atque ideo maturanda sunt consilia, non approperanda. Quod maturum est, nec à nimia temporis mora, nec à celeritate reprehendi potest. Optimè illud expressit Augustus Symbolo, quo utebatur Delphini in anchora contorti cum hac inscriptione, * *Festina lentè*, cui non repugnat illud Alexandri Magni, *Nihil cunctando*: illud enim de pacis, hoc de belli negotiis debet intelligi, in quo plurimum potest celeritas, quâ res maximæ peraguntur. *Savè Cerialis parum temporis ad exequenda imperia dabat: subitus consiliis, sed eventu clarus.* Verùm tametsi in bello magna præstare soleat impetus, cavendum tamen, ne cæcus ille sit & inconsultus, is enim initio plerunque validus, spatio

* Livius. † Tac. lib. 1. hist. a *Festinare quodvis negotium gignit errores, unde maxima detrimenta exoriri solent; at in cunctando bona insunt, quæ si non statim talia videantur, in tempore bona quis esse reperiat.* Herod. * Tac. l. 5. hist.

ſpatio *b* langueſcit. Quando res ipſa moram patitur, & deliberationi locus eſt, plus hæc prodeſt, quàm *c* temeritas. Quamvis tam in uno, quàm in altero prudentia tempus metiri debeat, ne aut illius defectu conſilia naſcantur cæca, canum inſtar, aut cum difficultatum & incommodorum ſpinis, velut erinacei, quia nimis tarda ſunt.

§. Cùm igitur à manu Principis decreta prodierint, perfecta ſint oportet, ut nulla in executione confuſio oriatur, aut dubitatio. Etenim Miniſtri quantumvis prudentes, nunquam ritè exequi poterunt mandata, quæ rudia adhuc, & malè efformata ad eoſdem perveniunt. Imperantis eſt formam præſcribere, inferioris eandem dare executioni; & ſi in utroque iſtorum diſtincta non ſerventur officia, opus manebit imperfectum. Princeps igitur artificis loco ſit, & Miniſter executoris fungatur opera. Princeps, qui omnia Miniſtrorum permittit arbitrio & diſpoſitioni, aut ignorans eſt, aut officio Principis ſeſe cupit exuere. Malè conſtitutum Imperium eſt, ubi penes multos eſt arbitrium. Immo Imperium non eſt, quod ab uno ſolo non regitur. Omnis peribit auctoritas & gubernationis ordo, ſi penes Miniſtros arbitrium ſit. Tunc ſolùm ſuſpendere poſſunt & debent mandatorum executionem, cùm de eorundem injuſtitia evidenter conſtiterit: priùs enim Deo nati ſunt, quàm Principi. Quando item mandata Principis ipſius patrimonio, aut exiſtimationi noxia ſunt, aut in detrimentum vergunt bonæ gubernationis, & à notitiis facti particularibus dependent, aut cùm ob diſtantiam, aut alia accidentia ſtatus rerum ſic videtur immutatus, ut rectè colligere liceat, Principem ſi hæc antè intellexiſſet, minimè illa daturum fuiſſe mandata, neque ullum aliud grave in dilatione ſeſe offert periculum,

b *Omnia inconſulti impetus cœpta initiis valida, ſpatio langueſcunt.* Tacit. lib. 3. hiſt. c *Duces providendo, conſultando, cunctatione ſæpius, quàm temeritate prodeſſe.* Idem ibid.

culum, in eo casu differri poterunt, & contrà licebit excipere, modestè tamen, & salva reverentia auctoritati illius & arbitrio debita, eâ saltèm spe, fore ut instructus de re meliùs ea jubeat, quæ magis expediunt. Id quod fecit magnus Dux, cùm contra mandatum Ferdinandi Regis Catholici Neapoli cum exercitu substitit, expendens nimirum cum animo suo, Italiæ Principes expectare sollicitè, quis demum exitus futurus esset mutui illius congressûs & alloquii utriusq; Regis, Ferdinandi & Philippi primi sui Generi, & res Neapolitanas periclitaturas graviter, si eas id temporis destitueret. Si tamen Minister certum & exploratum habuerit, Principem tam consiliorum suorum amantem esse, ut errare potiùs malit, quàm instrui, tacere poterit & dissimulare: mera enim foret imprudentia periculo sese exponere, ubi nullum sperare licet remedium. Corbulo † *jam castra in hostili loco moliebatur*, acceptis tamen à Claudio Imperatore literis, quibus se recipere jubebatur, *re subitâ, quanquam multa simul offenderentur, metus ex Imperatore, contemptio ex barbaris, ludibrium apud socios; nihil aliud prolocutus, quàm beatos quosdam Duces Romanos, signum receptui dedit.*

Porrò iis mandatis, quæ ad materiam Statûs, ùt loquuntur, pertinent, accuratissimè & ad amussim Minister obtemperet, necesse est (nisi tamen fortè circumstantiæ jam commemoratæ occurrerint, aut aliàs insigne aliquod & evidens ab executione immineat periculum) nec moveri se sinat argumentis & rationibus propriis: sæpe enim Principum consilia tam altis nituntur radicibus, ut Minister intelligentis eas assequi haud valeat, aut certè ipsi nolunt, ut eas rimetur aut penetret; atque adeò in dubio pro parte jussorum semper standum erit, & præsumendum de prudentia Principis, ita omnino expedire. Ob hanc caussam Dolabella jussus à Tiberio Nonam ex Africa Legionem adducere, illicò paruit, * *jussa Principis magis,* *quàm*

† Tac. lib. 11. Ann. * Idem lib. 4. Ann.

quàm incerta belli metuens, tametsi alias rationes minimè deessent, cur contra excipiendum videretur. Si cuilibet integrum esset ea, quæ præcipiuntur, examinare & discutere, miscerentur omnia, & plurimæ è manibus elaberentur occasiones. Regnum (ut alibi diximus) instrumentum est musicum, cujus fides ad debitam harmoniam & concentum Princeps attemperat, qui digitis suis omnes percurrit, non Minister, qui unam solam impellit, cúmque alias ipse non audiat, scire nequit, utrum adducta nimis ea sit, an remissa, & facillimè falleretur, si eam suo genio aptare vellet. Comes Fontanus ea licentia, quam ei sua ætas, zelus, obsequia, & experientiæ tot ac tantis trophæis ac victoriis coronatæ indulgebant, aliquoties (cùm statum Mediolanensem adhuc regeret) mandatis Regis Philippi tertii parere distulit, eò quòd sibi persuaderet, ea non satis expedire, magisque ex amore commodi privati, aut ignorantia Ministrorum profecta fuisse, quàm ex mente Principis. Quod exemplum secuti sunt postea alii, non absque insigni detrimento tranquillitatis publicæ, & auctoritatis regiæ. Gravissima inde orirentur incommoda, si Ministris semper liceret vocare in dubium, sitne voluntas Principis, necne, id quod præcipitur; cui rei inprimis occasionem dare solet, si constet, non ipsius esse manum, quæ aptat & expolit lapides pro gubernationis ædificio. Verùm etsi aliena ea sit, semper tamen jussis suus habendus est honos, & obtemperandum, haud secùs ac si ab arbitrio & voluntate ipsius Principis profecta essent: aliàs enim perturbarentur & confunderentur omnia. Obedientia zelosa ac prudens solam manum ac sigillum Principis sui suspicit.

§. Quòd si Principes abfuerint longiùs, & periculum sit, ne mandata tardiùs, & post ipsos rerum successus perferantur, aut ne casuum varietas (in negotiis belli præsertim) tempus ad deliberandum deneget; aliunde verò certò constet, abituras interim occasiones, prudentiæ erit, sic præcipere, ut liberum tamen

tamen sit agendi arbitrium, prout tempus & occasio postulaverint. Ne contingat fortè, quod Vespasiano in bello civili contra Vitellium accidit, quando † *ex distantibus terrarum spatiis, consilia post res afferebantur.* Ad quod incommodum evitandum, cùm Tiberius Drusum ad gubernandas Legiones Germanicas mitteret, socios eidem adjunxit Consiliarios prudentes, rerúmque peritos; quibuscum ipse pro re nata & arbitrio suo consilium *d* caperet. Pari ratione Helvidio Prisco, cùm in Armeniam ablegaretur, in mandatis datum,* *rebus turbidis pro tempore, ut consuleret.* Habuit hoc in more Senatus Romanus, ut ista omnia prudentiæ & arbitrio Ducum permitteret, & hoc solùm iis potissimùm commendaret, viderent etiam atque etiam ne quid Respublica detrimenti pateretur, Romanos tamen nequaquam imitatæ sunt Respublicæ Veneta & Florentina, quæ quòd libertatem suam ab unius solius nollent dependere arbitrio, territæ præsertim exemplo Augusti, qui † *arma, quæ in Antonium acceperat, in Rempublicam vertit,* frænum Ducibus suis imposuêre.

Hanc auctoritatem liberam certis solent astringere limitibus ii Ministri, qui circa Reges sunt, ut omnia ipsorum nutu & directione peragi necesse sit. Unde porrò fit, ut temporis plurimum in deliberando consumatur, & consulta tam tardè proferantur, ut aut executioni mandari nequeant, aut certè suos non consequantur effectus, adeòque sumptus pariter & antevertendi labor penitùs perdantur. Accidit etiam nonnunquam, ut, dum inter ipsos casus, eorúmq; notitias & consultationes tantum intercedit temporis, novæ superveniant de rerum statu relationes, cum circumstantiis novis, ut, quæ priùs statuta fuerant, rursum immutare oporteat, atque ita dies annique labuntur, absque ullo aut consultationis aut operationis effectu.

SYM-

† Tac. l. 3. hist. d *Nullis satis certis mandatis ex re consulturum.* Tac. l. 2. Ann. * Id. l. 12. Ann. † Id. l. 1. Ann.

SYMBOLUM LXXXI.

OMnes potentiæ vires habent certis circumscriptas limitibus, ambitio, commune Naturæ humanæ vitium, infinitas. Ea siquidem quantò pluribus potitur, tantò plura habere desiderat, quin immo nihil aliud est, quàm appetitus quidam igneus, quem cor exhalat, & ab ea ipsa materia, cui se applicat, robur & incrementum sumit. Vitium illud in Principibus majus est, quàm in aliis: habendi enim cupiditatem imperandi gloria comitatur, quæ ambæ nec rationi cedunt, nec periculo, neç viribus suis metiri se nôrunt. Quam ob rem probè expendere Principem oportet, quid ferire gladio suo possit, quid scuto suo

prote-

protegere, illiúsque semper meminerit, Coronam suam non nisi finitum & certis arctatum limitibus esse circulum. Rex Ferdinandus Catholicus in omnibus, quæ suscipiebat negotiis, caussam, dispositionem, tempus, media, & fines ponderabat. Invincibilis videbitur, qui illud solum fuerit aggressus; quod ad effectum perducere poterit. Qui rem factu impossibilem, aut nimis difficilem attentat, is potentiæ suæ limitatæ relinquit vestigia. Consilia frustrata imbecillitatis illius publica quasi instrumenta sunt. Nulla tam potens est Monarchia, quam non magis opinio sustentet, quàm veritas; auctoritas potiùs, quàm vires. Appetitus gloriæ & dominandi cupiditas præcipites nos agunt, quippe quibus nihil videtur arduum; postea demum incommoda incurrimus, quæ antè animadversa non fuerant. Omnia ferè bella evitari possent, si mox ab initio fines eorundem & media expenderentur; atque adeò priùs, quàm suscipiantur, oportet ut Princeps vires suas exploratas habeat, cùm offensivas, tum defensivas, militiæ suæ constitutionem, Duces, quos illi possit præficere, ærariorum suorum facultates, quantum subsidii pecuniarii sperare queat à subditis, num eorundem fidelitas in fortuna adversa constans permansura sit, nec ne. Multo item studio, lectione & communicatione adnotatâ habeat dispositionem & situm Provinciarum, mores Nationum, hostium suorum naturas, divitias, auxilia, societates ac fœdera. Uniuscujusque gladium metiatur, & in quo vires ejus consistant, probè examinet. †Henricus Castellæ Rex, adversa quamvis valetudine oppressus, minimè tamen illud neglexit, quin in Asiam usque frequentes misit Legatos, qui de moribus viribúsque Provinciarum illarum ad ipsum referrent. Idem à Moyse factum, antequam in terram promissam Israëlitæ *a* pedē inferrent. Et ne Princeps, quem his

† Mar. hist. Hisp. l. 19. c. 11. a *Considerate terram, qualis sit: & populum, qui habitator est ejus, utrum fortis sit, an infirmus: si pauci numero, an plures.* Num. 13. 19.

his formamus Symbolis, illam quoque materiam desiderer, generatim quædam illius puncta hic attingam eâ brevitate, quam præsens institutum postulat.

§. Natura, quæ in rerum varietate suam prodere voluit elegantiam & vires, non solos hominum vultus, sed & animos variè distinxit, siquidem diversissima sunt & discrepantia inter se Nationum ingenia ac mores. In eum finem aliter atque aliter ipsas caussas disposuit: nam aut omnes junctæ in quibusdam operantur Provinciis, aut in his istæ, in aliis aliæ. Geographi terræ orbem in diversa partiti sunt climata, quorum singula certi alicujus Planetæ subjacent dominio, tanquam præcipuæ diversitatis illius caussæ ac fonti: & quia Clima primum, quod per Meroën, Insulam Nili, sese extendit, Saturno subest, ajunt populos sub illo degentes esse nigros, barbaros, rudes, suspicaces, & proditores, qui humanâ carne victitant.

Qui sub secundo Climate, quod Jovi tribuitur, transitque per Sienen Ægypti civitatem, esse religiosos, graves, honestos & prudentes.

Qui sub tertio, quod subjicitur Marti, & per Alexandriam porrigitur esse inquietos & bellicosos.

Qui sub quarto, quod subest Soli, & per Insulam Rhodum, ac mediam Græciam extenditur, esse literatos, eloquentes, Poëtas, & ad omnes artes idoneos.

Qui sub quinto, quod transit Romam, Italiámque ab Allobrogibus dividit, & tribuitur Veneri, esse deliciosos, Musicæ & lautitiis deditos.

Qui sub sexto, ubi dominatur Mercurius, & transit per Franciam, esse mutabiles, inconstantes, & scientiis deditos.

Qui denique sub septimo, quod subjacet Lunæ, & sese per Germaniam, per Provincias Belgicas, per Angliam porrigit, esse phlegmaticos, amantes conviviorum, piscationis, & mercaturæ. Verùm hæc sola caussa non videtur uniformis esse semper, neque sufficere: nam sub eodem parallelo aut climate, cum eadem soli elevatione, cum æquali astrorum ortu atque obitu

obitu, oppositos videmus affectus, & præsertim in climatibus Hemisphærii inferioris. In Æthiopia Sol radiis suis corpora adurit, & nigrâ carbonum instar tingit fuligine, at in Brasilia, quæ eandem habet latitudinem, candida ea sunt, & aër temperatus ac suavis. Antiqui zonam torridam ob æstus ejusdem nimios pro inculta habuerunt, in America tamen temperatissima ea est, & incolis frequens. Et tametsi æterna illa cæli lumina aliquam operandi vim habeant, plus tamen terræ confert dispositio, cùm pro vario montium valliúmq; situ, majores aut differentes experiamur effectus cælestium radiorum, quos ipsi etiam fluvii & lacus contemperant. Illud inficiari nemo potest, admirandam in operibus suis esse Naturam, ut planè videatur interdum quasi datâ operâ, ad ludendam humani ingenii curiositatem, ab ordinariis caussarum legibus ac ratione discedere. Quis caussam dederit illius, quod in Malabaris regione,[a] ubi Caleoutium est, videmus accidere? Intersecant illam Provinciam altissimi montes in nubes usque porrecti, desinentes in Promontorium, quod Cori dixit Antiquitas, nunc Comorinum vocatur, & licèt ab utraq; parte eadem sit poli altitudo, dum tamen cis montes hyems incipit, marisque fluctus intumescunt, trans montes æstatis ardoribus torrentur campi & oppida, & pelagus in malaciam componitur.

Isthæc igitur diversitas, quæ in Climatibus, situ Provinciarum, aëris contemperatione, & alimentis cernitur, variè discriminant hominum constitutiones, hæ verò ipsas deinde eorundem Naturas. Etenim animi mores corporis temperamentum ac dispositionem consequuntur. Septentrionales, quia à Sole remotiores frigida loca incolunt, sanguinei sunt, robusti item, & [b] animosi; unde factum, ut semper ferè Nationibus Meridionalibus dominati fuerint: Assyrii

[a] Mar. hist. Hisp. lib. 26. c. 17. b *Homines, qui frigida loca, Europámque habitant, sunt illi quidem animosi.* Arist. L. 7. Polit. c. 7.

Assyrii Chaldæis, Medi Assyriis, Parthi Græcis, Turcæ Arabibus, Gothi Germanis, Romani Afris, Angli Francis, & Scoti Anglis. Amant libertatem, uti & ii, qui montes incolunt, veluti Helvetii, Grisones, & Cantabri, horum enim temperamentum non absimile est constitutioni eorum, qui ad septentrionem habitant. In Nationibus Soli proximis calor immodicus sanguinem omnino exsiccat; unde locorum istorum incolæ melancholici sunt, & in secretis Naturæ penetrandis profundi, quomodo ab Ægyptiis & Arabibus scientiarum mysteria Nationes aliæ Septentrionales acceperunt. Provinciæ inter zonam utramque torridam mediæ benigno gaudent cælo, in iisque floret religio, Justitia, c & prudentia. Verùm quia unaquæque Natio in multis rebus particularibus speciatim differt ab aliis, licèt sub eodem sint Climate, dicam quid de singulis longo usu & studio observaverim, ne præcipua hæc pars desit Serenitati Vestræ, quæ in omnes penè exercet imperium.

§. Hispani Religionem & Justitiam diligunt; patientes laborum sunt; profundi in consiliis, in executione tardi. Animis tam excelsis, ut eos nec prospera attollat fortuna, nec adversa dejiciat. Quæ in iis inest nativa gloria & animi magnitudo, superbiæ asscribitur, & nationum aliarum præ se contemptui; cùm tamen ea ipsa sit, cui optimè cum omnibus convenit, & d quæ Nationes alias æstimat: ea ipsa, inquam, quæ vel maximè rationem ducem sequitur, atque ex ejusdem præscripto facillimè suos deponit affectus & passiones.

Afri

c *Græcorum autem genus, ut locorum medium tenet, sic ex utraque natura præditum, quippe animo simul & intelligentia valet.* Arist. lib. 7. Polit. cap. 7. d *Advenientes enim externos benignè hospitio excipiunt, adeò ut æmulatione quâdam invicem pro illorum honore certent. Quos advenæ sequuntur, hos laudant, amicósque Deorum putant.* Diod. Sicul. l. 6. c. 9.

Afri astuti sunt, fallaces, superstitiosi, barbari, apud quos nulla viget disciplina militaris.

Itali cauti & prudentes. Nulla species aut imago virtutis est, quam præ se non ferant in moribus suis & verbis, ut fines, quos intendunt, & commoda sua promoveant. Natio gloriosa, quæ olim imperio suo temporali, nunc spirituali universo orbi dominatur. Non minùs potentes & idonei ad imperandum, quàm ad parendum. Animis & ingeniis magni in artibus tam pacis, quàm belli. Quò magis judicio pollent, eò in suspicionem sunt proniores, cum suomet & aliarum Nationum detrimento. Vires majores suspectas habent semper, ac metuunt, eásque servare conantur in æquilibrio. Nullus educitur gladius, nulla vibratur hasta in Provinciis cæteris, quæ in ustrina Italiæ primùm fabricata, & probè exacuta non fuerit.

In Germania religionum varietas, bella civilia & Nationes istic militantes, animorum candorem & antiquam ingenuitatem corruperunt; & sicut res delicatiores, si corrumpantur, plus damni accipiunt, ita ubi exterorum malitia hos infecit populos, magis suspicaces reddidit eorum animos, magisque bonos mores pervertit. Apud quosdam fides publica omnino deficit. Tot ac tantorum malorum metus sic efferavit animos, ut nec ament inter se, nec commiseratione tangantur. Sine lacrymis comparatio institui non potest inter id, quod fuit aliquando illustris illa & heroica Natio, & id, quod nunc est, non minùs vitiis aliarum, quàm armis funditus destructa. Quamquam illud fateri oportet, apud complures plus Naturam, quàm Exemplum, valuisse; multi siquidem etiamnum candorem retinent, & generosam sinceritatem Majorum suorum, quorum antiquos mores hoc nostro adhuc tempore probitas illorum & nobilitas satis testantur. Verùm tametsi res ita se in Germania habeat, illud tamen negare non possumus, † *plus ibi bonos mores valere, quàm alibi bonas leges.* Omnes artes ibi vigent ac

† Tacitus de mor. Germanorum.

ac florent. Nobilitas conservatur accuratissimè,quâ de re præ Nationibus omnibus hæc gloriari potest. Obedientia militaris & tolerantia magna est, animi strenui ac fortes. Periit imperii auctoritas, postquam istud, sui ipsius prodigium,amplitudinem suam & majestatem divisit inter Principes, dissimulavitque multarum Provinciarum usurpationem, & libertatem nimiam liberarum civitatum,quæ turbarum omnium in Imperio caussa fuit, propter mutuam partium corporis tam potentis dissociationem.

Franci humani sunt,affabiles,& bellicosi. Eâdem celeritate, quâ primi eorum succenduntur impetus, intepescunt iterum. Nec intra Regni sui terminos continere se possunt,nec satis se tueri in solo alieno; impatientes ac leves; visu amabiles, intolerabiles moribus: quippe quorum vivacitas & in agendo libertas cum aliarum Nationum gravitate minimè convenit. Florent inter eos artes omnes ac scientiæ.

Angli graves sunt ac severi; sibimetipsis placentes, gloriosè mortis adeunt pericula,etsi interdum impetu aliquo feroci & temerario ferantur potiùs,quàm electione. Quà terrâ, quà mari fortes ac validi milites, si longo usu armis assueverint.

Hiberni laborum sunt tolerantes. Artes aspernantur; Nobilitatem suam superbè jactitant.

Scoti constantes & Regibus suis fideles,cùm in hanc usque ætatem per sæcula viginti Coronam in una familia conservaverint. Irarum & vindictæ Tribunal aliud nullum, quàm gladium agnoscunt.

Belgæ industrii sunt, animis candidis & sinceris, idonei ad artes tam pacis, quàm belli, in quibus magnos semper viros terra illa protulit. Amant Religionem & libertatem. Nec sciunt fallere, nec falli se sinunt. Naturæ eorum blandæ metalla sunt liquata, quæ consolidata deinde suspicionum suarum impressiones semper retinent, quo pacto ingenium & ars Mauritii Comitis impellere eos potuit in odium contra Hispanos, & sub specie libertatis induxit in

Ee illud

illud servitutis jugum, sub quo etiamnum hodie vivunt Provinciæ unitæ.

Reliquæ Nationes Septentrionales efferatæ sunt,& indomitæ: Vincere nôrunt, & parta tueri.

Poloni bellicosi, magis tamen ad conservandum, quàm ad acquirendum idonei.

Hungari altos gerunt animos, & privilegia sua tenent mordicus. Multos item mores retinent earum Nationum, quæ aut contra ipsos, aut pro ipsis arma susceperunt.

Dalmatæ sunt feroces.

Græci vani, superstitiosi, nullius fidei, obliti nunc, qui & quales antea fuerint.

Asiatici mancipia sunt eorum, quorum subsunt imperio, vitiorum item & superstitionum. Plus evexit & etiamnum sustentat grande illud imperium nostra ignavia, quàm gentis illius fortitudo, plus pœna nostra, quàm ejusdem merita.

Moscovitæ & Tartari ad serviendum nati, celerrimè ruunt in pugnam, & mox in turpem fugam se conjiciunt.

§. Atq; hæ observationes generales non omnia semper comprehendunt individua: nam etiam in Natione maximè infideli & ingrata reperiuntur Homines aliqui grati ac fideles, siquidem dominatuum immutatio, transmigratio ab una Natione ad aliam, conversatio, matrimonia bellum & pax; atque adeò hi ipsi motus cælestium sphærarum, quæ à polis, à zodiaco primi Mobilis imagines cælestes in hæc inferiora derivant immutant habitudines ac mores, immo ipsam etiam Naturam. Nam si historias consulere libuerit, reperiemus notatos olim fuisse Germanos, quòd nimis alto essent animo; Italos contrà, quòd nimis abjecto & humili: quæ differentia hodie non cernitur. Nationes per vices dominatum exercuêre, & dum in iis Monarchia perduravit, floruerunt virtutes, artes atque arma, quæ postea cineribus suis obruit ruina imperii, & simul cum eodem alibi denuò illa renata sunt.

Verùm

Verùm his obstantibus, in Nationibus omnibus semper remanent propensiones aliquæ & affectiones cuiq; propriæ, quæ exteris etiam (si diu unà commorentur) sensim adhærescunt.

§. Cognitis igitur Nationum moribus, longè poterit Princeps pertractare meliùs negotia seu pacis, seu belli, & sciet gubernare Provincias exteras, quarum quælibet ad certum gubernationis modum, tanquam naturæ suæ conformem magis propendet. † *Natura enim quoddam hominum genus proclive est, ut imperio herili gubernetur, aliud, ut regio, aliud, ut civili, & horum imperium cujusque aliud est jus, & alia commoditas.* Non omnibus uniformis est ratio Statûs, sicut nec est medicina, quâ curantur. Qua in re sæpe falli solent Consiliarii inexperti, qui existimant Regi alios posse secundùm regulas & principia eorũ Statuum, quibus illi consiliis suis assistunt; Frænum facile Hispanis, non item facile est Italis & Belgis: & sicut varii sunt modi, quibus curantur, tractantur, & condocefiunt equi Hispani, Neapolitani & Hungari, etsi unius sint speciei; ita etiam diversimodè gubernari debent Nationes secundùm naturas suas, mores ac habitudines.

Ex ista diversa gentium conditione inferre licebit, quantâ attentione in mittendis Legatis curandum sit Principi, ut ii non solùm ab omnibus donis instructi sint, ad repræsentandam ejus personam, & potestatem exercendam, sed etiam, ut eorundem naturæ, ingenium, ac mores consentiant cum naturis, ingenio, ac moribus illius Nationis, quacum agere debent: nam si hæc desit conformitas, magis idonei erunt ad suscitandum bellum, quàm ad pacem firmandam, magis ad conflandum odium, quàm ad voluntatum studia concilianda. Eam ob rem Deum ipsum suspensum quasi habuit, & dubium electio Ministri alicujus idonei, quem ad populum suum mitteret, atque ideò secum ipse deliberationem instituit: * *quem mittam, & quis ibit nobis?* Aula quælibet Ministro aliquo

† Arist. l. 3. Polit. c. 12. * Isa. 6. 8.

aliquo naturæ suæ conformi opus habet. In Roman quidem illa probant ingenia attenta, quæ dissimulandi artem probè noverint, ita ut nec in sermone, nec in vultu ulla se prodit passio; qui sinceri videantur, & astuti sint ac prudentes; qui obligare sciant alios se verò obstringant nemini; humani in tractandis negotiis, faciles in componendis, secreti in iis, quæ moliuntur, constantes in semel statutis, amici omnium, nemini familiares.

Aula Cæsarea viro indiget, qui absque superbia auctoritatem servet: qui loquatur cum sinceritate, cum modestia proponat, satisfaciat cum veritate, & cum longanimitate expectet: qui eventus non prævertat, sed utatur iisdem tum potiùs, cùm evenerint: qui deniquein promittendo sit cautus, in adimplendo accuratus.

In aula Francica probabunt ingenia festiva ac læta, quæ seria jocis miscere noverint, quæ promissa nec spernant, nec valde æstiment, quæ pro mutatione temporis, præsentis tamen potiùs, quàm futuri, aliter atq; aliter suas actiones moderentur.

In Anglia laudantur ingenia gravia & severa, quæ negotia lentè tractent & expediant.

Venetiis in pretio sunt viri facundi & eloquentes, prompti in inveniendis mediis, ingeniosi in ratiocinando & proponendo, & astuti in penetrandis aliorum consiliis.

Genuæ boni OEconomi, & partium studiosi, compositionis amici magis, quàm dissidii. Qui sine fastu suam servent auctoritatem. Qui tolerent, & tempori atque occasioni serviant.

Helveti eos amant, qui nôrint suo tempore gravitatem deponere publicam, & ad privatam redire vitam, muneribus ac spe conciliare animos, tolerare & sperare: agere enim debent cum Nationibus cautis & suspiciosis, discrepantibus inter se in Religione, in factionibus, & gubernandi institutis: quæ in statuendo decernendoque consentiunt, & consilia eligunt

media,

media, quæ suo quæque modo deinde exequitur.

Verùm tametsi conditiones istæ valde idoneæ sint pro qualibet ex commemoratis jam aulis, in omnibus tamen utiles erunt benevolentia, humanitas, & splendor aliquis, si ea bona corporis dispositio & habitudo comitetur, aliquis item ornatus literarum, notitia linguarum præsertim Latinæ: ista enim conciliant animos, applausum & existimationem apud exteros, & Nationi propriæ auctoritatem pariunt.

§. Porrò perinde ac diversi sunt Nationum mores, ita etiam vires. Ecclesiæ vires in cultu, & obedientia Christi fidelium consistunt. Imperii robur, in æstimatione dignitatis; Hispaniæ, in peditatu militari, Franciæ, in Nobilitate; Angliæ, in mari; Turcarum, in multitudine & frequentia; Poloniæ, in equitatu; Venetorum, in prudentia; & Allobrogum, in arbitrio.

§. Omnes ferè Nationes differunt inter se in armis tam offensivis, quà defensivis, cujúsque genio ac patriæ dispositioni accommodatis. Qua in re considerandum inprimis, quæ magis communia sint & generalia, & num Provinciæ alicui propria, aliis dispaia sint, nec ne, ut quæ validiora sunt, adhibeantur: excellentia enim in una armorum specie, aut novitas repentè inventorum adimit sæpe, aut largitur Imperia. Suum Parthi dilatârunt, quando sagittis usi sunt. Franci & Septentrionales ferratis lanceis, equitatûs velocitate impulsis, fortunæ suæ viam aperuêre. Dexteritas gladii exercitata in ludis gladiatoriis (in quæ plurimùm valet judicium) Romanos effecit orbis dominos. Similiter Hispani excogitatis variis armorum ignitorum generibus, alium novum orbem suo subjecerunt imperio, & Monarchiam in Europa texerunt: in iis enim maximè opus est fortitudine animi & constantiâ, quæ propriæ sunt Nationis istius virtutes. Huic elemento ignis ipsa terra sese opposuit (adeò ut jam omnia elementa quatuor in hominis conspirent ruinam) & adhibitis nunc palis atque

 ligo-

ligonibus profecit tantùm Batavorum industria, ut Hispanorum fortitudini possent resistere.

In potentiis librandis multa sæpe fallfuntur ingenia, aliqua Italorum præsertim, qui frustra laborant, ut easdem in pari semper æquilibrio sustineant; neque enim illa periculosior est, aut potentior, quæ majores habet status, aut plures subditos, sed quæ viribus suis meliùs uti didicit. Expensa ad bilancem potentia, etsi lanx una deorsum vergat, altera in aëre suspensa hæreat, hanc tamen illa æquabit, aut vincet etiam, si vel unica prudentiæ & fortitudinis drachma accesserit, aut si in illa major ambitio fuerit & tyrannis. Qui cum hoc orbe altiùs fortunam suam extulerunt, eiq; dominati sunt, exigua habuêre principia. Amplitudo Austriacæ domûs multorum concitabat æmulationem, & conspirabant omnes, ut eandem deprimerent, nec cuiquam in mentem tunc veniebat Sueciæ, quæ Germaniam servitute oppressura esset, & fortè etiam oppressisset Italiam, nisi mors ipsius Regis intercessisset. Metuendæ magis sunt potentiæ, quæ crescere incipiunt, quàm quæ auctæ jam sunt; in his namque earundem inclinatio naturalis est, sicut in illis earundem incrementum: hæc cum tranquillitate publica conservare se student; illæ verò cum alienorum dominatuum perturbatione altiùs sese erigere contendunt. Esto, una aliqua potentia in se validior sit, quàm alia, non ideo hæc minùs fortis est, quàm illa ad tuendum se & conservandum Planeta aliquis in domo sua plus efficacitatis habet quàm alius in sua exaltatione. Nec timores isti potentiæ vicinæ veri sunt semper ac certi, quin imm non rarò ad utilitatem redundant propriam. Timu Italia, ne fortè ab Occidente servitutis jugum sibi im poneretur, quando Coronæ Castellanæ uniri vidit S. ciliæ Regnum: qui timor auctus est deinde non pari eùm Regnum etiam Neapolitanum accessit, & am bo simul Castellæ obedientiam præstitêre; deniq; d spectare omnino visa est, quando Carolus quint

Imp

Imperator Mediolanensem statum Hispaniæ fecit feudatarium; ob ista omnia tamen non amiserunt Principatus suam libertatem, immo tuti adversus Turcarum arma & Transalpina, integrum sæculum pace gavisi sunt. Multos inquietos reddidit ac sollicitos propugnaculum ab Hispanis erectum (quod *Fuerte de Fuentes* dicitur) tanquam si Italiæ frænum esset, & usus docuit, non nisi unius defensionis caussa extructum fuisse. Omnes istæ experientiæ neutiquam sufficiunt ad curandas inanes apprehensiones hypochondriæ istius, quam rationem Status vocare solent, accedentibus præsertim humoribus invidiæ & æmulationis, ut phantasias suas melancholicas abjiciat. Casalum Rex Catholicus armis suis obsidet, ut exturbet inde Francos, urbémque legitimo suo Domino restituat, ad maturandam pacem & tranquillitatem Italiæ, & mox æmuli de novo fœdere adversus eum ineundo cogitant, perinde ac si una aliqua urbs occupata, aut perdita in potentia tam ampla momenti quicquam haberet. E falsa ista damnorum & periculorum imminentium in futurum apprehensione, quæ tamen nunquam fortè evenissent, orta sunt alia præsentia longè majora, quàm illa, dum ea remediis antevertere cuperent. Suas itaque deponant æmulationes, qui tanta semper curant sollicitudine, ut inter potentias sit æqualitas: hoc enim fieri nequit absque quietis publicæ detrimento. Ecquis orbem in æquali hoc virium æquinoctio ita sustinebit, ut non aliquæ præ aliis ad solstitia amplitudinis accedant propiùs? Bellum perpetuum foret: nihil enim magis Nationes turbat, quàm si semel apud eas invalescant vanæ istæ imaginationes, quæ finem nunquam habent, præsertim cùm unio potentiarum inferiorum contra majorem diu durare haud possit, & si hanc etiam prosternerent, quis illas deinde in partitione amplitudinis sic moderabitur ut contentæ sint singulæ, & non quælibet totum illud sibi deposcat? Quis eas tam conservabit æquales, ut una præ alia incre-

mentum non sumat? Cùm membrorum inæqualitate corpus humanum conservatur, quid ni etiam magnitudine unius & mediocritate alterius Respublicæ conserventur, & Status? Securior Politica est, majores sequi potentias; & ad earum se accommodare Fortunam, quam iisdem sese opponere. Oppositio vires suscitat, & titulum præbet tyrannidi. Orbes cælestes rapiuntur, & sinunt à violentia primi Mobilis, cui resistere nequeunt, & illius sequendo motum, cursum suum conficiunt. Dux Toscanus Ferdinandus de Medices artem potentiorem infestandi Romæ didicit, & exercuit adversus Hispaniam novis quibusdam industriis in Francia, Anglia, & Hollandia; verùm agnovit postea periculum, & hoc documentum dereliquit posteris, ne unquam iis uterentur, id quod etiamnum hodie observant magno tranquillitatis publicæ bono.

SYMBOLUM LXXXII.

Nonnulli galeas cygnis & pavonibus coronârunt, ut horum generositate suos excitarent animos, & stimularent ad gloriam: alii ursino capite, aut leonino, pelle per humeros defluente, ut horrorem & metum hostibus incuterent. Hoc præsenti Symbolo, quo ostenditur, Principi arma habenda esse in pretio, cristæ loco supra cassidem Erinaceum colloco, cujus aculei non minùs aspectu jucundi ob asperitatem, quàm plumæ Struthionis ob mollitiem, tuentur simul ac lædunt. Nullus elegantior cultus, quàm si arma armis exornentur. Vanus est purpuræ splendor opere phrygio elaboratæ, quamvis auro, unionibus, & adamantibus radiet, inutilis palatiorum familiæque ostentatio, & aularum pompa, nisi micantium gladiorum & armorum fulgor illustres reddat Principes. Non minùs gloriatus est Salomon, sapientissimus Rex, de armamentariis omni armorum genere copiosè instructis, ubi scuta & lanceas magni va-

loris

loris *a* reconderet, quàm de sumptuosis vestiariis. Hispanis † *militares equi sanguine ipsorum cariores* erant. Nunc æstimationem illam perdit vehiculorum & the-

darum commoditas, *quibus*, * apud Romanos, *nisi* Senatoribus, *& castæ & spectatæ probitatis fœminis, aliàs uti non licuit.* Quos abusus ut tolleret Carolus quintus Imperator, morémque equitandi iterum introduceret in Comitiis Madritensibus anno 1534. sic fertur locutus: *Natura horum Regnorum non domi solùm, sed &*

a Fecit igitur Rex Salomon ducentas hastas aureas de summa sexcentorum aureorum, qui in singulis hastis expendebantur: trecenta quoque scuta aurea trecentorum aureorum, quibus tegebantur singula scuta. 2. Paral. 9. 15. † Trog. * Alexand. ab Alex. l. 8. c. 18.

foris apud exteros ab equitandi peritia in pretio & honore fuerunt, magnámque famam, laudem ac gloriam adepta sunt tot præclaris victoriis, quibus hostes suos tam Christianos, quàm infideles debellârunt, acquisivêre tot Regna, & dominia, quæ etiamnum sub corona hac nostra perseverant. In laude virorum fortium ponit Scriptura, clypeos *b* eorundem esse igneos, volens nimirum innuere, quâ curâ nitentes eos ac bene politos servare studeant; alibi verò expendit, radios eorum à montibus vicinis repercussos, lampadum accensarum esse *c* similes. Divino etiam lateri elegantiam addere ajebat David gladium *d* accinctum. * *Vestibus* Hannibalis *nihil inter æquales excellens, arma atque equi inspiciebantur.* Carolus V. Imperator magis gaudebat militari pompâ, quàm vestibus auro segmentatis. Ottocarus Bohemiæ Rex debellatus à Rudolpho Imperatore, magno cum splendore veniebat ad obedientiam illi præstandam, cúmq; famuli Imperatorem hortarentur, ut pro eo ac suam deceret Majestatem, sese exornaret, respondit: *Armis cincti, militaris agminis instar procedite, & palam istis ostendite, in armis vos, non in vestitu cultum & elegantiam ponere, ista enim me pariter, & vos potiùs decent.* Illa Majestas auctoritatem Principibus conciliat, quæ ex potentia nascitur. Pro sua defensione eos elegit populus, id quod significare volebant Navarri, quando in coronationibus Reges scuto insidentes in altum extollebant: hoc pro throno regio erat, pro conopeo ipsum cælum. Scutum subditorum Princeps esse debet adversus omnes impetus armatum, & periculis atque injuriis expositum. Tunc & subditorum, & aliorum oculis cultior videbitur & eleganti-

b *Clypeus fortium ejus ignitus.* Nahum. 2. 3. c *Et ut refulsit Sol in clypeos aureos, & æreos, resplenduerunt montes ab eis, & resplenduerunt sicut lampades ignis.* 1. Mach. 6. 39. d *Accingere gladio tuo super femur tuum, potentissime: specie tuâ, & pulchritudine tuâ intende prosperè, procede, & regna.* Psal. 44. 4. *Tit. Liv.

gantior, cùm magis armatus incesserit. Germani olim †*scuto frameáque juvenes ornabant. Hæc apud illos toga, hic primus juventa honos. Ante hoc domus pars videbantur, mox Reipublicæ.* Nunquam Princeps refert Principem, nisi cùm in armis fuerit. Nulla vestium tessera splendidior, quàm loricarum. Nullus aulæ comitatus jucundior oculis, quàm milites in certos ordines ac turmas dispositi, quorum conspectus tum est gratior, cùm à Martis horrore magis ornati illi sunt, & incedunt onusti rebus ad offensionem, defensionem, & sustentationem propriam necessariis. Militia alio corporis cultu non indiget, quàm suomet apparatu ** Supellex pretiosa nihil aliud sunt, quàm onus & impedimentum.* Quod ad præcipuum victoriæ finem magis conducit, id in bello videtur optimum. Eam ob rem cùm Scipio Africanus penetravit in Hispaniam, jussit milites singulos tritici tantùm humeris deferre, quantum ad dies triginta in victum sufficeret, & palos septem, ad castrorum locum muniendum. Hæc tum suppellex erat gentis militaris, ita ad incommoda ficta & facta, ut urbem pro Senatu populóque Romano, templa pro Diis extructa crederet, suum verò decus in agris esse sub tentoriis & tabernaculis *e* militaribus. Talicum disciplina orbi dominari potuit. Deliciæ, luxus vestium & divitiæ pro aulicis sunt, in militibus hostium cupiditatem excitant. Eam ob caussam meritò risit Hannibal, cùm Antiochus suum ei ostenderet exercitum, cultu corporis elegantem magis, quàm armis fortem, sciscitantéque Rege, num contra Romanos sufficere videretur, acutè Afrorum more respondit: †*Immo verò sufficiet, quantumvis illi etiam cupidi sint. Ne te terreat vanus aspectus, & auri fulgor atque argenti, quod neque tegit, neque vulnerat*, ajebat ad Britannos Galgacus, ut Romanorum metum iis eximeret;

† Tac de mor. Germ. * Curt. l. 5. e *Urbem Senatui ac populo Romano, templa Diis reddita, proprium esse militiæ decus in castris*, Tac. l. 3. hist. † Tac. in vita Agric.

meret; & Solimannus Solymis suppetias laturus, ut animos suis adderet, sic fertur dixisse:

† *L' arme, e i destrier d' ostro guerniti, ed' oro*
Preda sien nostra, e non difesa loro.

Et tametsi Julius Cæsar non incommodum arbitraretur, si milites sui divites essent, quod existimaret hos tales metu damni in prœlio constantiores *f* fore; ampla tamen spolia venalem faciunt victoriam, atque arma solâ suâ fortitudine exornata eam coemunt: miles enim plerumque magis sollicitus est de servando eo, quod habet, quàm de ipsa victoria, qui cupiditate ductus descendit in prœlium, ad debellandum hostem unicè intendit animum, ut spoliis dein potiatur. Spes lucri & gloria magni pectori humano sunt stimuli. O quàm risisset Hannibal, si horum temporum militiam suis usurpasset oculis, tam in cultu corporis elegantem ac deliciosam, tam lautitiis instructam, ut vix currus & equi ad vecturam suppetant. Quomodo ille tanto vehiculorum numero superare potuisset montium Pyrenæorum asperitatem, & per nives Alpium viam sibi patefacere? Non exercitus videntur hodie (in Germania præsertim) sed amplissimæ Nationum coloniæ, quæ ab uno loco in alium commigrant, ducentes secum Familias integras, & omnem ædium suppellectilem, tanquam si belli instrumenta forent. Similem disciplinæ remissionem in Othonis exercitu *g* notavit Tacitus. Nullum est tam opulentum Principis ærariū, nulla Provincia tam rebus abundans, quæ ad eos sustentandos sufficiat. Æquè amicis noxii sunt nimirum ac hostibus: quæ laxatio per Ducem Fridlandum introducta fuit, ut tantò majorem militum numerum colligeret, integras Provincias eorum rapinæ permittendo, quòd nonnulli ideo factum existimant, ut ex

sic

† Tass. cant. 9. f *Quòd tenaciores eorum in prœlio essent metu damni.* Sueton. g *Quidam luxuriosos apparatus conviviorum, & irritamenta libidinum, ut instrumenta belli mercarentur.* Tac. l. 1. hist.

sic oppressæ ac debilitatæ contra illius vires insurgere ampliùs haud possent, aut ut hac licentia exercitum ipsum enervaret. Cæcinæ modum imitatus, *cui perfidiã meditanti infringere exercitûs virtutem, inter artes erat.*

Atque hic abusus grandia minatur damna, nisi tempori adhibeatur remedium, nec desperatum hoc videri debet: etsi enim non minoris sit molis laxatam militiæ disciplinam corrigere, quàm sese opponere hostibus; id quod *h* Corbulo in Syria expertus fuit: hoc tamen intelligi debet, quando per hostem non licet, aut certè non expedit, tam repente ab uno extremo transire ad aliud. Verùm si tempus non desit, nihil prohibet exercitio, severitate, & exemplo ordinem ac disciplinam exercitûs postliminiò reducere: absque illis tribus enim nec ad meliorem formam revocari poterit, nec emendatus diu in eadem disciplina persistere, uti Vitellio accidit, cujus * *miles degenerabat à labore ac virtute, assuetudine voluptatum & conviviorum.* Probè hoc intellexit Corbulo, cùm in Germaniam mitteretur, adeòque † *legiones operum & laboris ignaras populationibus lætantes, veterem ad morem redixit.* Idem postea fecit cum exercitu in Syria, ubi milites reperit tam artium bellicarum ignaros, ut multi essent etiam * *veterani, qui non stationem, non vigilias inissent; vallum, fossámque, quasi nova & mira viserent, sine galeis, sine loricis, nitidi, & quæstuosi, militiâ per oppida expletâ*; & arcens inutiles, exercitum ad hiberna frigora in castris exercuit. † *Ipse cultu levi, capite intecto, in agmine, in laboribus frequens adesse: laudem strenuis, solatium invalidis, exemplum omnibus ostendere*; cúmque videret multos ob regionis inclementiam signa deserere, * *remedium severitate quæsitum est. Nec enim, ut in aliis exercitibus, primum alterúmque delictum veniâ prosequebatur, sed qui signa reliquerat, statim ca-*

† Tac. lib. 2. hist. *h Sed Corbuloni plus molis adversus ignaviam militum, quàm contra perfidiam hostium erat.* Tac. lib. 13. Ann. * Idem l. 2. hist. † Idem l. 11. Hist. * Idem l. 13. Ann. † Idem ibid. * Idem ibid.

pite pœnas luebat. Idque usu salubre, & misericordia melius apparuit, quippe pauciores illa castra deseruêre, quàm ea, in quibus ignoscebatur. Miles ad ingentes illos labores, & præsentia belli pericula reduci non potest, nisi alio aliquo rigore, aut alio præmio, quæ duo illa adæquet. Principes honoribus ac præmiis bonos Duces efficiunt; Duces verò bonos milites exemplo, rigore ac liberalitate. Optimè nôrat Gofredus, gloriam & spem commodi augere magnitudinem animi, quando prœlium commissurus.

** Confortò il dubio, e confermò chi spera.*
Et all' audace ramentò i suoi vanti:
E le sue prove al forte, à chi maggiori
Gli stipendi promise, à chi gli honori.

Ausim propè dicere, militiam bonam esse non posse, nisi is, qui præest, prodigus sit aliquantùm, & crudelis; ideo fortè Germani Legionem, & quæ ad eam pertinent, baculum Chiliarchæ (*den Regiment oder Colonell-stab*) appellare solent, illo enim regendi sunt milites. Tanto disciplinæ rigore ac severitate suum continebat exercitum Moyses, ut petens aliquando per terram Regis Edom transitum, simul adpromitteret, è suis fore neminem, qui vel aquam ex puteis ipsius hauriret, aut agros cujusquam aut vineas *i* attingeret.

De instauranda collapsa exercitûs disciplina antiquitas illustre nobis reliquit exemplum in Metello, dum fuit in Africa, ubi tam corruptum reperit Romanum exercitum, ut milites è stativis suis nollent egredi, signa desererent, & per Provinciam vaganter loca omnia expilarent, ac passim rapinas exercerent, omni utentes licentiâ, quam cupiditas suadebat & luxuria. Omnibus tamen iis sensim remedium attulit artibus militaribus eos exercendo Vetuit inprimis, ne aut panis, aut alius cibus coctus in castris venum proponeretur. Ne annonæ castrensis curatores exercitum

* Tass. can. 20. i *Non ibimus per agros, nec per vineas, non bibemus aquas de puteis tuis.* Num. 20, 17.

citum sequerentur. Ne gregarii milites iter facientes famulum haberent, aut mulum, pari ratione reliquos quoque corrigens abusus, ad pristinam suam fortitudinem & robur revocavit militiam. Quæ cura tantum effecit, ut ea sola Jugurthæ terrori esset, eúmque moveret, ut per Legatos suam suorúmque filiorum vitam illi committeret, reliqua verò omnia Romanorum fidei concrediturum se polliceretur. Arma nimirum spiritus vitales sunt, qui Reipublicæ corpus fovent ac sustinent, vades tranquillitatis publicæ, in quibus ejusdem conservatio & incrementum consistit, si instructa bene sint, & disciplinam admittant. Optimè hoc intellexit Alexander Severus Imperator, quando dixit, † *disciplinam majorum Rempublicam tenere; qua si dilabatur, & nomen Romanum, & Imperium amissum iri.*

Quare cùm tantùm intersit bonos habere milites, curandum Principibus sedulò, ut honore & favoribus eos prosequantur. Militem fortem Saul ferebat in oculis, nec unquam à suo latere dimittebat. Præmium & honor eos reperiunt, facit verò exercitium: * *paucos* enim *viros fortes natura procreat, bonâ institutione plures reddit industria.* Hæc cura esse debet Centurionum, Chiliarcharum, ac Ducum, perinde ac fuit Sopher Principis exercitus, qui tirones *k* exercitabat; atque adeò supremos Ductores sacræ literæ Magistros militum vocant, quorum videlicet muneris sit eos instruere & erudire; quomodo *l* Putipharem appellant, & Nabuzardan *m* militiæ Principem.

Verùm quia istuc ob indulgentiam nimiam Ducum atque incuriam, aliáque in bello impedimenta, haud facilè in praxin redigitur, tempestivè potiùs præ-

verti

† Alex. Sever apud Lamp. * Veget. k *Sopher Principem exercitûs, qui probabat tirones de populo terræ.* 4. Reg. 25. 19 l *Madianitæ vendiderunt Ioseph in Ægypto Putiphari Eunucho Pharaonis Magistro militum.* Gen. 37. 36. m *Transtulit Nabuzardan Magister militum in Babylonem.* Jer. 52. 9.

verti deberet; quæ in re grandis Principum & Rerumpublicarum est negligentia. Pro literarum studiis collegia eriguntur, & pro virtute Conventus & Monasteria: in militante Ecclesia Seminaria sunt, in quibus formentur milites spirituales, qui eam defendant; nulla pro sæcularibus. Solus Turca illud cordi habet, qui cum in finem collectos ex omni Natione pueros certis locis concludit, & in armorum exercitio educari curat, unde post Janizerorum formantur copiæ, qui cùm alium Patrem, aut Dominum non agnoscant præter ipsum Turcam, præcipuum Imperii ipsius robur sunt & tutela. Idem facere deberent Christiani Principes in celebrioribus civitatibus, colligendo in Seminariis pueros orphanos, expositos, & alios, ubi instruerentur in exercitiis militaribus, ubi condiscerent fabricari arma, nectere funes, conficere pulverem pyrium, & alia belli munimenta, ut inde postea ad obsequia & officia militaria prodirent aptiores. Possent etiam pueri educari in portubus & armamentariis nauticis, ubi artem navigandi à teneris annis imbiberent, viderentque quomodo construendæ triremes & naves, texenda vela, conficiendi rudentes; quo fieret, ut expurgaretur Respublica à fæce ista vagabundorum, haberetque, quorum opera in artibus militaribus uti posset, sumptibus sustentationis ex ipso diurno singulorum opere collectis, qui si fortè non sufficerent, certâ aliquâ lege sanciri posset, ut ex omnibus piis operibus aut legatis tertia eorum pars assignaretur ejusmodi Seminariis: neque enim minùs merentur, qui defendunt altaria, quàm qui eadem incensant.

Proderit etiam non parum ad militiam conservandam, si ærarium bellicum dotetur reditibus certis & statis, qui in alios usus non impendantur. Ita Augustus fecit applicando ei rei partem decimam omnium hæreditatum & legatorum, centesimam verò rerum venalium; quam institutionem Tiberius postea, deprecante etiam Senatu, tollere noluit, eò quòd

sub-

subsidio illo ærarium militare n niteretur. Simili ratione ærarium Neapolitanum dotaverat Petrus Comes de Lemos; at æmulatio evertit postea, quod zelo optimo & prudentissimo is instituerat.

§. Atque hæc cura non in militia solùm adhiberi debet, verùm etiam in erigendis propugnaculis, & præsidio firmandis: iste enim sumptus multos alios graviores cavere potest; loci infirmitas invitat hostem, contrà vix quisquam oppugnat statum, quē resistere posse arbitratur. Si quod in ludis, spectaculis, & ædificiis prodigitur, hanc in rem insumeretur, quietiores & securiores viverent Principes, & orbis universus majori pace ac tranquillitate frueretur. Diocletianus & Maximilianus Imperatores optimi obsequii loco habebant, quòd quidā Provinciæ Gubernator pecuniā ad amphitheatri fabricam destinatam muris reparandis o impendisset.

n *Centesimam rerum venalium post bella civilia institutam deprecante populo, edixit Tiberius militare ærarium eo subsidio niti.* Tac. l. 1. Ann. o *Ita enim, & tutelæ civitatis instructæ murorum præsidio providebitur, & instaurandi agonis voluptas, confirmatis his quæ ad securitatis cautionem spectant, insecuti temporis circuitus circuitione repræsentabit.* L. unica, C. de expen. publ. l. 11.

SYMBOLUM LXXXIII.

Illa ipsa tellus, in qua eriguntur propugnacula, maximus eorundem hostis est. Per illam ligonibus & palis fossæ ducuntur & aggeres, quibus ad expugnationē via sternitur; intra illius viscera occultè sub murorum vallorúmque cæmento aguntur cuniculi, donec flamma correpti funditus omnia evertant. Solum illud castrum expugnari non potest, quod in aquis situm sævientium undarum furore quaquaversum cingitur, quæ licèt illud verberent, unà tamen etiam defendunt, non dando locum obsidioni navali, totúmque foret periculum in maris malacia, si diu constans perduraret. Sic Monarchiæ & * *civitates magnæ*

* Arist. l. 7. Polit. c. 14.

magna ex parte bellum gerentes conservantur, eadem imperio petita corrumpuntur. Tunc cura vigilat; providentia accincta est gladio; gloria exstimulat animos; oc-

casiones fortitudinem augent; æmulatio ad majora incendit, & periculum commune sociat voluntates, malósque Reipublicæ humores evacuat. [†] *Metus hostilis in bonis artibus* & legibus populum *retinet.* Nunquam Romani extitêre fortiores, nec subditi magis quieti & obedientes Magistratibus, quàm cùm portas urbis uno tempore Pyrrhus, alio Hannibal obsideret. Magnæ alicui Monarchiæ plus periculi à sua potentia imminet, quàm alii à sua imbecillitate: illa enim de viribus suis secura sibi adversus casus

† Sallust.

casus futuros minimè prospicit; hæc verò metu sollicita semper arma in promptu a habet. Si disciplina militaris conquiescat, nec in continuo servetur exercitio, effœminat otium animos, labefactat ac sternit muros, ærugine obducit gladios, & scutorum ligaturas corrodit; augescunt sensim cum eo deliciæ, & dominatur ambitio, unde discordiæ oriuntur, ex his verò bella civilia, adeòque experitur Respublica mala omnia, & infirmitates interiores, quas procreat otiositas. Absque aliquo motu res nec crescũnt, nec conservantur. Quintus Metellus, accepto nuncio de amissa Carthagine, palàm Romæ in Senatu dicebat, se jam ejus ruinam metuere, postquam Rempublicam illam destructam cerneret. Publius Nasica cùm dicentem audiret, res ob successum illum nunc meliori esse loco, respondit: *Immo verò in majori nunc versantur periculo*; sciebat nimirum, hostiles illas vires velut undas esse, quæ Romam concuterent quidem, sed fortiorem ac firmiorem efficerent, atque ideo hortatus eos est, caverent, ne semetipsi perderent, † *timens* scilicet *infirmis animis hostem securitatem, & tanquam pupillis civibus idoneum tutorem necessarium videns esse terrorem.* Suinthila Gothorum Rex in Hispania magnus fuit, & in actionibus suis ac facinoribus gloriosus, quoad bella gessit, simul ac ista desiêre, deliciis sese dedidit, ac periit. Rex Alphonsus sextus expendens clades, quas à Mauris acceperat, caussam sciscitatus est, & responsum illi fuit, à suorum otio & deliciis ista manasse. Quare mox balnea & lautitias alias, quæ vires infringunt, prohibuit. Ob rerum omnium incuriam & segne otium Regnum Roderici & * Witizæ tota pœnè Hispania Afris in prædam cessit, donec reflorescente in Pelagio, ejúsque successoribus militia, fortitudo etiam & gloria militaris assiduâ æmulatione incrementum sumpsêre, & Hispaniam non solùm à durissimo illo

a *Sagitta ejus acutæ & omnes arcus ejus extenti. Ungula equorum ejus, ut silex.* Isa. 5. 28. † S. August. * Mar. hist. Hisp. l. 6. c. 27.

illo jugo liberârunt, sed etiam magnæ alicujus Monarchiæ caput constituerunt. Concertatio inter Ordines militares Castellæ insignes peperit Heroës, quorum potius studium fuit vincere inter se gloriâ militari, quàm hostem debellare. Nunquam Domus Austriaca ad tantum ascendisset fastigium, si otio semper relicta fuisset. Iisdem mediis, quibus eam sternere cogitant æmuli, fortior illa redditur & gloriosior. † *Nam pacem agentes tanquam ferrum*, quod non usurpatur, *splendorem amittunt*. Potentiæ minores absque armis conservari possunt, at non majores; in illis enim non æquè est difficile Fortunam servare æqualem, atque in his, è quibus nisi arma mittantur foràs, intùs belli excitatur incendium; uti Romanæ Monarchiæ accidit. * *Vetus ac jam pridem insita mortalibus potentiæ cupido, cum Imperii magnitudine adolevit, erupítque. Nam rebus modicis, æqualitas facilè habebatur, sed ubi subacto orbe, & æmulis urbibus, Regibúsque excisis, securas opes concupiscere vacuum fuit, prima inter Patres plebémque certamina exarsêre.* Fortitudinis æmulatio, quæ adversus hostem exerceri solet, eo deficiente inter ipsas Naturas succenditur. Experti id fuêre Germani, quando † *decessu Romanorum, ac vacui externo metu, gentis assuetudine, & tum æmulatione gloriæ arma in se verterunt.* Pax Imperii Romani cruenta fuit: ex illa enim bella civilia *b* ortum habuêre. * *Cherusci nimiam ac marcentem diu pacem illacessiti nutrierunt, idque jucundius, quàm tutius fuit.* Per bella in Provinciis Belgicis civilia in Hispania desiêre dissidia. Plurimum ejus Monarchiæ profuit palæstra illa & schola Martia, ubi doctæ & exercitatæ fuêre tot artes militares: etsi institutio hæc & disciplina hostibus etiam & æmulis communis fuerit, adeò ut omnes ferè Europæ Principes armorum usum ibi didicerint; quamvis item magnorum fuerit sumptuum, bella gerere in Provinciis tam.

† Arist. l. 7. Polit. c 14. * Tac. l. 2. hist. † Idem lib. 2. Ann. b *Pacem sine dubio post hac, verum cruentam*, Tac. l. 1. Ann. * Idem de mor. Germ.

tam turbatis & longè dissitis, cum tanta sanguinis profusione, & tam gravibus usuris, cum tanto hostium commodo, nostro verò tam exiguo, ut dubitari meritò posset, satiúsne esset victos nos fuisse, an vincere; aut num expediret aliquod adhibere remedium, quo extingueretur omnino, aut certè sopiretur ad tempus ignis ille sanguinis aurique sitientissimus, eo fine, ut quod illic inutiliter consumitur, impendatur in vires navales, & stabiliatur Imperium utriusque Maris, Mediterranei & Oceani, foveatúrque bellum in Africa, cujus progressus feliciores ob Italiæ & Hispaniæ vicinitatem Monarchiam hanc magis unirent; verùm amor erga subditos illos tam antiquos & bonos, desiderium item è tam vili servitute, quâ titulo libertatis misere oppressos vident, eosdem liberandi, & ad verum Dei cultum reducendi, plus potest, quàm ratio status.

§. Nunc sicuti fortitudinem & gloriam militarem tueri ubi unus solus imperat, Statuum securitas est, ita periculo non caret, ubi summa potestas ad multos pertinet, quemadmodum in Rebuspublicis accidit: nam in ipsismet eorum armis maximum subest periculum, dum supremum multorum arbitrium uni soli committitur. Ab illa ipsa manu, quam armarunt primùm, jugum iis imponi solet. Vires, quas ipsi contulerunt, libertatem eorundem opprimunt: ita Reipublicæ Romanæ contigit, & inde postea ad omnes ferè reliquas tyrannis permanavit. Ea de caussa, licèt valde expediat, arma semper in promptu habere & exercitatas artes tamen pacis securiores sunt, præsertim si corruptus sit populus, & locis dissitis à se divisus: nam belli ferocitate fit insolentior, & præstat periculum illi obversari ob oculos, quàm procul illo securum vivere, ut pro sua conservatione tantò magis se uniat. Non minùs secura erat libertas Reipublicæ Genuensis quando montibus utebatur nondum artificio militari munitis, ac nunc, postquam singulari cum industria & labore ingenti effectum, ut iidem tanquam

muri

muri inexpugnabiles Reipublicæ deserviant: nimia enim securitas malos generat humores, cives in partes scindit diversas, procreat audaces spiritus, & exteriora media aspernatur; in Rebuspubl. verò, quæ intestinis agitantur diffidiis, plus periculi creant muri, quàm prosint; atque adeò tunc solùm utiles erunt, si prudens ille senatus sic egerit, ac si eos non exstruxisset.

SYMBOLUM LXXXIV.

Visum quibusdam, Naturam homini non matrem fuisse, sed novercam, magisque se exhibuisse liberalem erga animantes cæteras, utpote quibus certiorem indidit instinctum & notitiam mediorum quibus pro defensione sua & conservatione opus habent.

Verùm

Verùm isti non satis suam expenderunt excellentiam, arbitrium suum & dominium in res alias inferiores, siquidem largita est illis Natura intelligentiam quandam velocem, quæ momento unico terram pariter & cælos penetrat: memoriam, in qua absque confusione omni, aut perturbatione, rerum tam variarum conservantur imagines: rationem, quæ discernit, unum ex alio colligit, & concludit: judicium, quod intelligit, ponderat, & definit. Propter hanc donorum præstantiam homo imperium tenet in omnes res creatas, & disponit de iisdem pro libitu, utens manibus tam sapienti efformatis artificio, ut instrumēta fiant ad omnes artes idonea; & tametsi nudus omnino, & absque armis in hanc lucem editus sit, ea tamen pro suo fabricatur arbitrio, ut aut semet tueatur, aut etiam impetat alios. Tellus eum in finem ferrum & chalybem ei suppeditat: aqua (quomodo in Symbolo præsenti videre licet) ea cudit: aër focum incendit, ignis denique ea temperat, ita nimirum elementa omnia ejus arbitrio obediunt. Fragili aliquo lembo maris domat superbiam, & linteo ventos colligit, ut pro alarum remigio ei deserviant, quibus sese ab uno loco in alium transferat. Intra fistulas æreas vim ignis coercet, unde non minùs horrenda jaculatur fulmina, quàm ipse Jupiter. **Multa, quæ natura expedita sunt, consilio* & ingenio *expedit*: & quia istud Naturæ adminiculo temperat thoraces ferreos, & ferrum in lanceas acuit, industria magis Principem uti oportebit, quàm *a* viribus, consilio magis, quàm brachio, calamo potiùs, quàm gladio: nam omnia potentia extrema experiri velle, Gigantum foret insania, qui montes montibus aggessêre. Vires majores non semper triumphant, Cursum navis exigua sistit remora. Una civitas Numantina annos quatuordecim Romanum fatigavit imperium. In urbe Sagunto expugnanda plus laborandum isti fuit, quàm in vastissimis Asiæ Provinciis subjugandis,

*Livius. a *Melior est sapientia, quàm vires.* Sap. 6. 1.

dis. Vires languescunt sensim,& consumuntur,ingenium semper perdurat: & si isthoc bellum non geratur, illis non *b* vincitur. Securè illud bellum suscipitur, quod ingenio geritur:periculosum est& anceps,quod solo robore.

——— † *Non solùm viribus aequum*
Credere,saepe acri potior prudentia dextra.
-* *Mens una sapiens plurium vincit manus.*

Tiberius datis ad Germanicum literis gloriatus est, † *se novies à Divo Augusto in Germaniam missum, plura consilio,quàm vi perfecisse.* Nec aliter agere solebat,cùm Imperatoria dignitate fungeretur, praesertim ut Provincias longè dissitas tueretur, & identidem repetebat, † *Consiliis & astu externas res moliendas,arma procul habenda.* † *Non* omnia *viribus* superantur,*non velocitate,non celeritate,sed consilio & sententiâ.* Victoriis continuis Provinciae Belgicae pessum iêre: plus enim fortitudo efficere conata est,quàm prudentia. Virium loco itaque calliditas succedat&astutia,& hac vincatur,quod illis non potest. * Quando temporibus Roderici Regis Mauri ex Africa Hispaniam armis suis infestarunt, Murciae Praefectus in praelio quodam, in quo tota civitatis illius nobilitas occubuit,victus fuit,&foeminae,re comperta in virili habitu&armis cinctae per urbis muros se disposuêre,quod cùm magnae multitudinis speciē praebuisset, ad honestas conditiones victores Mauros adduxit. Eduardus quartus Angliae Rex dicere solebat,Carolum cognomento Sapientem Franciae Regem nullis instructum armis,solis literis graviora contra se movere bella,quàm aut Pater ejus,aut Avus armis fecissent.Ferrū &gladius paucis in locis vim suam possunt exercere, solers rerū negotiatio, ubivis efficere potest plurimū. Nec refert Principes abesse ac distare inter se longiùs; sicut enim arbores mediis radicibus communicant inter se,& uniuntur invicem,suâ agendi vi per largum etiam

b *Melior est sapientia, quàm arma bellica.* Eccl. 9. 8.
† Val. Flac. * Eurip. † Tac. l. 2. Ann. * Idem lib. 6. Ann.
† Cicero. * Mar hist. Hisp. l. 6. c. 24.

etiam spatium diffusa, ita illi per suos Legatos & artificia quædam occulta præstare idem poterunt. Vires alienas suas ingenium efficit inito cum exteris fœdere, communis utilitatis intuitu. E privato aliquo cubiculo plus efficere Princeps poterit, quàm in campestri agro. Rex Philippus secundus Madrito discessit nunquam, & orbem in metu & obedientia continuit. Magis prudentia metuendum se fecit, quàm virium robore. Infinita propemodum illa est potestas, quæ industria utitur. Archimedes totum hunc terræ atque aquæ globum machinis suis commoturum se dictitabat; si extrà alicubi pedibus posset consistere. Una aliqua grandis Monarchia generali orbis totius dominio facilè potiretur, si ad vires ars aliqua atque industria accederet; quod ut ne fiat, permittit primum illud Mobile Imperiorum, ut magnis prudentia deficiat, & in potentia omnia sita arbitrentur. † *Pleraque in summa fortuna auspiciis & consiliis magis, quàm telis & manibus geri solent.* Æquè periculosa est potentia cum temeritate, ac temeritas absque potentia.

§. Bella plurima inter Principes Christianos industria aliqua evitari possent, at judicium damna aut non agnoscit, nec decentes reperit conditiones, quibus ea sat caveat; aut illa non æstimat, excœcata per ambitionem prudentia; aut animi fastus gloriosum ducit ultro ea subire, adeòque fucata belli gloria se sinit abripi: quod cùm sit actio quædam publica, è qua communis omnium dependet conservatio, mensurari non debet inanibus existimationis umbris, sed commodis & utilitatibus publicis; ita tamen, ut nullum interim sit medium, quod ad evitandum bellum Princeps non experiatur, omnes amovens occasiones, antequam nascantur, & si subortæ jam fuerint, eorum sibi voluntates conciliet, qui consilio suo pacem promovere possunt: inquirat media suavia, ad conservandam amicitiam hostem intra & extra suum Regnum fatiget: consilia ejusdem prævertendo, &

 socie-

† Tac. lib. 13. Ann.

societates ac fœdera cũ aliis defensionis caussâ sanciendo metũ ei injiciat. Atque istis humanis mediis divina etiam jungat subsidia orationum & sacrificiorũ, summique Pontificis, tanquam communis Christianorum Patris, utatur operâ, sincerè ad ipsum referendo de animo suo & desiderio tranquillitatis publicæ, de acsepta injuria, aut rationibus, quibus ipse movetur ad arma capienda, nisi sibi ritè satisfiat. Unde relatâ porrò causâ ad collegium Cardinalium, & interpositâ auctoritate Sedis Apostolicæ, aut reipsa ad arma non veniretur, aut Princeps caussam suam Romæ purgaret, ubi tribunal est, in quo Principum acta dijudicari, & lites decidi debent. Nec hæc ignavia est, sed generositas quædam Christiana, & cautela politica ad Nationum animos in amicitia retinendos, & cavendas æmulationes ac fœdera, quæ ex iisdem oriuntur.

SYMBOLVM LXXXV.

UBi Ursus alveare apum semel nactus fuerit, nihil tunc consultius, quàm totũ illud aquis immergere: quodcunque enim aliud medium officeret potiùs, quò minùs suo fine, hoc est, favo mellis poriretur, & apicularum aculeos effugeret. Hoc ipso exemplo Symbolum præsens damna & incommoda exhibet consiliorum mediorum, usu comperta in eo, quod Herennius Poncius Samnitibus dedit, quando conclusis in angusto aliquo loco Romanis, auctor fuit, ut liberè inde exeundi omnibus facerent potestatem: quo consilio dein rejecto suasit, ut omnes obtruncarent, rogatúsque caussam, cur extrema illa sequeretur, cùm media inter utrumque via possit eligi, liberos nimirum eos dimittendo, postquam iis certas leges tanquam victis priùs imposuissent, respondit: ita expedire potiùs, ut aut liberales sese erga Romanos exhiberent, adeòque hoc insigni beneficio pacem firmam ac stabilem cum iis firmarent, aut vires illorum ita penitùs opprimerent, ne contra eos in-

stau-

ſtaurari unquam poſſent; conſilium verò aliud medium nec amicos parere ajebat, nec tollere a inimicos. Ideò Ariſtodemus Ætholis dicebat: *Romanos aut ſocios habere oportet, aut hoſtes, media via nulla eſt.*

§. In iis caſibus, in quibus amicum aut hoſtem devincire quis cogitat, nihil efficient ſigna media: nam gratitudo in id quod intermittitur, conjicit oculos, & facilè cauſſam reperit, cur obſtrictam ſe non ſentiat. Sic Franciſcus Galliæ Rex, poſtquam liber è captivitate abire permiſſus fuit, hoſtilem tamen animum erga Carolum quintum Imperatorem non depoſuit, quia captivitas iſta tam libera non fuerat,

 quàm

a *Neutralitas nec amicos parit, nec inimicos tollit*, Polyb.

quàm illa Alphonsi Regis Lusitaniæ, † quem captum in prœlio Rex Legionis Ferdinandus humanissimè habuit, & curatum à vulneribus ac sanitati redditum liberum abs se dimisit: quæ benevolentia sic illum cepit, ut Regnum suum universum victoris arbitrio permitteret; verùm Ferdinandus conditione repudiatâ ea tantùm recepit oppida, quæ in Galæcia paullo antè oblata fuerant. Idem istuc expendit Philippus Dux Mediolanensis, cùm captis Aragoniæ & Navarræ Regibus (Alphonso quinto priori nomen erat) deliberationem instituit, quid illis fieri oporteret, auditísque sententiis, cùm alii vellent lytro pecuniario eos esse redimendos, alii certis astringendos conditionibus, alii denique liberos omnino dimittendos, hoc ultimum secutus est, ut magis sibi obstrictos & amicos domum remitteret.

§. Quando Regna bellis civilibus sunt implicata, periculosum est consilium medium, nec in hanc, nec in illam partem declinandi, quod facere contendebat Infans Henricus in motibus Castellæ, ob ætatem pupillarem Regis Ferdinandi quarti, quo facto suos perdidit amicos, nec hostes tamen sibi devinxit.

§. Nec minùs periculosum est promiscuè in totam animadvertere multitudinem, quare consultiùs videtur, aut cum delictis illius omnino connivere, aut certè in uno aliquo insigne aliquod exemplum statuere. Ob eam caussam suasum Germanico in rebellione Legionum Germanicarum, ut aut nihil militi eorum, quæ peteret, aut *b* omnia concederet, & quia iis indulsit aliquid, consiliisque mediis usus fuit, reprehendi *c* meruit. In alia quoque occasione simili Druso auctores fuêre, ut aut dissimularet, aut remediis fortioribus ageret. Prudentissimum sanè consilium: vulgus enim inter duo extrema nunquam con-

† Mar. Hist. Hisp. l. 11. c. 15. b *Periculosa severitas, flagitiosa largitio: seu nihil militi, seu omnia concederentur in ancipiti Republ.* Tac. l. 1. Ann. c *Satis superque missione, & pecuniâ & mollibus consultis peccatum*, Id. ib.

consistit medium, sed semper excedit in d alterutro.

§ Ubi festinatione res indiget, actum est cum eo, qui nec satis audet, nec satis sibi providet; quomodo Valenti accidit, qui inter consilia, quæ dabantur, hæsit anceps, nec quicquam certi statuere e potuit.

§ In rebus bellicis prudens interdum videri cupit metus, & consilia quædam media suggerit, quæ animum addunt hosti, & spatium concedunt, ut sibi antè prospiciat. Id quod Regi Joanni primo contigit, qui cùm Coronam Lusitaniæ per mortem Regis Ferdinandi soceri sui ad se devolutam prætenderet, statuit in illud Regnum solus ingredi, jussitque deinde suum sequi exercitum; unde tempus nacti sunt Lusitani, ut arma interea corriperent, quod factum non fuisset, si mox armis eos invasisset, aut belli evitandi caussa jus suum ad justitiæ tribunal remisisset. Parum comminatio proficit, si manus ictum intentans, armata non sit, & interdum re ipsa puniat, ubi obedientia deseritur.

Franci moræ impatientes, nec præteritum tempus respiciunt, nec præsens, & quo sunt animi ardore, audacia & celeritate consiliorum extra terminos abeunt; verùm hoc ipsum sæpe fortunata ea efficit; ita enim teporem effugiunt, & citò expediunt omnia. Hispani contrà cunctantur, ut diu multúmque considerando procedant cautiùs, & quia nimirùm prudentes esse cupiunt, hærere solent in mediis, immo dum tempus in consilium vocant, omnino ea elabuntur è manibus.

Itali melius ex utroque commodum aliquod nórunt capere, utendo occasionibus, quando se offerunt; contrà ac Germani, qui in agendo tardi, & segnes in executione tempus præsens solùm in consilium adhibent,

d *Alii fortioribus remediis agendum nihil in vulgo modicum: terrere, ni paveant; ubi pertimuerint, impunè contemni.* Tac. l. 1. Ann. e *Mox utrumque consilium aspernatus, quod inter ancipitia deterrimum est, dum media sequitur, nec ausus est satis, nec providit.* Idem l. 3. Hist.

hibent, nulla præteriti ac futuri habitâ ratione. Pro eventuum varietate mutant & ipsi animum; unde factum, ut fortunam suam non valde ii auxerint, cùm alioqui ejusmodi sit Natio, quæ ob innatam animi fortitudinem dominia sua longè latéque posset extendere. In eandem caussam referri potest diuturnitas bellorum civilium, quibus etiamnum hodie conflictatur Imperium, quæ constanti aliquo consilio ac celeritate sopiri jam pridem potuissent; verùm ob consilia lenta, quæ pro prudentibus tamen habebantur, ingentes ad Rhenum vidimus exercitus, qui in Franciam usque penetrare potuissent, eámque ad pacem universalem faciendam compellere: quod damnum gravius fuit, quàm si ab hoste cæsi fuissent sæpius; nulla enim clades major, quàm si exercitus aliquis in seipso sensim intereat. Ea ipsa res proprias vastavit Provincias & loca confinia, per quæ bellum aliò transferri debuisset, nunc verò in ipsa Germaniæ viscera immigravit.

§. In aliis civilis gubernationis negotiis locum habere possunt consilia media, tum propter extremorum pericula, tum quia expedit eam semper ingredi viam, unde minori cum incommodo postea (si necessum fuerit) ad unum aliquod extremorum possis accedere. Inter extrema illa antiqui prudentiam constituêre adumbratam per volatum Dædali, qui nec Soli nimiùm appropinquabat, nec mari, ne aut nimio illius ardore alæ, quibus utebatur, dissolverentur, aut hujus humiditate madefierent. In iis Provinciis, quarum incolæ natura serviles non sunt, sed ingeniis cultis potiùs, & animis generosis, populus tam cautè & dextrè regendus est, ut nec indulgentia nimia eum efferat, nec rigor alienet. Æquè periculosum est, oreas & pastomides ei imponere, ac sine fræno relinquere, quia † *nec totam libertatem pati potest, nec totam servitutem*; uti de Romanis Pisoni dicebat

† Tac. lib. 4. Hist.

bat f Galba. Exequi semper potentiam, est ferream servitutis catenam atterere. Tyrannidis genus est subditos ad normam Reip. summè perfectæ velle redigere, id enim non fert humana conditio. Minimè necessarium est, gubernationem esse talem, qualis esse deberet, sed qualis esse potest: neq; enim omnia, quæ conveniunt, possibilia sunt humanæ imbecillitati. Stultum est cupere, ut nulli omnino in Republ. aliqua sint defectus. † *Vitia erunt, donec homines.* Zelus immoderatus multorum errorum caussa est iis, qui præsunt, eò quòd cum prudentia conformare se nesciat; uti & ambitio, quando nimirum Principes severi audire cupiunt, & gloriam suam collocatam putant in subditis sic gubernandis, ut ne in minimo unquam à ratione & legibus ipsi desciscant. Periculosus est rigor, qui affectus & ordinarias vulgi passiones non in consilium adhibet: apud illud enim plus dexteritate proficitur, quàm potentia; plus exemplo & mansuetudine, quàm severitate inhumana. In eam igitur curam incumbat Princeps, ut videatur subditos suos reperisse potiùs bonos, quàm effecisse; quam egregiam laudem de Agricola in gubernatione Britanniæ commemorat g Tacitus. Temporibus præteritis ne falli se sinat, ut bonos mores, quos de illis sibi imaginatur, nunc de præsenti quoque observari velit, nam eadem semper fuit malitia: sed * *vitium est malignitatis humanæ, vetera semper in laude, præsentia in fastidio esse.*

– *Laudamus veteres, præsentes carpimus annos.*

Et si major olim severitas fuerit & obedientia, hæc tamen ætas eam ferre non sustinet, si mores antiqui in

f *Neque enim hic, aut in cæteris gentibus, quæ regnantur, certa dominorum domus, & cæteri servi: sed imperaturus es hominibus, qui nec totam servitutem pati possunt, nec totam libertatem.* Tac. lib. 1. Hist. † Idem lib. 4. Hist g *Maluit videri invenisse bonos, quàm fecisse.* Tac. in vita Agric. * Quinct. in dial. de orat.

illa immutati fuerint, in quo deceptus Galba vitæ pariter suæ & imperii jacturam *h* fecit.

h *Nocuit antiquus rigor, & nimia severitas, cui pares non sumus.* Tac. l. 1. Hist.

SYMBOLVM LXXXVI.

ANimus humanus contentus minimè fuit rerum terrestrium speculatione, quin immo tantæ moræ impatiens, quòd rerum cælestium cognitio post obitum usque differretur, corporis sese vinculis exemit, & supra ipsa elementa volatu transcendit, ad indagandum per ratiocinationem, quod tactu, visu, & auditu assequi non licebat; adeòque in imaginatione sibi efformavit ideam pulcherrimæ illius fabricæ, effin-

effingendo sphæram cum talibus orbibus differentibus æquantibus, & epicyclis, ut diversos astrorum & Planetarum motus scitè exhiberent; & tametsi certus omnino non fuit, num res ita se haberet, hanc tamen consecutus est gloriam, quòd mundum hunc animo nunc nôsset concipere, qualis esset, aut quomodo sub alia forma, & dispositione posset constitui. Verùm in idea ista non acquievit animus immo inquietus, & in investigationibus suis periculosus aliam planè diversam posteà sibi imaginatus est, ac persuadere voluit aliis, perinde ac si Sol centrum esset aliorum orbium, qui circum illum moveantur, & lucem suam ab eo recipiant. Opinio impia & aliena prorsus à ratione naturali, quæ quietem concedit gravibus contra divinas literas, quæ terræ stabilitatem faciunt *a* perpetuam: contra dignitatem hominis, quasi necessum habeat moveri, ut fruatur Solis radiis. Sol verè minimè, ut eos homini communicet, cùm tamen (sicut res omnes aliæ creatæ) conditus ille sit, ut eidem assistat & serviat. Certum itaque est, Principem illum lucis, qui ex officio in res omnes inferiores tenet imperium, eas collustrare, & præsentia sua iis formam tribuere, circumeundo sine intermissione ab uno Tropico ad alterum tam mirabili artificio, ut omnes terræ partes, si non æqualem calorem, lucem saltèm æqualem ab eodem hauriant. qua re sapientia divina antevertit damnum, quod futurum esset, si Sol à linea æquinoctiali non secederet: nam Provincias quasdam radii solares planè adurerent, aliæ nimio rigerent frigore, & tenebris perpetuis involverentur. Exemplum istud naturale erudit Principes, quanti ad utilitatem publicam referret, si ipsi *velocissimi sideris more*, Status suos & Provincias absque intermissione obeant, ut calorem rebus & subditorum affectui *b* impertiant; id quod Propheta Regius indicare voluit, cùm dixit, Deum

a *Terra autem in æternum stat.* Eccli. 1. 4. b *Velocissimi sideris more, omnia invisere, omnia audire.* Plin.

ſupra Solem ſuum poſuiſſe *c* tabernaculum, qui nunquam conquieſcit, & ſemper rebus adeſt. Rex Ferdinandus Catholicus, & Carolus quintus Imperator, non habuerunt aulam certo loco fixam & ſtabilem; quo factum, ut res maximas ipſimet conficerent, quas per Miniſtros ſuos minimè potuiſſent, qui etſi gnavi ſatis & ſolliciti, nunquam tamen id efficiunt, quod efficeret ipſe Princeps, ſi coràm præſens adeſſet, quia aut mandata iis deſunt, aut facultas. Chriſtus Dominus ſimul ipſe ad piſcinam venit probaticam, ſanitatem reddidit *d* Paralytico quam Angelus annis triginta octo eidem largitus non fuerat: neque enim huic mandatum erat aliud, quàm ut aquam ſolùm *e* commoveret, & ideo ut Miniſtro facultatis ſuæ fines egredi non licebat. Non bene gubernantur ſtatus per ſolas aliorum relationes, ac propterea ſuadet Salomon ut Reges ipſi ſubditis aures *f* accommodent: hoc enim ad illorum pertinet officium, & apud ipſos, non apud eorum Miniſtros, eſt aſſiſtentia & virtus *g* divina, quæ comitatur ſolum ſceptrum, cui Spiritum ſapientiæ, conſilii, fortitudinis, & pietatis *h* infundit, immo divinitatem quandam, qua Princeps futura *i* providet, ut nec in iis, quæ oculis uſurpat, nec in iis, quæ auribus percipit, falli *k* queat. Nihilo minùs tamen pacis tempore non videtur omnino inconveniens ſtata in certo aliquo loco

c *In Sole poſuit tabernaculum ſuum.* Pſ. 18.6. d *Surge, tolle grabatum tuum, & ambula* Joann. 5.8. e *Angelus autem Domini deſcendebat ſecundùm tempus in piſcinam: & movebatur aqua.* Ibid. v. 4. f *Præbete aures vos, qui continetis multitudines, & placetis vobis in turbis Nationum.* Sap 6.3. g *Quoniam data eſt à Domino poteſtas vobis, & virtus ab altiſſimo.* Ibid. v. 4. h *Et requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini: ſpiritus ſapientiæ & intellectûs: ſpiritus conſilii, & fortitudinis: ſpiritus ſcientiæ, & pietatis.* Iſ. 11.2. i *Divinatio in labiis Regis.* Prov. 16.10. k *Non ſecundùm viſionem oculorum judicabit, neque ſecundùm auditum aurium arguet.* Iſ. 11.3.

loco cōmoratio, satisq; erit Provincias obeundo Status suos semel coram inspexisse: neq; enim sufficiunt æraria pro sumptibus & impensis ad frequentes aulæ translationes necessariis, nec fieri istæ possunt absque insigni subditorum detrimento, atque adeò quin pertúrbetur ordo Consiliorum ac Tribunalium, & gubernatio atque justitia retardentur. Rex Philippus secundus toto gubernationis suæ tempore vix unquam Madrito pedem extulit.

In occasionibus belli magis consultum videtur, ut Princeps ipse coram iis intersit, & ducat subditos suos: ideo enim sacræ paginæ *l* Pastorem eum vocant, ac Ducem; quomodo Deus præcipiens Samueli, ut Saülem inungeret, non dixit in Regem, *m* sed in Ducem supra Israël, indicans, id præcipuum ejus esse officium, & quod olim Reges exercere fuêre *n* soliti. Ea in re populus suum fundabat desiderium, cùm Regem peteret, ut esset nimirum, qui ante eum egrederetur, & pugnaret pro *o* eo, Præsentia Principis in bello animos addit militibus. Lacedæmonii existimabant Reges infantes etiam in cunis ista præstare, & ideo ad prœlia eos unà secum deportabant. Antigonus Demetrii filius sic statuebat, præsentiam suam in navali prœlio, multis hostium navibus *p* comparari posse. Alexander M. militum suorum erigebat animos, ponēdo iis ob oculos, quod primus sese periculis *q* objiceret.

l *Suscitabo super eos Pastores, & pascent eos: non formidabunt ultrà, & non pavebunt: & nullus quæretur ex numero, dicit Dominus.* Jerem. 23. 4. m *Unges eum Ducem super Israël.* 1. Reg. 9. 16. n *Rex enim Dux erat in bello.* Arist. lib. 3. Polit. c. 11. o *Rex enim erit super nos, & erimus nos quoq; sicut omnes gentes, & judicabit nos Rex noster, & egredietur ante nos, & pugnabit bella nostra pro nobis.* 1. Reg 8. 19. & 20. p *Me verò, inquit, præsentem, quàm multis navibus comparas?* Plut. in Epoph q *Et is vos ego, qui nihil unquam vobis præcepi, quin primus me periculis obtulerim, qui sæpe civem clypeo meo texi,* Curt. lib. 8.

zet. Quando Princeps ipse in ejusmodi casu præsens adest, magna sæpe patrantur facinora, quæ in ejus absentia nemo attentare auderet; nec opus est ex aula expectare mandata, unde plerumque serius illa perferuntur, postquam præteriit occasio, & plena semper vanis timoribus aliisque cum circumstantiis, quæ in effectum deduci haud possunt; id quod in Germania experti sæpe sumus non absque insigni boni publici detrimento. Generosos spiritus & altas suscitat cogitationes in animis militum, si Principem, cujus est conferre præmia, factorum suorum spectatorem ac testem habeant. Hoc argumento fortitudinem suorum Hannibal inflammabat: † *Nemo vestrûm est*, ajebat, *cujus non idem ego spectator & testis, notata temporibus locisque referre possim decora.* Idem Gofredus faciebat, cùm sic milites alloqueretur:

* *Di chi di voi no sò la patria, e' l seme,*
Quale spada m' è ignota, ò qual saetta,
Benche per l' aria ancor sospesa treme.

Eâ ratione necessum non erit, ut Princeps potentiæ suæ vires Generali alicui committat, quod tam exploratum est periculum, ut minùs etiam tutum crederetur, quòd eas Tiberius in manibus filii sui Germanici r constitueret. Atque hoc ipsum maximè in civilibus seditionibus locum habet, in quibus (ùt diximus) præsentia Principis facillimè rebellium componit f animos.

§. Verùm non qualiscunque belli motus, aut civitatis alicujus jactura movere debet Principem, ut prodeat foras, & aulam suam deserat, unde in omnia reliqua manat regimen, prout Tiberius expendebat in

† Liv. dec. I. 2. * Tass. can. 20. r *In cujus manu tot legiones, immensa sociorum auxilia, mirus apud populum favor, habere imperium, quàm expectare mallet.* Tac. l 4. Ann f *Divus Iulius seditionem exercitus verbo uno compescuit, Quirites vocando, qui Sacramentum ejus detrectabant. Divus Augustus vultu & aspectu Actiacas legiones exterruit.* Tac. l. 1. Hist.

in tumultibus *t* Germaniæ; cúmque alio tempore ipsi obtrectarent, quòd non abiret ad componendas Hungariæ & Germaniæ Legiones, † *immotum adversùs eos sermones* se præbuit, *fixúmque ei fuit, non omittere caput rerum, neque se rémque publicam in casum dare.* His rationibus ducebantur, qui auctores erant Davidi, ut ne egrederetur in prœlium contra Israëlitas, qui Absolonis partes sequebantur, eò quòd ipsorum fuga, aut clades tantum damnum allatura non esset, quàm ipse in persona sua, quæ decem millibus æquivaleret, si aut fugeret, aut cæderetur, adeòque satiùs fore videretur, ut is pro præsidio in urbe remaneret quod & *u* fecit. Quòd si bellum suscipiatur ad injuriam aut despectum vindicandum, aliis

* *Vindictam mandâsse sat est.*

Idem videtur, si solius defensionis caussa arma sumantur, nec evidens urgeat periculum: tunc enim majorem Principi pariet existimationem, si contemnat illud, & defensionem alteri alicui Duci commendet. Quòd si bellum geratur ad aliquid de novo acquirendum, vel occupandum vehemens censebitur ambitio semet objicere periculis, & majoris est prudentiæ per alium aliquem Fortunam experiri, pro eo ac fecit Rex Ferdinandus Catholicus, occupationem Regni Neapolitani Magno Duci; Indiarum verò Hermanno Cortesio committendo. Si belli Dux occumbat, in ejus locum sufficitur alius; at si Princeps pereat, pereunt omnia, ut Regi Sebastiano accidit. Absentiæ Principum ab aulis periculo nō carent. Id experientia

t *Neq; decorum Principibus, si una alteráve civitas turbet, omissâ urbe, unde in omnia regimen.* Tac. l. 3. Ann. † Tac. l. 1. Ann. u *Egrediar & ego vobiscum. Et respondit populus: Non exibis, si enim fugerimus, non magnopere ad eos de nobis pertinebit; sive media pars ceciderit è nobis, non satìs curabunt: quia tu unus pro decem millibus computaris: meliùs igitur est, ut sis nobis in urbe præsidio. Ad quos Rex ait: Quod vobis videtur rectum, hoc faciam.* 2. Reg. 18. 3. & 4. * Claud.

in Hispania comprobavit, quando Carolus quintus Imperator ab illa abfuit Nec decet, ut Princeps ad novas Provincias conquirendas suas exponat x discrimini. Idem ipse Sol, cujus figura in præsenti utimur Symbolo, nunquam abit ad polos invisendos, quia alter eorum interim in discrimen veniret.

——— Medium non deserit unquam
† *Cæli Phœbus iter, radiis tamen omnia lustrat.*

Regibus apum Natura alas dedit quidem, sed exiguas admodum, ut ne longè à Regno suo secederent. Ad illud solum bellum Princeps procedat, quod intra Imperii sui fines geritur, aut quando evidens periculum illi ipsi imminet. Eam ob caussam Mucianus Domitiano Imperatori suasit, ut Lugduni in Francia se contineret, & tum primùm se moveret, cùm Provinciarum illarum status, aut Imperium majoribus periculis y jactarentur; nec bonum fuit consilium, quod Titianus & Proculus Othoni dedêre, ut ne pugnæ ad Bedriacum præsens adesset, è cujus successu Imperium z dependebat. Fortiorem magisq; prudentem in præsenti occasione se nunc exhibet Serenissimus Archidux Leopoldus, qui etsi oppugnari se videat Salefeldii junctis hostium copiis, & longè etiam majoribus, quàm ipse habeat, sua tamen contemnit pericula, & generosâ constantiâ semet tuetur, probè sciens in eventu illo salutem Imperii, & Augustissimæ Domûs Austriacæ consistere: atque adeò primus est in periculis & laboribus militaribus.

Mon-

x *Ne nova moliretur, nisi prioribus formatis*, Tac. l. 12. Ann. † Claud. y *Ipse Lugduni vim fortunámque Principatus è proximo ostentaret, nec parvis periculis immixtus, & majoribus non defuturus.* Tac. lib. 4. Hist. z *Postquam pugnari placitum, interesse pugnæ Imperatorem, an seponi melius foret, dubitavêre. Paulino & Celso jam non adversantibus; ne Principem objectare periculis viderentur; iidem illi deterioris consilii perpulêre, ut Brixellum conderet, ac dubiis præliorum exemptus, summa rerum & Imperii se ipsum reservaret.* Tac. l. 2. Hist.

——— † *Monstrat tolerare labores,*
Non jubet.

§. Verùm in his quoque casibus opus est belli conditionem expendere; num scilicet Princeps absens statum suum majori periculo aut internò, aut externo expositurus sit; num fortè successionem suam adducturus in discrimen; num fortis sit satis, & armorum capax, & ad ea propensionem habeat: nam si vel aliqua conditionum illarum defuerit, plus aliena manu efficiet, potentiam suam, & vires alteri committendo, ùt in Magnete videmus, qui tangendo ferrum, eiq; virtutem suam communicando, majus elevat pondus, quàm se solo faceret. Quòd si gravis fuerit necessitas, satis erit, Principem in vicino esse, ut arma sua majori cum ardore promoveat, manendo alicubi, unde è propinquo deliberet, statuat, & mandata det. Ita Augustus faciebat, qui nunc Aquilejam, nunc Ravennam, nunc Mediolanum concedebat, ut bellis Hungaricis & Germanicis propiùs assisteret.

† Lucan. lib. 9.

SYMBOLVM LXXXVII.

NOn semper fortunata est prudentia, nec infausta semper temeritas, & quamvis * *quisquis sapit celeriter, non tutò sapiat,* expedit tamen interdum ingeniis igneis, ut in decernendo primum sequantur impetum naturalem, quia si cunctentur, refrigescunt paullatim, & determinare se rectè nequeunt; nec malè evenire solet (in bello præsertim) si ferri se sinant occulta illa vi caussarum secundarum, quæ si ingenia non cogat, movet tamen, ut cum eadē non infeliciter operentur. Divinus quidam Genius iis adest actionibus, quæ suscipiuntur audaciùs, nimirum

Audaces fortuna juvat.

Scipio in Africam trajicit, & ultro se credit fidei Africanæ Siphacis, vitam suam & salutem publicam urbis

* Sophoc.

urbis Romæ in apertum adducendo discrimen: Julius Cæsar in exigua aliqua navicula furori Adriatici maris se committit, & utrique sua feliciter cedit temeri-

tas. Non omnibus à prudentia satis caveri potest, nec res grandes susciperentur, si eventus omnes & pericula in deliberationem illa traheret. Caspar Borgias Cardinalis ementito habitu Neapolin ingressus est, cùm plebem inter & Nobilitatem seditionem exortã intelligeret: periculum grande erat, cúmque è Comitibus aliqui media quædam ei proponerent, quibus securitati suæ magis consuleret, respondit animo planè libero & generoso: *Nullum nunc in ista occasione deliberandi tempus est, aliquid casui permittendum.* Si post magna patrata facinora, in conjuncta simul pericula

con-

conjiceremus oculos, non ea aggrederemur iterum. † Jacobus Rex Aragonius, cum mille peditibus, equitibus trecentis & sexaginta urbem Valentiam obsidere ausus est, & licèt omnibus expeditio hæc temeraria videretur, immo impossibilis, deditio tamen facta. Consilia audaciæ ex eventu ferè judicantur, si feliciter exeunt, laudantur à *a* prudentia, & damnantur ii, qui tutiora suaserant. Nullum est judicium, quod aut in celeri temeritate, aut cùm moderatè agit, cavere sibi satis possit, quia ab eventibus futuris & sagacissimæ etiam providentiæ incertis dependent. Interdum temeritas occasionem antevertit, & subsequitur moderatio, interdum inter utramque transit illa subitò, nec capillum habet in occipite quo detineri possit.

Fronte capillata est, sed pòst occasio calva.

Omnia ab æterna illa providentia dependent, quæ ad agendum nos efficaciter impellit, quando ad ejusdem dispositionem & effectum divinorum decretorum ita expedit, & tunc consilia audaciæ non nisi prudentia sunt, errores verò rectitudo ipsissima. Si Monarchiæ alicujus superbiam velit deprimere, ne instar Babylonicæ turris cælum tentet contingere, confundit consilia & linguas Ministrorum, ne consentiant, inter se; adeò ut si unus calcem petat, alius aut id non intelligat, aut arenam illi porrigat. In præmaturo eorum obitu, qui cum summo imperio præsunt aliis, non eum finem præ oculis habet, ut vitæ filum iis abrumpat, sed ut majestatem illam humi sternat. Spiritus sanctus victoriam Davidis à Goliatho reportatam referens, non dicit, lapide corpus ejus dejectum fuisse, sed ejus *b* exultationem. At si contrà Monarchiam aliquam evehere cogitet, creat illa ætate magnos Duces & Consiliarios, aut facit eligi, & occasionem iis præbet exercendæ fortitudinis, & consilii sui dandi aliquod specimen. * *Pleraque in summa fortuna auspiciis & con-*

† Mar. Hist. Hisp. l. 12. c. 19. a *Fortuna in sapientiam cessit.* Tac. de more Germ. b *In tollendo manum, saxo funda dejecit exultationem Goliæ.* Eccl. 47. 5. * Tac. l. 3. Ann.

& consilii potiùs, *quàm telis ac manibus gerantur.* Tunc examen apum in ipsas cassides immigrat, & florent arma, uti floruit in monte Palatino venabulum Romuli apro intentatum. Ictus etiam errans Fundatoris illius Monarchiæ Romanæ feliciter cecidit, tanquam ejusdem prognosticon; atque adeò non semper fortitudo est, aut prudentia, quæ erigit aut sustentat (etsi instrumenta esse soleant) Monarchias, sed impulsus ille superior, qui caussas omnes simul sumptas movet, pro earum augmento, aut conservatione, & tunc etiam casus ab æterna illa Mente directus efficit, quod prudentia minimè sibi imaginari antea potuisset. Cùm rebellasset Germania, & res Romanæ in extrema essent desperatione, † *affuit; ut sæpe aliàs, fortuna populi Romani* ex Oriente. Si ad ejusmodi fines destinata est fortitudo, & prudentia magni alicujus Heroïs, nemo alius, quantumvis fortis & eximius ille sit, gloriam fines istos assequendi eripere illi poterit. Aubenius insignis miles fuit, sed minimè felix, quòd movisset adversùs magnum Ducem, destinatum ad firmandum in Italia Monarchiam Hispanicam, Deo nimirum disponente (uti & fecit cum Imperio c Romano) initia illius & caussas, opera in primis Regis Ferdinandi Catholici, qui prudentia sua & regnandi peritia Monarchiæ illius jaceret fundamenta, eandémq; fortitudine sua erigeret, ac dilataret: tam attentus sanè ad incrementa illius is advigilabat, ut nullam, quæ sese offerebat, occasionem negligeret, immo ultro omnes accerseret, quas judicium humanum ullo modo assequi poterat: tam denique in exequendo strenuus, ut primus semper esset in subeundis periculis, & laboribus militaribus exantlandis; cúmque hominibus longè faciliùs esse soleat aliorum imitari exemplum, quàm jussa exequi, dabat operam, ut operibus suis potiùs, quàm mandatis præciperet. Verùm quia ingens

† Tac. l. :. Hist. c. *Struebat jam fortuna, in diversa parte terrarum, initia caussasque Imperio.* Tac. l. 2. Hist.

ngens illa fabrica egebat operis, protulit ætas illa (magnorum Virorum feracissima) Columbum, Hernanum Cortesium, ambos fratres, Franciscum, & Ferdinandum Pizarrum, Antonium de Leiba, Fabritium, & Prosperum, Columnam, Ramonem de Cardona, Marchiones de Pescara, & Basto, & plures alios Heroës, tam illustres, ut vix unum talem singula ferant sæcula. Ad istum finem longo tempore vitam eorum Deus tunc produxit, nunc non furor Martis, sed lenta aliqua febris eam antetempus eripit. Intra annos oppidò paucos immaturâ morte sublatos vidimus Petrum de Toledo, Ludovicum Fajardo, Fridericum de Toledo, Marchionem Spinola, Consalvum de Corduba, Ducem de Feria, Marchionem de Aytona, Ducem de Lerma, Joannem Fajardo, Marchionem de Zelada, Comitem de la Fera, Marchionem de Fuentes, Viros tam illustres, ut non minùs adepti sint gloriæ ex rebus cum laude gestis quàm ex iis, quæ in futurum adhuc ab iisdem orbis expectabat. O profundam æterni Numinis illius providentiam! quis ex istis non argueret inclinationem Monarchiæ Hispanicæ? quomodo Claudii Imperatoris temporibus † *numerabatur inter ostenta, diminutus omnium Magistratuum numerus, quæstore, ædili, tribuno, ac prætore, & consule, paucos intra menses defunctis*; nisi adverteret, ideo ista tolli instrumenta, ut testata omnibus fiat, divino potiùs favore, quàm viribus humanis, niti conservationem illius potentiæ, quæ columna est Reipubl. Christianæ Primus ille universi Motor has rerum vicissitudines, has Imperiorum alternationes disponit. Unum sæculum in una aliqua Provincia viros magnos suscitat, excolit artes, illustrat arma, & aliud sequens mox evertit, & confundit omnia, ut ne vestigia quidem supersint virtutis, aut fortitudinis, quæ prateritis fidem faciant. Quanta, quàm occulta vis in hæc inferiora, immo in ipsos etiam animos, inest in caussis illis secundis cælestium orbium! Non mero

† Tac. l. 12. Ann.

mero casu supernæ illæ faces diversæ sunt inter se ac differentes; aliæ quia statam & fixam habent sedem, aliæ quia hinc inde oberrant; cùmque inæqualitas illa, & inordinatio ad pulchritudinem minimè faciat, signum est, eam saltèm conferre ad operationes & effectûs. O volumen ingens, in cujus paginis (absque tamen potentiæ suæ, & arbitrii humani obligatione) rerum omnium effector ac molitor Deus Characteribus lucis pro gloria æternæ suæ sapientiæ descripsit mutationes rerum & vicissitudines quas legerunt sæcula præterita, legunt præsentia, legent futura. Floruit olim Græcia armis & artibus, dedit Romæ quæ disceret, non quæ inveniret; nunc verò in profunda jacet ignorantia & vilitate. Augusti temporibus ingenia omnium etiam superarunt expectationem, jam inde à Nerone verò rursum ruere cœperunt, ut nec ullus sufficeret labor, nec industria, quæ artes scientiásque ab interitu prohiberet. Infelices animi illi magni, qui Monarchiis jam labentibus nascuntur, quia aut ad munera non adhibentur, aut ruinæ ponderibus obsistere nequeunt, immo eidem impliciti miserè unà corruunt absque honore & fama, quia [†] *etiam meritò accidisse videtur* interdum, *& casus in culpam transit.* Nullam liberæ voluntati Deus vim facit, sed tamen, aut ipse caussarum cursus eam secum trahit, aut cessante divinâ illâ luce, suapte sponte impingit, & evertuntur ejus consilia, aut executioni mandantur *d* seriùs. Principes & Consiliarii oculi sunt Regnorum, & quando Deus hæc evertere cogitat *e* illos excœcat, ut nec pericula videant, nec agnoscant remedia. Quod maximè profuturum putant, cum eo aberrant vel maximè. Casus vident, & eos non antevertunt, immo quantum in ipsis est, accersunt potiùs. Exemplum periculosum veritatis istius nobis præbent Canto-

† Vellejus. d *Cujuscunque fortunam mutare constituit, consilia corrumpit.* Vell. lib. II. e *Claudet oculos vestros, Prophetas, & Principes vestros, qui vident visiones vestras, operiet.* Is. 29. 10.

Cantones Helveti tam prudentes semper & fortes in uenda patriâ suâ & libertate, nunc tamen adeò negligentes, sine omni cura, ut ipsi sine ruina imminenis caussa sint. Constituerat Rempublicam eorum prinus Monarchiarum Auctor inter antemuralia Alpium Rheni, eámque cinxerat provinciis Alsatiæ, & Lothangiæ, & Burgundiæ adversùs potentiam Franciæ & liorum Principum, cúmq; à belli incendio longissimè bessent, felici & optatâ gaudentes tranquillitate, ulo Martem ad loca finitima evocârunt, foveruntque pectantes è propinquo provinciarum illarum ruinam n proprium eorum damnum deinde redundantem, juippe qui non adverterent quanta sint pericula poentiæ alicujus vicinæ, quæ viribus superat, & cujus ortuna necesse est, ut ex eorum cineribus assurgat aliùs. Metuo sanè (ô utinam fallar!) ne jam ætas illa onsistentiæ corporis Helvetici præterierit & ne desiere illud jam cœperit consumptis iis spiritibus & viibus, quæ æstimationem ei & magnitudinem peperêe Habent nimirum Imperia suas periodos: Quod duavit diutiùs, à fine & termino suo abest propiùs.

SYMBOLUM LXXXVIII.

QUam mira Magnetis vis, quæ tam admirandos edit effectus! Quàm amica ejus cum stella polari consensio, ut licèt in hujus pulchritudine, pondere suo præpeditus suos non semper defigere possit oculos, faciant id tamen acus magnete tinctæ! Quæ inter utrumque proportio est? quæ tanta vis, ut nec in distantia quidem tam longa & remota operari desinat? Et cur in illam stellam, aut cæli punctum inclinat potiùs, quàm in aliud? Nisi communis esset experientia, ignorantia, artibus magicis illud asscriberet; uti solet in effectibus naturæ extraordinariis, quando occultas & efficaces ejus caussas penetrare non potest.

Nec minùs admirabilis est Magnetis effectus, in attrahendo ad se, levandóque ferro, contra insitam ei gravi-

gravitatem; quin illud ipſum impetu quodam naturali, quo fertur ad obediendum potentiæ iſti ſuperiori, ſeſe illi unit, & facit ſuapte ſponte, quod violen-

tum eſſe debuerat. Ab hac prudentia vellem nunc Principem eſſe inſtructum, ad cognoſcendum cauſſarum concurſum, qui (ùt diximus) Imperia aut erigit, aut evertit, ſciendúmque quomodo in eo ſe gerere debeat, ut nec contrà nitendo cauſſarum illarum vim augeat, nec ſtatim cedendo effectus earundem facilitet: nam ſeries illa & connexio cauſſarum, à cauſſa prima motarum, fluvio ſimilis eſt, qui quando alveo ſuo ordinario decurrit, facilè in diverſos dividitur rivulos, aut aggeſtis aggeribus in hanc aut iſtam partem derivatur, & pontibus inſterni ſe ſinit;

nit; verùm ubi continuis imbribus, aut nivium liquescentiũ aquis auctus fuerit, nulla patitur obstacula, & si quis ei obsistat, hæc ipsa detentio vires ejusdem auget, ut omnia perrumpat. Eam ob rem Spiritus S. nos monet, ne opponamus nos cursui *a* fluminis. Patientia impetum illum superat, qui citò transit, evanescente sensim potentia: unde & mali angurii loco habebatur pro bello Vitellii in Oriente, quòd Euphrates tantoperè excrevisset, & vortices velut coronas quasdam spumæ candidæ ostenderet, considerantibus nimirum, quàm mox desinerent illi fluminum *b* impetus. Quando igitur multæ caussæ in unum conspirantes victorias Principis hostilis comitantur, & felicem expeditionibus militaribus viam patefaciunt, magnæ erit prudentiæ, tempus iis indulgere, ut seipsis sensim deficiant, non quòd illæ necessitatem aliquã inferant liberæ voluntati, sed quia hujus libertas in solos animi & corporis motus tenet imperium non in illa exteriora. Poterit illa quidem non cedere casibus, ut tamen ab iisdem non obruatur, efficere semper non poterit. Plus constantia in sperando valet, quàm fortitudo in prœliando. Noverat illud Fabius Maximus, adeòque illum Hannibalis torrentem præterlabi passus est, donec longis cunctationibus imminutum vicit, & Rempublicam Romanam conservavit. Eventus vires, & incrementum sumunt ab invicem, & opinione auctoritatem nacti crescunt subitò, ut nulla tanta sit potentia quæ iis obsistere satis possit. Carolum quintum Imperatorem fortunatum reddidit & gloriosum Monarchia Hispanica, felix effecit Imperium ejusdem prudentia, fortitudo, & vigilantia præsens in rebus omnibus, quas eximias illius dotes communis Nationum omnium applausus & admurmuratio sequebatur: omnes ad fortunam ejus se adjungebant, & Rex

a *Nec coneris contra ictum fluvii.* Eccl. 4. 32. b *Fluminum instabilis natura simul ostenderet omnia, raperé que.* Tac. l. 6. Ann.

& Rex Franciæ æmulatione tantæ gloriæ eandem in fringere conatus suammet libertatem perdidit. Quantis armatum minis fulgur erumpit è nubibus! ubi obnixum reperit, tum primùm suum exerit robur; absq; illo in ipso aëre evanescit: tale fuit illud Sueciæ fulmen è Septentrionis exhalationibus ortum; intra dies paucos de Imperio triumphavit, totúmque penè orbem terrore complevit, & glande unicâ plumbeâ trajectum mox disparuit. † *Nihil rerum mortalium tam instabile ac fluxum est, quàm fama potentiæ non suâ vi nixæ.* Fragilis est omnino illa vis caussarum plurium simul concurrentium: aliæ enim alias impediunt, & variis casibus obnoxiæ sunt ac tempori, quod sensim earum effectus dissipat. * *Multa bella impetu valida per tædia & moras evanescunt.* Qui multorum hostium fœdere junctorum vires aliquamdiu sustinet, eas cum tempore superat: in multis enim diversæ sunt caussæ, utilitates diversæ & consilia, & si contingat in una aliqua re inter eos haud satis convenire, discedunt ab invicem, ac sese dividunt. Nulla fœderis consociatio major, quàm illa Cameracensis contra Rempublicam Venetam; verùm constantia, & prudentia fortissimi illius Senatûs mox eam disturbavit. Res omnes ad certum assurgunt fastigium, pòst iterum collabuntur. Qui tempus illud nôsset, facilè eas c superaret. Quia ista nobis deest notitia, quæ interdum in punctulo aliquo exiguæ morulæ consistit, casibus succumbimus. Impatientia nostra aut ignorantia graviores eos efficit: cùm enim scire sæpe nequeamus, quanta in iis vis insit, ultro cedimus, aut eos etiam promovemus iis ipsis mediis violentis, quibus eos avertere molimur, Exordiri Deus cœperat magnitudinem Cosmi de Medicis, & qui sistere eam voluerunt, è Republica Veneta illum proscribendo, supremum illius Dominum eum effecêre. Majori cum prudentia fortunæ illius torrentem observavit Nicolaus Uzanus, & ne ab oppo-

† Tac. l. 13. Ann. * Id. l. 2. Hist. c *Opportunos magnis conatibus transitus rerum*, Id. l. 1. Hist.

oppositione incrementum sumeret, satiùs esse putavit nullam (dum viveret) ei præbere offensæ occasionem; at unà cum illius morte consideratio tam prudentis consilii desiit. Nec occulta esse potest major illa vis similium casuum, siquidem in horum prosperitatem conspirant omnia, etsi primo intuitu fini eorundem planè videantur contraria, atque adeò *optimum tunc est pati, quod emendare non possis, & Deum, quo auctore cuncta eveniunt, sine murmure comitari.* Nec decet, ferrum magis obedire Magneti, quàm nos voluntati divinæ. Minus incommodi patitur, qui cursu illo rapi se sinit, quàm qui eidem obnititur. Stulta cogitatio est, Dei consilia velle evertere. Non ideo certæ esse defierunt prædictiones de statua, cui pedes erant lutei, ùt Nabuchodonosor *d* somniaverat, quòd aliam ex auro solido fieri curasset, eámque jussisset adorari. Verùm hæc voluntatis nostræ ad divinam accommodatio non tam bruta esse debet, ut credamus omnia sic ab æterno esse ordinata, ut sollicitudine nostrâ & consilio emendari nihil possit: hæc ipsa enim animi imbecillitas foret, quæ divini illius ordinis caussa extitisset: sic agere nos oportet, ac si omnia à nostra dependerent voluntate, nam nobismet ipsis utitur Deus ad fortunam nostram adversam, aut *e* prosperam. Pars rerum sumus, & ea non minima. Tametsi eæ sine nobis dispositæ fuerint, sine nobis tamen factæ non sunt. Disrumpere non possumus illam eventuum telam, in textrina æternitatis pertextam, at potuimus ad illam texendam concurrere. Qui caussas disposuit, effectus ante vidit, & cursum iis permisit, suo tamen subjectum imperio. Quem voluit, à periculo vindicavit, alium contra in periculo reliquit, ut in eodem liberè ageret: si illud gratiæ fuit aut meriti, hoc justitiæ asscribi debet. Implicita ruinis casuum unà cadit voluntas nostra, cúmque sapientissimus ille

*Sen. ep. 108. d *Nabuchodonosor Rex fecit statuam auream.* Dan. 3. 5. e *In manu Domini prosperitas hominis.* Eccl. 10. 5.

rerum omnium conditarum figulus supremus sit arbiter, potuit pro libitu vasa sua destruere, & aliud in ostentationem & gloriam effingere, aliud in f contumeliam. In disponendis ab æterno imperiis, eorundem incrementis, mutationibus, aut ruinis, semper animo suo præsentes habuit supremus ille orbium Gubernator fortitudinem & virtutem nostram, nostram item negligentiam, imprudentiam, aut tyrannidem, eâque præscientiâ fultus ordinem rerum æternum disposuit congruenter motui & executioni nostræ electionis, absque ulla ei facta violentia: sicut enim nullam voluntati nostræ infert necessitatem, qui ratiocinando ipsius assequitur operationes, ita nec is, qui immensâ suâ sapientiâ eas longè antè prævidit. Propter immutationes Imperiorum voluntatem nostram non coegit, quin illa immutavit potiùs, quia hæc à recto tramite liberè descivit. Crudelitas Regis Petri tum exercita in caussa fuit, cur ei frater suus Henricus in corona succederet, non contra. * *Valentior enim omni fortunâ animus est, in utramque partem res suas ducit, beataque ac misera vitæ caussa est.* Fortunam à casu expectare, ignavia est. Credere, præscriptam & definitam jam esse, desperatio. Inutilis foret virtus, & vitium per violentiam excusaretur. Conjiciat Serenitas Vestra oculos in gloriosos suos Progenitores, qui Monarchiæ hujus amplitudinem erexerunt, videbit, opinor, eos non à casu fuisse coronatos, sed à virtute, à fortitudine, à laboribus, & iisdem postea artibus eam conservatam à Posteris, quibus eadem debetur gloria: neque enim minùs suam fabricatur fortunam, qui eam tuetur, quàm qui eandem primò erigit. Tam eam acquirere difficile est, quàm facilis ejus ruina. Unica sola hora imprudenter transacta evertit, quod annis multis partum fuit.

Agen-

f *Annon habet potestatem figulus luti, ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud verò in contumeliam?* Ad Rom. 9, 21. * Sen. Ep. 98.

Agendo & vigilando Dei paranturg auxilia.

g *Non enim votis, neque supplicijs muliebribus auxilia Deorum parantur, vigilando, agendo prosperè omnia cedunt.* Sallust. Catil.

SYMBOLUM LXXXIX.

COncordia res parvæ crescunt, discordia res maximæ dilabuntur. Unitæ inter se cuilibet vi resistunt, quæ divisæ imbecillæ erant ac debiles. Quis jubam equinam junctis pilis extrahere poterit, aut sagittarum fasciculum a diffringere? & singulæ tamen minimæ etiam violentiæ resistere nequeunt. His Symbolis Sertorius, & Scilurus Scytha vim concordiæ aduma-

a *Funiculus triplex difficilè rumpitur.* Eccl. 4. 12.

adumbrabant, quæ ex partibus multis distinctis unum corpus unitum & robustum efficit. Cura tranquillitatis publicæ mœnia civitatum supra staturam hominum erexit, eâ altitudine, ne subire illa possent; & multi tamen simul milites, consertis invicem scutis, alios unione reciprocâ, & concordiâ in altum extollentes, eorum superabant cacumina, & expugnabant. Omnia naturæ opera amicitia & concordia conservantur; & contrà hac deficiente, illa quoque extinguuntur, & pereunt: siquidem caussa mortis alia non est, quàm dissonantia & discordia partium, à qua vitæ conservatio dependet. Idem prorsus in Rebuspublicis accidit; uti eas consensio communis in unum cogit, ita majoris aut potentioris partis dissensio dissolvit vicissim, & dissociat, aut novas iis inducit formas. Civitas, quæ per concordiam erat civitas unica, absque ea in duas, immo tres interdum, aut quatuor civitates dividitur, sublato amoris vinculo, quo cives in unum corpus coalescebant. Atque hanc dissociationem parit odium, unde mox vindicta oritur, ex hac contemptus legum, sine quarum auctoritate vim suam perdit a justitia absque ista verò ad arma concurritur, & excitato belli civilis incendio, facilè ruit Reipublicæ ordo, qui in unitate consistit. Simul ac apiculæ discordes inter se esse incipiunt, dissolvitur illa Respublica. Antiqui, ut discordiam exprimerent, fœminam depingebant vestes suas lacerantem,

b *Et scissa gaudens vadit discordia palla.*

Quod si idem illud inter cives efficit, quomodo ad defensionem utilitatémque communem ii unire se poterunt? quomodo Deum habebunt propitium, qui ipsa est concordia, eámque tantopere diligit, ut cum eadem, Jobo c teste, Monarchiam cælestem suam tueatur, ac foveat? Plato dicere solebat, nihil æquè Rebuspublicis perniciosum esse, ac divisionem. Concor-
dia

a *Ex Institia legem in concordia disposuerunt.* Sap. 18. 9.
b Virgilius. c *Qui facit concordiam in sublimibus.* Job, 25. 2.

diæ civitatis ornamentum est, murus & præsidium. Ne ipsa quidem malitia absque illa consistere diu poterit, Dissensiones domesticæ hosti victoriam tribuunt. Propter Britannorum discordias de Romanis ajebat Galgacus: † *Nostris illi dissensionibus, & discordiis clari, vitia hostium in gloriam exercitus sui vertunt.* * *Conversis ad civile bellum animis, externa sine cura habentur.* Verùm non obstantibus his aliisque rationibus suadent nonnulli Politici, disseminandas esse inter cives discordias, ad conservandam Rempublicam, eúmq; in finem apes in exemplum adducunt, in quarum alveariibus semper murmur aliquod auditur, & dissensio; verùm id opinionem illam minimè roborat, quin evertit potiùs: siquidem illa murmuratio non est dissonantia voluntatum, sed vocum concordia, quibus sese mutuò ad mellis conficiendi labores quasi hortantur, & excitant, perinde ac nautæ solent, quando vela expediunt. Nec valet argumentum à quatuor humoribus corporum viventium, contrariis inter se & pugnantibus: nam potiùs ex eorundem pugna multæ nascuntur infirmitates, & vitæ brevitas, dum prædominans aliquis victoriam tandem obtinet. Hinc corpora solùm vegetabilia, quia pugnante illâ contrarietate carent, perdurant diutiùs. Planè necesse est, ut quod à se ipso dissidet, & discordat, patiatur; quod verò patitur, diuturnum esse non potest. Quis divisa Republica aliquâ dissensionum flammam intra certos & definitos terminos continere poterit? quis eam restinguet postea, si omnes involverit? Factio potentior opprimet imbecilliorem, & illa, ut se tueatur, hæc ut se ulciscatur extraneis utentur viribus, & Rempublicam servituti subjicient, aut novam introducent gubernationis formam, quæ semper ferè tyrannica erit, ùt plurima exempla testantur. Ad officium Principis nequaquam pertinet dissociare civium animos, sed concordes illos servare potiùs, & amicos, nec in ejus obsequium & amorem conspirare possunt ii, qui di-

† Tac. in vita Agric. * Tac. l. 1. hist.

visi sunt inter se, aut qui non perpendunt, unde tantum sibi damni oriatur. Quoties itaque Princeps ipse discordiæ caussa est, permittit providentia divina (utpote quæ illam extremè *a* detestatur) ut eæ ipsæ artes, quibus conservare se studebat, eidem ruinam accersant: factiones enim illud advertentes eum despiciunt & abominantur, tanquam primum dissensionum suarum auctorem & incentorem. Rex Italus magno Germanorum cum applausu & amore acceptatus fuit, quia discordias non fovebat, & pari in omnes affectu ferebatur.

§. Ob has ergo aliásque similes rationes cavere debet Princeps, ne discordiæ radices agant; sed in eo elaborare potiùs, ut Statûs sui unionem foveat, quam facilè conservabit, si attenderit ad observantiam legum; ad unitatem Religionis; ad frugum & annonæ abundantiam; ad æqualem præmiorum & gratiarum distributionem; ad conservationem privilegiorum; ad occupationem vulgi in artibus mechanicis; nobilium in gubernatione publica, armis, & literis, ad prohibitionem conventuum; ad frugalitatem & modestiam majorum; ad minorum tranquillitatem; ad frænum, quo coerceri possint, qui privilegiis gaudent & immunes videri cupiunt; ad mediocritatem denique divitiarum & remedium egestatis. Nam correctis & bene constitutis rebus istis, bona inde consurgit gubernatio; & ubi hæc reperitur, ibi pax viget & concordia.

Tunc solùm operæ pretium videri posset, & licitum excitare in Regnis discordias, cùm ipsa seditionibus & bellis civilibus turbata jam fuerint, in factiones varias ea scilicet distrahendo, ut tantò minor sit improborum potestas: tunc enim finis alius non est, quàm pacem bonis reddere; curare verò, ut ea inter perturbatores impediatur, defensio est naturalis: siquidem * *concordia malorum contraria est bonorum, & sicut optandum*

a Et septimum detestatur anima ejus, eum, qui seminat inter fratres discordias. Prov. 6, 19. * S. Isid.

dum est, ut boni pacem habeant ad invicem, ita optandum est, ut mali sint discordes. Impeditur enim iter bonorum, si unitas non dividatur malorum.

§. Discordia, quam damnamus ut perniciosam Rebuspublicis, est illa, quæ ex odio & inimicitia nascitur; non ea contentio, quæ inter Status & membra ejusdem Reipublicæ etiam locum habet, uti Plebem inter & Nobilitatem, inter Milites & Artifices: nam ista contrarietas, aut potiùs æmulatio illa ipsa naturorum & finium diversitate distinctos servat gradus & sphæras Reipublicæ, eámque tuetur ac fovet, nec censendæ sunt seditiones, nisi quando Status se uniunt, & commoda singulorum propria inter se faciunt communia; haud secùs atque ex commixtione elementorum & fluviorum, ac torrentium concursu nascuntur tempestates. Oportet igitur, ut in hanc divisionem Princeps advigilet, & sic eam moderetur ac temperet, ut nec ad omnimodam unionis dissolutionem, nec ad illicita partium fœdera perveniat.

Idem quoque inter Ministros procurari debet, ut certa aliqua æmulatio, & unius erga alium diffidentia magis sollicitos eos habeat, & attentos ad officii sui obligationes: nam si eo non probè curato, dissimulentur errores, & celentur delicta, aut illi incommoda sua privata unanimi consensu conspirent, actum erit de Principe ejúsque statu, neque adhiberi poterit remedium, quia non alia manu, quàm ipsorummet Ministrorum id fieri oportebit. Verùm si honesta illa inter Ministros & generosa æmulatio in odium & inimicitiam degeneret, eadem creabit incommoda: magis enim erunt solliciti, ut unus alteri contradicat, & consilia actionésque alterius evertat, quàm ut bonum publicum & Principis sui obsequium promoveant. Quisque suos habet amicos & fautores, & vulgus facile ad partium studia inducitur, unde tumultus oriri solent & dissensiones. Eam ob caussam junxêre se Drusus & Germanicus, ne fortè afflante eorum favore cresceret discordiarum flam-

riæ, quæ in Tiberii palatio succẽsa fuerat. Ex quo illud etiã liquet, quàm erroneum fuerit Lycurgi judicium, qui inter Reges Lacedæmonios discordias disseminabat, jubebátque, ut si qui procul mittendi essent Legati, ad id muneris legerentur ii, inter quos inimicitia aliqua intercederet. Et habemus hâc nostrâ ætate exempla non pauca damnorum publicorum, quorum caussa fuit dissidium Ministrorum, qui simul missi fuerant ad unum aliquod negotium pertractandum, eò quòd crederetur, illam ipsam æmulationem iis stimulo fore, ut quàm optimè rem conficerent. Unum est Principis obsequium, nec rectè curari potest, nisi per eos, qui concordes sunt inter se: quo nomine Agricolam laudat Tacitus, quòd [1] *procul ab æmulatione adversus collegas* esset. Et sanè minùs incommodi est, per Ministrum aliquem malum aliquod geri negotium, quàm per duos etiam bonos, si inter eos non satis conveniat id, quod rarò feliciter cedit.

§. Nobilitas maxima Principis securitas est, & periculum maximum: corpus enim est admodum potens, quod maximam plebis partem post se trahit. Cruenta nobis exempla Hispania & Francia suppeditant: illa temporibus præteritis, hæc sæculis omnibus Remedia sunt, illam beneficio æmulationis, cum dicta tamen moderatione à plebe; & à seipsa servare divisam: multiplicare item, & æquales reddere Nobilium titulos ac dignitates: fortunas eorundem insumere in ostentationes publicas: generosos eorum animos impendere laboribus & periculis bellicis: distrahere eorum studia occupationibus pacis, & sublimiores spiritus servilibus aulæ obsequiis deprimere.

[1] Tac. in vita Agric.

SYM-

SYMBOLUM XC.

IN Scriptura sacra Reges fluviis comparantur. Ita intelligi debet illud Prophetæ Habacuc, cùm dixit Deum scissurum fluvios a terræ; quo innuere volebat, divisurum Deum potentiam & vires eorum, qui contra populum suum arma sumpsissent; id quod expertus est David in clade illa, quam Philisthæis intulit, & palàm confessus exclamavit: † *Divisit Dominus inimicos meos coram me, sicut dividuntur aquæ.* Nullum efficacius medium, ad sternendam potentiam aliquam, quàm divisionem vel maxima etiam, si dividatur, resistere ultrà non potest. Quàm superbè intra alveum

Gg 5 suum

a *Fluvios scindes terræ.* Habac. 3. 10. † 2. Reg. 5. 20.

suum decurrit flumen, & perruptis etiam ripis atque aggeribus novas sibi vias aperit; at si in varios diducatur rivulos vires amittit, & fit omnibus pervium. Ita fluvio Gyndi accidit ; nam cùm in eo equus aliquis Regi Cyro inprimis charus forte submersus fuisset, tantopere is exarsit iracundiâ, ut jusserit illicò in centum & sexaginta rivulos eum dividi, quo facto & nomen perdidit & magnitudinem, quique antea vix pontes ferebat, postea à quocunque vadari poterat. Eò spectabat consilium, quod quidam dederunt Senatui Romano temporibus Tiberii Imperatoris; fluvio Tiberi scilicet venam esse incidendam, aliò divertendo lacus & fluvios, qui in illum se *b* exonerabant, ut nimirum vis ejus imminueretur, neque propter inundationes Roma in metu semper & periculo versaretur. Verùm Senatus id facere renuit, ne illam Tiberi gloriam *c* eriperet. Omnia ista Symbolo præsenti occasionem dedêre, significando nimirum per fluvium in diversas divisum partes, quanti intersit Principum potentiorum vires distrahere: quò enim potentia major est, eò majoribus viribus, sumptibúsque ad suam defensionem indiget, nec pro ea re habere potest tot Duces & copias militares, nec mala omnia antevertere. Perturbatur animi fortitudo & prudentia, quando è partibus tam diversis pericula minitantur. Estque hoc securissimum medium, & utenti minimè sumptuosum majores quippe habet effectus tuba aliqua militaris, quæ in diversis Regni alicujus partibus subitò ad arma vocat, quàm bellum aliquod solenni ritu indictum.

§. Tutius semper & utilius est, hostium vires dividere, & inter ipsos eorum status discordiæ caussas *d* serere : † *discordia enim & seditio omnia facit opportuniora insidi-*

b *Si amnis Nar (id enim parabatur) in rivos diductus superstagnavisset.* Tac. lib. 1. Ann. c *Quin ipsum Tiberim nolle prorsus accolis fluviis orbatum, minori gloriâ fluere.* Ibid. d *Prudentis esse Ducis inter hostes discordiæ caussas serere*, Veget. † Livius.

insidiantibus. Ejusmodi artibus dominatum suum in Hispania stabilivêre Phœnices, in varias eam factiones distrahendo. Idem contra eos fecêre Carthaginenses. Eapropter non imprudens fuit consilium Marchionis Gaditani, [†] quando capto Boabdile Granatæ Rege, Regi Ferdinando Catholico suadebat, ut eum libertati redderet, ad alendas porrò factiones, quæ ipsum inter & Patrem ortæ de Corona, Regnum in diversa studia distraxerant. * *Urgentibus Imperii Romani fatis, nihil jam præstare fortuna majus potuit, quàm hostium discordiam.* Nulla pecunia locatur utiliùs, neque minori cum sanguinis profusione, aut periculo, quàm quæ expenditur in fovendas dissensiones Regni alicujus hostilis; aut eum in finem, ut alius Princeps illi bellum inferat: ita enim minores fiunt expensæ, nec tanta consequuntur damna. Verùm ea in re singulari advertentia opus est: interdum enim ex timore aliquo vano inutiles fiunt sumptus, & detecta intentione prava aperta remanet hostilitas. Qua de re multa habemus exempla in iis, qui absque caussa ullius acceptæ injuriæ, aut utilitatis suæ propriæ, foverunt hostes domûs Austriacæ, ut continuo armorum exercitio eam distinerent, suamet æraria inutiliter interim exhaurientes, neque adverterunt tamen, si fortè ab Austriacis oppugnarentur, utilius sibi fore, si ad defensionem suam nunc haberent residuum, quod ad distrahendas illius vires impenderant.

§. Atque hæc tota doctrina absque omni scrupulo politico procedit in bello aliquo manifesto, ubi ratio defensionis naturalis plus valet, quàm aliæ considerationes minùs solidæ; & caussa eadem, quæ bellum justum efficit, illam quoque discordiam reddit licitam. Verùm quando mera est magnitudinis invidiosa æmulatio, minimè his artibus uti licebit: nam qui alterius Principis subditos ad rebellionem concitat, suos quoq; docet fieri proditores. Æmulatio

† Mar. hist. Hisp. l. 25, c. 4. * Tac. de mor. Germ.

inter personas sit, non inter officia, Dignitas in omnibus suis partibus ejusdem rationis est; quod unam earum offendit, lædit omnes. Transeunt passiones & odia, exempla mala manent perpetua. Rem suam agit Princeps, qui nec patitur, ut in dignitatem alterius contemptu peccetur, aut inobedientiâ, nec proditione in ejusdem personam. Indignum Principe facinus, veneno alium vincere, non gladio. Infame id olim apud Romanos *e* habebatur, uti etiamnum hodie apud Hispanos, qui numquam ejusmodi occultis artibus contra hostes suos usi sunt, quin immo auxilio iis sæpe fuêre. Insigne ejus rei exemplum Serenitati Vestræ dereliquit Rex noster Catholicus, quando exercitu auxiliari præstò fuit Regi Franciæ adversus Anglos cùm hi occupâssent Insulam Regiam, nec locum dedit Ducis Roani consilio, qui Regnum in Respub. volebat dividi. Alio item tempore, quando sua Majestas per Dominum de Maximi, Nuntium Apostolicum, paratam se obtulit eidem Regi suâmet præsentiâ assistere, ut Hugonottas Montis Albani debellare posset, & Provinciis suis ejicere. Quæ insignis & heroica benevolentia non nisi ingratitudine compensata fuit postea, relictis rationi documentis, ut non tam facilè Status alieni commiseratione tangi se sinat.

§. Atque ex iis, quæ diximus, nemini non licebit colligere, quanti ad defensionem communem referat illa animorum inter subditos concordia & Statuum unio, si nimirum unusquisque alterius periculum pro suo æstimet, quantumvis etiam longè remotum id sit, adeòque modis omnibus conetur, quà copiis, quà subsidiis pecuniariis eidem ferre suppetias, ut corpus, quod ex illis conflatur, tueri se possit. Qua in re errare solent non pauci; dum qui absunt longiùs, existimant periculum ad se non perventurum, aut nequaquam se teneri ad anticipandos ejusmodi sumptus, majorisque esse prudentiæ, suas conservare vires, donec hostis vicinior

e Non fraude, neque occultis, sed palàm, & armatum populum Romanum hostes suos ulcisci. Tac. lib. 2. hist.

ainior fuerit. Sed tunc superatis jam difficultatibus, & Statibus antemuralibus occupatis, reliqui resistendo ampliùs non erunt. Ita Britannis accidit, de quibus sic Tacitus. † *Olim Regibus parebant, nunc per Principes factionibus, & studiis trahuntur; nec aliud adversus validissimas gentes pro nobis utilius, quàm quod in commune non consulunt. Rarus duabus, tribúsve civitatibus, ad propulsandum commune periculum conventus: ita dum singuli pugnant, universi vincuntur.* Majori cum prudentia, & illustriori pietatis, fidelitatis, zeli, & amoris in legitimum suum Dominum exemplo, periculum istud agnoscunt Regna Hispaniæ, Provinciæ Italicæ, Burgundicæ, & Belgicæ; siquidem generosâ quâdam æmulatione Majestati suæ ultrò offerunt fortunas suas, immo & vitam, ut se contra hostes suos tueri possint, qui junctis unà viribus, ad evertendam Religionem Catholicam, & istam Monarchiam conspirarunt. Inscribat Serenitas Vestra tenerrimo suo pectori hæc obsequia, & crescentibus ejus gloriosis annis unà etiam crescat erga subditos tam fideles gratitudo & æstimatio.

* *E juzgareis qual è mais excellente,*
O ser do Mundo Rey, se de tal Gente.

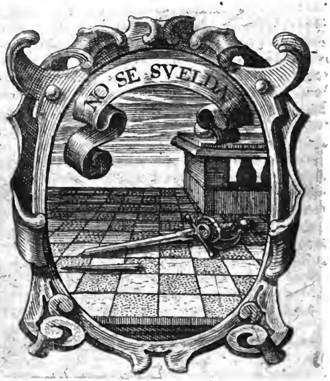
† Tac. in vita Agric. * Cam. Lus.

SYMBOLUM XCI.

Videtur amicitia Rempublicam magis * *continere, & majore, quàm justitia in studio fuisse Legislatoribus.* Nam *si amicitia inter omnes esset, nihil esset, quod justitiam desiderarent; at si justi essent, tamen amicitia præsidium requirerent.* Maximum inter homines bonum, amicitia est. Gladius securus, semper accinctus lateri tam pacis, quàm belli tempore. Socia fidelis in utraque fortuna. Cum illa eventûs prosperi illustriores sunt, adversi leviores: neque enim eam fugant calamitates, nec evanescere facit prosperitas. In has eam suadet modestia, in illis constantia; in rebus tam se-

*Arist. lib. 8. Ethic. c. 1.

cundis, quàm adversis præstò est, tanquam utrobique fructum factura. Consanguinitas absque benevolentia & affectu consistere potest, Amicitia non item.

Hæc ab electione propria nascitur, illa à casu. Consanguinitas esse potest, sine communicationis & subsidii mutui vinculo, amicitia minimè; siquidem tria sunt, quæ tanquam partes, quibus constat, eam uniunt: Natura scilicet similitudinis beneficio, voluntas beneficio humanitatis, & ratio beneficio honestatis. Eò pertinent illa verba Regis Alphonsi Sapientis in libro Legū, quem *Partidas* inscribit, dum loquitur de crudelitate, quam exercet is, qui captivum ducit unum ex iis, qui aut sanguine, aut amicitia juncti amant inter se. * *Otro*

sbs

* L. 19, tit. 2. p. 2.

ſi los amigos, que es muy fuerte coſa de partir à unos de otros: Ca bien como el ayuntamento del amor paſa, e vence al linaje, è à todas las otras coſas, aſi es mayor la cuita, è el peſar, quando ſe parten. Quantò ergò magis probata, majoriſque ſinceritatis amicitia fuerit, tantò minùs valebit, ubi ſemel violari cœperit. Cryſtallus fracta prorſus inutilis efficitur. Omne adamantis perit pretium, ſi in fruſta dividatur. Gladius ſemel confractus ſolidari iterum non poteſt. Qui amicitiæ reconciliatæ confiſus fuerit, deceptum ſe inveniet: ad primum enim adverſitatis caſum, aut ſpem commodi privati mox iterum deficiet. Nec Davidis clementia in parcendo Saulis vitæ, nec beneficiorum memoria, & promiſſiones tam benevolæ jure jurando à Saule firmatæ, ſatis fuêre, ut David de reconciliatione illa ſecurus *a* eſſet, aut ut Saul adverſus illum machinari deſineret. Amplexu mutuo & manantibus fletu oculis Eſau cum fratre ſuo Jacobo in gratiam redire voluit, & tametſi utrinque magna amicitiæ redintegratæ pignora eſſent atque indicia, nunquam tamen Jacobi diffidentiam tollere omnino potuêre, quin illud modis omnibus conatus eſt, ut ſeſe ab illo ſejungeret, & ſecuritati ſuæ conſuleret. Amicitia redintegrata vas metallinum eſt, quod hodie ſplendet, & cras ærugine *b* obducitur. Nec ſatis ſunt ulla beneficia ad eam firmandam, quia injuriæ memoria nunquam ex animo deletur penitùs. Ervigius *(poſt uſurpatam Regis Wambæ coronam) Egicam arcta cognatione Wambæ ſanguini annexum generum adoptavit Cixilone filia in conjugem data, & Regni poſtea ſucceſſorem deſignavit; verùm hoc ipſum impedire non potuit, quò minùs Egica Regni ſuſcipiens gubernacula,

a *Abiit ergo Saul in domum ſuam: & David, & viri ejus aſcenderunt ad tutiora loca.* 1. Reg. 24. 23. † Gen. 33. 12 b *Non credas inimico tuo in æternum: ſicut enim æramentum, æruginat nequitia illius: & ſi humiliatus vadat curvus, adjice animum tuum, & cuſtodi te ab illo.* Eccleſ. 12. 10. * Mar. hiſt. Hiſp. l. 6. c. 18.

nacula, concepti in socerum odii argumenta præ se ferret. In eo, qui læsus est, vulnerum remanent cicatrices, quas offensa animo impressit, & ad primam quamque occasionem rursum stillant sanguine. Injuriæ locis paludosis sunt similes, quæ licèt exsiccentur, facilè tamen aquas iterum hauriunt. Offendentem inter & læsum umbræ quædam interjiciuntur; quæ nulla excusationis, aut satisfactionis luce dispelli possunt. Quin nec ex parte offendentis satis secura est amicitia, quia nunquam sibi persuadet, offensum verè ex animo injuriam condonasse, sempérque eum intuetur, ut hostem. Præterquam quò d *proprium humani ingenii est, odisse, quem læseris.

§. Atque ita quidem fit in privatorum amicitiis, non Principum (si tamen vera inter hos amicitia reperiatur) nam utilitas propria amicos eos facit, aut hostes, & quamvis millies dissolvatur amicitia, mox tamen spe commodi redintegratur, & quoad sperare illud licet, firma perdurat ac stabilis. Quare in ejusmodi amicitiis nequaquam habenda est ratio conjunctionis sanguinis, aut obligationis ex acceptis beneficiis, ea enim non agnoscit regnandi ambitio. Ab utilitate diuturnas earum æstimanda est, omnes quippe amicitiæ tales nunc sunt, quales illæ Philippi Regis Macedoniæ, qui eas solâ utilitate metiebatur, non fide. In iis verò amicitiis, quæ magis ratio Status quædam sunt, quàm mutua voluntatum consensio, non tantopere Aristoteles & Cicero Biantem reprehenderent, quod diceret, non aliter amandum, ac si rursum exercendum esset odium: falleret enim Principē confidentia, si eam in tali fundaret amicitia. Præstat itaque, Principes sic hodie amicos esse, ut cogitent fieri posse, ut cras amici esse desinant. Verùm etsi cautela hæc improbanda non sit, utilitas tamen & commodum proprium amicitiæ anteferri non debet hoc titulo, quod ita plerunque factitent alii. Deficiat sanè in aliis amicitia, at non in Principe, quem his Sym-

*Tac. in vita Agric.

Symbolis formare instituimus, quemque ad constantiam in actionibus suis & obligationibus adhortamur.

§. Atque quæ dicta sunt hactenus, ad eas pertinent amicitias, quæ sunt inter Principes finitimos, inter quos aliqua magnitudinis intercedit æmulatio: inter alios enim amicitia sincera, & concordia mutua locum habere potest. Potentia tam sollicita esse non debet, ut alteri confidat nemini. Tyranni instar in metu erit, quisquis amicis suis fidem non habuerit. Absque iis Corona servitus est, non Majestas. Iniquum est Imperium, quod Principes amicitiis spoliat. † *Non exercitus neque thesauri, præsidia Regni sunt, verùm amici.* * *Non aureum istud sceptrum est, quod Regem custodit, sed copia amicorum, ea Regibus sceptrum verissimum, tutissimúmque.* ‡ *Nec ullum majus boni Imperii instrumentum, quàm boni amici.*

§. Amicitia inter magnos Principes officiis mutuis fovenda est potiùs, quàm muneribus: nam ingratum esse solet rei privatæ studium, cui nunquam fit satis. Illius caussa finguntur amicitiæ, non fiunt; quemadmodum Vitellio accidit, qui * *dùm amicitias magnitudine munerum, non constantia morum continere putavit, meruit magis, quàm habuit.* Amici ferro conservandi sunt, non auro: plures enim creat amicos armorum timor, quàm auri cupiditas. Subsidia pecuniaria largientem enervant, & quò ea fuerint majora, eò minùs continuari poterunt; pari autem passu, quo Princeps suas prodigit opes, ejus quoque perit existimatio. A thesauris, quos in ærariis suis asservant, æstimantur & amantur Principes, non ab iis, quos profuderunt in alios: magis ex eo, inquam, quod largiri possunt, quàm quod largiti jam sunt: plus enim inter homines spes potest, quàm gratitudo. Qui pacem auro emit, armis eam sustentare non poterit. In errorem istum omnes ferè Monarchiæ inciderunt, posteaquam ad majorem aliquam pervenerint amplitudinem, auro, non armis illam

†Sallust. * Xenoph. ‡ Tac. l. 4. hist. * Tac. l. 2. hist.

illam tueri conantur, consumptisque thesauris, & oneratis subditis, ut nimirum Principibus finitimis largiendo, circumferentias servent quietas, ipsum centrum robore destituunt; & tametsi magnitudo illa ad tempus aliquod sustentetur, id tamen in ruinam majorem vergit postea: cognitâ enim illa debilitate, & perditis semel finibus extremis, hostis nullo obsistente ad interiora usque penetrat. Ita Romano Imperio accidit, quando post tot expensas inutiliter factas, & debilitatas ejus vires. Imperatores pecuniâ & largitionibus Parthos, Germanósque conciliare sibi studuerunt, qui primus ruinæ illorum fons fuit & origo. Eam ob rem Alcibiades suasit Tisaferni, **ne tanta stipendia classi Lacedæmoniorum præberet, sed nec auxiliis nimir enixè juvandos: quippe non immemorem esse debere, alienam esse victoriam, non suam instruere, & catenus bellum sustinendum, ne inopia deseratur.* Hoc ipsum consilium stimulo nobis esse potest, ad considerandum, quantum expendatur in gratiam Principum exterorum, cum insigni ipsius Castellæ detrimento & enervatione, quam tamen utpote Monarchiæ totius Cor, potissimùm sanguine abundare oporteret, ad dispertiendos per reliquas corporis partes vitales spiritus; quomodo ipsa docet Natura, optima politicæ Magistra, quæ partes interiores, à quibus vita dependet, majoribus solet firmare præsidiis. Si quod foris apud exteros consumit metus & sollicitudo, ad consulendum Monarchiæ securitati, intra ipsa illius viscera expenderet providentia prudens, in conservandis, quà terra, quà mari exercitibus, in muniendis firmandisque milite castellis, arcibus, urbibus, securiores forent remotæ Provinciæ, & si quæ amitteretur, interioribus viribus facilè recuperari posset. Roma tueri se potuit, & quæ ab Hannibale armis occupata fuerant, recipere, immo ipsam evertere Carthaginem, quia omnes suas opes & vires intra Reipublicæ suæ viscera continebat.

§. Neque

* Trog. lib. 5.

§. Neque tamen hoc eò dico, quòd persuadere Principibus cupiam, ut ne amicis suis, & finitimis subsidio unquam sint, & argentum suppeditent; sed ut videant diligenter, quomodo illud impendant, studeántque armis succurrere potiùs, quàm opibus: nam auxilia pecuniaria apud eum remanent, qui accepit; armorum verò subsidia, ad eum, qui miserat, revertuntur. Atque hoc intelligi debet, quando nullum est periculum, ne ipsi bello sese implicent, trahendo illud in statum suum proprium, aut ne amico hostes majores concilient; uti tum etiam, cùm majorum est sumptuum, & pluribus obnoxium incommodis, succurrere opibus, quàm armis: nam ratio statûs omnino suadet, ut alterutra via finitimum Principem tueamur, quoties nostra cum illius fortuna conjuncta esse cernitur; siquidem majoris est prudentiæ intra alterius statum bellum sustinere, quàm intra suamet viscera illud experiri. Sic olim* *fuit proprium populi Romani longè à domo bellare, & propugnaculis Imperii sociorum fortunas, non sua tecta defendere,* & debuissemus hoc discere à Republica illa, ne tantas nunc calamitates deplorare necesse esset. Ista politica magis, quàm ambitio movit Cantones Helvetos, ut populorum quorundam susciperent protectionem: tametsi enim satis scirent, id absque sumptibus & defensionis suæ periculo fieri non posse, plus tamen ad utilitatem suam putabant interesse, si longè à finibus suis bella gererent. Confinia Statûs vicini Statûs proprii muri sunt, & ut tales omni cum vigilantia custodiendi.

* Cicero pro leg. Man.

SYMBOLUM XCII.

Etiam plumæ aliarum avium, aquilinis nimiùm vicinæ in periculo sunt; hæ siquidem corrodunt illas, ac destruunt, ob superstitem in iis antipathiam naturalem, quæ est inter Aquilam & volucres reli-

*Plin. l. 10. c. 3. † Æl. l. 9. c. 12. de animal.

reliquas. Ita protectio in tyrannidem deniqne vertitur. Nec leges veretur potentia major, nec auctoritatem ambitio. Quod fidei & tutelæ ipsius commissum

fuit, titulo defensionis naturalis postea ut suum detinet. Principes inferiores subsidiis exteris Statuum suorum securitati prospicere cogitant, & eos omnino perdunt; quin immo & amico, & hosti in prædam cedunt. Nec minus ab illo periculi est ob confidentiam, quàm ab isthoc propter odium. Cum amico securi vivimus absque ullo metu aut præcavendi sollicitudine, adeòque sine suo damno pro libitu nos potest impetere. In ea ratione fundata fuit, opinor, illa lex quæ bovem, qui hominem aliquem cornibus suis læsisset, jube-

jubebat lapidibus a obrui, non verò sylvestrem taurum, quia à bove, utpote animali domestico, quo in laboribus quotidianis utimur, minùs nobis metuimus. Amicitiæ & protectionis obtentu invehitur ambitio, & facilè obtinetur, quod viribus non poterat effici. Quàm speciosis titulis tyrannidem suam velarunt Romani, dum aliarum Nationum populos in cives, socios & amicos suos asciscere dignati sunt. Albanos in suam introduxerunt Rempubl. & quos antea hostes habuerant, eos societatis communis voluerunt esse participes; Sabinos in jus civium admiserunt. Tanquam protectores conservatorésque libertatis ac privilegiorum, tanquam justitiæ universi orbis arbitri, à diversis implorati fuêre Provinciis, ut eorum viribus contra suos hostes uterentur, & quæ seipsis eo usque penetrare nequivissent, ignorantia aliena longè latèque se dilatarunt. Initio quidem à Nationibus exteris magna cum tutela tributa non nisi modica exegerunt, & specie quadam virtutum moralium suas texerunt fraudes: & postquam illa Imperialis aquila alas suas supra tres orbis partes, Europam, Asiam & Africam latiùs expandisset, ambitione rostrum suum exacuit, & sævitiæ suæ prodidit ungues, protectione in tyrannidem versa. Expertæ tunc sunt Nationes exteræ, miserè suam illusam fuisse confidentiam, & destructas potentiæ suæ plumas sub aliis illis oppressione tributorum ac libertatis, cum privilegiorum suorum jactura; cúmque jam tyrannis invaluisset, nec convalescere potuêre, nec vires suas instaurare. Atque ut venenum in maturam verteretur, adinvenerunt Romani colonias, introduxerúntque linguam Latinam, ad tollendam sensim Nationum distinctionem, & ut sola superesset Romana cum universali in omnes Imperio. Hæc fuit magna illa Aquila,

a *Si bos cornu percusserit virum aut mulierem, & mortui fuerint, lapidibus obruetur.* Exod. 21. 28.

inter personas sit, non inter officia, Dignitas in omnibus suis partibus ejusdem rationis est; quod unam earum offendit, lædit omnes. Transeunt passiones & odia, exempla mala manent perpetua. Rem suam agit Princeps, qui nec patitur, ut in dignitatem alterius contemptu peccetur, aut inobedientiâ, nec proditione in ejusdem personam. Indignum Principe facinus, veneno alium vincere, non gladio. Infame id olim apud Romanos e habebatur, uti etiamnum hodie apud Hispanos, qui numquam ejusmodi occultis artibus contra hostes suos usi sunt, quin immo auxilio iis sæpe fuêre. Insigne ejus rei exemplum Serenitati Vestræ dereliquit Rex noster Catholicus, quando exercitu auxiliari præstò fuit Regi Franciæ adversus Anglos cùm hi occupâssent Insulam Regiam, nec locum dedit Ducis Roani consilio, qui Regnum in Respub. volebat dividi. Alio item tempore, quando sua Majestas per Dominum de Maximi, Nuntium Apostolicum, paratam se obtulit eidem Regi suâmet præsentiâ assistere, ut Hugonottas Montis Albani debellare posset, & Provinciis suis ejicere. Quæ insignis & heroica benevolentia non nisi ingratitudine compensata fuit postea, relictis rationi documentis, ut non tam facilè Status alieni commiseratione tangi se sinat.

§. Atque ex iis, quæ diximus, nemini non licebit colligere, quanti ad defensionem communem referat illa animorum inter subditos concordia & Statuum unio, si nimirum unusquisque alterius periculum pro suo æstimet, quantumvis etiam longè remotum id sit, adeòque modis omnibus conetur, quà copiis, quà subsidiis pecuniariis eidem ferre suppetias, ut corpus, quod ex illis conflatur, tueri se possit. Qua in re errare solent non pauci; dum qui absunt longiùs, existimant periculum ad se non perventurum, aut nequaquam se teneri ad anticipandos ejusmodi sumptus, majorisque esse prudentiæ, suas conservare vires, donec hostis vicinior

e *Non fraude, neque occultis, sed palàm, & armatum populum Romanum hostes suos ulcisci.* Tac. lib. 2. hist.

ciniot fuerit. Sed tunc superatis jam difficultatibus, & Statibus antemuralibus occupatis, reliqui resistendo ampliùs non erunt. Ita Britannis accidit, de quibus sic Tacitus. † *Olim Regibus parebant, nunc per Principes factionibus, & studiis trahuntur; nec aliud adversus validissimas gentes pro nobis utilius, quàm quod in commune non consulunt. Rarus duabus, tribúsve civitatibus, ad propulsandum commune periculum conventus: ita dum singuli pugnant, universi vincuntur.* Majori cum prudentia, & illustriori pietatis, fidelitatis, zeli, & amoris in legitimum suum Dominum exemplo, periculum istud agnoscunt Regna Hispaniæ, Provinciæ Italicæ, Burgundicæ, & Belgicæ; siquidem generosâ quâdam æmulatione Majestati suæ ultrò offerunt fortunas suas, immo & vitam, ut se contra hostes suos tueri possint, qui junctis unà viribus, ad evertendam Religionem Catholicam, & istam Monarchiam conspirarunt. Inscribat Serenitas Vestra tenerrimo suo pectori hæc obsequia, & crescentibus ejus gloriosis annis unà etiam crescat erga subditos tam fideles gratitudo & æstimatio.

* *E julgareis qual é mais excellente,*
O ser do Mundo Rey, se de tal Gente.

† Tac. in vita Agric. * Cam. Lus.

SYMBOLUM XCI.

V*Idetur amicitiâ Rempublicam* magis * *continere, & majore, quàm justitiâ in studio fuisse Legislatoribus.* Nam *si amicitia inter omnes esset, nihil esset, quod justitiam desiderarent; at si justi essent, tamen amicitiæ præsidium requirerent.* Maximum inter homines bonum, amicitia est. Gladius securus, semper accinctus lateri tam pacis, quàm belli tempore. Socia fidelis in utraque fortuna. Cum illa eventûs prosperi illustriores sunt, adversi leviores: neque enim eam fugant calamitates, nec evanescere facit prosperitas. In hac eam suadet modestia, in illis constantia; in rebus tam se-

Gg 7 cundis,

*Arist. lib. 8. Ethic. c. 1.

cundis, quàm adversis præstò est, tanquam utrobique fructum factura. Consanguinitas absque benevolentia & affectu consistere potest, Amicitia non item.

Hæc ab electione propria nascitur, illa à casu. Consanguinitas esse potest, sine communicationis & subsidii mutui vinculo, amicitia minimè; siquidem tria sunt, quæ tanquam partes, quibus constat, eam uniunt: Natura scilicet similitudinis beneficio, voluntas beneficio humanitatis, & ratio beneficio honestatis. Eò pertinent illa verba Regis Alphonsi Sapientis in libro Legũ, quem *Partidas* inscribit, dum loquitur de crudelitate, quam exercet is, qui captivum ducit unum ex iis, qui aut sanguine, aut amicitia juncti amant inter se. * *Otro*

Ehs

* L. 19, tt. 2. p. 2.

si los amigos, que es muy fuerte cosa de partir à unos de otros: Ca bien como el ayuntamento del amor pasa, e vence al linaje, è à todas las otras cosas, asi es mayor la cuita, è el pesar, quando se parten. Quantò ergò magis probata, majorisque sinceritatis amicitia fuerit, tantò minùs valebit, ubi semel violari cœperit. Crystallus fracta prorsus inutilis efficitur. Omne adamantis perit pretium, si in frusta dividatur. Gladius semel confractus solidari iterum non potest. Qui amicitiæ reconciliatæ confisus fuerit, deceptum se inveniet: ad primum enim adversitatis casum, aut spem commodi privati mox iterum deficiet. Nec Davidis clementia in parcendo Saulis vitæ, nec beneficiorum memoria, & promissiones tam benevolæ jure jurando à Saule firmatæ, satis fuère, ut David de reconciliatione illa securus *a* esset, aut ut Saul adversus illum machinari desineret. Amplexu mutuo & manantibus fletu oculis Esau cum fratre suo Jacobo in gratiam redire voluit, & tametsi utrinque magna amicitiæ redintegratæ pignora essent atque indicia, nunquam tamen Jacobi diffidentiam tollere omnino potuère, quin illud modis omnibus conatus est, ut sese ab illo sejungeret, & securitati suæ consuleret. Amicitia redintegrata vas metallinum est, quod hodie splendet, & cras ærugine *b* obducitur. Nec satis sunt ulla beneficia ad eam firmandam, quia injuriæ memoria nunquam ex animo deletur penitùs. Ervigius *(post usurpatam Regis Wambæ coronam) Egicam arcta cognatione Wambæ sanguini annexum generum adoptavit Cixilone filia in conjugem data, & Regni postea successorem designavit; verùm hoc ipsum impedire non potuit, quò minùs Egica Regni suscipiens gubernacula,

a *Abiit ergo Saul in domum suam: & David, & viri ejus ascenderunt ad tutiora loca.* 1. Reg. 24. 23. † Gen. 33. 12 b *Non credas inimico tuo in æternum: sicut enim æramentum, æruginat nequitia illius: & si humiliatus vadat curvus, adjice animum tuum, & custodi te ab illo.* Eccles. 12 10. * Mar. hist. Hisp. l. 6. c. 18.

nacula, concepti in socerum odii argumenta præ se ferret. In eo, qui læsus est, vulnerum remanent cicatrices, quas offensa animo impressit, & ad primam quamque occasionem rursum stillant sanguine. Injuriæ locis paludosis sunt similes, quæ licèt exsiccentur, facilè tamen aquas iterum hauriunt. Offendentem inter & læsum umbræ quædam interjiciuntur; quæ nulla excusationis, aut satisfactionis luce dispelli possunt. Quin nec ex parte offendentis satis secura est amicitia, quia nunquam sibi persuadet, offensum verè ex animo injuriam condonasse, sempérque eum intuetur, ùt hostem. Præterquam quò d **proprium humani ingenii est, odisse, quem læseris.*

§. Atque ita quidem fit in privatorum amicitiis, non Principum (si tamen vera inter hos amicitia reperiatur) nam utilitas propria amicos eos facit, aut hostes, & quamvis millies dissolvatur amicitia, mox tamen spe commodi redintegratur, & quoad sperare illud licet, firma perdurat ac stabilis. Quare in ejusmodi amicitiis nequaquam habenda est ratio conjunctionis sanguinis, aut obligationis ex acceptis beneficiis, ea enim non agnoscit regnandi ambitio. Ab utilitate diuturnias earum æstimanda est, omnes quippe amicitiæ tales nunc sunt, quales illæ Philippi Regis Macedoniæ, qui eas solâ utilitate metiebatur, non fide. In iis verò amicitiis, quæ magis ratio Status quædam sunt, quàm mutua voluntatum consensio, non tantopere Aristoteles & Cicero Biantem reprehenderent, quod diceret, non aliter amandum, ac si rursum exercendum esset odium: falleret enim Principē confidentia, si eam in tali fundaret amicitia. Præstat itaque, Principes sic hodie amicos esse, ut cogitent fieri posse, ut cras amici esse desinant. Verùm etsi cautela hæc improbanda non sit, utilitas tamen & commodum proprium amicitiæ anteferri non debet hoc titulo, quod ita plerunque factitent alii: Deficiat sanè in aliis amicitia, at non in Principe, quem his

Sym-

*Tac. in vita Agric.

Symbolis formare instituimus, quemque ad constantiam in actionibus suis & obligationibus adhortamur.

§. Atque quæ dicta sunt hactenus, ad eas pertinent amicitias, quæ sunt inter Principes finitimos, inter quos aliqua magnitudinis intercedit æmulatio: inter alios enim amicitia sincera, & concordia mutua locum habere potest. Potentia tam sollicita esse non debet, ut alteri confidat nemini. Tyranni instar in metu erit, quisquis amicis suis fidem non habuerit. Absque iis Corona servitus est, non Majestas. Iniquum est Imperium, quod Principes amicitiis spoliat. † *Non exercitus neque thesauri, præsidia Regni sunt, verùm amici.* * *Non aureum istud sceptrum est, quod Regem custodit, sed copia amicorum, ea Regibus sceptrum verissimum, tutissimúmque.* † *Nec ullum majus boni Imperii instrumentum, quàm boni amici.*

§. Amicitia inter magnos Principes officiis mutuis fovenda est potiùs, quàm muneribus: nam ingratum esse solet rei privatæ studium, cui nunquam fit satis. Illius caussa finguntur amicitiæ, non fiunt; quemadmodum Vitellio accidit, qui * *dum amicitias magnitudine munerum, non constantia morum continere putavit, meruit magis, quàm habuit.* Amici ferro conservandi sunt, non auro: plures enim creat amicos armorum timor, quàm auri cupiditas. Subsidia pecuniaria largientem enervant, & quò ea fuerint majora, eò minùs continuari poterunt; pari autem passu, quo Princeps suas prodigit opes, ejus quoque perit existimatio. A thesauris, quos in ærariis suis asservant, æstimantur & amantur Principes, non ab iis, quos profuderunt in alios: magis ex eo, inquam, quod largiri possunt, quàm quod largiti jam sunt: plus enim inter homines spes potest, quàm gratitudo. Qui pacem auro emit, armis eam sustentare non poterit. In errorem istum omnes ferè Monarchiæ incidunt, posteaquam ad majorem aliquam pervenerint amplitudinem, auro, non armis illam

†Sallust. * Xenoph. † Tac. l. 4. hist. * Tac. l. 2. hist.

illam tueri conantur, consumptisque thesauris, & oneratis subditis, ut nimirum Principibus finitimis largiendo, circumferentias servent quietas, ipsum centrum robore destituunt; & tametsi magnitudo illa ad tempus aliquod sustentetur, id tamen in ruinam majorem vergit postea: cognitâ enim illa debilitate, & perditis semel finibus extremis, hostis nullo obsistente ad interiora usque penetrat. Ita Romano Imperio accidit, quando post tot expensas inutiliter factas, & debilitatas ejus vires. Imperatores pecuniâ & largitionibus Parthos, Germanósque conciliare sibi studuerunt, qui primus ruinæ illorum fons fuit & origo. Eam ob rem Alcibiades suasit Tisaferni, **ne tanta stipendia classi Lacedæmoniorum praberet, sed nec auxiliis nimis enixè juvandos: quippe non immemorem esse debere, alienam esse victoriam, non suam instruere, & catenus bellum sustinendum, ne inopia deseratur.* Hoc ipsum consilium stimulo nobis esse potest, ad considerandum, quantum expendatur in gratiam Principum exterorum, cum insigni ipsius Castellæ detrimento & enervatione, quam tamen utpote Monarchiæ totius Cor, potissimùm sanguine abundare oporteret, ad dispertiendos per reliquas corporis partes vitales spiritus; quomodo ipsa docet Natura, optima politicæ Magistra, quæ partes interiores, à quibus vita dependet, majoribus solet firmare præsidiis. Si quod foris apud exteros consumit metus & sollicitudo, ad consulendum Monarchiæ securitati, intra ipsa illius viscera expenderet providentia prudens, in conservandis, quà terra, quà mari exercitibus, in muniendis firmandisque milite castellis, arcibus, urbibus, securiores forent remotæ Provinciæ, & si quæ amitteretur, interioribus viribus facilè recuperari posset. Roma tueri se potuit, & quæ ab Hannibale armis occupata fuerant, recipere, immo ipsam evertere Carthaginem, quia omnes suas opes & vires intra Reipublicæ suæ viscera continebat.

§. Neque

* Trog. lib. 5.

§. Neque tamen hoc eò dico, quòd persuadere Principibus cupiam, ut ne amicis suis, & finitimis subsidio unquam sint, & argentum suppeditent; sed ut videant diligenter, quomodo illud impendant, studeántque armis succurrere potiùs, quàm opibus: nam auxilia pecuniaria apud eum remanent, qui accepit; armorum verò subsidia, ad eum, qui miserat, revertuntur. Atque hoc intelligi debet, quando nullum est periculum, ne ipsi bello sese implicent, trahendo illud in statum suum proprium, aut ne amico hostes majores concilient; uti tum etiam, cùm majorum est sumptuum, & pluribus obnoxium incommodis, succurrere opibus, quàm armis: nam ratio statûs omnino suadet, ut alterutra via finitimum Principem tueamur, quoties nostra cum illius fortuna conjuncta esse cernitur; siquidem majoris est prudentiæ intra alterius statum bellum sustinere, quàm intra suamet viscera illud experiri. Sic olim* *fuit proprium populi Romani longè à domo bellare, & propugnaculis Imperii sociorum fortunas, non sua tecta defendere,* & debuissemus hoc discere à Republica illa, ne tantas nunc calamitates deplorare necesse esset. Ista politica magis, quàm ambitio movit Cantones Helvetos, ut populorum quorundam susciperent protectionem: tametsi enim satis scirent, id absque sumptibus & defensionis suæ periculo fieri non posse, plus tamen ad utilitatem suam putabant interesse, si longè à finibus suis bella gererent. Confinia Statûs vicini Statûs proprii muri sunt, & ut tales omni cum vigilantia custodiendi.

* Cicero pro leg. Man.

SYMBOLUM XCII.

Etiam plumæ aliarum avium, aquilinis nimiùm vicinæ in periculo sunt; hæ siquidem corrodunt illas, ac destruunt, ob superstitem in iis antipathiam naturalem, quæ est inter Aquilam & volucres reli-

* Plin. l. 10. c. 3. † Æl. l. 9. c. 12. de animal.

reliquas. Ita protectio in tyrannidem denique vertitur. Nec leges veretur potentia major, nec auctoritatem ambitio. Quod fidei & tutelæ ipsius commissum

fuit, titulo defensionis naturalis postea ut suum detinet. Principes inferiores subsidiis exteris Statuum suorum securitati prospicere cogitant, & eos omnino perdunt; quin immo & amico, & hosti in prædam cedunt. Nec minus ab illo periculi est ob confidentiam, quàm ab isthoc propter odium. Cum amico securi vivimus absque ullo metu aut præcavendi sollicitudine, adeòque sine suo damno pro libitu nos potest impetere. In ea ratione fundata fuit, opinor, illa lex quæ bovem, qui hominem aliquem cornibus suis læsisset, jube-

jubebat lapidibus a obrui, non verò sylvestrem taurum, quia à bove, utpote animali domestico, quo in laboribus quotidianis utimur, minùs nobis metuimus. Amicitiæ & protectionis obtentu invehitur ambitio, & facilè obtinetur, quod viribus non poterat effici. Quàm speciosis titulis tyrannidem suam velarunt Romani, dum aliarum Nationum populos in cives, socios & amicos suos asciscere dignati sunt. Albanos in suam introduxerunt Rempubl. & quos antea hostes habuerant, eos societatis communis voluerunt esse participes; Sabinos in jus civium admiserunt. Tanquam protectores conservatoresque libertatis ac privilegiorum, tanquam justitiæ universi orbis arbitri, à diversis implorati fuêre Provinciis, ut eorum viribus contra suos hostes uterentur, & quæ seipsis eo usque penetrare nequivissent, ignorantia aliena longè latèque se dilatarunt. Initio quidem à Nationibus exteris magna cum tutela tributa non nisi modica exegerunt, & specie quadam virtutum moralium suas texerunt fraudes: & postquam illa Imperialis aquila alas suas supra tres orbis partes, Europam, Asiam & Africam latiùs expandisset, ambitione rostrum suum exacuit, & sævitiæ suæ prodidit ungues, protectione in tyrannidem versa. Expertæ tunc sunt Nationes exteræ, miserè suam illusam fuisse confidentiam, & destructas potentiæ suæ plumas sub aliis illis oppressione tributorum ac libertatis, cum privilegiorum suorum jactura; cùmque jam tyrannis invaluisset, nec convalescere potuêre, nec vires suas instaurare. Atque ut venenum in maturam verteretur, adinvenerunt Romani colonias, introduxerúntque linguam Latinam, ad tollendam sensim Nationum distinctionem, & ut sola superesset Romana cum universali in omnes Imperio. Hæc fuit magna illa Aquila,

a *Si bos cornu percusserit virum aut mulierem, & mortui fuerint, lapidibus obruetur.* Exod. 21. 28.

Aquila, quam vidit Ezechiel *magnis* b *alis, multisque pennis*; ubi septuaginta legunt, plenis unguibus: nam plumæ ejus ungues erant. Quoties existimant homines sub alis se stare, & sub unguibus consistunt? quoties putant lilio se tegi, & sub spinis hærent ac sentibus, ut non nisi pallio relicto inde possint emergere! Civitas Pisana jura sua & prætensiones, quas habebat adversus Rempublicam Florentinam, commiserat patrocinio Regis Ferdinandi Catholici, & Regis Franciæ, & inter utrumque convenit, ut ea Florentinis traderetur, specie libertatis Italiæ procurandæ. Ludovicus Sfortia contra nepotem suum Joannem Galeasum Francorum imploravit opem, & hi Mediolanensi statu exutum, captivum in Franciam, abduxêre. Sed quid antiquis utimur exemplis? Dicat Dux Mantuanus, quàm carò sibi steterit, quámque graviter noxia fuerit aliena protectio! Dicant Treverensis Elector, & Grisones, num suam conservaverint libertatem armis extraneis, quæ titulo defensionis ac tutelæ in suum Statum admiserunt. Dicat Germania, quomodo nunc se habeat sub Suecorum patrocinio: divisis & dissolutis jam illustribus Provinciarum suarum circulis, quibus splendescebat, & sustentabant diadema Cæsareum: defœdatis fulgentissimis civitatum Imperialium Adamantibus, qui eam exornabant: sublatis & confusis Statuum ordinibus: disturbatâ harmoniâ gubernationis politicæ: exspoliata & ad extremam inopiã redactâ antiquâ ejus Nobilitate. Dicat illud, inquam, Germania, sine omni nunc libertatis specie Provincia, quæ optimè illam tueri ac conservare antea noverat; conculcata & flamma vastata ac ferro à Nationibus exteris, variorum Tyrannorum, qui demortuum Sueciæ Regem nunc repræsentant, exposita arbitrio: serva amicorum & hostium: suismet malis turbata tantopere, ut nec damna sua, nec emolumenta

b *Et facta est aquila altera grandis magnis alis, multisque plumis*, Ezech. 17. 7.

menta queat agnoſcere. Ita Provinciis accidit, quæ ſecum ipſæ non ſatis conveniunt, & Principibus, qui extraneis utuntur viribus, præſertim ſi, qui eas mittit, ſtipendium non ſolvat: auxiliares enim copiæ pariter ac hoſtiles in illorum conſpirant ruinam; quemadmódum civitatibus Græciæ contigit, quando † *Philippus Rex Macedonum libertati omnium inſidiatus, dum contentiones civitatum alit, auxilium inferioribus ferendo, victos pariter, victoréſque ſubire regiam ſervitutem coegit.* Gloria primùm ad inferioris defenſionem inflammat animum, & ambitio poſtea nihil ſinit reliquum. Qui vires ſuas in alterius impendit gratiam, compenſationem ab illo poſtulat. Provincia ipſa Principis potentioris ſuppetias ferentis amore capitur, exiſtimantibus nimirum ſubditis, ſub ejus dominatu ſe magis ſecuros fore, magiſque felices, abſque timore & bellorum periculo, ſine gravibus tributis, quæ Principes inferiores ſolent imponere, ſine injuriis denique & offenſionibus, quas communiter ab illis accipiunt. Nobiles præterea majori honori ſibi ducunt, ſi illuſtriori ſerviant Domino, à quo ipſi honorentur, & qui plura habeat præmia ac munera, quæ diſpertire poſſit. Omnes iſtæ conſiderationes tyrannidem, & uſurpationem ferentis opem, aut defendentis promovent. Copiæ auxiliares ei parent potiſſimùm, qui eas mittit, aut exſolvit ſtipendia, & regiones, in quas deducuntur, tractant velut alienas, confectóque bello cum hoſte, in amicum movere neceſſe eſt; ut proinde conſultiùs, & minoris videatur eſſe periculi, minúſq; ſumptuoſum Principi inferiori, amicè cum potentiori tranſigere, quàm armis auxiliaribus vincere. Quod ſine his obtineri nequit, minùs poſtea, ubi receſſerint iterum, conſervari poterit.

§. Periculum iſtud advocandi auxiliares copias tunc magis metuendum eſt, quando Princeps, à quo ea mittuntur, aliam profitetur Religionem, aut ad Statum illum jus aliquod habet, vel obtendit ſaltèm, aut

† Juſtinus.

aut si eundem sibi subjicere magni sit emolumenti, puta quia Statibus occupantis præbet transitum, aut obstruit hostibus. Atque timores isti necessitate metiendi sunt, consideratis item conditione & moribus Principis: nam si sincero & generoso fuerit animo, plus apud illum valebit fides publica & existimatio, quàm spes commodi & rationes Statûs; quomodo experientia comprobatum fuit in Principibus omnibus Domûs Austriacæ, adumbratis per potentem illum Cherubinum & protectorem, cui Ezechiel Regem Tyri comparat antè, quàm suo deesset c officio; quam fidem & auctoritatem etiamnum observant hodie: nemo siquidem quisquam est, qui de eorum amicitia jure possit conqueri. Testes ejus rei sunt Pedemontium, Sabaudia, Colonia, Constantia, Brisacum, propugnata armis Hispanicis, & restituta deinde, absq; ullo ibidem relicto militari præsidio. Nec negare veritatem hanc poterit Genua: cùm enim oppressa à Francis & Allobrogibus libertatem suam in Hispanorum posuisset arbitrio, fidelissimè hi eam conservarunt, pluris nimirum amicitiam suam & fidei publicæ gloriam, quàm dominatum æstimantes.

Quòd si necessitas aliquando arma auxiliaria petere coegerit, dicta pericula sequentibus conditionibus caveri poterunt: si curetur scilicet, ut ne copiæ alienæ majores sint, quàm propriæ; ut cui veniunt subsidio, is suos iis Duces præficiat; ut non collocentur in præsidiis urbium, ut misceantur, dividantúrque inter milites cæteros, & mox in hostem ducantur.

c *Tu Cherub extentus, & protegens.* Ezech. 28. 14.

SYMBOLUM XCIII.

Tyrrhenum mare expertum est sæpius pericula amicitiæ & societatis montis Vesuvii; at non semper damnis nostris sapere discimus: facilè enim à vana aliqua confidentia persuaderi nobis sinimus, ea non iterum esse eventura. Jam pridem sapientissimus eva-

evasisset Mundus, si suismet experientiis edoceri se passus esset; sed temporis longinquitas eas rursum obliterat. Ita factum in gravissimis ruinis, quas per

montis illius declivia solo intulerant incendia præterita, omnia opplendo cineribus, quos immisso paucis post annis aratro in agrum denuò coloni converterunt. Evanuit damnorum memoria, aut certò nemo eam conservare voluit, quæ tanta tamen fuerant, ut meritò eorundem metus debuisset esse perpetuus. Abdidit mons ille sub viridi suo pallio æstum & siccitatem interiorum suorum viscerum, & mare nihil suspicatum mali fœdus cum eo iniit, eúmque strinxit undarum suarum brachiis, nullâ habitâ ratione illius, quæ inter ambas istas naturas intercedit, contrarie-

 tatis

tatis. Verùm dolosus ille mons sinistram suam intentionem pressit in pectore, donec fumus indicia quædam proderet eorum, quæ intùs ille moliretur. Crevit inter utrumq; communicatio per secretas & occultas quasdam vias, nec capere potuit vicinum mare, fictum illum amicum non nisi munimenta adversùs se erigere, & subterraneos cum diversis metallis sulphureis instruere cuniculos, donec iis jam perfectis (quod hac nostra ætate contigit) ignem admoverit. In supremo montis cacumine hiatus ingens & profundus sese aperuit, unde flammæ erumpebant, quæ sub initium non nisi stricturæ quædam lucidiores, aut ignes festivi artificiales videbantur; at paucis pòst horis funesta fuêre prodigia. Contremuit sæpius vastum illud corpus tantæ molis ac ponderis, & inter horrenda tonitrua incensas evomuit liquescentium metallorum indigestas materias, quæ in illius fervebant stomacho, & per mōtis declivia, ad instar torrentium igneorum, in circùm jacentes agros sese effuderunt, donec in ipsum mare delaberentur, quod tam inopina hostilitate stupefactum, ad ipsum centrum cum aquis suis se recepit, seu metu aliquo factum id fuerit, seu astu, ad cogendas undas, quibus se tueretur: ruptis námque antiqui fœderis vinculis necesse erat, ut ad defensionem suam se compararet. Pugnarunt inter se ambo elementa, non sine trepidatione ipsius Naturæ metuentis, ne pulcherrima hæc rerum fabrica conflagraret. Ardebant ipsi aquarum fluctus à superiore hoste domiti: *ignis* enim (ut alicubi loquitur Spiritus sanctus) † *in aqua valebat supra suam virtutem, & aqua extinguentis natura obliviscebatur*, Pisces flammis innatantes extincti sunt. Tales semper habebunt effectus omnia similia fœdera, quæ disparis naturæ sunt & conditionis. Nec damna minora metuat Princeps Catholicus, qui societatem cum infidelibus coierit: nam cùm nulla graviora sint odia, quàm quæ ex Religionum diversitate oriuntur, fieri quidem potest, ut ea necessitas præsens dissimulet, quin tamen erumpant aliquando,

† Sap. 19, 19.

do, nemo unquam impediet. Et quomodo, obsecro, conservari poterit inter illos amicitia, si unus alteri satis non fidat, & ruina unius cedat in emolumentum alterius? Qui opinionibus discrepant, etiam animis diffident; cùmque creaturæ simus æterni illius & supremi Artificis, ferre non possumus, ut eidem denegetur ille adorationis cultus, quem verum & orthodoxum judicamus. Et licèt bona esset infidelium amicitia, Justitia tamen divina non permittit, ut hostium suorum operâ fines nostros consequamur, quin plerumque nos castigat per illam ipsam infidelem manum, quæ pactis subscripsit. Imperium, quod Constantinus Imperator in Orientem transtulit, pessum iit per fœdera Palæologorum cum Turcis, Deo nimirum permittente, ut posteris correctionis esset exemplum, absque ulla tamen viva familiæ illius memoria. Quòd si ob locorum distantiam, aut rerum conditionem per illos ipsos infideles castigatio fieri non possit, Deus ipse manum suam adhibet. Quas calamitates non perpessa est Francia, postquam Rex Franciscus, magis æmulatione gloriæ Caroli V. Imper. quàm extremâ necessitate ductus, fœdus cum Turca iniit, eúmq; in Europam evocavit? In supremo vitæ articulo errorem hunc suum agnovit, & detestatus est verbis gravissimis; quæ profecta à dolore Christiano piè interpretabimur, cùm aliàs omnino hominis de animæ suæ salute desperantis videri possent. Sed & ab ejus Successoribus pœnam Deus repetiit, morte violentâ & infelici eos tollendo è medio. Quòd si ea severitate animadvertit in Principes, qui infidelium Hæreticorúmque implorant auxilium, quid iis faciet, qui iisdem opem ferunt adversùs Catholicos, & in caussa sunt, cur tantos illi progressus efficiant? Docet nos istud † Petri Secundi Regis Aragonii exemplum : favebat is Albigensium Hæreticorum factioni in Francia, pro quibus etiam arma sumpserat, centum millium hominum conflato exer-

† Mar. hist. Hisp. l. 12, c. 2.

citu, cùm contrà Catholici non nisi equites octingentos & mille pedites sub signis numerarent, & ab his tamen prœlio victus occubuit. Simul ac Judas Machabæus cum Romanis junxit amicitiam (eo etiam fine, ut sese contra Græcorum potentiam tueri posset) orbatus duorum Angelorum præsidio, qui ejus lateri assistebant, & contra hostium ictus tutabantur, interiit. Eandem pœnam, eadémque ex caussa etiam dedêre ejus fratres Jonathas & Simon, qui ei in Principatu successerant.

§. Nec sufficit semper excusatio defensionis naturalis: per enim rarò omnes concurrunt conditiones & circumstantiæ, quæ ejusmodi fœdera cum Hæreticis faciant licita, & majoris sint ponderis, quàm universale illud scandalum, & periculum opinionibus falsis veram inficiendi Religionem; siquidem eorum communio veneni instar est, quod facilè alios corripit; cancer, qui celeriter serpit, ubi novitate & licentiâ capti fuerint *a* animi. Poterit quidem Politica divinis diffisa præsidiis, & in artibus humanis spem suam collocans, seipsam fallere, Deum non item, in cujus tribunali rationes merè apparentes locum non habent. Baasa Rex Israël urbem Rama (Benjamiticæ tribûs ultimam in Regno Asa) communiebat, ejúsque aditus sic claudebat, ut nemo Regnum illud tutò posset ingredi, aut inde *b* egredi: belli seges ea fuit inter ambos illos Reges, metuénsque Asa fœdus Benadadi Regis Syriæ, quod cum Baasa fecerat; hoc egit primùm, ut illud discinderetur, & aliud deinde novum cum eodem Benadado ipse iniit; † *quod cùm audisset Baasa, desiit ædificare Rama, & intermisit opus suum*; tamersi verò urgeret necessitas, & fœdus illud fieret non nisi studio defensionis naturalis, cujus mox optimus fuit effe-

a *Sermo eorum ut cancer, serpit*. 2. Tim. 2. 17. b *Anno autem trigesimo sexto Regni ejus ascendit Baasa Rex Israël in Iudam, & muro circumdabat Rama, ut nullus tutè posset egredi, & ingredi de regno Asa*. 2. Paral. 16. 1.
† Ibid. v. 5.

effectus, displicuit tamen Deo, quòd in illa potiùs, quàm in auxilio divino suam collocasset fiduciam, misitque Hananum Prophetam, qui stultum ejus consilium reprehenderet, & gravia ei damna ac bella c minitaretur, quæ reipsa deinde e venère. Ex hoc ipso facilè colligere licebit, quantam Dei offensam incurrerit Regnum Franciæ propter fœdera cum Hæreticis nunc inita, ad opprimendam Austriacam Domum. Qua in re obtendere non potest titulum defensionis naturalis in extrema necessitate, quia nullâ priùs lacessitum injuriâ, & absque ulla caussa, cum omnibus illius hostibus fœdus sanxit, & bellum ei intulit; foris extra Status suos illud fovendo, eósque dilatando usurpatione injustâ Provinciarum exterarum, & consilio ac viribus Hæreticis fœderatis assistendo, ut de oppressis Catholicis triumphent; interim ad tractatus pacis Coloniam è Gallia venire nemo voluit, quantumvis Pontifex Maximus, Imperator, & Rex Hispaniarum suos illuc cum plena potestate Legatos ablegâssent.

§. Nec sola fœdera cum Hæreticis, sed etiam militares suppetiæ illicitæ sunt. Exemplum illustre nobis præbent sacræ paginæ in Amasia Rege, qui cùm certo pretio exercitum aliquem à filiis Israël conduxisset, jussit Deus, ut eum abs se dimitteret, eique exprobravit, quòd non in Deo potiùs spem suam ac fiduciam d posuisset; & quia illicò paruit, nullâ habitâ ratione periculi aut impensarum, insignem ei victoriam contra hostes suos largitus est.

Hh 3 §. Illa

c *Quia habuisti fiduciam in Rege Syriæ, & non in Domino Deo tuo, idcirco evasit Syriæ Regis exercitus de manu tua*, &c. *Stultè igitur egisti, & propter hoc ex præsenti tempore adversum te bella consurgent.* 2. Par. 16. v. 7. 9. d *O Rex ne egrediatur tecum exercitus Israël: non est enim Dominus cum Israël, & cunctis filiis Ephraim. Quòd si putas in robore exercitûs bella consistere, superari te faciet Deus ab hostibus: Dei quippe est, & adjuvare, & in fugam convertere.* 2. Paral. 25. 7. & 8.

§. Illa fœdera cum Hæreticis licita sunt, quæ belli sopiendi, aut commerciorum exercendorum caussa fiunt; quale fuit illud Isaaci cum e Abimelecho, & quod etiamnum viget Hispaniam inter Angliam.

§. Inito semel cum Hæreticis fœdere, alióve pacto quod nec Religioni, nec bonis moribus adversetur, jurisjurandi insuper sanctitate firmato, omnino servanda est fides publica: per ejusmodi enim Sacramentum Deus ipse in pactorum testem vocatur, & velut sponsor promissi adimplendi utriusque partis consensu constituitur & arbiter, ut castiget deinde eum pro merito, qui datam fidem violaverit; & sanè grave esset, eum mendacii testem facere. Nec ulla alia apud omnes gentes & Nationes conventorum pactorúmque est securitas, quàm jurisjurandi religio, qua si ad fallendum abuterentur, ruerent omnia orbis commercia, neque ullæ unquam firmæ induciæ, aut pax concludi possent. Verùm, etsi nulla intercedit Sacramenti religio, pactiones tamen compleri debent; etenim ex ipsa veritate, fidelitate, & justitia oritur in illis obligatio quædam mutua, & communis omnibus Gentibus; & sicut nemini Catholico licitum est occidere, aut odisse Hæreticum, ita neque fallere, aut datam ei fidem frangere. Idcirco Josue f Gabaonitis fidem servavit; quod Deo tantopere placuit, ut victoriæ adversus hostes concedendæ caussa ipsum etiam cælestium orbium naturalium ordinem interturbare voluerit, obediendo voci Josue, & sistendo Solem in cœli medio, ut hostium cædem tantò meliùs posset prosequi, & pacti obligationem

e *Vidimus tecum esse Dominum, & idcirco nos diximus: Sit juramentum inter nos, & ineamus fœdus, ut non facias nobis quicquam mali.* Gen. 26. 28. f *Iuravimus illis in nomine Domini Dei Israël, & idcirco non possumus eos contingere,* Jos. 9. 19.

nem *g* adimplere; & quia trecentis annis pòst Saül fœdus iftud violavit, punivit Deus Davidem *h* fame triennali.

g *Stetit itaque Sol in medio cæli, & non feftinavit occumbere fpatio unius diei. Non fuit antea, nec poftea tam longa dies obediente Domino voci hominis, & pugnante pro Ifraël.* Jof. 10. 13. h *Facta eft quoque fames in diebus Davidis tribus annis jugiter: & confuluit David oraculum Domini, dixitque Dominus: Propter Saül, & domum ejus fanguinum, quia occidit Gabaonitas.* 2. Reg. 21. 1.

SYMBOLVM XCIV.

QVando Sol in linea Æquinoctiali conftitutus, examen eft lancium libræ, lucem fuam quaqua-

versum spargit tanta cum justitiæ æquitate, ut dies noctésque æquales faciat; non absque omni tamen respectu ad zonas viciniores, suóque imperio magis subjectas quibus majorem vim lucis impertit, iis præsertim climatibus & parallelis, qui ab eo absunt propiùs, & siquæ fortè Provincia caloris intemperiem experiatur sub zona torrida, ipse ejus situs in caussa est, non radii solares, quippe qui eodem tempore aliis ejusdem zonæ partibus benignissimos sese exhibent. Quod itaque Sol in linea æquinoctiali efficit, tam illustri cœli parte, ut non nemo existimet, Deum Optimum Maximum suam in ea fixisse sedem (si tamen ejus immensitas ullo certo loco definiri potest.) Idem illud in orbe hoc inferiori operatur Tiara pontificis, quæ ex Romana urbe velut fixo quodam æquinoctio divinæ suæ lucis radiis universas Mundi Provincias collustrat. Sol, inquam, est in his inferioribus orbibus, cui vis lucis vicaria æterni illius Solis justitiæ communicata fuit, ut ejusdem beneficio res omnes sacræ veras suas nanciscantur formas, absque eo quòd à vana aliqua opinionum impiarum umbra in dubium vocari possint. Nulla tam polis propinqua est Regio, quò nequicquam obstantibus frigoribus & tenebris ignorantiæ, splendores illius non penetraverint. Tiara ista lapis Lydius est, ad quem explorantur coronæ, & auri argentíque illarum probitas expenditur: in illa tanquam in fusorio calice ab aliis spuriis segregantur metallis, signo illius monetario *Tau* consignatæ verum suum pretium valorémque inviolatum retinent. Eam ob rem Ramirus Aragoniæ Rex, aliique complures ultrò Ecclesiæ Feudatarii esse voluerunt tanquam qui honori & felicitati sibi ducerent, quòd Coronæ suæ tributo pendendo essent obnoxiæ. Eæ verò, quæ ad lapidem istum Lydium Apostolicum probari detrectant, plumbeæ sunt & stanneæ, quas tempus modicum atterit, consumitque, adeò ut vix ad quintam usq; generationem (quemadmodum frequenti experientiâ compertum fuit) perveniant. Unde

cum

cum Principum magnificentia dignitas etiam & amplitudo eorum temporalis accrevit, per Isaiam Prophetam *a* olim prædicta, quæ suo dein robore spiritualem quoque armavit gladium, ut Regnorum in orbe Christiano bilanx esse potuerit, & supremum eorundem tenere arbitrium. Atque his ipsis mediis potentiam suam conservare student Pontifices, paterno illo suo affectu & benignitate Principes sibi reddendo benevolos. Imperium eorum voluntarium est, in animos videlicet, apud quos ratio locum habet potiùs, quàm vis aut coactio. Quòd si hæc aliquando immoderatior fuerit, effectus planè contrarios habuit: cœca enim est indignatio, & facillimè in præceps ruit. Dignitas pontificia inermis etiam, instructissimis exercitibus validior est. Occursus Leonis Papæ in habitu pontificio tantum terrorem incussit Attilæ, ut pedem referret, & susceptam Romanæ urbis vastandæ cogitationem deponeret: si armis id attentasset, neutiquam fregisset animum hominis illius barbari. Unicus Pastoris sibilus, unica pedi, aut fundæ correctio ex amore intentata, plus possunt, quàm duri etiam silices. Rebellis fieret ovicula, si ex rigore agi cum illa oporteret: etsi enim Fidelium pietas dignitatem pontificiam dotavit viribus, id tamen pro majori ejus securitate factum est potiùs, quàm ut iis uteretur, nisi ad conservandam Religionem Catholicam, & universale bonum Ecclesiæ ita opus esse videretur. Quando verò spreta isthac consideratione accidit aliter, & Tiara mutatur in Galeam, non agnoscit illam ultrà reverentia, immo ferire audet, non secùs ac si foret temporalis; & si niti voluerit rationibus politicis, æstimabitur pro diademate Principis politici, non summi Pontificis, cujus imperium spirituali auctoritate sustentatur. Officium ejus pastorale non belli est, sed pacis: pedum obtusum supernè

a *Tunc videbis, & afflues, & mirabitur & dilatabitur cor tuum, quando conversa fuerit ad te multitudo maris, fortitudo Gentium venerit tibi.* Isa. 60. 5.

pernè incurvatum, ut conducat; non acutum, ut sauciet. † *Summus Pontifex summus homo est*, adeoque *non æmulationi, non odio, non privatis adfectionibus*, quæ bellorum semper sunt incentiva, *obnoxius* esse debet: nam illud in summo Sacerdote etiam cœca Gentilitas exposcebat. Splendor virtutum, quæ in eo elucent, animos magis feriunt, quàm ensis in corpora sæviat. Plus auctoritas valet, quàm arma, ad componendas Principum lites: hi enim, si videant, eum suo fungi officio ex amore paterno, à passionibus, affectibus & artibus politicis libero, jura & arma sua ad illius pedes ultro deponunt. Experti id sunt Pontifices plurimi, qui communes omnium Patres, non neutrales sese gesserunt. Qui uni alicui adhæret, se subtrahit alteri, & qui nec hujus est, nec illius, nullius est; Pontifices verò omnium esse debent: id quod in lege veteri indicabant ejus vestimenta, quæ singulari contexta artificio totum terrarum orbem *b* exhibebant. Neutralitas crudelitatis genus quoddam est, tum præsertim, cùm alienarum calamitatum non nisi otiosa spectatrix est. Si contendentibus inter se filiis pater immotus consisteret, meritò illi imputaretur, si alter ab altero damnum acciperet, oportet, ut nunc amore, nunc severitate eos ab invicem distrahat, ponendo se inter eos medium, & si opus fuerit, unius etiam caussæ patrocinetur, ut alter ad æquam compositionem adduci possit. Eodem quoque modo, si paternas Pontificis admonitiones audire noluerint Principes, si reverentiam sacrosanctæ ejus auctoritati debitam exuant, nec ulla spes supersit, eos inter se conciliari posse, perutile fore videtur, si steterit pro parte magis æqua, & suos reflexerit oculos in tranquillitatem publicam, & exaltationem religionis atque Ecclesiæ, eique opem tulerit, donec alter ad æquitatem traducatur: qui enim tam hujus, quàm illius caussam approbat, utrique cooperari censebi-

† Tac. l. 3. Annal. b *In veste enim poderis, quam habebat, totus erat orbis terrarum*, Sap. 18. 24.

scebitur. Atque In Italia magis, quàm in ulla alia orbis parte illa Pontificum advigilantiâ opus est: nam si suum erga Francos affectum ita apertè semel prodiderint, ut hi subsidia illorum & favorem certò sperare habeant, in ipsam quoque Italiam arma sua inferre audebunt. Et movit ea consideratio nonnullos Pontifices, ut Hispaniæ magis sese addictos faventésque exhiberent, ad Franciam nimirum tantò meliùs cohibendam, quòd si quis interdum ductus aliqua specie boni, aut affectu, aut utilitate propria, & cautionis illius immemor sæcularibus armis usus fuit, & ab exteris poposcit auxilia, magnis in Italia motibus ansam dedit; uti memorant Historici in vitis † Urbani Quarti, qui Carolum Provinciæ Phocæensis & Andium Comitem contra Manfredum * utriusque Siciliæ Regem in subsidium evocavit: Nicolai Tertii, qui potentiæ Regis Caroli stimulatus invidia, imploravit opem Petri Regis Aragonii: Nicolai IV. qui cum Alphonso Rege Aragonio adversus Regem Jacobum fœdus iniit: Bonifacii Octavi, qui Jacobum Aragoniæ Regem lacessivit, & à Carolo Valoësio Andium Comite contra Fridericum Siciliæ Regem petiit suppetias: Eugenii Quarti, qui Andiensem fovit factionem adversus Alphonsum Regem Neapolitanum: Clementis Quinti, qui Philippum Valoësium advocavit in auxilium contra Dynastam Procomitem Mediolanensem: Leonis Decimi, & Clementis Septimi, qui cum Francisco Galliæ Rege fœdus pepigêre adversus Carolum Quintum Imperatorem, ut Hispanos Italia ejicerent. Incommodum istud ex eo oritur, quòd tantùm Sedis Apostolicæ pondus sit, ut lancem, in quam conjecta fuerit, necesse sit plurimùm deprimi. Moverit fortè ad ista memoratos Pontifices aliqua boni species, in aliquibus tamen intentioni eorundem minimè respondit effectus.

Verùm sicut pontificii muneris est omnem adhibere

† Zurit. hist. Aragon. * Mar. hist. Hisp. l. 13. c. 13.

bere curam, ut in quiete ac tranquillitate conserventur Principes, ita hi vicissim debent (tametsi nullum esset divinum præceptum, uti revera est) suos semper defigere oculos, Heliotropii ad instar, in Sole isto Tiaræ pontificiæ, qui semper lucet, & nunquam occidit, in ejúsque obedientia & tutela permanere. † Eam ob caussam filio suo Ferdinando Regi Neapolitano præcepit Alphonsus Quintus Rex Aragonius fato jam concessurus, ut auctoritate Sedis Apostolicæ & Pontificum gratia nihil potiùs duceret, caverétque eos offendere, tametsi justissimam habere caussam videretur. Impietas aut imprudentia gloriari solent, si suam adversùs Pontifices tueri possint gravitatem. Iis sese submittere non vilitas animi est, sed Religio; non auctoritatis jactura, sed honor. Venerationes à maximis etiam principibus cum summa demissione iis exhibitæ, pia sunt magnanimitas, quæ erudiunt alios; ut nôrint quantus rebus sacris habendus sit honos. Non illæ infamiam pariunt, sed insignem potiùs apud omnes laudem, ut nemo quisquam animi abjectionem interpretari audeat. * Ita Constantino Imperatori nemo vertit vitio, quòd in Episcoporum concilio locum humilem occuparet, uti † nec Regi Ægicæ, cùm in alio sacrorum Præsulum conventu Toleti celebrato in terram sese prosterneret. Oppositiones contra Pontifices nunquam è voto succedunt; Contentiones sunt, quæ nunquam bonum sortiuntur exitum. Ecquis rationem principis temporalis à supremo Ecclesiæ capite separare poterit? offensa, & auctoritas sacra, juncta sunt inter se, & in unum quasi coëunt. Quantò illa est gravior, tantò plus de dignitatis decoro detrahitur. Hæc duplici armata gladio, contra maximam etiam potentiam se tuetur. In regnis alienis obedientes habet subditos, ubi verò bella his movere cœperit, refrigescit hominum pietas, & à conflictu armorum ad librorum devenitur prœlia, obe-

† Zurit Ann. de Arag. * Euseb. in vit. Const. † Chron. Reg Goth.

obedientiâ in dubium vocatâ; unde perturbatâ Religione immutantur dominatus, & evertuntur Regna: horum enim firmamentum in honore & reverentia Sacerdotii *c* consistit; quæ caussa fuit, cur illud Nationes aliquæ Regiæ dignitati conjunxerint. Valde igitur expedit, Principes se suáque tam prudenter moderari, ut ne quam summis pontificibus offensæ dent occasionem Fiet verò istud, si debitum Sedi Apostolicæ cultum exhibeant: si sanctè inviolatéque ejus privilegia, immunitates & jura observent, sua item propria, si pontificiis illis contraria non sint, animo forti & constanti tueantur, neque ullam regnis noxiam admittant novitatem, aut quæ ad spirituale subditorum emolumentum non conducat. Cùm Carolus Quintus Imperator coronæ accipiendæ caussa in Italiam ingrederetur, jusjurandum ab eo postulabant Legati pontificii, quo promitteret, nunquam se contra Ecclesiæ jura facturum aliquid; ipse verò respondit, nihil se in iis immutaturum, nec attentaturum quicquam contra Imperii constitutiones: quod dicebat propter feuda, quæ Ecclesia in Parmam & Placentiam obtendit. Fuit ea in re tam accuratus Rex Ferdinandus Catholicus, ut excessisse propemodum videri possit; quippe qui judicabat nequaquam permittendum, ut vel in minimo privilegiorum & jurium fines transiliantur: nam fixo semel pede, mox ut possessio defenditur, & paullatim itur longiùs; cujus principiis si quis obstiterit, graviores inde motus evitabit. Joannes Rex Aragonius nunquam ratum habere voluit factum Sixti Quarti Pontificis, qui Episcopatum Cæsaraugustanum † Cardinali Ausiæ Dezpuchio contulerat, eò quòd ab ipso Rege, ut erat id temporis moribus usurpatum, nominatus non esset. Quare in bona & Cognatos Cardinalis grassatus, pervicit tandem, ut is pontificatu se abdicaret, quem deinde Rex

c *Honor Sacerdotii firmamentum potentiæ assumebatur.* Tacit. lib. 5. Hist. † Zur. hist. Arag. Mar. hist. Hisp. lib. 24. c. 16.

dedit Nepoti suo Alphonso, cui jampridem fuerat destinatus. Eadem contentio paullo pòst de Turiasonensi Ecclesia orta fuit, cui cùm quidam supremus judicii Præses præficeretur Episcopus, jussit eum illico renuntiare Infulæ; ni faceret, eum & cognatos ejus omnes è Regnis suis ejectum iri minitabatur. Idem postea fecit Joannis Filius Rex Ferdinandus in Conchensi Pontificatu cum Raphaële Galeotto, quem Sixtus Pontifex ejus propinquus illi Ecclesiæ dederat Præsulem: indignatus enim Rex, in hominem extraneum, & absque nominatione, dignitatem illam collatam, Hispanos omnes Roma jussit egredi, statuitque ea super re & alias ob caussas concilium cogere. Cúmque deinde Pontifex Legatum misisset, & hic in Hispaniam ingressus esset, reverti eum Rex jussit, graviter conquestus, non tractari se à summo Pontifice, pro eo ac obediens Ecclesiæ Filius mereretur, vehementérque miratus. Legatum negotium istud in se suscepisse. At ille modestè respondit, renuntiare se Legati privilegiis, & Regis judicio acquiescere; qua cum conditione, & bonis Cardinalis Hispaniæ obsequiis admissus fuit, omnisque controversia composita. Verùm gravis caussa sit oportet, aut naturalis defensio, ut ejusmodi usurpentur media; dignum quoque paterno pontificum amore, minimè iis ansam dare, sed benignitati semper studere, ad conservandam mutuam cum principibus amicitiam; etsi enim duplicem manu suâ portet gladium, spiritualem nimirum & sæcularem, hic tamen per ipsos Imperatores & Reges, tanquam protectores defensorésque Ecclesiæ executioni mandari debet. *Onde conviene* (verba sunt Regis Alphonsi Sapientis) *por razon derecha, que estos dos poderes, sean siempre acordados, asi que cada una dellos ayude de su parte al otro: ca el que se desacordase, vernia contra el mandamiento de Dios, e avria por fuerza de menguar la fe, e la justicia, e non podria longamente durar la tierra en buen estado, ni en paz, si esto se fiziesse.*

Facilè

† Ant, Neb. hist. Hisp. c. 120.

Facilè equidem credo, satis eam rem cordi esse omnibus iis, quotquot in suprema illa sede Deus collocavit, sed perturbant curam istam interdum aulici Romani, quorum unicum studium est, discordiarum spargere semina. Suscitat illas etiam Ministrorum quorundam ambitio, qui in summorum Pontificum gratiam insinuare se student, & præcipua mereri munia, cum illa à Principibus independentia, immo & animi aversione; varias excogitando rationes ad denegandas gratias, quas petunt, & omnem captando occasionem offendendi illorum Legatos; atque ut forti videantur esse animo, sub specie religionis & zeli violenta suggerunt consilia; quo fit, ut bona illa Pontifices inter & Principes amicitia intepescat, non absque insigni Reipublicæ Christianæ detrimento, & refrigescat in venis illius pietas, ob defectum amoris, qui arteriæ instar eas fovet, calentésque conservat.

SYMBOLUM XCV.

INter vim & potentiam duorum contrariorum æquorum sese Isthmus tuetur, tanquam utriusque arbiter, non uni magis adhærens quàm alteri; unde fit, ut, quod mare unum illi adimit, restituat alterum, & pugna utriusque æquè potentis integer conservetur. Etenim si unius fluctus nimium intumescerent, & totam inundarent terram, terræ delerent dominium, & Isthmus esse desineret. Isthæc inter duas grandes potentias quasi neutralitas Petrum Asagram diu feliciter conservavit in Statu suo Albarracinensi, † in Castellæ & Aragoniæ confinibus sito: quilibet enim istorum Regum cavebat sollicitè, ne ille ab altero opprimeretur, quâ mutuâ inter utrumque æmulatione Status ille libertatem suam retinuit integram. Atque ex eo intelligere possent Allobrogum Duces, quan-

† Mar. hist. Hisp. l. 1 1, c. 1 6.

quantum ad ipsorum securitatem intersit: si communes se amicos ambabus Coronis Hispaniæ & Franciæ præbeant, servéntque in sua potestate ea propugnacu-

la, quæ ingressum per Alpes in Italiam prohibere possunt, siquidem ea in re eorum amplitudo, conservatio, & amicitiæ necessitas consistit, propterea quòd Coronæ utriusque intersit quàm plurimùm, ne illi ab alterutra bonis suis exuantur. Hinc toties Hispani Duci Carolo Emmanueli venerunt subsidio, armísque recuperarunt, quæ à Francis occupata fuerant. Tunc solùm expediret Ducibus, communi isti renuntiare amicitiæ, & uni certæ Coronæ sese adjungere, quando altera armorum vi statibus illorum dominari contenderet, & præsertim Corona Francica: hæc enim, si Hispa-

Hiſpanos Italia ejiceret, tam fieret potens (extenſo jam ſuo dominatu ab ultimis Oceani finibus uſque ad terminos maris Mediterranei per Calabriam) ut confuſis Sabaudiæ & Pedemontii Statibus neceſſe foret, aut eos Coronæ Franciçæ uniri, aut ſubjectionem & ſervitutem ſubire intolerabilem : quam deinde univerſa etiam experiretur Italia, abſque ulla ſpe ſeipſam in libertatem iterum vindicandi; Hiſpaniæ verò difficilè admodum foret, deperdita recuperare, & ad æqualitatem vires reducere, propterea quòd tam longè abſit ab Italia. Periculum iſtud magna cum prudentia expendit Reſpublica Veneta, cum creſcente Caroli Octavi Franciæ Regis potentia in Italia, novam fœderatorum decrevit unionem, quam ſanctiſſimam appellabant. Atque ex eo tempore moliri cœpit providentia divina ſecuritatem & conſervationem Sedis Apoſtolicæ pariter & Religionis, & ne Turcarum opprimeretur tyrannide, aut hæreſibus inficeretur, quæ in Germania naſcituræ eſſent, provexit ultra ipſas etiam Alpes magnitudinem Domûs Auſtriacæ, atque in Regno Neapolitano, Siciliæ, & Ducatu Mediolanenſi ſtabilivit Monarchiam Hiſpanicam, ut Italia undique à Principibus Catholicis defendi poſſet. Ut verò etiam Hiſpaniæ potentiæ intra ſuos contineretur terminos & juribus ſucceſſionis, feudorum armorúmque contenta viveret, æmulum illi dedit Franciæ Regem, ut pro ſua conſervatione neceſſe haberet ſubditorum ſibi conciliare amorem ac benevolentiam, & alios æſtimare Principes, conſervando in illis juſtitiam, inter hos pacem, nullâ belli datâ occaſione, utpote quod jura & arbitrium potentis Principis in diſcrimen adducit.

§. Iſtud beneficium, quod Italia à potentia accipit Hiſpanica, nonnulli ſervitutem exiſtimant, cùm præcipuum potiùs quietis libertatis & Religionis in illa momentum ſit. Error ex eo naſcitur, quòd utilitatem ejus rei non ſatis agnoſcant. Qui navigandi artem ignorat, & imam navem ſaburrâ aut lapidibus impletam

tam videt periculum inde eidem creari putat. At qui prudentiùs istud considerat, facilè agnoscit, absque ejusmodi pondere navem inter undas diu salvam consistere non posse. Hoc utriusque Coronæ æquilibrium pro communi subditorum utilitate expendisse videtur Nicephorus, cùm in hæc verba loquitur:† *Mirari mihi subit imperveſtigabilem Dei sapientiam, qui planè contraria uno fine conclusit. Nam cùm duas adversarias potestates inter se committere statuit, nec alteri alteram subjicere, aut ingenio & virtute præstantes utrique parti moderatores præficit, ut alter alterius consilia, & conatus evertat, & utrinque subditorum libertati consulatur, aut utrosque hebetes, & imbelles deligit, ut neuter alterum tentare, & septa (quod ajunt) transilire audeat, veterésque Regnorum limites convellere.* Ad eundem quoque finem separavit inter se Providentia divina vires Regum Hispaniæ & Franciæ; Interjiciendo altissimos Alpium muros, ne vicinitas fortè, aut aditûs facilitas bellum accenderet, magisque faveret Nationi Gallicæ. si ea tam frequens portas illas haberet apertas; quin & pro securitate majori earundem claves Allobrogum Duci, Principi Italo, concredidit, qui cum Statibus suis inter Regem utrumque medius eas aut clausas servaret, aut apertas, quoties necessitas boni publici illud exigeret. Hanc Dei dispositionem agnovit Papa Clemens Octavus, & singulari cum prudentia effecit, ut Status Salusanus in Allobrogum Ducis potestatem deveniret. Ratio Status antiquissima ea fuit: eidem innitebatur Alphonsus Rex Neapolitanus, cùm Mediolanensi Duci suaderet, ne civitatem Asti Ludovico Delphino Franciæ dederet; neque enim, ajebat, Franci Italiæ bono pedem in Italiam inferre cogitant, *sed* ut suæ eam ditioni subjiciant, prout in Genuensi expeditione tentari cœptum. Hujus consilii vim minimè assecutus fuit Princeps ille Italus, qui moderno Franciæ Regi auctor fuit, ut Pinarolam occupando, pedem in Alpibus figeret, deceptus fortè (nisi malitia fuerit) specie utilitatis, quam è

† Niceph.

Gallorum vicinitate contra quascunque Hispanorum molitiones sperare poterat: nec consideravit tamen, solo metu futuri belli, quod nunquam fortè eventurum erat introduci aliud præsens, & omnino certum, de Francis in Italiam admittendis: neque enim in una aliqua Provincia inter duas tam diversas oppositásque Nationes pax conservari poterit; nec aliud inde Italiæ fore commodum, quàm quòd serpentem in sinu aleret, à quo deinde pestilentissimo veneno inficeretur. Præterquam quòd Franci intra suos etiam limites consistentes ab altera Alpium parte, satis præstò sint semper, ut vocati in Italiam possint irruere, nec necesse sit eos habere tam vicinos, ut ille in Italiam ingressus ipsorum relinquatur arbitrio. Verùm etsi Franci tam modesti essent, & ab omni dominandi libidine alieni, ut illic se continerent, nec quicquam nisi implorati ab aliis attentarent, quis dubitet tamen, longè eos extra protectionis limites tunc dominandi occasione abituros; uti reipsa experti sunt Ludovicus Sfortia, Castrucius Castrocani, aliique, qui illorum implorârunt auxilium, nullo alio fructu, quàm quòd iis accideret (sicut & hodie nonnullis accidit) id quod Trecentinis quondam evenisse memorat Tacitus[1], nimirum [1] *quoties isti concordes agebant, spernebatur Parthus: ubi verò dissensêre, dum sibi quisque contra æmulos subsidium vocabant, accitus in partem, adversum omnes valescebat.* Quòd si ista Francorum potentia Pinnarolam eâ lege fuisset introducta, ut in ipsius Italiæ esset arbitrio eam aut in subsidium evocare, aut è suis finibus rursum dimittere, ubi sic expedire visum fuerit, habuisset sanè consilium istud politicam aliquam rationem & speciem zeli boni publici; at nunc tempore minimè opportuno eam intra ipsas Italiæ portas constituere, ut pro libitu, quoties aut ambitio, aut levitas suaserit, eam possit subingredi, atque ut ex isto metu Hispani nunquam non in armis vigilent, detúrque occasio, ut alii

[1] Tacit. lib. 6. Annal.

ut alii quoque principes arma corripiant, & graves concitentur bellorum motus absque ulla quietis spe, non tam consilium fuit, quàm proditio patriæ: neque enim erat aliud, quàm exponere eam arbitrio Franciæ, & contrà adimere principi Italo facultatem, qua pro communi omnium bono ipsis Alpibus imperitabat.

§ In reliquis Italiæ principatibus, qui inter ambas illas Coronas constituti non sunt, vim non habet ista Neutralitatis ratio; illatis enim in Italiam armis, Victoris erunt præmium, nec ullam partium sibi habebunt obstrictam, uti Consul Quinctius dicebat Ætholis persuasurus, ut in bello contra Regem Antiochum suscepto Romanis se a jungerent; & experti illud sunt Florentini, quando detrectato fœdere cum Rege Aragonio mansêre neutrales, perdentes Regis Franciæ gratiam, nec tamen pontificis iram mitigantes. Neutralitas semper admittenti exitiosa est, quam ob caussam de Senensibus (qui neutralitate salutem quærentes miserè periêre) dixit Alphonsus Rex Neapolitanus, iis evenisse, quod accidere solet duobus unius ejusdémque domûs inquilinis, quorum ille, qui inferiores ædium partes incolit, fumo supernè habitantem opplet; hic verò contra infernè commorantem madefacit. Thebanis plurimum nocuit, quòd neutrales esse voluerint, dum Xerxes Græciam oppugnavit. Et quamdiu talem se gessit † Ludovicus Undecimus Franciæ Rex, cum nullo Principe pacem habuit.

§. Ne porrò falli se sinant principes, opinando nimirum, neutralitatem istam optimum esse medium ad conservandas in æquilibrio Hispaniæ Franciæque vires: nam revera aliqua opus est affectus ostensione in favorem Hispaniæ, non ut pluribus potiatur, neque ut in Franciam irruat; sed ut ea, quæ nunc possidet, tueatur, & in Regno suo detineantur Franci, nec neutra-

a *Quippe sine dignitate præmium victoris eritis*. Liv. l. 35.
† Phil. Comin.

tralitate fortè, aut benevolentia aliò invitentur. Et hoc ipsum tam certum est exploratúmque, ut sola etiam affectûs declaratio absque ullis aliis indiciis publicis pondus sit æquilibrii istarum bilancium, & argumentum sufficiens, cur ideo bellum exardescat. Italia duas factiones ferre non sustinet, quæ Coronæ utriusque intrà illius viscera contentione suam stabilire fortunam satagunt. Agnovit istud Carolus Quintus Imperator, quando, ut Italiæ quietem restitueret, eas penitùs extinxit, mutavitque formam Reipublicæ Florentinæ, quæ eas id temporis fovebat; una enim bilancium Franciæ, aut Hispaniæ plusculum onerata, pacis examen inclinabat. Cognita hac veritate, prudentiores quique Principes & Respublicæ Hispaniæ sese faventiores exhibuêre, ut aliquod illi pondus adderent, perfectiorique constituto æquilibrio, unà cum Statibus suis optata quiete fruerentur, & si quis illud aliquando disturbavit, adjungendo se ad factionem contrariam, is ingentes dedit turbas, & Italiam in ruinam impulit.

§. Gloria illa, quæ dominandi libidinem comitatur, nonnullos interdum Italos stimulat, ut secum ipsi statuant meliùs fore, si contra utramque conspirent Coronam, & sibimet ipsi dominentur, aut in Respublicas diversi aut certo aliquo capite constituto; verùm cogitationes istæ, suppositâ Italiæ conditione, pro discursu sunt potiùs quàm ut in effectum deduci queant: nam aut Papa totius Italiæ erit Dominus, aut aliquis alius. Si Papa, minimè desunt rationes, quibus facilè quis ostendat, fieri non posse, ut Monarchia aliqua spiritualis conjuncta cum sæculari, satis se tueatur in potentia Principis alicujus electivi (devexa præsertim ætate, qua ordinariè omnes solent esse Pontifices) qui totus est in procuranda pace & tranquillitate ecclesiastica, occupatus in negotiis spiritualibus, cinctus nepotibus & consanguineis, ut licèt eorundem Statibus successionem nequaquam obtenderet, valde tamen eos, varia iisdem feuda distribuen-

tribuendo, in partes distracturus sit: accedit praeterea cùm plurimùm aliàs Christianitati conducat, Pontifices communes esse omnium Patres absque dissidiis cum Principibus aliis, futurum eâ ratione, ut perpetuas habituri sint controversias ac lites cum duabus illis Coronis de juribus, quae in Ducatum Mediolanensem, Regna item Neapolitanum, & Siciliae ambae illae sibi vendicant, ac proinde sedem Apostolicam armis facilè impetent, aut junctae cum pacto aliquo dividendi postea inter se Status illos bello partos, aut separatae, una per agrum Mediolanensem, altera per Neapolitanum in Italiam irruente, cum periculo etiam, ne alterutra fortè auxiliares Germanorum, aut ipsius Turcae copias in subsidium evocet, quae postea in Italia pedem figerent.

§. Quòd si aliquis totius Italiae Rex crearetur, eadem manerent incommoda, & aliud adhuc gravius nasceretur ex eo, quòd ad formandam unam Monarchiam, Principes alios uni alicui reddere subditos, & Pontificem suo oporteret exuere imperio: nam si eo in statu, in quo nunc sunt, eos relinqueret (tametsi id foret cum aliqua clientelae agnitione, aut foedere) nullo modo sese tueri posset; quo porrò fieret, ut Italia imperium istud spirituale omnino perderet, quod non minorem illi parit gloriam, ac illud Romanum, & amissa suâ libertate in tyrannicam quandam devenire confusionem.

§. Minùs autem fieri poterit, ut Italia quieta persistat si à diversis gubernatur Principibus: neque enim ita c... mni ex parte inter eos conveniet, ut contra ambas illas Coronas sese uniant, quin potiùs bellis mutuis in testinis ultro accersitis se conficient, uti saeculis retr... praeteritis accidit; siquidem Natio Italica tam est ge... nerosa, ut modum tenere haud sciat, aut dominar... vult absolutè, aut parêre.

§. E quibus omnibus liquet, quàm Italiae necessari... sit potentia aliqua peregrina, quae opposita exteri... nec inter illius principes bellorum toleret motus, ne arm...

armis utatur alienis; quæ caussa est, cur ex eo tempore, quo in illam ingressa fuit Corona Hispanica, pace & tranquillitate fruita semper fuerit.

§. Ingens itaque utilitas, quam secum adfert necessitas illa ad alterutram Coronam sese adjungendi, movere potest Nationem Italicam, ut cum præsenti Statu se conformet, posito præsertim, quòd si quæ in Ducatu Mediolanensi, & Regno Neapolitano ac Siciliæ fiat immutatio, id futurum sit cum gravi aliorum dominiorum perturbatione: neque enim formæ novæ absque aliarum interitu introduci solent; cúmque alterutra è duabus iliis nationibus in Italia admittenda sit, convenientior utique pro illa erit Hispanica, siquidem ambæ istæ uni eidémque subsunt Climati, quod eas reddit similiores in firmitate Religionis; in observatione justitiæ, in actionum gravitate; in fidelitate erga suos Principes, in constantia promissorum & fide publica; in modestia animorum, aliisque ritibus ac moribus: tum etiam, quia Rex Hispaniæ non imperat in Italia tanquam extraneus, sed tanquam Princeps Italus, qui nihil in illam obtendit aliud, quàm ut ea conservet, quæ justo nunc titulo possidet, quippe qui majore cum Statûs emolumento Monarchiam suam extendere possit per vastissimas Africæ Provincias. Hanc regulam secutus est, & suis reliquit Successoribus Rex Ferdinandus Catholicus, quando oblatum sibi in Italia Imperatoris titulum generosè respuit, dictitans nihil se in illa cupere, quàm quod jure ad se pertineret, nec decere, ut Imperialis dignitas in partes distrahatur. Testes ejus rei sunt tot támq; variæ restitutæ urbes, absque eo quòd Rex Hispaniæ jure belli & compensatione sumptuum damnorúmque uti voluerit aut arma sumere (quamdiu non ursit necessitas) sive pro defensione propria, sive pro aliena conservatione; uti reipsa experti sunt Mantuani Duces. Quòd si aliquando Nivernensem bello aggressus est, non ideo factum, ut Casalum occuparet; quemadmodum malevoli quidam interpretantur,

sed

sed ut Imperator justitiam administrare posset iis, qui jus aliquod in Status illos sibi vendicabant: postea quam enim Dux Nivernensis per Marchionem Mirabellanum Regiæ suæ Majestatis tutelam & consensum pro matrimonio filii sui Ducis Ratellani cum Principe Maria petiisset, utrumque obtinuit, sed confecto negotio, Madritum mox nuntiatum fuit artibus Comitiis Estrigii celebratum jam matrimonium, Vincentio Mantuano Duce in extremis constituto, nulla priùs cum sua Majestate ea super re facta communicatione, contrà ac Regem inter & Ducem convenerat. Unde novitas ista, quæ nonnullis contemptus quidam & diffidentia videbatur, tutelæ executionem distulit imprimis, & novis deinde consultationibus ansam dedit, quibus sic visum, ut tunc quidem istis omnibus dissimulatis effectum suum gratia sortiretur, & de matrimonio inito congratulatio fieret. Verùm cùm providentia divina ruinam urbis Domûsque Mantuanæ ob Principium illius vitia, & illusa sæpius matrimonia disponeret, ad eundem istum finem eventus omnes dirigebat; atque adeò dum hæc in Hispania gererentur, effecit Cardinalis Richelius juratus Ducis Nivernensis hostis, ut opitulante suo Rege Dux Allobrogum bellum illi inferret pro iis occupandis, ad quæ in Monferrato jus aliquod obtendebat. A Dux ille subodoratus, nonnisi inanem hunc titulum esse, ad introducenda in Italiam arma Gallica, & me dia utriusque Ducis ruina augendam Coronæ Fran cicæ amplitudinem, rem omnem Gonsalvo de Co duba Gubernatori Mediolanensi aperuit, ultrò poll citus, si armis suis sibi præstò foret, se Franciæ parte deserturum. Gonsalvus tempus sibi dari petiit, ut e de re ad consilium referret in Hispaniam, vidénsqu illud à Duce denegari, & nisi eidem auxilio adesse Alpium portas Francis patefactum iri, magisque pe turbandam Italiam, suapte interim spontè cum e transegit, sperans Espadini opera Casalo se potiturum quo fieret (quemadmodum ipse ad suam Majestate

pe

perscribebat) ut faciliùs deinde Imperator controversias in Monferrato & Mantuano Ducatu exortas posset componere. Atque hoc ipsum consilium effecit deinde, ut sua Majestas alteram etiam tutelæ executionem suspenderet, quantumvis aliàs pacem Italiæ cuperet; quam tamen ut quoquo modo procuraret, omnémq; æmulationis caussam è medio tolleret, dedit in mandatis Gonsalvo de Corduba, ut si (quod certum habebatur) Casalum jam occupasset, eandem urbem nomine Imperatoris, directi illius Domini, tueretur missis insuper literis ejusdem tenoris, quas in tali casu ad suam Cæsaream Majestatem ipse destinaret. Verùm cùm tractatus ille minimè succederet, absque Majestatis suæ jussu Casalum obsidione cinxit, unde factum, ut Rex Franciæ Susam advolaret, & Hispania præter opinionem bello implicaretur, palàm protestata copias istas militares non nisi auxiliares esse Cæsaris, ut via justitiæ decideretur de juribus, quæ nonnulli in Monferrato & Ducatu Mantuano sibi competere affirmabant; Gonsalvus verò conditionem, quam Dux Nivernensis illi offerebat, de nudando mœnibus Casalo, admittere nunquam voluit, ne cuipiam fortè videretur, Majestatem suam privati commodi gratiâ potiùs, quàm tranquillitatis publicæ motibus illis sese immiscuisse. Hæc ipsissima rei veritas est, nota perpaucis, & à multis tamen per calumniam graviter injustéq; traducta.

Deponant igitur Italiæ Principes ac Respublicæ inanes illas suspicionum umbras, certò sibi persuadentes, Hispaniam hoc solùm spectare ac cupere, ut suam inter illos magnitudinem conservet, non ut eandem augeat, & locum dent veræ politicæ hujus meæ narrationis, si quidem amant Italiæ pacem: æmulationes enim illæ, quas multi sibi inaniter & absque fundamento imaginantur, gravissimorum motuum caussa sunt, cùm nullum sit bellum, quod non aut ex Potentioris ambitione, aut imbecillioris metu oriatur.

SYMBOLUM XCVI.

Victoria in bellis justis pacem ùt finem spectat, ad hanc siquidem, & ad æquitatem hostem adducit, atque adeò illa magis erit gloriosa, quàm minori cum damno ars largita fuerit, non armorum robur: illa, inquam, quæ minùs pulvere & sanguine respersa fuerit. Palmam dulcem Horatius appellat, quæ sic obtinetur.

——— [†] *Dulcis sine pulvere palma.*

Romani pro victoriis cruentis Gallum Diis sacrificabant, bovem verò pro iis, quas ars & industria pepererat. Si ingenio ad Dei accedimus similitudinem, vires autem communes habemus cum belluis, gloriosius uti-

[†] Horat.

utique erit illo hostem vincere, ac istis. † *Lætior erat Tiberius, quia pacem sapientia firmaverat, quàm si bellum per acies confecisset. Ingens victoriæ decus* Agricolæ * *citra Romanum sanguinem bellanti*, & Romanos vincenti. Quòd si victoria conservationem & augmentum Reipub. ùt finem præ oculis habet, meliùs stratagemate aut negotiatione is obtinebitur, quàm armis. Pluris vita unius civis æstimari debet, quàm multorum hostium interitus: unde Scipionem Africanum dicere solitum accepimus, *malle se unum servare civem, quàm mille hostes occidere*. Quibus verbis postea tanquam symbolo suo usus fuit Marcus Antonius Pius Imperator, & rectè id quidem: nam hostem superare Ducis militaris est officium: servare verò civem, Patris Patriæ. Non istud considerabat Vitellius Imperator, cùm devicto Othone per cæsorum transiens cadavera diceret, *gratus odor trucidatorum hostium, gratior tamen civium.* Inhumana planè vox, quæ ne vulturem quidem deceret. Aliter Himilcon affectus fuit, qui licèt magnas in Sicilia obtinuisset victorias, quia tamen milites quamplurimos desiderabat, quos lues in castris sustulerat, Carthaginem non triumphans ingressus fuit, sed pullatâ indutus veste, & amictu mancipii proprio, suam deinde domum repetens, & nemini quicquam locutus, sibi ipsi necem conscivit. Victoria cruenta ardor quidam vindictæ videtur esse potiùs, quàm fortitudinis facinus. Plus in ea ferocitas obtinet, quàm ratio. Ludovicus duodecimus Franciæ Rex, cùm intellexisset exercitum suum in prœlio ad Ravennam de hoste triumphâsse, multis tamen amissis Ducibus & militibus, altùm suspirans dixisse fertur: *O utinam prœlio victus potiùs fuissem, & optimi mei Duces etiamnum viverent! Victorias ejusmodi Deus hostibus meis largiatur, in quibus victus evadit victor, victor autem victus abit.* Eam ob caussam boni prudentésque Duces, quantum

† Tac. l. 2. Ann. * Tac. in vita Agric.

cum fieri potest, acres conflictus & oppugnationes a devitant, majorique sibi ducunt honori, si efficiant, ut hostis ultro se dedat, quàm si viribus & armis eundem superent. Magnus Dux urbem Cajetam certis pactis & conditionibus in suam redegerat potestatem, & autumabant nonnulli satiùs futurum fuisse, si tanquam in campo victor, vi armatâ eandem occupasset, detentis in captivitate Ducibus, qui illic erant, ob damna videlicet, quæ facere illi possent, si liberi dimitterentur; ipse verò respondit : *Plus in pulverem pyrium, glandes, & tormentorum globos impendendum fuisset, quàm periculum istud mereretur.* Egregia fortitudo est, quæ minori sanguinis impensa ad deditionem compellit; & bellum felix, quod miserando & ignoscendo *b* transigitur. † *Quantâ pervicaciâ in hostem, tantâ beneficentiâ adversus supplices utendum.* Isthanc animi generositatem hâc nostrâ ætate vix usurpari videmus, quando magis ad explendam iram, quàm ad fortitudinem exercendam, magis ad vastandum, quàm ad vincendum armis concurritur. * *Ubi* urbibus exustis, vastatis Provinciis, incensis spoliatisque agris, ut in Germania & Burgundia fieri cernimus, *solitudinem faciunt, pacem appellant.* O sævitiem barbaram, & ab omni ratione humana alienam, ipsimet Naturæ bellum inferre, eidémque eripere media, quibus nos alit ac sustentat! Etiam arbores urbibus obsidione cinctis proximas succîdi vetant sacræ paginæ, quia ligna sunt non homines, nec hostium numerum augere *c* possunt. Tantopere Deo displicet sanguis in bello effusus, ut quam

a *Dare in discrimen legiones haud imperatorium ratus.* Tac. lib. 2. Ann. b *Bellorum egregios fines, quoties ignoscendo transigatur.* Tac. lib. 12. Ann. † Idem ibid. * Tac. in vita Agric. c *Quando obsederis civitatem multo tempore, & munitionibus circumdederis, ut expugnes eam, non succides arbores, de quibus qui vesci potest, nec securibus per circuitum debes vastare regionem: quoniam lignum est, & non homo, nec potest bellantium contra te augere numerum.* Deut. 20. 19.

quamvis adversus Madianitas arma sumere jussisset, postea tamen etiam præceperit, ut quicunque aut hominem trucidasset, aut occisum contigisset, dies septē, extra *d* castra, lustraretur. Æneas grande nefas putabat, res sacras manibus contrectare ante, quàm pura lympha eas abluisset:

*Attrectare * nefas, donec me flumine vivo*
Abluero.

Deus tanquam pacis vitæque auctor eos abominatur, qui aut illam perturbant, aut hujus filum abrumpunt. Etiam contra ipsamet arma, quia mortis sunt instrumenta, hanc Deus indignationem ostendit: ideo enim opinor, altaria è lapidibus rudibus, & impolitis, quos ferrum non tetigisset, exstrui præcepit; uti illud, quod erectum fuit, postquam populus Israëliticus Jordanem *e* transierat, aut illud Josue post reportatam ab *f* Haitis victoriam: ferrum enim belli materies est, unde gladii fiunt; neque admittere illud voluit ad sacrificiorum suorum puritatem & quietem, id quod in alio quodam præcepto videtur expressisse, cùm prohibet, ut ne culter quidem altaribus applicetur, & si fiat secùs, ea pollutum *g* iri.

§. Verùm effrænata gloriæ cupiditas rationibus istiusmodi locum dare non solet, perinde quasi famæ celebritas obtineri non possit, ubi nec virium robur sese exserit, nec sanguis profunditur, qua eadem de caussa interdum nec auxiliares copias, nec victoriæ socios quidam admittere cupiunt. Rex Alphonsus tertius propterea solùm in pugna ad Arcos cladem accepit, quòd Legionensium & Navarrorum adven-

d *Manete extra castra septem diebus. Qui occiderit hominem, vel occisum tetigerit, lustrabitur die tertio & septimo.* Num. 31. 9. * Virgil. e *Et ædificabis ibi altare Domino Deo tuo de lapidibus, quos ferrum non tetigit.* Deut. 27. 5. f *Tunc ædificavit Iosue altare de lapidibus impolitis, quos ferrum non tetigit.* Jos 8. 31. g *Si altare lapideum feceris mihi, non ædificabis de sectis lapidibus, si enim levaveris cultrum super eo, polluetur.* Exod. 20. 25.

tum præstolari noluisset; uti & Tillius in prœlio Lipsiensi, quòd non expectâsset Cæsareas copias. Qua in re egregiè fallitur ambitio, siquidem victoriarum gloria non tam in armorum robore ac viribus est posita, quàm in eo, ut tutioribus quis uti nôrit consiliis: nam illa à casu pendent, hæc verò à prudentia. Sat citò victoriam obtinet, cui cum judicio provisum est, ne *h* vincatur. Urit ambitio, & ratio perturbata naturalem sequitur impetum, ac semetipsam perdit. Plurimum subditi suo debent Principi, qui spretis trophæis & triumphis hoc agit, ut pacem negotiationibus conservet, & auro argentóque victoriam obtineat. Meliori siquidem venit pretio, quæ pecuniâ, quàm quæ sanguine emitur. Et plerumque feliciùs securiúsque hastis aureis pugnatur, ac ferreis.

§. Parta semel victoria ob præteritorum casuum varietatem suimet obliviscitur; gloriâ evanescit; gaudio perturbatur; lætatur spoliis; acclamationibus fit confidentior; sanguine profuso hostem contemnit, & secura obdormiscit, tunc præsertim, cùm vigilare vel maximè eam oporteret, majorémque præ se ferre fortitudinem in semetipsa edomanda, quàm in hoste debellando exercuit: hoc etenim magis à fortuna, quàm ab animi magnitudine proficisci potest, & in triumphis de effectibus nostris & passionibus casus locum non habet. Decet igitur, ut post obtentam de hoste victoriam, supremus militiæ Dux in semetipsum protinus descendat, ac prudenter fortitérq; componat suorummet affectuum civiles motus: absque hoc enim triumpho ne ipsa quidem de hoste victoria satis secura foret. Ad ipsa spolia & trophæa majori cum sollicitudine vigilet: nam metus in periculo custodias excubiásque duplicat; qui verò extra illud versari se existimat, somno se dat. * *Iosue non contraxit manum, quam in sublime porrexerat, tenens clypeum, donec interficerentur omnes habitato.*

h *Satis citò incipi victoriam ratus, ubi provisum foret, ne vincerentur.* Tac. l. 2. Ann. * Jos. 8. 26.

Hai. Nulla est securitas prœlium inter & victoriam, Desperatio multa audet. Vilissimum etiam animal, si vexetur, contrà insurgit, Alberto Archiduci carò stetit ad Neoportum experientia. Periculosum esse ajebat Abnerus ad Joabum, nimium ferro in hostem *i* desævire. Ingeniosa præterea est ipsa calamitas, adeò ut eâ pressus hostis occasione uti soleat, & in uno sæpe momento amissa recuperet, hâc ipsâ suâ inconstantiâ Fortunam deludens. Cùm maximè splendet, vitrea est maximè, & citissimè frangitur. Eam obrem belli Dux victoriis efferri non debet, nec existimare fieri non posse, ut victo rursus in trophæum cedat. Eundem semper casum præ oculis habeat, contemplando uno eodémque tempore sub ærumnarum aquis demersam palmam, quam triumphantem sustulit; haud secùs atque in palma præsentis Symboli videre licet, cujus adversa species oculis subjicit, ad quem statum illius pompam ventorum vis aut temporum injuria possit reducere. Prudens isthæc consideratio in caussa fuit, cur sponsus sponsæ suæ oculos aquarum rivulis *k* comparet: in illis enim agnoscitur & componitur animus, pro adversis casibus. Ingens gloriæ hostis prosperitas est, confidentia quippe virtutem socordem ac negligentem efficit, & superbia periculum despicit. † *Acriore hodie disciplinâ victi, quàm victores agunt: hos ira, odium, ultionis cupiditas ad virtutem accendit: illi per fastidium & contumaciam hebescunt.* Parta semel victoria victo sæpe felicitatis, victori contra infortunii solet esse principium: hunc enim fortuna prospera excœcat, ille adversam emendare satagit. Quod arma florentia vincere nequiverunt, prostrata interdum obtinent, & dispersa hinc inde spolia: his enim militum alitur cupiditas, sine disciplina, sine ordine; uti Sarmatis accidit, * *qui cupidine*

i *Num usque ad internecionem tuus mucro desaviet? an ignorat, quòd periculosa sit desperatio?* 2. Reg. 2. 26. k *Oculi ejus sicut columba super rivulos aquarum.* Cant. 5. 12. † Tac. l. 2. hist. * Tac. ibid.

sine præda graves onere sarcinarum, velut vincti cædebantur. In Tarrensi prœlio adversus Regem Franciæ Carolum octavum infeliciter, aut ancipiti saltèm Marte pugnatum fuit, eò quòd milites Itali citiùs, ac oportebat, ad impedimenta diripienda sese effuderint. Eapropter Judas Machabæus milites suos hortatus est, ut nemo quisquam donec confectum esset prœlium hostium spolia *l*tangeret.

Victoriæ pluris à progressibus, qui inde sperari possunt, quàm à seipsis æstimandæ sunt, atque adeò excolere eas oportet, ut tanto uberiorem fructum proferant. Tempus & moram concedere, aliud nihil est, quàm armare hostem, & fructu jam collecto contentum vivere, armis in sterilitate relictis. Æquè facile est fortunam assurgentem labi, ac difficile lapsam rursum erigere. Ob hanc casuum incertitudinem multis argumentis Senatui persuadere conatus est Tiberius, nullo modo expedire, ut honores ob victorias in Germania obtentas Germanico decreti executioni *m* darentur.

Verùm tametsi perutile sit victorias persequi, ardor tamen ille tam securus, & absque omni sollicitudine esse non debet, ut pericula contemnat. Consulenda celeritas, sed cum prudentia, habitâ ratione temporis, loci & occasionis. Utatur Princeps victoriis cum moderatione, non cum tyrannide cruenta & barbara, ponendo sibi semper ante oculos consilium Theodorici Ostrogothorum Regis, quod super Germaniæ victoriis ad socerum suum Clodoveum scripsit in hunc sensum: [†] *In ejusmodi casibus eum audiat, qui majorem habat experientiam. Illa bella bene feliciterque mihi evenêre, quæ cum animi modestia confeci: sæpe enim victor evadit, qui moderatione uti novit, & plus illi blan-*

l *Sed state nunc contra inimicos nostros, & expugnate eos, & sumetis postea spolia securi.* 1. Mach. 4. 18. m *Cuncta mortalium incerta, quantoque plus adeptus foret, tantò se magis in lubrico dictans,* Tacit. lib. 2. Ann. † Cassiod.

blanditur Fortuna, qui minùs superbiâ sese effert. Hoc tam prudenti consilio minimè hoc tempore usi sunt Franci, quin immo gravius jugum Germaniæ imposuêre, quàm unquam sustinuit, unde quàm celerrimè imperium in ruinam impulerunt. Plus in Marcello placuit modestia & pietas, quando ob eversa elegantissima Syracusarum in Sicilia ædificia plorare visus est, quàm virtus & gloria, ob easdem armis expugnatas, cùm triumphans eam urbem ingrederetur. Graviùs fortissimus ille Heros Tillius multorum corda sauciavit lacrymis illis, quas in Magdeburgensi profudit excidio, quàm armis ipsis & ferro. Et licèt Josue exercitûs sui ducibus præceperit, ut quinque Regum in pugna Gabaonitica captorum cervices pedibus *n* conculcarent; id tamen non ex superbia factum aut inani gloria, sed ut animos militibus suis adderet, metúmque adimeret, quem de Gigantibus Chananæis *o* conceperant.

Victos clementer habere, eorundem privilegia & Nobilitatem conservando, & tributa leniendo, bis eosdem est vincere; unâ vice armis nimirum, alterâ benignitate, & catenam interim fabricari pro Nationibus aliis superandis. Nec pauciores generositati, quàm viribus sese submisêre.

——— † *Expugnat nostram clementia gentem,*
Mars gravior sub pace latet.

His artibus Romani totius orbis sese Dominos effecêre, & si earum aliquando obliti sunt, victorias sanè perdifficiles habuerunt. Adversus victorem cruentum ipsa se armat desperatio:

* *Una salus victis, nullam sperare salutem.*

Fuêre nonnulli, qui impiè magis, quàm prudenter pro majori securitate Nationem hostilem penitùs extirpandam dicerent; uti fecerunt Romani, Carthaginem, Numantiam & Corinthum evertentes, aut con-

n Ite, & ponite pedes super colla Regum istorum. Jos. 10. 24. *o Nolite timere, nec paveatis, confortamini, & estote robusti: sic enim faciet Deus cunctis hostibus vestris, adversum quos dimicatis.* Jos. 10. 25. † Claud. * Virgil.

gendam, ut aliò commigraret, Consilium inhumanum prorsus ac barbarum. Alii extinguendam esse Nobilitatem propugnacula exigenda, arma eripienda. Verùm tyrannis ista apud Nationes serviles, non apud eas, quibus indoles est generosior, locum habere poterit. Consul Cato, ut à quibusdam Hispaniæ populis ad fluvium Iberum esset tutior, arma iisdem sustulit; sed mox ea restituere oportuit: tantopere enim eâ re exasperati fuêre, ut mutuis sese vulneribus conficerent. Infamem duxêre vitam, quæ instrumentis careret, ad defendendum honorem & gloriam parandam necessariis.

SYMBOLUM XCVII.

DEvicto Leone probè victoria uti noverat Hercules, pelle ejusdem suos vestiens humeros, ut tantò faciliùs monstra alia edomaret. Sic prorsus unius victoriæ spolia armant victorem, & potentiorem efficiunt: atque adeò victoriis suis uti debent Principes, ad vires suas deditione militum roborandas, & augendam Statuum suorum amplitudinem accessione urbium & castellorũ, quæ armis suis expugnaverint. Regna omnia initiò fuerunt exigua, acquirendo postea & conservando crevêre. Iisdem ex causis, ex quibus bellum justum est & licitum, partorum quoque detentio justa efficitur ac licita. Spoliare, ut restituas, imprudens & sumptuosa levitas est. Nullum se accipere beneficium existimat, qui hodie recipit, quod heri bello cruento ereptum ei fuerat. Arbitrantur Principes, restitutione pacem se posse emere & bellum sibi accersunt. Quod occuparunt, formidabiles eos reddit, quod restituunt, contemptibiles, quia plerique animi vilitatem interpretantur, & si postea pœnitudine ducti, aut lacessiti illud recuperare contendunt, ingentes experiuntur difficultates. Vallem Telinam Majestas sua (ut invidiã omnem & bellum effugeret) in sedis Apostolicæ arbitrium

trium consignaverat, quâ deinde à Francis occupata, Status Mediolanensis in discrimen venit, & tota Italia armorum tumultu conturbata fuit. Detentione eorum

quæ occupata fuerunt, castigatur temeritas, firmatur potentia, velut pignoribus quibusdam ad retinendã pacem, ubi necessitas postulaverit. Tempus ipsum & occasio erudient Principes, quibus in casibus retinere aut restituere oporteat, ad evitanda majora incommoda & pericula, quæ à prudentia tamen, non ab ambitione æstimanda sunt, cujus cœca cupiditas iis sæpe mediis, quibus Status dilatare cogitabat, eosdem imminuit.

§. Solent Principes pacis tempore facilè loca quædam munitiora è suis manibus dimittere, quod ingru-

ente postea bello sed seriùs deplorant, Necessitas præsens præteritam accusat liberalitatem. Nulla potentia tantùm de seipsa confidat, ut se non omnibus istis pro defensione sua indigere existimet. Non ungues suos aquila exuit & si id faceret, mox reliquarum avium foret ludibrium: neque enim illam ut Reginam venerantur, ob ejus fortè pulchritudinem, siquidem Pavo longè est elegantior, sed propter unguium robur. Majori in veneratione, magisque secura foret hodie in Italia auctoritas suæ Majestatis, si conservasset Statum Senensem, præsidium urbis Placentiæ, similiúmque locorum, quæ aliorum arbitrio tradidit. Ne restitutio quidem statûs alicujus fieri debet, si cum notabili alterius detrimento conjuncta ea fuerit.

§. Non minoris incommodi est, bellum facere alteri, ac segniter armis uti. Ista corripere ad intentandos solùm ictus, periculosum certamen est. Eductus è vagina gladius, nisi sanguine tingatur, cum rubore in eadem reconditur. Si hostem non feriat, in honorem proprium desævit. Ignis instrumentum est belli, qui eum in manu sua suspensum tenuerit, ab eodem consumetur. Nisi exercitus in hostili sustentetur solo, ægros proprios atque unà semetipsum pessundat. Refrigescit & languet virtus, si occasiones desint, in quibus sese exserat, & spolia, quibus inflammetur. Ita Vocula exercitum suum in hostili terra hospitari voluit, * *ut præda ad virtutem incenderetur*. David extra Regni sui fines [illegible]stibus suis Philisthæis *a* ivit obviam; & Joas Rex [illegible]ël venientem adversus se Amasiam Regem Judæ intra suimet Regni limites aggressus est, & *b* cecidit. Bellum domi suæ diu ferre nequeunt subditi amicos pariter ac hostes sustentando: crescunt enim sumptus, deficiunt media, & augentur pericula. Quòd si id

* Tac. lib. 4. hist. a *Venit ergo David in Baal Pharasim, & percussit eos ibi.* 2. Reg. 5. 20. b *Ascenditque Ioas Rex Israël, & viderunt se, ipse & Amasias Rex Iuda in Bethsames oppido Iuda. Percussúsque est Iuda coram Israël.* 4. Reg. 14. 11.

id fiat, ne hostis ampliùs irritetur, & ut tantò faciliùs ejus mitigetur animus, imprudens planè consilium est: neque enim hosti manifesto blandiri oportet. Si conquiescunt arma, non benignitatem & clementiam interpretatur, sed animi vecordiam, & spretà auctoritate, etiam potentissimi quique in discrimen veniunt. Carò Regi Hispaniarum Catholico stetit clementia, quâ erga Carolum Sabaudiæ Ducem usus fuit. Bellum hic susceperat adversus Ferdinandum Ducem Mantuanum, juris antiquitus in Monferratum obtenti vindicandi causâ; Rex verò Philippus tertius minimè consultum ratus, ut pendente apud Cæsarem lite armis illa decideretur controversia, & Principum duorum contentione Italiæ totius pax turbaretur, movit cum exercitu contra dictum Sabaudiæ Ducem & urbem Asti obsidione cinxit, non ut eam vi expugnaret (quod factu facillimum fuisset) sed ut armis minitando Ducem ad pacem adduceret, id quod reipsâ obtinuit. E qua Regis moderatione majores deinde sumpsit animos, & contrà, ac conventum fuerat, arma corripuit, aliud suscitans bellum magis sumptuosum, quàm illud prius. Unde factum, ut sua Majestas urbem Vercelli obsideret, quam tamen occupatam mox restituit; cúmq; sua Duci consilia feliciter succederent, inito Avenione cum Francis & Venetis fœdere, tertiùm Italiæ quietem perturbavit. Quæ bella omnia facilè evitari potuissent, si mox in primo dimisisset, quod Hispaniæ arma prætendebant, etiamsi vel statûs sui partē perdere debuisset. Qui semel potentiæ majori opponere sese ausus fuerit, amicus non erit, nisi spoliatum exutúmq; se viderit: ita Vocula ajebat ad tumultuantes Legiones, cùm eas contra rebelles quasdam Franciæ Provincias c incitaret. Principes non ideo timentur, aut in veneratione sunt, quod ferire possint, sed quod ferire nôrint. Nemo eum invadit temere, qui contra vicissim audet

Ii 7 ali-

c *Nunc hostes, quia molle servitium: cùm spoliati, exutique fuerint, amicos fore.* Tac. l. 4. hist.

aliquid. Omnia ferè bella ex eo nascuntur fonte, quia qui imperitur, aut negligentior est, aut timidior. Non grave adit discrimen, qui adversus Principem pacis amantem arma corripit: quicquid enim evenerit, semper illa frui poterit. Eam ob rem immutanda videntur in Italia Hispanorum Principia, quæ communiter animis imprimunt, suam scilicet Majestatem adeò pacis amicam esse, ut quovis etiam pretio eam mercari parata sit. Illud equidem refert plurimùm, si nôrint Principes, Majestatem suam sinceram semper cum illis & mutuam culturam amicitiam, suis etiam armis pro eorundem conservatione defensionéque decertaturam, nec quicquam intermissuram diligentiæ, quod ad Provinciarum illarum tranquillitatem possit conducere: sed & istud scire oportet, quòd si quis iniquè ejus se auctoritati opposuerit, aut contra eandem conjurârit, caussamque dederit belli damnis ac sumptibus, vicissim Majestas sua satisfactionem ab eo repetitura sit, retinendo ea, quæ armis occupaverit. Ecquod Justitiæ tribunal ad præstandos sumptus non condemnat eum qui sine caussa litem intentat alteri? Quis gladii sui vires non experietur in potente aliquo Principe, si absque suo damno id facere poterit?

§. Obtenta aliqua victoria spolia inter milites dispertiri debent, & peculiares deferri honores iis, qui fortes se & strenuos præ aliis gessêre in prœlio, ut remunerata hoc modo virtus ad majora inflammetur facinora, & aliis exemplo sit. In eum finem Romani varias excogitarunt Coronas, torques, ovationes, & triumphos. Saul post devictos Amalecitas arcum triumphalem sibimet *d* erexit. Neque vivis solùm honores isti decerni debent, sed iis etiam, qui fortiter in prœlio occubuerunt, eorúmque successoribus, quia vita sua & sanguine victoriam peperêre. Magna obsequia Reipublicæ præstita compensari aliter nequeunt, quàm memoria aliqua æterna; uti compensata fuêre bene merita

rita

d *Et erexisset sibi fornicem triumphalem.* 1. Reg. 15. 12.

ra Jonathæ, cui erectum fuit e sepulchrum, quod ad multa sæcula perduravit. Animus, qui immortalem se videt, facilè contemnit pericula, ut & factorum suorum memoria immortalis fit. Propterea olim *apud Hispanos bellicosam Gentem obelisci circum cujusque tumulum tot numero erigebantur, quot hostes interemisset.*

§. Cùm verò Deus victoriarum supremus sit arbiter, illi inprimis eas in acceptis referre debemus, eundémq; obligáre ad plures porrò largiendas, non agendis solùm gratiis & sacrificiis, sed spoliis etiam & oblationibus; uti fecerunt f Israëlitæ post solutam Bethuliæ obsidionem, & cæsos f Assyrios; sicut & Josue post reportatam ab Haitis victoriam, hostias pacificas g offerens, qua in re eximiè semper liberales fuêre Hispaniæ Reges, quorum pietatem benignissimus Deus præsenti hâc Monarchiâ remuneratus est.

e *Et statuit septem pyramidas, unam contra unam patri & matri, & quatuor fratribus: & his circumposuit columnas magnas: & super columnas arma ad memoriam æternam: & juxta arma naves sculptas, quæ viderentur ab omnibus navigantibus mare. Hoc est sepulchrum quod fecit in Modin usque in hunc diem.* 1. Mach. 13. 28. f Arist. lib. 7. Polit. c. 2. f *Omnis populus post victoriam venit in Jerusalem adorare Dominum: & mox ut purificati sunt, obtulerunt omnes holocausta, & vota, & repromissiones suas.* Judith 16. 22. g *Et offeres super eo holocausta Domino Deo tuo, & immolabis hostias pacificas.* Deut. 27. 6.

SYMBOLUM XCVIII.

MUltis in rebus bellum igni est simile, non solùm, quia natura ejus est destruere, verùm etiam, quia materie eadem, quâ nutritur, si nimia ea sit, opprimi solet, & extingui. Bellum arma sustentant, sed si superiora ea sint, restinguunt illud, aut certè in pacem commutant. Quare, qui hanc obtinere volue-

voluerit, illorum uti debet robore: nulla enim pax decens, aut bonis cum conditionibus fieri potest, nisi concludatur firmetúrque sub clypeo. Isthoc muniri

oportet brachium, quòd manum porrexerit (ùt in præsenti exhibetur Symbolo) ad præhendendam pacis olivam. Clodoveus binas sibi optabat manus dexteras: unam armatam, quâ Alerico resisteret; inermem alteram, quam pacis firmandæ caussâ Theodorico, qui inter utrumque se interponebat, posset porrigere. Ad bellum æquè, ac pacem parata sint oportet Principis brachia. Non putabat Clodoveus hanc consequi se posse, si manum dexteram inermem ostenderet, & alteram armis instructam non haberet. Istud Græci peculiari significabant hieroglyphico viri ali-
cujus

cujus unâ manu hastam, alterâ caduceum tenentis. Negotiatio pacis per caduceum adumbrata rectè succedere non potest, nisi comminatio hastæ eam comitetur. Cùm Athenienses Eumolphus armis infestaret, præcedebat supremus eorum Dux, caduceum manu præferens, ponè sequebatur juventus armata, ut tam ad pacem, quàm ad bellum paratum se ostenderet. Rhodiis aliquando Constantinopolim legationem adornantibus, quidam tres ramos manu tenens Legati latus stipabat, eandem animi dispositionem iisdem innuens; quo allusisse videtur Virgilius, cùm dixit:

† *Pacem orare manu, præfigere puppibus arma.*

Etiam conclusâ jam pace, non omnis armorum cura deponenda est: nam * *in victores victósque nunquam solida fides coalescit.* Uno eodémque die ad Casalum, sæpiùs fidem dedisse fregisséque Francos vidimus, & abusos fuisse benignitate, quâ Marchio de sancta Cruce insignem victoriæ gloriam, quam situs melior, & majores copiæ certò illi pollicebantur, declinavit, ut pacem Italiæ redderet.

§. In tractanda pace non minùs animi libertate opus est, ac in bello suscipiendo gerendóque. Qui in illiusmodi tractatibus nimiùm suæ studuerit existimationi, & hostem calamo non secùs atque armis superare voluerit, is scintillas sub cineribus reliquit abditas, unde majoris belli orietur incendium. Paces illæ, quas cum Numantinis fecêre Quintus Pompejus, & postea Consul Mancinus, effectu caruerunt hoc solo nomine, quòd auctoritati & honori Romanæ Reipublicæ haud parum derogarent. Pactiones ad urbem Asti inter Carolum Emanuelem Sabaudiæ Ducem, & Marchionem de Hinojosa initæ mox ruptæ fuerunt propter articulum eodem tempore exarmandi militem, contra suæ Majestatis existimationem, ad quam turbæ illæ, & novitates Ducis pertinere videbantur. Pax secura esse non potest, si nimiùm inæqualis

† Virgil. * Tac. lib. 2. Ann.

fis [a] fit. Rogatus aliquando à Senatu Romano Privernas quidam, quomodo pacem cives ejus servaturi essent; respondit: [†] *Si bonam dederitis, & fidam, & perpetuam; si malam, haud diuturnam* habebitis. *Nec crederis ullum populum, aut hominem deniq; in ea conditione, cujus eum pœniteat, diutiùs quàm necesse sit mansurum.* Nisi pax honesta, & parti utrique conveniens fuerit, claudicabit transactio. Qui in ea suo magis studet commodo, infirmiorem eam reddit, & facilè disrumpit postea.

§. Acceptâ aliquâ clade aut damno, non illicò pax facienda est, ubi occasio adhuc fuerit Statum in melius commutandi: oppresso enim bene esse non poterit. Eam ob caussam post amissum Torense prœlium minimè opportunum videbatur Alphonso Lusitaniæ Regi, ut cum Ferdinando Rege Catholico de pace transigeret. Infirma pax est, quam minæ aut vis extorsère: nam honor & libertas nunquam adversus illam machinari desinunt.

§. Pacis tractatus non minores doli & stratagemata comitari solent, atque ipsummet bellum, [*] ùt videre licuit in iis, quos finxit Rhadamistus, ut Mithridatem interimeret: solent enim simulanter introduci eo fine, ut interim actiones & consilia hostis explorentur, ut tempus suppetat ad erigenda propugnacula, ad obtinendas suppetias militares, & fœdera sancienda, ut hostiles vires consumantur, uniti invicem separentur, & spe pacis vigilantia aliorum languescat atque industria; interdum etiam pax omnino concluditur, ut novæ postea reparentur vires, impediantur consilia, & pax induciarum sit loco aut armistitii, ut ubi placuerit, arma resumi deinde possint, aut belli sedes transferri aliò; quemadmodum fecêre Franci, qui eo solo animo pacem Monsonensem pacti sunt, ut impeterent armis Germaniam, & alibi vallem Telinam invaderent. Similiter pax Ratisbo-

a *Bellum anceps, an pax inhonesta placeret, nec dubitatum de bello.* Tac. l. 15. Ann. † Tit. Liv. l. 8. * Tac. l. 12. Ann.

tisbonensis alium finem non habuit, quàm exarmandi Cæsarem: nam dum eam firmabant Franci, aliam contra eundem cum Corona Suecica moliebantur unionem, soli quippe tres menses inter hoc fœdus & illam pacem intercurrerant. In ejusmodi casibus † *pace suspecta tutius bellum* est: nam pax ista non est *b* pax.

§. Paces perpetuæ esse debent; quales fuerunt omnes illæ, quas Deus *c* fecit Ideo Scriptura sacra tractatus hujusmodi vocat Pacta salis, isthoc loquendi genere diuturnam eorum conservationem *d* innuens. Princeps qui pacem seriò amat, & stabilire cogitat, etiam posteros suos ad eandem obstringere non veretur. Pax brevis ad nihil prodest aliud, quàm ut coacerventur ligna, quibus bellum incendatur. Eadem incommoda induciæ paucorum annorum secum adferunt: solùm enim iras tantisper suspendunt, & spatium dant enses interim acuendi & lanceas. Earum remedio præscribuntur paullatim injustæ usurpationes, & redditur postea pax difficilior: ægrè enim restituitur, quod longo tempore possessum fuit. Non reddidere Europæ quietem induciæ decem annorum inter Carolum quintum Imperatorem, & Franciscum Franciæ Regem factæ, *uti agnovit Paulus tertius Pontifex.

§. Verùm, quando pax secura est, firma & honesta, nullum prudentius consilium, quàm eandem amplecti, quantumvis victricia arma sint, aut magni sperentur progressus: varii enim sunt belli eventus, & felices successus facilè in deteriores degenerant. Quoties pacem rogavit, qui antè rogatus fuerat? * *Melior tuti-*

† Tac. l. 4. hist. b *Dicentes, Pax, Pax: & non erat pax.* Jer. 6. 14. c *Et statuam pactū meum inter me & te, & inter semen tuum, post te in generationibus tuis, fœdere sempiterno.* Gen. 17. 7. d *Dominus Deus Israël dederit Regnum David super Israël in sempiternum, ipsi & filiis ejus in pactum salis.* 2. Par. 13. 5. * In bul. indict. Conc. Trid. † Tit. Liv. Dec. 3. l. 1.

tutiórque est certa pax, quàm sperata victoria; illa in nost hac in Dei manu est; & licèt Sabinus dixerit,* *pacem concordiam victis utilia, victoribus tantùm pulchra esse,* l let tamen pax etiam victori prodesse, quia eam face potest honestiorem, & progressus jam factos stabilir Nullum tempus pro pace commodius, quàm post tr umphatum in bello hostem. Iisdem aliisque de caus simul ac Carthagine de Cannensi victoria fama pe crebuit, suasit Senatui Hanon, ut pacem cum Rom nis componerent; quod quia ab aliis neglectum, leg postea & conditiones, quas dare iis voluit Scipio, ad mittere coacti sunt. In ipso armorum furore, quand Mars dubius est & anceps, qui se pacis ostendit cupi dum, imbecillum se fatetur, & hosti animum addit Qui illam tunc prensat, minimè obtinet. Virtus & ge nerosæ mentis fortitudo efficaciùs eam suadent. Prin ceps pacem æstimet, illius tamen caussa nec injustitii am ullam committat, nec indigna toleret. Pacem cum vicino, si viribus illa superior sit, tutam ne reputet inter infirmiorem enim & potentem ea esse non po test. Continere se nescit ambitio: ubi spes fuerit ali quid adipiscendi, nec ei deerunt modestiæ & justitia nomina, qui Status suos augere, & ad Monarchiam reducere cogitat: nam qui jam illâ potitur, hoc agit so lum, ut suâ fruatur amplitudine, absque eo; quòd aut invadat alienam, aut contra eam aliquid molia tur.

* Tac lib. 3. hist. e *Quia inter innocentes, & validos falsò quiescat.* Tac. de mor. Germ. f *Ubi manu agitur, modestia ac probitas nomina superioris sunt.* Ibid.

SYMBOLUM XCIX.

Portûs quietem non æstimat, qui tempestatem expertus non fuit. Nec pacis agnoscit dulcedinem, qui belli amaritudinem non gustavit. Ubi subjugata fuerit, tum primùm ritè agnoscitur ista bellua, vitæ inimica. In eam convenit illud Samsonis ænigma de Leone occiso, in cujus deinde ore apes favos suos

nos *a* concinnabant: confecto enim bello, pax emendi vendendique commercia restituit, manum aratro admovet, exercet artes, unde rerum ubertas & affluen-

tia oritur, ex hac verò divitiæ & opes, quæ metu omni manus vagari incipiunt. Est itaque pax, Isaiâ *b* teste, cumulus bonorum omnium, quæ Deus mortalibus largitur, uti bellum malorum omnium maximum. Idcirco Ægyptii, ut pacem symbolicè repræsentarent, Plutonem puerum depingebant, divitiarum Præsidem, lauro rosisque coronatum, ad significandas feli-

a *Et ecce examen apum in ore leonis erat, ac favus mellis.* Judic. 14. 8. b *Domine dabis pacem nobis: omnia enim opera nostra operatus es nobis.* Isa. 26, 12.

felicitates quas unà secum adfert. Pulchritudinem apud eundem Isaiam eam Deus appellat, quòd in ill (tanquam inter flores) populus suus conquieturus sit. Etiam res inanimæ pace lætantur. Quàm læti & fertiles apparent agri, quos illa excolit! Quam bell urbes, quas exornavit ditavitque illius tranquillitas contrà, quàm vastæ regiones, quas belli furor pertrans iit! Urbes, Castelláque Germaniæ vix ampliùs in sui noscuntur cineribus. Burgundia viridem frontis sua generosæ cæsariem tinctam sanguine & ambustas ve stes, tam ante speciosas contuetur, seipsam nunc admi rans; Nullus Naturæ hostis major ac bellum. Qui re rum omnium conditarum primus auctor fuit, fuit & pacis. In hujus amplexum ruit *d* justitia. Metuunt, re condunt sese, & silent leges, ubi arma conspiciunt. Eo nomine excusat se Marius, quòd durante bello quædam in Patriæ leges commisisset, dictitans ob armorum strepitum eas se audire nequivisse. In bello, † *aquè apud bonos miserum est occidere, quàm perire*. In bello parentes suos sepeliunt filios, turbato mortalitatis ordine; pacis verò tempore, filii parentes tumulo inferunt. * *In pace caussa, & merita spectantur: ubi bellum ingruit, innocentes ac noxii juxta cadunt*. In pace Nobilitas à plebe discernitur, in bello confunduntur inter se, ubi imbecillior potentiori parêre cogitur. In illa conservatur, in hoc interit Religio. Illa tuetur, hoc usurpat dominia. Pax subditorum animos mitigat, & † *ad omne frangit servitium*, ac fideles efficit; bellū eosdem superbos reddit & inobedientes. Quam ob rem * *nihil aquè Tiberium anxium habebat, quàm ne composita* ab Augusto *turbarentur* in imperio. Cum pace deliciæ crescunt & voluptates, & quantò eæ majores sunt, tantò magis im-

c *Et sedebit populus meus in pulchritudine pacis: & in tabernaculis fiducia, & in requie opulenta*. Is. 32. 18. d *Justitia & pax osculatæ sunt*. Ps. 85. 11. † Tac. lib. 1. hist. * Idem l. 1. Ann. † Idem l. 2. hist. * Idem l. 2. Ann.

imbelles & minùs solliciti sunt *e* subditi. In pace omnia à Principe dependent, in bello ab eo, qui armorum tenet imperium, adeòque Tiberius omnes belli occasiones dissimulabat, ne cui alteri *f* illud committeret. Probè perspecta habebat incommoda illa & dãna Pomponius Lætus, cùm diceret, dum pace frui liceret Principi, nequaquam bellum suscipi debere. F. Marcianus isto utebatur Symbolo : *Pax bello potior*; & meritò illud quidem: bellum enim non nisi pacis tuendæ caussa utiliter geri potest. Solum istud bonũ (uti diximus) monstrum illud infernale secum trahit. Tyrannica fuit vox illa Aurelii Caracallæ Imperatoris: *Omnis in ferro salus*, & Principis, qui solâ vi tueri se potest.† *Violenta nemo imperia continuit diu, moderata durant.* Dũ gladius succinctus hæret lateri, nunquã periculum abest. Et tametsi triumphari possit, pax tamen modis omnibus amplectenda est : nulla etenim tam felix victoria, ut damna quæ eam comitantur, majora non sint.

*——— * Pax optima rerum*
Quas homini novisse datum est, pax una triumphis
Innumeris potior.

Nulla victoria factas expensas satis compensat. Tam bellum est noxium, ut, cùm triumphat etiam, muros dejiciat; uti apud Romanos in usu erat.

§. Postquam igitur Principem inter pulverem & sanguinem deductum, in tranquillitate felicitatéq; pacis sic constituimus, nunc hortamur, ut eandem conservare, ejúsq; bonis frui studeat, nec ea periculis, aut belli calamitatibus conturbet. Nunquã ad arma David veniebat, nisi lacessitus. Theodosius Imperator non quærebat bellum, sed reperiebat potiùs. Gloriosa & Principe digna cura, quæ circa pacẽ procurandã occupatur.

‡ *Cæsaris hac virtus, & gloria Cæsaris hac est,*
Illa, quâ vicit, condidit arma manu.

Nihil

e Quantò pecunia dites, & voluptatibus opulentos, tantò magis imbelles. Tac. l. 3. Ann. *f Dissimulante Tiberio damna, ne cui bellum permitteret.* Tac. l. 4. Ann. † Seneca. * Sil. Ital. ‡ Properc.

Nihil magis possessioni inimicum quàm bellum. Impia &imprudens doctrina,quæ odiorum & diffidentiæ semina fovenda docet,ut belli materies suppetat, ubi commodum visum *g* fuerit. Nunquam non in bello versatur & vivit, qui semper illud cogitat. Sanius est Spiritûs sancti consilium, qui pacem *h* inquirendam & persequendam suadet.

§. Conclusa semel pax jure humano divinóque fideliter servari debet,tametsi cum Antecessoribus tractata ea fuerit; neque hic distinctioni locus est inter unius &multorum imperium:Regnum enim&Respublica, in cujus commodum, cujusque fide transactum fuit,una & eadem semper est, & nunquam interit. Tempus & communis consensio efficiunt, ut quod statutum est semel,legis instar sit. Nec sufficit in ejusmodi tractatibus vim , aut necessitatem obtendere: nam si ideo fallenda esset fides publica, nulla unquam foret de urbe, aut exercitu dedendo compositio,nulla pacis tractatio, quæ sub isto titulo rumpi non posset, atque adeò turbaretur tranquillitas publica. Reprehensus fuit eo nomine Franciscus Galliæ Rex,quòd contrà quàm in captivitate sua pactus fuerat, Carolo V. Imperatori, quasi vim passus esset,bellum intulerit. Propter ejusmodi artes, & transactiones æquivocas ac fraudulentas, nullæ omnino firmæ sunt, adeòque ad eas stabiliendas opus est petere obsides,aut locum aliquem munitiorem retinere; quod pacem impedit, & bellis perpetuis orbem fatigat.

§.Cùm verò Princeps molestiis periculisque belli defunctus jam fuerit, artibus pacis studere totus debet; in quem finem opus erit.

> [i] *Nutrire, e secondar l' arti, e gl' ingegni,*
> *Celebrar giochi illustri, e pompe liete,*
> *Librar con giusta lance, e pene, e premi,*
> *Mirar da lunge, e proveder gli estremi.*

Non

g *Semina odiorum jacienda, & omne scelus externum habendum cum lætitia.* Tac. l. 12. Ann. h *Inquire pacem, & persequere eam.* Ps. 33. 15. [i] Tass.

Non absque omni sollicitudine tamen: facilè enim iterum evenire potest, ut bellum ejus quietem & tranquillitatem perturbet. Quare, etsi arma deponat de manibus, non omnino tamen ex oculis dimittat. Non illum moveant antiqua quædam numismata, à quorum tergo pax depicta cernebatur, face scuta incendens: neque enim prudenter hieroglyphicum illud excogitatum fuit, propterea quod confecto jam bello, vel maximè necessarium sit conservare arma, ne quid violentia adversus pacem temere audeat. Solus Deus quando eam populo suo largitus est, arcum contererepotuit (ùt Psalmista loquitur) & arma confringere, & scuta i igni comburere; ipse nimirum tanquam supremus belli arbiter, ad tuendam pacem, armis opus non habet. Verùm inter homines pax esse nequit, nisi violentiæ metus ambitionem coerceat. Hoc primum fuit incitamentum ad arma fabricanda, quæ defensio adinvenit priùs, quàm offensio. Priùs aratrum mœniorum descripsit ambitum, quàm plateæ urbésque disponerentur, & uno eodémque ferme tempore erecta sunt in agro tentoria militaria, & extructæ ædes. Nunquam secura foret tranquillitas publica, nisi cura armata ejusdem somnum custodiat. Status armis destitutus suscitat hostem, & bellum accersit. Non personuissent Alpes tot tubarum campestrium clangore, si Statûs Mediolanensis urbes validioribus munitionibus firmatæ fuissent. Antemurale veluti est Regnorum omnium Monarchiæ Hispanicæ, atque propter suammet securitatem laborandum esset omnibus, ut Statum illum fortiorem redderent: eâ enim ratione, & accedente maris potentia, Monarchia firma & inconcussa permaneret. Hominum animi, si vel etiam adamantini sint, mœniorum defensionem supplere nequeunt. Quibus quia Rex Witiza plerásque Hispaniæ urbes nudaverat, Mauri eam invadere aggressi sunt, sublatis nimirum illis aggeribus, qui

K k eorum

i *Arcum conteret, & confringet arma: & scuta comburet igni.* Ps. 46. 10.

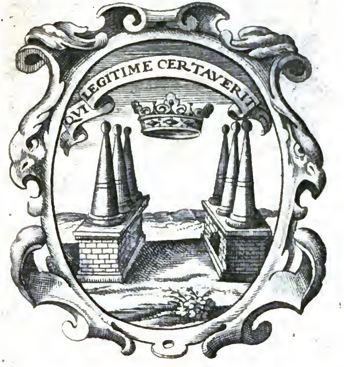
eorum incursionibus usque eò restiterant. Non tan curarum negligens fuit Augustus in amplissimâ illa quâ fruebatur, pace, quin reditus publicos instituit, & in ærario deponi jussit, ut esset, quod in sumptus militares, bello fortè ingruente, suppeteret. Si pacis tempore vires non exerceantur, & bellicis artibus non instruantur animi, minùs id fieri poterit, quando invasionis periculum omnes jam in pavorem dederit, de fuga magis servandisque fortunis, quàm de defensione sollicitos. Nullum majus stratagema, quàm Regnum aliquod otio suo & quieti relinquere. Deficiente exercitio militari, virtus quoque deficit. Ubivis terrarum Natura magnos animos procreat, quos aut occasio in apertum protrahit, aut latere facit otium. Nec viros generosiores in Græcia olim & Romæ præterita dedêre sæcula, quàm hodie nascantur; verùm tunc fortes se gesserunt, quia dominandi caussa armis se exercitabant. Non animum suum Princeps despondeat ob subditorum suorum ignaviam: disciplina enim habiles eos reddet & idoneos, ad tuendam pacem, & bellum sustinendum. Semper eos armorum occupet exercitio: bellum enim antevertere debet, qui pacem desiderat.

SYMBOLVM C.

Brevis est respiratio, quæ cunas inter tumulum intercedit; brevis, inquam, sed quæ gravia adferre possit detrimenta, si malè impendatur. Multis sæculis Respublica aliqua unius momenti errorem deplorare solet. Ab illo Imperiorum ruina pendet & exaltatio. Quod per multorum annorum spatium virtus & prudentia erexerunt, uno sæpe temporis puncto malum evertit consilium: † *brevibus* quippe *momentis rerum summa verti potest.* Quare in isto vitæ theatro minimè sufficit stadium suum decurrisse, nisi cursus ad

† Tacit. lib. 5. Annal.

ı finem uſque æqualis ſit. Non coronatur, niſi qui legitimè ultimam mortis metam attigerit. Domorum ædificia primis lapidibus velut fundamento innituntur; ſtructura famæ iis, qui poſtremi ſunt: hi ſi glorioſi non ſint, mox illa corruit, & oblivione ſepe-

litur. Cunæ non florent, donec tumulus effloruerit & tunc etiam vitiorum prætentorum vepres in flores convertuntur. Fama enim ultimus actionum eſt ſpiritus, quæ ab illa lucem & decorem hauriunt. Atque hoc in flagitioſa aliqua ſenectute nunquam accidit, quin potiùs juventæ gloriam ea obliterat; uti Vitellio quondam eveniſſe *a* meminimus. Perfe-

a *Ceſſerúntque prima poſtremis, & bona juventa ſenectus flagitioſa obliteravit,* Tac. l. 6. Ann.

ctissimi etiam penicilli aut scalpri di ... ferunt, si opus imperfectum manse ... in pretio habentur, non alia de causa ... statuæ alicujus olim perfectæ partic ... tio aut adulatio diversas in vita act...nibus fo... tribuunt; at Fama, post obitum à passionibus istis li bera veras justasque pronuntiat sententias, quas posteritatis tribunal *b* confirmat. Sat nôrunt nonnulli Principes, quantum intersit vitam virtutibus coronare, falluntur tamen in eo, quòd existiment, supplere se istud posse, si illas in Epitaphiis descriptas, aut repræsentatas in statuis post se derelinquant, minimè advertentes probro potiùs esse virtutibus, si eo modo mortuum comitentur, quem vivum comitatæ non fuerant, atque adeò ipsa propè indignari marmora, si fictas Principis alicujus tyranni laudes visendas, legendásque exhibeant; contrà, sponte suâ quasi emollescere, ut tantò meliùs Principis alicujus boni in iis incidi possint gloriosa facinora, reducendo sese postea ad duritiem pristinam, ut ea æternitati consecrent; quæ ipsa quoque interdum marmora suæ inscribunt duritiæ. Epitaphii miraculosi literæ fuêre sanguineæ illæ lacrymæ, ex ipsis lapidibus Legione ad altare S. Isidori, ubi Sacerdos rem divinam facturus consistere consueverat, [†] octo diebus ante obitum Regis Alphonsi sexti ex intervallo manantes, in signum communis omnium luctûs; neque tamen lacrymæ illæ è lapidum juncturis, sed ipsorum medio quasi corde profluebant, non secùs ac si tanti Regis luctuoso obitu emolliti colliquescerent. Statua facinorosi Principis vitiorum ejus exemplar est, neque ullum marmor aut æs tam solidum, quod tempori non sensim cedat, sicut enim fabrica naturalis paullatim dissolvitur, ita & per artem elaborata, adeòque ea sola æterna est, quam efformant virtutes, intrinseca & æter-

b *Suum cuique decus posteritas rependit.* Tacit. lib. 4. Ann. [†] Mar. hist. Hisp. l. 10. c. 7.

æterna animæ c immortalis ornamenta. Quod in hominum inciditur animis, ab uno derivatum in alios, durat quoad mundus perseverat. Nullæ statuæ magis perpetuæ, quàm quas virtus & beneficium in existimatione & grata hominum memoria elaborant, quod documentum Mecænas Augusto d dedit. Eam ob rem admittere noluit Tiberius, ut Hispania citerior templa sibi erigeret, dictitans ea demum templa & effigies se existimare, si sui memoria in Reipubl. animis e perennaret. Fortium Heroum cineres in æternis applausûs communis obeliscis conditi æternum perdurant, & licèt igni fuerint traditi, triumphant támen, uti Trajani cineribus accidit. Nationum tam amicarum, quàm hostilium humeris corpus defunctum fortis illius Prælati Ægidii Albornocii Assisiis Toletum deportatum fuit, & † *auxilio militari tuendum illud* Augusti, *ut sepultura* ejusdem *quieta foret*. Sed esto marmorum durities ærisque soliditas futura æquent sæcula, nescitur tamen postea, cujus caussa erecta illa f fuerint; ut hodie in Ægypti Pyramidibus videre licet, obliteratis eorum nominibus, quorum cineres ad perpetuandam memoriam isthic fuerant conditi.

Atque ex dictis satis nunc liquet, quantum supremâ suâ ætate conniti debeant Principes, ut ad gloriam

c *Ut vultus hominum, ita simulachra vultûs imbecilla ac mortalia sunt; forma mentis æterna, quam tenere, & exprimere non per alienam materiam & artem, sed tuis ipse moribus possis.* Tacit. in vita Agric. d *Statuas tibi neque aureas, neque argenteas fieri unquam sine, benefaciendo autem alias tibi statuas in ipsis hominum animis, nihil interitu obnoxias effice.* Mec. ad August. e *Hæc mihi in animis vestris templa, hæ pulcherrimæ effigies, & mansuræ: nam quæ saxo struuntur, si judicium posterorum in odium vertit, pro sepulchris spernuntur.* Tac. l. 4. Ann. † Idem lib. 1. Ann. f *Inter omnes eos non constat, à quibus facta sint, justissimo casu obliteratis tantæ vanitatis auctoribus.* Plin. l. 36. 12.

eorum præteritam ultima quoque accedat, & utraque post obitum in hominum memoria æternùm perennet; quem in finem ostendemus hîc paucis, quomodo erga seipsum, erga successores, & erga Status suos Princeps se gerere debeat.

§ Quod ad suammet personam attinet, scire Principem oportet, tantò imperium esse ferocius, minúsq; rationi subditum, quantò ipse ætate processerit longiùs: casus enim præteriti varias eum malitias edocent, & suspicionibus ac diffidentiis indulgendo, crudelis ac tyrannus evadit. † *Vetustate imperii* superbia *coalescit* atque *audacia*, & experientia inopiæ avaritiam procreat, quæ multa suadet indigna contra Majestatis decorum, unde denique persona ipsa in contemptum venit. Cupiunt Principes pristinos suos mores, & antiquam conservare gravitatem, obliti eorum, quæ juvenes fecerant, & in odium incurrunt. Sub prima imperii initia ardor gloriæ, & se perdendi metus advigilant, ut cautè prudentérque in omnibus procedatur: postea fatigatur ambitio, ut Princeps nec prosperis lætetur successibus, nec adversis g contristetur; cúmque existimet, vitium gloriæ suæ mercedem esse, & laborum præmium, turpiter sese illi dedit: unde porrò fit, ut Principes perpauci imperando evadant meliores; uti de Saule & Salomone sacræ testantur literæ. Similes nimirum in gubernando sunt statuæ illi, quam per quietem vidit Nabuchodonosor; cujus caput aureum erat, pedes lutei. Vespasianus * *solus omnium ante se Principum, in melius mutatus est.* Et tametsi Princeps sibi semper manere similis studeat, placere tamen omnibus non potest, si imperium ejus diuturnum sit: grave enim est subditis, tanto tempore ab unius manu regi. Multitudo amat mutationes, & suismet lætatur periculis; uti in Tibe-

† Tac. l. 14. Ann. g *Ipsum sanè senem, & prosperis, adversisque satiatum.* Tac. l. 3. Hist. * Idem l. 1. Hist.

Tiberii *h* imperio accidit. Si Princeps bonus sit, improbis odio est; si flagitiosus, & boni pariter, ac mali eum execrantur, & solùm de successore *i* agitur, cujus gratiam omnes aucupantur; id quod non potest non displicere summopere Principi, atque adeò in caussa est, cur suos oderit subditos, & pessime habeat. Pari passu, quo eum vires destituunt, cura quoque & vigilantia, prudentia item, intelligentia & memoria eum deficiunt: † *quippe ùt corpus, sic etiam mens suum habet senium*; cupiens verò sibi reservare tempus illud à curis & molestiis gubernationis liberum, se suáque Ministris suis committit, aut alicui sibi familiari, in quem negotiorum onus incumbat, quique populi odium sustineat. In quo casu omnes ii, qui nec gratiâ florent apud Principem, nec gubernationis aut præmiorum participes sunt, novum Dominum exoptant, & quoad possunt, procurant. Isti sunt principales scopuli, per quorum medium magna cum attentione navigandum est Principi, ne navem allidat. Et quamvis res periculo non careat, non tamen omnino despondeat animum: permulti enim Principes auctoritatem suam & exstimationem usque ad extremum vitæ spiritum egregiè tuiti sunt; quemadmodum in Rege Philippo secundo orbis universus admiratus fuit. Motus prudentis gubernationis usque ad ipsum mortis littus uniformis perseverat, eúmque contra odium, & ætatis extremæ incommoda existimatio & fama præterita sustentant; ut Tiberius *k* in semetipso expertus est. Plurimum quoque ignosci tur & indulgetur senio, quod in ætate juvenili minimè

h *Multi odio præsentium, & cupidine mutationis, suis quoque periculis lætabantur.* Tacit. lib. 3. Ann. i *Pars multo maxima imminentes dominos variis rumoribus differebant.* Tacit. lib. 1. Ann. † Arist. lib. 2. Polit. c. 7. k *Reputante Tiberio publicum sibi odium, extremam ætatem, magisque famâ, quàm vi stare res suas.* Tacit. lib. 6. Ann.

mè toleraretur; ùt dicebat *l* Drusus. Verùm cùm grandes sint istæ tempestates, oportet, ut Princeps constantiâ sese contra illas muniat, caveátque ne clavum gubernationis dimittat è manibus: nam si alterius eũ permittat arbitrio, ipse unà & Respublica naufragium facient. Dum vires Principi suppetunt, vivere & mori eum oportet laboribus occupatum. Imperium orbibus cælestibus simile est, qui nunquam conquiescunt. Alium polum non admittit, nisi Principis. E complexu Reipublicæ, non ex otio, quies & solatia laborum senectutis *m* petenda sunt Principi. Quòd si ad eos ferendos vires fessæ jam ætatis non sufficiant, & alienis indigeat humeris, suos tamen omnino non subtrahat, quamvis id ad speciem solùm esset: exterior enim apparentia in oculis cœci & ignorantis vulgi tantundem operatur, ac res ipsa, & (sicut alibi diximus) Ministros in officio continet, atque existimationem tuetur. Porrò in isto casu tutiùs est, secretum trium virorum formare consilium; uti fecit Rex Philippus secundus, quàm uni soli se suáque committere: illos enim populus non pro familiarioribus Principis, sed pro Consiliariis habet.

Fugiat porrò Princeps avaritiæ vitium, exosum omnibus, & senectuti proprium, quam nunquam deserit, quantumvis aliis omnibus nuntius remittatur. Galba certè facilè conciliare potuisset animos, si aliquo modo liberalis *n* fuisset.

Præsentibus se accommodet moribus, veterúmque, qui duri nimis sunt & severi, obliviscatur. Quo in genere senes facilè peccant, aut quia iis innutriti sunt, aut ex inani quadam gloria, aut quia mores novos imi-

l *Sanè gravaretur aspectum civium senex Imperator, fessámque ætatem, & actos labores prætenderet: Druso quod nisi ex arrogantia impedimentum?* Tacit. lib. 3. Annal. m *Se tamen fortiora solatia è complexu Reipublicæ petivisse.* Tacit. lib. 4. Ann. n *Constat potuisse conciliari animos, quantulacunque parci senis liberalitate.* Tacit. lib. 1. Hist.

imitari nequeunt; unde fit, ut omnium incurrant odium. Abripi se finunt humore illo melancholico, qui ex senii frigore nascitur, & ludos omnes ac relaxationes improbant, obliti temporis illius, quod in ejusmodi gaudia aliquando impenderunt.

Ne ullam præ se ferat æmulationem ratione Successoris; uti fecit Rex Ferdinandus Catholicus, cùm Rex Philippus primus in Castellæ Regnis ei succederet. Tempus illud est, quo plerique novo Soli blandiuntur; & si quis ad id minùs promptum se exhibuerit, artificium est potiùs, ut viri constantis nomen apud Successorem sibi comparet, & tantò pluris ab eo æstimetur; uti in Augusti *o* obitu observatum fuit.

Humanitate, æquitate justitiæ, clementiâ & rerum copia amari se ab omnibus faciat, illúdque sibi certò persuadeat, si bene præfuerit, & studia atque animos subditorum sibi conciliando bonam de se concitarit opinionem, fore, ut facillimo negotio faventes sibi porrò conservet, ingenerando in omnium animis sui amittendi metum, & retinendi desiderium.

§. Atque omnes istæ artes plus etiam poterunt, si in imperio ille successerit, in quo Antecessor quodam modo renascatur, & perennis sit: nam etsi adoptatio legis quædam sit fictio, senex tamen videri desinit, qui alium adoptat; uti Galba ad Pisonem *p* dicebat. In successione omnem suam curam & industriam ponere debent Principes: neque enim res tam vana est, ac putavit *q* Salomon. Anchoræ & fulcra Imperii

 sunt

o *Patres, Eques. Quantò quis illustrior, tantò magis falsi, ac festinantes, vultúque composito, ne læti excessu Principis, neu tristiores primordio, lacrymas, gaudium, questus, adulationes miscebant.* Tac. l. 1. Annal. p *Et auditâ adoptione desinam videri senex, quod nunc unum mihi objicitur.* Tac. l. 1. Hist. q *Rursus detestatus sum omnem industriam meam, quam sub sole studiosissimè laboravi, habiturus hæredem post me.* Eccl. 2, 18.

sunt filii & dominationnis atque aulæ solatia. Optimè id Augustus intellexit, cùm liberis destitutus propinquiores adoptavit, ut velut columnæ essent, quibus Imperium r insisteret: † *Non Legiones* enim, *non classes, perinde firma Imperii munimenta, quàm numerus filiorum.* Nulli amici majores, quàm isti, & qui majori studio & æmulatione tyrannicis domesticorum & extraneorum machinationibus sese opponant. * *Prosperis* principum *& alii fruuntur, adversa* & labores *ad junctissimos pertinen. Amici tempore, fortunâ, cupidinibus aliquando aut erroribus imminuuntur, transferuntur, desinunt:* non item *sanguis cuique proprius,* qui licèt in alium transfusus sit, manet tamen *indiscretus* inclinatione quâdam secretâ & naturali. Conservatio Principis etiam Consanguineorum salus est, illius errores ad hos quoque pertinent, adeòque eos emendare satagunt: siquidem ipsorum plus interest, illos agnoscere, & confidentiùs etiam monere audent; uti Drusus faciebat, inquirens in ea, quæ Romæ in ejus patre minùs probarentur, ut ea f corrigeret. Atque hæ rationes excusare possunt nonnullos Pontifices, qui magnam nepotibus in tractandis negotiis auctoritatem tribuunt. Habet subditus in Principis filio, quem suis devinciat obsequiis, & patrem offendere metuit, qui filium potentiæ suæ & offensarum hæredem post se t derelinquit; in isto se Marcellus fundabat, cùm † *suaderet Trisco, ne supra Principem scanderet, ne Vespasianum senem triumphalem, juvenum filiorum patrem præceptis coerceret.* Spe Solis recèns orientis faciliùs frigidiora tolerantur crepuscula, & segnes occumbentis umbræ. Confunditur ambitio, & tyrannis

r *Quò pluribus munimentis insisteret.* Tac. l. 1. Ann.
† Tac. lib. 4. Ann. * Tac lib. 4. Hist. Idem ibid f *Utrumque in laudem Drusi trahebatur ab eo, in urbe inter cœtus, & sermones hominum obversante secreta patris mitigari.* Tac. l. 3. Ann. t *Reliquit enim defensorem domus contra inimicos, & amicis reddentem gratiam,* Eccl. 30. 6. † Tac. l. 4. Hist.

rannis trepidare incipit. Libertas disrumpere non audet servitutis catenam, cujus annulos in Successoribus continuari videt. Non perturbatur quies publica variis diffidentium studiis, quis in Successorem eligendus *u* sit: jam enim omnes nôrunt, ex illius cineribus novum Phœnicem proditurum; immo jam interim radices ac vires accepit Successor, amari & timeri se faciens, haud secùs ac annosa arbor, quæ alium producit ramum, qui in antiquæ locum sensim *x* substituatur.

Veruntamen si designatio Successoris à Principis dependeat arbitrio, non tanti apud eum momenti esse debet ista utilitas, ut ideo sanguinem & Cognatorum commoda bono publico anteferat. Moyses de suorummet filiorum habilitate non satis confisus, Deo novi Ducis populi Israëlitici electionem *y* commisit. In hoc Galba gloriabatur, quòd bonum publicum suæ antepofuisset Familiæ, & aliquem ex Repub. in Successorem *z* elegisset. Hoc supremum & maximum beneficium est, quod Statibus suis Princeps præstare potest; uti idem Galba ad Pisonem dixit, cùm eundem in filium *a* adoptaret. Magnanimitatem suam ea in re ostendat Princeps, dando operam, ut Successor ipso etiam melior sit. Non magni seipsum æstimat, qui non nisi vitiis Successoris, aut comparatione unius gubernationis cum alia, gloriam sibi quærere studet; qua in re ipse Augustus peccavit, eam ob

u *Intemperantia civitatis, donec unus eligatur, multi destinandi.* Tac. l. 2. Hist. x *Ex arbore annosa & trunco novam producit, quæ antequam antiqua decidat, jam radices & vires accipit.* Tol. de Rep. l. 7. c. 4. n. 1. y *Provideat Dominus spirituum omnis carnis hominem, qui sit super multitudinem hanc.* Num 27. 16. z *Sed Augustus in domo successorem quæsivit; ego in Republica.* Tac. l. 1. Hist. a *Nunc eò necessitatis jam pridem ventum est, ut nec mea senectus conferre plus populo Romano possit, quàm bonum successorem, nec tua plus juventa, quàm bonum Principem.* Tacit. ibid.

caussam Tiberium *b* eligens, nec advertens tamen, infamias aut glorias in imperio succedentis Antecessori tribui, qui ejusdem electioni cooperatus fuit.

Cura ista boni Successoris ex naturali parentum obligatione nascitur, in eamque omnem suam operam conferre debent: illi enim in filiis suis quodammodo perennes vivunt; & sanè contra naturalem rationem foret, si aut imaginis suæ præstantiæ inviderent, aut eam expolire negligerent; & licèt magni alicujus & generosi Principis educatio, magna quoque creare soleat pericula domestica: siquidem *optimi* † *quique mortalium altissima cupiunt*, & sæpenumero anticipatis rationis & naturæ vinculis, lassentur filii tam diuturnâ Coronæ exspectatione, quódque deliciarum ac gloriæ tempus tantopere differatur; uti Rhadamisto in longa illa senecta patris sui Pharasmanis Regis Iberiæ *c* accidebat. Quamvis etiam Spiritûs sancti monitum sit: * *Non des filio potestatem in juventute, & ne despicias cogitatus illius*; his tamen non obstantibus, nihil operæ intermitti debet à patre, quo minùs rectè educetur filius, quæ altera Naturæ est obligatio: nec propter particulares aliquos casus spes omnis & confidentia abjicienda est. Nullus unquam Princeps magis filiorum arsit æmulatione, quàm Tiberius, & ideo tamen Roma excessit, † *ut amoto Patre, Drusus munia consulatus solus impleret.*

At si fortè etiam istis suspicionibus artibus quibusdam politicis velint occurrere, adhibeat pater filium suum ad Statûs bellique negotia, non ad ea, quæ gratiam continent: illis enim prioribus non tantopere plausus captatur vulgi, quod liberali & benevolo filii ingenio facilè capitur, quæ res patribus regnantibus pluri-

b *Ne Tiberium quidem caritate, aut Reipubl. curâ successorem adscitum, sed quoniam adrogantiam, sævitiámque introspexerit, comparatione deterrima sibi gloriam quæsivisse.* Tac. l. 1. Hist. † Idem l. 4. Ann. c *Is modicum Hiberia Regnum senecta patris detineri ferociùs crebriúsque jactabat*, Tac. l. 12. * Eccl. 30. 11. † Tac. l. 3. Annal.

plurimum *d* displicet. In negotia introduci poterit filius, non in subditorum animos. Prudens ea in re Augustus, quando tribunitiam dignitatem petiit pro Tiberio, tanto artificio eum collaudavit, ut vitia illius excusando, ea velut *e* exprobaret; & fama fuit, Tiberium † *ad ostendendam* filii sui Drusi *sævitiam, movendásque populi offensiones,* eidem concessisse, ut ludos spectaret gladiatorios; sicut & lætari solebat, quoties inter ejus filios & Senatum contentio *f* oriretur. Verùm artes istæ noxiæ magis sunt & minùs sinceræ, quàm integritatem paternam deceat. Prudentius consilium est, virum aliquem cordatum Principi adjungere, penes quem negotiorum cura sit & directio; uti fecit Vespasianus, qui filio suo Domitiano Præturam dedit, Mucianum verò laborum socium esse *g* voluit.

§. Quòd si filius longioris vitæ patris impatiens tantos sumpserit animos, & ambitiosa aliqua machinatio contra amorem & venerationem parenti debitam timeatur, negotio alicui applicari poterit, in quo cogitationes suas & animi vigorem occupet; qua de caussa Pharasmanes Iberiæ Rex filio suo Rhadamisto *h* Armeniæ occupandæ curam dedit. Uti verò eà cautione honorandi filium, eúmque gravioribus occupandi muneribus in ejusmodi casibus omnino opus est; ita curandum quoque, ut alteri alicui armorum committatur imperium: nam qui illis cum po-

d *Displicere regnantibus civilia filiorum ingenia.* Tac. lib. 2. Annal. e *Quanquam honora oratione quædam de habitu, cultúque, & institutis ejus jecerat, quæ velut excusando exprobraret.* Tac l. 1. Annal. † Idem ibid. f *Latabatur Tiberius, cùm inter filios, & leges Senatus disceptaret.* Tac. l. 2. Ann. g *Cæsar Domitianus Præturam cepit. Ejus nomen epistolis, edictísque proponebatur. Vis penes Mucianum erat.* Tac. l. 4. Hist. h *Igitur Pharasmanes juvenem potentia promptæ, & studio popularium accinctum, vergentibus jam annis suis metuens, aliam ad spem trahere, & Armeniam ostentare.* Tac. l. 12. Annal.

testate præest, supremus aliorum est arbiter. Ad eum finem Otho fratrem suum Titianum præfecit exercitui, imperium ac potestas penes Proculum *i* mansit. Tiberius quoque, postquam Senatus Germanicum ad procurandas Provincias transmarinas destinasset, Pisonem Syriæ Legatum constituit, ut illius spes & consilia *k* coerceret. Et nunc quidem in Europa ea Statuum & Imperiorum est ratio, ut minùs ista timenda sint pericula. Quod si tamen filii alicujus Natura tam inhumana esset & ferox, ut remedia recensita ad patris securitatem minimè sufficerent, videat num illud adhibendum sit, quo Rex Philippus secundus usus est adversùs Principem Carolum filium suum unicum, ob quam executionem obstupuit natura, attonita de suamet pòtentia hæc sit politica, & mundus inhorruit.

§. Quòd si propter filii odium subditorum fidei diffisus fuerit, nullum solet esse opportunius remedium quàm si eum in aula & sub protectione alterius majoris principis (dummodo nulla timenda sit æmulatio) educari faciat, cum quo deinde suam firmet amicitiã. His rationibus permotus Phrahates Parthorum Rex Filium suum Vononem in aula Augusti enutriri *l* voluit. Quãvis contrarius interdum inde oriatur effectus : nam postea subditi eum ùt extraneum aspernantur, qui peregrinis imbutus moribus revertitur, ut de eodem Vonone experientia *m* docuit.

§. In assignando filiis suis statu cautè prudentérque procedat princeps : interdum enim Regni alicujus incrementum id esse solet, interdum ruina potiùs, præsertim in filiis secundò genitis, qui natu majoribus

i *Profectò Brixellum Othone, honor Imperii penes Titianum fratrem, vis ac potestas penes Proculum Præfectum.* Tac. lib. 2. Hist. k *Qui Syriæ imponeretur, ad spes Germanici coercendas.* Idem ibid. l *Partémque prolis, firmandæ amicitiæ, miserat: haud perinde nostri metu, quàm popularium fidei diffisus.* Tac. l. 2. Ann. m *Quamvis gentis Arsacidarum, ut externum aspernabantur.* Idem ibid.

bus communiter suam prærogativam invident, uti & in filiabus, si suismet nubant subditis, unde invidiæ nascuntur & æmulationes, ex his verò seditiones & bella civilia. Metuens istud periculum Augustus, noluit filiam suam Equiti Romano uxorem dare, propterea quòd † *immensum attolli provideret, quem conjunctione tali super alios extulisset,* * sed *Proculejum* potiùs, *& quosdam alios in sermonibus habuit, insigni tranquillitate vitæ, nullis Reipublicæ negotiis permixtos.*

In procuranda item tutela & educatione filii, qui pupillus adhuc in statu succedere debet, omni prudentiâ & dexteritate patris opus est: nullus enim casus insidiis ac periculis æquè expositus est, ac ille; qua in re præsentia habemus exempla, & legimus præterita multorum Principum, qui in ætate sua pupillari vitam pariter & status amiserunt, aut graves perpessi sunt *n* calamitates: nam si tutela & educatio matri committatur, etsi huic magis tutò credi potest, rarò tamen in fœminis tanta prudentia reperitur & experientia, quanta requiritur. Taceo, quod multis desit illa animi virtus, ut timeri se faciant, & auctoritatem sibi concilient. Si munus illud in Patruum cadat, aut Avunculum, strictissima etiam & solidissima sanguinis vincula dirumpere solet Imperandi cupiditas. Si in Ministros cadat, unusquisque commodo suo privato studet potiùs, & inter ipsos oriuntur discordiæ. Subditi æqualium spernunt imperium, unde tumultus & bella nascuntur civilia. E tot igitur tantisque periculis atque incommodis minora Princeps eligat, examinando Naturam statûs & eorum, qui tutelæ & gubernationis curam possunt suscipere, & ejusmodi subditorum formam eligendo, in qua pupilli securitati sic consulatur, ut in ejus ruinam facilè conspirare nequeant. In isto casu refert plurimùm, ut quamprimum ad negotia adhibeantur ii, quibus post patris obitum filii tutela ac

† Tac. l. 4. Ann. * Idem ibid. n *Va tibi terra, cujus Rex puer est.* Eccl. 10. 16.

ac directo, & procuratio Statûs committi debent.

Nec illud solùm Princeps studeat, ut Successorem securum reddat, & instruat, verùm etiam ut casus novæ ejusdem gubernationis prævertat, ne quid inde periculi oriatur: nam dum mutantur vela, in discrimine versatur navis, & dum novæ introducuntur formæ, pati solet Natura ob defectionem finium, vigorémque principiorum. In illa rerum vicissitudine gravia oriuntur pericula inter concurrentis utriusque gubernationis undas, non secùs ac quando rapidum aliquod flumen in aliud simile cum impetu defluit. Facilè Successoris perit authoritas, & varias contra se experitur machinationes ac *o* novitates. Dabit itaque Princeps operam, ut ultimus gubernationis suæ exitus tam quietus ac tranquillus sit, ut absque incommodis alius aliquis eidem queat succedere; & sicut, dum nautæ portum subeunt, remi tolluntur, & contrahuntur vela, ita Principem gubernatione defungi oportet, deponendo ex animo omnes belli ostensionisve cogitationes, antiqua stabiliendo fœdera, & alia nova sanciendo, cum finitimis præsertim, ut pacem Statibus suis conciliet:

† *De la matura et à pregi men degni*
Non siano stabilir pace, e quiete,
Mantener sue Città frà l' arme, e i Regni
Di possente vicin tranquille, e chete.

Dissimulet offensas, uti Tiberius fecit cum *p* Getulico, & Rex Philippus secundus cum Ferdinando de Medicis: tali enim tempore Principes prudentiores arcum Iridis sepulcris jubent superstrui, qui pacis signum sit Successoribus, non lanceam terræ infixam; uti Athenienses faciebant, ad suadendam hæredi injuriarum vindictam. Provincias exteras consiliis & astu,

o *Quando ausuros exposcere remedia, nisi novum & nutantem adhuc Principem precibus vel armis adirent.* Tac. l. 1. Ann. † Tass. p *Multaque gratia mansit reputante Tiberio publicum sibi odium, extremam ætatem, magisque famâ, quàm vi stare res suas.* Tac. l. 6. Annal.

astu, non armis *q* regat. Gubernatores iisdem præficiat facundos, pacis amicos, & belli inexpertos, ne fortè illud concitent; uti Galbæ temporibus *r* factum. Subditorum animos & lites componat. Injurias arceat, moderetur exactiones, novitates populo exosas tollat, & eligat Ministros prudentes, amantes concordiæ & tranquillitatis publicæ. Ita fiet, ut pacatis hâc ratione, formatisque ad quietem & mansuetudinem animis, eandem quoque de Successore sibi polliceantur subditi, neque res novas moliantur.

q *Consiliis & astu res externas moliri, arma procul habere.* Tacit. lib. 5. Ann. r *Hispaniæ præerat Cluvius Rufus vir facundus, & pacis artibus, belli inexpertus.* Tacit. lib. 1. Hist.

SYMBOLUM CI.

MUlti insignes viri plurimùm quà speculatione, quà experientiâ elaborarunt, ut perfecti alicujus Principis ideam efformarent. Integris sæculis opus fuit ad effingendum Vas illud ex Ostro regium sed terreum tamen, non minùs fragile, quàm reliqua, magisque, quàm ullum aliud casibus obnoxium, præsertim si Figulus è Machiavelli disciplina sit, unde omnia prodeunt contorta, & non nisi mox iterum interitura; quale fuit illud, quod reliquorum omnium quasi exemplar & normam posuit. Hactenus quidem Symbolis nostris illud egimus potissimùm, ut purpuram istam excoleremus, cujus tela coccinea post breve temporis spatium iterum abit in cineres. A cunis suum sumpsit exordium, finitur in tumulo. Hæc vitæ parenthesis est, quam brevissima temporis clausula intra se complectitur. Nec facilè dixerim, quæ felicior hora sit, illane, qua lucem hanc primùm aspicimus oculis, an illa, qua mortis *a* immergimur tenebris; una enim principium altera laborum finis est; & ta-

a *Melior est dies mortis, die nativitatis.* Eccl. 7, 2.

& tametsi interesse & non esse multùm intersit, illud tamen ad solam materiam pertinet, non ad hominis formam, quæ immortalis est, & morte perficitur. Na-

turalis est sepulcri horror, si tamen potentior in nobis esset ratio, quàm vivendi appetitus, plurimùm utique lætaremur, quando illi fieremus propinquiores; sicut lætantur, qui thesaurum quærentes, mortuorum urnas inveniunt, certi nimirum optatas opes in iis fore *b* reconditas. Etenim in sepulcro anima verum æternæ quietis thesaurum reperit. Istud indicare voluit Simon Machabæus hieroglyphico illo sculptarum navium supra columnas, quibus Patris sui & fra-

b *Quasi effodientes thesaurum, gaudéntque vehementer, cùm invenerint sepulcrum.* Job. 3. 21.

& fratrum c Mausoleâ cingi jussit; innuens scilicet vitæ nostræ navem mundi hujus fluctibus innatantem fluctuantémque, tum demum conquiescere, cùm ad littus mortis appulsa fuerit. Et quid vita aliud est, quàm perpetuus mortis timor? nihil siquidem est, quod diuturnam ejus durationem certò nobis polliceri possit. Multa signa mortis portendunt vicinitatem; at nullum reperitur, quod certos vitæ terminos ritè desinet. Florentissima etiam ætas, optima corporis constitutio nec unam vitæ horam satis tutò præstare nobis possunt. Ipsum cor, quod in quietis loco est in hoc corporis horologio, præsentes quidem indicat horas, at non futuras. Nec debet incertitudinem istam Naturæ odium quisquam interpretari, sed favorem potiùs: nam si æquè præfinitum esset moriendi tempus, ac nascendi, destruendi corporis, ac efformandi, nimis alienam rectâ ratione vitam homo duceret; atque adeò ne unicum quidem certum momentum ad respirandum illi dedit, sed contrà potiùs in rebus omnibus indicia plurima posuit vitæ brevioris. Terra hanc ei repræsentat florum suorum juventute & canitie messium; aqua undarum fugacitate; aër ignibus, quos in momento succendit, & rursum extinguit; cælum in illo Principe lumine, quod unus idémque dies in aureis Orientis cunis nasci videt, & mori in obscuro Occidentis tumulo. Verùm si mors malorum omnium malum extremum est, in felicitate poni debet, quòd tam celeriter advolet. Quantò minùs cunas inter & tumulum intercedit temporis, tantò minor laborum & ærumnarum cursus est. Propterea Jobus translatum se optabat de utero matris suæ ad d tumulum. Simul ac nascimur, constringimur vinculis, & vivimus post-

ea

c *Circumposuit columnas magnas: & super columnas arma ad memoriam æternam: & juxta arma naves sculptas.* 1. Mach. 13. 29. d *Quare de vulva eduxisti me? qui utinam consumptus essem, ne oculus me videret! Fuissem, quasi non essem, de utero translatus ad tumulum.* Job. 10. 18.

ea curis e impliciti, nec melior ea in re nascendi conditio Principum, ac f cæterorum. Si in longæva vita humana consisteret felicitas, homo vivendi diuturnitate etiam cervos excederet: indignum enim foret, ullum animal felicius esse, quàm hominem, in cujus obsequium illa omnia sunt g condita. Desiderium illud naturale, ut horæ celeriter transeant, argumento est non esse tempus, quod humanam felicitatem constituat, aliàs enim in eo conquiesceret animus. Quod præter tempus appetit, illi adhuc deest. In Principibus, quippe qui majoribus expositi sunt casibus magis quàm in ullis aliis experientia commonstrat, quòd in longiori vita Fortuna periclitetur: hæc enim tam prosperis fatigatur, quàm adversis. Fortunatus fuisset Ludovicus undecimus Franciæ Rex, si ante extremæ suæ ætatis calamitates & miserias diem suum obiisset. Mare quoddam tempestuosum est omne Imperium, quod longiori vitæ decursu tranquillum conservari non potest. Qui vivit diutius, plura pericula tempestatésque experitur. Verùm spectato fine & perfectione naturæ, felix est vita diuturna, quando secundùm Jobi testimonium matura ad sepulchrum pervenit, veluti frumentum ad h granarium, antequam senectus decrepita eam flaccescere faciat: tunc enim unà cum tenebris mortis vitales refrigescunt spiritus, corpus ad obeundas functiones fit inidoneum, nec manus tremula Imperii clavum ampliùs moderari potest, nec visus perspicere cæli nubes, ventorum vias, & maris scopulos, nec auditus percipere Scyllæ & charybdis latratus. In tantis Naturæ miseriis deest Principi constantia, & reductus sensuum humiditate ad ætatem puerilem, omnia persuaderi sibi patitur, & re-

e *In involumentis nutritus sum & curis magnis.* Sap. 7. 4. f *Nemo enim ex Regibus aliud habuit nativitatis initium.* Ibid. g *Ipsas omnes feras hominum causâ factas naturæ fuisse necesse est.* Arist. l. 1. Pol. c. 5. h *Venies in sepulchrum tanquam frumentum maturum, quod in tempore messuerunt.* Job. 5. 26. sec. LXX.

& regi se finit à malitia, quæ magis solers tunc est in iis, quos circum se habet, quique *minore* tunc *metu peccant, & majore i præmio.* Mulieres voluntati & arbitrio ejus dominantur, uti in Livia videre fuit, quæ † *senem Augustum devinxerat adeo, ut Nepotem unicum Agrippam Posthumum, in Insulam Planasiam projiceret*: immo ad talem redegit statum, ut qui ante totum orbē in pace conservare noverat, ne suam quidem postea Familiam sciret k regere. Unde porrò fit, ut Majestas irrisui & fastidio sit omnibus; cujus rei exemplum Galba l fuit. Nationes aliæ eum aspernantur & attentant aggredi; velut Arbanus Tiberio m factitabat. Perit Principis decrepiti authoritas, & jussa spernuntur, quia non putantur ab illo proficisci, uti de Tiberii mandatis multi n opinabantur. Populus illum execratur, quique quem pro inutili habet instrumento, unde omnia manent gubernationis incommoda ac detrimenta; cúmque amor ex utilitate ferè nascatur, & nutriatur spe, plerique parvi illum æstimant: nam multum largiri non potest, cui parum vitæ superest. Velut * *precarium ejus imperium, & brevi transiturum* habetur; uti Galbæ o accidit, & Ministri velut accipitres Norvvegiæ, ut diem lucrentur, mox ungues in bona publica injiciunt, officia & gratias pretio divendentes, perinde ut ejusdem Imperatoris Galbæ liberti faciebant.

Cùm

i *Cùm apud infirmum & credulum minore metu & majore præmio peccaretur.* Tac. l. 1 Hist. † Tac l. 1. Ann. k *Nulla in præsens formidine, dum Augustus ætate validus, séque & domum, & pacem sustentavit. Postquam provecta jam senectus, ægro & corpore fatigabatur, aderátque finis & spes novæ: pauci bona libertatis incassum disserere.* Ibid. l *Ipsa ætas Galbæ & irrisui & fastidio erat.* Tac. lib. 1. Hist. m *Senectutem Tiberii, ut inermem despiciens.* Tac. lib. 6. Ann. n *Falsas litteras, & Principe in vito exitium domui ejus intendi clamitat.* Tac l. 5. Ann. * Id. l. 1. Hist o *Iam afferebant venalia cuncta, præponentes libertati. Servorum manus subitis avida, & tanquā apud senem festinantes.* Tac. l. 1. Hist

Cùm igitur provecta ætas ad talem pervenerit statum, instructione Principi opus est, magis ut suam agnoscat inhabilitatem, & imperii onus in Successorem transferat, quàm documentis ad illud continuandum. Ne falli se sinat ambitione, opinionem & plausum præteritum sibi ponendo ob oculos: neque enim homines Principem, qualis fuerit, sed qualis modò sit, considerant. Nec sufficit aliis metum aliquando incussisse, nisi jam quoque timeri se quis faciat; uti nec bene olim gubernâsse, si nunc ritè præesse neque possit, neque nôrit: Imperium enim maris instar est, quod cadavera inutilia mox in littus ejicit. Princeps ab animæ forma æstimatur, quâ jubet, imperat, punit, & præmiatur; quòd si illa unà cum ætate deficiat, perit existimatio, atque adeò prudentis erit agnoscere tempori injurias & contemptum ætatis, & subducere se illis, antequam eveniant. Si negotia Principi valedicere debeant, satiùs est, Principem illis valedicere. Egregium facinus est, suammet agnoscere fragilitatem, & ultro etiam Majestatem deponere antè, quàm mors violenter eam eripiat, ne dicatur sibi ignotus obiisse, qui vixit notus omnibus. Cogitet regale suum sceptrum † herbæ illi, cui idem sceptri nomen est, esse simile, quæ brevi tempore in vermiculos convertitur; & si universus terræ globus vix puncti instar est ad cælum comparatus, quid erit unica Monarchia, quid unicum Regnum? Et licèt amplissimum etiam fuerit, nihil inde, nisi solum *p* sepulcrum efferet; aut sicut Saladinus dicebat, indusium aliquod mortuale, nullâ aliâ secum asportatâ *q* gloriâ. Non semper Reipublicæ vivere debet Princeps, sed tempus aliquod sibi quoque reservare, dando operam, ut sub vitæ occasum mortis horizon immunis & liber sit à vaporibus ambitionis,

† Theoph. l. de plant. p *Spiritus meus attenuabitur, dies mei breviabuntur, & solum mihi superest sepulcrum.* Job. 17. 1. q *Homo cùm interierit, non sumet omnia; neque descendet cum eo gloria ejus.* Ps. 48. 18.

tionis & à nubibus passionum atque affectuum; uti Sol in præsenti exhibet Symbolo, cui occasionem dedit sepulcrum Josue, in quo simulacrum Solis erectum fuit, illo tamen discrimine, quòd ibi positus fuerit in memoriam stationis suæ, quam præstitit voci illius r obediendo; hic verò ad significandum, quòd sicuti clarus serenúsque Solis obitus certum signum est manè sequenti iterum cum serenitate orituri; ita imperium, quod sanctè & feliciter clauditur, denotet felicem quoque fore, qui in præmium virtutis & ultimi exempli hujus efficacia in eodem successurus est. Ritè vivere & mori etiam docet religiosus ille secessus Caroli V. Imperatoris, tam à curis publicis alieni, ut nunquam ampliùs de Monarchiæ suæ pristinæ statu sciscitaretur, traducto jam ingenti illo animo ad heroica aliàs facinora ficto factoque, ad hortuli alicujus culturam, & ad fallendas horas (post spiritualia peracta exercitia) ingeniosis quibusdam artibus.

§. Quòd si graves pertimescantur controversiæ, aut seditiones in ipsa Coronæ successione, ad eorum pertinebit prudentiam, qui morienti Principi assistunt, ut mortem ejus secretam habeant, eámque, & quis rerum potiatur, uno eodémque divulgent tempore: in ejusmodi enim casibus populus juveni cuidam equo, & nondum domito similis esse solet, qui nisi priùs ephippio insternatur, quàm illud videat, non admittit. Hac cum prudentia Livia Augusti celavit obitum, donec Tiberius in ejus locum s suffice-retur; uti & Agrippina mortem Claudii, ab ipsa veneno sublati, tanta cum dissimulatione, ut eo etiam defuncto ejus nomine cogeretur Senatus, & fierent supplicationes pro ejusdem salute, tempúsque subpeteret, ut interim de Neronis t successione ageretur.

Divul-

r *Steterúntque Sol & Luna.* Jos. 10. 13. s *Simul excessisse Augustum, & rerum potiri Neronem famâ eâdem tulit.* Tac. l. 1. Ann. t *Dum res firmando Neronis imperio componuntur.* Tac. l. 12. Ann.

Divulgato Principis obitu, nec pietas, nec prudentia lacrymas & mœstitiæ signa cohibenda suadet, neque enim Spiritus sanctus ea ullo modo prohibet, quin consulit *u* potiùs Abneri mortem universus deploravit populus, & David ipse funus illius usque ad sepulcrum prosecutus *x* est. Etsi enim non desint piæ quædam ac Christianæ considerationes, quæ solari nos possint; licet item certa quædam fuerit Natio, quæ minori immortalitatis luce prædita nascentem lacrymis prosequeretur, & vita defunctum efferret cum gaudio, hæ tamen omnes considerationes pro iis solùm sunt, qui ad meliorem vitam transiêre, non pro vivorum derelictione & solitudine. Etiam Christus Dominus Servator noster Lazarum à mortuis suscitaturus ad sepulcrum illius lacrymas *y* effundere visus est. Ultima hæc luctûs indicia dolori & teneritudini naturalium affectuum prohiberi nequeunt. Bilances sunt, quæ defuncti Principis expendunt merita, quibúsque æstimari potest, in quanto apud populum fuerit pretio; obtusæ item amoris & obedientiæ in subditis, quibus servitutis annuli magis in dies consolidantur, & Successori animus additur. Non oportet tamen ad luctum sumptuosum obstringere populum, ne Principis mors nimis ei grave tributum fiat.

§ Pompa funebris, Mausolea magnifica, adornata statuis & cælaturis magnorum sumptuum, non mera Principum vanitas æstimari debent, sed generosa quædam pietas potiùs, quæ ultimum designat humanæ Majestatis terminum & magnificentia illa, quâ honorantur, & asservantur eorum cineres, ostendit cultum ac venerationem Majestati debitam: neque enim sepulcra aliud sunt, quàm muta quædam histo-

ria

u *Fili in mortuum produc lacrymas.* Eccles. 38. 16.
x *Plangite ante exequias Abnor. porrò David sequebatur feretrum.* 2. Reg. 3. 31. y *Et lacrymatus est Iesus.* Joann. 11, 35.

ria prosapiæ z regiæ. Exequiæ Regum Davidis & Salomonis insigni cum pompa & splendore celebratæ sunt.

§. In privatorum exequiis magnâ vigilantiâ opus est, facilè enim introducuntur superstitiones Religioni noxiæ, illusa imaginatione ex eo, quod à defunctis aut sperat, aut metuit; quia verò etiam funerum sumptus quotidiani sunt, & ad multos pertinent, omnino moderari illos expedit: dolor enim & inanis gloria nimiùm augere eos solent. Plato sepulcrorum fabricæ certum posuit pretium; uti & Solon, & post eos Romani. Rex Philippus II. pragmaticam edidit sanctionem quâ nimias exequiarum expensas moderatur & corrigit, † *Paraque* (verba ipsius sunt) *lo que se gasta en vanas demonstrationes, i aparencias, se gaste, i distribuya en lo que es servicio de Dios, i aumento del culto divino, i bien de las animas de los defuntos.*

§. Vidit hucusque Serenitas Vestra nativitatem, mortem, & exequias Principis, quem ista formant Symbola, hujus ædificii politici fabricæ quasi coràm assistens, à primo usque ad ultimum illius lapidem; atque ut nunc eadem Serenitas Vestra omnia faciliùs recolat, operæ pretium existimavi, aliquam quasi ædificii totius ideam seu speculum hic apponere, in quo illud repræsentetur, sicut in minori major repræsentatur civitas. Erit iste Rex Ferdinandus Catholicus Serenitatis Vestræ Avus, sub cujus glorioso imperio omnes pacis bellique artes floruerunt, & utriusque Fortunæ tam prosperæ quàm adversæ exempla vidimus. Infantia magni istius Regis adulta & virilis fuit. Quod ars & studium in eo perficere nequiverunt, perfecit experientia, transactâ in exercitiis militaribus juventute. Otium illius negotium erat, relaxatio animi, vigilantia Affectibus suis dominabatur, magis dictamina secutus politica, quàm naturales inclinationes. Deo

 magni-

z *Quomodo imaginibus suis noscuntur, quas nec victor quidem abolevit, sic partem memoriæ apud scriptores retinent.* Tac. l. 4. Annal. † L. 2, tt. 5. l. 5. comp.

magnitudinem suam in acceptis retulit, & gloriam è suis quæsivit facinoribus, non alienis Majorum. Imperium officii loco habuit potiùs, quàm successione partum, Regno celeritate & præsentiâ suâ quietem reddidit. Evexit Monarchiam virtute & prudentiâ, firmavit religione & justitiâ; conservavit amore & auctoritate, exornavit artibus; ditavit agrorum culturâ & commerciis, & fundamentis atque institutis verè politicis æternaturam reliquit. Tam aulæ suæ quàm Regnorum Rex fuit; tam in illa, quam in his œconomus & Paterfamilias. Liberalitatem temperavit parsimoniâ, benignitatem auctoritate, modestiam gravitate, clementiam justitiâ. Animadvertendo in paucos comminatus est multis, & remunerando nonnullos omnium spes aluit. Offensis in personam suam admissis veniam dedit, non iis, quæ ad dignitatem regiam pertinerent. Subditorum injurias, non secùs ac sibi factas, ultus est: nam ùt Patrem eorundem se gerebat Statum potiùs, quàm decorum periculo exposuit. Nec Fortunâ prosperâ efferri se passus est, nec adversâ dejici. In illa adversus hanc se communiebat; in hac verò sua elaborabat industria, ut ad illam rediret. Tempori ipse servivit, non contrà ipsi tempus. Paruit necessitati, eáque opportunè usus est, suæ eam utilitati accommodando. Amari se fecit, & metui. Ad danda petentibus aures fuit facilis; Audiebat, ut sciret, & sciscitabatur, ut instrueretur. Non fidebat hostibus & à suis etiam amicis sibi cavebat. Amicitia illius erat utilitas publica, cognatio, ratio Statûs; confidentia sollicita, diffidentia prudens; cautio, providentia, suspicio, circumspectio; malitia, defensio, dissimulatio tutela. Neminem fallebat, fallebantur tamen alii verborum ipsius & tractatuum æquivocatione, quos tam dextrè instituere noverat, ut (si malitiam prudentiâ superari necesse foret) expedire se nôsset, absque eo quòd fidem publicam frangeret. Nec Majestatem illius mendacium fallere audebat, nec scientiam adulatio. Ministrorum utebatur operâ, absque nimio tamen

& pri

& privato erga eos affectu. Consilium eorundem admittebat, regi verò se ab iis minimè patiebatur. Quod efficere ipsemet poterat, non committebat aliis. Deliberabat diu, exequebatur celeriter. In iis, quæ facere constituerat, effectus priùs innotescebant, quàm caussæ. Legatos suos sua celabat consilia; quoties cupiebat, ut ipsi suâmet opinione decepti tantò efficaciùs contrarium aliis persuaderent. Divisο cum Regina imperio præesse, & Genero suo obedire noverat. Tributa pro necessitate imposuit, non ex cupiditate, aut luxu. Quod urgente necessitate accepit ab Ecclesiis, eâdem cessante iisdem restituit. Jurisdictionem ecclesiasticam veneratus est, & conservavit. Regiam aulam fixo loco non habuit, sed Solis instar, Regnorum suorum orbes per vices obiit. Pacem tractavit cum modestia & gravitate, bellum vi & astu prosecutus est. Nec belli captavit occasionem, nec pacem recusavit. Quod pede occupaverat, brachio & ingenio tuitus est, spoliis factus fortior. Tantum negotiando, quantum armis suis efficiebat. Quod arte vincere poterat, non attentabat gladio. In hoc magnitudinis suæ ponebat ostentationem, & gloriam suam in insigni exercitu. Bellis intra Regni sui fines semper coràm adfuit. Quod jubebat, illud ipsum exequebatur. Sic fœdera sanciebat, ut arbiter maneret, non subditus. Nec victor sese nimiùm extulit, nec victus cecidit animo. Paces sub scuto firmavit. Vixit omnibus, mortuus est, sibi in memoria tamen hominum tanquam nobilissimum Principum exemplar, & Regnorum suorum desiderio æternum perennaturus.

LAUS DEO.

IN OBITUM MAGNI POLITIC
& simul pii Viri Didaci Saavedræ.

Quo concitato proruis impetu
Prapes viator? mortis imaginem
Rimare vivam, cerne bustum! ad
Exuvias oculum reflecte!
En picta prostat compar aranea
Subacta leto vita vel innocens,
Nec mars nec ars hunc liberavit,
Imperio Li[illegible] assumptum.
Nil jura plebi profuerit vaga
Dixisse Regum? siccine gloria
Te vermis arrodet sepultam?
Et putridum teget urna honorem!
Quid ergo Princeps aula favoribus
Suffulta spondes amplius? en ruis
Et te casa instar rusticana
Mors humili tumulabit antro.

APPRO-

APPROBATIO

Admodum R. P. Fr. Petri de Cuenca & Cardenas, Ordinis Minimorum S. Francisci de Paula, Lectoris iubilarii, Consilii Inquisitionis generalis in Hispania Qualificatoris, Catholicæ Maiestatis Exercitûs in Italia vicarii generalis, Religionis suæ tertiò Generalis, & procuratoris generalis, &c.

EX commissione sancti Officii Symbola isthæc politica perlustravi tam affabrè elaborata, ut, si cuipiam privilegium foret concedendum, quo opus à se conceptum orbi ederet sine censura aliena, ita ut authoris propria sufficeret, id huic operi certè donandum iudicarem, ad exemplum optimi artificis Dei, qui ea, quæ creaverat singula, adprobavit universa, *vidit quippe cuncta quæ fecerat & erant valde bona.* Opus hoc siquidem tale est, quod authore ipso nec æquiorem

poteſt habere cenſorem, nec digniorem, etenim (ùt inquit D. Ambroſius) *liber ipſe per ſe loquitur*. In illo ſiquidem ratio ſtatûs tanta ornatur eruditione, tam ſapientibus diſcernitur aphoriſmis, tam profundis elevatur ſententiis, ut ſicuti Cordubâ nobis Senecam datum Philoſophum, ita Murcia hunc nobis natum Politicum gloriari poſſimus. Id unum doleo, quòd eo frui priores nequiverint Ætates, ſic enim Carolus V. Imperator non indiguiſſet Comineo, Marcus Brutus Polybio, nec Auguſtus ſenſiſſet laborem in elucubranda proprio calamo Imperii narratione. Quod ſi maximum & ſupremum opus naturæ conſiſtat in generatione Regis, & productione Principis, miſcendo in ipſius generatione aurum, ſummæ ſcilicet perfectionis, rem curando, prout ajebat Plato, *quod natura intendens generare Regem, miſcuit aurum*, hic liber ſanè naturam aliquatenus excedit,

cedit,

cedit, cum mundo morali progignat reges tam locuplete partu, ut cuivis vastissimæ licet, Monarchiæ abundanter prospiciatur, ea cautela ac prudentia, ut & secura sit hoc partu nostra sancta fides & sciendi appetentia expleatur, & labor censendi utrobique minuatur. Hoc itaque censendo præsentem librum egi, ut nihil apud Authorem mererer, cùm materiæ pulchritudo libertatem judicio non relinquat, quare pareo doctrinæ Magni Bernardi aientis: *Disce verecundiâ decorare fidem, reprimere præsumptionem*. Mediolani 20. Martii. 1642.

F. PETRUS DE CUENCA, *y Cardenas.*

CEN-

CENSVRA.

Attentâ relatione prædictâ ad modum R P. Mag. Fr. Petri de la Cuenca, i Cardenas, concedimus ut

IMPRIMATVR.

Fr. BASILIVS Commiss. S. Offic. Mediolan.

Io. PAVLVS MAZVCHELLVS pro Eminentiss. D. Cardin. Archiep.

Comes MAIORAGIVS pro Excellentiss. Senatu.